Concepția și viziunea grafică:
Doina DUMITRESCU

Editor: Sorin DUMITRESCU

© Anastasia 2003
Str. Venerei 13, sector 2, București, tel./fax: 2109530, 2116745,
e-mail: anastasia@fx.ro

Ediția întâi: 1993
Ediția a doua: 2003

ISBN: 973-682-034-3
vol. I: 973-682-035-1

PĂRINTELE MITROFAN

VIAȚA REPAUSAȚILOR NOȘTRI
ȘI
VIAȚA NOASTRĂ DUPĂ MOARTE

VOL. 1

ANASTASIA 2003

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MITROFAN, părintele
Viața repausaților noștri și viața noastră după moarte / părintele Mitrofan ; pref.: pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae ; trad.: mitrop. Iosif Gheorghian. - Ed. a 2-a. - București : Editura Anastasia, 2003- .
ISBN 973-682-034-3
Vol. 1. - 2003. - ISBN 973-682-035-1

I. Stăniloae, Dumitru (pref.)
II. Iosif Gheorghian, mitropolit (trad.)

237

PREFAȚĂ

Viziunea ortodoxă asupra binefacerilor morții

Cartea Părintelui Mitrofan este o carte de importantă referință documentară pentru viața credincioșilor ortodocși, în legătura pe care aceștia vor să o aibă cu cei scumpi, decedați, ai lor. Ea aduce mărturii bogate despre practica Bisericii Ortodoxe în pomenirea morților, începând de la temeiurile dogmatice și liturgice și până la aplicarea lor de către credincioșii individuali. Este o carte de mare precizie în îndrumările pe care le oferă. Aceasta m-a îndemnat și pe mine să o folosesc adesea în elaborarea expunerii mele privitoare la raporturile dintre credincioșii Bisericii noastre și cei plecați dintre ei. De fapt, Părintele Mitrofan prezintă cu exactitate starea în care se află cei răposați, în multe zile din viața lor de după moarte. Ea ne spune în ce stare se află sufletul în ziua întâi și a doua după ieșirea din trup, stare nedepărtată de trup; în ce stare se află în ziua a treia, când toate sufletele sunt ridicate la vederea vieții fericite din rai, apoi în zilele următoare, în starea vederii chinurilor din iad, în ziua a noua când cei vrednici primesc făgăduința așezării lor în rai și de aceea în rugăciunile Bisericii se stăruie în chip deosebit pentru ei. O

importanță și mai mare, pentru hotărârea sorții sufletului după moarte, o are ziua a patruzecea, când se rânduiește starea pe care o va avea fiecare suflet până la Judecata universală. Dar rugăciunile Bisericii și ale credincioșilor particulari au o mare însemnătate și după ziua a patruzecea, pentru că ajută pe cei răposați, dacă n-au murit cu totul în necredință, să-și îmbunătățească starea lor din iad sau chiar să se ridice la rai. Iar pe cei de acolo să urce la o tot mai mare fericire.

Și totuși, sentința finală, asupra vieții tuturor celor ce au trăit pe pământ, se dă la Judecata din urmă, după învierea lor cu trupurile și când se va realiza comuniunea desăvârșită a celor din rai și se va începe răul definitiv și maxim pentru cei din iad. Cartea este socotită de aceea de mare folos credincioșilor și în general întregii Biserici, pentru întreținerea legăturii dintre cei în viață și cei plecați dintre ei. Ea n-a lăsat la dispoziția arbitrară a fiecăruia modul comunicării cu lumea de dincolo, ci a dat o unitate acestui mod de comunicare.

Într-o epocă în care gândul la moarte, sub influența mentalității occidentale, este constant reprimat, în favoarea unei atenții acordate exclusiv vieții pământești, cartea de față reprezintă o îndrumare neprețuită pentru susținerea în inimile creștinilor ortodocși a perspectivei pe care ne-a dăruit-o Revelația.

Preot Dumitru Stăniloae

PARTEA I

MOARTEA ȘI NEMURIREA

DESPRE MOARTE

Originea ideii și a cuvântului „moarte"

Cuvântul „*moarte*" a fost rostit pentru prima oară de Dumnezeu Însuși, când a zis primilor oameni: „*...în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit!*" (Gen. 2, 17).

Prima apariție a morții pe pământ

Nu știm cât timp au petrecut Adam și Eva în rai, dar știm că duhul răului n-a întârziat să-i izgonească. Toți teologii sunt de acord că primul om era o ființă perfectă, întocmai ca îngerii, făcut după însuși chipul lui Dumnezeu, o ființă inițiată în descoperirile dumnezeiești și în toate cunoștințele, o ființă cu totul morală, scutită de păcat. Decăderea morală a omului modern nu este decât urmarea păcatului primilor oameni.

Putem să ne imaginăm înalta perfecțiune morală a primului om prin faptul că Dumnezeu nu i-a dat nici o lege așa cum ne-a dat nouă, ci numai cea mai ușoară dintre toate poruncile.

Este posibil ca sufletul omenesc să fi purtat deja în sine toate principiile morale. Și n-ar putea fi altfel căci,

de vreme ce omul a fost numit rege al universului, el însuşi reprezintă coroana creaţiei dumnezeieşti. Trupul nu era o povară pentru suflet şi primul om nu implora, aşa cum a făcut vasul alegerii Sfântului Duh: „Cine mă va scăpa de acest trup muritor!" (Rom. 7, 24). Decăderea morală, pe care o deplângea Apostolul, este urmarea păcatului lui Adam. Căderea primului om a condus la moartea sufletului şi a trupului. În acest fel moartea a devenit proprietatea primilor noştri părinţi şi, prin urmare, a întregii omeniri. Cine nu cunoaşte cuvântul *moarte*? El este cunoscut deopotrivă de către omul civilizat ca şi de sălbatic. Însă întreaga omenire cunoaşte aceste două adevăruri: primul – că vom muri; al doilea – că nimeni nu ştie când îl va surprinde moartea.

Definiţia morţii

Aşa după cum nu putem cunoaşte cum se face unirea trupului şi a sufletului în pântecele mamei, tot astfel este greu spiritului nostru să pătrundă misterul separării în moarte a acestor două entităţi.

Dumnezeu ne porunceşte să fim oricând gata de moarte. Fiind o pedeapsă a păcatului, moartea înspăimântă deopotrivă pe cel drept ca şi pe cel păcătos. Modurile de manifestare ale morţii sunt aceleaşi, atât pentru cei buni, cât şi pentru cei răi. Duhul Sfânt, poruncindu-ne a fi întotdeauna pregătiţi pentru moarte, ne arată în acelaşi timp împrejurările care însoţesc moartea dreptului, ca şi pe cea a păcătosului. Moartea dreptului este frumoasă; cea a păcătosului – cumplită.

Aceste adevăruri au fost descoperite unor sfinți spre a sluji la întărirea și cunoașterea noastră.

Biserica Ortodoxă învață că moartea este „despărțirea sufletului de trup"; odată această despărțire săvârșită, trupul este dat pământului și putrezește. Așadar, ultima menire a omului pe pământ este moartea, despre care Sfânta Scriptură mărturisește astfel: *„Și se va întoarce țărâna în pământ de unde s-a luat, și duhul se va întoarce la Dumnezeu, la Cel ce l-a dat pe el"* (Eccl. 12, 7).

Generalitatea legii morții

Legea morții este generală pentru toată omenirea. Moartea este de neînlăturat pentru tot omul și Cuvântul lui Dumnezeu mărturisește generalitatea morții în aceste cuvinte: *„Cine este omul care va fi viu și să nu vadă moartea"* (Ps. 88, 47); *„...este rânduit oamenilor odată să moară"* (Evr. 9, 27); *„...căci toți mor în Adam"* (I Cor. 15, 22).

Moartea îl răpește pe om când a ajuns la termenul predestinat de judecata lui Dumnezeu pentru îndeplinirea rostului ce-i este impus. Acest termen acordat omului conține – prin prevederea dumnezeiască – tot ce este folositor omului; deci moartea este de folos omului. Și noi am primit poruncă de a mulțumi providenței dumnezeiești și astfel strigăm: „Slavă Ție, Doamne, Care ai rânduit toate spre binele nostru, binecuvântat fie numele Tău acum și în vecii vecilor!". Sfântul Antonie cel Mare, vrând să pătrundă adâncurile scopurilor providenței, adresa într-o zi lui Dumne-

zeu următoarea rugăciune: „Doamne!, pentru ce unii mor de tineri, pe când alții ajung la cea mai adâncă bătrânețe?". Și Dumnezeu îi răspunse: „Antonie, vezi numai de tine! Aceasta este judecata lui Dumnezeu, ce nu ți se cade ție a cunoaște" („Istorisiri adevărate din Faptele Sfinților Părinți").

Dumnezeu a hărăzit sufletul să treacă prin trei stări diferite, care constituie viața sa veșnică: viața în pântecele mamei, viața pe pământ și viața de dincolo de mormânt.

Ce avem noi a ne teme cât timp totul este în voința lui Dumnezeu, și ai Lui suntem?

Noi nu ne-am pregătit a ne naște și nu avem nici o amintire din prima noastră stare; să ne pregătim acum pentru a doua noastră naștere – la viața de dincolo de mormânt, care va fi veșnică. Nouă ni s-a arătat cum trebuie să ne pregătim pentru acea viață și mai știm ce ne așteaptă dincolo de mormânt.

Iată ce scrie Sfântul Ioan Hrisostom despre moarte: „Moartea este cumplită și înspăimântătoare pentru toți acei ce nu cunosc bunătatea și înțelepciunea lui Dumnezeu, care nu cunosc viața viitoare, care privesc moartea ca sfârșitul existenței; pentru ei, desigur, moartea este cumplită și însuși numele său este mortal. Dar pentru noi, care din mila lui Dumnezeu am învățat a cunoaște înțelepciunea Sa tainică, și care privim moartea ca pe o călătorie, noi, aceștia, nu trebuie să tremurăm, ci să ne bucurăm, căci părăsim această existență trecătoare și mergem la o altă viață, neasemuit mai bună, care este nesfârșită".

Cauza morții

Cuvântul lui Dumnezeu ne descoperă că El „*...n-a făcut moartea*" (Înț. 1, 13), „*...ci El a creat pe om nemuritor*" (Înț. 2, 22). Dacă Eva n-ar fi alcătuit legătura cu diavolul, dacă ea n-ar fi căzut în ispită și n-ar fi lipsit de la unirea cu Dumnezeu, păcatul n-ar fi existat. Neascultarea a fost cauza morții sufletului. Ruptura legăturii sufletului cu Dumnezeu l-a atras pe acesta la moarte. La 930 de ani după moartea sufletului a căzut și trupul lui Adam.

Moartea este un fapt de neînlăturat și totuși contrar naturii omenești

Sfânta Scriptură ne învață (Înț. 1, 13) că moartea este contrară naturii omului; prin urmare, firești sunt viața și iubirea vieții veșnice. După cădere, însă, după ce omul și-a întors inima spre lucrurile oprite, iubirea de veșnicie a fost înlocuită prin iubirea de cele materiale și a lucrurilor lumești. Sufletul a trădat natura sa. El se găsește în stare bolnavă și iubește tot ce e contrar naturii sale. Moartea, ca pedeapsă, este de fapt o binefacere pentru om, căci ea face să înceteze răul. Biserica Ortodoxă învață că, după căderea omului, moartea apare ca o necesitate, ca un mijloc de a împiedica răspândirea răului pe pământ. Dacă Adam, după cădere, ar fi rămas – trupește – nemuritor, tot așa și răul ar fi fost nemuritor, iar omul ar fi fost lipsit de toată speranța mântuirii. Pentru a împiedica răul de a deveni nemuritor în urma nemuririi omului, Dumne-

zeu l-a oprit îndată pe Adam, după păcat, de a mânca fructele din pomul vieții (Gen. 3, 22-23).

Și astăzi, cu toate că împărăția morții a fost distrusă prin moartea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, cu toate că acei ce cred în El sunt feriți și scăpați de păcatul strămoșesc, cu toate acestea, deci, moartea este indispensabilă pentru distrugerea completă a răului și curățirea naturii omenești, căci principiul păcatului se găsește în zămislirea sa, în chiar sânul mamei, prin urmare în legătura ce unește trupul cu sufletul; de aceea, acest principiu nu poate fi anulat decât prin ruperea acestei legături.

Iată de ce, toate strădaniile de curățire a omului pe pământ, precum și cele mai mari fapte de sfințenie n-ar putea stârpi principiul răului și n-ar putea face pe om să ajungă la o stare în care trupul său n-ar mai fi o povară și n-ar mai plânge împreună cu Apostolul Pavel: „Ticălos om sunt eu! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?" (Rom. 7, 24) („Teologia" Arhimandritului Antonie, p. 242).

Binefacerea morții

Conjunctura împrejurărilor nefaste pentru suflet și pentru trup (împrejurări ce sunt ca o greutate pentru suflet, care-l scufundă în întristare și-n îndoială și-l amenință câteodată de a-și pierde mântuirea), se numește ispită. Astfel ispita nu e nicidecum o bucurie, ci o întristare. Viața devine foarte grea pentru omenire de la căderea primilor noștri părinți și de când omul a fost redus la condiția de a-și câștiga pâinea întru su-

doarea frunții sale. Muncă necontenită, bolile trupului, mizeriile sufletului: îndoiala, ispita – iată cu ce este plină viața noastră pe pământ! Numai sfinții sunt cei care se bucură în suferințe; așadar vedem că nici un om nu scapă de ispită. Sfântul și dreptul Iov nu se întreabă, oare, dacă nu cumva viața însăși este o ispită?

Nu e nimeni pe lume care să nu fie sătul de viață la sfârșitul ei. Cât ar fi iubit omul viața la început, tot îl auzim dorind moartea la bătrânețele lui. Atâta timp cât trăiește omul pe pământ, îndoiala și ispitele nu-l părăsesc. Numai moartea îl scapă de ispite. Deci, moartea care pune capăt suferințelor omului nu este, oare, o binefacere pentru care trebuie să-i mulțumim lui Dumnezeu din adâncul inimii noastre?

Toate ispitele de care viața noastră este plină ne sunt trebuincioase la mântuire. Ce-i lipsea Sfântului Prooroc David ca să poată spune un mare adevăr, anume că bătrânețea nu este decât osteneală și durere? Oare nu este acesta motivul deselor tânguiri către Dumnezeu: „*Vai mie, continuă călătoria mea?*". Adică nu sosește moartea. Mântuitorul nostru Iisus Hristos a prezis ucenicilor Săi, creștinilor, că viața pe pământ va fi plină de suferințe. Deci, moartea creștinului adevărat pune un capăt necazurilor sale; de aceea, noi trebuie să așteptăm cu bucurie și umilință această moarte, deja nimicită prin moartea Mântuitorului nostru, Care a schimbat-o pentru creștini într-o înălțare, într-un somn liniștit pentru un timp. Moartea s-a schimbat într-o călătorie a sufletului dintr-un loc într-altul, din lumea văzută în lumea nevăzută, spirituală, nesfârșit mai bună pentru adevărații creștini. De aceea striga Sfântul Ioan Hrisostom în extazul său, privind

moartea ca început al fericirii: „*Unde este, moarte, boldul tău?*".

Moartea Mântuitorului cuprinde moartea fiecăruia dintre credincioşi. El ne-a dăruit, prin Învierea Sa, o viaţă de fericire veşnică. „*Eu sunt învierea şi viaţa*", învăţa Dumnezeu-Omul şi noi credem că întru El morţii sunt vii dacă totuşi ei nu erau neghină, ci membri ai Bisericii creştine.

Moartea

Prin voinţa lui Dumnezeu, sufletul unit cu trupul se desparte de acesta prin aceeaşi voinţă prin care el forma omul. Sufletul, la ieşirea sa din trup, trece în împărăţia fiinţelor asemenea lui, adică în împărăţia spirituală a îngerilor. După faptele sale bune sau rele, sufletul se uneşte cu îngerii cei buni în rai sau cu îngerii căzuţi în iad. Acest adevăr ni se descoperă nouă de către Iisus Hristos Care, în parabola bogatului şi a lui Lazăr, ne învaţă că sufletele, după ce s-au despărţit de trup, intră în aceeaşi zi în rai sau în iad. „*Adevăr zic ţie că astăzi vei fi cu Mine în rai*" (Lc. 23, 43), a zis Hristos tâlharului celui bun.

Astfel, fiecare suflet despărţit de trupul său va fi în rai sau în iad. Când? *Astăzi*, a zis Mântuitorul. Ce înţelegem prin cuvântul *astăzi* şi cum împăcăm această expresie cu învăţătura Bisericii despre *vămi* şi despre *a treia, a noua* şi *a patruzecea zi* după moarte?

Pe pământ sunt zile, nopţi şi ani; dincolo de mormânt nu este decât veşnicie luminoasă sau întunecată. Pentru ca sufletul care este dincolo de mormânt să

poată ajunge la starea de lumină sau de întuneric, îi trebuie un oarecare timp ce corespunde celor 40 de zile de pe pământ. Feluritele stări ce trebuie să străbată sufletul după despărțirea sa de trup corespund unui oarecare număr de zile pe pământ. Noi cunoaștem starea sufletului în primele trei zile de după moarte, de asemenea știm ce devine el în cele șase zile următoare și, în sfârșit, în cele treizeci de zile ce urmează; de aceea Biserica, precum și rudele și prietenii repausatului, folosesc în acest timp mijloacele particulare pentru a implora mila lui Dumnezeu în favoarea sa.

Deci cuvântul *astăzi* desemnează timpul de după moarte, adică veșnicia. *A treia, a noua* și *a patruzecea zi* nu sunt decât pe pământ, căci dincolo de mormânt împărțirea timpului nu există; acolo nu sunt alte zile decât cea de *astăzi*. Misterul morții este poarta prin care sufletul, despărțindu-se de trup, intră în veșnicie.

Noi știm și vedem ce devine trupul; cât despre sufletul nevăzut, noi nu-l putem vedea, dar știm cu desăvârșire ce i se întâmplă prin mărturisirea Sfintei Biserici – stâlpul și confirmarea adevărului – care nu a căzut niciodată din învățătura sa și nici nu poate cădea pentru că este învățată de Duhul Sfânt.

Astfel descriu Sfinții Părinți ce se întâmplă în momentul în care sufletul se desparte de trup: „Îngerii – buni și răi – se vor înfățișa înaintea sufletului. Vederea acestora din urmă va pricinui sufletului o nesfârșită tulburare, dar va găsi o mângâiere la vederea și protecția îngerilor celor buni. Faptele bune ale omului și conștiința curată sunt în acel moment de un mare ajutor și reprezintă o mare bucurie pentru dânsul. Ascul-

tarea, umilința, faptele bune și răbdarea sunt sprijin sufletului, care urcă către Domnul într-o mare bucurie și însoțit de îngerii cei buni; în acest timp sufletul plin de pasiuni și păcate este condus de demoni în iad unde va suferi veșnic" (Sfântul Teodor Studitul).

Într-o zi, doi îngeri se arătară Sfântului Macarie Alexandrinul (contemporan cu Sfântul Macarie cel Mare Egipteanul). Unul din îngeri îi zise: „Sufletul unui păcătos ca și al unui drept este cuprins de spaimă la vederea grozavilor și răilor îngeri. El aude plângerile și suspinele celor ce-l înconjoară, dar nu poate rosti nici o vorbă, nu poate scoate nici un sunet. El e tulburat cugetând la îndelungatul drum ce are să facă, la noul fel de viață ce o să ducă și la despărțirea sa de trup" (Sfântul Macarie Alexandrinul).

Cuvântul Sfântului Chiril al Alexandriei despre moarte se adaugă la istorisirile lui Teodor Studitul și ale lui Macarie Alexandrinul cu următoarele fapte: „Ce groază și ce spaimă va simți sufletul până când se va rosti judecata definitivă! Puterile dumnezeiești stau în fața duhurilor necurate și înfățișează cugetările cele bune, vorbele cele bune și faptele cele bune ale sufletului, în timp ce acesta, plin de groază în mijlocul îngerilor și demonilor, așteaptă îndreptățirea și scăparea sa, sau osânda și pierderea sa" (Sfântul Chiril al Alexandriei).

Mărturisirea lui Taxiot adaugă alte fapte, zicând: „Îngerii cei buni purtau un mic sicriaș din care scoteau faptele mele cele bune la trecerea vămilor și le puneau în fața faptelor mele cele rele".

Sfântul Grigorie, ucenicul Sfântului Vasile, o întreabă într-o vedenie pe Sfânta Teodora asupra împreju-

rărilor ce au însoțit moartea sa și a ucenicilor săi. „Cum pot să-ți spun, zise ea, despre suferința fizică și simțământul de apăsare a celor ce mor? Starea sufletului în timpul despărțirii sale de trup este asemenea senzației celui ce ar cădea gol în mijlocul flăcărilor și s-ar simți făcut cenușă. Când veni ceasul morții mele, duhurile cele rele mă înconjurară din toate părțile. Unele mugeau ca niște fiare sălbatice, altele lătrau ca niște câini, încă altele urlau ca lupii. Ele erau furioase, mă amenințau, se pregăteau a se arunca asupra mea și scrâșneau din dinți, privindu-mă. Eram nimicită de groază când, deodată, am văzut doi îngeri stând la dreapta patului meu și vederea lor îmi dădu îndrăzneală. Abia atunci demonii se îndepărtară puțin de patul meu. Unul din îngeri întrebă cu mânie pe demoni: «Pentru ce ajungeți voi întotdeauna înaintea noastră lângă patul muribunzilor, pentru a înspăimânta și tulbura pe tot sufletul ce se pregătește a se despărți de trupul său? Voi n-aveți a vă bucura aici: mila lui Dumnezeu a pătruns acest suflet și voi n-aveți nici o parte din el». Atunci demonii se tulburară și începură a arăta faptele mele cele rele, săvârșite în tinerețea mea și strigau: «Ale cui sunt deci aceste păcate, n-a făcut ea cutare și cutare lucru?». În sfârșit veni moartea, grozavă la vedere. Se aseamănă omului, însă nu are carne și nu se alcătuiește decât din oase omenești. Ea adu-se cu sine mai multe instrumente de tortură, săbii, săgeți, lănci, seceri, furci, securi și altele. Umilitul meu suflet tremura de frică. Sfinții Îngeri au zis către moarte: «Fă-ți treaba ta și scapă ușor acest suflet de legăturile trupești căci el nu are mare povară de păcate». Moartea se apropie de mine, luă o mică secure și-mi

tăie mai întâi picioarele, apoi brațele; apoi cu ajutorul altor instrumente ea slăbi toate mădularele mele și le despărți una de alta din încheieturi. Pierdui astfel brațele și picioarele mele, tot trupul meu era mort și nu puteam să mă mișc. Pe urmă îmi tăie capul și n-am putut să-l mai mișc ca și cum ar fi încetat să fie al meu. După aceasta ea pregăti o băutură într-un vas pe care-l apropie de buzele mele și m-a făcut să o beau cu de-a sila. Această băutură era atât de amară încât sufletul meu nu putu să o suporte, se înfioră într-atât și se aruncă afară din trup, smulgându-se cu de-a sila. Atunci îngerii l-au primit în brațele lor.

Când m-am întors am văzut trupul meu ce zăcea neînsuflețit, fără mișcare și fără viață, și l-am privit ca unul care ar privi un veșmânt de care s-a dezbrăcat; și m-am mirat. Îngerii mă țineau și demonii s-au apropiat de noi arătând păcatele mele. Îngerii începură a căuta faptele mele cele bune și, din mila lui Dumnezeu, le-au găsit. Îngerii adunau faptele mele cele bune făcute în viața mea cu ajutorul lui Dumnezeu și pregăteau a le pune în cumpănă în fața faptelor mele cele rele când, deodată, se arătă Sfântul nostru Părinte Vasile, care zise către Sfinții Îngeri: «Acest suflet a făcut mult bine bătrâneților mele, m-am rugat lui Dumnezeu pentru el și Dumnezeu mi l-a dat». Zicând aceste cuvinte, a scos de la sân o pungă plină cu aur, a dat-o îngerilor spunând: «Când veți trece prin vămile văzduhului și duhurile rele vor începe a chinui sufletul său, răscumpărați-l cu acesta. Eu sunt bogat din mila lui Dumnezeu, am adunat mari vistierii prin munca și sudoarea mea și dau această pungă sufletului care m-a slujit». După ce a isprăvit de vorbit s-a dus. Duhurile

cele rele fură înmărmurite; începură a scoate gemete tânguitoare și se îndepărtară. Apoi iarăși se arătă Sfântul Vasile, purtând niște vase pline cu miruri curate și prețioase. Deschise vasele, unul după altul, și vărsă acele miruri asupra mea; pe loc m-am simțit inundată de miresme duhovnicești și m-am simțit schimbată și luminată. Sfântul zise către îngeri: «Când veți fi împlinit pentru acest suflet tot ceea ce este trebuincios, îl veți duce în locuința pe care a pregătit-o Domnul pentru mine». Apoi sfântul se făcu nevăzut. Îngerii m-au luat și ne-am îndreptat spre Răsărit".

Sfântul Ioan Damaschinul scrie: „Dumnezeu, prin milostivirea Sa, va mântui făptura mâinilor Sale, afară de sufletele din ceata osândiților, ce sunt vădite, care s-au lepădat de adevărata credință, astfel că partea stângă a cumpenei se ridică mai mult decât cea dreaptă".

Oamenilor luminați de Dumnezeu li se încredințează că, la cea de pe urmă suflare, faptele lor sunt puse în cumpănă și: 1) dacă partea dreaptă e mai ridicată decât cea stângă sufletul este primit în rai, în mijlocul îngerilor; 2) dacă cele două părți ale cumpenei sunt deopotrivă, atunci firește că mila lui Dumnezeu capătă biruință; 3) când cumpăna se apleacă spre partea stângă, dar nu cu mult, mila dumnezeiască înlocuiește lipsa; (astfel sunt cele trei judecăți ale Domnului: judecata dreaptă, judecata omenească și judecata milostivă); 4) când faptele cele rele apleacă cumpăna prea mult în partea stângă, atunci judecata cea mai dreaptă rostește hotărârea în funcție de păcate („Lecturi creștine", 1827). Acestea sunt împrejurările care însoțesc moartea omului.

Mântuitorul, vorbind de moartea dreptului și de cea a păcătosului, a formulat câteva linii generale pentru aceeași idee, spunând că moartea păcătosului este cumplită, pe când cea a dreptului este frumoasă. „Nebune, întru această noapte ți se va *cere* sufletul tău" (Lc. 12, 20), a zis El despre cel dintâi, în timp ce al doilea va fi dus de îngeri în sânul lui Avraam (Lc. 16, 22). Așadar, de noi înșine și cu ajutorul nemijlocit al lui Dumnezeu atârnă felul morții noastre, noi putând să o facem frumoasă sau cumplită, după cum vom fi îndeplinit poruncile lui Hristos: „Fiți gata în tot ceasul de moarte, pocăiți-vă și credeți în Evanghelie". Ca urmare, o continuă căință și o credință vie în Domnul nostru Iisus Hristos ne va înlesni o moarte dulce și pașnică.

Nu numai cei săraci ca Lazăr se fac vrednici de un sfârșit fericit, ci și cei bogați, dar smeriți cu duhul. Nu numai cei bogați, ca acel îmbelșugat din Evanghelie, merg în iad și mor cumplit, dar și cei săraci, dacă nu-și poartă crucea lor cu răbdare și mărime de suflet.

Groaza și durerea ce preced moartea sunt firești omului și toți sfinții se pregăteau pentru ceasul cel înfricoșat prin lacrimi și sfârșitul lor a fost măreț. „Doamne!, strigă Sfântul Vasile cel Mare, pentru robii Tăi ce părăsesc trupul și vin la Tine, moartea nu există; moartea nu e decât o trecere de la întristare la fericire, lângă Tine se află pacea și bucuria" (Rugăciunile de seară).

Așadar, fraților și surorilor, fiți liniștiți, moartea nu este un sfârșit absolut al existenței. Sufletul continuă să trăiască într-o lume unde și noi vom merge poate chiar într-această oră. Să zicem, deci, aceluia sau ace-

leia care a murit în Domnul nostru Iisus Hristos nu *adio,* ci *la revedere*, scumpule soț, scumpă soție; la revedere bunii noștri părinți; la revedere fratele nostru sau sora noastră; la revedere!

Moartea dreptului

Prin descoperirea îngerească a Sfântului Macarie Alexandrinul, reiese că moartea dreptului este cu totul contrarie morții păcătosului. Sufletul dreptului, după ce s-a despărțit de trup, este primit de îngeri care-l păzesc și-l poartă spre tărâmuri pline de lumină și fericire. Și este firesc să fie așa, căci sufletele drepților se află împreună cu îngerii chiar de pe pământ. Iată ce scrie Sfântul Efrem Sirul despre moartea dreptului: „Drepții și asceții se bucură în clipa morții având înaintea ochilor faptele nevoințelor lor, privegherile, posturile, rugăciunile, lacrimile; sufletele lor simt o mare bucurie când sunt chemate să iasă din trup și să reintre în repausul lor veșnic“ (Ps. 114, 7).

Moartea păcătosului

„Moartea păcătosului este cumplită“ (Ps. 33, 21) – este însăși mărturisirea Cuvântului lui Dumnezeu. Și pentru ce? Cugetați bine la ce vrea să zică păcătos. Păcătosul este acela ce calcă Legea lui Dumnezeu și disprețuiește poruncile Sale. După cum virtutea, reflectându-se în conștiință, produce în aceasta o bucu-

rie cerească, tot aşa şi păcatul face a naşte în suflet frica răspunderii. Moartea sufletului păcătosului este tragică, pentru că, în chiar momentul ieşirii sale din trup, este luat de îngerii răului, pe care i-a servit fiind pe pământ şi cu care, împreună cu ceilalţi păcătoşi, el va trebui, din acel moment, să se unească în veşnicie. Iată ce spune Sfântul Macarie Alexandrinul despre moartea păcătosului: „Când sufletul păcătosului părăseşte trupul, se produce un mare mister. O haită de demoni şi de puteri întunecate înconjoară sufletul şi-l duc în teritoriul lor. Şi nu trebuie să ne mirăm de aceasta. Dacă omul, fiind încă pe pământ, le-a dat ascultare şi s-a făcut sclavul lor, el cade cu atât mai mult în puterea lor când părăseşte această lume".

Despărţirea de viaţă, scrie Sfântul Efrem Sirul, întristează foarte pe păcătosul care vede înaintea lui viaţa sa neîngrijită cu fructele ei amare. Ce căinţă va cuprinde atunci inima aceluia ce n-a gândit la mântuirea sa, aici, pe pământ! (Ps. 136).

A treia zi şi vămile. Semnificaţia zilei a noua, a patruzecea şi a zilei morţii

Unde se află sufletul imediat după despărţirea sa de trup? Ce semnifică *a treia zi, a noua zi* şi *a patruzecea zi*? În ce interval de timp trece sufletul vămile văzduhului şi când are loc judecata particulară?

Sfântul Macarie Alexandrinul ne comunică descoperirile îngereşti care i s-au făcut despre starea sufletelor morţilor în timpul celor patruzeci de zile de după moarte. Când s-a îndeplinit misterul morţii, sufletul,

despărțit de trupul său, locuiește pe pământ încă două zile și vizitează împreună cu îngerii locurile pe unde a făcut binele; el umblă împrejurul casei unde s-a despărțit de trupul său și chiar rămâne câteodată lângă sicriul unde zace trupul său. Apoi, după exemplul Mântuitorului, Care a înviat a treia zi după moarte, tot sufletul trebuie să se urce la cer pentru a slăvi pe Creatorul universului. De aceea, Biserica se roagă în acea zi pentru cei morți. Deci, a treia zi după moarte se face un parastas pentru cel mort. Această zi are, pentru morții noștri, ca și pentru noi, o legătură spirituală cu Învierea Aceluia ce ne-a dat viață, Care a pus temelia propriei noastre fericite învieri.

A treia zi se înmormântează mortul. Dând pământului trupul ce ne este scump, să ne întoarcem sufletul și inima noastră către biruitorul morții, care ne-a dat nouă – prin urmare și scumpului nostru dispărut – triumful vieții asupra morții, triumf câștigat prin Învierea Domnului. Biserica afirmă în mod solemn că Iisus Hristos a înviat și a dat viață celor ce erau în mormânt – deci și morților noștri. Să ne aducem aminte că învierea și viața nu sunt date decât prin harul Domnului nostru Iisus Hristos.

Așadar, a treia zi, în timp ce trupul este înmormântat, sufletul trebuie să se urce la cer: *„Și țărâna se va întoarce în pământ, precum a fost, și duhul se va întoarce la Dumnezeu, la Cel ce l-a dat pe el"* (Eccl. 12, 7).

Spațiul nesfârșit ce desparte pământul și cerurile, spațiu ce desparte Biserica triumfătoare de Biserica luptătoare, se numește – în limbaj comun, ca de altfel și în Sfintele Scripturi și în scrierile Sfinților Părinți – *aer*. Astfel, prin cuvântul *aer* nu înțelegem substanța

eterică ce înconjoară pământul ci, pur și simplu, spațiul. Acest spațiu este plin de îngeri căzuți, al căror scop constă în a întoarce pe om de la mântuirea sa, făcând din el instrumentul răutății. Ei lucrează asupra activității interioare și exterioare a sufletului nostru, făcându-l să participe la căderea lor. „*Ca un leu răcnind umblă, căutând pe cine să înghită*" (I Petru 5, 8), așa a zis Apostolul Petru, vorbind despre demoni. După mărturia vaselor alegerii Sfântului Duh, spațiul aerian servește drept locuință spiritelor răului și noi credem în acest adevăr.

Sfântul Ioan, care s-a făcut vrednic de a vedea marile taine dumnezeiești în Apocalipsă, zice că îngerii căzuți au fost izgoniți din locașul lor ceresc (Apoc. 12, 7-8). Unde au găsit ei refugiu? După cartea lui Iov noi vedem limpede că locuința lor este în văzduhuri (aer), și Apostolul Pavel îi numește „*duhurile răutății răspândite în aer*" și pe căpetenia lor „*domnul puterii văzduhului*". Îndată după căderea primilor oameni și izgonirea lor din rai, paza pomului vieții a fost încredințată unui heruvim; cu toate acestea, un alt înger căzut s-a pus la rândul său în calea spre rai, pentru a împiedica pe om să intre în el. Porțile cerului s-au ferecat și domnul întunericului acestui veac nu lasă să mai intre în rai nici un suflet despărțit de trupul lui; drepții, afară de Ilie și Enoh, se scoborau în iad ca și păcătoșii.

Primul care a străbătut trecerea neumblată a raiului a fost Iisus Hristos, biruitorul morții, sfărâmătorul iadului; din acel moment porțile s-au redeschis. După Domnul, tâlharul cel bun și toți drepții Vechiului Testament pe care El i-a scos din iad au trecut acea cale,

fără piedici. Sfinții fac cu ușurință această călătorie și, chiar dacă duhurile rele se străduiesc a-i opri, virtuțile lor acoperă păcatele lor. Aceste duhuri vor avea cu atât mai mult dreptul de a opri sufletul nostru după ce s-a despărțit de trup și se va urca spre Dumnezeu, cu cât noi, deja fiind luminați prin lumina Mântuitorului și având libertatea de a alege între bine și rău, ne facem cu toate acestea sclavii și executanții păcătoaselor lor voințe. Desigur, ei vor arăta sufletului toate drepturile ce li se cuvin asupra lui, ca făptuitor al insinuărilor lor (prin gânduri, pofte, simțuri).

Demonii îi arată toată viața lui plină de păcate și sufletul recunoaște îndreptățirea mărturisirii lor. Creștinii a căror viață n-a fost ferită de păcate nu câștigă imediat fericirea veșnică. Este firesc ca acele greșeli, acele căderi și păcate să fie cumpănite și judecate după valoarea lor. Dacă sufletul n-a ajuns la desăvârșită cunoștință de sine pe pământ, el trebuie neapărat – ca ființă spiritual-morală – să învețe a se cunoaște dincolo de mormânt; el trebuie să-și dea seama de ceea ce a câștigat, ce sferă de activitate și-a apropiat, care a fost hrana și bucuria sa spirituală. Astfel, sufletul trebuie să se recunoască și să pronunțe judecata sa înaintea judecății lui Dumnezeu, aceasta este voința dreptății dumnezeiești! Dumnezeu n-a voit și nu voiește moartea; omul însuși este cel care a voit-o.

Pe pământ sufletul poate, cu ajutorul harului dumnezeiesc, să ajungă a se recunoaște și, printr-o sinceră căință, să capete de la Dumnezeu iertarea păcatelor sale. În schimb, dincolo de mormânt, sarcina de a descoperi sufletului starea sa de păcat o au îngerii cei căzuți. Demonii, ca stăpâni ai răului pe pământ, o să-i

înfățișeze acum toate faptele sale cele rele, amintindu-i totodată împrejurările care au însoțit lucrarea răului. Sufletul va recunoaște atunci greșelile sale și prin această recunoaștere va preveni judecata lui Dumnezeu. Astfel, judecata lui Dumnezeu nu este decât o confirmare a ceea ce sufletul deja a pronunțat asupra lui însuși. Păcatele urmate de căință nu se mai socotesc și nu se mai amintesc nici la vămi, nici la judecată. La rândul lor, îngerii cei buni înfățișează la vămi faptele bune ale sufletului.

Tot spațiul dintre pământ și ceruri este împărțit în 20 de părți sau tribunale și sufletul, trecând pe acolo, este acuzat de către demoni de păcatele sale. Fiecare vamă, după cum le numesc Sfinții Părinți în scrierile lor (duhurile rele se numesc *vameși*), corespunde unui anumit grup de păcate. Duhurile rele acuză sufletul nu numai de păcatele de care el e vinovat, ci încă și de acelea pe care nu le-a comis, după mărturisirea Sfântului Ioan Letsvithnik.

Noi împrumutăm din relatarea Sfintei Teodora descrierea ordinii în care vămile se succed. Pe calea cerului, mergând spre răsărit, sufletul întâlnește *întâia vamă*, unde duhurile rele, după ce au oprit sufletul însoțit de îngerii cei buni, îi înfățișează păcatele sale făcute prin cuvânt (vorbe deșarte, flecăreală, cuvinte obscene, jigniri, luare în râs a lucrurilor sfinte, cântece, cântări pasionate, râs ș.a.m.d.); *a doua vamă* este aceea a minciunii (orice minciună, călcare de jurământ, luarea numelui lui Dumnezeu în deșert, călcarea făgăduințelor făcute lui Dumnezeu, ascunderea păcatelor înaintea duhovnicului); *a treia vamă* este a calomniei (calomnierea aproapelui, vorbirea de rău,

umilirea altuia, jignirea, batjocura unită cu uitarea propriilor sale greșeli și păcate); *a patra vamă* este a lăcomiei (beția, obiceiul de a mânca între mese și în ascuns, uitarea rugăciunii înainte și după mese, nepaza postului, îmbuibarea, desfătările, în sfârșit, toate formele de gastrolatrie); *a cincea vamă* este a leneviei (lenevire la slujbele divine și la rugăciunea fiecăruia, neglijență la lucru, lene); *a șasea vamă* este a furtului (tot soiul de furturi, pe ascuns sau pe față); *a șaptea vamă* este aceea a zgârceniei și a iubirii de arginți; *a opta vamă* este a cămătăriei; *a noua vamă* este a înșelătoriei (judecăți strâmbe, măsuri false și alte înșelătorii); *a zecea vamă* este a geloziei; *a unsprezecea vamă* e a mândriei (ambiții, mândrie, prea bună părere de sine, lipsa de respect față de părinți, cler, superiori, în general neascultări); *a douăsprezecea vamă* este a mâniei; *a treisprezecea vamă* este a răzbunării; *a paisprezecea vamă* este a uciderii; *a cinsprezecea vamă* este aceea a magiei (vrăji, amestec de otrăvuri, farmece, chemarea demonilor); *a șaisprezecea vamă* este a necurăției (tot ce ține de acest păcat: gânduri, pofte și fapte necurate, iubirea trupească a persoanelor nelegate prin căsătorie, voluptatea, priviri pofticioase, atingeri necurate, visuri la lucruri necurate); *a șaptesprezecea vamă* este aceea a adulterului (necredința în căsătorie, căderea în păcat a persoanelor hărăzite lui Dumnezeu); *a optsprezecea vamă* este aceea a păcatului sodomit (pasiuni contra firii, incest); *a nouăsprezecea vamă* este a ereziei (false cugetări asupra religiei, lepădarea de credința ortodoxă, hula, blasfemul); în fine, cea de pe urmă, *a douăzecea*

vamă este aceea a nemilostivirii (cruzimea). Trecerea vămilor are loc a treia zi după moarte.

Prea Sfântul Episcop Macarie scrie: „Învățătura Bisericii despre vămi este răspândită peste tot, mai cu seamă între Dascălii credinței secolului al IV-lea, iar acest fapt mărturisește netăgăduit că învățătura a fost transmisă de către Dascălii secolelor anterioare și își are originea în tradiția apostolică" („Teologia Dogmatică Ortodoxă", vol. 5).

Cunoscând starea sufletelor după moarte, trecerea vămilor și înfățișarea înaintea lui Dumnezeu, care toate au loc în a treia zi, Biserica și rudele, arătându-și dragostea lor pentru cel mort, roagă pe Domnul a-i ierta păcatele și a-i înlesni trecerea vămilor. Iertarea păcatelor constituie învierea sufletului la o viață de fericire eternă. Așadar, luând ca exemplu pe Domnul nostru Iisus Hristos, înviat din morți a treia zi, se fac rugăciuni pentru cel repausat, ca și el, la rândul lui, să învieze a treia zi la o viață veșnică și glorioasă în însoțirea Mântuitorului. După ce sufletul s-a închinat Domnului, el e purtat prin feluritele locașuri ale sfinților pentru a privi frumusețile raiului. Această vizitare a locuințelor cerești durează șase zile, în care sufletul admiră și slăvește pe Dumnezeu, a toate Creatorul. În această contemplație el uită cu totul scârbele ce le-a avut fiind în trup; dar, cu toate acestea, dacă el este împovărat de păcate, se întristează reproșându-și că și-a irosit viața în negrijă și că nu L-a slujit pe Dumnezeu după poruncile Sale.

Isprăvind vizitarea raiului, a noua zi (după despărțirea sa de trup), sufletul se urcă din nou la Dumnezeu pentru a I se închina. Pentru aceasta Biserica face

rugăciuni pentru morți în ziua a noua. Cunoscând starea sufletului repausatului într-a noua zi după moarte, când are loc a doua închinare, Biserica și rudele roagă pe Dumnezeu să așeze sufletul aceluia în numărul celor nouă cete de îngeri.

După a doua închinare, Domnul poruncește ca să-i fie arătat acelui suflet iadul. Atunci vede sufletul suferințele păcătoșilor, aude plângerile, gemetele și scrâșnirea dinților. În timpul celor 30 de zile sufletul vizitează toate cotloanele iadului și tremură de frică să nu fie condamnat acolo pe vecie. În sfârșit, într-a patruzecea zi după despărțirea sa de trup, se urcă pentru a treia oară să I se închine Creatorului. Și atunci, Judecătorul etern hotărăște locuința ce i se cuvine sufletului după faptele sale și după viața pământească. Astfel, are loc judecata particulară în a patruzecea zi după moarte și iată pentru ce Biserica se roagă pentru morți în acea zi.

Deci, ziua a patruzecea după moarte este ziua decisivă pentru soarta sufletului în viața viitoare. Este judecata particulară a lui Hristos, care hotărăște starea sufletului *numai* până în ziua Judecății de Apoi – Judecata generală. Această stare a sufletului, corespunzând cu viața sa de pe pământ, nu este starea sa definitivă pentru veșnicie, ci este supusă schimbării. Iisus Hristos, într-a patruzecea zi după Învierea Sa, a înălțat natura umană la gloria supremă, așezând-o pe tronul dumnezeirii Sale, la dreapta Părintelui. Așadar, după dumnezeiescul Său exemplu, repausații, într-a patruzecea zi după moartea lor, intră definitiv în starea ce se cuvine valorii lor morale. După exemplul Domnului Care, după ce a terminat lucrarea mântuirii

noastre prin viața și moartea Sa, a pus cunună la lucrare prin Înălțarea Sa a patruzecea zi după moarte, tot așa și sufletele repausaților, terminând firul existenței lor pământești primesc, a patruzecea zi, pedeapsă sau răsplată după faptele lor.

Urmând pilda Domnului Care, după Înălțarea Sa a patruzecea zi, *a șezut pentru totdeauna la dreapta lui Dumnezeu așteptând până se vor pune vrăjmașii Lui așternut picioarelor Lui* (Evr. 10, 12), tot așa și sufletele morților al căror destin a fost stabilit prin judecata particulară a lui Hristos rămân în acea stare (nu însă fără posibilitate de schimbare) până în ziua Judecății generale (Arhimandritul Teodor – „Cuvânt asupra rugăciunilor pentru morți").

Aceste asemănări între diferitele situații ale Mântuitorului și starea sufletelor repausaților sunt recunoscute de Sfânta Scriptură (Evr. 9, 27-28). Astfel, voi, cei care plângeți un repausat iubit, înălțați sufletul și inima voastră către dătătorul vieții în a patruzecea zi după Învierea Sa, căci, „*El a intrat în însuși cerul ca să Se arate acum feței lui Dumnezeu pentru noi*" (Evr. 9, 24). Oare Părintele Său va refuza să asculte rugăciunea Sa, văzând pe Fiul Său mult iubit Care S-a acoperit pentru noi de rănile Crucii?

Să punem așadar inima și credința noastră în iubirea Mântuitorului Care, chiar întru slava Sa, este neîncetat preocupat de veșnica noastră mântuire, de mântuirea ta și de aceea a repausatului care îți este scump; roagă-L deci pentru el, ca prin harul Său să vindece relele sufletului celui mort, să îndeplinească ceea ce-i lipsește, să ierte păcatele, să-l curețe și să-l așeze în rândul fericiților. Credința și rugăciunile tale unite cu

rugăciunile Bisericii vor fi de un mare ajutor pentru repausatul tău în ziua judecății lui Hristos, așteptând Judecata cea de pe urmă. Cunoscând starea sufletului în viața de dincolo de mormânt, în perioada ce corespunde cu ziua a patruzecea după moarte, zi în care judecata (deși nu e hotărâre definitivă) care decide fericirea sau suferința repausatului este rostită, Biserica și rudele se grăbesc din nou a veni în ajutorul său. Se oficiază în acea zi Liturghia morților (parastas) pentru a-L îndupleca pe Dumnezeu.

Prin urmare, vedem că sufletul, după despărțirea sa de trup, locuiește încă două zile pe pământ și se înalță în a treia zi către Dumnezeu pentru a I se închina; apoi petrece în rai următoarele șase zile urmând cele treizeci de zile în iad. În a patruzecea zi află care va fi starea sa până la Judecata cea de pe urmă când, numai atunci, sufletele vor primi hotărârea definitivă.

Zilele aniversare ale morții, sărbătorile sfinților și zilele de naștere ale repausaților rămân întotdeauna date importante pentru adevărații creștini. Vrând să arate că moartea n-a rupt legătura spirituală între morți și vii, aceștia recitesc rugăciunile morților și se roagă pentru ei Aceluia întru Care este mântuirea și viața noastră; ei roagă pe Acela ce a zis despre El Însuși: *„Eu sunt viața!“*. Să ne rugăm și să credem cu tărie în făgăduința Sa de a asculta pe cei ce se roagă: „Cereți și vi se va da, căci nu voiesc moartea păcătosului pentru care am suferit și Mi-am vărsat sângele și căruia îi dau acum viață veșnică – credeți numai“.

PARTEA A II-A

Legătura Interioară și Raportul Tainic Între Vii și Morți

ÎMPĂRĂȚIA SPIRITUAL-MORALĂ ȘI MEMBRII SĂI

Împărăția spiritual-morală – Împărăția Domnului nostru Iisus Hristos – este alcătuită din ființe spiritual-morale, care sunt nemuritoare (Lc. 20, 38 și Rom. 14, 8-9) după cum este Însuși Creatorul. Aceste ființe sunt îngerii și sufletele. Îngerii și sufletele nu sunt ființe nepersonale sau puteri spirituale, ci persoane efective („Teologia" lui Rudakov). Sufletul se găsește pe pământ atât timp cât locuiește trupul, însă după despărțirea sa trece în lumea îngerilor – sau în lumea spirituală. Omul, prin îndoita sa natură, sufletul și trupul, se găsește pe limita lumii văzute și a lumii nevăzute, formând un admirabil amestec de spirit și materie, de ceresc și pământesc, de etern și vremelnic. Omul este legătura pământului cu cerul. Adevărata sa menire este de a fi un înger pământesc și un om ceresc.

Apostolul Pavel ne învață că cei vii, ca și cei morți, ai Domnului sunt. Însă numai pe credincioși îi recunoaște Domnul ca fiind ai Lui, după cum și cuvintele lui Hristos spun: *„Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov"* (Lc. 20, 37), căci aceia credeau în adevăratul Dumnezeu. Deși, negreșit, pe pământ erau mulți contemporani lui Avraam, lui Isaac și lui Iacov dar, necrezând în adevăratul Dumnezeu, Domnul nu-i recunoștea ca ai Săi și-i disprețuia. Ei nu sunt membri ai marii Împărății a lui

Dumnezeu și sunt, după cuvântul Scripturii, fiii diavolului, pierduți pentru Împărăția lui Dumnezeu; deci ei nu sunt ai Domnului. Credincioșii se numesc fii ai lui Dumnezeu și ei sunt moștenitorii Împărăției cerurilor.

Membri ai Împărăției sau ai Bisericii Domnului Hristos n-au fost, nu sunt și nu vor fi nicicând decât acei care cred întru El. Astfel, Biserica se compune din următorii membri: toți credincioșii Vechiului Testament, toți credincioșii Noului Testament, toți acei ce cred întru El și care au trecut la veșnicele locașuri, toți îngerii cei buni – după mărturisirea Apostolului Pavel: *„Ci v-ați apropiat de muntele Sionului și de cetatea Dumnezeului Celui viu, Ierusalimul cel ceresc și de zeci de mii de îngeri"* (Evr. 12, 22). Aceștia sunt membrii Împărăției spiritual-morale, formând un singur trup spiritual al lui Hristos – Biserica Sa (Efes. 1, 23; Col. 1, 18). Unica îndatorire a membrilor Împărăției este de a cânta laudă lui Dumnezeu (Apoc. 5, 12) și de a-L adora (Filip. 1, 10-11). Membrii care locuiesc pe pământ formează Biserica luptătoare, pământească, văzută, în vreme ce membrii trecuți la viața de dincolo de mormânt, în starea drepților, formează, împreună cu bunii îngeri, Biserica triumfătoare, cerească, nevăzută. Cu toate acestea, cei care, pe pământ, n-au ajuns la o sfințenie completă, și trecuți în lumea nevăzută locuiesc acolo, în stare de „boală", n-au pierdut dreptul de a deveni membri ai Bisericii lui Hristos. Diferitele stări ale acestor ființe spiritual-morale se găsesc în unire și în raport tainic. Membrii lumii morale, chiar despărțiți printr-un spațiu infinit, formează de-a pururea un tot indivizibil. Astfel, schimbarea n-are nici o influență asupra raporturilor dintre membri. Mem-

brii Împărăției spiritual-morale sunt, așa cum am mai spus, îngerii și sufletele; sufletele ce încă locuiesc în trup, precum și acelea care au trecut deja în lumea îngerească și spirituală. Natura lor spiritual-morală este în armonie cu natura spiritual-morală a Împărăției cerurilor. Aceasta e singura ce se compune din rațiune și din liberul arbitru. Pentru toate ființele spiritual-morale există o singură lege de adevăr și de sfințenie, un singur temei de existență și de activitate: perfecțiunea morală, fericirea și aceleași îndatoriri. Aceasta este unirea dintre membrii Bisericii triumfătoare și ai Bisericii luptătoare, dintre lumea spirituală și lumea actuală.

Temeiurile unirii, ale legăturii, ale raportului și comunicării între lumea pământească și lumea spirituală, între vii și morți

Unirea, legătura, raportul, comunicarea lumii pământești cu lumea spirituală nu este rezultatul vreunei fantezii ci, conform învățăturii noastre ortodoxe, are la bază patru adevăruri fundamentale:

1. Un Dumnezeu, același pentru toate ființele spiritual-morale, atât pentru cele de pe pământ, cât și pentru cele ce au trecut pragul mormântului.
2. Împărăția spiritual-morală a îngerilor și a sufletelor.
3. Sufletul și proprietățile sale naturale.
4. Mărturisirea Sfintei Scripturi.

Domnul nostru Iisus Hristos este baza principală și primordială a unirii, a legăturii, a raportului și a comunicării lumii pământești cu lumea spirituală. Dumnezeu este unul singur pentru toți, pentru vii ca și pen-

tru morţi. Înaintea Lui toţi sunt vii, după cuvintele lui Hristos (Mt. 22, 32). El este Dumnezeul comun al îngerilor şi al sufletelor, Creatorul, Regele, Părintele şi Mântuitorul sufletelor ce încă locuiesc pe pământ în trupurile lor, ca şi al acelora care s-au despărţit deja de trup şi care locuiesc în lumea de dincolo de mormânt, în lumea spirituală.

Al doilea temei al legăturii, al unirii, al raporturilor şi al comunicării între lumea pământească şi lumea nevăzută este *însăşi* Împărăţia spiritual-morală. Nimeni nu-şi poate închipui o Împărăţie, o Biserică, o Societate ai cărei membri spiritual-morali care o alcătuiesc nu ar fi în unire, în raport, în comunicare cu Dumnezeu şi între ei. Este, deci, cu neputinţă ca membrii acestei Împărăţii (îngerii şi sufletele, suflete locuind încă pe pământ sau despărţite deja de trupurile lor), să nu fie în raport tainic. Lipsa de unire între ei este inimaginabilă. Necesitatea unirii, a comunicării şi a îndatoririlor comune vădesc faptul că toate fiinţele spiritual-morale trăiesc într-o lege comună.

Al treilea temei al legăturii, al unirii, al raportului, al comunicării între lumea pământească şi lumea nevăzută este un temei spiritual-etern cu următoarele proprietăţi: iubirea, simpatia ş.a.m.d. Iubirea creştină, spune Apostolul Pavel, este nemuritoare (I Cor. 13, 8). Iubirea vie în inimi, pe pământ, este tot atât de vie şi dincolo de mormânt.

Al patrulea temei al unirii, al legăturii, al raportului, al comunicării între lumea văzută şi nevăzută este însăşi mărturisirea Cuvântului lui Dumnezeu – Sfânta Scriptură: „*Ierusalimul cel de sus este maica noastră a tuturor*" (Gal. 4, 26), a zis Apostolul Pavel, şi iarăşi:

„Pentru aceea dar, de acum nu mai sunteți străini și locuitori vremelnici, ci împreună cetățeni cu sfinții și casnici ai lui Dumnezeu; zidiți fiind pe temelia Apostolilor și a Proorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind Însuși Iisus Hristos" (Efes. 2, 19-20).

Acestea sunt cele patru temeiuri pe care Sfânta noastră Biserică a fundamentat învățătura sa privitoare la unirea și comunicarea locuitorilor pământului cu sufletele trecute la veșnicele locașuri, a lumii văzute, pământești cu cele ale lumii nevăzute, spirituale („Teologia Dogmatică" a Arhimandritului Antonie).

Primul temei: Iisus Hristos, harul Său și Sfânta Credință

Nu numai persoanele instruite și luminate, dar și oamenii mai puțin civilizați – sălbaticii chiar – cred că morții viețuiesc dincolo de mormânt. Care este însă ideea pe care aceștia o au despre viața de dincolo de mormânt? Cum și-o închipuie? Care sunt raporturile lor cu repausații și legăturile ce-i unesc? Firesc, toate aceste idei capătă în mintea lor formele cele mai grosolane. Și câte credințe absurde despre cei morți nu se întâlnesc la sălbatici dar chiar și la creștini... Omul, în starea sa naturală de păcat, este lipsit cu totul de instrumentul pentru receptarea directă a descoperirilor Sfântului Duh, el e despărțit de lumea spirituală printr-o mare barieră: opacitatea simțurilor sale. Numai credința creștină este instrumentul de comunicare cu lumea nevăzută, spirituală, de dincolo de mormânt; sălbaticii nu cunosc nici raporturile dintre cei

vii, de asemenea, nici nu știu legătura tainică dintre vii și morți. Nouă, prin credința creștină, ni s-au descoperit toate. Această credință ne-a arătat cele două stări ale vieții de dincolo de mormânt și ne face să căutăm mântuirea veșnică, atât pentru noi, cât și pentru ceilalți, pentru cei vii ca și pentru cei morți. Tot credința ne-a învățat și mijloacele folositoare mântuirii noastre, vii sau morți. Iată cum temeiul unirii noastre, al raportului nostru cu repausații este Hristos, harul Său și Sfânta Credință. Noi trebuie numai să plecăm rațiunea noastră ascultării în credința lui Hristos și atunci noi și morții noștri vom fi mântuiți. „Cel ce crede se va mântui", a spus Hristos. Numai prin credință putem întrezări viitorul. Credința este ochiul ce vede dincolo de limitele lumii văzute, nevăzutul devine văzut pentru el, viitorul este ca și prezentul. Credința ne cere să avem dragoste, să căutăm Împărăția lui Dumnezeu, să ducem poverile aproapelui, să fim în orice clipă gata de moarte, să avem înțelepciunea de sus, nu cea de jos. Aceste exigențe ale credinței întorc sufletul și inima noastră de la tot ce este pieritor pentru a le îndrepta spre ceea ce este veșnic, spre locul unde este viața și mântuirea noastră, spre locul unde se bucură de viață veșnică cei ce s-au dus înainte de noi: părinți, frați, surori, soți, soții, rude și prieteni. Spre acest loc ne îndreaptă credința lui Hristos, aici este chemat sufletul și inima bietului călător, păstrând în toate legătura și raportul spiritual între vii și morți.

Iubirea nemuritoare nu se stinge în inima ce poartă speranța de a se uni în curând cu acela care-i este scump. Credința unește prezentul cu viitorul, văzutul cu nevăzutul; unește pe om cu Dumnezeul nevăzut și

cu toate ființele spiritual-morale printr-o legătură nevăzută, spirituală.

Apostolul Pavel învață: „Că de înviem, Domnului înviem și de murim, Domnului murim; deci, ori de înviem ori de murim, ai Domnului suntem“ (Rom. 14, 8). Prin urmare, cei vii ca și cei morți ai Domnului sunt, și unii și alții Îl au pe același Domn Iisus Hristos Care este al celor ce cred în El. Este firesc ca noi să ne ocupăm de mântuirea noastră, dar nu o putem câștiga dacă nu ne ocupăm și de aceea a repausaților, iubiți de Domnul. Să fie deci în noi același simțământ care a fost în Iisus Hristos (Filip. 2, 5; 3, 8-9), învață Apostolul Pavel. Dar în ce fel suntem datori a-I urma lui Iisus Hristos? El este eternul mijlocitor pe lângă Părintele, pentru fiecare dintre păcătoși. Astfel, și noi suntem datori a mijloci în Iisus Hristos pentru toți apropiații noștri, vii sau morți. Aceasta a zis-o Mântuitorul și ne-o cere: „Iubiți-vă unii pre alții precum Eu v-am iubit pe voi și căutați Împărăția lui Dumnezeu pentru voi și pentru toți oamenii“. Hristos a luat asupra-Și povara păcatelor noastre și noi trebuie, de asemenea, după învățătura Apostolului, să îndeplinim porunca Mântuitorului purtând greutățile aproapelui nostru. „Ce apasă pe om mai mult decât păcatul său?“. Pentru aceasta suntem datori, după poruncă, să luăm parte activ la soarta repausatului pentru a cărui mântuire Hristos Însuși S-a făcut om. Datori suntem, prin credința noastră sinceră, să facem ca repausatul să-L primească pe Hristos, după cum nașul face a-L primi pe Hristos și harul Său aceluia care se botează. Deși timpul semănăturilor a trecut pentru repausatul tău, el fiind membru al trupului lui Hristos – al Bisericii – el

este încă accesibil sfintelor influenţe ce vin din partea şi prin mijlocirea fiilor Bisericii încă în viaţă.

Prin ce mijloc, altul decât Hristos, poate să ajungă până la repausatul nostru harul mântuirii? O putem face în acelaşi mod ca şi naşul care, în momentul botezului, răspunde de credinţa aceluia care o primeşte, deschizând prin aceasta o apropiere liberă spre harul tainei; sau, tot aşa după cum cei mari se roagă pentru sănătatea copiilor sau a bolnavilor. În permanenţă credinţa celor ce se roagă face să coboare harul lui Dumnezeu asupra celor care se roagă. Fie dar ca rugăciunile şi credinţa noastră să lucreze pentru repausatul nostru şi să se plece asupra-i harul Mântuitorului. Iată câteva lucruri obligatorii pentru rugăciunea credinciosului care cheamă asupra repausatului harul Mântuitorului:

1) Cred, Doamne, că Tu eşti Hristos, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Care ai venit pe lume nu pentru cei drepţi, ci pentru mântuirea păcătoşilor, deci şi pentru mântuirea repausatului meu, cel mai mare dintre păcătoşi;

2) Doamne, cred că Tu Te-ai încărcat cu păcatele tuturor acelora care cred întru Tine, prin urmare şi cu acelea ale repausatului meu;

3) Cuvântul Tău, Doamne, este adevărat şi făgăduinţa Ta neschimbată. Tu ai zis: „Cereţi şi vi se va da"; şi eu rog milostivirea Ta pentru răposatul meu. Tu ai puterea de a ierta şi rugăciunea mea se alătură dorinţei Tale de „a mântui pe toţi oamenii", căci Tu nu doreşti moartea păcătosului;

4) Tu ai poruncit fiecăruia a-şi da sufletul său pentru mântuirea aproapelui. Moisi şi Pavel au dorit să fie

șterși din numărul aleșilor pentru mântuirea fraților lor; și eu te rog, Doamne, să îngădui să pier eu singur, numai ca morții mei, pentru care Ți-ai vărsat scump sângele Tău, să fie mântuiți. Ei Îți sunt scumpi, și eu, pentru mântuirea lor, Îți dau jertfa sufletului meu;

5) Fac tot ce pot, după poruncile Tale și cu ajutorul harului Tău fără de care nimic nu pot face, pentru mântuirea repausatului. Căci Tu ai zis, Doamne, că noi, bieții păcătoși, nu facem decât a dori binele, în vreme ce Tu Însuți îl îndeplinești prin harul Tău. Cred, Dumnezeul meu, că nădejdea în Tine nu este înșelătoare; Tu ești și în Tine este mântuirea răposatului meu;

6) Femeia cananeeană credea cu tărie că Tu poți, de vrei, să cureți pe fiica sa de demonii ce o stăpâneau; de asemenea, și eu cred, Doamne, că de vei voi poți face milă repausatului meu, poți să-l mântuiești și să-l scapi de suferințele veșnice, împlinind prin harul Tău ceea ce lipsește sufletului pentru mântuirea sa și pentru vindecarea rănilor sale morale. „*Rugăciunea credinței va mântui pe cel bolnav*" (Iacov 5, 15);

7) Cred, Doamne, că Tu ai murit pentru toți acei ce cred întru Tine, cred că moartea Ta cuprinde și pe aceea a robului Tău – repausatul meu – că Tu i-ai dat viață veșnică sfărâmând prin moartea Ta moartea sa cea veșnică, dându-i în Tine învierea, viața și odihna;

8) Au nu sunt acestea cuvintele Tale: „Atât a iubit Dumnezeu lumea" (pe oameni)? Prin urmare cred că și repausatul meu este iubit de Tine. Iubind lumea, Dumnezeu Te-a trimis pe Tine, Fiul Său unul născut, nu pentru a judeca ci pentru a mântui lumea. Duhul și inima mea se reazămă cu totul în Tine, dulcele meu Iisus, Fiul lui Dumnezeu, căci Tu ai luat asupra-Ți pă-

catele repausatului meu. Tu ai venit pe lume pentru mântuirea lui, Te-ai suit pe cruce pentru el, ai suferit pentru el, ai murit, ai înviat pentru el, Te-ai suit la ceruri și ai stat în toată slava Ta de-a dreapta Părintelui pe lângă Care mijlocești pentru repausatul meu prin rănile crucii Tale; repausat vinovat de suferințele Tale și prin urmare mântuit de Tine.

Iisus Hristos a luat asupra Lui toată povara păcatelor omenirii credincioase și totodată ne acordă harul de a purta povara aproapelui. Prin urmare noi putem, cu toată încrederea, să luăm parte la viața de dincolo de mormânt a repausaților noștri. Compătimind cu soarta acelora ce s-au dus înaintea noastră, noi suntem datori să le îmbunătățim situația lor în Iisus Hristos, Care a venit pe pământ pentru mântuirea lor. „Urmează Mie" (Lc. 9, 59), acest cuvânt a fost rostit aceluia ce cerea de-a îngropa mai întâi pe părintele său. Iată singurul mijloc de a-l ajuta pe repausat. Viața celor vii fără credință în Hristos și în afara Duhului Său nu poate ameliora starea repausaților.

Apostolul Pavel ne sfătuiește, referitor la rugăciunea pentru cei vii ca și pentru cei morți, de a-i urma așa cum el însuși I-a urmat lui Hristos. „M-am rugat să fiu eu însumi despărțit de Hristos pentru ca frații mei să fie mântuiți". Și el întindea această rugăciune chiar asupra necredincioșilor.

Iată până la ce abnegație trebuie să meargă iubirea noastră pentru aproapele, fie pentru vii, fie pentru morți. Trebuie să ne dăm sufletul nostru pentru mântuirea altuia, mort sau viu. Așadar, să rugăm pe Domnul a-i ierta cu milostenie pe repausații noștri.

Repausații sunt liniștiți și mulțumiți de noi atunci când le dovedim afecțiunea noastră nu numai prin vorbe ci și prin fapte, prin adevărul vieții noastre: „Fiii mei, să nu iubim cu cuvântul, nici cu limba ci cu fapta și cu adevărul" (I In. 3, 18), ne învață Ioan – Apostolul iubirii creștine. Iubirea noastră pentru repausați trebuie să fie atât de mare încât să fie pe măsura iubirii ce o are Domnul pentru noi: „Iubiți-vă unii pre alții după cum vă iubesc Eu"; iubiți până la a da viața voastră pentru mântuirea aproapelui. Crezând în Domnul trebuie de asemenea să credem că cei repausați trăiesc. Dacă-L iubim pe Domnul trebuie de asemenea să iubim pe cei ce viețuiesc dincolo de mormânt. Această poruncă de iubire nu-i separă pe cei vii de cei morți; din contră, îi unește după cum învață Apostolul Pavel: „Dragostea niciodată nu piere".

Al doilea temei: viața și ordinea dezvoltării morale

Oare putem noi să ne închipuim un stat, o societate, o casă, o familie ai cărei membri, ființe spiritual-morale, sunt dezbinați, despărțiți moralicește, trăind independent unul de altul fără să se cunoască între ei? O familie, o societate, o nație, un stat n-ar putea exista în asemenea condiții. Deci, dacă dezbinarea este imposibilă într-un stat spiritual-moral, aceasta se datorează faptului că între membrii acestui stat există acordul, raportul tainic, armonia.

Sfântul Apostol Pavel, vrând să reprezinte printr-o imagine văzută acest adevăr, compara împărăția spiri-

tual-morală cu trupul nostru; unirea și acordul membrilor împărăției spiritual-morale cu unirea și acordul membrelor trupului nostru. Starea membrelor trupului nostru depinde de înțelegerea lor tainică; ele depind unele de altele și se ajută unele pe altele. „*Ori de pătimește un membru, pătimesc toate membrele împreună, ori de se mărește un membru, împreună se bucură toate membrele*" (I Cor. 12, 26). Dacă unul dintre membrii unei familii este bolnav, toți ceilalți pătimesc împreună cu el. Dezordinea într-o societate atrage interesul celorlalte societăți; nenorocirea unui stat îndeamnă pe celelalte a-i sări în ajutor.

Cei care au trecut pragul mormântului nu contenesc a fi membre vii ale trupului lui Hristos; concluzionând această temă, putem spune că legătura interioară și neîntreruptă, ca și raportul tainic între cei vii și cei morți există de-a pururea într-un mod nevăzut și spiritual. Și nici n-ar putea fi altminteri.

Acolo unde este viață este și dinamism și dezvoltare. Și unde este locul în care să nu fie viață? Ea este pe pământ – ea este și dincolo de mormânt. O legătură interioară, un raport mutual unesc situația, soarta sufletelor repausate, cu viața și activitatea celor ce viețuiesc pe pământ. Faptele, operele unesc prezentul cu trecutul și cu viitorul: cu trecutul, ca rezultat a ceea ce a fost, cu viitorul ca temelie a ceea ce va fi. Operele sunt legătura între lumea pământească și lumea nevăzută, între vii și morți. Întreaga noastră activitate reflectă prezentul, trecutul și viitorul: glorie și veșnică pomenire celor care au pus temelie la dezvoltarea cutărui și cutărui lucru; glorie și veșnică pomenire celor ce au semănat sămânță bună în dezvoltarea morală a

umanității. Repausații au semănat și noi ne bucurăm de roadele muncii spiritului lor. Activitatea noastră prezentă are ca întemeietori pe părinții noștri care, prin urmare, viețuiesc încă până acum între noi prin duhul operelor lor.

Cei ce viețuiesc pe pământ dezvoltă ideile predecesorilor lor sau, din contră, se străduiesc a înlătura opiniile lor. De aceea, dacă sămânța bună se dezvoltă și dacă generația precedentă se bucură de multă roadă, atunci glorie și veșnică pomenire înaintașilor noștri – Domnul îi va răsplăti pe fiecare după faptele lor. Activitatea contemporanilor în cuvântul Domnului este rodul muncii repausaților; de aceea, să nu ne îndoim că ei se vor bucura, acolo sus, de repaus etern.

Câtă vreme sufletul este nemuritor, atunci și operele sale sunt nemuritoare. Repausații au început opera, noi o continuăm și fiii noștri vor lucra așijderea la dezvoltarea sa. Oare Moisi nu trăiește în mijlocul nostru prin Pentateucul său? Nu ne bucurăm și astăzi de binefacerile sale? El va fi binefăcătorul generațiilor credincioase până la A Doua Venire a lui Hristos. Învățătorul, trăind pe pământ și Moisi, învățând din cealaltă lume, n-au oare pentru noi aceeași semnificație? Nu sunt – și unul și altul – deopotrivă binefăcătorii noștri? Nu datorăm noi aceeași recunoștință și unuia și celuilalt? Nu amândoi au avut un singur scop: învățătura noastră? Astfel trăiesc pentru noi și în mijlocul nostru (așa după cum ziceau sfinții, făgăduind să locuiască împreună cu noi în spirit) Sfinții Apostoli, Prooroci, Martiri, în operele lor.

Iarăși, Dascălii cei mari ai Bisericii viețuiesc în scrierile lor pe care le studiem. În zilele noastre încă

putem vorbi cu Solon, Socrate și Platon despre înțelepciune. Generația prezentă se bucură de roadele muncii intelectuale a oamenilor mari. Nu suntem noi oare discipolii lor și nu ideile lor le dezvoltăm? Frederic cel Mare, Napoleon I nu sunt ei emulii lui Alexandru Macedon și Iulius Caesar? Arhimede, punând fundamentele mecanicii și astronomiei ține seama de calculele lui Ptolemeu. Acești oameni sunt binefăcătorii omenirii. Ei au făcut binele, îl fac încă și astăzi și-l vor face până la sfârșitul lumii. E drept, acești oameni sunt binefăcătorii omenirii, dar alții sunt inamicii ei.

Dumnezeu Însuși a zis că întreaga lume zace întru cel rău; dar sunt și oameni care combat răul și sunt învingători, alții sunt învinși de către rău și devin prizonierii, sclavii lui; ca adepți ai răului iubesc dezordinile morale, combat adevărul și, în general, sunt considerați inamici ai omenirii. Ei însămânțează în secret răul în societățile omenești și în indivizi. Toată reaua întâmplare are, de bună seamă, autori vii ce dezvoltă ideile perverse ale stăpânilor lor și, prin urmare, inițiatorii acestor fapte rele sunt deopotrivă părtași în spirit. Dezordinile morale pricinuiesc un imens rău material și moral persoanelor particulare, societăților, statelor și întregii omeniri. Activitatea prezentă constă fie în dezvoltarea acestor idei pernicioase, fie în combaterea răului. Generația prezentă vede pe răufăcătorii repausați în faptele lor cele rele.

Adversarii familiei, ai societății și ai statului, dușmanii credinței se străduiesc a răsturna bazele creștinismului. Ei făceau răul prin învățătura lor, încă îl fac și astăzi prin mijlocirea adepților lor și-l vor face până la sfârșitul lumii. Făcând răul, ei poate nu credeau ce

roade grozave vor culege generațiile viitoare. Moștenirea unor astfel de strămoși este odioasă și acești răposați merită nu o glorioasă amintire ci blesteme veșnice. Putea-vor ei vreodată să se bucure de odihnă în Dumnezeul păcii și al iubirii? Numai cu sfârșitul universului va înceta lumea de dincolo de mormânt de a exercita buna sau funesta ei influență asupra lumii pământești. Când aceasta din urmă va înceta să existe, acțiunea binelui și răului se va mărgini la limitele raiului și iadului.

Aceasta e legea morală a dezvoltării. Având printre noi oameni buni și răi, întâlnim în viață principiile binelui și răului. Datoria generației prezente este de a face binele și a stârpi răul. Este firesc ca râvnitorii binelui pe care îl semănau să se bucure chiar de pe pământ de roadele cerești; trecând la viața veșnică ei primesc acolo răsplata lor în repausul veșnic. Bucuriile lor cerești trebuie să crească neîncetat cu cât binele semănat de ei prosperă pe pământ. Fericirea celor ce viețuiesc în Iisus Hristos cheamă asupra binefăcătorilor repausați mila lui Dumnezeu. În schimb, răul pe pământ nu poate da repausul veșnic celor ce l-au semănat. Răul se mărește, aduce nenorociri și suferințele autorilor săi cresc proporțional. Este cu neputință ca răul să poată aduce autorului său bucurii cerești dincolo de mormânt. Aceasta este legea dezvoltării în progresul său natural pe pământ.

Noua generație dezvoltă ideile predecesorilor sau combate credințele trecutului, copiii urmează și dezvoltă principiile părinților lor; exemplul bun al unui prieten repausat este demn de urmat. Așa se prezintă unirea intimă și raportul tainic între situația și soarta

repausaţilor şi viaţa celor vii. Toţi sfinţii şi toate sufletele virtuoase se întristează în viaţa lor de dincolo de mormânt văzând viaţa noastră pământească plină de păcate. Ei se întristează că spiritul lor nu a găsit continuatori în noi, că nu urmăm pilda vieţii lor, că principiile lor sunt respinse, că sunt puţini oameni care împărtăşesc ideile lor. Încă pe pământ sufletele lor sufereau văzând nedreptăţile, foloseau toate forţele lor pentru a combate răul şi sacrificau repausul şi viaţa lor pentru adevăr. Şi acum, neputând întrezări sfârşitul răului moral, ei strigă în cer către Dumnezeu, arătând pe cei ce dispreţuiesc adevărul: „Până când, Stăpâne Sfânt şi Adevărat, nu judeci şi nu răzbuni sângele nostru de la cei ce locuiesc pe pământ?" (Apoc. 6, 10). Dacă sufletele sfinte şi virtuoase, locuind în lumea de dincolo de mormânt, sunt întristate de viaţa noastră imorală şi rea, neplină de harul Domnului, cum trebuie să fie oare starea sufletelor ce speră în ajutorul celor vii?

Domnul vorbeşte despre nefolosinţa anumitor rugăciuni: „Ei Mă cinstesc cu buzele lor, dar inima lor e departe". Noi ne rugăm astfel: „Odihneşte, Doamne, sufletele adormiţilor robilor Tăi". Şi cu toate astea credeţi că părinţii, mamele, soţii şi soţiile noastre, fraţii, surorile şi prietenii noştri pot găsi odihna în Domnul atâta vreme cât noi, fiii lor, soţii şi soţiile lor, fraţii, surorile şi amicii lor, vii fiind, trăim – cugetăm şi lucrăm – în afara Duhului lui Dumnezeu? La ce bucurie, la ce mângâiere se pot aştepta părinţii repausaţi din partea unor fii ce vieţuiesc în rele? Tot astfel şi pentru fraţii, surorile, soţii, soţiile şi prietenii acelora ce nu cunosc pe Hristos şi sfânta Sa voinţă.

Ce e mai înspăimântător ca viața în iad? Cu toate acestea, după cuvintele Domnului, chiar în această stare deplorabilă, bogatul cel rău se întrista de viața ce duceau frații săi pe pământ; deci dacă viața lor ar fi fost plăcută lui Dumnezeu, repausatul ar fi suferit mai puțin. Iată cum noi, prin viața noastră, putem determina repausul sau suferința răposatului. Viața noastră virtuoasă este dezvoltarea spiritului părinților noștri virtuoși (Mt. 23, 32), și ei sunt cu noi în spirit. În schimb, viața noastră în păcat este dezvoltarea spiritului strămoșilor noștri celor răi și noi împlinim măsura lor (Idem). Însă când spiritul părinților buni nu este cu noi, el este îngrijorat și tulburat de pierderea sufletelor ce calcă în picioare principiile cele bune. Pentru a nu rupe legătura, raportul cu repausații virtuoși, să urmăm exemplul lor. Astfel vom fi în legătură cu ei, în timp ce, sfărâmând răul, facem bine și repausaților care au lăsat după ei semințe rele.

Sfărâmând răul înăbușim vocea blestemului și contribuim la curățirea și odihna repausaților care au fost unealtă fără voie a răului, care și-au cunoscut deja greșeala. „Cereți și vi se va da, căutați și veți afla", ne învață Izvorul vieții. Nu în zadar zice: „Cereți, căutați!", căci harul Domnului, oricât de mare și puternic ar fi, nimic n-ar face fără propriile noastre silințe, nici pentru noi și nici pentru repausații noștri. Toate îi sunt cu putință numai celui ce crede: „Fie ție după credința ta". Drepții și sufletele virtuoase se bucură de perfecțiunea noastră morală. Prin urmare, repausații lucrează întru cei vii și roadele spiritului părinților se coc în faptele fiilor lor.

Al treilea temei: sufletul nemuritor al omului

Oare iubirea care ne unește pe pământ – câteodată atât de puternică încât suntem gata a ne sacrifica viața noastră pentru persoana iubită – rezistă ea dincolo de mormânt? Oare cei ce au trecut deja în veșnicele locașuri ne mai iubesc încă pe noi, cei ce încă locuim pe pământ? Dacă iubirea există în cealaltă lume, prin ce se manifestă ea și cu ce participă lumea nevăzută la lumea pământească? Care sunt mărturisirile de simpatii între persoanele despărțite prin moarte și cât interes sunt datori a purta cei vii celor morți? Spiritul nemuritor, însuflețind natura omului, umple sufletul de calitățile sale nemuritoare cum ar fi iubirea, compătimirea etc. Aceste calități ale sufletului nu-l părăsesc în noua sa viață de dincolo de mormânt; dacă n-ar fi așa, ar înceta să mai fie suflet. Ca atare, repausații iubesc pe cei vii și iau parte la soarta lor.

Simpatia este rodul dragostei și a simpatiza înseamnă a purta în inimă, în mod viu, situația aproapelui. Apostolul Pavel spune că iubirea este nemuritoare (I Cor. 13, 8) și prin urmare starea repausaților (odihna sau suferințele) este într-un necontenit raport spiritual cu viața viilor. Vorbind de membrele trupului nostru, Apostolul vorbește în același timp de membrele trupului lui Hristos – de Biserică. Fiecare știe, din experiență, că membrele trupului slujesc, se ajută și se simpatizează unul pe altul; tot așa și cu oamenii care, uniți prin sentiment într-un trup și într-un suflet, doresc să se ajute și să se iubească unul pe altul cu toată distanța ce ar putea să-i despartă. Dacă sufletul n-a pierdut disponibilitatea pentru iubirea dumnezeiască,

fie el pe pământ sau în lumea de dincolo de mormânt, el nu poate lipsi în a lua parte activ la situația sufletelor ce-i sunt scumpe. De aceea repausații simpatizează cu viii și aceștia sunt datori a se interesa de soarta lor. Viii și morții, ca mădulare ale aceluiași trup spiritual al lui Hristos, simpatizează între ei, căci sunt uniți – după învățătura Apostolului Pavel – printr-o iubire ce nu moare niciodată. Virtutea, având un temei divin, luminează conștiința celui ce o practică și aduce sufletului o bucurie cerească.

Repausații simpatizează și se bucură cu noi precum Sfinții Îngeri se bucură în cer când un păcătos, pocăindu-se, pornește pe calea virtuții. Aceasta este învățătura lui Iisus Hristos asupra părtășiei lumii spirituale la destinul oamenilor vii de pe pământ.

Lumea spirituală de dincolo de mormânt se bucură de aceia care, la rândul lor, se bucură în spirit pe pământ. Din contră, când viața noastră pământească este plină de păcate fără pocăință, când inima ne este împietrită și nepioasă, atunci locuitorii lumii nevăzute, îngerii și sfinții, sunt mâhniți de viața noastră cea rea. Rudele repausate plâng necredința noastră; mărturie stă pilda bogatului care, în iad fiind, încă lua parte la soarta fraților săi rămași pe pământ.

Evanghelia ne spune că, în momentul morții Mântuitorului nostru Iisus Hristos, soarele s-a întunecat, catapeteasma templului s-a rupt de sus până jos, pământul s-a cutremurat și pietrele s-au despicat. În acel moment a fost învinsă moartea acelora ce credeau în El, mormintele s-au deschis și mai multe trupuri ale sfinților care muriseră s-au sculat din morți și, ieșind din mormânturi, înviate, intrară în sfânta cetate și se

arătară multora (Mt. 27, 51, 52, 53). În tărâmul spiritual, un asemenea eveniment ca moartea Mântuitorului stârnește simpatia întregii Sale creații. Lumea spirituală de dincolo de mormânt, precum și lumea materială au luat parte la moartea misterioasă a lui Dumnezeu-Omul.

Arhimandritul Teodor scria, referindu-se la învierea morților în momentul morții lui Hristos: „Ce-i atrase pe sfinți la viață în sfânta cetate a Ierusalimului și-i sili a se arăta multora dintre cei vii? Oare nu puternicul interes ce le inspira acel sărman popor ce nu recunoscuse pe Răscumpărătorul său? Oare nu arzătoarea dorință a acelora ce intraseră în bucuria Domnului de a împărtăși această bucurie, pe cât posibil, cu fiii lor cei vii?" („Cuvânt asupra morților").

Oare soția repausată a preotului, venind din cealaltă lume, nu se interesa de soarta tristă a bărbatului său spre a-l aduce pe calea cea bună pe nenorocitul ce alerga la pieirea sa? („Apariții ale repausaților"). Toți învie înaintea lui Dumnezeu, de aceea viața de dincolo de mormânt precum și viața actuală sunt, deopotrivă, dezvoltarea facultăților și a dispozițiilor sufletești. Viața viitoare este continuarea vieții pământești și dezvoltarea facultăților sufletului se produce precum rodul crește din sămânță.

Unde este iubirea acolo este și simpatia. Îngerii, sfinții și toți repausații ce n-au ajuns încă la perfecțiune au mare interes în viața noastră pământească și noi, la rândul nostru, putem contribui la ameliorarea sorții lor sau putem întârzia fericirea lor.

Prin urmare sufletul, cu toate facultățile sale, este temeiul legăturii interioare și al unirii intime între

membrii Bisericii creștine, între vii și morți, între lumea nevăzută și lumea pământească.

Definiția unirii, a legăturii, a raportului și a comunicării între lumea nevăzută și lumea pământească

După ce am cercetat temeiul unirii, al legăturii, al raportului și al comunicării între lumea nevăzută și lumea pământească, să explicăm în ce constă această unire, această legătură, acest raport și această comunicare.

Credința naște unirea, comunitatea cugetării. Ea unește pe om cu Dumnezeu, ea unește în sine toate ființele morale (îngerii și sufletele), după mărturisirea Apostolului Pavel, care scrie: „Ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt" (Filip. 2, 10). Îngerii și oamenii alcătuiesc o singură turmă. Când cerurile cu îngerii sunt în bucurie, se bucură și pământul cu oamenii lui – așa învață Biserica Ortodoxă.

Atât de strâns și de intim unește credința pe oameni încât ar trebui să alcătuim, întocmai ca primii creștini, un singur suflet și o singură inimă. O astfel de legătură a creștinilor întemeiată pe credința lui Hristos nu poate fi ruptă niciodată dacă părtașii acestei alianțe nu vor trăda credința activă. Credința creștinilor vii este aceeași ca și credința morților. Noi credem în Domnul nostru Iisus Hristos, noi credem în viața viitoare, fericită sau plină de suferințe; cei repausați, asemenea nouă când trăiau pe pământ, credeau toate

acestea. Noi așteptăm învierea trupurilor înnoite și unirea lor cu sufletele pentru învierea veșnică; tot așa, și repausații se așteaptă la asta. Obiectul credinței este același, atât pentru cei vii, cât și pentru cei morți. Prin urmare, credința este cea care produce unirea lumii de dincolo de mormânt (repausații) cu lumea pământească (viii).

Iubirea dumnezeiască, care este una dintre facultățile spiritului uman, naște între om și Creatorul său acea legătură de neschimbat a poruncii lui Dumnezeu: *„Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din tot sufletul tău"*. Iubirea ce unește ființele morale cu Dumnezeu produce și iubirea acestor ființe (îngerii și sufletele) între ele. Dumnezeu voiește ca oamenii să se iubească cu iubire adevărată și reciprocă: *„Iubiți-vă unii pe alții precum vă iubesc Eu; cel ce iubește pe aproapele său, pe Mine Mă iubește"*. Prin urmare, unirea cu Dumnezeu este temelia unirii între oameni. De aceea toate ființele morale sunt unite printr-o legătură nestricăcioasă. Nici moartea nu poate rupe această legătură de iubire, căci ea este o poruncă a lui Dumnezeu Însuși.

Iubirea nemuritoare unește printr-o legătură eternă lumea de dincolo de mormânt cu lumea de aici, de jos. Moartea, departe de a slăbi această legătură, nu face decât să o întărească. Icoana persoanei iubite, trecută în lumea nevăzută, viețuiește cu noi, în sufletul și în inima noastră. Aceeași legătură a credinței care ne unește cu Hristos ne unește și cu repausații noștri. Legătura vie a iubirii unește pe toți membrii Bisericii lui Hristos, pe aceia ai Bisericii luptătoare pământești cu aceia ai Bisericii cerești, precum și cu lo-

cuitorii iadului ce n-au ajuns încă la sfințenie, dar care n-au pierdut speranța Împărăției cerurilor. Ființele morale au către Dumnezeu anumite îndatoriri ce constituie raportul lor cu El. Referindu-se unul la altul au drepturi și îndatoriri ce alcătuiesc relația lor reciprocă. Pe pământ oamenii, societățile și statele intră în relații reciproce. Aceste relații, pentru membrii uniți într-o singură și aceeași credință în Hristos, nu pot fi rupte nici chiar atunci când unul dintre acești membri părăsește pământul pentru veșnicele locașuri. În acest caz, relația nu încetează, ci se modifică, capătă un caracter corespunzător noului fel de viață al repausatului. Dar dacă cei vii sunt într-o unitate morală cu cei morți, atunci primii au datorii de îndeplinit către cei din urmă și, prin urmare, există raporturi mutuale între lumea nevăzută și cea pământească.

Îndeplinirea reciprocă a îndatoririlor produce comunicarea. Ființele înzestrate cu simțul moral, îndeplinind îndatoririle lor către Dumnezeu, sunt în comunicare cu Acesta. Îndeplinind îndatoririle către alți oameni, ele se găsesc în comunicare cu aceștia. Adresând rugăciuni sfinților și respectând îndatoririle lor către repausați, cei vii intră în comunicare și cu unii și cu alții. Rugăciunea și faptele bune săvârșite în numele repausaților produc, deopotrivă, această comunicare.

Teologia morală descrie toate raporturile ființelor spiritual-morale cu Dumnezeu, precum și relațiile lor mutuale și îndatoririle lor. Puterea credinței determină gradul și puterea legăturii noastre și a comunicării noastre cu morții. Cu cât credința este mai întregită și mai înaltă, cu atât legătura între lumea pământească și lumea de dincolo de mormânt este mai puternică.

Dacă oamenii nu sunt uniţi între ei prin iubire, nu sunt uniţi nici cu Dumnezeu. „*Cine nu iubeşte pe fratele său pe care-l vede, cum poate iubi pe Dumnezeu pe care nu-L vede?*" (In. 5, 20), zice Apostolul Ioan. „... *pentru Mine aţi făcut*", zice Domnul la judecată. Prin urmare, unirea cu Dumnezeu este o probă clară a unirii şi a raportului între vii şi morţi. Dacă nu-i iubim pe morţi, nu-L iubim nici pe Domnul Care iubeşte pe repausaţi ca membri vii ai Bisericii Sale.

Astfel, deşi suntem despărţiţi vremelnic de trup, noi suntem în mod nevăzut uniţi în spirit printr-o legătură nedezlegată şi prin raporturi tainice dacă totuşi suntem uniţi şi cu Domnul nostru Iisus Hristos.

După mărturisirea Apostolului Pavel, morţii sunt în unire şi în raport cu Iisus Hristos. Este limpede că şi ei sunt, de asemenea, în unire şi în raport cu aceia dintre vii care le sunt scumpi şi cu care erau uniţi pe pământ prin legăturile unei iubiri binecuvântate de Dumnezeu. Dacă repausaţii nu sunt în iubire şi în raport cu Dumnezeu, dacă nu sunt creştini, ei nu pot avea nici o relaţie cu cei vii, după cum nici cei vii nu pot avea vreo relaţie cu ei. În acest caz, moartea trupului desparte pentru totdeauna pe vii de morţi şi rupe toată legătura şi tot raportul dintre ei. Cei ce au murit în Domnul sunt în raport şi în comunicare cu cei vii şi nu pot, din parte-le, să rupă această legătură; în acest timp, de cei vii depinde slăbirea unirii lor cu morţii, care merge până la desfacerea acestor legături. Aşadar unirea, legătura, raportul, şi comunicarea noastră cu repausaţii nu pot fi întrerupte prin moarte decât dacă cei ce rămân pe pământ nu fac să înceteze, de bună voie, aceste relaţii.

Repausații locui-vor totdeauna în sufletele noastre, și noi, cei vii, putem să-i vedem și să-i auzim prin credință („Cuvânt funebru" al Arhimandritului Platon). Noi putem să ne apropiem sau să ne îndepărtăm de repausați. Cu cât iubirea și rugăciunea noastră pentru repausat e mai aprinsă, cu atât noi ne apropiem de el. Rugăciunea și credința au puterea de a ne apropia de repausat până în acel punct în care noi putem simți suflarea sufletului său în jurul nostru. Inimile se înțeleg mai bine în timpul rugăciunii („Cuvintele Protoiereului Putiatin").

Expresia văzută a unirii, a legăturii, a raportului, a comunicării lumii de dincolo de mormânt cu lumea văzută

Dacă drepturile și îndatoririle constituie raportul și dacă îndeplinirea acestor datorii este cea care face comunicarea, apare evident că această îndeplinire trebuie să se manifeste într-un mod material, văzut și simțit. Deci unirea, legătura, raportul, comunicarea între lumea nevăzută și lumea pământească trebuie să aibă o expresie văzută, simțită și materială.

Sufletul nevăzut, cu nevăzuta sa activitate (cugetări, dorințe, simțăminte), se manifestă în mod văzut în activitatea sa exterioară. Tot astfel e și cu unirea, cu raporturile, cu comunicarea sa cu lumea nevăzută care se manifestă pe pământ prin acte materiale, probând unirea și raporturile sale cu lumea de dincolo de mormânt. Se înțelege de la sine că unirea, raportul între spirite, se manifestă într-un mod conform cu natura

lor spirituală și că unirea, raportul spiritului și al trupului trebuie, de asemenea, să se manifeste într-un mod conform naturii lor: spiritual și material totodată. Dar prin ce se exprimă afecțiunea noastră mutuală și credința noastră comună? Prin fapte. Activitatea interioară a sufletului (cugetări, dorințe, simțăminte) exprimată prin cuvânt sau faptă, constituie activitatea exterioară a omului, lucrările sale. Lucrările sau operele sunt expresia văzută a legăturii, a comunicării lumii văzute cu lumea nevăzută, a lumii de dincolo de mormânt cu lumea pământească, a spiritualului cu corporalul, a prezentului cu trecutul și cu viitorul, a omenescului cu cel dumnezeiesc sau cu cel diavolesc, a omului cu Dumnezeu, îngerii și sfinții, sau a omului cu diavolul, cu puterile sale, infernele și sufletele osândite. De aceea faptele noastre sunt întipărite cu caracterul uneia sau alteia dintre locuințe: a raiului sau a iadului.

Eternitatea este continuarea neîntreruptă și infinită a existenței. Omul, primind viață în pântecele mamei, intră în eternitate. Izvorul vieții este Dumnezeu: „*Eu sunt Viața*", spune Hristos. Viața sufletului este unirea sa cu Dumnezeu; prin urmare, fără Dumnezeu, sufletul nu are viață, este mort. Trupul este viu când este locuit de suflet, precum sufletul este viu când este locuit de Dumnezeu. Moartea trupului este despărțirea sa de suflet, moartea sufletului este depărtarea sa de harul dumnezeiesc. Astfel, un trup viu poate fi locuit de un suflet viu sau de un suflet mort. Starea sufletului de dincolo de mormânt este continuarea stării sale pământești de viață sau de moarte.

Viața în Dumnezeu și în harul Său pe pământ este începutul fericirii veșnice, în timp ce viața fără Dumnezeu și harul Său pe pământ este începutul suferințelor veșnice ale iadului. Astfel prezentul este strâns legat cu viitorul, el fiind expresia văzută a legăturii, a comunicării viilor cu morții. Viața celor ce se fac bine plăcuți lui Dumnezeu poartă întipărită unirea și raportul lor cu lumea de dincolo de mormânt. Viitorul nostru stă în prezent. Credința, unind prezentul cu viitorul, omenescul cu dumnezeiescul, produce pe pământ îngeri pământești și oameni cerești; în timp ce lipsa credinței produce morți vii. Cel ce a înviat în spirit pe pământ, a înviat pentru veșnicie, în timp ce acel care a murit în spirit pe pământ, a murit veșniciei.

Calitățile, caracterul fiecărui suflet trebuie să aibă o situație corespunzătoare (de virtute sau de viciu) în viața viitoare. Numărul de situații fericite pe pământ corespunde numărului de stări fericite în rai. Domnul zice că numărul locuințelor cerești este mare; din aceasta noi trebuie să înțelegem că tot atât de mare este și numărul locuințelor infernale. Așadar, pe câte locuințe sunt în iad, pe atâtea stări vicioase ale sufletului sunt pe pământ. Dumnezeu Însuși ne-a arătat conformitatea vieții viitoare cu viața actuală zicând că: „*Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru*"; prin urmare, cei ce nu poartă în ei Împărăția lui Dumnezeu poartă în ei iadul. Caracteristicile sufletelor ce primesc moștenirea Împărăției lui Dumnezeu sunt, firește, deosebite de acelea ale prizonierilor iadului. Aceste caracteristici, pentru cei dintâi sunt adevărul, pacea, bucuria în Sfântul Duh, iar caracteristicile sufletelor pentru cei din a doua categorie sunt răutatea și

ura. Deci, pe pământ sunt trăsături sufletești conforme trăsăturilor locuitorilor raiului și iadului.

După mărturisirea Cărții a treia a lui Ezdra și a Sfântului Ambrozie de Milan, sunt șapte stări ale raiului și șapte stări ale iadului. Acest număr de stări de dincolo de mormânt corespunde cu numărul judecăților lui Dumnezeu ce au loc pe pământ. Poate că numărul păcatelor capitale (invidia, mândria, neînfrânarea, avariția, ura, lenevirea, lăcomia) corespunde cu numărul stărilor din iad. Prin urmare, sunt șapte stări în rai și șapte stări în iad. Precum spiritul omului se arată și lucrează fie prin părțile bune, fie prin cele rele, tot așa duhurile și sufletele ce constituie lumea de dincolo de mormânt influențează asupra lumii pământești prin părțile sale cele bune (raiul) sau prin părțile sale cele rele (iadul).

Părtășia lumii de dincolo de mormânt la activitatea noastră de aici, de jos, este o probă evidentă a unirii și a raportului nostru cu sufletele lumii nevăzute. Toată lumea păgână prezintă în mod văzut unirea și raportul omului cu spiritele răului, în timp ce creștinismul prezintă legătura nevăzută și spirituală, precum și comunicarea cu duhurile bune și cu sufletele virtuoase în Iisus Hristos. Marii asceți ai creștinismului erau în comunicare văzută cu duhurile bune și cu sufletele virtuoase și se luptau în același timp cu duhul cel rău, într-un mod văzut și pipăit.

După ce am demonstrat adevărul incontestabil al legăturii și al comunicării lumii nevăzute cu lumea pământească, să încheiem prin vorbele Arhimandritului Teodor Bukharev, care zice: „Ca sămânța cea bună a adevărului și a binelui care crește deodată cu neghina

minciunii și a răului, tot așa și sufletele repausaților în lumea de dincolo de mormânt cresc și se coc pentru viața veșnică ca fructul în sânul mumei. De aceea, în timpul secerișului celor dintâi, lumea de dincolo de mormânt va fi mântuită și lumea materială va lua parte, nesmintită, la aceste evenimente. Lumea spirituală, lumea pământească și chiar lumea materială merg împreună cu un pas egal și măsurat. Credința în Hristos, vie și activă, însuflețită de nemărginita Sa iubire a omenirii, credință care, prin interesul nostru pentru soarta repausaților, face din noi membri vii ai trupului Său – Biserica, o astfel de credință a viilor este mântuitoare și nevăzută. «*Fie ție după credința ta*», învață Iisus Hristos. Credința mântuiește deopotrivă pe vii și pe morți" („Cuvânt asupra morților").

Repausații care au atins perfecțiunea mijlocesc pentru cei vii, în timp ce viii adresează rugăciuni lui Dumnezeu în favoarea răposaților din iad. Așa se petrece mântuirea noastră în Domnul Care a luat asupra-Și păcatele acelora ce cred în El pe pământ sau în veșnicele locașuri.

Unirea, legătura, raportul și comunicarea lumii actuale cu lumea de dincolo de mormânt

Adeseori omul este numit o lume în miniatură, în care toate membrele se află în perfectă armonie. Sufletul este unit cu trupul printr-o legătură misterioasă, iar ființa sa spirituală se găsește în perfect acord cu natura sa materială. Cuvântul lui Dumnezeu Însuși mărturisește despre legătura și raportul dintre suflet și

trup astfel: „Fața veselă este semn că inima întru cele bune petrece“ (Iis. fiul lui Sirah 13, 31); mânia se zugrăvește în mod văzut pe față și se exprimă în tot trupul. Prin urmare, dacă spiritul este liniștit și trupul este în repaus; din contră, când trupul este bolnav sufletul este întristat. Spiritul omului îmbrățișează și pătrunde toată ființa sa – sufletul și trupul, deci el este în raport și cu unul și cu altul.

Spiritul omului are știință de nemurirea sa și această idee se ascunde în adâncurile cugetării. Preștiința nemuririi aparține întregii omeniri, căci primii oameni știau deja că erau nemuritori. Moartea le-a fost impusă, ca unor ființe nemuritoare, pentru pedepsirea greșelii.

„Spiritul omului, scrie Arhimandritul Teodor Bukharev, este unit cu trupul prin legăturile cele mai intime și se găsește cu el în raportul cel mai activ cu putință. Spiritul se manifestă și lucrează prin facultățile sale cele mai înalte în cele mai nobile părți ale trupului (prin cugetare – în cap, prin simțământ – în inimă) și prin facultățile sale inferioare – în neștiință și instinctiv în toate celelalte membre ale trupului. Spiritul nu are nici o întindere materială, nici o complicație; el trăiește în ordinea spirituală a conștiinței, în dispozițiile și actele morale.

Și totuși, există o analogie între imensa întindere a universului și această lume în miniatură care este omul. Așadar, lumea spirituală pe care o vom cunoaște după moarte este în relație cu lumea pământească, descoperindu-se locuitorilor pământului prin părțile sale cele mai înalte și mai luminoase, ca din înălțimea unui tărâm superior (pentru aceasta și Hristos ridică ochii la cer în momentul rugăciunii – In. 17, 1) ca de

altfel și prin părțile sale întunecoase din străfundurile unui abis infernal (în părțile cele mai joase ale pământului, după expresia Apostolului – Efes. 4, 9); această lume trăiește în regiunile cerești și în regiunile subterane ale existenței ce corespunde cu viața morală a omului – prin cugetare: iubirea sau ura, binele sau răul" („Cuvânt asupra repausului morților").

Apostolul Pavel învață că nu numai sufletul ci însuși trupul continuă a viețui în mijlocul distrugerii sale pe pământ, și el explică acest mister al înțelepciunii dumnezeiești prin legea naturală a seminței încolțind în pământ. Forța vegetală este ferecată în substanța grăuntelui și în descompunerea acestei substanțe constă creșterea, dezvoltarea unei noi vieți. Așadar, zice Apostolul, însuși corpul omului este veșnic. Această învățătură apostolică referitoare la viața trupului după despărțirea sa de suflet este explicată de Sfântul Grigorie de Nyssa astfel: „După cum sufletul într-un corp viu îmbrățișează și pătrunde toate părțile trupului, tot așa, după despărțirea sa de trup și în momentul descompunerii acestuia, sufletul nostru, datorită naturii sale necomplexe, se găsește cu totul în raport intim cu substanța descompusă și complexă a trupului, locuind într-unul sau într-alt tărâm al lumii spirituale".

Toate fazele la care trupul este supus în timpul și după descompunerea sa – tot procesul acesta de vegetație reprezintă dezvoltarea unei vieți noi, conducând la o a doua unire definitivă cu sufletul – toate aceste metamorfoze spuneam, nu se produc fără participarea sufletului. Trupul se curăță pentru spiritualitatea sa viitoare, sufletul asemenea – în același timp ca și trupul – se coace pentru judecata ce i se cuvine

după felul său de viață pe pământ, pentru conștiința meritului său de fericire sau de veșnică suferință cu însoțitorul său pământesc – trupul, transformat într-un nou trup spiritual.

Așadar, sufletul este în relație și în raport de simpatie cu trupul său cel care zace în pământ. Spiritul, neavând nici o întindere materială și locuind cu sufletul și cu trupul, este temelia simpatiei sufletului pentru trupul său care e gata a se transforma pentru viața veșnică. Trupul în pământ și sufletul în lumea de dincolo – amândouă se coc pentru eternitate; primul – pentru a câștiga spiritualitatea necesară iar cel de al doilea – pentru a avea conștiința sorții ce merită.

Pretutindeni este viață și creștere, nicidecum inerție greoaie. În lumea de dincolo de mormânt, pe pământ și sub pământ, peste tot, deci, este lucrarea transformării pentru viața viitoare. Ordinea lucrurilor în viața actuală și vremelnică este cu totul opusă ordinii lucrurilor din viața viitoare, spirituală și veșnică: „Căci se cade stricăciosului acestuia să se îmbrace întru nestricăciune și muritorului acestuia să se îmbrace întru nemurire“ (I Cor. 15, 53 și a Cartea a treia a lui Ezdra 7, 15, 43).

Ființele ce locuiesc lumea de dincolo de mormânt sunt: îngerii buni în rai și spiritele rele în spațiul ce înconjoară pământul; sufletele sfinților sunt în rai iar sufletele imperfecte în iad; sufletele cu totul pierdute pentru Împărăția cerurilor stau în Gheenă.

Să cercetăm mai întâi unirea, legătura, raportul, comunicarea lumii spirituale îngerești cu lumea pământească; legătura, raporturile între îngerii buni și locuitorii pământului; legătura și raporturile acestora din

urmă cu spiritele răului. Să examinăm mai apoi legătura și raportul cu lumea de dincolo de mormânt actuală și, fiindcă în acea lume sunt trei stări ale sufletului, raportul viilor cu repausații este și el de trei feluri diferite: 1) raportul cu sfinții; 2) raportul cu sufletele imperfecte; 3) raportul cu sufletele pierdute pentru Împărăția cerurilor. Pentru a încheia, vom da exemple ale locuitorilor de dincolo de mormânt care s-au arătat oamenilor pe pământ, în chip simțit ori în timpul somnului.

Legătura și comunicarea locuitorilor pământului cu lumea îngerească

a) Cu Sfinții Îngeri

Cei ce nu cred în spiritele răului nu pot crede nici în existența îngerilor buni; cel ce nu crede în Sfânta Scriptură se îndoiește până și de existența lui Dumnezeu. El nu crede nici în sufletul său nemuritor și răspunzător de greșelile sale. Unde crede el că va sta omul pios și cel nepios după moarte?

Toți cei ce cred trebuie să-și biruie rațiunea supunând-o la ascultarea credinței. Nu numai ceea ce simțurile noastre pot percepe există în realitate, ci încă și tot ceea ce mărturisește credința. Chiar lumea spirituală devine accesibilă câteodată pentru creștinii care au credință completă. Revelația arată că, în ordinea Creației dumnezeiești, înaintea tuturor au fost creați îngerii. Numărul este infinit și reședința lor este al treilea cer („Teologia" lui Antonie). Activitatea îngerilor

constă în a cânta perpetuu laudă lui Dumnezeu, a contempla fața lui Dumnezeu și a-L sluji, respectându-I voința. Îngerii sunt ființe imateriale, personale, limitate, înzestrate cu spirit, voință și putere.

Lumea îngerească spirituală (îngeri și demoni) lucrează asupra sufletului și trupului omului, fie spiritual (prin cugetare), fie simțit (prin simțuri). Activitatea omului poartă deja pecetea locuitorilor lumii spirituale. Imoralitatea profundă a omului („Că nu ce voiesc eu fac, ci ceea ce urăsc, aceea lucrez", zice Apostolul Pavel; Rom. 7, 15) este inerția sufletului și a trupului. Excesiva îngroșare a simțurilor noastre ne face neputincioși de a intra în comunicare simțită cu lumea spirituală îngerească, cu bunii îngeri și cu demonii, afară doar de câteva excepții, prin voia lui Dumnezeu.

Omul nu poate intra în comunicare directă cu lumea spirituală. Eternitatea și viața de dincolo de mormânt vor rămâne un mister cât el va fi pe pământ. Nu e dat omului a cunoaște decât numai ceea ce poate înțelege; aceia care au revenit din lumea spirituală sau care au fost răpiți pentru un timp oarecare, nu puteau istorisi ceea ce au văzut și ceea ce au auzit pentru că cei vii n-ar fi fost în stare să înțeleagă aceste lucruri și nici să și le reprezinte. Oare cum am putea explica noi copilului care de abia începe a cugeta, toate plăcerile vieții și oare cum le-ar putea el înțelege și reprezenta? „Nu e slobod omului a le grăi", zice Apostolul Pavel, răpit într-o zi și purtat până la al treilea cer (II Cor. 12, 4).

„Astfel, eternitatea este indescriptibilă", scrie Episcopul Ioan, „căci ea așază pecetea tăcerii pe fiecare spirit și pe fiecare limbă pe acest pământ. În această viață, o revelație incompletă a eternității produce în

om o amorțire mortală a simțurilor și a tuturor membrelor trupului" („Misterul morții").

Cu cât omul, în viața actuală, urcă în desăvârșirea sa spirituală, cu atât vede mai lămurit comunicarea cu lumea nevăzută. Prin urmare, comunicarea omului cu lumea spirituală este posibilă chiar în viața actuală.

Dacă natura, scopul existenței, activitatea și legile sunt aceleași, atât pentru o lume, cât și pentru cealaltă, este evident că există comunicare între lumea spirituală de dincolo de mormânt și lumea actuală, pământească. Dacă n-ar exista nici un raport între ființele morale, atunci cum ar putea îngerii să se bucure de căința unui suflet de pe pământ? Comunicarea directă cu lumea spirituală a fost ruptă prin căderea lui Adam, nemairămânându-ne astfel decât comunicarea indirectă; membrii unui stat moral nu pot fi despărțiți până la punctul în care nu se cunosc deloc.

După mărturisirea Sfântului Apostol Ioan, numărul îngerilor celor buni este de două treimi față de cei răi, și lucrează deopotrivă asupra sufletului și trupului omului; deoarece sufletul și trupul se află într-un raport tainic, omul poate, prin urmare, să comunice cu îngerii cei buni prin suflet și prin trup. Păcătoșii îndepărtează pe îngeri prin păcatele lor, în timp ce oamenii buni și pioși, care și-au curățit simțurile printr-o viață creștină, se află într-un necontenit raport cu îngerii de lumină și câteodată chiar îi pot vedea prin simțurile lor. Cu spiritele răului ei n-au nimic în comun decât lupta pentru adevăr, luptă nevăzută, spirituală, condusă prin cugetare și câteodată chiar prin simțuri.

Sfinții îngeri s-au arătat sfinților și oamenilor virtuoși fie în somn, fie în privegheri, pentru a le anunța

vrerea lui Dumnezeu. Iisus Hristos Însuşi mărturiseşte despre legătura şi comunicarea lumii spirituale îngereşti cu lumea pământească a oamenilor, zicând că îngerii se bucură în cer de pocăinţa oamenilor şi, prin urmare, fiecare om are în cer îngerul său păzitor (Mt. 17, 10) căruia Dumnezeu i-a poruncit a-l păzi pe om. „Că îngerilor Săi va porunci pentru tine ca să te păzească în toate căile tale. Pe mâini te va ridica ca nu cumva să se împiedice de piatră piciorul tău" (Ps. 90, 11-12). Îngerii noştri păzitori ne învaţă credinţa şi smerenia, ei sunt păzitori sufletelor şi trupurilor noastre, ei se roagă şi mijlocesc pentru noi înaintea lui Dumnezeu şi nu ne părăsesc când trecem la viaţa de dincolo de mormânt. Aşadar, dacă fiecare om are un înger păzitor în cer şi dacă acel înger este însărcinat a păzi pe om, înţelegem din aceasta că lumea spirituală îngerească se află în raporturi intime şi e strâns legată cu lumea pământească, actuală. Prin urmare există între aceste două lumi o unire spirituală şi nevăzută; cu toate acestea, câteodată, prin voinţa lui Dumnezeu, o comunicare prin simţuri este posibilă. Unirea şi raportul nostru cu bunii noştri îngeri păzitori alcătuiesc îndatoririle noastre către ei: adorarea şi cinstirea lor.

Putem încheia prin cuvintele Apostolului Pavel, care spun că: a) îngerii locuiesc în al treilea cer; b) au un limbaj particular, propriu naturii lor (I Cor. 13, 1; II Cor. 12, 4). Oare cuvintele: *„Amin, Aliluia, Doamne miluieşte-ne, Iisuse miluieşte-ne"* nu sunt cântate de îngeri în patria lor cerească? În apariţiile lor pe pământ îngerii vorbeau oamenilor. Oare o fiinţă înzestrată cu simţul moral ar fi mulţumită să nu poată comunica cugetările sale semenilor săi? Ce plăcere poate

avea dialogul a doi muți dacă n-au învățat a scrie? Îngerii și sufletele, având aceeași natură (rațiunea și voința) și uniți împreună printr-o legătură și raporturi mutuale, formează o singură Împărăție spiritual-morală.

După mărturisirea Apostolului Pavel, Sfinții Îngeri formează împreună cu sufletele drepților o singură Biserică cerească și triumfătoare (Evr. 12, 22). Îngerii, ca și sufletele omenești, sunt ființe individuale și limitate. Dacă unirea, legătura, comunicarea între lumea cerească și lumea pământească n-ar exista, Sfânta Biserică n-ar chema la o biruință și la o bucurie comună ambele lumi pentru a sărbători ziua Învierii lui Iisus Hristos. Locuitorii cerului, ai pământului și ai iadului, având aceeași natură (spiritul și voința), aceleași legi, același scop al existenței și al activității, se unesc pentru a adora, a slăvi și a lăuda pe Iisus Hristos, Făptuitorul mântuirii lor. Creștinii desăvârșiți sunt în comunicare văzută și simțită cu lumea spirituală, așa după cum erau în primele secole ale creștinismului. Ei vedeau și auzeau ființele lumii spirituale și le vorbeau; creștinii desăvârșiți nu pot fi decât într-un raport nevăzut, dar totuși activ cu îngerii.

b) Cu spiritele răului

De când îngerul întunericului și tovarășii săi au fost izgoniți din cer, au pierdut dreptul de a fi membrii Împărăției lui Dumnezeu; ei nu sunt ai Domnului (Mt. 25, 41). Mândria, ambiția, răutatea, acestea sunt trăsăturile ce-i disting de îngerii buni. De la crearea omului lucrează la pieirea lui. Întinzând curse oamenilor, ei combat virtutea, și omul este silit a-și forța inima la

bine. „Numai prin forță se răpește Împărăția cerurilor", învață Sfânta Scriptură (Mt. 11, 12). Ei lucrează asupra sufletului și trupului omului și fiindcă acestea sunt unite prin legături și raporturi mutuale, omul poate, prin urmare, să fie în comunicare cu spiritele rele prin trup și prin suflet.

Păcătoșii nepăsători, trufași, sunt în raport nevăzut prin cugetare cu spiritele întunericului, dar câteodată și prin simțuri. Toți sfinții au purtat împotriva lor lupte necontenite, iar Ucenicii lui Hristos – adevărații creștini – sunt și acum într-un război neîmpăcat. Activitatea îngerilor căzuți se manifestă prin rezistență la voința lui Dumnezeu. Este o activitate plină de răutate, de invidie și de ură contra lui Dumnezeu și contra omului credincios, atrăgându-l să participe la soarta sa blestemată! – iată trăsătura ce-i distinge pe îngerii căzuți. Dacă omul în lucrarea sa îi urmează pe îngerii căzuți, este evident faptul că este în unire și în raport cu ei, înfăptuind voința lor.

Spiritele răului lucrează asupra sufletului omului prin gânduri și insinuări. Legătura și comunicarea cu ei sunt mortale omului, de aceea Însuși Dumnezeu îl numește pe demon „ucigător de om".

Numărul îngerilor căzuți este cu mult mai mic decât cel al îngerilor buni. După Apocalipsa Sfântului Ioan ei nu reprezintă decât o treime din numărul spiritelor. Dar, cu toate acestea, ei sunt atât de numeroși încât alcătuiesc o întreagă împărăție de întunecime (Lc. 11, 18). Activitatea lor răutăcioasă contra lui Dumnezeu și a omului, crescând necontenit, îi face din ce în ce mai întunecoși.

Spiritul și voința demonilor au câștigat, în urma căderii lor de bunăvoie, o falsă direcție. Spiritul s-a îndreptat spre rău și voința s-a îndreptat spre îndeplinirea relelor porniri.

Puterea lor – dacă Dumnezeu n-ar fi limitat-o – ar fi atras totul la pierzanie, precum vedem din pildele lui Iov. Cu toate acestea, fără permisiunea lui Dumnezeu, ei nu pot face rău nu numai omului, dar nici chiar dobitoacelor. Acest lucru este întărit de rugămintea lor către Iisus Hristos de a trece din demonizat în turma de porci, ceea ce nu puteau face fără permisiunea lui Dumnezeu (Mt. 8, 32). Duhurile rele întind capcane omului oriunde și oricând. Ele ni se arată sub chipul părinților noștri, al fraților noștri, ai prietenilor noștri repausați. Ele s-au arătat sub chiar chipul lui Iisus Hristos și al Sfinților Săi Îngeri, străduindu-se a atrage în păcat pe marii asceți ai creștinismului.

Pentru a ne amăgi, spiritele răului ajung să se asemene cu virtuți. Ele s-au arătat în vis sau în mod simțit, nu numai păcătoșilor pentru a-i atrage la pierzanie, ci și sfinților pentru a le împiedica mântuirea. Câteodată ele preziceau viitorul ca fiind deja cunoscut în lumea spirituală, și avem ca pildă ispitele Sfântului Iov, zdrobirea lui Ahaav, regele lui Israel, ispita Sfântului Ioan, Arhiepiscop de Novgorod și altele. Viitorul, în general, nu le este cunoscut; de aceea, înșelându-se ele însele, înșelau și pe oameni spre a-i seduce la păcat. Ele biruiau pe oamenii fără experiență, în vreme ce persoanele întărite în credință triumfau adesea asupra lor, arătându-le necunoștința viitorului.

Pământul este locuința oamenilor, în vreme ce văzduhul este locuința spiritelor răului. Și văzduhul cu-

prinde strâns pământul. Așa după cum ierburile rele năpădesc în mijlocul celor bune și neghina în grâu, tot așa spiritele rele și oamenii s-au amestecat pe pământ. Răul este, firește, înnăscut în spiritele rele, cât și în om, cu toate că este în el amestecat cu binele. O locuință comună – iată ce unește pe om cu îngerul căzut!

Din mila lui Dumnezeu simțurile noastre, după greșeala primilor oameni, au devenit atât de opace încât au pierdut facultatea lor originară de a lucra dincolo de lumea văzută – de a simți lumea nevăzută, de a o vedea, de a o auzi, de a vorbi locuitorilor săi. Dacă simțurile omului n-ar fi devenit atât de grosolane, ce ar fi devenit omul însuși? El n-ar fi putut rezista ispitelor diavolești care influențează simțurile sale. Atunci căderea sa ar fi fost irevocabilă ca a demonului însuși. Oare mulți creștini au ajuns la o asemenea curățire a simțurilor lor? Numai asceții cei mai severi au reușit, cu ajutorul harului dumnezeiesc, a-i birui pe inamicii adevărului. Noi însă suntem slabi și infirmi; opacitatea simțurilor noastre ne desparte de inamicii noștri, de aceea noi nu vedem, nu auzim și nu simțim prin organele noastre toată răutatea și vicleșugul potrivnicului. Noi nu vedem lucrările sale prin proprii noștri ochi, el însă lucrează în mod nevăzut asupra spiritului nostru prin gânduri trufașe, asupra voinței prin dorințe necurate. După cum omul se supune la astfel de gânduri și dorințe sau, din contră, se împotrivește lor, el intră în comunicare cu îngerii cei buni sau cu spiritele răului. Viața credinciosului nu este altceva decât o continuă luptă, căderi și ridicări. Luptă, deci! Dar cu cine? Cu gândurile și cu poftele.

Marii asceți se luptau chiar în mod simțit cu demonii. Și noi știm din experiență cât de variate sunt înfățișările demonilor după gradul unirii și raporturilor oamenilor cu ei.

Despre legătura și comunicarea lumii pământești cu lumea spirituală în general (a viilor cu morții)

Membrii Împărăției spiritual-morale nu pot fi despărțiți până la punctul de a nu se cunoaște între ei.

Apostolul Pavel, întors din cealaltă lume pentru a vorbi cu Sfântul Ioan Hrisostom și a-l învăța în chip misterios și nevăzut pentru el, a fost totuși văzut de Sfântul Proclu, martor ocular la această vizită a Apostolului. Sfinții vizitează pământul și fac minuni, vindecă bolnavii, vorbesc cu cei vii. Sfântul Antonie cel Mare a văzut sufletul Sfântului Pavel din Theba urcându-se la cer; Sfântul Macarie Egipteanul a vorbit cu morții.

Prin urmare, dacă între membrii Împărăției lui Dumnezeu – vii sau morți – există o legătură, o unire neîntreruptă, de asemenea trebuie să fie între ei și raporturi mutuale. Ca urmare a celor două stări diferite ale repausaților, raporturile viilor cu ei sunt în mod obligatoriu de două feluri: raporturi cu sfinții care locuiesc în cer și raporturi cu sufletele imperfecte, ce n-au ajuns încă la sfințenie și nu sunt primite în rai, dar care, cu toate acestea, nu sunt cu totul pierdute Împărăției lui Dumnezeu. Aceasta este învățătura Sfintei noastre Biserici despre raportul dintre lumea pământească și lumea de dincolo de mormânt („Teologia Dogmatică" a Arhimandritului Antonie). Și totuși,

în lumea de dincolo de mormânt, există o a treia situație a sufletelor – aceea a sufletelor cu totul pierdute pentru Împărăția cerurilor. Așa după cum membrele vii ale unui corp nu pot avea nici un raport cu membrele inerte, moarte sau amputate, tot așa și sufletele cu totul pierdute pentru Împărăția cerurilor nu pot fi în raport și în comunicare cu ceilalți membri ai familiei spiritual-morale, al căror Părinte este Dumnezeu.

a) Despre legătura și comunicarea cu sfinții

Între cei morți sunt unii care primesc Împărăția cerurilor imediat după moarte ca Lazăr, săracul din Evanghelie. Aceștia sunt sfinții. Dumnezeu lucrează pe pământ prin mijlocirea faptelor supranaturale. Trupurile lor sunt glorioase sau moaștele lor devin izvorul multor minuni.

Iubirea lor pentru aproapele le dă puterea de a mijloci înaintea lui Dumnezeu pentru cei vii ca și pentru cei morți care n-au ajuns la perfecțiune. Pentru ca sfinții se găsesc în comunicare cu noi, bieți păcătoși, atunci datoria noastră este nu de a rupe ci de a întări această legătură și această comunicare cu mijlocitorii noștri. Această legătură și această comunicare cere din partea noastră credință, iubire, rugăciune, respect și venerație pentru ei, precum și cinstirea moaștelor lor după ritualurile instituite de Biserică. Pe pământ, credincioșii adresează rugăciuni sfinților Bisericii cerești, privindu-i ca pe prieteni, și îi cinstesc ca pe ființe plăcute lui Dumnezeu, ca pe împreună-moștenitori ai lui Hristos, ca pe frați ai lor mai mari (In. 15, 14; Rom. 8, 17; Evr. 7, 23). Noi, cei vii, vedem în ei modelul per-

fecțiunii spirituale a creștinismului și ne amintim de ei prin iubirea ce le-o purtăm, recunoscători pentru mijlocirea lor înaintea lui Dumnezeu, după porunca Apostolului: „Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri care v-au grăit vouă Cuvântul lui Dumnezeu" (Evr. 13, 7).

Venerarea sfinților se exprimă prin prăznuiri în cinstea memoriei lor, prin adorarea nepieritoarelor lor moaște, a icoanelor lor, a obiectelor rămase după ei cum ar fi: veșminte, lanțuri și altele. Venerarea sfinților, a moaștelor și a icoanelor lor este o dogmă a Bisericii noastre Ortodoxe.

Aceasta este învățătura Bisericii referitoare la legătura și la comunicarea sfinților ce locuiesc în cer (a lumii de dincolo de mormânt) cu noi, cei ce încă trăim pe pământ (cu lumea pământească, actuală). Legătura și comunicarea viilor cu sfinții se exprimă, din partea acestora, prin rugăciuni adresate lui Dumnezeu pentru cei ce locuiesc încă pământul, iar din partea noastră prin cinstirea și rugăciunile adresate sfinților pentru a le cere oblăduirea și sprijinul lor la mântuirea noastră.

Însuși Mântuitorul spune că îngerii se bucură de pocăința păcătosului (Lc. 15, 7, 10), arătându-ne prin aceasta că sfinții au un viu interes pentru soarta acestora ce trăiesc pe pământ; deoarece îngerii trăiesc împreună cu toți sfinții, atunci și aceștia din urmă se bucură de viața virtuoasă a celor vii. Din contră, îngerii și toți sfinții sunt întristați de viața noastră nepăsătoare și plină de păcate. Vedem în Apocalipsa Sfântului Ioan că sfinții și îngerii se roagă efectiv pentru cei vii (Apoc. 5, 8; 8, 3, 4).

Primii creștini credeau în dogma rugăciunilor și a mijlocirii îngerilor și a tuturor sfinților din cer în favoa-

rea noastră. Această credință este exprimată în vechile Liturghii (Sfântul Apostol Iacov), în hotărârea Sinodului al VII-lea ecumenic precum și în scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii.

Toți sfinții, părăsind pământul și despărțindu-se de noi – în mod văzut de trup – promiteau în același timp de a rămâne întotdeauna cu noi în spirit, cu adevărat, deși într-un chip nevăzut. Primii creștini credeau că cei ce trecuseră la veșnicele locașuri nu rupseseră legătura nevăzută și spirituală și nici raporturile cu acei ce rămâneau încă pe pământ. Primii creștini mărturiseau această credință adresându-se Sfinților Mucenici și celor ce se făcuseră bine plăcuți lui Dumnezeu ca unora vii, rugându-i a comunica cu ei prin rugăciune și cerând protecția lor pe lângă Dumnezeu.

b) Despre legătura și comunicarea cu sufletele imperfecte

Legătura, comunicarea și raporturile viilor cu repausații imperfecți, precum și faptele nevăzute ale legăturii și ale comunicării între lumea de dincolo de mormânt și lumea pământească, reprezintă o temă care cere o cercetare amănunțită și o expunere mai întinsă, de aceea o vom trata după capitolul intitulat „Apariția pe pământ a ființelor lumii spirituale de dincolo de mormânt".

c) Despre legătura și comunicarea cu acei ce sunt pierduți pentru Împărăția cerurilor

Sfânta noastră Biserică se roagă pentru morți astfel: „Odihnește, Doamne, sufletele robilor Tăi, repausați

întru credință și întru nădejdea învierii! Dă Doamne, odihnă tuturor creștinilor ortodocși".

Iată care sunt aceia pentru care se roagă Biserica și cu care este în neîntrerupt raport și comunicare. Prin urmare, nu poate fi legătură și comunicare cu acei ce nu sunt creștini sau cu cei care nu sunt ortodocși, nici cu acei ce sunt creștini doar cu numele și n-au murit creștinește, fără credință și nădejde, nici cu sinucigașii, dacă totuși ei nu s-au sinucis într-un acces de nebunie. Nici un fel de moarte, afară de sinucidere, nu rupe pentru un adevărat creștin legătura și comunicarea cu cei vii, cu Biserica. Un adevărat creștin, supus voinței lui Dumnezeu, nu trebuie să se teamă de nici o moarte silnică, nici de apă, nici de foc, nici de fierul dușmanului sau al făcătorului de rău, nici de foame, nici de sete, nici de frig sau de căldură; el nu trebuie să se teamă de nimic, căci nici un fel de moarte nu poate rupe legătura și comunicarea între membrii Bisericii lui Hristos; sfinții și viii se roagă pentru el ca pentru un membru viu al unui trup viu.

Apariția pe pământ a ființelor lumii spirituale îngerii și sufletele

Am demonstrat că lumea actuală, pământească, este în unire și în raport cu lumea spirituală de dincolo de mormânt și am arătat în ce constă legătura și comunicarea dintre ele. Acum vom arăta fapte întâmplate odinioară și care poate că se mai întâmplă și în zilele noastre, dar trec nebăgate în seamă datorită nepăsării și ignoranței noastre și care poate sunt într-ade-

văr apariţii ale bunilor îngeri, ale repausaţilor sau ale spiritelor rele. Ca pildă a legăturii şi comunicării viitoare avem mărturisirea Cuvântului lui Dumnezeu despre locuitorii lumii spirituale care s-au arătat chiar păcătoşilor. Aceste apariţii au avut loc atât în Vechiul cât şi în Noul Testament. Sfânta noastră Biserică învaţă că este o singură ceată de îngeri şi o singură turmă de oameni şi că puterile cereşti slujesc pe Domnul împreună cu noi, în chip nevăzut. Îngerii şi oamenii s-au amestecat şi se găsesc în comunicare nevăzută şi misterioasă între ei; totuşi, adevăraţii creştini pot intra câteodată chiar în comunicare simţită cu locuitorii lumii spirituale.

a) Apariţia bunilor îngeri pe pământ

Cel ce se află în unire, în raport şi în comunicare cu bunii noştri călăuzitori şi păzitori – Sfinţii Îngeri –, cel ce cunoaşte cât de puţin Sfânta Scriptură ştie că îngerii s-au arătat oamenilor fie în vis, fie simţit, după planurile lui Dumnezeu pentru a sluji oamenilor, arătându-le calea Împărăţiei cerurilor. Astfel de exemple avem atât în Vechiul cât şi în Noul Testament.

Învăţătura Bisericii noastre şi exemplele apariţiei îngerilor pe pământ mărturisesc despre faptul că suntem uniţi cu aceştia ca nişte fraţi mai mari sau mai mici ai unei singure familii, al cărei Părinte este Dumnezeu. Îngerii, fie îndeplinind voinţa lui Dumnezeu ca spirite care slujesc, fie prin propria lor voinţă, iau parte activă şi mărturisesc un viu interes faţă de soarta omenirii.

Îngerii vestesc oamenilor voinţa lui Dumnezeu; ei supraveghează împărăţiile, ei apără societăţile oame-

nilor, țările, orașele, mănăstirile, bisericile și cârmuiesc diferite părți ale pământului (Apoc. 7, 1; 14, 18; 15, 6); ei influențează soarta oamenilor (Gen. 32, 1, 2); ei încurajează și ocrotesc (Dan. 6, 22); ei scapă pe Apostoli din prinsori (Fapte 5, 19-20; 12, 7-9); ei sunt de față la ieșirea sufletelor din trup și le însoțesc prin vămile văzduhului; ei duc rugăciunile noastre la Dumnezeu și mijlocesc pentru noi (Apoc. 8, 3); ei vin pentru a sluji oamenilor (Evr. 1, 14); ei îi învață adevărul, virtutea, luminează spiritul lor, întăresc voința lor și-i păzesc de nenorociri (Gen. 16, 7-12). Sfânta Scriptură vorbește în multe locuri despre apariția bunilor îngeri pe pământ (Gen. 18, 2-22; 28, 12; I Navi 5, 13-14; Lc. 1, 11, 26, 28; Mt. 2, 13; Fapte 5, 19; 10, 30; 12, 7).

b) Apariția spiritelor rele pe pământ

După cum neghina crește în mijlocul grâului, tot așa între membrii Împărăției spiritual-morale a îngerilor și oamenilor, între fiii lui Dumnezeu, spiritele răului – îngerii căzuți – rătăcesc asemenea leilor, care în tot timpul și în tot locul întind curse omului spre a-l abate de la calea virtuții.

Inamicii noștri sunt chiar în mijlocul nostru, căci Biserica învață că locuința lor este aerul care înconjoară pământul. Deoarece omul, prin facultățile sale spirituale (cugetarea, voința), poate fi în mod natural în raport și în comunicare cu ființe spirituale ca el, spiritele rele, ca de altfel și bunii îngeri, lucrează asupra spiritului nostru, a voinței și a inimii noastre. Influențând nevăzut sufletul nostru prin mijlocirea minciunilor lor, spiritele rele se pot arăta văzut și simțit. Cel ce nu crede acestea se îndoiește și de ispitele Domnului nostru

Iisus Hristos după botez. Majoritatea sfinților asceți ai creștinismului le-au văzut și au vorbit cu ele. Fiind totdeauna biruite în minciunile lor, de către sfinții asceți, spiritele rele au fost silite de a se prezenta sub diferite forme pentru a-i atrage la păcat pe luptătorii lui Hristos. Câte suferințe n-au pricinuit ele sufletului și trupului! Cu toate acestea, ele au fost întotdeauna învinse prin mila lui Dumnezeu. Pentru ce nu se mai arată ele în chip văzut? – poate întreba cineva. Dar ce știm noi despre asta? Poate că ele încă se mai arată în mod simțit adevăraților slujitori ai lui Dumnezeu. Cât despre noi, ce trebuință avem de apariția lor simțită fiindcă, oricum, și fără aceasta suntem servitorii credincioși ai patimilor noastre, executorii zeloși ai insinuărilor lor. Faptele noastre cele rele, vorbele și gândurile noastre cele rele fac din noi tovarășii lor și suntem în unire cu ei. Ura lor de Dumnezeu și viața noastră plină de păcate neplăcute lui Dumnezeu fac din noi aliații și tovarășii lor, demonul având asupra noastră deplină putere. Este evident că o astfel de legătură și o astfel de comunicare sunt tragice pentru omenire. Oare nu tot ce este anticreștin pe pământ este lucrarea demonului? Oare nu aliații și tovarășii lor răspândesc pe pământ ideile de dezordine și distrugere, idei degradante pentru demnitatea omenească?

c) Apariția sfinților pe pământ

Noi vedem în „Viețile Sfinților" un mare număr de exemple ale aparițiilor sfinților pe pământ. Negreșit, aceste apariții nu se produc decât prin voința lui Dumnezeu. Sfinții părăseau patria lor cerească pentru

a da puternicul lor ajutor oamenilor care aveau mare nevoie de el. Sunt puțini sfinții care, mișcați în bunătatea inimii lor, să nu fi vizitat pământul după moartea lor. Vizitele au fost întotdeauna însoțite de fapte supranaturale, de miracole care slăvesc numele Domnului. Cine ar putea afirma că, în vremurile noastre, sfinții nu se mai arată pe pământ? S-a stins oare iubirea lui Dumnezeu pentru omenire? Adică aparițiile sfinților pe pământ nu mărturisesc lămurit existența lui Dumnezeu și viața veșnică de dincolo de mormânt?

d) Apariția sufletelor din iad

Oare este posibil acest lucru? Da, este posibil. După cum sufletul a fost pe pământ, tot așa va fi și în lumea nouă de dincolo de mormânt. Totul trebuie să asculte de voința atotmilostivă a Celui ce ține în mâinile Sale cheile iadului (Apoc. 1, 18), și Care are puterea de a face să iasă din iad și să intre acolo tot sufletul (I Regi 2, 6).

În Vechiul Testament moartea și iadul triumfau asupra omenirii. Toți repausații – drepții (în afară de Enoh și de Ilie) și păcătoșii se scoborau în iad unde erau ferecați. Domnul Însuși, în timpul vieții Sale pământești, arăta oamenilor posibilitatea unor astfel de apariții, înviind morți. Și în Vechiul Testament aleșii lui Dumnezeu puteau face aceasta: Proorocul Eliseu învie pe fiul samaritencei și încă alții, prin rugăciunile lor, făceau să revină din iad sufletele repausaților (IV Regi 4, 33-37). Însă când biruința iadului și a morții a fost sfărâmată și răscumpărarea noastră a fost îndeplinită de Dumnezeu-Omul, iadul n-a mai avut putere de a-și

ţine prizonierii repausaţi. Mai mulţi morţi au înviat prin voinţa lui Dumnezeu şi s-au arătat multora pentru a arăta că nici moartea şi nici iadul nu mai îngrozesc pe acei ce cred în Răscumpărătorul care a venit deja pe pământ. Iadul n-a putut să-l ţină pe Moisi ce trebuia să fie cu Domnul pe muntele Taborului. Fiica lui Iair, fiul văduvei din Nain, Lazăr cel mort de patru zile părăsesc iadul şi învie. Iadul nu poate să-i ţină împotriva voinţei Aceluia care ţine în mâinile Sale cheile iadului. Domnul întunericului păru a presimţi înfrângerea sa şi, în momentul când răscumpărarea noastră s-a înfăptuit, mai mulţi sfinţi au înviat şi s-au arătat multora în Ierusalim (Mt. 27, 52, 53).

Ucenicii lui Iisus Hristos şi mulţi dintre sfinţi au înviat morţii. Câtă vreme învierea morţilor este posibilă, de ce nu am admite şi eventualitatea apariţiei morţilor prin voinţa lui Dumnezeu într-un scop binefăcător? Nu numai sfinţii se arătau pe pământ, ci şi păcătoşii ce se găseau în iad, într-o situaţie nepecetluită. Şi unii şi alţii s-au arătat viilor nu numai în timpul somnului lor, ci chiar în mod simţit. Îngerii şi sfinţii se arătau oamenilor pentru a le anunţa voinţa lui Dumnezeu. Scopul apariţiilor repausaţilor era de a-i învăţa pe cei vii, de a-i convinge de realitatea lumii nevăzute şi inaccesibile simţurilor noastre în starea lor de păcat.

Tot creştinul, care cunoaşte cât de puţin Istoria Sfântă, ştie că locuitorii cerurilor – îngerii şi sfinţii – părăseau câteodată lumea de dincolo de mormânt, adică raiul, pentru a veni pe pământ; ba au fost şi exemple de repausaţi păcătoşi reveniţi din iad pentru a solicita rugăciunile Bisericii, ale rudelor şi prietenilor în favoarea lor. Toată lumea este cufundată în rău

și e îndoielnic ca repausații noștri, deja scăpați de acest rău, să consimtă să ne viziteze. Oricine își poate închipui răul ce ar urma dintr-o comunicare simțită a ambelor lumi. Starea noastră de păcat precum și răutatea demonului, putând îmbrăca toate formele, ar fi constituit mijlocul cel mai sigur pentru pierderea celor vii în raportul simțit cu repausații. Spiritele rele n-ar înceta de a se arăta viilor sub trăsăturile repausaților iubiți și scumpi inimii acestora din urmă. Demonul ar scuipa tot veninul său asupra omenirii și, negreșit, puțini oameni ar fi scăpat din răul acesta grozav, fiind în raport simțit cu repausații. Viața de dincolo de mormânt, soarta drepților și a păcătoșilor, străduința noastră la îmbunătățirea sorții păcătoșilor, rugăciunile adresate lui Dumnezeu pentru a le ierta păcatele, mijloacele ce le folosim pentru a-i ajuta pe repausați – toate acestea au fost mărturisite de către cei morți apăruți celor vii, pe pământ.

În Vechiul Testament, Proorocul Ilie învie pe fiul văduvei din Sarepta (III Regi 17, 21, 22) și un mort este înviat numai prin atingerea de oasele Proorocului Eliseu (IV Regi 13, 21). În Noul Testament s-au arătat Domnului în momentul Schimbării Sale la Față pe muntele Taborului în prezența a trei martori: Apostolii Petru, Iacov și Ioan (Lc. 9, 30-32).

1. În momentul morții Mântuitorului, repausații înviați propovăduiau la rându-le Învierea lui Hristos. După cuvintele Evanghelistului Matei (27, 52) noi vedem că cei reînviați erau sfinți și că numărul lor era mare. Unii din vechii Părinți ai Bisericii presupuneau că reînviații din acel timp erau Patriarhi și Prooroci,

dar mai ales acei ce se găseau în înrudire de sânge cu Iisus Hristos precum Avraam, David sau cei care-I servesc de simbol, cum ar fi Iov, Melchisedec etc. Alții, cugetând că acei ce muriseră de mult timp n-ar fi putut fi recunoscuți, presupuneau că sfinții reînviați erau din numărul acelora ce muriseră mai de curând precum Sfântul Simeon, Sfânta Ana Proorocița, Sfântul Iosif și alții. La aceasta mai putem adăuga că reînviații erau din numărul celor îngropați în împrejurimile Ierusalimului căci, după tradiție, pietrele unde se găseau mormintele s-au despicat numai aproape de Ierusalim.

2. Sfântul Apostol Petru, după rugăciunea văduvelor întristate din Ioppi, reînvie pe binefăcătoarea lor.

3. Soarta l-a ales pe Apostolul Toma pentru a predica Evanghelia în Indii. Prima oară el se înspăimântă de un drum într-o țară atât de sălbatică. Însă Domnul i se arătă, îl mângâie și-i promise că va fi cu el. Toma plecă. Pe drum întâlni un negustor bogat, cu numele de Avan, pe care regele Indiilor, Hundaforus, îl trimisese în Palestina spre a căuta acolo un arhitect celebru pentru a-i construi un palat ca acelea ale Cezarilor romani. Avan istorisi Apostolului scopul călătoriei sale și Toma zise că el este arhitect. Avan fu încântat de aceasta și se duseră împreună în Indii. Când ajunseră acolo, Avan prezentă regelui pe arhitectul atât de dorit. Hundaforus împărtăși Apostolului dorința sa de a avea un palat asemenea celor ale împăraților romani și Toma îi răspunse că ar putea să construiască unul asemenea. Înțelegerea a fost încheiată și Apostolul primi o mare cantitate de aur și de argint pentru chel-

tuielile construcției. Regele a fost obligat de a se duce în alte părți ale Indiei și Apostolul a început să predice Evanghelia și să învețe poporul credința creștină, făcând multe milostenii celor lipsiți. Aproape la doi ani după aceasta regele trimise să întrebe cum merge construcția palatului. Toma răspunse că n-a mai rămas decât a pune acoperiș palatului și pentru aceasta mai primi o sumă considerabilă. Cu toate acestea, regele a fost încunoștiințat că nu se începuse nici o clădire, dar că străinul învăța poporul o religie nouă și risipea vistieriile regelui la săraci. Întorcându-se, regele văzu că într-adevăr clădirea nici nu era începută. Atunci porunci ca Toma și Avan să fie aruncați în închisoare cu intenția de a-i condamna la o moarte crudă. Tot atunci fratele regelui, aflând de nenorocirea lui Hundaforus, căzu grav bolnav și trimise să spună regelui că el fusese atât de tare lovit de nenorocirea fratelui său, încât este foarte bolnav; ba chiar e aproape a muri. Și într-adevăr muri. Atunci regele uită întristarea ce i-a pricinuit Toma și plânse cu amar moartea fratelui său mult iubit. Între timp, îngerul Domnului arătă sufletului repausatului locuințele cerești și toate palatele luminoase și mărețe ale drepților. Îngerul întrebă pe suflet: „În care din aceste palate ai vrea tu să locuiești?". Sufletul răspunse, privind pe acela care i s-a părut mai frumos: „Dacă mi s-ar îngădui de a locui în cel mai mic ungher din acest palat, eu n-aș dori nimic mai mult". „Nu, îi răspunse îngerul, tu nu poți locui în acest palat, căci el este al fratelui tău. Toma i l-a zidit cu aurul ce primea de la rege pentru ridicarea palatului pământesc". „Te rog, Dumnezeul meu, zise atunci sufletul, lasă-mă să mă întorc la fratele meu, ca să

cumpăr acest palat de la el, fiindcă el nu-i cunoaște toată frumusețea și apoi mă voi întoarce iarăși aici". Îngerul făcu să intre iarăși sufletul în trup și mortul reînvie. El păru a se deștepta dintr-un somn lung și le spuse imediat celor ce-l înconjurau să meargă să-i spună regelui – fratele său – să vină degrabă fără a întârzia un minut. Regele, aflând că fratele său a reînviat, avu o mare bucurie și alergă îndată să-l vadă. Reînviatul începu a-i zice: „Frate, știu bine că mă iubești și că m-ai plâns cu amar! Știu, de asemenea, bunul meu rege și frate, că ai fi dat bucuros până la jumătate din împărăția ta pentru a mă răscumpăra morții! Nu-i așa?". „Tu cunoști iubirea mea pentru tine și speranța ta nu te-a înșelat", răspunse regele. Reînviatul începu: „Dacă tu mă iubești cu adevărat, dăruiește-mi un lucru și nu mi-l refuza!". „Tot ce este în împărăția mea îți dau ție, iubite frate". Și el întări promisiunea sa cu jurământ. Atunci reînviatul continuă: „Dă-mi palatul ce tu îl ai în cer și ia tot ce am eu pe pământ". Regele, auzind această rugăminte, deveni gânditor și după o lungă tăcere zise: „Ce palat am eu în cer?". „Tu ai în cer un palat pe care nu ți-l poți închipui, cum nu se poate vedea pe tot pământul", răspunse înviatul. „Acest palat a fost construit pentru tine de Toma, străinul pe care tu îl ții la închisoare. Eu am văzut palatul, i-am admirat nespusa frumusețe și am dorit să locuiesc în cel mai mic ungher al său, însă îngerul ce-mi arăta locuințele cerești mi-a zis: Tu nu poți locui acolo, căci acest palat este al fratelui tău și Toma este cel care l-a construit. L-am rugat pe înger să mă lase să mă întorc la tine, pentru a te ruga să-mi dai acest palat. De aceea, dacă mă iubești, dă-mi-l mie și

ia în schimb tot ce am eu aici, pe pământ". Atunci regele se bucură îndoit: de reînvierea fratelui său și de palatul ce i-a construit Toma în cer și zise reînviatului: „Frate, am jurat de a nu-ți refuza nimic din ceea ce este în împărăția mea și în puterea mea pe pământ; cât despre locuința ce am în cer nu am jurat nimic. Însă, dacă tu dorești a avea un palat asemenea, arhitectul care e încă aici poate să-ți construiască unul întocmai". Și ordonă de a scoate pe Toma din închisoare și de a i-l aduce. El însuși merse întru întâmpinarea Apostolului, căzu la picioarele sale și-i ceru iertare pentru că a păcătuit prin neștiință. Atunci Apostolul mulțumi lui Dumnezeu, boteză amândoi frații și-i învăță credința creștină. Iar reînviatul își pregăti astfel, prin numeroase milostenii, o locuință veșnică în ceruri.

Această reînviere a repausatului mărturisește despre adevărul credinței creștine, precum și despre puterea milosteniei care curăță sufletul de păcate și-l mântuie de moarte veșnică.

4. Morții răspundeau la întrebările pe care le punea Sfântul Macarie Egipteanul când o cerea credința sau fericirea acelor ce sufereau nevinovați. Să dăm un exemplu. Un omor a fost săvârșit într-un sat și bănuiala căzu asupra unui nevinovat. Acesta, fiind urmărit, alergă și se ascunse lângă chilia Sfântului Macarie și acolo a fost prins. Nici lacrimile și nici jurămintele nu i-au putut convinge pe judecători de nevinovăția sa și mulțimea ce se adunase hotărî că acesta era ucigașul. La auzul vuietului, Sfântul Macarie ieși din chilia sa și aflând despre ce e vorba întrebă unde era îngropat ucisul. I se arătă mormântul său; sfântul se prosternă

și adresă o rugăciune arzătoare lui Dumnezeu, după care zise celor ce-l înconjurau: „Domnul va arăta astăzi dacă acest om este vinovat". Apoi chemă pe mort pe numele lui și acesta răspunse din mormânt. „În numele lui Hristos, zise Sfântul Macarie, îți poruncesc a mărturisi dacă omul bănuit este vinovat de moartea ta". „Nu, nu este el ucigașul meu", răspunse cu glas mare mortul de sub pământ. „Nu este acela care este învinuit". În altă zi, Sfântul Macarie Egipteanul, mergând printr-un pustiu, văzu un craniu de om și îl întrebă asupra stării repausaților din lumea de dincolo de mormânt. Sfântul se ruga adeseori pentru morți și dorea să cunoască efectul rugăciunilor sale. „Nu simțiți niciodată vreo alinare?", întrebă sfântul. „Ba da, răspunse craniul, când tu te rogi pentru morți noi simțim o oarecare mângâiere". Era craniul unui preot păgân, care vorbea astfel sfântului. Această convorbire ne arată adevărul și eficacitatea rugăciunilor pentru morți. Pentru a încredința și liniști pe sluga sa credincioasă asupra puterii rugăciunilor pentru morți, Dumnezeu porunci craniului de a-i face această mărturisire. Fiindcă, prin rugăciunile omului lui Dumnezeu, chiar și păgânii simțeau o alinare, iar noi, la rândul nostru, cum am putea să ne îndoim de eficacitatea rugăciunii celor vii pentru cei ce au murit întru credința și nădejdea creștină? („Viața Sfântului Macarie Egipteanul").

5. Sfântul Grigorie (Papa) istorisește apariția unui păcătos din iad în următorii termeni: Un preot avea obiceiul de a face băi într-o florărie. Într-o zi, pe când intra el acolo pentru a se îmbăia, văzu un necunoscut

care vădea intenția de a-l ajuta să se dezbrace. În adevăr, necunoscutul scoase încălțămintea preotului și-l ajută să se dezbrace de hainele sale. La ieșirea din baie, necunoscutul s-a înfățișat cu un ștergar spre a șterge picioarele preotului, îl ajută să se îmbrace, slujindu-l cu cea mai mare grăbnicie. Aceasta se întâmplă de mai multe ori. Preotul, pentru a mulțumi acelui necunoscut, luă într-o zi două prescuri și se duse la florărie. Necunoscutul arătă aceeași grăbire și când preotul, după ce s-a îmbrăcat, a vrut să-i dea prescurile spre mulțumire pentru slujirea sa, necunoscutul începu a plânge și zise: „Părinte!, pentru ce-mi dai aceste pâini? Acestea sunt prescuri sfințite și eu nu le pot mânca. Cel ce este înaintea ta a fost odinioară stăpân al acestui loc, dar este osândit pentru păcatele sale. De vrei să faci ceva pentru mine, oferă aceste prescuri Domnului Atotputernic în numele meu și roagă-te să-mi ierte păcatele. Să știi că dacă vei fi ascultat nu mă vei mai găsi aici când îți faci baia". La aceste cuvinte se făcu nevăzut. Preotul petrecu o săptămână întreagă în lacrimi și rugăciuni și făcu în toate zilele ofrandă Domnului. Când se întoarse la baie nu mai găsi pe necunoscut. Din aceasta am învățat: a) că repausații doresc și așteaptă de la noi rugăciuni și tot soiul de fapte bune în numele lor; b) cât este de folositor aceasta la mântuirea lor; c) repausatul, el însuși revenit din iad, zice că nu-i trebuie decât jertfa cea fără de sânge și rugăciunile viilor.

Un fapt de același fel – apariția unui păcătos venit din iad – povestește Sfântul Grigorie prietenului său, diaconul Petru. „În mănăstirea mea, zicea sfântul, regula interzicea fraților orice fel de proprietate. Toate

erau de obște în mănăstire. Unul dintre frați, pe nume Iustin, căzu bolnav și, simțind că i se apropie moartea, descoperi propriului său frate, ce era lângă el, că poseda trei monede de aur. Îndată am fost încunoștiințat de aceasta. Mișcat până în adâncul sufletului, voind totodată a sări în ajutorul păcătosului și a scuti în același timp pe ceilalți frați de încălcarea regulii mănăstirii, am dat următoarele ordine: am interzis oricui din comunitate de a intra la bolnav, ca la un membru interzis și lipsit de împărtășirea noastră, și am mai hotărât ca, atunci când va muri, să-l îngropăm într-un loc alăturat și să aruncăm acele trei monede de aur în mormântul său. El a murit și a fost îngropat după cum am ordonat. Au trecut 30 de zile de la moartea lui Iustin. În sfârșit mi s-a făcut milă de el și am poruncit să i se facă rugăciunile pentru morți, cu parastas, în timpul următoarelor 30 de zile. După aceasta, Iustin se arătă într-o noapte fratelui său, nu în vis, ci în mod simțit. Mirat, fratele îl întreabă: «Ei bine, frate, cum te găsești?» Celălalt răspunse: «Înainte mă aflam foarte rău, dar acum sunt foarte bine, căci am intrat în împărtășire». Îndată fratele lui Iustin aduse la cunoștință acest fapt întregii comunități. Era tocmai a treizecea zi când se făceau rugăciuni pentru el și se săvârșea jertfa cea fără de sânge".

Așadar, repausatul însuși, revenit din iad, mărturisește de scăparea sa din acel loc înfricoșat. În aceste două situații, repausații exprimau prin apariția lor întreaga recunoștință și se grăbeau a le împărtăși bucuria binefăcătorilor lor. Repausații reveneau adesea din iad, plângându-se de groaznica lor situație și rugând pe cei vii, cărora se arătau în mod simțit, de a le veni

în ajutor. Aceste apariții nu erau câtuși de puțin o iluzie a simțurilor, căci, pe când cei vii adresau lui Dumnezeu rugăciuni pentru pomenirea morților, aceștia, după un timp, se arătau din nou aceloraşi vii pentru a le comunica îmbunătățirea stării lor.

6. La 22 octombrie Sfânta noastră Biserică prăznuiește pomenirea celor șapte tineri din Efes reînviați după 372 de ani de la moartea lor, pentru a-i convinge pe cei ce nu credeau în învierea morților și în răsplata ce se cuvine după fapte. Iată cum s-a petrecut această minunată întâmplare: șapte tineri ce locuiau în Efes sub regele Decius și care erau cunoscuți de către acesta, dorind să păstreze adevărata credință în Iisus Hristos, și-au vândut toată averea, împărțind banii la săraci și s-au ascuns într-un loc tăinuit, în afara orașului, într-o peșteră, pentru a scăpa de regele care-i silea pe creștini să aducă jertfe idolilor. Decius s-a pus imediat în căutarea lor. Tinerii ascunși în peșteră doreau mai bine să moară decât să cadă în mâinile regelui idolatru. Dorința lor a fost ascultată și toți au murit în acea peșteră. După îndelungi căutări s-au aflat acești tineri morți iar regele a ordonat ca intrarea în peșteră să fie astupată cu pietre. După 372 de ani, în al optulea an al domniei lui Teodosie cel Tânăr, când credința creștină a fost tulburată de erezia acelora care nu credeau în învierea morților și în viața viitoare – chiar mulți păstori ai Bisericii au fost prinși de această erezie – împăratul Teodosie, fiind adânc mâhnit, s-a rugat la Dumnezeu ca prin mila Lui să-i descopere adevărul. Domnul a ascultat rugăciunea sa. Proprietarul locului unde se afla peștera cu tinerii îngropați,

vrând să-și împrejmuiască acel loc care era un islaz de pășunat, a pus să se ridice pietrele ce astupau intrarea peșterii. La două zile după aceasta tinerii reînviară. Timpul nu-i schimbase deloc – trupurile și veșmintele lor erau neatinse. Ei credeau că adormiseră de cu seară și deșteptându-se, se sfătuiau între ei ce să facă dacă Decius i-ar găsi și i-ar obliga să jertfească idolilor. Unul dintre tineri se duse la Efes să cumpere bucate. Apropiindu-se de oraș, fu cuprins de mirare și spaimă. Pretutindeni vedea crucea și chiar orașul era cu totul altul de când îl părăsiseră. După ce a cumpărat o pâine, a dat o monedă negustorului. Moneda, care era din timpul lui Decius, l-a surprins foarte tare pe negustor. Acesta l-a întrebat pe tânăr de unde a luat moneda și cine era el. Tânărul răspunse că era un locuitor din Efes, îi numi pe părinții săi adăugând că *ieri*, împreună cu prietenii săi au fugit din oraș, pentru a scăpa de prigoana lui Decius și s-au ascuns într-o peșteră unde, de altfel, îl rugă pe negustor să-l însoțească, pentru a se convinge de adevărul istorisirii sale. Cuvântul *ieri* rostit de tânăr a umplut de mirare pe toți cei de față. Episcopul Marius și comandantul orașului, Amphicatus, însoțiți de mulțime, s-au dus la peșteră. La dreapta intrării în peșteră au văzut un sicriaș ferecat cu două peceți de argint. Acel sicriaș a fost adus de doi creștini dintre cei ce fuseseră trimiși de Decius spre a astupa intrarea peșterii. S-au găsit în sicriaș două plăci de aramă pe care erau înscrise numele celor șapte tineri. Tinerii au relatat întâmplarea lor și toți cei de față au lăudat pe Domnul. Împăratul Teodosie, încunoștiințat de acest fapt miraculos, se grăbi și el de a vizita peștera. Îi văzu pe tineri, vorbi

cu ei și mulțumi lui Dumnezeu din adâncul inimii sale că i-a ascultat rugăciunea și că a arătat prin acest fapt extraordinar adevărul învierii obștești pentru viața veșnică. Curând însă, în prezența celor ce veneau să-i vadă pe acești tineri, aceștia au adormit în pace cu semnul morții.

7. În viața Prea Fericitului Sfânt Andrei („Viețile Sfinților", 2 octombrie) se găsește următoarea relatare despre învierea unei moarte. Fiica unui nobil bogat din Constantinopol a murit. În clipa morții sale, rugă pe părintele său de a o îngropa în mormântul familiei lor, care se găsea în mijlocul podgoriilor, în afara cetății. Bogat înveșmântată, a fost îngropată după dorința sa. Unul dintre locuitorii cetății, care fura de prin morminte, însemnă mormântul în care a fost pusă tânăra. În ziua în care acest făcător de rele voia să-și îndeplinească crima, s-a întâlnit cu Fericitul Andrei. Sfântul, descoperind în mod tainic voința cea rea a omului, începu a-l anunța pedeapsa ce-l așteaptă: „Îndată ce vei înfăptui crima ta, ai să devii orb", zise el. Însă, tâlharul, își bătu joc de Fericitul și, neținând seamă de prezicerea lui, îi răspunse: „Vom vedea ce se va alege din vorbele unui nebun care nu mă va împiedica să-mi urmez calea!". În puterea nopții, tâlharul se duse în vie; ridică piatra mormântului, intră în cavou și luă rochia și gătelile repausatei. Văzând că și cămașa era foarte frumoasă o luă, lăsând pe moartă goală cu totul. În momentul în care se pregătea să iasă din cavou, moarta, prin voința lui Dumnezeu, reînvie și, ridicând mâna dreaptă, lovi pe tâlhar în față; pe loc deveni orb și pierzându-și conștiința a rămas nemișcat. Atunci tâ-

năra fată reînviată ieşi din sicriul său, se îmbrăcă la loc şi-l ruşină pe tâlhar pentru cele ce i-a făcut fără frica lui Dumnezeu şi pentru că era să se arate în asemenea stare înaintea lui Dumnezeu în ziua învierii. Apoi se culcă din nou în sicriul ei şi adormi cu somnul morţii. Tâlharul rămase orb tot restul vieţii.

Dacă repausaţii, prin voinţa lui Dumnezeu, cu un scop oarecare se grăbesc de a împărtăşi bucuria lor cu cei vii, binefăcătorilor sau altora, noi vedem că în această situaţie moarta a reînviat pentru a-şi mărturisi nemulţumirea sa. Dreapta mânie a repausatei s-a manifestat nu numai prin reproşuri, ci şi prin lovitura cu care ea lovi pe cel ce a ofensat-o. Această apariţie a moartei ne arată cât sunt de mâhniţi repausaţii de nedreptatea noastră şi de lipsa noastră de afecţiune pentru ei.

8. Avva Milicius, trecând pe o cale, văzu un călugăr care era acuzat de omor. Bătrânul se apropie şi-l cercetă pe fratele său mai tânăr. Aflând că aceasta era o falsă presupunere, bătrânul i-a întrebat pe cei ce-l prinseseră pe călugăr unde este cel asasinat. Aceştia i-l arătară. Bătrânul se apropie de trup şi-i puse la rugăciune pe cei de faţă. Apoi el ridică mâinile spre cer şi mortul se sculă. Avva îl întrebă de faţă cu toţi şi mortul răspunse: „M-am dus în cutare loc şi am dat nişte bani unui om care apoi m-a sugrumat; apoi mi-a luat trupul şi l-a aruncat într-o mănăstire. Luaţi, vă rog, înapoi banii mei de la el şi-i daţi copiilor mei". Atunci bătrânul îi zise: „Mergi şi dormi în pace până ce Domnul te va scula" („Istorisire memorabilă a vieţii Sfântului Părinte Avva Milicius").

9. Sfânta Perpetua, martira, istorisește faptul următor: „Într-o zi, în timpul rugăciunii comune în închisoare, am rostit din întâmplare numele fratelui meu repausat, Dinocrat. Mirată de acest fapt neprevăzut, am început să mă rog pentru el și să-l plâng. Noaptea am avut o vedenie. Am văzut pe fratele meu Dinocrat ieșind dintr-un loc întunecos, prins de friguri și turmentat de sete, murdar și palid; pe față i se vedea rana de care a murit. O prăpastie adâncă ne despărțea și nu puteam să ne apropiem unul de altul. Lângă locul unde se găsea fratele meu era un vas mare plin cu apă, însă buza vasului era cu mult mai înaltă decât talia fratelui meu și el se opintea zadarnic pentru a ajunge apa. Eu eram convinsă că înălțimea vasului nu-i permitea fratelui meu a-și potoli setea. Brusc m-am deșteptat și am înțeles că fratele meu era în suferințele iadului. Însă, crezând cu putere că puteam să-i vin în ajutor prin rugăciune, am petrecut zilele și nopțile mele din închisoare rugându-mă cu lacrimi și cu suspinuri ca Dumnezeu să-l mântuiască. În ziua în care noi am rămas legați în închisoare am avut o altă vedenie. Locul care prima oară era întunecos a devenit luminos și Dinocrat, curat la față și îmbrăcat cu haine frumoase, ședea la umbră; în locul rănii nu se vedea mai mult decât un semn. Buza vasului nu mai era la acea înălțime și fratele meu putea lesne să ajungă la apă. O cupă de aur plină cu apă se găsea pe buza vasului. Dinocrat se apropia, bea, însă apa nu se împuțina în cupă. După ce și-a astâmpărat setea s-a îndepărtat cu totul vesel. Vedenia dispăru și eu am înțeles că fratele meu scăpase de suferință“.

10. Prea Fericitul Cirus-Luca avea un frate care, chiar după ce s-a călugărit, se îngrijea foarte puțin de mântuirea lui. Moartea l-a surprins în această stare de reîngrijire. Prea Fericitul Luca, mâhnit că fratele său nu se pregătise pentru moarte, l-a rugat pe Dumnezeu să-i descopere soarta repausatului. Și iată că într-o zi bătrânul văzu într-o vedenie sufletul fratelui său în stăpânirea demonilor; îndată trimise să se cerceteze chilia repausatului, unde s-au găsit bani și haine. Bătrânul a înțeles din aceasta că sufletul fratelui său suferea pentru că nu și-a ținut făgăduința de neinteresare. Bătrânul dădu săracilor tot ce se găsea în chilie, după care a avut o altă vedenie. Tribunalul ceresc s-a arătat și el a văzut pe îngeri și pe demoni disputându-și sufletul fratelui său. Demonii strigau: „Acest suflet este al nostru, căci faptele sale au fost rele!". Însă îngerii le răspundeau că sufletul era scăpat de puterea lor prin milostenia împărțită pentru el. Și demonii le replicau: „Oare repausatul a făcut milostenia? Sau acest bătrân?". Și ei îl arătau pe Cirus-Luca. Prea Fericitul ascet răspunse: „Așa, eu am făcut milostenia, însă nu pentru mine ci pentru acest suflet". Demonii, mâhniți de răspunsul bătrânului, s-au împrăștiat și sfântul, liniștit prin această vedenie, încetă de a se mai întrista de soarta fratelui său („Prolog" 12 august).

11. Următoarea istorisire aduce o nouă mărturie asupra influenței binefăcătoare a milosteniei în soarta repausaților. Sfânta Anastasia, starețа unei mănăstiri, murind, ordonase ca surorile din mănăstire să-i ospăteze pe săraci în timpul celor 40 de zile după moartea sa. Se întâmplă că surorile au îndeplinit numai din

zece în zece zile porunca stareței lor. Această neglijență rechemă din cealaltă lume pe repausată. Ea se arătă – însoțită de doi îngeri – mai multor surori din obștea aceea și le zise: „Pentru ce n-ați urmat ordinele mele? Să știți că milostenia și ospătarea săracilor pentru sufletul repausatului, în timpul celor 40 de zile după moarte, îmblânzesc mânia lui Dumnezeu. Dacă sufletele repausaților sunt grele de păcate, Dumnezeu le iartă greșelile; dacă sufletele sunt drepte, binefacerea în numele lor folosește chiar la mântuirea celor care o fac" („Viețile Sfinților", 12 aprilie).

12. Avva Spiridon (Episcopul Trimitundei) avea o fiică cu numele de Irina, care era tot atât de pioasă ca și părintele său. Una din rudele sale îi dădu spre păstrare o sculă prețioasă. Tânăra, spre a pune în siguranță obiectul care i se încredințase, îl îngropă în pământ. Ea muri curând după aceea. Când a revenit cel care-i încredințase prețiosul obiect, și nemaigăsind-o pe tânără în viață, atunci a cerut părintelui său să-i înapoieze ceea ce îi dăduse fetei spre păstrare. Bătrânul, mâhnit de pierderea obiectului, s-a dus la mormântul fiicei sale și l-a rugat fierbinte pe Dumnezeu să o reînvie. Speranța lui n-a fost deșartă. Tânăra fată s-a arătat vie părintelui său, i-a arătat locul unde a ascuns obiectul și îndată s-a făcut nevăzută („Istorisire memorabilă a Prea Fericitului și Sfântului Părinte Avva Spiridon").

13. Un cleric, în al șaisprezecelea an al căsătoriei, a pierdut-o pe femeia sa, care era înțeleaptă și virtuoasă. Căsătoria lor era întemeiată pe o iubire reciprocă

și sinceră; totdeauna ei au trăit în pace, în fidelitate și castitate alcătuind, după cuvintele Apostolului, un singur trup (Efes. 5, 31), o singură entitate morală. Moartea soției a fost resimțită cu mare putere de către soț. El a căzut într-o adâncă întristare; o mâhnire de negrăit l-a cuprins și îl târa pe un drum primejdios făcându-l să-și găsească aleanul în vin. „Nu știu, spunea însuși preotul, cât timp aș fi zădărnicit în aceste abateri și ce s-ar fi întâmplat dacă aș fi urmat mai mult timp acest drum al pierzaniei; însă, răposata mea soție a venit să pună capăt acestei rătăciri. Mi s-a arătat în vis și cu mare îngrijorare pentru viața mea mi-a zis: «Prietenul meu! Ce faci tu? Ai ales o cale foarte primejdioasă prin care o să pierzi stima oamenilor, dar încă și mai rău, Dumnezeu îți va retrage harul Său, care întotdeauna a fost deasupra casei noastre. Tu ocupi un loc în care cea mai mică pată devine uriașă, unde se vede tot din toate părțile; ai șase copii mici pentru care trebuie să fii părinte și mamă totodată. Ar fi oare cu putință să pierzi demnitatea postului tău, a binelui pe care l-ai făcut și a respectului de care erai înconjurat? Tu crezi că viața, demnitatea și onoarea ta erau necesare numai pentru soția ta? Gândește-te serios la toate acestea, drag prieten, te rog și iar te rog: cugetă sănătos asupra poziției tale și grăbește-te să te lepezi de acest drum fatal pe care ai apucat cu atâta ușurință, spre marea mea uimire. Tu te întristezi de despărțirea noastră, însă vezi bine că legătura dintre noi nicidecum nu e ruptă; noi putem și acum să fim în comunicare spirituală și ne putem uni pentru toată viața viitoare în sânul lui Avram, dacă totuși vom fi vrednici de aceasta. Tu te plângi de golul din inima ta; strădu-

iește-te a umple acest gol prin iubirea de Dumnezeu, prin iubirea fiilor și fraților tăi; hrănește-ți sufletul cu pâinea îngerilor (așa numeai tu Cuvântul lui Dumnezeu cu care te hrăneai pe tine și pe familia ta); întărește-ți sufletul prin cugetarea la Dumnezeu și prin serviciul divin; roagă-te pentru mine, pentru tine, pentru copii și pentru toate sufletele ce îți sunt încredințate». Glasul mult iubitei mele soții a pătruns în sufletul meu într-un mod izbăvitor. Am luat-o și ca voce a îngerului meu păzitor, ba chiar a lui Dumnezeu care vorbea rațiunii mele. Atunci am hotărât să lupt din toate puterile mele și să birui ispita! Cu ajutorul lui Dumnezeu l-am înfrânt pe ispititor și cu un pas hotărât am intrat pe calea virtuții" („Pelerin" 1865).

14. Această apariție din iad a unui mort mărturisește despre puterea rugăciunii credincioșilor și despre situația repausaților în iad. Un călugăr de la o mănăstire de la Muntele Athos citează un fapt minunat, întâmplat unor prieteni. Într-o zi, pe când erau în biserică, ascultau o predică și Cuvântul lui Dumnezeu impresionă atât de viu inima unuia dintre ei, încât se hotărî să-și schimbe cu deplinătate felul de viață și se făcu călugăr. Celălalt continuă viața sa neîngrijită, rămânând în lume. El muri curând și călugărul, adânc mișcat de moartea prietenului său, adresă lui Dumnezeu rugăciuni fierbinți ca să-i descopere situația repausatului în viața viitoare. Dumnezeu ascultă rugăciunea sa și trimise din iad pe prietenul său ca să mărturisească el singur despre starea sa. Se arătă în vis călugărului. „Ei bine, frate, cum te afli?" întrebă acesta pe prietenul său, încântat fiind de vedenie. „Voiești tu

să o știi?", răspunse gemând mortul. „Vai mie! Un vierme mă roade necontenit și nu-mi dă repaus în toată veșnicia". „Cum este acest chin?", întrebă călugărul. „Este un chin grozav, răspunse repausatul, însă nu e nimic de făcut; nu este mijloc de a scăpa mâniei lui Dumnezeu. Acum sunt liber mulțumită rugăciunilor tale și, de voiești, te voi face să vezi suferințele mele; voiești tu să le vezi și să le simți în deplinătate sau numai în parte? De fapt, tu n-ai putea suporta acest chin în întregul său, de aceea nu-ți voi arăta decât o parte, privește..." La aceste cuvinte, mortul ridică poala hainei sale până la genunchi; pe loc groaza și priveliștea unei infecții înspăimântătoare au lovit în așa fel pe călugărul adormit, încât se deșteptă pe loc. Piciorul ce i-l arătase amicul său era acoperit de un vierme grozav și din rană ieșea o putoare nesuferită. Această groaznică infecție umplu toată chilia încât călugărul ieși afară cu repeziciune, uitând să închidă ușa și putoarea se răspândi în toată mănăstirea; chiliile fură năpădite de acea duhoare și călugării tulburați nu înțelegeau ce înseamnă aceasta. Încât mult timp după acestea, nepierind putoarea, obștea a fost silită să părăsească mănăstirea și să-și găsească loc în altă parte. Prietenul repausatului n-a putut să mai scape niciodată de putoarea ce respirase; în zadar își spăla și își freca mâinile, putoarea rămânea și toate parfumurile din lume n-au putut să-l scape („Scrisorile unui călugăr dintr-o mănăstire de la Muntele Athos"). Vizitându-l și arătându-i rănile sale, părea că repausatul împarte chinurile veșnice cu prietenul său. Suferința împărțită cu alții alină sufletul.

15. În vremea noastră, prin voința lui Dumnezeu, sufletele repausaților se arată viilor cu un scop precis. Astfel, în biografia Ieromonahului Anichit se găsește faptul următor: Anichit (numindu-se principele Serghei Șakmatov, în lume), aflând de boala credincioasei sale mame, s-a dus la ea pentru a-și lua rămas bun și pentru a-i cere binecuvântarea de a se face călugăr; nemaigăsind-o însuflețită el plânse amar, regretând că n-a putut căpăta binecuvântarea sa. Pe când era cufundat într-un somn ușor, ea i se arătă cu o față veselă și zise: „A binecuvânta ar fi prea mult; a permite – este posibil" („Viața și operele Ieromonahului Anichit").

16. Un alt călugăr de la o mănăstire de la Muntele Athos scrie: Un Arhiepiscop, suferind crunt de accese de melancolie, adresa lui Dumnezeu rugăciuni fierbinți pentru a-i cere ajutorul. Cum se ruga el așa, într-o seară, o lumină se răspândi în casa lui; acea lumină creștea mereu și-l înconjura din toate părțile. Atunci el văzu o femeie pe care o recunoscu imediat ca fiind răposata lui mamă: „Pentru ce plângi tu așa amarnic, fiule? Înțelegi tu ce ceri lui Dumnezeu? Negreșit, pe El nu-L supără în a-ți asculta rugăciunea, dar știi tu ce pierzi prin aceasta? Tu nu știi, singur, ceea ce ceri". Și, mai dându-i oarecari sfaturi, dispăru.

17. Urmează o istorisire petrecută în zilele noastre. Consilierul privat, principele Vladimir Sergheevici Dolgoruki, fiind ambasador la curtea prusacă a lui Frederic al II-lea, a fost contaminat de spiritul liberilor cugetători de atunci. Principelele Piotr Sergheevici, fratele său, fiind încunoștiințat despre aceasta, îi scri-

se mai multe scrisori în care se străduia să-l convingă că era în rătăcire, că fără adevărata credință nu poate fi fericire pe pământ, că ea este absolut trebuincioasă vieții viitoare și așa mai departe. Însă totul a fost zadarnic. Cufundat în lectura cărților lui Voltaire, a lui d'Alembert și ale altora, el batjocorea ideile pioase ale fratelui său. Într-o zi, reîntorcându-se de la palat și simțindu-se foarte ostenit, se dezbrăcă în grabă, se aruncă în pat și adormi îndată. Deodată, aude trăgându-se perdeaua patului său; cineva se apropie de el și simte cum o mână rece se atinge de a sa și i-o strânge cu putere. El privește, recunoaște pe fratele său și-l aude zicând: „Crede!" Încântat de această neașteptată vizită el dă să se arunce în brațele fratelui său, însă vedenia dispare. Întreabă slugile pe unde a trecut fratele său însă acestea îi răspund că n-a venit nimeni. Atunci principele se silește să se convingă că ceea ce a văzut nu era decât o nălucire, un vis, însă cuvântul „Crede" răsuna în urechea lui și nu-i da pace. Principele însemnă ziua, ora, până și minutul apariției și curând primi de veste că fratele său, principele Piotr Sergheevici murise tocmai în acea zi, în acea oră și în acel minut. De atunci el deveni un creștin râvnitor și povestea deseori această apariție („Pelerin").

18. Un exemplu asemănător a fost apariția sufletului unui repausat ce a avut loc în Italia în secolul al XVI-lea. S-a petrecut astfel: Doi celebri savanți din Italia, Mercati și Marcilius, aveau înțelegeri diferite privind nemurirea sufletului. Unul din ei presupunea că sufletul, după ce s-a despărțit de trup, rămâne în nemișcare și în somn până la ziua Judecății și până la în-

vierea morților; celălalt, din contră, susținea că nu există inerție în natură și că, prin urmare, sufletul trebuie să treacă dintr-un corp viu într-altul până când să atingă scopul definitiv. Pentru a ști care din ei avea dreptate, Mercati și Marcilius, legați fiind printr-o mare prietenie, rostiră un jurământ teribil prin care cel ce va muri primul să vină, de va fi posibil, să explice celuilalt cine avea dreptate. Într-o noapte, pe când Mercati era la Roma, absorbit de studiile sale, auzi trei lovituri violente în ușă. El s-a sculat și s-a dus să deschidă; la ușă a văzut un călăreț îmbrăcat cu o manta albă; „Tu ai dreptate, prietene", zise el savantului plin de mirare. În acel moment întoarse calul și dispăru în întuneric. La două zile după aceasta Mercati a primit știrea morții prietenului său, decedat la Florența tocmai în ziua și ora apariției („Jurnal", Steaua Nord, 1877).

PARTEA A III-A

ÎNVĂȚĂTURA BISERICII

BAZELE PE CARE ȘI-A ÎNTEMEIAT BISERICA ÎNVĂȚĂTURA SA, CARE DAU PUTINȚĂ MÂNTUIRII ORICĂROR PĂCĂTOȘI

Știm că moartea nu este decât trecerea din viața pământească la viața de dincolo de mormânt, că cei care sunt uniți în Dumnezeu nu sunt despărțiți prin moarte. Știm că legătura spirituală și raporturile tainice între acei ce sunt pe pământ și acei ce au trecut la veșnicele locașuri nu pot fi întrerupte și ele se mențin ca între membrii unei singure Împărății moral-spirituale, Împărăția lui Hristos. Legătura, unirea, raportul și comunicarea celor ce sunt pe pământ cu cei morți au o înfățișare simțită; sunt semne văzute ce verifică nedezlegarea legăturii spirituale și a comunicării cu cei morți. După ce am arătat în ce constă legătura și comunicarea lumii văzute cu lumea nevăzută, a viilor de pe pământ cu îngerii, demonii și sfinții, să arătăm acum raportul văzut și simțit ce se stabilește între viii și repausații imperfecți – păcătoșii ce se găsesc în iad, dar nu sunt cu totul pierduți pentru Împărăția lui Dumnezeu.

Această a treia parte conține lămuriri asupra expresiei simțite a legăturii și comunicării viilor cu repausații care n-au atins perfecțiunea. Viața și activitatea celor ce trăiesc pe pământ, întemeiate pe credința în Iisus Hristos, sunt expresia cea mai adevărată a legăturii și comunicării cu repausații imperfecți ai lumii de dincolo de mormânt.

Viața și activitatea una sunt. Acolo unde este viață este activitate și invers; prin urmare, faptele celor ce trăiesc pe pământ mărturisesc despre legătura și despre comunicarea lor cu repausații. Dumnezeu, Care a unit pe oameni prin legătura veșnică a iubirii, prin alesul Său, Apostolul Pavel, ne-a oprit de a ne mâhni peste măsură de moartea celor ce ne sunt dragi, înțelegând-o ca pe o despărțire temporară; totodată ne-a descoperit modalitățile de a păstra legătura și comunicarea cu repausații. Acestea sunt: 1) însăși viața celor ce sunt pe pământ; 2) raportul acestora cu Dumnezeu și cu repausații; 3) rugăciunea pentru morți; 4) milostenia; 5) Liturghia.

Fundamentele rugăciunii adresate lui Dumnezeu spre a-I cere iertarea păcatelor unui repausat sunt: iubirea și credința.

Sfânta noastră Biserică și-a întemeiat învățătura despre putința îmbunătățirii soartei oricăror repausați și chiar a eliberării lor din iad pe: 1) facultățile spiritului omenesc – iubirea și credința; 2) scrierile Vechiului Testament; 3) învățătura Evanghelică; 4) Tradiția Sfinților Apostoli; 5) învățătura Sfinților Părinți și Dascăli ai Bisericii; 6) hotărârile Sinoadelor; 7) faptele din viețile sfinților referitoare la această temă.

Istoria ne arată că niciodată nu a existat vreun popor – oricare ar fi fost gradul său de civilizație – care să nu fi crezut în nemurirea sufletului și, prin urmare, în viața viitoare și, în funcție de felul său de viață pe

pământ, să nu fi crezut într-o viață fericită sau plină de suferință dincolo de mormânt. Toate popoarele aveau conștiința acestui adevăr și credeau în el; de altfel, acest adevăr este propriu spiritului omenesc.

Pe lângă acest adevăr comun spiritului omenesc mai este și o altă facultate care este inerentă și descrie natura dumnezeiască a originii sale; aceasta este iubirea. Iubirea și ura sunt naturale omului; iubirea pentru adevăr, ura pentru rău. Creștinul, din momentul botezului, nu numai că ia numele lui Hristos, ci și îndatorirea de a hrăni în sine spiritul lui Hristos, adică iubirea cerească și dumnezeiască a Domnului și a aproapelui, atât a celor ce sunt pe pământ, cât și a celor ce sunt în cealaltă lume. Apostolul Pavel vorbește astfel: „Să fie deci în voi unul și același simțământ care a fost în Iisus Hristos" (Filip. 2, 5).

Iubirea nemuritoare constituie baza rugăciunii în general și a rugăciunii pentru morți în particular. Porunca lui Dumnezeu de a da viața sa pentru aproapele, puternicul interes ce-l au cei vii la starea sufletelor pe care le-au iubit și le iubesc încă, dar care sunt despărțite de ei prin moarte, nasc în mod firesc rugăciunea, ca pe o proprietate a spiritului omenesc. Simțământul nostru natural, afirmat prin porunca Mântuitorului și statornicit prin legea iubirii, ne face să dorim pentru aproapele ceea ce dorim pentru noi înșine. Mântuirea, Împărăția cerurilor reprezintă obiectul dorințelor omului pentru el și pentru alții. Așadar, baza mijlocirii și a rugăciunii pentru morți se găsește în spiritul omului, în iubire. Dumnezeu singur este fără de păcat; noi toți suntem păcătoși, concepuți în păcat, ne naștem, trăim și murim în nedreptăți (Rom. 3, 10-13;

7, 18). Toată activitatea omului reflectă amestecul binelui și răului și folosește, prin urmare, drept temei la dragostea cu care mijlocim în favoarea repausaților pe lângă chiar Izvorul iubirii – Dumnezeu.

Spiritul omenesc, având origine dumnezeiască, trebuie să aibă și ceva dumnezeiesc în el. „Fiți deci milostivi, precum Părintele vostru este milostiv" (Lc. 6, 36), învață Iisus Hristos. „Să fie deci în voi același simțământ care a fost în Iisus Hristos" (Filip. 2, 5), învață Apostolul. Iubirea de Dumnezeu trebuie să fie un exemplu pentru noi în iubirea către aproapele. Domnul S-a coborât pe pământ pentru mântuirea tuturor oamenilor. Toată omenirea *credincioasă*, care începe existența sa în lumea aceasta și trece la viața veșnică, va fi mântuită. Pentru aceasta, Apostolul ne învață că Domnul împărățește peste cei vii ca și peste cei morți și, prin urmare, și unii și alții ai Domnului sunt. Hristos a iubit pe acei ce viețuiesc pe pământ, ca și pe cei ce au trecut pragul mormântului. El i-a iubit pe toți până la punctul în care Și-a sacrificat persoana Sa spre a îndupleca mânia Părintelui. O asemenea iubire vrea Dumnezeu de la noi, să se vadă că suntem ucenicii Mântuitorului; El vrea ca noi să-i iubim nu numai pe cei vii, dar și pe cei morți: „Să vă iubiți unul pe altul și după cum v-am iubit Eu pe voi așa să vă iubiți unii pe alții" (In. 13, 34). Iisus Hristos Însuși, ca și sfinții Săi ucenici, afirmă iubirea nemuritoare. Nu numai pentru cei vii manifestau această iubire, căci ei vorbeau în același timp și de nemurirea sufletului, de viața veșnică, de trăsăturile adevăratei iubiri. Ei spuneau că iubirea nu piere, că ea urmează dincolo de mor-

mânt sufletelor cărora se adresează, iar adevărata iubire creștină nici măcar nu se poate impuțina.

Ce a devenit sufletul repausatului? El a schimbat numai situația și locul. El nu mai este pe pământ, insă spiritul și capacitățile sale sunt aceleași de pe pământ. Ceea ce el iubea în această lume, iubește încă dincolo de mormânt; îi iubește pe ai săi ca și mai înainte și este însuflețit de o arzătoare iubire pentru Dumnezeu. Deci, dacă acestea sunt astfel, oare este cu putință ca cei vii să nu-i poată iubi pe acei ce au trecut la viața veșnică? Poate să probeze cineva că porunca și forța dragostei se întinde numai asupra celor vii, sfârșindu-se cu viața pământească? Cei ce ar dori să demonstreze asta vor arăta că nu recunosc nici existența lui Dumnezeu, nici existența sufletului și a vieții viitoare. Ce este viața de dincolo de mormânt fără iubire? Cei vii, numai dacă îl au în ei pe Hristos, sunt îndatorați – neputând lucra contrar naturii lor – a-i iubi pe repausați. Aceasta este o datorie sfântă, un comandament al credinței lui Hristos, o probă că avem credință ortodoxă, că noi credem în nemurirea sufletului și în viața viitoare. Cum se poate explica indiferența unor persoane către repausații lor, ca niște ființe ce nu mai există? Necredința și împietrirea – iată caracterul unui asemenea suflet. Câtă vreme credința lui Hristos, legea spiritului, ne poruncește de a iubi până și pe vrăjmașii noștri, cum am putea să fim noi indiferenți față de morții noștri, care ne-au iubit și ne iubesc încă?

Toate popoarele iubeau și iubesc pe cei care s-au mutat la veșnicele locașuri. Dragostea pentru cei repausați le îndemna a-i cinsti în toate felurite feluri. Domnul nostru Iisus Hristos învață: ceea ce tu voiești să

facă Dumnezeu pentru tine, fă și tu pentru aproapele tău și iubește chiar pe dușmanul tău. Tot ceea ce facem noi pentru aproapele, în bine sau în rău, Domnul o ia asupra Lui, căci El a zis: *„Întrucât ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei prea mici, Mie Mi-ați făcut"* (Mt. 25, 40). Noi avem trebuință de mila lui Dumnezeu în lumea aceasta ca și în lumea cealaltă. De aceea trebuie să fim noi înșine miloși, atât cu aproapele nostru, cât și cu cei care sunt în lumea de dincolo. Înaintea Domnului toți sunt vii și noi avem drept poruncă iubirea nemuritoare. Dumnezeu ne poruncește de a ne ruga unul pentru altul,, de a purta sarcina unul altuia, de a căuta Împărăția lui Dumnezeu nu numai pentru sine, ci și pentru aproapele, căci fără iubire pentru aproapele său nu este mântuire: *„Iubiți-vă unii pre alții precum Eu v-am iubit pe voi"*. Fiecare din noi trebuie să-și dea sufletul său pentru mântuirea aproapelui – aceasta este cea mai înaltă expresie a iubirii pe care Dumnezeu o cere de la noi. Dacă mila dă sufletului ceea ce este trebuincios: consolarea, bucuria, alinarea fie materială, fie morală, și produc în același timp mulțumire în sufletul acelui ce a făcut binele, trebuie să înțelegem din aceasta că rugăciunea pentru cei ce au trecut într-o lume nouă și spirituală este, în primul rând, cel mai mare act de caritate creștină. „Cereți și vi se va da", iată cuvintele Creatorului vieții.

Unii gânditori cad în greșeala de a crede că rugăciunea pentru cei repausați este nefolositoare acestora și că facerea de bine se întinde numai asupra celor vii. Noi nu admitem această învățătură greșită, ci credem în cuvintele lui Iisus Hristos care ne învață că

Dumnezeu nu este Dumnezeul morților, ci al viilor, de aceea noi ne rugăm prin El, nu pentru morții care nu există, ci pentru cei vii, care au trecut la o altă lume pentru o viață veșnică. Dacă sufletul nostru aici pe pământ a fost plin de bucurie, dacă împrejurările s-au schimbat pentru el momentan, în chip misterios, pentru mai bine, dacă fiarele i-au căzut de la mâini și de la picioare, dacă ființe cerești au apărut, dacă toate aceste lucruri supranaturale s-au întâmplat sufletului *numai și numai în urma rugăciunii* adresate lui Dumnezeu în favoarea sa – deci dacă toate acestea s-au întâmplat – ce poate împiedica pe însuși acel suflet de a gusta în lumea de dincolo de mormânt rodul faptelor de milostenie săvârșite pentru el pe pământul viilor?

Ideea despre viața veșnică precum și o noțiune obscură despre dezlegarea după moarte a legăturilor ce unesc sufletele, se ascundea în adâncurile spiritului omenesc și omenirea, în consecință, n-avea despre aceasta decât o slabă cunoștință. Rămânea indecisă partea spirituală a relațiilor mutuale, chiar între cei vii; tot așa trebuiau să fie și relațiile între cei ce viețuiau pe pământ și cei ce trecuseră în lumea de dincolo de mormânt. În urma căderii omului, iubirea naturală și înnăscută în suflet nu cunoștea cu mult mai mult adevăratele mijloace ale activității sale, referitoare la relațiile cu cei repausați. Sinuciderea, precum și alte păcate contra naturii, ce trebuiau a sluji la exprimarea într-un chip văzut a iubirii pentru cei repausați, erau considerate ca expresia adevărului, iar spiritul, deși dezvoltat și îmbogățit prin cunoștințe științifice, credea în aceste inepții și rătăcea în obscuritate. Iată o

mărturie asupra obiceiurilor funerare ale poporului celui mai luminat al antichității – romanii. Trupurile celor mai nobili dintre romani nu erau îngropate în pământ, ci arse pe rug. În vremurile mai îndepărtate se jertfeau și sclavi pe acel rug iar, mai târziu, gladiatorii se luptau lângă rug și se ucideau unii pe alții. Toate aceste jertfe se făceau pentru iubirea repausatului, pentru a îmblânzi mânia divinității infernale. Singura lumină binecuvântată, aceea a creștinismului, a fost cea care, luminând în lume, a risipit întunericul ignoranței spirituale. Iisus Hristos ne-a arătat pe pământ misterele vieții viitoare și a arătat în ce constă legătura și raportul între vii și morți.

Cu toată înălțimea gradului lor de civilizație (înțelegem negreșit, prin aceasta, dezvoltarea intelectuală și nu cea spirituală), cei vechi nu știau ce să facă spre binele repausaților lor. Nici chiar evreii, aleșii lui Dumnezeu, nu știau, deși posedau Legea lui Dumnezeu, ca și revelațiile Sfinților Prooroci. Inutilitatea unor ceremonii funerare a fost demonstrată prin cuvintele Domnului, care i-a poruncit unuia dintre Ucenicii Săi să-L urmeze imediat, atunci când acesta cerea să-și îngroape mai întâi tatăl. Astfel de obiceiuri funerare – a spus Domnul – sunt proprii celor ce nu Mă cunosc: *„Lasă morții să-și îngroape pe morții lor iar tu urmează Mie“* (Lc. 9, 60). Credința evreilor în necurăția cadavrelor a fost spulberată de Iisus Hristos, care S-a atins cu însăși mâna Sa de trupul fiicei mai-marelui sinagogii, numit Iair (Mc. 5, 41); tot asemenea și creștinii nu cred părerii potrivit căreia cadavrele sunt necurate.

Iisus Hristos i-a convins încă pe evrei de ignoranța lor referitoare la situația sufletelor după moarte zi-

când: „*Vă rătăciți neștiind Scripturile, nici puterea lui Dumnezeu, că la înviere nici se însoară nici se mărită, ci ca îngerii lui Dumnezeu în cer sunt*“ (Mt. 22, 29-30; Mc. 12, 25). Încă adaugă Domnul că El este învierea și viața și, prin urmare, numai printr-o viață creștină și crezând în El, pot veni cei vii în ajutorul repausaților: „*Eu sunt învierea și viața, cel ce crede întru Mine, deși va muri, viu va fi*“ (In. 11, 25). Însuși Domnul pune temeiul rugăciunii pentru cei repausați prin aceste cuvinte: „*Iubiți, rugați-vă, cereți*“. Până la aceste cuvinte, spiritul și inima omului viu, plin de iubire, nu știau ce puteau face pentru mântuirea repausaților lor; însă Iisus Hristos, prin harul Său, precum și Sfânta Credință au relevat inimii întristate ce puteau face pentru acei ce trecuseră la veșnicele locașuri.

Iubirea înnăscută și firesc sădită în spiritul omenesc este izvorul tuturor virtuților. Dumnezeu a dat prin Moisi o singură poruncă – iubirea; această poruncă a fost afirmată în Noul Testament prin Iisus Hristos, întemeietorul Bisericii Sale. Mântuitorul învață să ne iubim unul pe altul nu cu o iubire pământească, ci cu o iubire cerească – dumnezeiască, veșnică. Întâi de toate iubirea se manifestă prin rugăciune, prin mijlocirea pentru aproapele către Domnul. Prin urmare, rugăciunea pentru repausați este rodul dragostei noastre ce o avem pentru ei. Sufletele pline de o adevărată iubire pentru aproapele – fie pe pământ sau în lumea de dincolo de mormânt – nu pot să nu ia parte la situația acestora, nu pot să nu compătimească la suferințele lor și să nu se bucure pentru bucuria lor. Ele plâng cu cei întristați și se bucură cu aceia ce sunt în veselie, după porunca dumnezeiască a iubirii. Când cei vii re-

cunosc starea de păcat a repausatului, ei se întristează; o inimă mâhnită găsește mângâierea în credință, care dă posibilitatea de a mântui pe repausat, de a-l scăpa din iad și de a se uni cu el dincolo de mormânt, în casa Părintelui ceresc.

Iubirea fără credință nu cunoaște defel adevărata sa activitate, adevărata sa menire, și, asemenea unui orb, ia răul în loc de bine. Această iubire face să se înjunghie sclavul pe mormânt, pentru ca acesta din urmă să ducă un mesaj afectuos repausatului, care trăiește într-o altă lume. Acesta era obiceiul păgânilor la ospețe, acest lucru se mai poartă încă în Africa. Din contră, iubirea însuflețită de credința creștină nu varsă sânge ci, ascultând voința Creatorului, vede în El singura mântuire a repausatului și Îl roagă a da odihnă sufletelor lor și a-i ierta pe acei ce sunt pe pământ. Sfântul Duh pe care-L purtăm în noi ne învață să ne rugăm cu adevărat; noi singuri nu știm cum să ne rugăm și ce să cerem de la Dumnezeu. Prin urmare, Sfântul Duh este Cel Care-i învață pe vii rugăciunea pentru morți.

Este cunoscut faptul că această legătură și acest raport cu Biserica lui Hristos se manifestă prin acte și semne văzute. Unde aceste acte văzute nu se arată, noi putem spune cu siguranță că acolo domnește o vastă necredință. Legătura, unirea, raportul și comunicarea între vii și morți sunt posibile numai prin credință. Fără credință nu se poate nimeni mântui pe sine, nici nu poate ajuta la mântuirea aproapelui. Credința, iubirea și speranța sunt primul și principalul fundament al tuturor mijloacelor văzute prin care se manifestă unirea noastră cu repausații. Așadar, ca primă ex-

presie văzută a puternicei noastre legături cu repausații, noi putem considera chiar viața noastră, plină de credință vie și de fapte bune. Numai printr-o adevărată viață creștină cei vii pot veni în ajutorul repausatului în lumea de dincolo de mormânt, printr-o viață întemeiată pe porunca pe care Domnul a dat-o unuia dintre ucenicii Săi, care cerea voie de a îngropa mai întâi pe părintele său: „*Urmează Mie... Vestește Împărăția lui Dumnezeu... Eu sunt învierea și viața pentru toți*". Astfel, temeiul celei dintâi îndatoriri creștine – aceea a rugăciunii pentru morți – este iubirea și credința. Credința noastră în nemurirea sufletelor repausaților și în porunca Domnului: „*Cereți și vi se va da*" (căci noi știm că soarta repausaților este în sfintele Sale mâini), ne obligă a mijloci, a ne ruga pentru ei. Iată temeiul rugăciunii noastre prin care noi îndrăznim a-L ruga pe Dumnezeul milostivirii de a-i ierta pe păcătoșii care ne sunt scumpi.

„Pentru ce dar, striga Sfântul Ioan Damaschinul, ar fi greu și imposibil a cere lui Dumnezeu iertarea păcatelor repausaților?". Calea scăpării din iad pentru păcătoșii care totuși cred în Domnul nostru Iisus Hristos și care Îl mărturisesc chiar în iad prin adorația lor, ei bine, această cale este Iisus Hristos. El Însuși a deschis-o prin crucea Sa, sfărâmând iadul și scoțând din el pe toți aceia ce așteptau venirea Sa. Astăzi, ca și atunci, El are puterea de a scoate din iad pe păcătoșii vrednici de acest har. Nu trebuie decât un singur motiv pentru a ierta și Dumnezeu este gata de a mântui pe păcătos căci El Însuși a zis: „*Nu voiesc moartea păcătosului*". Sfânta Tecla, întâia martiră, a mântuit o păgână, pe Falconila, după moartea acesteia din urmă;

mijlocirea Sfântului Grigorie l-a mântuit pe Împăratul Traian, un păgân, după moartea acestuia (însă Dumnezeu l-a oprit de a se mai ruga pe viitor pentru necredincioşi); dacă mijlocirea Sfântului Macarie Egipteanul aducea oarecare alinare păgânilor, dacă împărăteasa Teodora a obţinut iertarea păcatelor repausatului său soţ Teofil, cel din urmă persecutor al creştinilor pentru sfintele icoane, cum am putea noi, creştinii, după atâtea dovezi, să ne îndoim sau să nu credem în cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos, Care a dat credincioşilor Săi făgăduinţa de a asculta rugăciunile făcute cu credinţă, căci aceasta este în temeiul sfintei Sale voinţe de a mântui pe oameni.

Ce Îi este cu neputinţă lui Dumnezeu? Dorinţa şi voinţa lui Dumnezeu se îndeplinesc imediat: toate Îi sunt supuse. Cine oare nu ştie că Dumnezeu doreşte mântuirea omului? Cu toate acestea, fără ajutorul omului, ar fi cu neputinţă, ar fi imposibilă. Dumnezeu nu dă decât aceluia ce-L roagă; numai credinciosului toate îi sunt cu putinţă. După cum membrele trupului nostru, executând o singură voinţă, se ajută unele pe altele, cu atât mai mult membrii trupului spiritual al lui Hristos – Biserica – mişcate şi însufleţite prin harul dumnezeiesc, poartă greutăţile unii altora, şi cei vii mijlocesc pentru morţi. Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, Domnul nostru Iisus Hristos, pe pământ, pentru ca să-i mântuiască pe cei ce cred întru El. Aceasta este prima şi principala bază a speranţei de a obţine iertarea păcatelor pentru repausat prin mijlocirea Domnului nostru Iisus Hristos, Care a luat asupra Lui păcatele repausatului nostru, precum şi păcatele celorlalţi. Mai sunt multe alte mijloace ce sunt date omului pen-

tru a chema mila dumnezeiască asupra repausatului. Dar dacă cineva se străduiește de a face tot ce poate pentru mântuirea repausatului, oare nu este acesta o armă pe care o folosește Dumnezeu pentru a-i mântui pe repausați? Nesfârșita bunătate a lui Dumnezeu reprezintă unul dintre temeiurile pe care Sfânta Biserică și-a instaurat învățătura sa asupra posibilității de a veni în ajutorul repausaților din cealaltă lume. „Nu voiesc moartea păcătosului" – aceasta este dorința lui Dumnezeu și omul trebuie, prin viața sa și prin mijloacele arătate de Domnul, să slujească la îndeplinirea acestei dorințe și să-L îndemne prin acestea pe Dumnezeu la milă și să întoarcă asprimea judecății. Dacă Biserica nu ar crede cu tărie că anumiți păcătoși pot fi mântuiți după moartea lor și scăpați din iad, ea nu s-ar ruga pentru ei. Ea se roagă pentru ei, căci ea crede că repausații vrednici de rugăciuni pot fi mântuiți prin mijlocirea celor vii. Astfel credea Biserica Vechiului Testament, tot așa crede și Biserica Noului Testament, după cuvintele întemeietorului său, Iisus Hristos. Prin urmare, cei vii au o speranță în bunătatea lui Dumnezeu, Care dorește mântuirea tuturor repausaților. Deci, după ce am făcut tot ce se putea face pentru repausați prin rugăciunea noastră, însoțită de fapte bune, repausații noștri vor fi mântuiți și vor lua parte la bucuria cerească. Ei vor lua parte la această bucurie pentru că cei vii s-au rugat pentru ei; și aceștia s-au rugat pentru că așa a fost voința lui Dumnezeu: „*Fără de Mine nu puteți face nimic*" (In. 15, 5). Oare nu a promis. Însuși Dumnezeu să ne îndeplinească rugăciunile care urmează sfintei Sale voințe?

Rugăciunea celor vii pentru odihna sufletelor repausaților împreună cu sfinții va fi ascultată fără sminteală, dacă totuși ei n-au comis vreun păcat împotriva Duhului Sfânt, căci Domnul a zis: „Tot păcatul și toată hula se va ierta oamenilor; însă hula împotriva Sfântului Duh nu se va ierta, *nici în veacul acesta, nici în cel viitor*" (Mt. 12, 32). Pe pământ noi putem lucra la mântuirea noastră prin mărturisire, prin fapte de căință care verifică dorința omului de a șterge pe cât se poate păcatele sale. Faptele de penitență ce au puterea de a scăpa sufletul din iad sunt: rugăciunea, căința sinceră pentru greșelile înfăptuite, îndepărtarea de păcat, milostenia, faptele de caritate către aproapele și iubirea de Dumnezeu. Cei ce se căiesc în momentul în care au murit, dar n-au avut timp de a dovedi căința lor prin fapte, primesc o oarecare alinare în viața viitoare și chiar pot fi scăpați din muncile iadului prin mijlocirea celor vii, cărora le este poruncit de a se ruga pentru astfel de păcătoși morți în căință. „Cei vii să se roage și viață li se va da (repausaților)". „De va vedea cineva pe fratele său păcătuind, păcat nu de moarte, să ceară și se va da lui viață, adică celui ce nu păcătuiește de moarte. Este și păcat de moarte; nu zic să se roage pentru acela" (I In. 5, 16). Așadar, pentru repausații care s-au căit în momentul ultim, noi trebuie să ne rugăm cu credință și speranță neîndoită că păcatele lor vor fi iertate după însăși făgăduința Domnului. Cu toate acestea, unor păcătoși greșalele nu se vor ierta nici în lumea aceasta, nici în cealaltă, după mărturisirea Domnului: celor ce L-au respins pe Hristos și harul Său și care s-au împietrit, nepocăiți, nepioși, în sfârșit, celor care se găsesc în afară de împăr-

tășire cu Biserica. Pentru aceștia rugăciunea este zadarnică. Chiar Sfântul Apostol Ioan, care avea o inimă plină de iubire pentru aproapele, oprește în prima sa epistolă de a se ruga pentru niște asemenea păcătoși (I In. 5, 16), căci soarta lor este hotărâtă de Domnul: „Nu li se va ierta nici în veacul acesta (pe pământ) nici în cel viitor (în lumea de dincolo de mormânt)". Sfinții Părinți ai întâiului Sinod Ecumenic au repetat acest adevăr al Mântuitorului și acea poruncă a Apostolului care arată pentru cine trebuie a ne ruga și pentru cine nu trebuie a ne ruga, regula (canonul) a cincea: „Toți aceia ce au murit în adevărata căință sunt scutiți de păcatul mortal prin aceea chiar că s-au căit; însă un păcat este de moarte când păcătoșii persistă în păcatul lor și atacă cu mândrie pietatea și adevărul; nu este Dumnezeu întru ei dacă nu se umilesc și nu ies din starea lor de păcat" (A cincea regulă).

Credința sfintei Biserici Ortodoxe referitoare la posibilitatea de a obține iertarea păcatelor pentru acei ce au murit în căință este exprimată în mărturisirea Patriarhilor Bisericii din Orient prin următoarea „Confesiune de credință ortodoxă" (articolul 18). Mărturisirea acestei dogme este concepută în termenii următori: „Noi credem că sufletele acelora ce au comis păcate de moarte, dar care, departe de a deznădăjdui, s-au căit cu sinceritate înaintea morții lor, fără însă să fi avut posibilitatea de a face vreuna din faptele de pocăință (rugăciuni, lacrimi, îngenunchieri, întristare, milostenie către săraci și tot felul de fapte exprimând iubirea de Dumnezeu și de aproapele), sufletele unor asemenea păcătoși merg în iad și suferă și îndură chinurile care le sunt impuse, fără însă a fi lipsite de spe-

ranța de a fi scăpați de ele. Ele primesc ușurarea chinurilor lor prin bunătatea nesfârșită a Domnului, prin mijlocirea rugăciunilor preoților și a faptelor de caritate făcute în numele lor; dar mai cu seamă prin puterea jertfei celei fără de sânge, oferită de preot pentru fiecare creștin în particular și pe care Biserica Universală și Apostolică o oferă în fiecare zi pentru toți".

Sfintele Scripturi ale Vechiului Testament

Cel mai vechi dintre textele literare, A Doua Carte a Macabeilor, mărturisește despre existența și despre eficacitatea rugăciunilor pentru morți în Vechiul Testament: „Iar a doua zi (după luptă) au venit cei ce erau cu Iuda, precum au fost rânduiți, ca să ridice trupurile celor morți și să le așeze cu rudeniile în părintești-le mormânturi. Și-au aflat sub hainele fiecăruia dintre cei morți lucruri sfințite idolilor din Iamnia, de care oprea legea la evrei și tuturor vădit lucru a fost, cum că pentru această pricină au căzut aceștia. Și toți, binecuvântând pe Judecătorul cel drept, pe Domnul Cel ce arată cele ascunse, și întorcându-se la rugăciuni s-au rugat pentru păcatul ce s-a făcut ca de tot să se șteargă. Iar viteazul Iuda a îndemnat mulțimea ca să se păzească pe sine fără de păcat, văzând cu ochii cele ce s-au făcut pentru păcatul celor ce mai înainte au văzut. Și făcând gătire, după numărul bărbaților, două mii de drahme de argint, a trimis la Ierusalim să aducă jertfe pentru păcat, foarte bine și cuvios socotind de învierea morților. Că de n-ar fi avut nădejde cum că vor învia cei ce mai înainte au fost căzuți, de-

șert și de râs lucru ar fi a se ruga pentru cei morți. Și-au văzut cum că celor ce cu bună cucernicie au adormit, foarte bun dar le este pus. Drept aceea, scump și cucernic gând a fost că a făcut rugăciune pentru cei morți ca să se slobozească de păcat" (2 Macabei XII, 39-46). În Vechiul Testament mai sunt și alte mărturii mișcătoare despre mijlocirea celor ce viețuiesc pe pământ pentru acei ce au trecut la veșnicele locașuri.

Iisus, fiul lui Sirah, deplin convins de existența vieții de dincolo de mormânt, precum și de necesitatea de a veni în ajutorul repausaților, ca și celor vii, învață în cartea sa, Ecclesiasticul, de a face binele unora ca și altora. „Darul este plăcut celui viu și să nu-l oprești de a se întinde și asupra morților" (7, 37); „Cu odihna mortului fă să înceteze pomenirea lui și te mângâie despre el pentru ieșirea duhului lui" (Iis. fiul lui Sirah, 38, 24). Tobit, murind, poruncește fiului său: „Pune pâinile tale și vinul tău peste mormântul drepților și pândește de a bea și de a mânca din ele cu păcătoșii" (Tobit 4, 18). Părinții Bisericii dau acestor sfaturi următoarele tâlcuiri: Tobit, cunoscând puterea și folosul rugăciunilor pentru repausați, pentru a-i îndemna la acestea pe cei vii, a instituit ospețele. Acest cucernic obicei de a face pomeniri după înmormântare, sau celelalte zile importante pentru cel repausat (a noua zi, a patruzecea zi, ziua aniversară a morții, ziua nașterii, ziua serbării Sfântului ce poartă numele repausatului, zilele destinate amintirii repausaților Părinți), s-a transmis în Biserica primară a lui Hristos și se menține și în zilele noastre. Sfântul Ioan Hrisostom, aducând laudă celor ce lucrează astfel, învață de a se da

astfel de ospețe pentru ca cei ce iau parte la ele să se roage pentru repausat și să-L înduplece pe Domnul prin rugăciunile lor. În Biserica primară se dădeau aceste ospețe pentru preoți și săraci în pridvoarele bisericilor. Mai târziu, acest obicei a fost oprit de către Sinodul din Laodiceea de a da aceste ospețe în pridvoare și ele s-au făcut de aici înainte prin case („Rugăciunea credinței", partea I).

Sfântul Prooroc Ieremia (Cap. 16) numește blestemați și nedemni de a privi fața lui Dumnezeu pe toți aceia care nu fac ospețe și după îngropăciunea cărora nu s-a făcut milostenie. Deci, dacă după cuvintele profetului, repausații pentru care nu se fac rugăciuni nici milostenii sunt blestemați, noi înțelegem din aceasta că rugăciunea făcută pentru morți, ca și milostenia făcută în numele lor, îi ajută la mântuirea lor. Iată cuvintele profetului: „Ei nu se vor plânge, nici se vor îngropa, căci iată ce zice Domnul: să nu intri în adunarea lor și să nu mergi să-i jelești și să-i tânguiești pe ei, că am depărtat pacea mea de la poporul acesta, zice Domnul, mila și milostivirea. Și vor muri cei mari și cei mici în pământul acesta și nu se vor îngropa, nici se vor plânge. Nu se va frânge pâine întru plângerea lor spre mângâiere pentru cel mort; și nu-l vor adăpa pe el cu pahare spre mângâiere pentru tatăl și pentru mama lui, la casa ospățului să nu intri ca să șezi împreună cu ei și să mănânci și să bei, căci așa zice Domnul puterilor, Dumnezeul lui Israel" (Ier. 14, 3-7).

Patriarhii Iacov și Iosif au ordonat pe patul lor de moarte: cel dintâi să nu fie îngropat în Egipt, ci în țara Canaan, iar cel de-al doilea dorea ca trupul său să nu fie lăsat în Egipt când vor ieși evreii de acolo. În

această dorință a Patriarhilor noi nu vedem numai un motiv exterior în dorința de a fi îngropați cu frații lor, noi vedem aici un motiv spiritual, adică dorința de a împărtăși binefacerile rugăciunilor și ale jertfelor ce se făceau în amintirea morților. Aceasta este mărturisirea Cărții Facerii.

Iacov l-a pus pe Iosif să jure că nu-l va îngropa în Egipt: „Ci voi dormi cu părinții mei și mă voi ridica din Egipt și mă voi îngropa în mormântul strămoșilor mei" (Gen. 47, 60). Și Iosif jură. Iacov muri în anul 147 al vieții sale. Evreii se considerau ca străini în Egipt și credeau că nu vor rămâne acolo decât pentru puțin timp; despre acestea vedem în cuvintele rostite de frații lui Iosif înaintea lui Faraon, când Iosif, după sosirea lor în Canaan, îi prezintă regelui (Gen. 47, 4). Iată cauza pentru care Iacov, murind în Egipt, a cerut lui Iosif să-i jure că nu-l va îngropa în pământ străin, ci că îi va duce oasele în țara care este moștenirea lui Israel. Însemnând locul mormântului său, Patriarhul Iacov prezicea poporului viitoarea sa patrie. Când moartea lui Iosif a fost aproape, el a spus fraților săi: „Eu mor și cu cercetare vă va cerceta Dumnezeu pe voi și vă va scoate din pământul acesta în pământul care a jurat Dumnezeu părinților noștri, lui Avraam, lui Isaac și lui Iacov" (Gen. 50, 23).

Și a jurat Iosif pe fiii lui Israel, zicând: „Întru cercetarea în care vă va cerceta pe voi Dumnezeu, aduceți-vă aminte și luați oasele mele cu voi de aici, și a murit Iosif fiind de 110 ani" (Gen. 50, 23). Și Moise a luat cu dânsul oasele lui Iosif la ieșirea din Egipt (Ieș. 13, 19).

Trupul îmbălsămat al lui Iosif era așezat într-un sicriu ce era făcut nu din piatră ci dintr-un lemn ce nu era supus putrezirii. Sicriul era ascuns într-una din numeroasele peșteri săpate în munți, în valea Nilului (Ieș.). Iosif a trăit sub faraonul Amenemsis III. După ieșirea din Egipt, trupul lui Iosif a fost îngropat în Sihen, iată ce ne povestește Moisi: „Și a locuit Israel în pământul Egiptului pe pământul Ghesen, l-a moștenit pre el, l-a crescut și s-a înmulțit foarte. Și a mai trăit Iacov în pământul Egiptului 17 ani și au fost zilele lui Iacov 147. Și s-au apropiat zilele lui Israel a muri, a chemat pe fiul său Iosif și i-a zis: de am aflat har înaintea ta, pune mâna ta pe coapsa mea și să faci cu mine milă și adevăr, ca să nu mă îngropi în Egipt, și voi dormi cu părinții mei și mă vei ridica din Egipt și mă vei îngropa în mormântul lor (Gen. 47, 27, 30), în peștera cea îndoită care este în preajma Mamurei, în pământul Canaan, care peșteră a cumpărat-o Avraam de la Efrom Heteul moșie de îngropăciune. Acolo a îngropat pe Avraam și pe Sara, femeia sa, acolo a îngropat pe Isaac și pe Rebeca, femeia lui, acolo a îngropat pe Lia. Și a încetat Iacov a învăța pe feciorii săi și întinzându-și picioarele sale a murit și s-a pus în mormânt la poporul său“ (Gen. 49, 30, 31, 33). Toate acestea mărturisesc conștiința nemuririi sufletului, mărturisesc viața viitoare veșnică în unire cu cei ce-am iubit pe pământ.

Credința vie și ferma promisiune a lui Dumnezeu de a dărui poporului său pământul lui Canaan, îndreptățea spiritul cu toate cugetările și inima cu toate dorințele sale de a se întoarce către viitorul poporului lui Dumnezeu. Împrejurările obligau pe patriarh de a

trăi în Egipt, însă spiritul și inima sa erau acolo unde trebuia să fie odată și odată urmașii săi. Recunoscând adevărul existenței legăturii și al comunicării viilor cu cei repausați, noi trebuie să recunoaștem că viața virtuoasă a celor vii contribuie la mântuirea repausaților. În Vechiul Testament postul celor vii era socotit în numărul faptelor de binefacere în favoarea repausaților; despre aceasta avem mărturisirea în Cartea Întâi a Regilor (30, 13). Locuitorii din Iavis a lui Galaad, aflând de ceea ce făcuseră filistenii lui Saul (Saul s-a sinucis pentru a nu cădea în mâinile filistenilor) și a fiilor săi Ionatan, Avinadav și Malchisuah, pe care i-a ucis, au mers în tabăra filistenilor și au luat trupurile lor; apoi s-au întors la Iavis și au ars trupurile. Apoi au luat oasele și le-au îngropat sub un stejar lângă Iavis și au postit șapte zile (I Regi 31, 11-13) și David, aflând de moartea lui Saul, a luat hainele sale și le-a rupt și toți bărbații care erau cu el și-au rupt hainele lor și au plâns, și s-au tânguit și au ajunat până seara (II Regi 1, 11, 12). David a plâns și a ajunat asemenea după moartea lui Avenir (II Regi 3, 35). De asemenea, Neemi zicea nurorii sale: „Fie binecuvântat de Cel Veșnic pentru că a avut aceeași bunătate pentru cei vii care a avut-o și pentru cei morți“ (Rut 2, 22); Proorocul Varuh ruga astfel pe Domnul pentru cei repausați: „Doamne atotputernice, Dumnezeul lui Israel, nu-Ți aduce aminte de nedreptățile părinților noștri“ (Varuh 3, 5).

Vedem în Cartea Judecătorilor lui Israel (11, 40) că legea lui Israel poruncea de a onora amintirea repausaților. De patru ori pe an, fiicele lui Israel mergeau să plângă pe fiica lui Iafte Galadeanul.

Proorocul și împăratul David zicea că starea repausaților poate fi îmbunătățită prin purtarea de grijă a celor vii, dar că morții nu pot face nimic pentru ei înșiși. După moarte nu este pocăință. „Că nu este întru moarte cel ce Te pomenește pe Tine“ (Ps. 6, 5). „Au doară va spune cineva în mormânt mila Ta și adevărul Tău întru pierzare?“ (Ps. 87, 11).

Acel ce a murit nu se poate ajuta pe sine însuși. Pe parcursul vieții sale, el avea la îndemână toate mijloacele pentru mântuirea sa – mărturisirea și faptele bune – mijloace ce nu le mai are dincolo de mormânt. De aceea David se roagă Domnului de a-i face milă să-l vindece de păcate în timpul vieții. „Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta și după mulțimea îndurărilor Tale șterge fărădelegea mea“ (Ps. 50, 1).

Dacă cel ce a trăit pe pământ nu este înclinat spre mărturisire, e sigur că, trecând în viața viitoare în iad, acolo nu poate avea pocăință, căci această virtute nu este proprie repausaților a căror situație corespunde cu starea spiritelor rele. De aceea David zice că „...nu este întru moarte cel ce Te pomenește pe Tine“. Pocăința, fie totală, fie parțială, nu există decât pe pământ, și acei ce o practică nu mor – ei sunt totdeauna vii, în vreme ce acei ce nu cunosc pe Domnul și Legile Sale și nu fac voia Sa sunt deopotrivă morți pe pământ ca și în viața viitoare. De aceea David strigă: „Au doară va spune cineva în mormânt mila Ta și adevărul Tău întru pierzare?“. Căci chiar în viață fiind acela, nu laudă numele lui Dumnezeu prin faptele lui, și cu atât mai puțin ar putea-o face în iad, unde este în comunicare cu spiritele răului, adversarii lui Dumnezeu. David numește vii pe aceia ce-L cunosc pe

Dumnezeu și fac voia Sa, în timp ce el numește morți pe acei ce se închină idolilor și pe păcătoșii nepocăiți.

Numai viilor care Îl adoră pe Dumnezeu Cel viu este dat a-L lăuda în această lume pe pământ și în cealaltă în rai. În iad moartea oprește de a lăuda pe Dumnezeu. Învățătura lui Hristos începe prin aceste cuvinte: „Pocăiți-vă", adresate acelora ce vieţuiau pe pământ; prin urmare, pocăința nu e proprie decât sufletului unit cu trupul. În timp ce, după despărțirea sa de trup și trecut în lumea de dincolo de mormânt, el nu mai posedă nici forțele, nici mijloacele de pocăință. *„Acelui ce nu e îmbrăcat cu haina de nuntă, i se leagă mâinile și picioarele și se aruncă în întunericul cel mai din afară, acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților"* (Mt. 22, 13). Înțelegem din aceasta că repausații nu pot face nimic pentru propria lor mântuire; numai cei ce sunt încă pe pământ pot să le vină în ajutor urmând porunca: „Iubiți-vă unii pe alții, rugați-vă și veți fi auziți, căutați Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Sa".

Învățătura evanghelică

Mărturisirile Noului Testament referitoare la eficacitatea rugăciunii pentru cei repausați sunt: învățătura Domnului Însuși privitoare la viața viitoare; Tradiția apostolică; canoanele Sinoadelor Ecumenice și particulare; învățătura Sfinților Părinți și Dascăli ai Bisericii.

Însuși Domnul nostru Iisus Hristos a afirmat Ucenicilor Săi că iertarea păcatelor poate avea loc dincolo de mormânt dar numai prin mijlocirea celor vii, căro-

ra le-a zis: „Cereţi şi vi se va da". „Oricine va zice cuvânt împotriva Fiului Omului se va ierta lui, iar cine va zice împotriva Duhului Sfânt nu se va ierta lui nici în veacul de acum, nici în cel ce va să fie" (Mt. 12, 32; Mc. 3, 28, 29). Prin urmare, păcatele ce nu sunt hulă împotriva Sfântului Duh pot fi iertate în viaţa viitoare. Păcatele principale, pentru care nu este iertare nici în lumea aceasta, nici în cealaltă: totala lipsă de smerenie, nepocăinţa, învârtoşarea inimii, revolta contra adevărului lui Dumnezeu, rezistenţa îndărătnică la harul lui Dumnezeu unită cu duşmănia contra a tot ceea ce e sfânt şi plăcut lui Dumnezeu (Evr. 10, 26, 29). Acestea sunt păcatele ce constituie hula împotriva Sfântului Duh ce nu sunt iertate nici în lumea aceasta, nici în lumea cealaltă, pentru că iertarea păcatelor nu poate fi acordată decât pocăinţei.

Iertarea poate fi numai acolo unde este căinţă sinceră, dorinţă de a se îndrepta şi dezgust pentru greşeala înfăptuită. Prin urmare, nu este păcat care să fie de moarte sau să nu fie de moarte, care să nu fie iertat dacă a fost descoperit la mărturisire. Păcatul descoperit este iertat, după mărturisirea Domnului nostru Iisus Hristos: *„Luaţi Duh Sfânt, cărora le veţi ierta păcatele se vor ierta şi cărora le veţi ţinea vor fi ţinute"* (In. 20, 22-23). Păcatul iertat pe pământ scapă pe cel ce se căieşte de muncile veşnice; înfăptuirea penitenţei impusă de către duhovnic îndreaptă în penitent aplecarea către păcat. Dar dacă, după mărturisire, canonul impus de preot nu a fost îndeplinit în urma morţii penitentului, intervenţia Bisericii şi rugăciunile celor vii pot fi de un mare ajutor pentru penitent. Păcatele împotriva Sfântului Duh nu se vor ierta, pentru că

starea de suflet, care este cauza, prezintă o stare asemănătoare cu aceea a demonilor. Acest păcat nu se va ierta, căci nu e în sufletul păcătosului nici conștiință de greșeală și nici pocăință.

Iisus Hristos a arătat prin toată purtarea Sa și prin vorbele Sale că păcatele ce nu sunt hulă împotriva Sfântului Duh pot fi iertate după moarte. El a auzit pe cruce rugăciunea sinceră a tâlharului cel bun: noi murim împreună pe cruce și curând vom fi amândoi în lumea de dincolo de mormânt. Tu ești Dumnezeu, iar eu sunt condamnat pentru păcatele mele. Știu că și după moartea mea am să dau Ție socoteală de crimele mele. Te rog însă: „Pomenește-mă când vei veni în Împărăția Ta" (Lc. 23, 42); tâlharul se roagă Domnului de a-Și aduce aminte de el, nu în viața aceasta, ci „...când vei veni întru Împărăția Ta". Domnul a primit rugăciunea tâlharului și a zis: *„Astăzi vei fi cu Mine în rai"*. Prin urmare, în oarecare împrejurări, iertarea păcatelor după moarte este posibilă.

Sfântul Apostol și Evanghelist Marcu scrie că Domnul *„Și-a dat viața în răscumpărare pentru mulți"* (Mc. 10, 45). Nu ne rămâne decât să sperăm că și repausatul face parte din numărul acelor *„mulți"* și că va fi cu noi și cu repausații noștri după credința noastră, potrivit cuvintelor aceluiași Evanghelist: *„Toate câte cereți rugându-vă, să credeți că veți lua, și va fi vouă"*.

Putem oare noi să nu credem cuvintelor Domnului nostru Iisus Hristos, Care a zis că voia nu moartea păcătosului, ci mântuirea sa? Oare nu este Domnul Însuși, dorind mântuirea tuturor, Cel Care zice: *„Și toate oricâte veți cere întru rugăciune crezând, veți lua"* (Mt. 21, 22)? Oare nu Dumnezeu Însuși este Cel Care

cere de la noi o iubire care nu moare? Și, prin urmare, iubirea și promisiunea de a asculta toată rugăciunea conformă voinței lui Dumnezeu, oare nu este aici temeiul rugăciunii pentru cei repausați? De aceea cei vii adresează plini de speranță rugăciuni către Domnul pentru mântuirea repausaților. „*Amin zic vouă că de veți avea credință și nu vă veți îndoi, oricâte veți cere întru rugăciune veți lua*" (Mt. 21, 21, 22). „*Toate sunt cu putință credinciosului*" (Mc. 9, 22); acel ce crede primește răsplată credinței sale, ce nu se îndoiește de nimic, tot ceea ce cere, cu singura condiție ca rugăciunea să fie conformă voinței, dorinței lui Dumnezeu. Dat fiind că Dumnezeu nu voiește moartea păcătosului, și rugăciunea pentru repausați fiind conformă voinței Sale, aceasta trebuie negreșit să fie lucrătoare. Credința, speranța și iubirea, care alcătuiesc bazele rugăciunii, aduc celui ce se roagă îndeplinirea dorinței sale: iertarea și repausul sufletului trecut la veșnicele locașuri.

Domnul, făcând o descriere a Judecății de Apoi în parabola celor zece fecioare zice: „*Și cele ce erau gata au intrat cu El la nuntă și s-a închis ușa*" (Mt. 25, 10). Din aceasta înțelegem că Împărăția cerurilor este încă deschisă pentru membrii Bisericii și pentru drepți, precum și pentru păcătoșii care se pocăiesc; și chiar acei ce au murit în stare de păcat de moarte pot să intre în ea cu ajutorul celor vii de pe pământ și a sfinților din cer. După judecată, însă, porțile raiului se vor închide și nimeni nu va mai putea intra acolo. Dacă acel ce se înează sau care arde nu primește ajutor la timp, el piere; tot așa este și sufletul dincolo de mormânt: el piere pe tăcute, pe nesimțite, de nu este aju-

tat de cei ce viețuiesc pe pământ, cât mai este încă vreme. Dacă cei vii nu întind o mână de ajutor repausatului nepocăit, singur harul cu toată puterea sa nu va putea scăpa pe păcătos. Astfel, pentru a atrage asupra păcătosului harul lui Hristos, iubirea nemăsurată a lui Dumnezeu ce nu voiește moartea păcătosului, El a încredințat celor vii, pentru a fi nu prin ei înșiși, ci prin harul lui Dumnezeu instrumentele mântuirii pentru repausați, mântuire pe care ei pot s-o dobândească prin mijloace văzute și exterioare, căci sufletul de dincolo de mormânt nu mai poate face nimic pentru sine.

„*Acel ce are putere să-l arunce în Gheena*" (Lc. 12, 5), să condamne la o viață veșnică și sufletul și trupul, are de asemenea puterea nu numai de a trimite sufletul în Gheenă, ci și de a-l scăpa de acolo. În al șaizeci și cincilea răspuns al Mărturisirii Ortodoxe a Bisericii Universale și Apostolice Grecești este zis: „Păcătoșii nepocăiți nu sunt inevitabil aruncați în Gheena ci, precum totul este în puterea lui Dumnezeu, Domnul poate să le facă har pentru faptele bune făcute în favoarea lor. Rugăciunile și faptele bune sunt de un mare ajutor chiar pentru cei ce au murit în stare de păcate mortale". Oare nu avem noi despre aceasta mărturisirea în înseși cuvintele lui Hristos, Care ține în mâinile Sale cheile iadului și Care are puterea de a pierde și de a mântui sufletul păcătosului? Căci El zice că rugăciunea noastră pentru cei repausați, întemeiată pe porunca Sa de a iubi, de a ne ruga, de a căuta Împărăția lui Dumnezeu nu numai pentru noi, ci și pentru aproapele, poate aduce repausaților viață veșnică.

Tradiția apostolică

Sfântul Iacov Apostolul, fratele Domnului, a fost învățat de Însuși Hristos cum trebuie să ne rugăm pentru cei morți căci, după Cuvântul lui Dumnezeu, noi nu știm ce trebuie să cerem la Dumnezeu în rugăciunile noastre pentru a-L ruga cum se cade (Rom. 8, 26). Rugăciunea sa pentru cei repausați, prin urmare, i-a fost inspirată de Sfântul Duh prin mijlocirea Învățătorului și Domnului Iisus Hristos, pentru a da repausaților posibilitatea de a dobândi, precum zice Mântuitorul, iertarea păcatelor celor ce au murit ca creștini: „Rugați-vă unul pentru altul ca să vă vindecați" (Iacov 5, 16). Dacă repausații n-ar mai exista, aceste cuvinte nu s-ar referi decât la cei ce locuiesc pământul, însă din moment ce repausații viețuiesc într-o altă lume, această poruncă impune viilor datoria de a se ruga pentru toți membrii Bisericii, fie că ei sunt cu noi, fie că sunt în lumea de dincolo de mormânt. Cuvintele „vă veți vindeca" se referă la cei ce viețuiesc pe pământ, ca și la cei ce viețuiesc în lumea de dincolo de mormânt. Căci Sfântul Apostol, în Liturghia sa, se roagă pentru cei vii și pentru cei morți în aceste cuvinte: „Doamne, Dumnezeul duhurilor și al trupurilor, adu-Ți aminte de toți drepții de care ne-am adus aminte și de care nu ne-am adus aminte, de la Abel până în ziua de astăzi. Dă-le lor repaus în locașurile cerești ale Împărăției Tale, în desfătările raiului, în sânul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov, Sfinții noștri Părinți, acolo unde nu este durere, nici întristare, nici suspinare; unde strălucește totdeauna lumina feței Tale".

Primul Sinod a fost Sinodul Apostolilor la Ierusalim. Atunci s-a statornicit unitatea de vederi în predicarea învățământului evanghelic și, prin urmare, învățământul referitor la rugăciunea pentru morți era comun tuturor Apostolilor; de aceea, pretutindeni unde Apostolii propovăduiau creștinismul, ei stabileau și rugăciunile pentru morți, iar despre aceasta avem mărturie în toate Liturghiile din acel timp. Obiceiul de a se face rugăciuni pentru cei morți a trecut de la Biserica Vechiului Testament în Biserica Creștină. Prima Biserică Creștină, adică prima societate a creștinilor, a fost Biserica din Ierusalim, compusă din Apostoli și ucenicii lor: „*Pe care Sfântul Duh îi conducea în tot adevărul*" (In. 16, 13). Rugăciunile pentru cei repausați erau așijderea în obiceiul Bisericii din Alexandria, din Cartagena, din Constantinopol, din Milano. Din toate vechile Liturghii, atât din cele ce se întrebuințau și se întrebuințează încă în Biserica Orientală Ortodoxă și cunoscută sub numele de Liturghia Sfântului Iacov, fratele Domnului, a Sfântului Vasile cel Mare, a Sfântului Ioan Hrisostom, a Sfântului Grigorie, precum și din Liturghiile romane, spaniole, galice și altele, în fine, din toate Liturghiile vechilor secte neortodoxe de Orient (acelea ale iacobiților, copților, etiopienilor și nestorienilor), deci din toate aceste Liturghii, atât de numeroase și atât de diferite cum sunt ele, nu e nici una care să nu conțină rugăciuni pentru cei morți. Aceasta probează că, încă din timpul Apostolilor care au transmis Bisericii Liturghiarul divin, creștinii n-au lipsit niciodată la rugăciunea pentru frații lor repausați și aceasta în momentul principal al slujbelor divine („Teologia Dogmatico-Ortodoxă" a lui Macarie).

Apostolul Pavel ne învață să nu ne întristăm prea mult de moartea rudelor noastre, ca acei ce n-au nădejde de înviere și de o viață nouă, veșnică și prea fericită dincolo de mormânt. Știind că toți sunt păcătoși înaintea lui Dumnezeu și, prin urmare, nici repausații nu sunt scutiți de păcat, Apostolul învață pe creștini a duce greul repausatului, a-i plânge păcatele și a se ruga cu căldură pentru cei ce sunt în lumea de dincolo de mormânt. Purtând greutatea de păcate a aproapelui, noi ascultăm de porunca lui Hristos, Care este chiar personificarea iubirii eterne. Iisus Hristos nu separa pe cei vii de cei morți pentru că El spunea că toți sunt vii înaintea lui Dumnezeu: prin urmare, mila propovăduită de El se întinde și asupra aproapelui ce nu mai este din lumea aceasta. Apostolii uneau și pe cei vii cu cei morți în învățătura lor. Sfântul Pavel zicea că morții și viii ai Domnului sunt, deci El nu-i dezunește, ci-i unește. Porunca Apostolului Iacov de a ne ruga unul pentru altul arată trebuința de a ne ruga pentru acei ce au trecut în lumea de dincolo de mormânt. Apostolul Pavel poruncește să purtăm sarcinile nu numai celor vii, ci și celor ce au trecut pragul mormântului.

Sfântul Ioan Hrisostom explică în ce constă îndatorirea de a purta povara repausaților. Cei vii, cunoscând starea de păcat a repausaților, sunt obligați, după porunca iubirii, să plângă păcatele celor morți. Tocmai această întristare și aceste lacrimi sunt trebuincioase din partea viilor către cei repausați. Fericiți sunt aceia, zicea Iisus Hristos, ce plâng nu numai pentru propriile lor păcate ci încă, după îndemnul milei, pentru păcatele aproapelui – ce sunt vii sau sunt morți. Aceia vor fi mângâiați prin îndeplinirea rugăciunii lor,

prin iertarea propriilor lor păcate și ale celor repausați pentru care ei se roagă. „Aceste lacrimi răspândite pentru păcatele repausaților de către cei vii, zice Sfântul Ioan Hrisostom, sunt o virtute, un act de înaltă caritate creștină".

Sfântul Apostol Pavel scrie într-un alt loc: „Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri..." (Evr. 13, 7). „*Aduceți-vă aminte*" – Apostolul ne poruncește de a ne aduce aminte, de a ne ruga pentru repausații care ne-au povățuit și îndrumat pe calea creștinismului și cărora suntem datori cu viața noastră morală, care ne permite de a gusta din rodul ostenelilor părinților și fraților noștri. În Epistola sa către Timotei, Apostolul poruncește de asemenea să ne rugăm pentru morți, ca și pentru vii. „Faceți rugăciuni, cereri, făgăduinți, mulțumiri pentru toți oamenii" (I Tim. 2, 1). În a doua Epistolă către Timotei, Sfântul Apostol exprimă dorința ca membrii casei lui Onisifor să primească după moartea lor harul Domnului pentru răsplata serviciilor ce le făcuse Apostolului. „Dea Domnul milă casei lui Onisifor, că de multe ori m-a odihnit și de lanțul meu nu s-a rușinat. Dea lui Domnul milă de la Domnul în ziua aceea" (II Tim. 1, 16-18).

Sfântul Evanghelist Ioan distinge două feluri de păcătoși între cei care au trecut în lumea de dincolo de mormânt: păcătoșii pocăiți în momentul suprem și acei ce nu s-au pocăit, nepioșii. El poruncește de a ne ruga pentru cei dintâi și oprește de a ne ruga pentru cei de-ai doilea. Cei dintâi primesc iertarea păcatelor și viața; cei de-ai doilea – pedeapsa ce au meritat-o. „De va vedea cineva pe fratele său păcătuind, păcat nu de moarte, să se roage și Dumnezeu va da acelui

păcătos viață, dacă păcatul său nu va fi de moarte. Însă de va fi de moarte, pentru acela să nu se roage. Toată nedreptatea păcat este, însă este păcat care este de moarte" (I In. 5, 16, 17).

Învățătura Sfinților Părinți și Dascăli ai Bisericii

Sfântul Dionisie Areopagitul (contemporan cu Apostolii, contemplator al lucrurilor divine, discipol al Sfântului Apostol Pavel, care a fost de față la moartea Maicii lui Dumnezeu) scrie în contemplarea sa tainică asupra repausaților astfel: „Rugăciunile sfinților în timpul vieții lor și chiar după moartea lor sunt folositoare pentru acei ce sunt demni de sfintele rugăciuni, adică pentru cei credincioși. Rugăciunile unora pentru alții au prețul și puterea înaintea lui Dumnezeu".

Sfântul Atanasie cel Mare, în cuvântarea sa pentru cei repausați zice: „Dacă chiar acel ce a murit în pietate ar fi expus, descoperit sub cer, nu-l lipsi în numele Domnului Iisus Hristos de a pune pe sicriu untdelemn și lumânări; aceasta este plăcut lui Dumnezeu și va fi răsplătit foarte de către El". Untdelemnul și lumânările sunt o jertfă dumnezeiască și fără sânge, o ofrandă de curățire. Mila către cei săraci sporește încă prețul lucrării.

Din mila lui Dumnezeu, străduințele pentru a ajunge la ceea ce El dorește cu credință nu vor fi în zadar. Căci Sfinții Apostoli, Sfinții Dascăli și Mărturisitori, având după demnitatea lor Sfântul Duh între ei și primind puterea Sa care îi umplea de entuziasm, au in-

stituit prin buzele lor inspirate Sfânta Liturghie, rugăciunile, psalmodierile și zilele morților.

Din marea milă a lui Dumnezeu, acest obicei se păstrează până în zilele noastre și se răspândește din Orient până în Occident, din nord până în sud, spre gloria și cinstea Domnului Domnilor și Împăratului Împăraților („Lecturi creștine", 1842).

Sfântul Grigorie de Nyssa spune că este foarte folositor și plăcut lui Dumnezeu de a ne aduce aminte de cei repausați care au murit în adevărata credință în timpul Sfintei Taine a Euharistiei. Cugetând la mântuirea sufletelor, el poruncește încă de a da în cazul morții Sfânta Împărtășanie chiar acelor ce au fost loviți de interdicție pentru un timp oarecare.

Sfântul Vasile cel Mare se roagă pentru cei repausați cu aceste cuvinte: „Adu-Ți aminte, Doamne, de cei ce au adormit întru nădejdea învierii și a vieții veșnice". Apoi zice să ne rugăm pentru acei ale căror nume preotul le va citi: „Pentru odihna și iertarea sufletelor (numele) în loc luminat, unde nu este nici întristare, nici suspin; dă-le, Doamne, repaus unde strălucește lumina feței Tale" („Liturghia Sfântului Vasile cel Mare").

Sfântul Grigorie Teologul, în oația funebră a fratelui Cesarie zice între altele: „Am aflat noutate vrednică de a fi auzită de toți; întristarea mumei se manifestă într-o faptă sfântă și pioasă, în promisiune de a da fiului său toate avuțiile sale și de a face din ele un dar funerar". Și apoi urmează: „Iată despre ce pot onora memoria ta, am făcut deja o parte din ea, și voi îndeplini restul amintindu-mi de tine la aniversarea morții tale". Iată mărturisirea marelui Învățător ecumenic re-

feritoare la rugăciunea pentru morți. Rugăciunile pentru repausați și, în general, toate faptele făcute pentru ei sunt considerate ca fiind sfinte și pioase ofrande (Cuvânt al Sfântului Ioan Damaschinul asupra celor ce au murit în credință). Marele Dascăl ecumenic, Sfântul Ioan Hrisostom, învăța cu cuvântul și cu fapta de a ne ruga pentru cei ce au trecut într-o lume nouă, veșnică. În Liturghia sa, rugăciunea pentru morți se repetă de trei ori; și el învăța între altele pe turma sa spirituală această virtute, reprezentându-i toată gravitatea, toată binefacerea unei astfel de rugăciuni, atât pentru cei ce rămân pe pământ, cât și pentru acei ce se despart de această viață pământească. Să cităm ca exemplu câteva pasaje din scrierile sale inspirate de Sfântul Duh. „Nu numai că nu trebuie nici să plângem, nici să ne întristăm de moartea celor ce ne sunt scumpi ci, din contră, trebuie să ne bucurăm. Dacă cel ce a murit era un om virtuos, un bun creștin, noi nu trebuie să-l plângem, ci să ne bucurăm de moartea sa, căci el a purtat cu răbdare povara vieții pământești și se odihnește acum în Hristos, pentru Care mai mult sau mai puțin a suferit, păzind și apărând adevărul. Dacă cu toate acestea repausatul este un păcătos, noi nu trebuie încă a-l plânge, ci a ne bucura de aceea că răul la care era dispus repausatul nu va mai crește. Trebuie să plângem nu moartea sa, ci păcatele ce le-a comis. Plângând pentru păcatele repausatului, cei vii datoresc în același timp a crede cu fermitate în Acela ce a ridicat păcatele a toată lumea și prin urmare și pe acelea ale repausatului nostru. Rugăciunea, milostenia, jertfa cea fără de sânge pot face mult pentru soarta păcătosului în lumea de dincolo de mormânt. Fiind-

că rugăciunile și jertfele lui Iov pentru fiii săi curățau pe aceștia din urmă, ce poate împiedica pe Dumnezeu de a curăți prin rugăciunile și jertfele noastre pe cei repausați? Căci Domnul dă unora după rugăciunea celorlalți. Astfel este deci scopul pentru care ni s-a poruncit de a ne ruga unul pentru altul, pentru ca unii să se vindece prin mijlocirea altora. O mână spală pe alta și amândouă devin albe. Astfel rugăciunile pentru cei repausați mântuiesc pe unii și pe alții. Pentru ce, dar, să ne întristăm în zadar, dacă cei vii pot găsi har înaintea lui Dumnezeu pentru repausați?" (Explic. Epist. I către Corint. cap. V, lecț. 41; Explic. Fapt. cap. IX, lecț. 21). Ne rugăm pentru acei ce nu sunt separați de noi decât prin spațiu și rugăciunile noastre nu vor fi nici nefolositoare, nici zadarnice, căci rugăciunea este unul dintre mijloacele ce ne-a dat Dumnezeu pentru mântuirea noastră și pe cea a aproapelui, oriunde s-ar afla el, pe pământ sau în lumea de dincolo de mormânt.

Sfântul Ioan Hrisostom, explicând Epistolele către Filipeni și către Galateni mai spune încă: „Dacă păgânii ard avuțiile lor cu repausații, cu atât mai vârtos credinciosul trebuie să dea avuția repausatului cu el, nu pentru a fi redusă în cenușă ca trupul său, ci pentru a contribui la gloria sa; și dacă repausatul era un păcătos, să-i ierte Dumnezeu păcatele sale, și dacă repausatul era un drept, să-i adauge Dumnezeu răsplătirile! Să ne străduim, învață el pe turma sa, de a fi folositori repausaților și să venim în ajutorul lor pe cât este în puterea noastră".

Rugăciunea, milostenia, jertfa cea fără de sânge – iată ce ajută și însoțește sufletele repausaților. Rugă-

ciunea pentru morți nu poate fi nefolositoare! Ucenicii Domnului n-ar fi ordonat preoților de a se ruga în timpul sfintelor jertfe pentru cei ce au murit în credință, dacă n-ar fi cunoscut puterea binefăcătoare a rugăciunilor asupra situației repausaților păcătoși.

Învățătura Sfântului Ioan Hrisostom asupra putinței de a căpăta mântuirea unor păcătoși este întemeiată pe mijloacele arătate de Duhul Sfânt. Aceste mijloace nu pot fi nefolositoare; acestea sunt: rugăciunea, milostenia, ofrandele și altele. Cu ajutorul lor, noi ne dăm unii altora ajutor. În altă parte, el afirmă: „Eu răspund pentru eficacitatea acestor mijloace". Deci, de noi atârnă îmbunătățirea soartei repausaților. Sfântul Ioan Hrisostom, explicând cuvintele lui Iisus Hristos adresate Martei, sora repausatului Lazăr: „*Eu sunt învierea și viața; cel ce crede întru Mine deși va muri, viu va fi*" (In. 11, 25), scrie: „Fiindcă Iisus Hristos este stăpân al vieții și al tuturor bunurilor, la El trebuie să cerem de a îmbunătăți soarta repausaților. Fiind Dumnezeu, El dă viață cui voiește" (Cuvânt 62). În alt loc din Evanghelie, Iisus Hristos zice: „*Toate câte cereți rugându-vă, să credeți că veți lua și va fi vouă*" (Mc. 11, 24).

Origen, explicând cartea lui Iov scrie: „Noi serbăm memoria sfintelor noastre rude sau onorăm amintirea prietenilor noștri morți în credință, bucurându-ne de fericirea lor și cerând pentru noi de a muri cu un sfârșit în credință" („Despre rugăciune pentru cei repausați").

Retorul păgân Arnovius, un catehumen nebotezat încă, scrie în cartea a patra contra păgânilor: „Oare prin ce merită societățile noastre ca voi să le distru-

geți? Ele se roagă Atotputernicului Dumnezeu, cerând de la El pacea pentru toți, milă pentru căpetenii, armate, principi, prieteni, dușmani morți sau vii" (idem, pag. 13).

Sfântul Ioan Damaschinul, aducând mărturisirile tuturor Părinților și Dascăli ai Bisericii care au fost înaintea lui, trage din ele următoarea concluzie: „Păzitorii și martorii Cuvântului, care au învins înconjurarea pământului, ucenicii și dumnezeieștii Apostoli ai Mântuitorului, nu în zadar și fără cuvânt au instituit de a ne aminti, în timpul jertfirii Sfintei și prea curatei Euharistii, de cei repausați, morți în credință. Poruncă care de atunci și până în zilele noastre a fost cu tărie și cu evlavie păstrată în Biserica Apostolică și Ecumenică a Domnului nostru Iisus Hristos, care domnește de la o margine la alta a pământului și se va păstra până la sfârșitul veacurilor. Căci credința creștină ce nu poate comite eroare, ce nu poate greși, n-a primit niciodată nimica din ce e nefolositor și conține nesmintit tot ce este folositor, mântuitor și plăcut lui Dumnezeu" (Cuvântul său pentru cei repausați în credință, 1827).

„Acum", scrie acest dascăl al Bisericii inspirat de Dumnezeu, Ioan Damaschinul, „este încă timp până la Judecata cea de Apoi a Domnului de a ne ajuta unii pe alții în mântuire. Dumnezeu, iubind făptura Sa, vede cu plăcere când ne ocupăm de mântuirea noastră și de aceea a aproapelui nostru, când facem bine viilor și morților". Așadar, să viețuim pentru Dumnezeu și pentru aproapele, nu numai pentru cei ce sunt cu noi, ci și pentru acei ce au trecut la veșnicele locașuri, dar sunt cu noi în spirit. Acei ce sunt uniți prin

Dumnezeu, și care viețuiesc în Dumnezeu, nu se despart niciodată. Dumnezeu nu desparte ceea ce El a unit. Viața viilor, plăcută lui Dumnezeu, aduce și mântuirea repausaților imperfecți. Mijloacele arătate de Duhul Sfânt și întrebuințate de noi pentru mântuirea repausaților nu sunt nefolositoare și ajută la scăparea din muncile veșnice. „După cum Sfântul Mir mirositor, cu care se unge bolnavul, răspândește mirosul său deopotrivă asupra celui ce primește sfânta ungere ca și asupra celui ce o face", scrie Sfântul Ioan Damaschinul, „de asemenea, binefacerile celor vii pentru cei repausați contribuie la mântuirea unora și a altora. Fiind bunătatea însăși, Dumnezeu va mântui făptura Sa, va mântui lucrarea mâinilor Sale, va mântui pe bogat și pe sărac, pe cel învățat și pe cel neînvățat, pe stăpân și pe servitor – într-un cuvânt pe toți acei ce n-au respins credința în Iisus Hristos". „Noi aducem daruri pentru cei repausați în ziua morții lor", zice Tertulian în cartea sa „Despre coroana luptătorului".

Sfântul Ciprian, Martir și Episcop al Cartaginei în secolul al III-lea, amintește turmei sale canonul Sfinților Părinți care au viețuit înaintea lui: „Nimeni, murind, nu trebuie să încredințeze folosința averilor sale unui preot, căci acesta din urmă este hărăzit numai a sluji lui Dumnezeu. Cel ce calcă această regulă va fi lipsit de rugăciuni și de jertfe pentru despărțirea sufletului de trup, spre pedeapsa abaterii preotului și a servitorului lui Dumnezeu de la altar". Prin urmare, dacă în acest caz repausatul este lipsit de rugăciune pentru morți, acestea au loc în favoarea acelora ce n-au făcut călcarea acestei reguli („Piatra credinței").

Eusebiu scrie: „Tot poporul, cu preoți, adresa lui Dumnezeu călduroasă rugăciune însoțită de lacrimi și de adânci suspinuri pentru sufletul împăratului Constantin și îndeplineau prin aceasta dorința repausatului iubit de Dumnezeu" („Viața piosului împărat Constantin", cartea a patra).

Sfântul Chiril, Arhiepiscopul Ierusalimului, scrie în Cuvântul al cincilea: „Noi serbăm amintirea repausaților: a Patriarhilor, a Proorocilor, a Apostolilor, a Martirilor, pentru ca, după cererile și rugăciunile lor, și ale noastre să fie auzite de Dumnezeu; ne rugăm pentru repausații Sfinți Părinți și Episcopi; pentru toți acei dintre noi care au murit și noi credem cu tărie că rugăciunea este de un mare ajutor pentru suflete, în favoarea cărora ea este făcută și pentru care se face jertfa Sfintei Liturghii" (Partea a cincea, cap. 9).

Sfântul Ambrozie de Milan și Fericitul Augustin se rugau de asemenea pentru morți. Cel dintâi cerea lui Dumnezeu iertarea păcatelor repausatului împărat Teodosie; cel de-al doilea, în discursul său despre pietate și caritate, zice între altele: „Ascultați, fraților: nu numai săracilor noi trebuie să le facem milostenie în timpul vieții noastre, ci să ne silim de a fi milostivi chiar și pentru cei repausați, după cuvintele lui Iuda Macabei care a zis: *«Este o sfântă cugetare de a ne ruga pentru morți, pentru ca să fie curățiți»*; căci Iuda știa bine că nimeni nu poate să se laude de a avea o inimă curată, cugetând că nici chiar sufletele nu erau curate înaintea lui Dumnezeu. Îngerii au căzut din cer, stelele nu erau curate și chiar copilul ce n-a trăit decât o zi pe pământ nu e scutit de păcat. Ce vom zice, dar, de noi? Putem oare să ne lăudăm că avem o inimă cu-

rată ? Să nu fie ! Prin faptul că suntem cu toţii păcătoşi, concepuţi şi născuţi în păcate, noi vieţuim în nedreptăţi şi murim în păcate poate vrednice de iertat. Astfel, noi toţi cei care trebuie să părăsim într-o zi această viaţă, avem nevoie de îndurarea dumnezeiască. Deşi noi subţiem cu cruzime trupul nostru prin post şi înfrânare, deşi purtăm pentru dragostea lui Hristos toate greutăţile cu răbdare, cu toate acestea, pasiunile acestui secol sunt nedemne de gloria ce voieşte să se manifeste întru noi. De aceea avem nevoie de îndurare, căci singurul nostru merit nu poate să ne aducă mântuirea. Dacă vrei ca Dumnezeu să fie milostiv cu tine, fii îndurător şi tu către aproapele tău. Rugaţi-vă, dar, pentru morţi, pentru că şi ei când vor ajunge la fericire se vor ruga pentru voi" („Despre rugăciunea pentru morţi").

Ar fi oare posibil ca cei ce mergeau prin aer în timpul Liturghiei divine (Sfântul Vasile cel Mare), acei ce înviau morţii, ce vindecau bolile trupului şi ale sufletului, ce făceau minuni, ar fi fost posibil, deci, să fi ajuns la nişte false concluzii ? Ei se rugau pentru morţi şi porunceau, murind, ca cei rămaşi în viaţă să se roage pentru ei. Astfel, Sfântul Efrem Sirul, care a petrecut toată viaţa sa în pocăinţă şi în lacrimi şi care ne-a arătat prin exemplul său cum trebuie să ne pregătim de moarte, se ruga în ultimul său ceas de a zice pentru el rugăciunile morţilor după ieşirea sufletului din trup, neîndoindu-se în nici un fel că preoţii Fiului lui Dumnezeu, prin sfintele ofrande şi prin rugăciunile buzelor lor să poată curăţi greşelile păcatelor lor. Murind, el ruga pe ucenicii săi să facă Liturghie pentru el timp de 40 de zile. El termină prin aceste cuvinte: „Ru-

găciunile credincioșilor cei vii sunt o binefacere pentru repausații care simt alinarea". Sfântul Efrem Sirul scrie (despre preotul care-și ia rămas bun, murind, de la turma sa): „Vă rog mult, iubiții mei frați, și pe tot clerul, în numele lui Dumnezeu ce ne desparte astăzi, să vă aduceți aminte de mine când veți fi în rugăciune. Vă rog pe voi, prea iubiții mei și pe toți ce mă cunosc: rugați-vă pentru mine cu aceeași întristare cu care vă rog în acest minut!".

El zice în alt loc: „Noi nu trebuie să plângem pentru moartea repausatului, căci el n-are nevoie nici de lacrimi, nici de suspine, nici de întristare trecătoare; faptele sale îl însoțesc precum și rugăciunile și milosteniile". Așadar rugați-vă dimineața și seara și nici unul din suspinurile voastre nu va rămâne necunoscut Domnului.

Sfântul Epifan ne asigură că nu e nimic care să poată face mai mult bine repausaților, decât a-și aduce cineva aminte de ei în timpul rugăciunii.

Sfântul Dimitrie al Rostovului scria, pentru a întări speranța noastră de a ajuta la mântuirea repausaților păcătoși: „Rugându-vă pentru repausul sufletelor adormiților robii lui Dumnezeu de fericită amintire, avem nădejdea neîndoită că jertfa adusă pentru sufletele lor, sângele și apa curse din coastele lui Hristos în Sfântul Potir, îi stropește și îi curăță, este vărsat și adus pentru ei. Și fiindcă sângele lui Hristos, vărsat odinioară pe cruce, a spălat păcatele lumii întregi și este încă același astăzi și nu altul, pentru ce n-ar spăla păcatele noastre acum? Și fiindcă sângele lui Hristos a răscumpărat odinioară multe suflete de la demonul și este încă același astăzi și nu altul, pentru ce n-ar mai

răscumpăra sufletele pentru care se fac rugăciuni? Fiindcă odinioară suferințele lui Hristos au îndreptățit atâția oameni, pentru ce dar, suferințele lui Hristos reprezentate prin jertfa dumnezeiască a Liturghiei n-ar mai îndreptăți sufletele pentru care ne rugăm în timpul Liturghiei? Noi credem cu tărie în puterea sângelui ce a curs din coasta Mântuitorului care curăță, răscumpără și îndreptățește pe robii Săi" („Cuvânt la a patra săptămână a Marelui Post"). Acest Sfânt scrie în alt loc: „Rugăciunea pentru morți aduce repausatului iertarea păcatelor sale și contemplarea atât de dorită a feței lui Dumnezeu" („Cuvânt funebru").

Sfântul Dimitrie al Rostovului raportează expresia apostolică: „*Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri*" la rugăciunea pentru repausații povățuitori spirituali. Și el scrie că cei dintâi călăuzitori ai omului sunt rudele sale, pentru care el ordonă de a se face rugăciuni fără sminteală: „Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri, de părinți și mama voastră, căci ei sunt călăuzitorii omului de la copilăria sa; faceți tot așa și pentru povățuitorii spirituali care v-au învățat Cuvântul lui Dumnezeu" (Tom. II, Sâmbăta, a patra săptămână a Marelui Post).

Din toate câte s-au spus încheiem arătând că toți sfinții învățau cu cuvântul și cu fapta de a ne ruga pentru cei repausați, și fiind vase ale alegerii Sfântului Duh, nu puteau să se înșele asupra rațiunii și utilității rugăciunii pentru acei care au părăsit acest pământ. Sfânta Biserică Ortodoxă, de la începuturile sale, s-a rugat pentru repausați și va continua să se roage până la sfârșitul veacurilor pentru membrii săi de dincolo de mormânt. Ea învață nu numai a ne ruga pentru ei,

ci și a face în numele lor, pentru ei, bine celor pe care Domnul îi numește *„Unul din cei mai mici frați ai Mei"* (Mt. 25, 40), luând asupra-i milostenia ce le-o facem: *„Mie Mi-ați făcut-o!"*. Rugăciunea, milostenia, jertfa cea fără de sânge sunt mijloace pentru a modifica situația de dincolo de mormânt a rudelor noastre, a fraților noștri și, în general, a tuturor acelora ce sunt scumpi inimii noastre. Toate mijloacele pe care le-am amintit, instituite de Dumnezeu Însuși, învățate prin scrierile Sfinților Părinți și Dascăli ai Bisericii, pot îmbunătăți situația de dincolo de mormânt a creștinilor repausați. De aceea, fericiți sunt morții care au lăsat pe pământ o bună amintire ce se arată prin rugăciunile și faptele de caritate ale creștinilor, pe când acei dintre repausați, a căror pomenire s-a stins pe pământ, sunt osândiți după cuvintele profetului.

Instituțiile Sfintelor Sinoade

Sfântul obicei de a face rugăciuni pentru cei morți, existând încă în Vechiul Testament, a fost introdus de către Apostoli în Biserica creștină. Sfântul Iacov, în Liturghia sa, se roagă pentru cei repausați. Este imposibil ca credința în acest adevăr să nu fi fost împărtășită de toți Apostolii. Dogma rugăciunii pentru morți exista deja în Biserica primelor secole. În secolul al IV-lea, autorii Liturghiilor, Dascăli ecumenici, torțe ale Bisericii ca Vasile cel Mare și Ioan Hrisostom, au lăsat fiecare câte trei rugăciuni pentru morți în Liturghiile lor: 1. În timpul proscomidiei; 2. după citirea Evangheliei în a șaptea cerere a îndoitei rugăciuni cu ecte-

nie sau în rugăciunea pentru morți cu ectenia propriu-zisă; 3. după sfințirea Sfintelor Taine.

Rugăciunea pentru morți a devenit o parte esențială a Sfintei Liturghii și Sinodul al șaselea Ecumenic, ratificând pozitiv Liturghiile amintite aici, ratifică prin urmare și rugăciunile pentru morți pe care acestea le conțin (Canonul 32). Sinodul de la Laodiceea, la numărul 28 al regulamentului său, oprește de a serba pomenirea morților prin ospețe oferite în templuri. Această interdicție mărturisește lămurit față de vechiul obicei de a serba pomenirea repausaților. Sinodul interzice nu rugăciunile, ci numai ospețele în templuri. Însă hotărârea Sinodului este: „Nu se cuvine de a face în bisericile sau templurile Domnului ospețele, numite agape, de a mânca și de a se culca în casa lui Dumnezeu".

Timotei, Arhiepiscop de Alexandria, făcând parte din numărul celor 108 Părinți ai Sinodului al doilea Ecumenic, instituie un canon conform deciziilor acestui Sinod, acela de a nu face jertfa cea fără de sânge pentru sinucigași. Această oprire afirmă existența canonului ce prescrie de a se face rugăciuni pentru repausații morți creștinește și de a întrebuința toate mijloacele pentru mântuirea sufletului repausatului. Iată ce scrie acest sfânt în al patruzecilea Canon al său: „Dacă cineva, fiind afară de simțirile sale, ridică mâna asupra sa însuși sau se prăpădește dintr-o înălțime, cuvine-se a se ruga pentru el sau nu? În acest caz este datoria preotului de a judeca dacă crima a fost comisă într-un acces de nebunie. Căci adeseori rudele sinucigașului, nevoind a-l văduvi, a-l lipsi de rugăciuni asupra sufletului său, mint, spunând că era nebun. Se

poate întâmpla ca vreun om să se sinucidă ca urmare a unei ofense a oamenilor sau pentru un alt cuvânt oarecare, din lașitate: pentru acela nu se cuvine a se ruga, căci este un sinucigaș. De aceea, preotul trebuie să se informeze scrupulos spre a nu fi supus blamului". Vedem aici vechiul obicei al primilor creștini care, însuflețiți de un zel nebunesc, puneau Sfintele Taine în gura repausatului; cât de mult se ocupau ei de mântuirea sufletelor repausaților! Sinodul al șaselea Ecumenic a oprit această comunicare unui trup mort, ca fiind contrară bunului simț. Acei ce erau pentru un timp separați de Sfintele Taine pentru oarecare păcate erau admiși la comunicare în caz de boală mortală, pentru ca sufletul să nu părăsească pământul fără a fi primit iertarea păcatelor sale. Această solicitudine a Bisericii a găsit expresia sa în deciziile primului Sinod Ecumenic în Canonul al treisprezecelea. Instituțiile apostolice (cartea 8, cap. 41, 42) arată nu numai rugăciunea pentru morți ca un obicei pios, acela de a se ruga pentru ca Domnul să ierte sufletului păcatele sale cele de voie și cele fără de voie, dar încă prescriu regulile după care trebuie să fie observat acest obicei.

Exemple pentru a sluji ca probe de eficacitate rugăciunilor pentru morți

Noi găsim în viețile Sfinților și în revelația divină fapte ce probează putința de a obține iertarea pentru repausați prin mijlocirea viilor. S-a întâmplat ca repausații păcătoși să se arate viilor și să mărturisească de

schimbarea stării lor de dincolo de mormânt după cum s-a vorbit deja înainte. În descrierea vieţii Sfântului Grigorie, Episcop al vechii Rome, găsim afirmarea acestui adevăr. Într-o zi, Sfântul Grigorie, călătorind, se puse a se ruga pentru împăratul Traian, deja mort, şi curând după acestea, auzi cuvinte de la Dumnezeu: „Am auzit rugăciunea ta şi iert lui Traian păcatele sale. Însă de acum să nu te mai rogi pentru cei neevlavioşi". Orientul şi Occidentul sunt martori ai acestui fapt. Sfântul Grigorie deveni Papă în anul 596 şi muri în anul 604; el trăi prin urmare la sfârşitul secolului al VI-lea şi la începutul secolului al VII-lea şi a fost unul dintre cei mai mari oameni ai Bisericii Romane. Rugăciunile sale pentru morţi probează că, atunci, acest fel de rugăciuni era comun atât pentru Orient cât şi pentru Occident.

În împrejurimile unde Sfântul Benedict avea mănăstirea sa trăiau două domnişoare nobile. Ele s-au legat de a nu se mărita niciodată şi de a se consacra cu totul Domnului. Şi au trăit într-adevăr în castitate şi în cea mai mare înfrânare, fără totuşi a remarca că aceste două mari virtuţi erau îngreunate printr-un păcat grozav: neînfrânarea limbii. Vorbind neîncetat, ele se făceau vinovate de vorbirea de rău, de calomnie, de minciuni şi de alte defecte ce se ascund în vorbire. Sfântul Benedict, fiind înştiinţat despre aceasta, le ameninţă cu refuzul Sfintelor Taine. Această măsură părintească a sfântului om n-a produs nici un efect şi ele continuară a se deda la viciul lor. Moartea le surprinse curând pe amândouă şi au fost îngropate chiar în Biserică. După ce le-au îngropat, mai multe persoane evlavioase au observat că, de câte ori în timpul Li-

turghiei diaconul spunea: „Ieșiți cei ce sunt nevrednici", cele două moarte se sculau din sicriele lor și părăseau biserica. Acest fapt a fost adus la cunoștința Sfântului Benedict. Sfântul a înțeles imediat rațiunea dreptei mânii a lui Dumnezeu și, după ce s-a rugat pentru ele din adâncul inimii sale, a trimis în biserica unde ele erau îngropate o prescură binecuvântată, spre a aduce jertfă lui Dumnezeu pentru odihna lor. După săvârșirea jertfei cea fără de sânge, moartele au încetat de a mai ieși din mormintele lor, ceea ce era o probă evidentă că prin rugăciunea și ofranda sa, Sfântul Benedict a obținut iertarea și odihna celor două păcătoase. Viața acestui sfânt oferă încă un fapt care arată cât de folositoare poate fi pentru repausați solicitudinea viilor, pentru a le îmbunătăți situația lor de dincolo de mormânt.

Astfel, în mănăstirea Sfântului Benedict era un tânăr monah care, iubind prea mult pe părinții săi, ieșea din mănăstire aproape în toate zilele pentru a merge să-i vadă în ascuns și fără acordul superiorului. Pedeapsa lui Dumnezeu nu a întârziat să-l ajungă. Ducându-se la părinții săi, ca de obicei, el a murit grabnic. A fost înștiințată mănăstirea și comunitatea l-a îngropat pe monah. Ei bine, a doua zi, ei au văzut trupul aruncat afară din coșciug; ei l-au îngropat și a doua zi trupul monahului a fost găsit din nou afară din sicriu. Sfântul Benedict, informat curând despre aceste fapte, a poruncit să se aducă pentru el jertfa cea fără de sânge și, punând o parte din Sfintele Taine pe pieptul repausatului, a poruncit să-l îngroape, după care trupul n-a mai fost aruncat din mormânt; aceasta arată că harul lui Dumnezeu i-a fost câștigat

dincolo de mormânt („Viața Sfântului Benedict", 14 martie). Toate mijloacele arătate de Dumnezeu pentru mântuirea omului, și care exprimă în mod văzut legătura, unirea, raportul și comuniunea dintre viii și morții care n-au ajuns încă la sfințenie, slujesc în același timp ca o garanție sigură pentru îmbunătățirea soartei repausaților prin intervenția viilor animați de iubire pentru ei și de nădejde în mila dumnezeiască. Ei primesc iertarea și sunt scăpați din iad. Aceasta este dogma ortodoxă, este învățătura Bisericii noastre. „*Cereți și vi se va da, fie ție după dorința ta*". Aceasta este făgăduința Însuși Domnului nostru Iisus Hristos, de care nu ne putem în nici un caz îndoi. Și dorința noastră, comună voinței lui Iisus Hristos de a mântui pe om, va fi îndeplinită fără sminteală și repausatul va fi mântuit. Dacă ar fi altfel, inima celui ce se roagă n-ar fi încălzită de harul dumnezeiesc și împinsă spre mijlocirea pentru cel repausat. Cei vii se roagă pentru morți căci așa este voința lui Dumnezeu. Și, din moment ce mijlocirea viilor pentru morți este făcută de Dumnezeu, repausatul este mântuit.

Dumnezeu este același de-a pururea, ieri și astăzi, același în veac. Providența lui Dumnezeu, care veghează la mântuirea neamului omenesc și iubirea Sa pentru el sunt de-a pururi aceleași. Dacă însă morții nu mai învie pentru a spune viilor despre mântuirea unora și a altora, apoi cauza acestui fapt este exprimată în răspunsul lui Avraam, în parabola bogatului și a lui Lazăr: „*Cei vii nu vor crede*" (Lc. 16, 31). Cu toate acestea, aparițiile repausaților către cei vii în vis sau în alte vedenii palpabile se mai întâmplă prin voia lui Dumnezeu și se vor întâmpla întotdeauna. Iată două

fapte care nu pot fi puse la îndoială, două apariții ale morților în vis, care mărturiseau despre îmbunătățirea stării lor de dincolo de mormânt prin rugăciunile Bisericii și mijlocirea viilor. Vedenia repausatului mântuit anunță în același timp cauza mântuirii sale, cauză care până atunci era cu desăvârșire necunoscută aceluia căruia i se arătase vedenia. Niște sfinte revelații făcute la două persoane despre mântuirea a doi păcătoși aparțin unui trecut foarte apropiat de timpurile noastre. Prima vedenie revela scăparea din muncile iadului în care era deja repausatul și primirea sa în Împărăția cerurilor între sfinți, prin mijlocirea constantă a rudelor sale. A doua vedenie mărturisește despre iertarea păcatelor unui repausat prin mijlocirea femeii sale, asupra căreia s-au împlinit cuvintelele Apostolului: „Că ce știi femeie, oare-ți vei mântui bărbatul?" (I Cor. 7, 16).

Să cităm, dar, aceste două exemple, așa cum s-au istorisit unul în jurnalul „Pelerinul" (mai 1862), altul într-o scriere intitulată „Descrierea minunilor și a vindecărilor făcute prin sfintele moaște de la Muntele Athos – 1863".

Primul fapt a fost istorisit unui călugăr de la Sfântul Munte, Părintele Serafim, de către unul dintre asceții Sfântului Munte Athos: „Cauza intrării mele în mănăstire, istorisește el, a fost un vis care mi-a descoperit starea păcătoșilor în lumea de dincolo de mormânt. După o boală de două luni, am căzut într-o slăbiciune extremă. În această stare am văzut doi tineri intrând la mine. Ei m-au luat de mână și mi-au zis: «Urmează-ne!». M-am sculat îndată, nesimțind nici o slăbiciune și, întorcându-mă, am văzut trupul meu

care zăcea liniştit pe pat. Am înţeles atunci că am părăsit viaţa pământească pentru a intra în lumea de dincolo de mormânt. Tot atunci am recunoscut că cei doi tineri erau îngeri care mă conduceau şi care îmi arătau deja flăcările iadului. Am auzit strigătele celor ce sufereau acolo. Îngerii, arătându-mi pentru care păcat era cutare sau cutare loc de muncă, mi-au spus: «De nu vei părăsi viaţa ta plină de păcate pe care o duci şi tu vei fi în acest loc de suferinţă!» După care, unul dintre îngeri a scos din flăcări pe un păcătos care era negru ca cărbunele, tot trupul său era ars şi încărcat de lanţuri. Cei doi îngeri s-au apropiat atunci de acel nenorocit, i-au luat lanţurile de pe el şi negreaţa sa a dispărut îndată. El a devenit curat şi luminos, ca un înger; apoi îngerii l-au îmbrăcat cu o haină strălucitoare ca lumina. «Ce înseamnă această schimbare a omului?», am îndrăznit a-i întreba pe îngeri. «Este sufletul unui păcătos, răspunseră îngerii, ce era despărţit de Dumnezeu pentru păcatele sale şi condamnat la focul veşnic; însă rudele acestui om au făcut multe milostenii, s-au rugat adeseori pentru el în timpul Liturghiei şi, iată, mulţumită acestor mijlociri ale rudelor şi rugăciunilor Bisericii, Domnul a avut milă de el şi i-a iertat păcatele. Acest suflet a scăpat din muncile veşnice, va merge acum să se prezinte înaintea feţei Creatorului său şi va gusta fericirea cerească împreună cu sfinţii din rai». Când s-a risipit vedenia, m-am deşteptat şi am văzut că rudele mele erau adunate în jurul patului meu şi pregăteau trupul meu pentru a-l înmormânta".

A doua istorisire este extrasă din lucrarea mai sus menţionată şi conţine o scrisoare litografiată adresată Ieromonahului Arsenie de la Muntele Athos la data de

21 decembrie 1863. Reproducem aici conținutul acestei scrisori:

„Noi plângeam mult, scrie o călugăriță din mănăstirea Mântuitorului de la Simbirsk, maica Doroteea, pentru moartea fratelui nostru, principele N. N. Cegodaev, decedat în 1861 la Samara, și eram cu atât mai întristate că murise grabnic și fără ajutorul Sfintei Împărtășanii. Iată însă că visez într-o noapte că mă preumblam cu fratele meu într-un loc foarte frumos, zicea maica Doroteea. Ne apropiam de un sat de curând înființat, la a cărui intrare era împlântată o cruce mare de lemn, cu totul nouă, pe când la celălalt capăt al satului vedeam o casă splendidă, nouă și ea. Și fratele meu mi-a zis cu bucurie: «Privește, sora mea, ce frumos sat am câștigat mulțumită femeii mele, trebuie să-i scriu, să-i mulțumesc pentru tot binele ce mi-a făcut». Atunci l-am întrebat: «Dar eu, frate, pot intra în această frumoasă casă spre a o admira în tihna mea?». «Desigur, răspunse el, să intrăm în ea ca să vedem cât de frumos e înăuntru». Și deodată femeia sa, Tatiana Nichiforovna, se găsi în mijlocul nostru și bărbatul său a început să-i mulțumească, plecându-se până la pământ, pentru tot ceea ce făcuse pentru el. Curând am avut explicarea acestui vis. Am primit o scrisoare de la Tatiana Nichiforovna, în care mă informa că a avut putința să se roage veșnic pentru bărbatul său – frate-meu – la Sfântul Munte Athos, cu ocazia trecerii pe la Samara a sfintelor moaște din Athos, din mănăstirea rusească a Sfântului Pantelimon".

Oare nu vedem în aceste două exemple îndeplinirea întocmai a cuvintelor Domnului nostru Iisus Hristos: *„Toate câte cereți rugându-vă, să credeți că veți*

lua și va fi vouă" (Mc. 11, 24)? În jurnalul „Pelerinul" (decembrie 1864), găsim istorisirea unui vis care mărturisește îmbunătățirea soartei repausatului. „Un bătrân paracliser de la țară muri grabnic. El avea un fiu ce slujea ca funcționar al statului. Moartea neașteptată a părintelui său a făcut asupra lui o puternică impresie. Soarta repausatului de dincolo de mormânt nu înceta de a-l neliniști pe acest bun fiu pe tot parcursul unui an întreg. Într-o zi, el află că timpul cel mai favorabil de a se ruga pentru morți este la momentul de la Sfânta Liturghie când se cântă: «Pe Tine Te lăudăm, pe Tine Te binecuvântăm...». Deci, el merse la Biserică în ziua Sfântului Duh, se rugă lui Dumnezeu pentru părintele său în timpul acestei cântări cu o căldură cu totul excepțională; și ce s-a întâmplat? În noaptea următoare l-a avut în vis pe părintele său care, apropiindu-se de el și închinându-i-se de trei ori până la pământ îi zise: «Îți mulțumesc, fiule!»". Biserica Vechiului Testament, precum și cea a Noului Testament, păstrează și va păstra întotdeauna dogma posibilității mântuirii unora dintre păcătoșii ce cred în Iisus Hristos, acei care s-au pocăit în momentul în care au murit, dar care n-au avut timp să-și dovedească pocăința; Biserica învață că ei pot fi scăpați de muncile veșnice ale iadului prin mijlocirea Bisericii și prin rugăciunile viilor, prieteni ai repausatului. Convinsă fiind de adevărul temeiurilor despre care am vorbit, Biserica crede în acest adevăr cu tărie și învață pe membrii săi a mijloci pe lângă Dumnezeu pentru părinții lor, mame, tați, surori, soț și soție, copii, prieteni și rude și, după legea carității, pentru toți creștinii trecuți la

veșnicele locașuri, care au murit întru credință și nădejde și cărora le-a promis Domnul iertarea păcatelor.

Doamne, Tu Care ne-ai unit printr-o iubire nemuritoare și Care nu ne desparți nici chiar prin moarte, Care pui un hotar pocăinței noastre prin moartea noastră, Tu ceri ca cei vii să se roage pentru cei morți, pentru păcatele lor. Noi credem, Doamne, că Tu asculți pe cel ce se roagă; prin urmare, prin rugăciunea celor ce sunt pe pământ, Tu dai îndurarea Ta celor ce sunt în lumea de dincolo de mormânt. Așadar, să ne ajutăm unii pe alții; acei ce sunt pe pământ să vină în ajutorul a cei ce nu mai sunt din lumea aceasta prin fapte de binefacere, până va sosi ceasul înfricoșat când tot ajutorul va deveni nefolositor. Un ajutor adevărat și dat la timp aduce nesmintit o influență salvatoare – acesta este un adevăr incontestabil. De aceea, Sfântul Ioan Damaschinul scrie: „Să ne ajutăm unii pe alții și să facem jertfe de iubire frățească tuturor acelora ce iubesc pe aproapele și care sunt miloși înaintea lui Dumnezeu pentru cei morți. Căci El primește aceste jertfe cu cea mai mare blândețe și celor ce au murit grabnic și fără să fi fost pregătiți de moarte li se vor socoti binefacerile rudelor lor, făcute în numele lor. Căci Domnul Cel îndurat voiește ca noi să-L rugăm și ascultă rugăciunile care se referă la mântuire. El aude încă cu mai multă plăcere când ne rugăm, nu pentru propria noastră mântuire, ci și pentru aceea a aproapelui. Căci noi ne înălțăm la chemarea Domnului, cerând binele pentru altul ca un har pentru noi înșine; dăm prin aceasta exemplu de cea mai perfectă iubire și ajungem la propria noastră mântuire, dobândind pe aceea a sufletului repausatului, ceea ce este o

mare faptă" (Cuvântul său despre repausații întru credință).

El scrie mai departe: „Bunătatea și îndurarea lui Dumnezeu vor continua să învingă condamnarea păcatului până la ziua Judecății cea de Apoi. Păcatul condamnă, însă pocăința cheamă îndurarea dumnezeiască. Nu e păcat care să nu fie iertat prin pocăință. Însă pocăința are un chip mărginit, după care ea nu va mai putea avea loc. Fericit e acela ce duce o viață aspră pentru mântuirea sa, însă acela ce o duce în același timp pentru mântuirea aproapelui încă mai fericit este. Căci este încă mai plăcut lui Dumnezeu Cel îndurat ca fiecare să se ocupe de mântuirea aproapelui. Domnul dorește, voiește ca noi să facem bine aproapelui nostru în timpul vieții sale ca și după moartea sa. Căci altminteri El nu ne-ar fi dat ocazia de a ne ruga pentru repausați în timpul jertfei celei fără de sânge precum și a treia zi, a noua zi, a patruzecea zi, la zilele aniversare și alte zile instituite de Biserică pentru rugăciunile particulare ale morților" (Sf. Ioan Damaschinul, op. cit.).

IMPORTANȚA VIEȚII ACTUALE A VIILOR ÎN RAPORT CU VIAȚA DE DINCOLO DE MORMÂNT A REPAUSAȚILOR

„*Veacul de acum*" (Mt. 12, 32) de care vorbește Mântuitorul, cuprinde tot spațiul de timp dintre nașterea Sa pe pământ și până la A Doua Venire a Sa pentru a judeca viii și morții. Aceasta este semnificația cuvântului „*veacul de acum*", pentru toată omenirea creștină; însă pentru fiecare creștin în parte acest cuvânt înseamnă durata propriei sale vieți pe pământ. „*Veacul ce va să fie*" (Mt. 12, 32) înseamnă, după cuvintele Mântuitorului, spațiul de timp infinit sau eternitatea în care intră tot omul după moartea sa. În general, expresia „*Veacul de acum*" arată toată întinderea timpului până la A Doua Venire a lui Hristos pentru Judecată; și „*veacul ce va să fie*" desemnează spațiul de timp după Judecata generală a lui Hristos. În înțelesul strict al cuvântului, „eternitatea" înseamnă un spațiu de timp ce nu are nici început nici sfârșit precum este Însuși Dumnezeu; însă pentru lucrurile lui Dumnezeu eternitatea are un început. Ea începe pentru Creator în momentul creației lor; de aceea, pentru fiecare om, eternitatea începe în sânul mamei sale, în momentul când aceasta concepe viața. Eternitatea se împarte, prin urmare, pentru om, în trei perioade: viața în pântecele mamei, viața pe pământ și, în fine, existența dincolo de mormânt. „Veacul de

acum", de care vorbeşte Iisus Hristos, este a doua perioadă a eternităţii, în timp ce *„veacul ce va să fie"* este a treia perioadă a eternităţii. În prima perioadă omul se formează, se pregăteşte inconştient pentru a doua perioadă; în aceasta de a doua el se pregăteşte deja conştient pentru a treia perioadă, pentru existenţa de dincolo de mormânt. *„Căutaţi Împărăţia lui Dumnezeu şi adevărul Său"* (Mt. 6, 33). Iată porunca Domnului nostru Iisus Hristos. Datoria omului este de a căuta Împărăţia lui Dumnezeu şi adevărul Său nu numai pentru sine, ci şi pentru toţi oamenii, pentru toţi membrii Bisericii lui Hristos, atât pentru cei ce sunt pe pământ, cât şi pentru cei ce au trecut în lumea de dincolo de mormânt. Aceasta este îndeplinirea principalului comandament, acela al iubirii, ce reprezintă temeiul întregii legi.

Scopul vieţii viitoare este cerul, unirea cu Dumnezeu, fericirea veşnică. Acesta este destinul fiecărui creştin. *„Iubiţi-vă unii pe alţii şi fiţi milostivi, precum şi Tatăl vostru este milostiv"* (Lc. 6, 36), învaţă Dumnezeu – Omul. Şi Sfântul Duh ne arată mijloacele ce exprimă iubirea şi milostivirea, nu numai către acei ce sunt pe pământ, ci şi către cei ce sunt dincolo de mormânt. Dreapta folosinţă a acestor mijloace le apropie cerul acelora dintre repausaţii noştri ce n-au reuşit să atingă acest scop în timpul vieţii lor şi la care nu se referă cuvintele lui Iisus Hristos: *„Nu li se va ierta nici în veacul de acum, nici în cele ce vor să fie"*.

Toate mijloacele pentru a obţine iertarea repausatului păcătos, fiind revelate de Însuşi Dumnezeu, sunt o posibilitate de a ameliora soarta repausatului păcătos, dacă totuşi acesta va fi demn şi dacă cei vii se vor

servi de aceste mijloace într-un chip plăcut lui Dumnezeu, după cum o mărturisește Cuvântul lui Dumnezeu: „Ei se roagă în rău – de aceea nu primesc", sau: *„Nu toți cei ce-Mi zic: Doamne! Doamne! vor intra întru Împărăția cerurilor, ci aceia ce fac voia Tatălui Meu Carele este în cer"* (Mt. 7, 21). *„Acest norod se apropie de Mine, cu gura sa și cu buzele Mă cinstește, iar cu inima stă departe de Mine și în zadar Mă cinstește"* (Mt. 15, 8-9). Dacă Dumnezeu n-ar fi dorit mântuirea păcătoșilor, El nu ne-ar fi dat mijloacele prin care să o atingem; și câtă vreme El a dat aceste mijloace, nu este o dovadă sigură că El voiește să-i mântuiască? Astfel, primul mijloc și cel mai eficace pentru a veni în ajutorul repausaților noștri este *veacul de acum* – viața noastră actuală, întemeiată pe credința în Domnul nostru Iisus Hristos.

Fiindcă Iisus Hristos, El Însuși, a afirmat că păcatele puteau fi iertate păcătosului ce se pocăiește pe pământ, *în veacul de acum*; fiindcă propriile Sale cuvinte arată că păcatele sunt iertate chiar în *veacul ce va să fie*, dincolo de mormânt (afară numai dacă acele păcate nu constituie hulă împotriva Duhului Sfânt), acolo unde nu e nici pocăință, nici fapte de caritate, trebuie a înțelege din aceasta că iertarea păcatelor în viața de dincolo de mormânt are loc exclusiv numai prin îndurarea nesfârșită a lui Dumnezeu, Care a ales drept mijloace de mântuire a repausaților rugăciunile Bisericii, precum și rugăciunile și faptele bune ale rudelor în viață ale repausaților, ce posedă porunca de a iubi, de a se ruga, de a purta povara aproapelui și de a căuta Împărăția lui Dumnezeu pentru sine ca și

pentru aproapele, fie el pe pământ sau dincolo de mormânt.

Astfel, veacul de acum – adică viața actuală a fiecăruia dintre cei vii – este un dar al lui Dumnezeu, un talent, a cărui exploatare trebuie să fie utilă pentru el însuși ca și pentru aproapele, este mijlocul de a îmbunătăți soarta unor păcătoși în viața viitoare. Pentru acest cuvânt, pe lângă altele, și în acest scop ni s-a dat viața. Veacul de acum, cu importanța sa pentru tot universul creștin, este reprezentat de Iisus Hristos în parabola „Bogatului și a lui Lazăr", unde legătura de iubire și raportul tainic de iubire a lumii pământești cu lumea spirituală sunt reprezentate prin Avraam, Lazăr, nenorocitul bogat din iad și frații săi pe pământ. Veacul de acum, ce va dura până la A Doua Venire a lui Hristos, reprezintă raportul tainic între acei ce sunt pe pământ și cei ce au trecut în lumea de dincolo de mormânt. Numai creștinii vor fi judecați la Judecata cea de Apoi și numai pentru ei spațiul de timp de la judecata particulară până la Judecata generală are o semnificație foarte importantă – trebuie să arătăm prin faptele noastre că suntem creștini; dacă trăim pentru Dumnezeu și pentru aproapele, trăim pentru cer.

Acel ce a trecut pragul mormântului, fie el un drept sau un păcătos, nu primește încă, după judecata particulară, remunerarea ce i se cuvine ca unui om complet (adică un om în care sunt reunite trupul și sufletul), care va avea loc în momentul învierii celei de obște. De acea, drepții se găsesc, după învățătura Bisericii noastre, în stare de fericire incompletă sau de început al fericirii, în timp ce păcătoșii se găsesc în stare de suferință incompletă sau de început al suferinței.

Între păcătoșii din iad sunt unii a căror soartă nu e definitiv hotărâtă și care suferă chinurile iadului ca niște suflete ce se chinuiesc pe pământ, dar care și-au arătat acea pocăință prin fapte de căință. Misterul vieții de dincolo de mormânt, ce duce drepții și păcătoșii până în ziua Judecății celei de Apoi, este revelat de Mântuitorul în parabola „Bogatului și a lui Lazăr". Legătura intimă și raportul tainic al ambelor lumi – lumea pământească și lumea spirituală – există acum și vor exista până la Judecata cea de Apoi a lui Hristos. Toate acestea sunt exprimate în parabola amintită. Să cităm mai multe fragmente din explicarea acestei parabole de către eminentul Nichifor, Arhiepiscop de Astrahan și de Stavropol.

Cel mai mare dintre drepți, Avraam, adresează celui mai mare dintre păcătoși cuvinte pline de milă și compătimire, numindu-l: fiul meu. Deci noi vedem că drepții nu sunt indignați împotriva păcătoșilor, nu-i urăsc, ci, din contră, îi compătimesc în nenorocirea lor și se mâhnesc pentru aceasta. Prin urmare, drepții din rai văd și cunosc pe osândiți și păcătoșii, la rândul lor, văd și cunosc pe cei fericiți. Contemplarea raiului cu fericirea prea fericiților săi locuitori are un scop particular – acela de a adăuga suferințe păcătoșilor, căci pe lângă chinurile iadului se unesc și mustrările conștiinței la vederea gloriei drepților. Vederea păcătoșilor și a suferințelor lor are un singur scop pentru drepți. Văzând suferințele osândiților, drepții, fiind îndurători, se mâhnesc pentru aceasta și, mâhnindu-se, micșorează fericirea lor; ei mijlocesc pentru păcătoși să se ocupe de mântuirea lor. Drepții și păcătoșii nu se vor vedea decât la Judecata cea de Apoi, când va avea loc răs-

plătirea completă și a unora și a altora, fericirea întreagă sau moartea. Apoi drepții și osândiții nu se vor mai vedea.

Avraam zice bogatului: „Cei ce vor să treacă de aici la voi nu pot, nici cei ce voiesc să treacă de acolo aici". Prin aceasta vedem lămurit că nimeni, prin voința sa, nu poate trece din rai în iad și nici din iad în rai; prin urmare, prin voia lui Dumnezeu trecerea din iad în rai este posibilă. El are puterea pentru oricare cauză de a ierta păcătosului și de a-l face vrednic de Împărăția cerurilor. Iată situația drepților și a păcătoșilor dincolo de mormânt în spațiul timpului intermediar, așa cum o reprezintă Iisus Hristos și influența vieții actuale a viilor asupra soartei unor repausați.

Veacul de acum este spațiul de timp cuprins între cele două evenimente ale lui Hristos și viața actuală a fiecărui om; prin urmare, este timpul când Iisus a venit pentru a mântui lumea și nu pentru a o judeca. Timpul judecății este în viitor – în veacul de apoi, când trupurile vor învia și soarta fiecărui creștin va fi hotărâtă definitiv, pentru veșnicie. Soarta creștinilor nu e definitiv hotărâtă, după moartea lor, în momentul trecerii la viața viitoare. Veacul viilor n-a sosit încă și Mielul lui Dumnezeu, care a luat asupra Sa păcatele lumii, este zilnic junghiat pe altarele creștinilor ortodocși. Această victimă, junghiată pentru univers pe cruce, a împăcat pe om cu Dumnezeu; oferită zilnic ca sacrificiu pentru vii și pentru morți, ea îndeamnă pe Dumnezeu la îndurare către unii și către alții. Astfel, bazându-se pe importanța acestui spațiu de timp intermediar, a veacului acestuia, al vieții actuale, Biserica Ortodoxă învață pe membrii săi a se ruga și se

roagă ea însăși, aducând jertfa cea fără de sânge pentru toți repausații creștin-ortodocși, pomenindu-le numele și, pentru toți oamenii în general. Așadar, semnificația, scopul acestei vieți, acestui veac sunt simple: a lucra la propria sa mântuire ocupându-se de mântuirea aproapelui, fie el pe pământ sau dincolo de mormânt.

Viața noastră actuală, cu toate greutățile de care ea este doldora, trebuie să stârnească în noi cea mai vie recunoștință către Dumnezeu, pentru putința ce ni s-a dat de a cere de la El iertarea păcatelor pentru noi și pentru repausați. Câtă plăcere și bucurie ne provoacă, cu toate obstacolele, îndeplinirea dorințelor unei persoane dorite! Singura intenție de a face o slujire ființei ce ne este scumpă ne face deja fericiți. De aceea, ce bucurie de negrăit trebuie să simtă acel ce mijlocește pe lângă Dumnezeu pentru mântuirea unui răposat, obiect al afecțiunii și al stimei sale! Acum, ca și altădată, dorința de a îmbunătăți soarta repausatului, de a-l consola, nu trebuie oare să ne producă simțământul celei mai mari bucurii spirituale? Toate acestea ne sunt date prin viața actuală, care, oricât ar fi de scurtă, totuși ne oferă șansa de a face mult bine. Sfântul Ioan Hrisostom scrie că acest spațiu de timp intermediar este o probă a milei infinite a lui Dumnezeu către omenire, căci Domnul a voit să dea păcătoșilor și necredincioșilor posibilitatea de a-și ispăși greșelile lor („Cuvânt. 28" asupra Evangheliei Sfântului Ioan). Ziua Judecății de Apoi nu este amânată decât pentru a da omenirii dreptcredincioase mijlocul de a se mântui. Iisus Hristos, El Însuși, numește viața actuală *ziua*, unde trebuie a lucra, căci zice: va veni noaptea (moar-

tea) și atunci nimeni nu va mai putea face fapte bune. Apostolul Pavel, de asemenea, zice că viața noastră este un timp potrivit – ziua mântuirii – căci acest timp ne este dat pentru a căuta mântuirea pentru noi și pentru aproapele, fie el pe pământ sau în lumea de dincolo de mormânt. După ce a explicat scopul vieții actuale, Apostolul descrie cum trebuie să fie această viață conformă cu menirea sa, pentru a putea duce o viață pașnică și liniștită în toată credința și onestitatea, căci acesta este bun și plăcut lui Dumnezeu, Mântuitorului nostru, Care voiește ca toți oamenii să se mântuie (I Tim. 2, 2, 3, 4).

Nu toți creștinii se roagă deopotrivă pentru repausații lor. Sunt unii care se roagă și alții care nu se roagă deloc. Unii se roagă cu adevărat și rugăciunea lor este unită cu o viață plină de credință; alții se roagă numai prin cuvinte, pe când faptele lor sunt contrare rugăciunii: „Ei cinstesc pe Dumnezeu cu buzele lor, pe când inima lor e departe de El", zice Cuvântul lui Dumnezeu. Așadar, nu toți cei care se roagă sunt ascultați, precum, de asemenea, nu toți repausații primesc mântuirea după rugăciunile viilor.

De aceea, adevărații mijlocitori, ale căror rugăciuni pentru repausați sunt de folos, sunt instrumentele alese de Dumnezeu pentru a ajuta pe unii repausați, dând ajutorul celor vii. Iată ce scrie Sfântul Ioan Damaschinul despre alegerea viilor de către Dumnezeu, pentru ca ei să mijlocească pentru morții ce sunt demni de ajutor: „După moartea unor astfel de oameni, Domnul va îndemna pe părinții lor, pe rude și pe prieteni, va conduce cugetările lor, va atrage inimile lor și va îndrepta sufletele lor spre a da ajutor" („Cu-

vânt pentru repausați"). Negreșit, viața noastră trebuie să fie întocmai cu exigențele unei rugăciuni eficace. Iată, dar, care este scopul vieții noastre: a întinde o mână de ajutor aproapelui în această viață și în cealaltă. Este firesc omului a iubi pe aproapele său în adevăr și sinceritate, iar această lume trebuie să fie întemeiată pe ideea de Dumnezeu. Cel ce nu iubește pe Dumnezeu nu poate iubi pe aproapele său. Iubind pe Dumnezeu cu adevărat, așa cum învață Apostolul Pavel (Evr. 10, 35-39), putem fi siguri că spre răsplata iubirii noastre pentru El, Dumnezeu va apăra pe acei ce sunt scumpi inimii noastre, căci El nu va voi să întristeze pe acei ce-L iubesc.

MIJLOCIREA CELOR CE SUNT PE PĂMÂNT PENTRU CEI CE SUNT ÎN LUMEA DE DINCOLO DE MORMÂNT

•

Rugăciunea

Totul în lume are rațiunea de a fi, originea sa; nu este efect fără cauză. Dacă noi suntem siguri că ceea ce voim să cerem nu va fi acordat, dacă suntem convinși că cererea noastră va fi refuzată, am mai face noi acea cerere? Evident, nu! Deci, dacă cerem ceva, avem un motiv de a o face: autorizația, permisiunea de a ne ruga – *„rugați-vă"* și speranța de a obține până la un punct oarecare ceea ce cerem – *„vi se va da"*. Criminalul se așteaptă la pedeapsa ce o va primi, știind bine că iertarea completă este imposibilă; de aceea el nu o cere. Spiritul cel viu face pe om, cunoscând originea sa dumnezeiască, să se întoarcă în mod firesc către principiul existenței sale. La orice grad de dezvoltare ar fi, omul se adresează Ființei Supreme; deci spiritul său poartă în el însuși o rațiune de a se ruga și o rațiune prin care speră să obțină ceea ce cere. Evreii aveau ca fundament al rugăciunii lor însăși Legea lui Dumnezeu; noi, creștinii, stabilim speranța noastră prin mijlocirea înaintea lui Dumnezeu a Domnului nostru Iisus Hristos. Dar cei ce nu cunoșteau pe adevăratul Dumnezeu, pe ce stabileau ei baza rugăciunilor? Există vreun popor în lume care să n-ai-

bă vreo divinitate spre care să nu-și întoarcă spiritul și inima sa? Desigur, nu există regulă fără excepție și mai sunt și stârpituri în familii, de aceea să nu ne mirăm dacă în familia omenească se găsesc ființe ce nu-L cunosc pe Dumnezeu! Sunt bolnavi între oameni sănătoși!

Rugăciunea pentru morți este un act de caritate și conține două virtuți: 1. rugăciunea în ea însăși ca serviciu adus lui Dumnezeu; și 2. rezultatul rugăciunii, ca bine ce se face repausatului. Prin urmare, rugăciunea pentru morți este în același timp o faptă de milostenie și o faptă de credință. Domnul Iisus Hristos, El Însuși, ne învață că noi n-am putea avea nici o virtute fără ajutorul Său. A chema mila dumnezeiască asupră-ne și asupra altora, asupra viilor și asupra morților – este o tendință a spiritului dumnezeiesc ce exprimă voința lui Dumnezeu. Rugăciunea, după învățătura Apostolului și a Bisericii Ecumenice, este o lucrare a Sfântului Duh ce locuiește în noi.

Prin urmare, dacă a implora mila dumnezeiască înseamnă a exprima voința lui Dumnezeu, atunci rugăciunea, chemând mila lui Dumnezeu asupra repausaților, devine expresia voinței Sale; Sfântul Duh Însuși mijlocește pentru noi în suspinuri inexprimabile.

Sfântul Efrem Sirul explică lămurit printr-o paralelă posibilitatea și influența salvatoare a rugăciunilor noastre asupra sufletelor repausaților. În testamentul său el zice, între altele, că între repausați și vii, când aceștia se roagă pentru ei, este aceeași simpatie ce există în natură între fructele pământului. Astfel, când timpul înfloririi a trecut pentru vie, vinul în pivniță începe a fierbe; când unele legume plantate în pământ

încep a se desfășura, aceleași legume în case dau ramuri. A purta sarcina unul altuia înseamnă a avea un viu interes pentru soarta aproapelui. Însuși Domnul a luat partea cea mai vie la soarta păcătoșilor, împovărându-Se cu toate păcatele noastre și făcându-Se vinovat de toate greșalele noastre înaintea Părintelui Său ceresc; toate aceste greșeli le-a spălat cu sângele Său și le-a șters prin moartea Sa. Așadar, dacă Însuși Dumnezeu ia parte la soarta noastră, putem noi să nu ne interesăm de soarta aproapelui nostru, cerând pentru el mântuirea, putem noi să nu sacrificăm tot ce este în puterea noastră?

Puterea rugăciunii este un lucru pe care rațiunea omenească nu poate să-l înțeleagă. Toate sunt cu putință celui ce se roagă. Istoria Bisericii Vechiului Testament și aceea a Noului Testament reprezintă o mulțime de exemple, de minuni, lucrate prin rugăciune. „Rugăciunea, zice Sfântul Dimitrie de la Rostov, este cheia tezaurelor cerești". „Nu e nimic ce nu se poate cere la Dumnezeu, zice unul dintre Sfinții Părinți ai Bisericii, numai că ceea ce se cere să fie bun și rugăciunea să fie făcută într-un chip plăcut lui Dumnezeu". Păcatele noastre sunt principala cauză a nelucrării rugăciunilor noastre. Rugăciunea trebuie să fie rostită cu lacrimi și în căință. Dumnezeu a ascultat adeseori chiar rugăciunile fierbinți ale păcătoșilor, însă numai când aceștia aduceau în rugăciuni căință sinceră și plângeau asupra păcatelor lor.

Iubirea de Dumnezeu și de aproapele este prima dintre virtuți și cuprinde toată legea. Dumnezeu este iubirea însăși. El cere de la creatura Sa – omul făcut după chipul Său – ca să iubească pe aproapele său cu

iubire sinceră. „Iubiți-vă unii pe alții...", ori, cine locuiește în iubire locuiește în Dumnezeu (I In. 4, 16).

Omul fiind creat pentru eternitate, iubirea sa, care este un simțământ dumnezeiesc, nu poate fi temporară – iubirea niciodată nu piere.

Cel ce locuiește în Dumnezeu este plin de iubire. Iubirea se manifestă prin acte vizibile. Rugăciunea este adevărata expresie a iubirii curate, creștine. Rugăciunea trebuie să fie unită cu iubirea, cu credința și cu speranța ce nu se rușinează și nu trădează, după expresia Sfântului Pavel, și cel ce speră cu tărie în Dumnezeu va fi ascultat, datorită mijlocirii Domnului nostru Iisus Hristos. Pentru ca Domnul să asculte rugăciunile noastre trebuie, după mărturisirea Proorocului Moisi, să trăim în frica lui Dumnezeu. „Dumnezeu va da ceea ce cerem noi prin rugăciune". Pentru ca rugăciunea să fie lucrătoare sunt necesare următoarele lucruri: 1. o credință profundă în Dumnezeu; 2. o viață virtuoasă; 3. credință, fervoare și umilință în rugăciune. De voiești ca rugăciunea ta să se înalțe la Dumnezeu, zicea un sfânt, trebuie două aripi: postul și milostenia.

Dumnezeu a făcut toate pentru mântuirea noastră. Singur Harul, fără străduința noastră, fără participarea noastră la mântuire, nu va putea face nimic pentru noi. Hristos zicea că Dumnezeu nu vrea moartea, ci mântuirea păcătosului, însă El voiește ca și noi înșine să lucrăm la mântuirea noastră. Căci zice: *„Cereți și vi se va da, căutați Împărăția lui Dumnezeu și o veți găsi"*. Egoismul – iubirea de sine – este necunoscut ucenicilor și urmașilor lui Hristos. Dacă ei doreau ceva pentru ei, doreau asemenea și pentru toți mem-

brii trupului lui Hristos. Aşadar, căutaţi Împărăţia lui Dumnezeu nu numai pentru voi singuri, ci şi pentru toţi membrii Bisericii Creştine pe care o alcătuiesc toţi acei ce vieţuiesc pe pământ, ca şi acei ce au trecut în lumea de dincolo de mormânt întru credinţă şi în nădejdea învierii. Numai acel ce crede se roagă; în vreme ce acel ce nu crede, la ce s-ar ruga el şi pentru ce? Rugăciunea este rodul credinţei.

Domnul nostru Iisus Hristos ne învaţă şi ne-a arătat că nu sunt morţi propriu-zis, că oamenii vieţuiesc dincolo de mormânt. Viaţa creştină este întemeiată pe iubirea ce suntem datori a exprima nu numai prin cuvinte ci şi prin fapte. Apostolii au probat iubirea lor prin fapte: rugându-se pentru membrii Bisericii lui Hristos şi purtând greutatea aproapelui.

Biserica Ortodoxă se roagă pentru tot universul, pentru toţi oamenii – vii sau morţi – numai dacă ei sunt ortodocşi şi dacă au părăsit această viaţă întru credinţă şi nădejde. Nu e nevoie decât a crede în Dumnezeu pentru a fi convins de eficacitatea rugăciunilor pentru repausaţi. De voi uita pe repausatul, de voi uita raporturile mele cu el, prin ce pot arăta că l-am iubit când era cu mine pe pământ? Dacă într-adevăr l-am iubit viu fiind, aş putea înceta să-l mai iubesc când va fi mort? O astfel de presupunere ar fi contrară bunului simţ.

Alinarea mâniei lui Dumnezeu a fost preocuparea omenirii în toate timpurile. Credinţa în Iisus Hristos cere creştinilor să îmblânzească mânia lui Dumnezeu prin rugăciunile lor şi prin mijlocirea lui Iisus Hristos; ea cere ca noi să intervenim nu numai pentru noi înşine, ci încă pentru toţi membrii Bisericii. Numai în

timpul vieții sale pământești omul poate să se ocupe de soarta ce-l așteaptă dincolo de mormânt. Și ne învață că după moarte nu mai este pocăință, deci repausatul nu mai are mijloace de a-și îmbunătăți soarta. Numai cei vii pot, prin grația lui Dumnezeu, să le vină în ajutor prin rugăciune. Este un mare act de caritate de a susține și de a mântui viața pământească a aproapelui, însă este un act încă și mai mare acela de a-i aduce aproapelui fericirea veșnică, de a scăpa sufletul său din iad, de a mântui sufletul iubit de Dumnezeu Însuși.

La nevoie se cunosc adevăratele prietenii și putem noi să ne închipuim o trebuință mai mare decât aceea a sufletului nedesăvârșit încărcat de păcate?

Astfel arată înalta îndatorire înaintea lui Dumnezeu și înaintea repausaților a celui ce se roagă pentru morți. A înmormânta trupul repausaților este un act de milostenie practicat de întreaga omenire. Însă religia creștină pretinde încă să se îngroape trupul cu toată onoarea ce se cuvine templului Sfântului Duh. Așadar, înmormântarea trupului este un act de caritate propriu întregii omeniri, în vreme ce rugăciunea pentru repausați este rodul acelora ce cunosc pe adevăratul Dumnezeu – izvorul iubirii și al vieții. Nu știm și nu putem ști cine greșește și cine are dreptate înaintea lui Dumnezeu; numai El singur o știe. Noi nu știm decât un singur lucru: că toți oamenii sunt păcătoși. „Că nu este drept nici unul", învață Cuvântul lui Dumnezeu (Rom. 3, 10). „Nimeni nu e curat de păcate, măcar de-ar fi trăit o singură zi pe pământ" (Iov 14, 44). Noi știm bine că suntem zămisliți în păcat, ne naștem, viețuim în păcat și nu suntem curățiți pe deplin de păcat în clipa în care trecem în lumea de dincolo de mormânt.

Nimic mai important nu le revine celor vii decât a urma această poruncă: „*A iubi pe toți și a ne ruga pentru toți*". Acel ce dă viață și iartă păcatele a zis: „*Cereți și vi se va da, nu voiesc moartea păcătosului!*". El Însuși ne-a învățat a ne ruga astfel: „*Și ne iartă nouă greșalele noastre!*". Rugăciunea dată de Domnul slujește drept fundament la toate rugăciunile noastre, prin urmare, și la rugăciunea pentru morți, unde ne rugăm pentru mântuirea răposatului și cerem iertarea păcatelor sale. Identitatea cuvintelor „*Și ne iartă nouă greșalele noastre*" cu conținutul rugăciunii pentru morți ne dă dreptul a înțelege că această din urmă rugăciune (rugăciunea pentru morți) are ca bază rugăciunea Domnului (rugăciunea de duminică „Tatăl nostru"). „*Iartă-ne nouă*" – nouă, membrilor Bisericii lui Hristos! Și unde se află acești membri? Ei sunt pe pământ și în lumea de dincolo de mormânt: „Ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești, al celor pământești și al celor de dedesubt" (Filip. 2, 10). Dacă slăvim pe Dumnezeu, aceasta nu se poate face numai acolo unde este iubire sinceră a aproapelui și chiar a dușmanului. Dacă este așa, atunci sfinții se roagă pentru cei ce sunt pe pământ și în iad, iar cei ce sunt pe pământ pentru cei ce sunt în iad. Toți, atât cei ce sunt în cer cât și cei ce sunt pe pământ, precum și acei ce sunt în iad se roagă aceluiași Dumnezeu, invocându-L prin cuvintele lui Iisus Hristos: „*Tatăl nostru*". Imediat după ce i-a învățat pe Ucenicii Săi această rugăciune, Iisus Hristos le-a spus aceste cuvinte mângâietoare: „*Adevăr zic vouă că tot ce veți cere la Dumnezeu cu credință întru numele Meu vi se va da vouă*".

Rugăciunea pentru morți este o dogmă a Bisericii Ortodoxe („Teologia Dogmatică" de Arhimandritul Antonie).

Biserica și mijlocirea sa

Învățătura Bisericii noastre Ortodoxe, privitoare la viața repausaților, la legătura spirituală și nedezlegabilă, la raportul tainic între vii și morți, la expresia vizibilă a legăturii și a raportului, ce caracterizează interesul pe care-l poartă cei vii pentru soarta repausaților, această învățătură este o dogmă a Ortodoxiei.

A iubi pe repausații săi, adică pe acei ce au trecut în lumea de dincolo de mormânt, a-i îngropa, a le păzi trupurile și a le mijloci soarta înaintea lui Dumnezeu, acestea sunt idei comune întregii umanități, din toate vremurile și din toate locurile; însă expresia acestei idei în formele vizibile ale iubirii, onorurile funerare, rugăciunile pentru morți etc., nu sunt aceleași pentru toate popoarele din diferite epoci. Regulile oamenilor sfinți, cum ar fi Tobit și Iisus, fiul lui Sirah, privitoare la rugăciunile pentru morți erau consemnate în Biserica Vechiului Testament și erau încă în folosință în timpul când Iisus Hristos Se coborî pe pământ pentru a mântui neamul omenesc și pentru a întemeia Biserica Sa.

Deși cuvintele lui Hristos nu conțin indicații directe referitoare le rugăciunile pentru morți, totuși nu vedem în vorbele Sale, și de altfel nici în acțiunile Sale, nimic care să fie contrar acestui obicei, cum ar fi, de exemplu, celebrarea Sabatului. Învățătura lui Hristos

privitoare la acest aspect pare a fi contrară acestui vechi obicei; în același timp, aducerea aminte a repausaților a luat un cu totul alt caracter. Sabatul (sâmbăta) și aducerea aminte a morților trebuie să se manifeste prin fapte de milostenie, prin acte ce apropie pe om de Creatorul său. Dacă rugăciunile pentru morți ar fi de prisos, Domnul desigur ne-ar spune: „Sunteți în eroare, nu știți ce cereți!". Într-o asemenea împrejurare El zise numai celui care cerea de a merge să îngroape pe părintele său înainte de a merge după El: „*Vino după Mine și vestește Împărăția lui Dumnezeu. Eu sunt învierea și viața*". Sfinții Apostoli, discipolii lui Hristos, se rugau de asemenea pentru repausați și au învățat prin propriul lor exemplu a face acest lucru pentru ei. Astfel, Sfântul Apostol Iacov, ruda Domnului, primul Episcop al Ierusalimului, Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Ioan Hrisostom se rugau pentru morți în Liturghiile lor și ne-au lăsat aceste rugăciuni. Sfântul Dionisie Areopagitul mărturisește că după moartea Apostolilor rugăciunile pentru morți erau în folosința ecleziastică și în folosința privată.

Dacă rugăciunea este expresia voinței, atunci care trebuie să fie oare puterea rugăciunii întregii Biserici și a tuturor membrilor săi în favoarea unui singur subiect? Noi vedem exemplul eficacității rugăciunii în faptele Apostolilor: în urma rugăciunilor Bisericii, un înger l-a scos pe Apostulul Petru, în timpul nopții, din închisoare, în ajunul condamnării sale, fără ca nimeni să fi simțit; fiarele sale au căzut și paznicul ce era lângă el nu a văzut și nu a auzit nimic (Fapte 12).

În final, este normal a întări faptul că rugăciunea are o influență benefică asupra sufletelor aflate dinco-

lo de mormânt. Întotdeauna Biserica s-a rugat, se roagă și se va ruga pentru morți până la A Doua Venire a lui Hristos. La fiecare dintre cele trei servicii dumnezeiești de pe parcursul zilei, la Utrenie, la Liturghie și la Vecernie, Biserica se roagă deopotrivă pentru vii și pentru morți. Scopul Bisericii este de a-l sfinți pe om, de a-l face vrednic să participe la fericirea veșnică. Ea se îngijește de mântuirea tuturor membrilor săi deopotrivă, vii sau morți. Sfântul Ioan Hrisostom zice că rugăciunile pentru morți sunt un obicei apostolic și o instituție a Sfântului Duh. Ceea ce este iarăși important este că această dogmă (rugăciunea pentru morți) a Bisericii Ortodoxe este strâns legată cu Liturghia Sfântului Vasile cel Mare și a Sfântului Ioan Hrisostom; în timpul fiecăreia dintre ele, Biserica se roagă de trei ori pentru cei repausați. O dată se roagă la proscomidie, a doua oară – după citirea Evangheliei, anunțând noutatea prea fericită a mântuirii tuturor celor ce cred în Iisus Hristos și iertarea generală a păcatelor prin mijlocirea Mântuitorului. Atunci diaconul sau preotul intonează îndoita rugăciune cu ecfonis în a doua ectenie în care Biserica se roagă pentru cei repausați în acești termeni: „Pentru Patriarhii ortodocși, pentru evlavioșii împărați și evlavioasele împărătese, Domnului să ne rugăm", pentru a mărturisi unitatea și comuniunea întregii Biserici. Această ectenie se face în rugăciunea cu ecfonis în timpul Liturghiei, în timp ce la alte servicii divine nu se pomenesc la ectenii decât ctitorii templului pe care Biserica îi numește cu adevărat fericiți și în adevăr demni de o veșnică pomenire, pe toți cei repausați – atât pe cei îngropați în aceste locuri precum și pe toți repausații ortodocși în general.

După îndoita rugăciune cu ecfonis, vine rugăciunea cu ecfonis special pentru repausați. În sfârșit, a treia oară, după binecuvântarea Sfintelor Taine, Biserica se roagă încă o dată pentru cei răposați. La serviciile de seară și de dimineață (la Vecernie și Utrenie), Biserica se roagă deopotrivă pentru repausați, această rugăciune exprimând unirea, legătura, raportul și comuniunea cu ei.

Biserica arată membrilor săi zilele în timpul cărora este cu deosebire necesar a ne ruga pentru morți, adică în a treia zi, în a noua zi, în a patruzecea zi și în ziua aniversară a morții unuia din membrii săi. Sfântul Dimitrie de Rostov scrie: „Rugăciunea Bisericii și jertfa cea fără de sânge îmbună pe Dumnezeul atotîndurat în favoarea repausatului" (Cuvântul său funebru pentru Griboiedov). Biserica se roagă deopotrivă pentru toți membrii săi, fie ei pe pământ sau în lumea de dincolo de mormânt, iar mijlocul cel mai sigur pe care ea îl posedă pentru mântuirea membrilor săi este jertfa cea fără de sânge oferită zilnic în timpul Liturghiei.

Se disting două feluri de servicii divine: serviciul privat la domiciliu și serviciul comun, la biserică. Serviciul comun, sau rugăciunea din biserică, are loc în templu, în prezența credincioșilor, după un ordin stabilit (tipic) sub comanda preotului. Membrii Bisericii sunt obligați să fie prezenți la serviciul divin în sfântul locaș. Serviciul comun este alcătuit din: vecernie, ortrină, priveghere, ceasuri, Liturghie, din TeDeum-uri în biserici, din serviciul funebru sau panachida (la zilele consacrate rudelor repausate). Sfânta Biserică vădește o solicitudine constantă referitoare la fericirea și continua preocupare de mântuire a membrilor și fiilor

săi. Scopul tuturor Tainelor și al tuturor serviciilor divine este mântuirea omului.

Îndată ce un copil vine pe lume într-o societate creștină, Biserica, în persoana preotului, se grăbește a o vizita pe tânăra mamă și de a adresa o rugăciune lui Dumnezeu pentru a-I cere a proteja și a binecuvânta pe mamă și pe copil.

A opta zi după nașterea pruncului, Biserica îi dă un nume spre semnul consacrării sale lui Dumnezeu și a viitoarelor sale îndatoriri către Creatorul și către Biserică. În a patruzecea zi după nașterea pruncului îl aduce în templu, unde este primit ca un nou membru al Bisericii. În ziua aleasă de părinți pruncul primește Sfântul Botez. Biserica urmărește toată viața și binecuvântează toată lucrarea omului; actele cele mai importante ale vieții sale sunt sfințite prin tainele ce se îndeplinesc sub oblăduirea Bisericii. Neîncetat, mărturisind purtarea de grijă a membrilor săi pe pământ, Biserica îi însoțește cu binecuvântările sale în casa Părintelui lor ceresc și ea nu-i uită nici după ce au trecut pragul mormântului. Rugăciunea pentru morți este o mărturie evidentă de legătură în iubirea spirituală și de nesfărâmat ce există între vii și morți.

Sfânta Biserică, la fiecare dintre serviciile sale divine, rugându-se pentru acei ce sunt pe pământ, nu uită niciodată pe cei ce viețuiesc în lumea de dincolo de mormânt, căci cei dintâi, ca și cei de pe urmă, sunt fii ai săi și ea mărturisește o egală solicitudine pentru mântuirea lor. Rugăciunea comună se face la biserică, rugăciunea particulară se face la domiciliu; de aceea, rugăciunile pentru morți pot fi rugăciuni comune sau rugăciuni particulare, și trebuie să ne rugăm pentru

repausați totdeauna și pretutindenea. Repausații păcătoși care erau în iad și care, prin rugăciunile Bisericii și ale rudelor care erau în viață, au căpătat iertarea păcatelor lor, s-au arătat celor vii pentru a mărturisi despre schimbarea stării lor de dincolo de mormânt și pentru a lua parte la primirea lor în numărul prea fericiților.

Scopul rugăciunilor pentru morți este de a căpăta pentru ei iertarea păcatelor și Împărăția cerurilor, astfel după cum poruncește Domnul nostru Iisus Hristos: *„Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Sa"*. Nu ar fi decât un singur mijloc de mântuire pentru vii și morți – Iisus Hristos și jertfa Sa adusă pentru noi pe cruce, sângele Său care ne ocrotește de păcat și ne aduce prin urmare viață veșnică. Nu este mântuire, în afara lui Hristos, *numai acela ce crede întru Dânsul (fie viu sau mort) are viață veșnică* (In. 6, 47).

a) Liturghia

Istorisirile Sfântului Grigorie citate mai jos, precum și alte exemple, mărturisesc despre importanța Sfintei Liturghii în mântuirea repausaților. Dacă rugăciunea unui singur om – a lui Moisi – a fost atât de puternică pentru a obține iertarea unui popor întreg, oare ce trebuie să gândim noi despre rugăciunea a toată Biserica, a tuturor credincioșilor lui Iisus Hristos, despre rugăciunea însoțită de cel mai puternic mijloc de curățire – de jertfa cea fără de sânge, jertfă adusă pentru păcatele tuturor oamenilor și, prin urmare, și a repausaților ce sunt deopotrivă membri ai Bisericii creștine? Acei ce viețuiesc pe pământ și acei ce sunt în lumea

de dincolo de mormânt și cred în Iisus Hristos au pe Însuși Mântuitorul ca mijlocitor înaintea lui Dumnezeu, după mărturisirea Apostolului Pavel care zice: *„Că unul este Dumnezeu, unul și mijlocitor între oameni – omul Iisus Hristos"* (I Tim. 2, 5). El este mijlocitor înaintea lui Dumnezeu pentru toți acei ce-I sunt credincioși; El este Cel jertfit și Cel Care Se jertfește (Evr. 7, 17); prețiosul Său sânge vărsat pentru păcătoși cere neîncetat iertare lui Dumnezeu, Părinte și Judecător. Fiecare dintre rugăciunile noastre către Dumnezeu – prin urmare și rugăciunea pentru repausații ce nu sunt în stare de păcat mortal – nu poate fi puternică și eficace decât în numele Mântuitorului (In. 14, 14). El ne-a împăcat cu Dumnezeu și ne-a răscumpărat de tot păcatul, aducând ca victimă curățitoare trupul și sângele Său pe cruce (Evr. 9, 14, 26; 10, 10).

În Taina Euharistiei, aceeași jertfă de ablațiune (ofranda adusă lui Dumnezeu) se aduce și astăzi, același trup al Răscumpărătorului nostru este fruct pentru mântuirea lumii (In. 6, 51) și același sânge al Mântuitorului este vărsat pentru iertarea păcatelor (Mt. 26, 26-28; Lc. 22, 19-20). Prin urmare, și rugăciunea noastră pentru vii și pentru morți trebuie să fie cu deosebire puternică, eficace și mântuitoare, când se înalță în momentul în care jertfa cea fără de sânge se aduce pe altar.

Puterea jertfei celei fără de sânge, adusă de preoți după cererea unui creștin pentru repausații săi iubiți, curăță păcatele celor ce au murit în căință, în credință și în nădejdea învierii și a vieții veșnice. După învățătura Părinților și Dascălilor Bisericii, mijlocul cel mai eficace pentru a îndupleca pe Dumnezeu spre îmbu-

nătățirea soartei repausatului este de a aduce jertfa cea fără de sânge pentru odihna sufletului său. Ceea ce ajută în mod precumpănitor la curățirea de păcate a sufletelor care sunt în iad și, prin urmare, a le scoate de acolo, este slujba Sfintei Liturghii. Viii și morții, ale căror nume se pomenesc în momentul turnării părticelelor de prescură în sângele sacramental al lui Hristos, se curăță de păcatele lor în acest sânge care, după Apostolul Pavel: „Curăță conștiința noastră de faptele cele moarte, ca să slujim Dumnezeului Celui viu" (Evr. 9, 14).

Acesta este momentul cel mai important al Liturghiei, când Iisus Hristos Însuși este victimă și sacrificator în același timp (Evr. 6, 17, 27) sau, după expresia Sfântului Vasile cel Mare și a Sfântului Ioan Hrisostom, El este *„Cel ce aduce și Cel ce Se aduce"* sau încă, după învățătura Apostolului Ioan: „El este mijlocitorul către Tatăl și jertfa de curățire pentru păcatele noastre" (I In. 2, 1, 2).

Sfântul Ioan Hrisostom zice: „Cu o jertfă atât de mare și atât de puternică este oare cu putință să nu înduplecăm pe Dumnezeu la îndurare spre cei repausați când jertfa, în persoana preotului, se aduce de către Însuși Iisus Hristos?".

Toți Sfinții Părinți, Dascăli și scriitori ai Bisericii, mărturisesc în unanimitate că mijlocul principal de a curăți de păcate sufletele ce sunt în iad este jertfa Sfintei Liturghii. Jertfa cea fără de sânge adusă pentru repausați mijlocește către Dumnezeu, Cel atotîndurat, după cum scrie și Sfântul Dimitrie de Rostov. Liturghia pentru morți sau jertfa cea fără de sânge adusă spre mântuirea repausaților este mijlocul cel mai puternic

și cel mai eficace pentru a atrage mila lui Dumnezeu asupra repausaților. Putem noi oare să nu nădăjduim la iertarea și alinarea criminalului dacă Însuși Fiul Împăratului este Cel Care mijlocește în favoarea sa? Deci noi trebuie să credem cu tărie că păcatele tuturor repausaților noștri, pentru care se aduce jertfa cea fără de sânge, vor fi iertate și că sufletele lor vor trece într-o stare mai bună în lumea de dincolo de mormânt. „Noi credem", scriu Patriarhii din Orient în mărturisirea lor de credință (articolul 17), „că jertfa cea fără de sânge este adevărata jertfă de curățire adusă pentru toți cei ce viețuiesc și mor în credință, așa cum este spus în rugăciunile acestei taine, transmise Bisericii de către Apostoli, după porunca lui Dumnezeu, spre mântuirea tuturor".

Sfântul Ioan cel Milostiv, Patriarhul Alexandriei, îngrijea pe bolnavi și era adesea lângă patul muribunzilor, ajutând sufletul prin rugăciunile sale să iasă din trup. Adeseori el însuși slujea Liturghia pentru morți și zicea că: „Jertfa Sfintei Liturghii adusă pentru morți este de un mare ajutor pentru morți și de un mare ajutor pentru suflete", și el povestea în sprijinul vorbelor sale, aventura pe care a petrecut-o în Cipru.

b) Zilele consacrate pomenirii repausaților părinți sau sâmbetele morților

În Biserica creștină, fiecare zi este consacrată memoriei unuia sau mai multor sfinți. În afară de aceasta, fiecare zi a săptămânii este hotărâtă unei prăznuiri speciale, astfel încât sâmbăta este consacrată memoriei tuturor sfinților și a repausaților. Rugându-se în

fiecare zi pentru repausați, la toate serviciile divine, Biserica cere ca membrii săi să se roage pe cât posibil mai des și cu mai multă putere pentru rudele lor adormite; însă aceste rugăciuni trebuie a fi cu deosebire săvârșite sâmbăta, care este o zi specială, o zi dedicată tuturor sfinților și repausaților. Sâmbătă – Sabat – este un cuvânt din ebraică, care se tâlcuiește prin *repaus*. Biserica Ortodoxă consacră această zi memoriei tuturor celor ce au părăsit acest pământ pentru lumea de dincolo de mormânt, memoriei repausaților perfecți (sfinți) și repausaților imperfecți, a căror soartă nu este desăvârșit hotărâtă. Biserica cere pentru ei repausul veșnic după această viață de suferință pe pământ.

Și fiindcă sâmbăta, după porunca lui Dumnezeu, a fost hărăzită a sluji de odihnă după șase zile de lucrare, tot așa și viața de dincolo de mormânt trebuie să fie pentru cei ce au trecut pragul mormântului Sabatul etern, viața în Dumnezeu, ziua de repaus și de bucurie pentru cei ce au lucrat pe pământ pentru Domnul! În afară de rugăciunile zilnice și acelea ale sâmbetelor, mai sunt zile în cursul anului consacrate cu precădere rugăciunilor pentru morți. În aceste zile toată Biserica, adică toți credincioșii, au un interes cu totul special asupra sorții repausaților.

Aceste zile se numesc sâmbetele părinților și se împart în:

1. sâmbetele ecumenice generale;
2. zile de pomenire particulare sau locale.

Sunt cinci sâmbete ecumenice:

1. *sâmbăta* înaintea Sexagesimei;
2. *sâmbăta* Sfintei Treimi;

3. *cele trei sâmbete* din a doua, a treia și a patra săptămână a Postului Mare, ce sunt instituite de Apostoli.

Vechii creștini se adunau în aceste zile în cimitire și acest obicei s-a păstrat până în zilele noastre. Sunt două zile particulare consacrate pomenirii rudelor și părinților: 1. lunea sau marțea săptămânii Sfântului Toma, adică a doua săptămână după Paști. Aceasta zi se cheamă ziua bucuriei căci în ziua aceea repausații sunt chemați de către Biserică spre a se bucura în comun de învierea lui Hristos: „Astăzi toate s-au umplut de lumină – cerul și pământul și cele de dedesubt"; 2. 29 august – ziua tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul.

1. *Sâmbăta ecumenică* înaintea Duminicii Sexagesimei, consacrată pomenirii părinților

Dumnezeu nu dă tuturor oamenilor a muri la fel. Moartea fiecărui om este însoțită de împrejurări diferite. Nu e dat fiecărui om a-și sfârși zilele pașnic în sânul familiei sale și al prietenilor, cu rugăciunile preoților și cu primirea Sfintelor Taine. Câți oameni sunt răpiți de o moarte neprevăzută, grabnică, câți pier în valuri, câți sunt înghițiți de flăcări, câți au rătăcit în locuri necunoscute, câți au pierit în păduri și în pustiuri, câți au devenit victime ale foamei și ale fiarelor sălbatice! Și epidemiile, războaiele, făcătorii de rele – câți oameni nu fac a dispărea pe pământ! Oare fiecare dintre acești morți are pe cineva care să se poată ruga pentru el?

Iar toți cei ce au rămas pe pământ, cunosc ei oare importanța rugăciunii pentru morți și au ei la îndemâ-

nă aceste mijloace pentru a le veni în ajutor? Acestea sunt motivele care i-au determinat pe Sfinții Părinți, bazându-se pe Tradiția apostolică, a se ruga pentru morți, instituind, în afara fiecărei sâmbete consacrate memoriei tuturor sfinților și repausaților, alte zile de peste an, destinate rugăciunii ecumenice pentru toți repausații în general, ce nu sunt străini credinței lui Hristos. Prima dintre aceste zile consacrată pomenirii părinților este sâmbăta înaintea Sexagesimei. Oare pentru ce s-a ales această sâmbătă de preferință tuturor celorlalte zile ale săptămânii? Răspunsul la această întrebare se găsește mai întâi în: 1. semnificația acestui cuvânt – *zi de repaus*; 2. în semnificația zilei ce urmează acestei sâmbete, adică a Duminicii Sexagesimei, pe care Biserica a consacrat-o celei de A Doua Veniri a lui Hristos și Judecății lui Hristos. Și fiindcă cei vii au mare nevoie de mila dumnezeiască la ziua Judecății, ei anticipează această zi prin milă pentru cei repausați, spre a arăta că noi suntem cu toții uniți printr-o strânsă legătură de iubire cu toți membrii Împărăției lui Hristos, cu sfinții, cu repausații imperfecți și cu toți cei vii pe pământ, căci fără iubire nu este mântuire și ajunarea Postului Mare este imposibilă.

În această zi, considerată ca ultima zi a lumii, Biserica cheamă pe membrii săi la rugăciunea comună pentru toți cei ce au murit în credință, de la Adam și până astăzi, și fiecare dintre acei ce sunt prezenți se roagă nu numai pentru părinții și rudele lor ci și pentru toți creștinii în general, care au murit în adevărata credință. Aceasta este cauza și scopul consacrării acestei zile ecumenice pentru părinți. Aceasta este sâmbăta înaintea săptămânii albe în timpul căreia folosința

cărnii în alimentație este oprită. Sâmbăta înaintea Sexagesimii și sâmbăta Treimii se numesc sâmbetele ecumenice sau ale moșilor.

Statornicirea primei din aceste sâmbete ecumenice ale părinților își are originea în primele veacuri ale Bisericii creștine (probă pentru aceasta avem în sinaxarul acestei sâmbete) și este ratificată prin regulamentele Sfintei Biserici, alcătuită în secolul al V-lea de către Sfântul Sava și întemeiată pe vechile tradiții și pe obiceiurile primilor creștini de a se aduna în anume zile în cimitire pentru a sărbători memoria repausaților și a se ruga pentru ei. Despre acest obicei avem o mărturisire scrisă, referindu-se la secolul al IV-lea (Sfântul Ioan Hrisostom, Cuvânt. 62).

2. *Sâmbăta ecumenică* a Sfintei Treimi (sau a Penticostei)

Scopul religiei, al Bisericii, al Tainelor este mântuirea omului; de aceea Biserica se roagă neîncetat pentru toți cei care o alcătuiesc, fie ei pe pământ sau dincolo de mormânt. Sâmbăta Penticostei este instituită în aceeași perioadă ca și sâmbăta înaintea Sexagesimei sau săptămâna albă. După cum Biserica, înaintea ultimei zile a lunii (sâmbăta înaintea Sexagesimei) mijlocea pentru toți membrii săi imperfecți în lumea de dincolo de mormânt, tot așa și în ajunul zilei Penticostei – sâmbăta Penticostei – ce reprezintă prima zi a Împărăției lui Hristos, relevată în toată puterea sa, Biserica se roagă pentru curățirea oamenilor și pentru sufletele repausaților slujitori ai lui Dumnezeu, pentru ca Domnul să le dea odihnă în locuințele cerești. „Că

nu cei morți Te vor lăuda, Doamne, nici cei ce sunt în mormânt Te vor mărturisi, ci noi, cei vii Te binecuvântăm, Te rugăm și-Ți aducem jertfe pentru odihna sufletelor lor" (Rugăciunea de seară în ziua Penticostei).

Noi găsim originea instituționalizării acestei sâmbete în cuvintele pe care Apostolul Petru le-a rostit în ziua Penticostei, privitor la Iisus Hristos Cel înviat: „Însă Dumnezeu L-a înviat, oprind durerile iadului" (Fapte 2, 24). Instituționalizările apostolice ne învață că Apostolii, primind Sfântul Duh în ziua Penticostei, au început să-L predice pe Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu, Judecător al viilor și al morților, al evreilor și al creștinilor.

3. *Sâmbetele ecumenice* din a doua, a treia și a patra săptămână a Postului Mare

Rațiunea instituționalizării acestei sâmbete în amintirea repausaților noștri părinți este postul pe care și-l impun creștinii în această perioadă a anului. Fiindcă, după învățătura Apostolului Pavel, noi nu putem face nimic fără iubire; tot așa și Postul, de nu va fi însoțit de o iubire adevărată și reciprocă, acesta își pierde toată importanța și virtutea sa, iar persoanele ce-l practică nu ating scopul lor. De aceea Biserica veghează ca pacea și iubirea să domnească între membrii săi. Înainte de a intra în post, Biserica învață pe toți oamenii săi ce trăiesc pe pământ să demonstreze prin fapte că sunt uniți prin legătura iubirii și că sunt în comuniune cu aceia din membrii săi ce viețuiesc dincolo de mormânt, cu sfinții și repausații imperfecți. De asemenea, în tot timpul Postului Mare, pentru a

proba că nu opunem rezistență la porunca Întemeietorului Bisericii noastre Iisus Hristos *„De a ne iubi unii pe alții"*, Biserica invită pe membrii săi la rugăciunea comună pentru morți și a ales spre acest sfârșit sâmbetele din a doua, a treia și a patra săptămână din Postul Mare. Așadar, iubirea este cea care a stat drept temei pentru hotărnicirea acestor sâmbete.

Al doilea motiv al acestei hotărâri este că în timpul Postului Mare nu sunt Liturghii decât sâmbetele și duminicile și, prin urmare, repausații sunt lipsiți de rugăciunile ce se fac în timpul Liturghiei. Iată pentru ce Biserica, pentru a înlocui rugăciunile morților în timpul Liturghiei, a instituit slujbe excepționale pentru repausați în sâmbăta a doua, a treia și a patra a Postului Mare. Celelalte sâmbete ale Marelui Post, dedicate altor prăznuiri, nu se numesc sâmbete ale părinților și rugăciunile pentru morți au loc în acele sâmbete după ordinea obișnuită.

4. *Ziua Părinților* – Marțea Sfântului Toma

Rugăciunile Bisericii pentru morți nu au loc în Săptămâna Patimilor și în Săptămâna Sfântă (Luminată), în afară de Liturghie, unde ele se fac ca de obicei, însă alte rugăciuni particulare cum ar fi Psaltirea și rugăciunile de patruzeci de zile, nu pot avea loc în timpul acestor două săptămâni.

Nu este firesc ca sufletul să fie cu totul despărțit de semenii săi, de celelalte suflete. Pentru el este o bucurie să împărtășească din simțămintele sale și altora. Comunicând întristarea sa, el invită pe un alt suflet la simpatie și resimte o nesfârșită alinare. Sufletul nu

există numai pentru el însuși, în exclusivitate, ci folosește la suplinirea existenței altor suflete; de aceea, pentru el este firesc de a se bucura împreună cu cei fericiți și de a se întrista cu cei scârbiți.

Bucuria pe care noi o simțim la Învierea Domnului nostru Iisus Hristos este atât de mare, încât ea nu poate fi comparată cu nici un alt simțământ și sufletul nu poate să o cuprindă în sine fără să o împărtășească și semenilor săi. Pentru ca cei vii să sărbătorească această bucurie pe pământ, Biserica a instituit Săptămâna Sfântă. Și cu toate acestea, chiar o inimă plină de iubire suferă, se întristează pentru faptul că niște ființe ce-i sunt scumpe sunt departe, într-o altă lume, de dincolo de mormânt. Biserica, care cunoaște nevoile inimii noastre, a fixat o zi de „întrevedere" pentru cei vii și cei morți, pentru ca ei să poată să-și împărtășească reciproc bucuria universală a mântuirii tuturor credincioșilor. Și această zi este Marțea Săptămânii Sfântului Toma (a doua săptămână după Paști), căci această săptămână, prin semnificația ei, corespunde comunicării spirituale a viilor cu morții. „Pentru ce", întreabă Sfântul Ioan Hrisostom, „astăzi, adică Marțea Sfântului Toma, Părinții noștri, părăsind casele lor de rugăciune, se adună în afară de oraș, în cimitire, pe lângă răposații lor? Pentru că în această zi Iisus Hristos S-a coborât în iad la cei morți pentru a le vesti biruința Sa asupra morții" (Cuvânt. 62). Iată pentru ce noi ne adunăm lângă repausații noștri pentru a sărbători cu ei bucuria mântuirii noastre comune. Oare nu acesta e motivul pentru care se numește această zi „ziua bucuriei"?

Sfântul Ioan Hrisostom și Sfântul Ambrozie de Milan mărturisesc prin următoarele cuvinte despre ve-

chimea acestei hotărâri după sărbătoarea Paștelui – lunea sau marțea Sfântului Toma: „Este drept și bun, fraților, după ce am celebrat sărbătorile Paștilor să împărțim bucuria noastră cu Sfinții Mucenici, să le vestim, ca martori ai suferințelor Domnului, triumful învierii". Într-una din aceste zile, lunea sau marțea Sfântului Toma, se fac mari adunări, nu în case ci în cimitire. Cei vii vin să se bucure de sărbătoare împreună cu cei repausați, aducând ouă roșii, pe care unii le lasă pe morminte.

După ce am arătat că obiceiul de a se ruga pentru morți după Paști e foarte vechi, trebuie să spunem că în primele veacuri ale Bisericii creștine, printre Sfinții Mucenici se înmormântau și alți repausați în aceleași cimitire („Cuvintele Sfântului Ambrozie de Milan", 77). Sfântul Ioan Hrisostom scrie că vechii creștini se duceau la mormintele Sfinților Mucenici, prin urmare și la mormintele altor creștini îngropați în același loc; se adunau tot așa după cum astăzi creștinii vizitează cimitirele lor în această zi.

5. *29 august*

Biserica a dedicat această zi amintirii tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul, înaintemergătorul lui Iisus Hristos. Istoria ne învață că Sfântul Ioan Botezătorul a fost martir al adevărului; și pentru că ostașii lasă viața lor pe câmpul de bătălie pentru credință și patrie, întocmai ca Sfântul Ioan, Biserica a instituit în acea zi slujbă pentru ostașii morți pe câmpul de bătălie.

MIJLOCIREA PARTICULARĂ A PĂRINȚILOR ȘI A PRIETENILOR PENTRU REPAUSAT

Slujba divină particulară este aceea ce se îndeplinește de către o singură persoană sau de către o adunare la domiciliul său, sau la biserică. Acest serviciu privat cuprinde rugăciunile dimineții și cele de seară, care conțin rugăciuni pentru morți, rugăciunile înainte și după prânz, rugăciunea cu care începe și cu care se termină orice faptă bună. Rugăciunile particulare, săvârșite cu ajutorul preotului sunt: slujba morților (panachida), rugăciunile de mulțumire (Te-Deum) și sfințirea apei (agheasma). Fiindcă Dumnezeu voiește mântuirea tuturor oamenilor, El voiește de asemeni a mântui și pe repausați și ordonă celor vii de a urma Lui. Aceștia, urmând Domnului lor Iisus Hristos, au în El temeiul speranței lor pentru mântuirea repausaților scumpi inimilor. Domnul nostru Iisus Hristos, credința în El și în harul Lui, sunt temeiurile unei speranțe neînșelătoare pentru mântuirea repausaților. Posibilitatea mântuirii pentru repausații pocăiți, dar stând în iad, le este dată prin chiar Cel care a sfărâmat porțile iadului, care a scos de acolo pe cei ce credeau în venirea Sa pe pământ. Dacă după Învierea Sa, Domnul a scos din iad sufletele ce erau vrednice să primească acest har, tot așa, pentru ce n-ar face același lucru și pentru păcătoșii care merită, acum, când Judecata definitivă n-a

avut loc, și câtă vreme El are viața și moartea în puterea Sa și ține în mâinile Sale cheile iadului? Negreșit El poate s-o facă astăzi așa cum putea s-o facă și în momentul Învierii Sale, numai dacă este dispus la îndurare către păcătos. El poate deschide ușile iadului și elibera din el pe prizonierii ce nu sunt lipsiți de toate disponibilitățile pentru bine și de ură pentru rău. Aceștia, deoarece pe pământ au fost câteodată indiferenți către bine și către rău, nu mai au posibilitatea de a căpăta dincolo de mormânt ceea ce le lipsește pentru mântuirea lor. Iată cum harul care vine prin îndurarea lui Dumnezeu suplinește ceea ce lipsește mijlocului de intervenție a viilor pe pământ și acela al sfinților ce sunt în locașurile cerești (Apoc. 8, 3). Și, în sfârșit, ei se bucură înaintea feței lui Dumnezeu de mijlocirea atotputernică, în persoana Răscumpărătorului lor, Domnul nostru Iisus Hristos. „Căci unul este Dumnezeu, unul și mijlocitor între oameni, omul Iisus Hristos" (I Tim. 2, 5, 6). și, în sfârșit, mai este un mijlocitor puternic și eficace pentru a îmbunătăți soarta repausaților de dincolo de mormânt: este milostenia făcută prin cei vii în numele răposaților.

Cunoscând bazele pe care Biserica a fundamentat învățătura sa referitoare la îmbunătățirea soartei unora dintre repausați, să examinăm în ce constă, după această învățătură, intervenția particulară a rudelor repausatului în favoarea sa. Intervenția privată a viilor pentru morți constă în a întrebuința mijloacele indicate de Dumnezeu.

Numai atunci se poate atinge scopul și se poate obține iertarea păcatelor pentru păcătosul ce este demn de iertare. Semnele vizibile, mijloacele ce expri-

mă nedezlegarea legăturii spirituale între vii și morți, sunt indicate de Dumnezeu Însuși și au un alt scop, înalt și divin: mântuirea omului. Este firesc ca oamenii, având toți aceeași natură, același scop de existență, aceeași destinație, să aibă un viu interes față de soarta repausaților de dincolo de mormânt. Așa e și voia lui Dumnezeu, care a dăruit omului mijloacele fără de care interesul pentru aproapele ar fi fost sterp pentru cei vii, ca și pentru cei morți. Aceste mijloace sunt conținute în viața actuală a viilor. Fiecare lucru are timpul său; de aceea viața actuală a viilor și în general tot spațiul de viață până la A Doua Venire glorioasă a lui Hristos ne sunt date pentru a ne ruga, a cere, a căuta, a semăna. Actele de credință ce alcătuiesc viața sau activitatea omului sunt: 1) rugăciunea pentru acei ce sunt în lumea de dincolo de mormânt; 2) milostenia; 3) Sfânta Liturghie.

Totul este posibil celui ce crede. Cuvântul *totul* explică faptul că cineva poate să fie mântuit prin credința altuia. Rugăciunea unită cu credința, nădejdea cu dragostea străbat cerurile. Apostolul Pavel vorbește despre aceasta în următorii termeni: „Că Cel ce n-a cruțat pe Fiul Său, ci pentru noi toți L-a dat pe Dânsul, împreună cu El toate ni le va dărui nouă“ (Rom. 8, 32).

Sfântul Ioan Hrisostom explică astfel aceste cuvinte ale Apostolului: „Dacă Dumnezeu ne-a dat pe Însuși Fiul Său, și nu numai L-a dat, ci încă L-a dat morții, cum putem noi să ne îndoim despre celelalte după ce am primit pe Însuși Domnul? Acesta este argumentul cel mai sigur pentru a proba că toată rugăciunea credincioșilor, cu cât este conformă voinței lui Dumnezeu, cu atât va fi ascultată de Părintele nostru ce-

resc". *„Tot ce veți cere la Părintele vostru ceresc în numele Meu vi se va da"*, învață Domnul nostru Iisus Hristos. Astfel să ascultăm credinței dacă vrem mântuirea noastră și a celor apropiați nouă, care sunt în lumea de dincolo de mormânt. Viața actuală, învață Dumnezeu, are scopul de a căuta Împărăția lui Dumnezeu pentru sine și pentru altul, fie el viețuind încă pe pământ sau fie trecut déja de pragul mormântului.

Viața noastră, după Sfântul Apostol Pavel, „este timpul favorabil zilei mântuirii". Acum noi avem încă mijloacele indicate de Însuși Dumnezeu pentru a-L dispune la îndurare căci El este plin de milă pentru noi și va curăți de păcatele lor pe acei ce viețuiesc pe pământ ca și pe cei ce au trecut la veșnicele locașuri. Însă aceste mijloace indicate de Dumnezeu pentru a atrage îndurarea Sa nu au putere decât până la sfârșitul lumii, până la A Doua Venire a lui Hristos în ziua Judecății.

MILOSTENIA

După rugăciune, al doilea mijloc de a interveni pentru repausați este milostenia pe care noi o facem în amintirea și în numele lor. A face milostenie este a ajuta cu bunuri pământești pe cei ce au nevoie de ele, pe săraci, adică pe frații noștri. Milostenia este de mare ajutor pentru odihna repausaților păcătoși. Tot ajutorul dat săracilor Iisus Hristos îl ia asupra Lui: „*Pentru Mine ați făcut*", zicea El; prin urmare El nu va vrea să rămână dator către aceia de la care a primit binefaceri. Un pahar de apă rece, cei doi bani ai văduvei vor fi recompensate toate la timpul lor. Binefacerile făcute de cei vii în amintirea repausaților au aceeași semnificație ca și când aceste fapte ar fi fost făcut de repausații înșiși. Binefacerile în numele repausaților sporesc numărul acelora ce se roagă pentru mântuirea lor, deci este foarte firesc ca cei ce au primit anumite binefaceri să se roage pentru binefăcătorii lor. Astfel de rugăciuni venite cu credință sunt absolut mântuitoare sufletelor repausaților. Noi vedem în istorie multe exemple unde, prin rugăciunea unuia, dorința altuia a fost ascultată. Prin rugăciunea sutașului, servitorul lui a fost mântuit, femeia cananeeană a obținut, prin rugăciune, vindecarea fiicei sale ș.a.m.d. Este deci foarte posibil ca prin rugăciunile călduroase

ale celor ce au primit binefaceri, Dumnezeu să acorde vindecarea spirituală a repausaților păcătoși.

Noi știm bine că omul, mai devreme sau mai târziu, trebuie să guste din roadele lucrărilor sale, din fructul binelui sau al răului; toată activitatea este inevitabil un rezultat oarecare, iar omul adună ceea ce a semănat. Fiecare va primi de la Dumnezeu după faptele sale. Tot ceea ce facem pentru aproapele nostru în bine sau în rău o facem în numele Celui ce ne-a iubit într-atât încât Și-a dat viața pentru noi. „Cel ce miluiește pe sărac dă împrumut lui Dumnezeu și după darea lui i se va răsplăti lui" (Pildele lui Solomon 19, 17). Fiecare știe fără îndoială, din experiența lui, ce simțământ de mulțumire avem atunci când facem bine celor pe care îi iubim și, din contră, cât ne mâhnim când facem rău celor ce ne sunt scumpi.

Domnul nostru Iisus Hristos vrea ca între noi toți să domnească pacea, iubirea divină și bucuria cerească. El dorește ca noi să fim fiii unui singur părinte, să compătimim la soarta aproapelui și să avem un viu interes pentru necazurile și nevoile semenilor noștri. Milostenia, binefacerile făcute de cei vii în numele repausaților, au aceeași semnificație ca și cum însuși repausatul ar veni în ajutorul aproapelui, de aceea este firesc ca fructele milosteniei să revină la repausat, în timp ce cel viu participă la recompensa cerească ca instrument al binefacerii. Rugăciunea pentru repausat unită cu milostenia făcută în numele său îl pune pe acesta în bună relație cu Iisus Hristos Care devine, ca să spun așa, „obligat" repausatului în numele căruia au fost săvârșite faptele de caritate.

Adevărata semnificație a milosteniei era deja cunoscută în Vechiul Testament. A face milostenie săracilor în timpul înmormântării este un obicei ce-și are originea în vremurile cele mai îndepărtate, obicei care exista și la evrei. Vorbind despre importanța milosteniei pentru morți, am văzut în același timp importanța milosteniei exprimată de Tobit în sfaturile către fiul său, am mai văzut la înțeleptul Sirah și în proorocirea lui Ieremia. Cel dintâi se exprimă în aceiași termeni: „Milostenia scapă de tot păcatul și de moarte, și ea nu va lăsa a cădea sufletul în întuneric" (4, 11); „Pune pâinea ta și vinul tău pe mormântul dreptului" (4, 18). Cel de al doilea zice: „Milostenia este plăcută tuturor celor vii și asta nu împiedică să se întindă și asupra morților" (7, 37). În fine, Ieremia vorbește despre milostenie aproape în aceiași termeni: „Blestemați și izgoniți de la fața lui Dumnezeu sunt aceia dintre repausați pentru mântuirea cărora nu se împart milostenii" (16).

Milostenia, ca mijloc de a-L îndupleca pe Dumnezeu la îndurare către repausat, a trecut de la Vechiul Testament în lumea creștină și, conform legii creștine de a da viața sa pentru prietenii și neprietenii săi, câștigă o mare importanță, aducând aceluia ce o face cea mai mare răsplată – fericirea eternă. „*Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui*" (Mt. 5, 7) și „*Fiți milostivi precum Tatăl vostru este milostiv*" (Lc. 6, 36). Iată care sunt cuvintele lui Iisus Hristos ce demonstrează puterea milosteniei, care aduce mântuirea celui ce o face și care indică prin aceasta că milostenia este singurul mijloc de a câștiga Împărăția cerurilor: „*Și Eu zic vouă: faceți-vă prieteni din bogățiile nedreptății, că dacă veți fi lipsiți, să vă primească pe voi în corturile cele*

veșnice" (Lc. 16, 9). Dascălii Bisericii explică aceste cuvinte ale lui Iisus Hristos în modul următor: când murim, acei cărora noi le-am făcut bine, săracii întru Iisus Hristos, moștenitorii Împărăției cerurilor, se vor ruga și vor mijloci pentru binefăcătorii lor. Aceste cuvinte se referă la toți adevărații creștini. Cu toate astea, în acest caz, cuvântul este adresat cu deosebire vameșilor, păcătoșilor care așijderea pot, deși prin bogății câștigate în mod necinstit, să ajungă la Împărăția cerurilor. Cine însă se poate lăuda cu o viață cu totul dreaptă? Cine este acela a cărui activitate este cu totul curată de orice mândrie, de orice desfrânare, lăcomie, sau de acele păcate de moarte? Fiindcă viața noastră nu este scutită de păcat, aceea a repausaților n-a fost și nici nu va fi scutită de păcat; să profităm deci de această parabolă ca de o învățătură pentru mântuirea noastră și pentru mântuirea repausaților. Aceasta este învățătura Mântuitorului privitoare la milostenie și la recompensă pentru faptele de caritate. Caritatea este rodul, expresia văzută a iubirii creștine.

Sfinții Apostoli propovăduiau iubirea activă, învățau să fim milostivi, să compătimim cu trebuințele aproapelui. Vasul alegerii Sfântului Duh, Apostolul Pavel, zice că toate virtuțile nimica nu sunt fără iubire. Iubirea noastră nu trebuie să se manifeste numai prin vorbe, zicea Sfântul Ioan, ci în fapte de caritate, în fapte de milostenie.

Urmașii Apostolilor, și după ei păstorii și dascălii Bisericii, învățau mila creștinească prin cuvintele și faptele lor. După credința unuia, Dumnezeu asculta cererea altuia. „*Fie ție după credința ta*", „*Cere și ți se va da*" și, în sfârșit, „*Cel ce se roagă dobândește*". Ru-

găciunea pentru o altă persoană, milostenia făcută în numele altuia atrag harul și îndurarea divină asupra aceluia pentru care și în numele căruia s-a făcut rugăciunea și milostenia. O inimă plină de iubire dorește pentru aproapele, fie el pe pământ sau dincolo de mormânt, aceleași bunuri ce dorește pentru sine. El dorește și caută Împărăția cerurilor, după porunca Mântuitorului, nu numai pentru el însuși ci și pentru aproapele.

Învățătura Sfântului Ioan Hrisostom arată toată importanța milosteniei: „Nimic nu e mai puternic pentru a șterge păcatele decât milostenia; castitatea și postul nu fac bine decât celui ce le practică și aceste două virtuți nu ajută decât la propria sa mântuire. În timp ce milostenia se răspândește asupra tuturor și îmbrățișează pe toți membrii trupului lui Hristos". Astfel, în explicația sa la Evanghelia Sfântului Toma, Ioan Hrisostom zicea: „Voiești să cinstești pe repausatul tău? Cinstește-l prin milostenie și prin fapte de milostenie, căci numai milostenia scapă sufletele din chinurile veșnice". Vorbind de plânsul nestăpânit și de înmormântările pompoase ca de lucruri total nefolositoare repausaților, ca și viilor de altfel, el zice: „Milostenia, făcută în numele repausatului, este de un mare ajutor pentru mântuirea sa. Îngropăciunile bogate arată nu iubirea pentru cel mort ci vanitatea. De voiești să-l plângem cu adevărat pe repausat îți voi arăta un alt fel de soi de înmormântare și te voi învăța să-l îmbraci cu haine ce se vor scula împreună cu el în ziua Judecății și-l vor slăvi; aceste haine sunt milosteniile ce vor învia odată cu el. Milostenia este o pecete cu care el e pecetluit și cu care va face să strălucească hainele sale când va

auzi cuvintele: «Flămând am fost și Mi-ați dat să mănânc». Acestea sunt lucrurile care îl vor face slăvit, care îl vor face luminos, care îndepărtează primejdia. Să îngropăm morții într-un chip folositor lor și nouă, întru slava lui Dumnezeu; să facem milostenie întru numele lor; să le dăm bune merinde pentru drum".

„Dacă barbarii ard bogățiile lor o dată cu trupurile morților lor, zice același sfânt, nu trebuie ca tu, cu atât mai vârtos creștin fiind, să dai repausatului avutul ce-i aparține nu ca să fie redus în pulbere, ci pentru ca să îmbrace sufletul său cu slavă, pentru că dacă el a plecat împovărat de păcate, averile sale să facă a i se ierta, și dacă a murit ca drept, bogățiile să sporească recompensa".

NU TOȚI CEI VII POT MIJLOCI PENTRU CEI REPAUSAȚI CU IZBÂNDĂ ȘI NU TOȚI REPAUSAȚII PROFITĂ DE MIJLOCIREA CELOR VII

Omul trebuie să trăiască pentru Dumnezeu și pentru aproapele său; viața și activitatea sa trebuiesc a sfinți numele Domnului. Această activitate trebuie să fie întemeiată pe iubirea divină și condusă prin ea. Credința unuia poate uneori mântui pe altul.

Femeia mântuiește pe bărbat și părinții sunt iertați prin rugăciunile și virtuțile fiilor, ale nepoților și ale strănepoților. Deci morții sunt mântuiți prin credința celor vii, însă numai a acelora care au învățat ei înșiși virtutea copiilor lor și când aceștia din urmă au îndeplinit măsura părinților lor, au dispus, prin credința lor, pe Dumnezeu la îndurare și la a suplini prin harul Său ceea ce le lipsește repausaților noștri părinți în viața de dincolo de mormânt.

Dacă cei vii, însuflețiți de credință, de speranță și de iubire fac pentru mântuirea repausatului tot ceea ce depinde de ei și tot ceea ce e dat omului a îndeplini, repausatul este mântuit. Noi trebuie să îndeplinim toate acestea ca pe o dogmă a Sfintei Biserici, căci Iisus Hristos Însuși a zis că nu se va da decât acelui ce se va ruga. Îndeplinirea unei rugăminți ține de calitatea și căldura rugăciunii, căci este zis: „Nu capeți, căci te rogi rău". Istoria sfântă ne prezintă o serie de exemple referitoare la această dogmă. Astfel, Sfântul Evanghelist Marcu scrie: „Când Iisus se întoarse la Ca-

pernaum și se auzi că era în casă, îndată se adunară mulțime multă de oameni, astfel că locul chiar aproape de ușă nu-i mai putea încăpea. Atunci unii din ei veniseră la El, purtând un paralitic ce era ținut de patru persoane. Dar fiindcă nu se puteau apropia de El din cauza mulțimii, ei descoperiră acoperișul casei unde era și scoborâră în casă patul pe care zăcea paraliticul. Și numai atunci Iisus văzând credința lor zise paraliticului: «*Fiule, ierta-ți-se-vor ție păcatele tale... Scoală-te, ia-ți patul tău și mergi la casa ta*»" (Mt. 2, 1-11). Acestea au fost împrejurările care au însoțit îndeplinirea dorințelor paraliticului și a celor ce l-au adus. Și numai când ei au făcut tot ceea ce era în puterea lor, numai atunci Domnul a acordat bolnavului iertarea păcatelor sale. După cum paraliticul, cu toată credința și speranța sa în Domnul nu putea să se ajute el însuși și să vină la Iisus fără ajutorul rudelor sale, tot așa păcătosul repausat în credință și speranță nu poate să se ajute pe el însuși.

Această dogmă este întemeiată pe mai multe exemple: astfel, când Apostolul Pavel a fost trimis pe o corabie de la Cezareea la Roma, spre a fi judecat de Cezar, 276 de oameni se aflau cu el în corabie. O furtună grozavă, ce a ținut mai multe zile, a făcut ca întreg echipajul să ajungă la disperare și deznădejde. Atunci Apostolul zise către cei ce erau cu el: „Îndrăzniți, căci nimeni din voi nu va pieri, ci numai corabia singură va pieri, căci în această noapte un înger a lui Dumnezeu al Căruia sunt și pe Care-L slujesc s-a arătat mie și am această încredere în Dumnezeu că lucrul se va întâmpla după cum mi s-a spus". Și fiindcă corăbierii căutau să fugă din corabie, coborând luntrea în mare,

Apostolul (cu tot ceea ce zisese mai înainte) a spus sutașului și soldaților: „Dacă aceștia nu vor rămâne în corabie nu puteți scăpa" (Fapte 27, 22, 23, 25, 30, 31). Astfel, Apostolul întemeia mântuirea naufragiaților nu numai pe cuvintele lui Dumnezeu ci și pe slujirea și silințele corăbierilor.

Adevărul acestei dogme este sprijinit pe numeroase fapte precum: împlinirea rugăciunilor orbului din naștere, a femeii cananeene, a celor zece leproși, a bunului tâlhar răstignit cu Iisus, și învierea lui Lazăr. *„Fără de Mine nu puteți face nimic"* (In. 15, 5).

Numai bunele intenții, bunele dorințe insuflate de Sfântul Duh vin de la voi, însă numai îndeplinirea lor aparține lui Dumnezeu. Rugăciunea pentru morți, fiind o lucrare pioasă, este insuflată de Sfântul Duh, însă ea este ascultată de Dumnezeu; cel ce se roagă va căpăta după rugăciunea sa mântuirea repausatului. Îndurarea nesfârșită a lui Dumnezeu se unește cu suprema Sa dreptate.

Pentru ca rugăciunea pentru mântuirea repausatului să fie primită și ascultată de Dumnezeu, aceasta trebuie să fie însoțită de o viață virtuoasă în credință, urmând poruncile Domnului. O astfel de rugăciune este ascultată atunci când cei vii au făcut pentru repausat tot ceea ce stătea în puterea lor. Dumnezeu nu cere nimic din ceea ce este imposibil omului și poruncile Sale nu sunt greu de îndeplinit, după mărturisirea Sfântului Ioan Evanghelistul. Domnul ascultă cererea celui ce are frică de Dumnezeu și Proorocul David zice: „Aproape este Domnul de toți cei ce-L cheamă pe El, de toți cei ce-L cheamă pe El întru adevăr. Voia

celor ce se tem de El va face, și rugăciunea lor va auzi, și-i va mântui pe dânșii" (Ps. 144, 19, 20).

Zice Apostolul Pavel despre cei ce au tins la absoluta iubire de Dumnezeu, în Epistola sa către Romani: „La rugăciunile celor umiliți nu este nici refuz, nici oprire; ieșind dintr-o inimă întristată și umilită, ele merg de-a dreptul la tronul Celui Preaînalt. «Rugăciunea omului ce se umilește va străbate norii»" (Iisus, fiul lui Sirah 35, 21). „Domnul a căutat spre rugăciunea celor smeriți și n-a defăimat cererea lor" (Ps. 101, 18). Din asta aflăm că, din contră, Dumnezeu nu ascultă rugăciunile și nu îndeplinește dorințele celor ce nu se tem de El. Căci cei ce se tem de El viețuiesc după poruncile Sale și viața lor cuprinde, pe cât posibil, toate virtuțile: milostenia, umilința, blândețea, dreptatea, cumpătarea, curăția, adevărul, ascultarea poruncilor. Numai în mijlocul unei asemenea vieți se capătă îndeplinirea dorințelor sale, rugăciunile sunt demne de a fi ascultate și mântuirea repausaților devine astfel posibilă.

Cum ar putea oare Dumnezeu să dea odihnă păcătoșilor pentru care se roagă deopotrivă păcătoși care cugetă că prin rugăciune sau printr-o singură virtute oarecare ei vor căpăta mântuirea repausaților lor, și uită că despre ei înșiși Domnul a zis *„că niște astfel de oameni Îl cinstesc în zadar, căci ei Îl cinstesc cu buzele lor, dar cu inima lor sunt departe de El"* (Mc. 7, 6, 7). Ei nu se roagă decât cu buzele lor pentru odihna repausatului și recompensează iubirea de Dumnezeu prin ură pentru Răscumpărătorul, adică prin viața lor plină de nedreptăți care este urâtă lui Dumnezeu. Cuvântul lui Dumnezeu ne dă o mărturie despre aceea

că Domnul nu ascultă pe cei răi și nu aude nicidecum rugăciunea lor: „Când veți întinde mâinile voastre către Mine, întoarce-voi ochii Mei de la voi și de veți înmulți rugăciunea voastră nu voi asculta pre voi căci mâinile voastre sunt pline de sânge" (Isaia 1, 15). Dar noi suntem cu toții păcătoși după mărturisirea Sfintei Scripturi. „Căci cine va fi curat de întinăciune? Nimeni. Numai Tu Doamne" (Iov 14, 4). Mântuitorul Însuși spune despre păcătoasa condamnată la moarte: „*Cel ce este fără de păcat să arunce mai întâi piatra asupra ei*" (In. 8, 7). Și Apostolul Pavel scrie: „Pentru că toți au greșit și se lipsesc de mărirea lui Dumnezeu" (Rom. 3, 23). De aceea, Sfântul Tihon scrie: „Dacă voim ca Dumnezeu să asculte rugăciunea noastră, trebuie să-L ascultăm și să urmăm poruncile Sale. Fără acestea, rugăciunea noastră este zadarnică, căci Dumnezeu nu ascultă pe păcătos. De voiești ca rugăciunea ta să fie ascultată, îndepărtează-te de păcat. Dumnezeu nu primește rugăciunea păcătosului care nu fuge de păcat". Noi suntem toți păcătoși înaintea lui Dumnezeu; și totuși, cuvintele acestea nu se referă la toți păcătoșii fără excepție, căci la cine s-ar adresa atunci cuvintele Mântuitorului: „Rugați-vă, cereți" ș.a.m.d.? Cei dintâi dintre păcătoși sunt acei ce hulesc împotriva Duhului Sfânt, care persistă în păcat fără a se pocăi, care rămân în învârtoșarea inimii, în nepăsarea de mântuire, credință, în sfârșit aceia despre care Proorocul David spune: „Urât-ai pe toții cei ce lucrează fărădelegea, pierde-vei pe toți cei ce grăiesc minciuna, pe bărbatul care varsă sânge, pe viclean urăște Domnul" (Ps. 5, 5). Dar mai sunt și păcătoși care sunt dominați de slăbiciunea trupească, care cad și se scoală mai apoi pen-

tru a cădea, cu lacrimi de căință, la doctorul sufletelor Iisus Hristos și rugăciunile acestora ce sunt fii iubiți de Dumnezeu sunt ascultate de Domnul: „*De veți rămâne întru Mine și cuvintele Mele vor rămâne întru voi, orice veți cere vi se va face*“ (In. 15, 7).

După ce am văzut ce anume cere Dumnezeu de la cei vii pentru ca rugăciunile lor să fie mântuitoare pentru repausatul păcătos din iad, să vedem acum dacă toți cei ce sunt în iad pot fi scăpați de acolo prin rugăciunile viilor. Biserica nu se roagă decât pentru cei ce au murit în adevărata credință și aceștia vor fi scăpați fără sminteală din chinurile iadului. Sufletul, locuind în trup, este obligat de a cugeta la viața viitoare; el trebuie să se facă demn de rugăciunile ce vor putea să-i aducă alinarea suferințelor sale în viața de dincolo de mormânt și mântuirea. „Pentru că noi toți, zice Apostolul, trebuie să ne arătăm înaintea divanului lui Hristos, ca să ia fiecare după cum a făcut ceea ce a lucrat prin trup: ori bine, ori rău“ (II Cor. 5, 10).

Rugăciunile celor vii nu sunt lucrătoare decât pentru acei dintre repausați a căror viață pământească a fost o luptă continuă cu pasiunile, pentru aceia care au adormit în credință și în căință, dar care nu au avut timpul de a arăta prin viața lor renunțarea la viciile care îi stăpâneau și de a face act de penitență. Sfântul Grigorie zice: „Rugăciunile viilor nu sunt folositoare decât acelora dintre repausați care în viața aceasta se feresc de faptele rele și aceștia primesc o iertare completă a păcatelor de slăbiciune, de ignoranță, de uitare și părăsesc iadul pentru a merge într-un loc de lumină, de răcoare și de repaus“.

Sfântul Ioan Damaschinul, de asemenea, scrie privitor la repausații pentru care rugăciunile viilor sunt mântuitoare: „Nu toți oamenii, ci numai aceia dintre ei care au în sine aluatul virtuții, dar care nu au avut timp de a frământa din el pâinea cu toată bunăvoința sa, ori din lenevire, ori din nepăsare, ori din slăbiciune omenească, ori pentru că amânând dintr-o zi în alta a fost surprins de moarte, acela nu va fi uitat de Domnul și Judecătorul suprem; însă după moartea sa Dumnezeu va îndemna la rugăciune pe rudele sale și pe prietenii săi, va îndrepta gândurile și inimile lor, va dispune sufletele lor pentru a-i sări în ajutor" („Cuvânt asupra repausaților").

Filaret, Mitropolitul Moscovei, ne prezintă într-una dintre cuvântările sale un tablou viu și surprinzător al situației acelora dintre repausați cărora rugăciunile celor vii le pot aduce alinare și chiar mântuire: „Fiindcă înțelepciunea atotprevăzătoare a lui Dumnezeu nu ne oprește să ne rugăm pentru morți, aceasta nu înseamnă oare că și El îngăduie a mai arunca o funie de scăpare, câteodată, sufletelor răpite de pe tărâmul vieții temporare, dar neajunse la limanul veșnic? Suflete care între moartea trupească și Judecata veșnică a lui Hristos sunt izbite de valuri deasupra abisului, câteodată urcându-se prin credință, altădată coborându-se sub greutatea faptelor ce nu sunt conforme cu credința, câteodată înălțându-se prin harul dumnezeiesc, altădată trase în jos prin rămășițele corupției naturii lor, câteodată luând zborul cu aripile dorinței de Dumnezeu, altădată încurcându-se în veșmintele îngroșate ale cugetărilor pământești de care nu au putut cu to-

tul a se dezbrăca" (Cuvântul său pentru sfințirea bisericii la cimitirul Daniil din Moscova, 25 sept. 1852).

Păcatele ce constituie blasfem (hulă) împotriva Sfântului Duh cum ar fi necredința, învârtoșarea inimii, apostazia, necăința și alte păcate de acest fel, duc la pierderea absolută a oamenilor și rugăciunile Bisericii și ale oamenilor nu le pot fi de nici un ajutor, căci ei au viețuit și au murit în afară de Biserică, de aceea Biserica nu se roagă pentru astfel de păcătoși. Rugăciunile viilor nu pot fi folositoare acelora dintre repausați care nu s-au îngrijit nicidecum de viața lor viitoare. Acela care a dus o viață vicioasă, plină de necurății și de nedreptăți, acela care n-a ascultat glasul conștiinței sale și s-a afundat cu nepăsare și orbire în groaza desfrânării, satisfăcând toate plăcerile, toate dorințele trupului, fără a se îngriji nicidecum de sufletul său; acela ale cărui cugetări erau cu totul năpădite de simțualitate și care a fost suprins de moarte într-o astfel de stare morală, aceluia nimeni nu-i va întinde o mână de ajutor, nici soția sa, nici copiii săi, nici frații săi, nici una din rudele sale, căci Dumnezeu nu va asculta rugăciunile lor. Sfântul Vasile cel Mare zice: „Nu e milă pentru sufletele lacome, pentru tâlhari, pentru împietriți, pentru cei cruzi cu inimă de piatră, căci aceștia sunt osândiți... Pe tot parcursul vieții, tăvălindu-te în plăceri și în lux, n-ai aruncat niciodată ochii asupra săracilor; deci, la ce mângâieri te poți aștepta în clipa morții?" (Cuvântul Sfântului Ioan Damaschinul asupra celor ce au murit în credință). Pe scurt, repausații ce nu sunt demni de mijlocirea viilor nu pot fi scăpați din iad, căci rugăciunea nu se întinde decât asupra acelora ce sunt demni de a fi mântuiți.

Deci care sunt acei repausați care sunt demni de mijlocirea viilor? Aceia care în timpul vieții lor se ocupă mai mult sau mai puțin de mântuirea lor. Prin urmare, leneșii neîngrijitori care nu cugetă nicidecum la soarta lor de dincolo de mormânt nu se bucură în nici un fel de rugăciunile viilor pentru ei. Mai spune Sfântul Ioan Damaschinul că pentru repausații care nu sunt demni de mântuire, Dumnezeu nu deșteaptă dorința de a se ruga nici în părinții lor, nici în soții lor, nici în rudele și prietenii lor; despre asemenea repausați Proorocul a zis că erau blestemați – aceia pentru care nu se roagă nimeni pe pământ; și nu se roagă pentru că aceasta nu e conform cu voința lui Dumnezeu, pentru că rugăciunea pentru ei ar fi nefolositoare, câtă vreme repausații sunt nedemni de mântuire prin hula lor împotriva Sfântului Duh.

Fericitul Augustin zice că: „Repausații nedemni de mijlocirea viilor nu primesc nici o alinare dincolo de mormânt nici prin rugăciune, nici prin milosteniile făcute pentru ei, nici chiar prin Sfânta Liturghie pentru mântuirea lor de către cei vii". Cine sunt deci acești nedemni? Ce fel de păcătoși sunt ei?

Există un fel de viață, nu îndeajuns de virtuoasă, pentru ca aceia care au trăit-o să nu aibă nevoie de mijlocirea viilor după moartea lor, și care nu e totuși destul de rea pentru ca rugăciunile viilor să fie cu totul nefolositoare pentru ei. Deci pentru ca mijlocirea viilor să poată fi de un oarecare ajutor pentru repausați, trebuie ca aceștia din urmă să fi avut ei înșiși oarecare merit care să-i facă demni de rugăciunile adresate pentru mântuirea lor. Nimeni nu trebuie să creadă că va primi de la Dumnezeu, după moartea sa,

ceea ce el niciodată nu s-a îngrijit, viu fiind. Acela nu are de așteptat nimic în viața de dincolo de mormânt de la rugăciunea viilor. Rugăciunile Bisericii și ale tuturor creștinilor în general nu cuprind pe aceia ce au murit în necăință și nepietate precum: ateii, liberii cugetători, hulitorii, mizantropii sau cei care au stins cu totul în ei spiritul lui Hristos; mijlocirea viilor nu va putea face nimic pentru acest fel de păcătoși, după cum nimic nu ar putea da viață semințelor putrezite în care s-a stins chiar germenele vieții vegetale; aceasta nu o poate face nici căldura soarelui, nici lacul, nici ploaia binefăcătoare. Și pentru același cuvânt Biserica nu se roagă pentru sinucigași, nici pentru ereticii nepocăiți, nici pentru alți păcătoși de acest fel.

Este un semn rău dacă nimeni nu se roagă pentru cel repausat. Dacă nimeni nu se roagă este pentru că nu e cuvânt pentru a provoca rugăciunile. Dumnezeu ne poruncește de a ne ruga unii pentru alții, însă adevărata rugăciune ne vine de la Dumnezeu Însuși. „Noi nu știm ce trebuie să cerem de la Dumnezeu în rugăciunile noastre" (Rom. 8, 26). Dacă Dumnezeu nu e dispus la îndurare pentru acest suflet, mântuirea sa este îndoielnică. Dumnezeu cheamă pe cei vii să se roage pentru răposați. El încălzește inimile lor cu focul harului dumnezeiesc și luând parte activă la soarta repausaților, cei vii mijlocesc pentru ei înaintea lui Dumnezeu și suplinesc ceea ce le lipsește prin voința lor virtuoasă prin rugăciunile lor și prin milostenie – pe cât acestea le stau în putere. Sfântul Ioan Damaschinul zice că aceia sunt aleși de Dumnezeu pentru a întinde o mână de ajutor celui ce a trecut la veșnicele locașuri. De aceea, mântuirea unui repausat nu

poate fi pusă la îndoială, căci cei vii au dat un ajutor ce Dumnezeu Însuşi a cerut de la ei (Cuvântul său asupra celor ce au murit în credinţă). Aceia pe care Dumnezeu i-a ales de a mijloci pe lângă El pentru repausaţii lui pot fi siguri că rugăciunile lor vor fi ascultate şi că repausaţii vor obţine iertarea păcatelor lor. Adevărul acestei dogme îl demonstrează Sfântul Ioan Hrisostom.

Nimeni nu ştie care va fi sfârşitul vieţii sale. Va avea oare sufletul conştiinţă de sine în momentul morţii, sau va pierde cu totul conştiinţa de sine însuşi? Fiecare ştie, din propria lui experienţă, că în bolile trupului şi ale sufletului raţiunea abandonează mai mult sau mai puţin pe bolnav. Când omul este stăpânit de o pasiune, precum mânia, el făptuieşte contra naturii, contra legilor divine şi umane. În timpul bolii trupului, sufletul, suferind împreună cu el, uită îndatoririle sale. De aceea, toate virtuţile pe care le promite Împărăţia Cerurilor nu pot fi exercitate decât atunci când omul este în perfectă luciditate, căci nu se poate spera ca cineva să facă fapte de penitenţă în momentul morţii. Astfel, cunoscându-te vinovat înaintea lui Dumnezeu şi cunoscând propria ta imperfecţiune, adresează-te celor apropiaţi ţie în ultimul tău ceas, pentru ca ei să suplinească defectele tale şi să şteargă păcatele tale prin mijlocirea lor şi prin îndeplinirea dorinţelor tale cele de pe urmă.

Sfântul Ioan Damaschinul scrie despre cei răposaţi care nu au lăsat nici rude, nici mijloace pentru a face milostenie sau pentru a sluji Liturghie spre odihna lor: „Domnul Cel îndurat va mântui lucrul mâinilor Sale, afară de cei ce aparţin osândiţilor, care au călcat în pi-

SUPLIMENT

Semnificația celei de a treia, a celei de a noua și a celei de a patruzecea zi după moarte

Coliva

Pomenind îndatoririle viilor, vom vorbi acum despre zilele importante pentru repausat. Aceste zile sunt: a treia, a noua, a patruzecea și ziua aniversară a morții. Biserica pretinde acelora ce au rămas pe pământ să prăznuiască aceste zile prin rugăciuni particulare pentru răposat. Vom adăuga câteva explicații suplimentare la acelea ce le-am dat în partea întâi asupra semnificațiilor acestor zile.

A treia zi după moarte, care este și ziua înmormântării, Biserica se roagă pentru cel mort după obiceiul instituit de Apostoli. În acea zi rugăciunile pentru morți au cauze diferite, astfel: 1) unii pretind că Biserica a instituit rugăciunile din a treia zi pentru că omul își schimbă aspectul la trei zile după moarte; 2) Neofit din Rusia vede cauza acestei obligativități în Învierea lui Hristos în cea de a treia zi după moartea Sa; 3) alții, în fine, cred că această rugăciune a fost instituită pentru că repausatul, fiind botezat, credea în Sfânta Treime: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. De aceea cei vii mărturisesc înaintea lui Dumnezeu pentru repausat că

cioare adevărata credință“ („Cuvânt asupra celor ce au murit în credință“).

Numărul mântuiților și al osândiților este format din bogați și săraci, învățați și neștiutori de carte, domni și slujitori. Credința mântuiește și necredința pierde pentru totdeauna. Cel ce crede obține iertarea păcatelor sale pe pământ și dincolo de mormânt prin mijlocirea Bisericii și a rudelor; celui ce nu crede nu i se va ierta, după cuvintele lui Iisus Hristos, nici în lumea aceasta și nici în cealaltă. Noi trebuie să înțelegem prin aceasta nu credința ce o au chiar și demonii, ci credința ce se manifestă prin faptele de îndurare către Dumnezeu și către oameni.

acesta a păstrat până la ora cea mai de pe urmă a vieții sale cele trei virtuți principale: credința, dragostea și nădejdea, de care atârnă mântuirea omului și fără de care această mântuire este imposibilă. În fine, în acest obicei se întrezărește simbolul celor trei elemente ale firii omenești: spiritul, sufletul și corpul care, păcătuind împreună, trebuie a fi curățite împreună trecând în lumea de dincolo de mormânt; repausatul, în urma slăbiciunii sale, neputând îndeplini el însuși această curățire, cei vii trebuie, după ce sufletul va fi dezbrăcat de toate pasiunile pământești, să adreseze călduroase rugăciuni lui Dumnezeu pentru a-L îndemna la îndurare pentru cel repausat.

Rugăciunile dintr-a noua zi sunt deopotrivă instituite de Apostoli și au cauze diferite. Astfel: 1) unii cred că Biserica se roagă pentru repausați în a noua zi după moarte pentru că în acea zi începe putrefacția și numai inima singură rămâne intactă; 2) Neofit din Rusia vede în rațiunea acestei instituționalizări rugăciunea Bisericii care cere de la Dumnezeu a pune pe repausat în numărul celor nouă cete de îngeri. Trebuie să ne rugăm pentru ca Domnul, prin rugăciunile și mijlocirea celor nouă cete de îngeri, să dea odihnă sufletului repausatului împreună cu sfinții și să-l facă vrednic a locui împreună cu îngerii după înviere.

Rațiunile instituirii rugăciunilor în cea de a patruzecea zi după moarte sunt: 1) unii pretind că inima se descompune definitiv în cea de a patruzecea zi, însă aceste explicații nu sunt întotdeauna conforme experiențelor, după cum scrie Veniamin, Arhiepiscopul de Nijni-Novgorod, în „Noile table ale poruncilor". Trebuie să remarcăm cu această ocazie că fenomenul

contrar se produce la naștere: inima se formează a treia zi, a noua zi restul trupului, a patruzecea zi apare forma completă a omului. 2) Neofit din Rusia găsește însă rațiunea acestei instituționalizări în cele patruzeci de zile pe care israeliții le-au petrecut plângând moartea lui Moisi. În general, numărul patruzeci se întâlnește adeseori în Sfânta Scriptură. Astfel, poporul lui Israel a plâns pe Moisi timp de patruzeci de zile, ca și pe Patriarhul Iacov; evreii s-au hrănit cu mană în deșert patruzeci de zile; Moisi a postit patruzeci de zile și patruzeci de nopți, după care a primit Legea lui Dumnezeu; Ilie a mers patruzeci de zile și patruzeci de nopți prin pustiu spre muntele Horiv; Domnul nostru Iisus Hristos, după botezul Său, a petrecut patruzeci de zile și patruzeci de nopți în pustiu, iar după Învierea Sa El a învățat pe ucenicii Săi tainele Împărăției lui Dumnezeu iarăși vreme de patruzeci de zile. Biserica din Orient a avut deci motiv de a institui chiar din cele mai vechi timpuri obiceiul de a se ruga pentru repausat timp de patruzeci de zile și mai cu seamă în a patruzecea zi după moartea sa. Apoi acest obicei care exista deja la evrei a fost adoptat de către Sfinții Apostoli ai Bisericii lui Hristos. După cum Iisus a învins pe demon după ce a postit și s-a rugat în pustiu timp de patruzeci de zile, tot așa Sfânta Biserică se roagă pentru ca harul lui Dumnezeu să ajute repausatului a birui vrăjmașul și a câștiga Împărăția cerurilor. 3) Sfântul Simion de Salonic scrie: „Rugăciunile morților au loc în a patruzecea zi, în amintirea Înălțării Domnului, care a avut loc în a patruzecea zi după Învierea Sa, pentru ca și repausatul, ieșind din coșciugul

său să se înalțe în nouri cu Domnul și să rămână totdeauna cu El".

În fiecare an, în ziua morții repausatului, rudele și prietenii săi prăznuiesc amintirea sa, rugându-se pentru el și arătând prin aceasta că legătura iubirii nu s-a rupt între ei prin moarte și că repausatul viețuiește în spirit cu acei ce sunt pe pământ, că el este nemuritor și că se va reînnoi și că spiritul său, trupul și sufletul său încă se vor uni pentru a forma un om nou.

Coliva este o hrană de grăunțe oarecare, făcută din grâu sau din orez, îndulcită cu zahăr sau miere, așa încât să iasă o mâncare cu un gust foarte plăcut. Întrebuințarea colivei la înmormântări și la zilele de pomenire ale repausaților are următoarea semnificație: grăuntele conține în sine germenii vieții; fiind semănat în pământ el naște o plantă de soiul său.

Pentru a da o imagine vizibilă sorții ce este hărăzită trupului imediat după despărțirea sa de suflet, Iisus Hristos îl compară cu grăuntele de grâu și zice: „*Adevăr, adevăr zic vouă: grăuntele de grâu, căzut pe pământ, de nu va muri, el singur rămâne, iar de va muri, el multe roade aduce*" (In. 12, 24). Din aceasta noi înțelegem că spiritul este inerent trupului chiar după moartea sa. Deși este împreună cu sufletul în lumea de dincolo de mormânt, el rămâne în același timp și în trup. După cum grăuntele vegetează și renaște descompunându-se, tot așa și trupul, în descompunerea sa, renaște spre o viață nouă. Iisus Hristos a zis că acolo unde nu este descompunere – „*nu moare*" – nu e nici renaștere, „*rămâne singur*"; în timp ce acolo unde sămânța se descompune „*dacă moare*" este vegetație și renaștere, „*multă roadă aduce*". Apos-

tolul Pavel compară trupul separat de suflet cu grăuntele ce se seamănă în pământ. „Trupul se pune în pământ" (I Cor. 15, 42) zice el, ca să iasă din el un trup spiritual conform noii sale vieţi veşnice. Grăunţele de grâu sau de orez îndulcite cu zahăr sau cu miere înseamnă credinţa şi nădejdea fiilor că sufletul celui ce a murit va avea o viaţă dulce şi plăcută dincolo de mormânt. Zahărul şi mierea, întrebuinţate în colivă semnifică în general că pentru toţi creştinii ortodocşi şi pioşi va sosi în sfârşit un timp de dulceaţă şi de fericire.

Astfel, coliva este expresia vizibilă a credinţei viilor în nemurirea repausaţilor, în reînvierea lor şi în viaţa lor de fericire veşnică ce vor obţine prin mijlocirea lui Iisus Hristos, care a acordat credincioşilor Săi servitori învierea şi viaţa veşnică. Simion de Salonic scrie: „Noi aducem lui Dumnezeu seminţe vrând să spunem prin asta că omul, asemenea grăuntelui ce se pune în pământ, se va scula din nou, mişcat printr-o putere divină şi, după ce va fi vegetat întocmai ca o plantă în mormânt, se va înfăţişa Mântuitorului viu şi perfect. După cum cel mai mic grăunte creşte şi aduce mai apoi roade îmbelşugate şi coapte, tot aşa şi omul depus în pământ se va scula într-o formă completă".

Binele pe care îl aduce viilor rugăciunea pentru morţi

Importanţa folosirii reale a rugăciunii pentru morţi, sfinţenia originii sale, o face deopotrivă salvatoare pentru morţi ca şi pentru vii. Sfinţenia acestei rugăciuni provine din originile sale, căci este un mijloc dat

de Dumnezeu Însuși pentru a mijloci pe lângă El unul sau altul; această rugăciune este încă mai sfântă în înalta sa destinație de a mântui pe repausat prin intermediul viilor.

Domnul dorește ca omul să lucreze el însuși la mântuire și El nu acordă Împărăția cerurilor decât celor ce o caută ei înșiși și pentru aproapele. Prin rugăciunile lor pentru morți, cei vii au o parte activă la mântuirea repausaților, căci ei dispun de Dumnezeu Cel atot-îndurat la milostivire pentru cei repausați. Domnul iartă greșelile repausaților prin rugăciunile viilor.

Mijlocind pentru repausați, viii se fac executorii poruncii de dragoste și cu acest titlu participă la recompensele cerești. Rugăciunile pentru morți provoacă și mântuirea viilor, căci ele călăuzesc cugetarea către lucrurile cerești și o întorc de la tot ce este temporar și zadarnic; ele încălzesc inima cu focul dragostei celei mai curate către Dumnezeu, ele prezintă omului aducerea aminte de moarte și această amintire îl împiedică de a mai face răul; ele îi dau puterea de a se abține de la păcatele voluntare, îl umple de pocăință și curaj pentru a îndura suferințele acestei lumi, dându-i speranța într-un viitor ceresc.

Rugăciunea pentru morți dispune sufletele viilor la ascultarea poruncii lui Hristos, Care ordonă a fi gata de moarte în tot ceasul. Pentru acel ce se pregătește de moarte neîncetat, moartea nu are nimic înspăimântător, ci ea i se înfățișează lui ca o trecere la odihnă, odihnă ce este promisă tuturor ce lucrează pentru Domnul. Moartea în credința lui Iisus Hristos este plină de bucurie precum și speranța fericită de a întâlni pe cei ce sunt scumpi inimii noastre și pentru mântui-

rea cărora am făcut tot ce era în puterea noastră. Iată înalta importanță a acestor rugăciuni, atât pentru morți cât și pentru vii.

Trebuie să ne rugăm cât mai este încă timp

Tot spiritul ce nu mărturisește că Iisus Hristos e Fiul lui Dumnezeu, învelit în trup și născut de Sfânta Fecioară Maria, un asemenea spirit, deci, este de la diavol. Răscumpărarea împlinită de Iisus Hristos este o dogmă a religiei creștine.

Sunt idei ce aparțin lumii întregi, ele sunt comune popoarelor de diferite grade de civilizație, în toate timpurile și în toate țările pământului. Acestea ar fi: aspirația omului către o ființă supremă, ideea de nemurire, speranța într-o viață mai bună dincolo de mormânt, dorința de a alina mânia divinității ofensate ș.a.m.d.

Aceste trebuințe ale ființei spiritualmente morală de a-și atrage îndurarea lui Dumnezeu se manifestă deja încă de la primii oameni. Cain și Abel aduc jertfă lui Dumnezeu; tot neamul omenesc resimte nevoia de a-L implora pe Dumnezeu prin ofrande de tot felul pentru acei ce sunt pe pământ, precum și pentru acei ce sunt în lumea de dincolo de mormânt.

Numai cel ce crede că totul este posibil se va mântui; acestea sunt cuvintele lui Iisus Hristos Însuși, cuvinte justificate prin experiență. În afara credinței nu există mântuire. Cunoștințele omenești nu pot fi nelimitate. Spiritul omenesc, neputând să rezolve orgolioasele sale probleme și fugind de rosturile revelației divine, se întoarce spre negația totului și, între altele,

spre tot ceea ce constituie misterul vieții dincolo de mormânt. Care este, de exemplu, rațiunea ce-i împinge pe anumiți liberi cugetători de a nega eficacitatea și necesitatea rugăciunii pentru morți? Oare nu este aceasta un semn ce marchează sufletul asupra căruia se împlinește prezicerea despre descreșterea și poate chiar despre lipsa credinței și calității? Chiar Cuvântul lui Dumnezeu afirmă că toți oamenii sunt păcătoși, că numai singur Dumnezeu este fără de păcat, că Domnul nu voiește moartea păcătosului, că mila este înnăscută naturii noastre și este propovăduită de Iisus Hristos.

Sunt dascăli falși, care zic că rugăciunea pentru morți este nefolositoare, căci sufletul nu primește dincolo de mormânt decât ceea ce și-a pregătit pe lumea aceasta. Ce grozavă asprime de inimă! Ce rătăcire de spirit și ce orgoliu! Cum poate o inimă plină de iubire, o inimă care are dreptul de a se ruga pentru ceilalți membri ai Bisericii care formează un singur trup, cum poate ea să rămână indiferentă la soarta prietenului său de dincolo de mormânt? Ce poate să o împiedice să plângă și să se roage pentru odihna prietenului său? Ea este gata de a sacrifica totul pentru ca dorința sa de a-i veni în ajutor să se împlinească. Și aceasta nu e în nici un fel contrar naturii omenești. Rugăciunea, și în general nici o faptă de caritate, nu pot fi nefolositoare. Dacă știu că repausatul este un păcătos, cu atât mai puternic trebuie să mă rog pentru el ca să se mântuie, căci scris este: „*Cereți și vi se va da*"; și eu nu cer decât ceea ce este plăcut lui Dumnezeu, Care voiește mântuirea tuturor.

Nu trupul, ci sufletul este cel care conduce activitatea omului, bună sau rea, văzută sau nevăzută. Tru-

pul nu poate lucra contrar dorinței sufletului, el nu este decât instrumentul voinței, instrumentul activității sale exterioare văzute. În toate acțiunile sufletului, cea mai puternică este rugăciunea care îl face pe om să împlinească lucruri supranaturale. Acest adevăr nu va fi înțeles de acei ce nu se roagă și acei care nu s-au rugat niciodată. Rugăciunea este o lucrare nevăzută, spirituală. Nu totdeauna se pot explica oarecari fapte ce țin în principiu de domeniul spiritual. Oare prin ce formă acțiunea rugăciunii poate să se întindă din lumea pământească până în lumea nevăzută, spirituală? Cum oare rugăciunea unui viu poate avea influență salvatoare asupra sufletului unui alt viu, făcând a se naște în acel suflet simțământul ce-l dorea a se produce? Noi totuși vedem în toate zilele mărturii despre acest adevăr. Să luăm, de exemplu, fapte ce se întâmplă mai mult sau mai puțin la toată lumea: te rogi pentru o ființă ce-ți este scumpă și cererea ta este ascultată, bolnavul se vindecă, primești noutăți de la un absent și așa mai departe.

Dacă cererile noastre exprimate în rugăciune s-au îndeplinit pentru un suflet ce se află într-o țară îndepărtată, ce poate să împiedice ca cererile noastre să nu fie îndeplinite și pentru sufletele ce locuiesc în lumea de dincolo de mormânt, lume ce nu formează decât o parte din patria tuturor ființelor spiritual-morale? Influența rugăciunii asupra sufletelor este aceeași, indiferent de locul unde stau ele, însă modul în care lucrează aceasta influențează mai presus de înțelegerea noastră; noi trebuie să credem în aceasta căci scris este: „*Cereți și vi se va da*". Cererea părinților întristați s-a îndeplinit pentru fiul lor prizonier în

insula Cipru și pe care-l credeau mort în Persia; însă ei n-au avut despre acestea nici o probă vizibilă până la întrevederea cu fiul lor („Viața lui Ioan cel Milostiv, Patriarhul Alexandriei", 12 noiembrie). Și noi de asemenea vom fi conduși într-o zi la întrevederea noastră cu repausații, căci rugăciunile noastre pentru mântuirea lor sunt ascultate. Vom gusta din roadele rugăciunilor noastre când vom afla de la ei înșiși îmbunătățirea graduală a situației lor de dincolo de mormânt, îmbunătățire care a fost rezultatul străduințelor noastre afectuoase, al rugăciunilor ce am adresat lui Dumnezeu în favoarea lor și a tuturor faptelor bune ce le-am făcut pentru mântuirea lor. Cel ce se îndoiește de eficacitatea rugăciunii viilor pentru morți se îndoiește și de influența rugăciunii asupra absenților și atunci rugăciunea pentru aproapele în general devine de prisos. Iată la ce duce falsul raționament al oamenilor. Ce se alege atunci din iubirea divină care este inerentă sufletului?

Dacă există într-adevăr inamicul binelui, de bună seamă că binele făcut de unii îi este insuportabil. A nimici, a face îndoielnice fundamentele virtuții – iată mijloacele ce întrebuințează demonul pentru a face din om asociatul său.

Aduceți-vă aminte de minciuna pe care el i-a spus-o Evei în rai: „Nu crede, ci mănâncă!". Oare nu din Sfintele Scripturi spiritul răului își ia cuvintele cu care el se silea de a amăgi în pustiu pe Însuși Domnul nostru Iisus Hristos? A înșela – aceasta este intenția demonului. Rugăciunea pentru cei ce au trecut la locuințele veșnice fiind una dintre cele mai mari virtuți, are în mod obligatoriu adversarii săi, care, sub influența ina-

micului, citează fără nici un sens fragmente din Sfânta Scriptură, fragmente cum ar fi: „Dumnezeu va da fiecăruia după faptele sale"; înțelegându-le textual și nepătrunzând nicidecum semnificația adevărată a acestor cuvinte din Biblie, ei suprimă prin aceasta porunca lui Iisus Hristos privitoare la caritate; oare nu aceleași lucruri spunea și demonul în rai: „Nu crede!"? *Astfel, e cu totul de prisos de a ne ruga pentru cel ce a părăsit lumea aceasta.* A nu se ruga este a nu iubi; și dacă cineva iubește, cum ar putea să-i tacă inima iubitoare? Însă demonul voiește ca noi să nu iubim pe acei ce nu mai sunt în lumea aceasta. Și dacă un suflet, prin insinuările sale, înăbușă în el iubirea dumnezeiască, nu va fi el asemenea demonului însuși?

Fără iubire toate virtuțile pierd prețul lor. Putem noi uita, așa după cum voiește adversarul, pe cel ce iubim și care este iubit de Dumnezeu? A nu ne ruga pentru cei ce sunt iubiți de Domnul nostru Iisus Hristos, Care cere de la noi o iubire nemuritoare, este a nu asculta de sfânta Sa voință. Sfântul Ioan Damaschinul, apărând dogma rugăciunii pentru morți, vorbea cu durere despre adversarii rugăciunii care sunt complicii demonului, pentru care toată virtutea și toată cugetarea de bine reprezintă un chin și o suferință, care este rănit prin caritate, sfâșiat prin credință, zdrobit prin nădejde, trântit la pământ prin îndurare, care a inspirat unora această cugetare absurdă și contrară legii lui Dumnezeu că faptele de caritate, săvârșite după moarte, nu sunt de nici un fel de ajutor pentru cei repausați. Căci, zic ei, Scriptura zice că: „Dumnezeu a acoperit pe om din toate părțile" (Iov 3, 23); „Fiecare va lua după cum a făcut, cele ce s-au lucrat prin trup,

ori bine, ori rău" (II Cor. 5, 10); „Nu este întru moarte cel ce se pomenește pe sine" (Ps. 6, 5); „Dumnezeu va da fiecăruia după faptele sale" (Rom. 2, 6); „Ceea ce omul va semăna, aceea va și secera" (Gal. 6, 8). Chiar din primele secole ale creștinismului aceste cuvinte au fost interpretate greșit de către unii „filosofi", așa după cum îi numește Sfântul Ioan Damaschinul.

Astfel, cuvintele: „Dumnezeu va da fiecăruia după faptele sale", „Ceea ce omul va fi semănat, va secera", și alte cuvinte de acest fel, se referă la A Doua Venire a lui Hristos, când va veni să judece viii și morții, căci atunci nici un ajutor nu va mai fi posibil și nici o rugăciune nu va mai fi primită. Când grozava zi a Judecății cea de pe urmă va sosi, timpul ce era dat omului pentru a lucra la mântuirea sa și la cea a aproapelui va fi consumat. Sfântul Ioan Damaschinul, legând expresiile de acest fel cu sfârșitul lumii, zice că: „Aceste cuvinte se vor îndeplini în adevăr pentru sufletele nepăsătoare de mântuirea lor. Unde se vor găsi atunci săracii? Unde se va căuta un preot? Nu mai e loc nici pentru rugăciune, nici pentru milostivire. Așadar, până când va sosi acea oră, să ne ajutăm unii pe alții și să aducem jertfă de milostenie Domnului Celui îndurat și milostiv".

CUPRINS

Prefață 5

PARTEA I

MOARTEA ȘI NEMURIREA

Despre moarte 11

Originea ideii și a cuvântului „moarte" 11

Prima apariție a morții pe pământ 11

Definiția morții 12

Generalitatea legii morții 13

Cauza morții 15

Moartea este un fapt de neînlăturat și totuși contrar naturii omenești 15

Binefacerea morții 16

Moartea 18

Moartea dreptului 25

Moartea păcătosului 25

A treia zi și vămile. Semnificația zilei a noua, a patruzecea și a zilei morții 26

PARTEA A II-A

LEGĂTURA INTERIOARĂ ȘI RAPORTUL TAINIC ÎNTRE VII ȘI MORȚI

Împărăția spiritual-morală și membrii săi 39

Temeiurile unirii, ale legăturii, ale raportului și comunicării între lumea pământească și lumea spirituală, între vii și morți 41

CUPRINS

Primul temei: Iisus Hristos, harul Său şi Sfânta Credinţă 43
Al doilea temei: viaţa şi ordinea dezvoltării morale 49
Al treilea temei: sufletul nemuritor al omului 56
Definiţia unirii, a legăturii, a raportului şi a comunicării între lumea nevăzută şi lumea pământească 59
Expresia văzută a unirii, a legăturii, a raportului, a comunicării lumii de dincolo de mormânt cu lumea văzută 63
Unirea, legătura, raportul şi comunicarea lumii actuale cu lumea de dincolo de mormânt 67
Legătura şi comunicarea locuitorilor pământului cu lumea îngerească 71
Despre legătura şi comunicarea lumii pământeşti cu lumea spirituală în general (a viilor cu morţii) 79
Apariţia pe pământ a fiinţelor lumii spirituale îngerii şi sufletele 83

PARTEA A III-A
ÎNVĂŢĂTURA BISERICII

Bazele pe care şi-a întemeiat Biserica învăţătura sa, care dau putinţă mântuirii oricăror păcătoşi 113
Fundamentele rugăciunii adresate lui Dumnezeu spre a-I cere iertarea păcatelor unui repausat sunt: iubirea şi credinţa 114
Sfintele Scripturi ale Vechiului Testament 128
Învăţătura evanghelică 135
Tradiţia apostolică 140

CUPRINS

Învățătura Sfinților Părinți și Dascăli ai Bisericii 144
Instituțiile Sfintelor Sinoade 155
Exemple pentru a sluji ca probe de eficacitate rugăciunilor pentru morți 157

Importanța vieții actuale a viilor în raport cu viața de dincolo de mormânt a repausaților 167

Mijlocirea celor ce sunt pe pământ pentru cei ce sunt în lumea de dincolo de mormânt 176

Rugăciunea 176

Biserica și mijlocirea sa 183

Mijlocirea particulară a părinților și a prietenilor pentru repausat 200

Milostenia 204

Nu toți cei vii pot mijloci pentru cei repausați cu izbândă și nu toți repausații profită de mijlocirea celor vii 210

Supliment 222

Semnificația celei de a treia, a celei de a noua și a celei de a patruzecea zi după moarte 222
Binele pe care îl aduce viilor rugăciunea pentru morți 226
Trebuie să ne rugăm cât mai este încă timp 228

Corector:
Monica DUMITRESCU

Tehnoredactare:
Lucian CURTEANU

Coperta și viziunea grafică:
Doina DUMITRESCU

© ANASTASIA 1996

ISBN 973-9239-20-X

Părintele MITROFAN

VIAȚA REPAUSAȚILOR NOȘTRI
&
VIAȚA NOASTRĂ DUPĂ MOARTE

* *

Traducere din limba franceză de
Mitropolitul Iosif GHEORGHIAN

EDITURA ANASTASIA

ÎN LOC DE PREFAȚĂ

În colecția „Dogmatica", în 1993, a apărut volumul I al scrierii Părintelui Mitrofan, „Viața repausaților noștri și viața noastră după moarte", cu o prefață a Părintelui Dumitru Stăniloae („Viziunea ortodoxă asupra binefacerilor morții"). Buna primire a cărții de către cele mai diverse categorii de cititori ne face cu atât mai bucuroși să putem oferi, în volumul de față, o continuare și o adâncire a problemelor prezentate în cel anterior.

Sinteză unică în felul ei în cultura teologică modernă, ea ne dezvăluie tainele vieții de dincolo în lumina Ortodoxiei, constituind un îndreptar de credință și un liman de nădejde, dar și o pavăză împotriva anumitor răstălmăciri neortodoxe ale realităților de dincolo de lumea aceasta.

De fapt, ne aflăm în fața problemei fundamentale a creștinismului: viața veșnică. Adevăratul creștin nu trăiește doar în perspectiva vieții pământești, știind că nu are „cetate stătătoare" în lumea aceasta, ci „cetățenia" sa este în ceruri. „Iar dacă nădăjduim în Hristos numai pentru viața aceasta, suntem mai de plâns decât toți oamenii" (I Cor. 15, 19).

Dacă în primul volum accentul căzuse pe starea postumă a sufletelor până la Învierea trupurilor, în acest al doilea volum accentul cade pe starea de după Înviere și Judecată, cu o adâncire ortodoxă a noțiunilor de „rai" și „iad".

Lectura cărții este o invitație la „trezvie" și la responsabilitate mistică, atât față de cei „adormiți" ai noștri, cât și față de propria noastră veșnicie.

Editura

VIAȚA DE DINCOLO DE MORMÂNT

Legătura acestei părți cu cele precedente

Numai după despărțirea de trup, sufletul intră în adevărata sa viață, unde gustă în sfârșit o fericire care era cu neputință de atins pe pământ. Sufletul a pătruns în viața sa de dincolo de mormânt. Tema părții întâi era nemurirea (moartea și nemurirea). După ce a trecut în lumea de dincolo de mormânt, sufletul, prin iubirea divină și nemuritoare, inerentă naturii sale, nu se desparte cu totul de ființele pe care le-a iubit și care-i sunt asemenea, ci păstrează neștirbită și cu neputință de rupt unirea, legătura intimă, raporturile mutuale și comunicarea cu sufletele rămase pe pământ.

Cei vii sunt astfel în unire strânsă și în comunicare cu repausații ce au ajuns la desăvârșire. Viața de dincolo de mormânt, în general, și aceea a repausaților nedesăvârșiți, în particular, sunt în directă legătură cu viața acelora ce sunt încă pe pământ. Aceștia din urmă, împinși de milă și compasiune pentru soarta repausaților nedesăvârșiți, exercită o influență mântuitoare asupra soartei lor prin intermediul semnelor vizibile ale legăturii și ale comunicării cu ei (învățătura Bisericii privitoare la mijlocirea viilor pentru cei repausați). Și, în fine, ne vom apleca asupra celor referitoare la viața de dincolo de mormânt: cum viețuiesc sufletele acolo, precum și diferența dintre acea viață și cea din lumea pământească. Deci, în ce constă viața de dincolo de mormânt și de ce natură este ea? Acesta este subiectul celei de a patra părți, care are ca titlu: „Viața de dincolo de mormânt", problemă foarte gra-

vă, a cărei rezolvare este atât de necesară în aceste vremuri furtunoase și mai cu seamă în a doua parte a secolului al nouăsprezecelea, frământat de spiritul de curiozitate, de îndoială, de necredință.

Astfel, obiectul prezentei cărți este în legătură directă cu adevărurile celor trei părți de dinainte: nemurirea (partea întâi), unirea, legătura, raportul mutual dintre ființele spiritual-morale (partea a doua), și, în sfârșit, comunicarea acestor ființe între ele, influența reciprocă a lumii pământești și a lumii spirituale, a viilor și a morților, adevăr cunoscut încă din vechime (partea a treia). Conținutul prezentei părți, „Viața de dincolo de mormânt", este structurat în felul următor:

1. Despre viața de dincolo de mormânt în general;
2. Prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt;
3. A doua venire a lui Hristos pe pământ, învierea trupurilor și unirea lor cu sufletele, judecata și sfârșitul lumii;
4. A doua perioadă a vieții veșnice de dincolo de mormânt.

Capitolul 1

VIAȚA VIITOARE ÎN GENERAL

Definirea vieții de dincolo de mormânt

Credem că Tu, Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu, ai venit în această lume pentru a mântui de păcat, de blestem și de moarte pe aceia care cred întru Tine. Credem că Tu, Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, Te-ai încărcat cu păcatele lumii acesteia, dându-le prin aceasta celor ce cred întru Tine iertarea păcatelor lor și viață veșnică dincolo de mormânt. Ce este viața de dincolo de mormânt? Sau: cum se trăiește după moarte? Întrebându-ne astfel asupra acestei adânci taine, ne aducem aminte mai întâi de cuvintele Tale, Doamne: „Fără de Mine nu puteți face nimic". Însă Tu iarăși ai zis: „Cereți și vi se va da".

Nu a fost, nu este și nu va putea fi niciodată nimic mai adevărat decât cuvântul lui Dumnezeu sau adevărurile dumnezeiești revelate în Sfânta Tradiție și în Sfintele Scripturi. De aceea, ele sunt singurele izvoare pentru rezolvarea problemelor noastre, izvoare la care orice om este dator a ajunge în asemenea ocazii. „Cercetați Scripturile" (*Ioan* 5, 39), sau încă: „Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru". Aceste cuvinte din Sfânta Scriptură ne arată că, în privința vieții viitoare, pot fi două feluri de manifestări: manifestarea exterioară, cea care nu se referă la om – Sfânta Tradiție și Sfânta Scriptură, și manifestarea interioară, cea din interiorul omului – spiritul și însușirile sufletului său.

Astfel, revelația divină și cercetările spiritului asupra sufletului – adică revelația și psihologia, cele două izvoare principale de unde noi deducem adevărurile de netăgăduit care se referă la viața noastră – au fost călăuzite de Însuși Domnul nostru Iisus Hristos. Tradiția și Scriptura ne prezintă viața viitoare ca pe o continuare a vieții pământești într-o lume nouă și condiții cu totul diferite. Astfel a reprezentat-o și Iisus Hristos, care ne învață că: „Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru", adică adevărul, pacea și bucuria în Sfântul Duh sunt cele care alcătuiesc această împărăție. Dacă persoanele bune și credincioase au raiul în inima lor, cei răi, dimpotrivă, poartă în sine iadul. Așadar, raiul și iadul se oglindesc în sufletele oamenilor încă de aici, de pe pământ. Această asemănare de situații este începutul vieții veșnice de dincolo de mormânt. Caracterul vieții viitoare se arată deja în viața și activitatea sufletului de pe pământ; astfel, cercetând starea morală a sufletului pe pământ, putem prevedea situația lui viitoare de dincolo de mormânt.

Blândețea și smerenia creștină, unite cu odihna promisă de Dumnezeu, inundă sufletul de o cerească pace. „Luați jugul Meu asupra voastră și învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima și veți găsi odihnă sufletelor voastre" (*Matei* 11, 29), învață Domnul nostru Iisus Hristos. Acesta este începutul vieții fericite, liniștite și pașnice a raiului încă de pe pământ.

Sufletul care trăiește pe pământ simte pofte nepotolite și neîmplinite; aceasta este o stare contrară naturii omului, contrară voinței lui Dumnezeu și nu reprezintă decât un început al chinului moral, al dezvoltării neîncetate a uneia dintre acele stări pasionale ale sufletului, cum ar fi: invidia, mândria, lăcomia, desfrânarea, îmbuibarea, ura și lenevirea – toate cele care îl fac pe suflet să moară, dacă el nu se vindecă printr-o credință sinceră și nu luptă împotriva patimilor.

Fiecare dintre noi, cei care am luat aminte la aceasta, am încercat, mai mult sau mai puțin, aceste două diferite simțăminte ale sufletului: o stare curată, atunci când sufletul este transportat de o bucurie cerească și nematerială, care-l face pe om permeabil la toate virtuțile, la tot devotamentul, la sacrificiul de sine pentru împărăția cerească și, pe de altă parte, o stare de patimă ce-l aduce pe om la uitarea completă a demnității sale, ce-l împinge la toate nedreptățile, ce distruge atât partea materială a omului – trupul, cât și partea sa nematerială – sufletul.

Pe pământ oamenii sunt vii sau morți. Dar ce înseamnă un om mort? Acesta nu este omul întreg, ci numai o parte a lui: trupul. Și acest trup ce se îngroapă în pământ este ca un grăunte ce se seamănă în pământ, ca o comoară ce se îngroapă în cimitir până la un timp hotărât. Însă partea cea mai importantă a omului, imaginea Creatorului său, adică sufletul, rămâne viu; el nu a făcut decât să treacă de pe pământ într-o altă lume și locuiește acolo. Însuși Iisus Hristos ne mărturisește acest adevăr atunci când spune: „Nu e Dumnezeul morților, ci al viilor", căci toți suntem vii înaintea lui Dumnezeu. Noi toți suntem vii chiar dincolo de mormânt. Însă, în ciuda înaltului nivel al dezvoltării intelectuale la care s-a ajuns în secolul nostru, domnește o decădere morală atât de profundă, încât se uită de existența sufletului de dincolo de mormânt și se pierde din vedere scopul existenței omului. Și atunci ne întrebăm: pe cine trebuie să credem? Pe dușmanul mântuirii noastre, care ne insuflă îndoiala, neîncrederea în adevărurile revelate, precum și lipsa de credință în viața viitoare și în Dumnezeu, Cel care a promis că cel ce crede întru El va trăi în veci? Dacă n-ar fi viața de dincolo de mormânt, care ar fi atunci scopul vieții în această lume și la ce ar servi virtuțile?

Cuvintele lui Dumnezeu ne arată lămurit că omul este creat pentru nemurire, pentru veșnicie. Viața noastră pământească nu este decât începutul vieții nesfârșite de

dincolo de mormânt și nu constituie decât o pregătire a vieții veșnice.

Credința în viața viitoare este o dogmă a religiei ortodoxe, cuprinsă în articolul al XII-lea din „Simbolul credinței" („Crezul"). Dacă ne întrebăm cumva ce este viața viitoare, putem răspunde: este continuarea vieții pământești actuale într-o lume nouă și în cu totul alte condiții. Viața viitoare este continuarea dezvoltării morale a omului în veșnicie, fie în bine – adică în adevăr, fie în rău – adică în minciună. După cum se manifestă omul pe pământ, după felul său de viață, după cum se apropie de Dumnezeu sau se îndepărtează de El, tot așa și dincolo de mormânt unele suflete sunt cu Dumnezeu și în Dumnezeu, iar altele sunt departe de El.

Sufletul trece la veșnicele locașuri luând cu sine tot ceea ce este al lui: manifestările sale, obișnuințele sale bune sau rele, toate pasiunile care-i sunt proprii și în care el a viețuit. Toate acestea nu-l vor părăsi în lumea de dincolo de mormânt. Viața viitoare este expresia nemuririi pe care Dumnezeu a dăruit-o sufletului. Prin substanța sa, prin suflarea vieții, sufletul este o ființă individuală și creatoare, la fel ca și Creatorul său, care este veșnic: „Dumnezeu a zidit pe om spre nestricăciune și l-a făcut după chipul ființei Sale" (*Pildele lui Solomon* 2, 23).

Ideea de viață viitoare este strâns legată de ideea de veșnicie, de nemurire a sufletului. Veșnicia este un timp care nu are nici început și nici sfârșit și care, prin urmare, nu are nici trecut, nici viitor, ci numai prezent, care este statornic și neschimbător. Acest concept al veșniciei nu se raportează numai la Dumnezeu. Cât despre om, veșnicia începe pentru el din pântecele mamei sale, unde primește suflarea vieții care-l face nemuritor. Astfel, după învățătura Bisericii noastre, nemurirea sufletului constă tocmai în unitatea ființei sale, în conservarea individualității și a conștiinței de sine (*Teologia dogmatică* a lui Antonie).

În prima perioadă a veșniciei, viața din sânul mamei constă numai în formarea trupului, a omului exterior; în a doua perioadă, viața omului este marcată de existența sufletului, a omului interior care se pregătește pentru viața veșnică. Astfel, viața de pe pământ constituie începutul celei de-a treia perioade a veșniciei, a vieții de dincolo de mormânt, care este continuarea nesfârșită a dezvoltării morale a sufletului. În accepțiunea generală a cuvântului, veșnicia este un timp care nu are nici început și nici sfârșit; însă, referitor la om, veșnicia are început, dar nu are sfârșit.

Ideile de veșnicie, de nemurire, de viață viitoare sunt inerente spiritului omenesc și împreună constituie însușirea esențială a omenirii din toate timpurile și din toate locurile, începând de la primii oameni și trecând prin toate gradele de dezvoltare intelectuală a ființei umane. Este adevărat că, înainte ca lumina religiei creștine să fi luminat omenirea, ideile de veșnicie, de nemurire și de viață viitoare se prezentau sub forme primitive și adeseori false. Activitatea spiritului și aspirația inimii tindeau permanent să lămurească aceste adevăruri, mormintele popoarelor preistorice conținând mărturii în acest sens. Toate credințele oglindesc conștiința pe care o are omul în ființa sa, toate promit omului nemurirea sufletului, veșnicia și existența viitoare, pline de fericire sau de suferință. Prin urmare, viața viitoare, fiind o continuare a vieții actuale, depinde cu totul de aceasta din urmă. Raporturile în care sufletul se găsea pe pământ cu Iisus Hristos se păstrează veșnic, după învățătura Domnului: „Cel ce crede începe viața sa veșnică pe pământ și va trăi veșnic, iar cel ce nu crede e condamnat pe pământ pentru necredința sa și e deja mort pentru viața veșnică". Înclinările sufletului, bune sau rele, care și-au avut începutul și dezvoltarea pe pământ, vor continua să se dezvolte în veșnicie. Cu toate acestea, situația de dincolo de mormânt a unor suflete, a căror soartă nu este definitiv

fixată la judecata individuală depinde mult de viața pământească a celor vii. Așadar, de viața pământească a repausatului și de viața celor care au rămas pe pământ depinde viața de dincolo de mormânt a repausaților nedesăvârșiți.

Veșnicia, nemurirea sufletului, și, prin urmare, și viața de dincolo de mormânt sunt idei inerente spiritului omenesc, care aparțin întregii omeniri, fiind asemănătoare cu cele ale religiilor altor popoare, din toate timpurile și din diferite grade de civilizație. Diferitele popoare din diferite timpuri aveau despre viața de dincolo de mormânt ideile cele mai diverse, în funcție de gradul dezvoltării lor spirituale și morale. Popoarele care se află pe cea mai joasă treaptă a civilizației își reprezintă viața de dincolo de mormânt sub formele cele mai grosolane, în speță, ca o continuare a vieții pământești însoțite de toate plăcerile simțurilor și de desfătările acestei lumi; altele își închipuie viața viitoare mai puțin plăcută decât viața actuală și lipsită de bucuriile pământești. Prin urmare, după reprezentările lor, viața viitoare ar fi compusă din lumea actuală, reală, adică din cei vii, și din lumea umbrelor. Aceasta este credința vechilor greci referitoare la această temă și, după Homer de exemplu, sufletele repausaților sunt umbre ce rătăcesc în spațiu fără un scop precis. Și în zilele noastre sunt popoare mai puțin civilizate – cum ar fi locuitorii din Kamceatka, din Groenlanda sau din Laponia –, care exprimă, prin obiceiurile lor, credința într-o viață viitoare asemănătoare celei pământești.

Fiecare dintre acești sălbatici, după moarte, merge să se unească cu părinții săi în țara umbrelor. Cei vii nu-i uită pe morți și dedică anumite zile amintirii lor. Iată, de exemplu, rezumatul unei descrieri din 1878 a serbărilor morții la Nagasaki: „La apusul zilei, locuitorii din Nagasaki se duc în procesiune la diferite cimitire. Acolo depun pe morminte felinare de hârtie și în câteva minute acele locuri de repaus sunt iluminate feeric. Rudele și prietenii repausaților aduc diferite mâncăruri și mai cu

seamă fructe destinate celor repausați; o parte din acele bucate este mâncată de către cei vii, cealaltă parte rămâne pe morminte. Mâncărurile, de un gust deosebit și destinate exclusiv celor morți, sunt depuse în vase mici pregătite în acest scop și lăsate pe cursul apei, care le va duce către locuințele repausaților, căci, după credința acestui popor, dincolo de ocean se găsește raiul".

Sălbaticii, crezând cu tărie în viața viitoare, sunt foarte cruzi cu prizonierii lor de război tocmai pentru a asigura odihna morților lor, răzbunând sângele prin sânge. Moartea nu-l înspăimântă deloc pe primitiv, căci el crede cu tărie în viața de dincolo de mormânt.

Toate ceremoniile și obiceiurile funerare, atât de numeroase la toate popoarele din timpurile vechi și din cele de astăzi, explică, mai mult sau mai puțin lămurit credințele, reprezentările și speranțele omului referitoare la soarta sa viitoare. Ce-ar putea dovedi totuși faptul că sălbaticii cred în nemurirea sufletului și în viața viitoare? Să cităm, ca răspuns la această întrebare, istorisirile unor călători: popoarele sălbatice din Daique iau visurile drept realitate. Ele cred că sufletul, în timpul somnului, se desparte de trup și călătorește departe. Însă, fie că sufletul rămâne în trup, fie că s-a separat de trup, el este întotdeauna viu: vede, aude, vorbește și are chiar darul profeției.

Leșinurile reprezintă, după credința lor, despărțirea temporară a sufletului de trup. Nu numai cei din Daique, ci și multe alte popoare primitive iau visurile drept fapte reale întâmplate sufletului în timpul despărțirii sale temporare de trup.

Adevărul despre nemurirea sufletului și viața sa de dincolo de mormânt, precum și adevărul legăturii interioare, al raportului și al comunicării tainice între lumea de dincolo de mormânt și lumea pământească, a fost exprimat de reprezentanții spirituali ai diferitelor popoare, precum Socrate, Platon, Cicero, cât și de scriitorii din Evul Mediu. Popoarele primitive cred că sufletele morți-

lor rătăcesc sub formă de umbre în jurul locuințelor lor pământești și cred că aud în vuietul vântului gemetele acelor umbre rătăcitoare. Poeții din antichitate – de exemplu, Virgiliu – afirmau că sufletele repausaților, purtate de vânturi, se curățau în călătoriile lor pământești. Crezând în viața de dincolo de mormânt, cea mai mare parte dintre popoarele primitive și-o imaginau cu totul senzorială și credeau că sufletul simte nevoia satisfacerii acestor dorințe pur senzoriale. De aceea, ei depuneau în mormântul repausatului hrană, băuturi, arme și obiecte pentru ca acesta să-și împlinească dorințele. Pentru ca sufletele de dincolo de mormânt să nu rămână cu totul singure, fără familie, fără sclavi, fără cai și să nu se lipsească și de alte trebuințe ale vieții, se înjunghiau sclavi pe morminte, se ucideau, uneori prin ardere, soțiile repausaților etc. Pe mormintele copilașilor mamele răspândeau lapte. Popoarele din Groenlanda ucid un câine la moartea unui copil și îl depun pe mormântul pruncului, pentru ca inteligentul animal să poată servi drept călăuză copilului fricos și fără experiență. Cu toată primitivitatea lor, popoarele din vechime și sălbaticii din timpul nostru au conștiință morală și, prin urmare, nu le este străină nici ideea de răsplată pentru faptele bune sau rele ale oamenilor. Credința în nemurire și în răsplata de dincolo de mormânt este foarte veche. „Chiar la sălbaticii cei mai primitivi, scrie D. Carol, această credință ne uimește prin finețea simțului moral, pe care nimeni nu se poate abține a-l admira". Chiar locuitorii din Insulele Fidji, pe care călătorii ni-i prezintă drept poporul cel mai înapoiat de pe glob, sunt convinși că sufletul după moarte este judecat după faptele sale. Majoritatea mitologiilor prezintă, în istorisiri mai mult sau mai puțin senzaționale, încercările pe care le traversează sufletul înaintea judecății. După credința huronilor, Parkam spune că „sufletele repausaților trebuie să facă o călătorie plină de greutăți și primejdii. Ele trebuie să treacă peste o apă pe o

scândură subțire, aruncată de pe un țărm pe altul. Un câine fioros, care stă pe țărmul opus le împiedică să înainteze și se străduiește să le facă să alunece în apă. După aceea, sufletele trebuie să urce o cărare care șerpuiește în jurul unor stânci aplecate care, uneori, se rostologesc asupra acelor călători care nu știu să scape de primejdie". După credința unui popor din Africa – animanii –, sufletele oamenilor virtuoși sunt supuse, în drumul lor către divinitate, urmăririlor spiritelor rele numite Dinis, ceea ce explică obiceiul acestui popor de a le aduce jertfe în sprijinul repausaților. În mitologia grecilor, la porțile iadului stă câinele cu trei capete, Cerberul, pe care trebuie să-l îmblânzești prin ofrande. Negrii din Guineea sunt convinși că două spirite – unul bun și unul rău – însoțesc sufletul care a părăsit trupul. Pe drum, el întâlnește un perete care îi oprește trecerea. Sufletul virtuos, cu ajutorul spiritului bun, trece cu ușurință obstacolul, în vreme ce sufletul rău se zdrobește de perete. Această credință amintește celebra punte Al-Shirat a mahomedanilor. Toate religiile păgâne propovăduiesc existența locurilor de răsplată și de pedeapsă după moarte.

Până în momentul în care adevărata lumină a credinței creștine a luminat omenirea, viața de dincolo de mormânt se prezenta sub formele cele mai întunecoase și neclare. Numai credința creștină a recunoscut întotdeauna forma completă și vie a nemuririi individuale. De aceea, ori de câte ori problema vieții trecea din domeniul religiei în cel al filosofiei, aceasta din urmă nu putea să-și imagineze o soartă mai bună pentru suflet decât unirea cu divinitatea sau cu spiritul Universului, ceea ce exclude în mod firesc ideea de personalitate sau de individualitate a omului după moarte. Toate popoarele credeau că sufletul continuă să trăiască dincolo de mormânt și că el rămâne în comunicare cu cei vii de pe pământ. Și fiindcă cei din vechime își imaginau viața de dincolo de mormânt într-un chip neclar și tainic, sufletele care

trecuseră în acea lume tainică inspirau celor vii un fel de neîncredere și frică. Crezând în trăinicia legăturii spirituale ce unește morții cu viii și în influența pe care repausații o pot avea asupra celor vii, oamenii întrebuințau diferite mijloace pentru a-și atrage bunăvoința locuitorilor lumii de dincolo de mormânt. Aceste mijloace, cunoscute încă din antichitate, sunt: respectul pentru strămoși, jertfele, ceremoniile religioase individuale, necromanția (practica de a invoca spiritele morților pentru aflarea viitorului).

Omenirea, de la originile sale și până în zilele noastre, și-a întemeiat credința în nemurire și în viața de dincolo de mormânt pe următoarele principii: 1. revelația divină, conținută în Sfânta Tradiție și în Sfintele Scripturi ale Vechiului și Noului Testament; 2. slăvita Înviere a lui Hristos; 3. învățătura Bisericii; 4. învățătura Sfinților Părinți și dascăli ai Bisericii; 5. conceptele de Dumnezeu, suflet și natura sa; 6. concluziile rațiunii omenești; 7. mărturisirea scriitorilor laici.

Omenirea și-a întemeiat de la început credința în nemurire și în viața viitoare pe adevărurile revelate în Sfânta Tradiție și în Sfintele Scripturi. Noi știm că, multă vreme după primul nostru părinte Adam, meșteșugul de a scrie rămăsese necunoscut oamenilor; de aceea adevărurile, principiile și în general toată știința din acele vremuri se transmitea prin viu grai. Astfel, adevărurile religioase, trecând din generație în generație, au ajuns până la Noe, care le-a transmis fiilor săi, iar aceștia – urmașilor lor, pentru noua generație de după Potop. Popoarele coborâtoare din fiii lui Noe au păstrat adevărul despre viața viitoare în tradițiile lor, până când fiecare popor le-a înscris în propriile cărți religioase. Prin urmare, adevărul despre memoria sufletului și al vieții sale de dincolo de mormânt se păstrează în tradiție până la Moise care, cel dintâi, a vorbit despre aceasta în scrierile sale insuflate de Dumnezeu.

Astfel, dacă adevărul despre viața de dincolo de mormânt nu s-a păstrat până la Moise decât prin tradițiile orale, din generație în generație, ceea ce era înlesnit de vârsta pe care o atingeau primii oameni, ne întrebăm în mod firesc, oare primii noștri părinți știau că erau nemuritori și aveau oare noțiuni despre viața viitoare? Auzind din gura lui Dumnezeu cuvântul „moarte", Adam și Eva au înțeles imediat că ei fuseseră creați nemuritori. Osândiți la moarte, ei au aflat curând că Răscumpărătorul lor îi va scăpa din păcat, din osândă și din moarte. Prin urmare, ideile de nemurire și de viață viitoare nu erau nicidecum străine lui Adam. Din această cauză, acest adevăr revelat a început să se transmită din generație în generație, astfel încât toate popoarele din antichitate cuprindeau în tradiția lor ideea despre viața viitoare, însă și-o reprezentau într-un mod diferit. Sfântul Ioan Hrisostom mărturisește că ideea despre viața viitoare a fost tot timpul comună întregii omeniri: „Credința noastră în răsplata după faptele fiecăruia în viața viitoare este împărtășită de elini și de barbari, de filosofi și, în general, de tot neamul omenesc" („Cuvânt I, X asupra Epistolei a doua către Corinteni"). Această mărturisire a unui scriitor creștin referitoare la existența credinței în viața viitoare în tradițiile întregii omeniri este confirmată și prin mărturisirea filosofului păgân Socrate: „Sunt convins că tot omul își are soarta ce îi este destinată după moarte și că această soartă, după credința veșnică a întregii omeniri, este mai bună pentru cei buni decât pentru cei răi".

Revelația divină conținută în scrierile Vechiului și Noului Testament a făcut cunoscut omului adevărul despre existența sa individuală în viața de dincolo de mormânt. Cuvântul lui Dumnezeu, fiind adevărul absolut, este și trebuie să fie izvorul tuturor cunoștințelor noastre, care trebuie să se bazeze pe cuvântul Lui și să fie conforme cu El în toate privințele. Toată știința noastră trebuie să izvorască dintr-un adevăr fundamental: „Eu sunt Lumi-

na lumii; cel ce Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții" (*Ioan* 8, 12), adică va fi luminat spiritual. Toate științele luminează partea morală a omului – sufletul, și nu partea fizică – trupul. Astfel, cel dintâi scriitor al revelației divine, Moise, vorbește în mai multe rânduri despre acest adevăr, deși într-un mod mai puțin clar decât în Noul Testament. Iată cuvintele folosite de Moise pentru a exprima dogma vieții viitoare, cuvinte adresate lui Avraam: „Iar tu vei trece la părinții tăi în pace" (*Facere* 15, 15).

Știm că trupul lui Avraam a fost îngropat în Canaan, în țarina lui Efron, fiul lui Țohar Heteeanul, cel al părintelui său – la Haran, iar trupurile coborâtorilor lui Avraam – la Ur. Trupurile se odihnesc în diferite locuri și cu toate acestea Dumnezeu îi spune lui Avraam: „vei trece la părinții tăi", adică sufletul tău se va uni dincolo de mormânt cu sufletele strămoșilor tăi, care sunt în Scheol. Și Moise scrie mai departe: „Avraam a murit la bătrâneți adânci, sătul de zile și s-a adăugat la poporul său" (*Facere* 25, 8).

În același fel arată Moise moartea lui Isaac zicând și de dânsul că s-a așezat lângă neamul său. Patriarhul Iacov, lovit de durere la aflarea morții fiului său mult iubit, strigă: „mă voi pogorî în locuința morților la fiul meu" (*Facere* 37, 35). Aceste cuvinte exprimă dogma nemuririi sufletului și a continuării existenței individuale dincolo de mormânt. Cuvântul „mormânt" întrebuințat de Iacov desemnează aici locuința misterioasă a sufletelor după moarte. Iacov, simțind moartea sa apropiată, a zis: „Eu am să trec la poporul meu" (*Facere* 49, 29). Dumnezeu i-a poruncit lui Aaron să se pregătească de moarte în termenii următori: „Aaron va fi adăugat la poporul său... și Aaron să se ducă și să moară acolo" (*Numerii* 20, 24, 26). După aceea, Domnul zise: „Iar după ce-l vei vedea, te vei adăuga și tu la poporul tău" (*Numerii* 27, 13). Și Domnul zise lui Moise: „Răzbună-ți pe Madianiți pentru fiii lui Israel, și apoi te vei adăuga la poporul tău" (*Nu-*

merii 31, 2). Toți oamenii lui Coré, după cuvântul lui Moise, au fost înghițiți de pământ și s-au coborât de vii în iad (*Numerii* 32, 30). Domnul i-a zis lui Moise: „Și mori pe munte și te adaugă la poporul tău, cum a murit și Aaron, fratele tău, pe muntele Hor și s-a adăugat la poporul său" (*Deuteronomul* 32, 50). Domnul a zis împăratului Iosia: „Tată, te voi adăuga la părinții tăi..." (*IV Regi* 22, 20). „De ce n-am murit când eram în sânul mamei mele?", striga Iov în timpul încercărilor sale. „Și de ce nu mi-am dat duhul, ieșind din pântecele ei? De ce m-au primit cei doi genunchi și de ce cei doi sâni mi-au dat să sug? Căci acum aș sta culcat și liniștit, aș dormi și m-aș odihni, cu împărații și cu dregătorii pământului, care și-au zidit morminte în singurătate, sau cu domnitorii care umplu de aur și de argint casele lor. Sau de ce n-am fost o stârpitură aruncată și ascunsă, ca acei prunci care n-au apucat să vadă lumina? Acolo cei nelegiuiți se astâmpără și cei împovărați se odihnesc. Acolo cei ce poartă lanțuri ajung la liman de pace și nu mai aud glasul paznicului. Mic și mare, acolo sunt tot una și robul a scăpat de stăpânul său" (*Iov* 3, 11-19). „Dar eu știu că Răscumpărătorul meu este viu și că El, în ziua cea de pe urmă, va ridica iar din pulbere această piele a mea ce se destramă. Căci Dumnezeu mi-a hărăzit acestea. Pe El Îl voi vedea și ochii mei Îl vor privi, nu ai altuia. Și de dorul acesta măruntaiele mele tânjesc în mine" (*Iov* 19, 25-27). Nu găsim oare și în psalmii Regelui David ideea despre viața viitoare veșnică, dincolo de mormânt? De aici vine tânjirea după cele cerești față de cele pământești, dorința comunicării veșnice cu Dumnezeu, care este totul pentru om. La această idee se referă imaginile profetice despre Răscumpărătorul neamului omenesc – Hristos-omul (*Psalmii* 15, 11; 17, 15; 48, 16; 72, 23 și alții).

Proorocul David afirmă că starea repausaților poate fi îmbunătățită prin bunăvoința celor vii și că repausații nu pot face nimic pentru propria lor mântuire (*Psalmul* 6,

6). „Și ca pulberea să se întoarcă în pământ cum a fost, iar sufletul să se întoarcă la Dumnezeu, Care l-a dat" (*Ecclesiastul* 12, 7). Toate aceste versete și altele asemenea acestora exprimă ideea veșniciei. Iov mai spune: „Mai înainte ca să plec, spre a nu mă mai întoarce în ținutul întunericului și al umbrelor morții, țara de întuneric și de neorânduială, unde lumina e tot una cu bezna" (*Iov* 10, 21-22). Pasajele din Vechiul Testament citate mai sus pot servi drept contraargument părerilor unor scriitori care afirmă că în Vechiul Testament nu se face mențiunea despre nemurirea sufletului și despre viața sa individuală de dincolo de mormânt. Acest aspect a fost total dezmințit de Henri Martin și de profesorul Hrolson, care au făcut un imens serviciu acestei cauze prin descoperirea în Crimeea a unor morminte și inscripții de pe mormintele evreilor morți înainte de Hristos. Aceste inscripții demonstrează credința vie a evreilor în nemurirea sufletului și în viața de dincolo de mormânt. De asemenea, această descoperire contrazice afirmația, puțin întemeiată, a lui Renan, care pretindea că evreii au împrumutat de la greci ideea despre nemurirea sufletului.

Toate textele vetero-testamentare citate mai sus și care se referă la nemurirea sufletului, la viața sa individuală și conștientă de dincolo de mormânt, arată limpede rătăcirea celor ce afirmă că în Vechiul Testament nu este pusă problema nemuririi sufletului și nici a vieții viitoare. Acești contestatari ai Vechiului Testament afirmă că cele citate de noi nu sunt nici mai mult, nici mai puțin decât niște metafore. Întemeietorul Noului Testament, Domnul nostru Iisus Hristos, care este totodată și întemeietorul Vechiului Testament, ne prezintă în mai multe dintre parabolele Sale un tablou viu al vieții de dincolo de mormânt, cum ar fi, de exemplu, parabola nunții fiului de împărat (*Matei* 22, 2-14). Oare ce reprezintă societatea mesenilor, intrarea împăratului și izgonirea celui ce n-avea haine de nuntă, sau ce înseamnă parabola ce-

lor zece fecioare sau cea a bogatului nemilostiv? Oare nu umple învățătura lui Hristos cerul și pământul? Cuvântarea Sa de pe munte, precum și convorbirea cu saducheii, nu reprezintă oare o mărturie despre viața viitoare de dincolo de mormânt, asemenea vieții îngerilor? Cel ce ne-a descoperit adevărurile în Vechiul Testament, pregătind Noul Testament, a ridicat vălul, nestrăbătut până atunci, care despărțea viața de dincolo de mormânt de viața actuală. Iisus Hristos, citând adeseori cuvintele din Vechiul Testament care se referă la viața viitoare, a demonstrat adevărul pe care îl cuprindeau, înviind mai mulți morți, așa cum au fost fiul văduvei din Nain, fiica lui Iair și Lazăr cel mort de patru zile. Și nu este oare un fapt doveditor al existenței vieții de dincolo de mormânt apariția lui Ilie și a lui Moise în momentul Schimbării la Față pe Muntele Taborului?

Relevând omului nemurirea sufletului, tainele vieții viitoare, taina drepților și a păcătoșilor (*Matei* 7, 11-12), Domnul, prin învățătura Sa, prin viața Sa, prin suferințele Sale, prin răscumpărarea omenirii și, în sfârșit, prin Învierea Sa a dovedit cu prisosință nemurirea sufletului și, prin urmare, existența unei vieți de dincolo de mormânt. Mărturisirea și dovedirea neîndoielnică a nemuririi sufletului și a vieții viitoare sunt Iisus Hristos Însuși și Învierea Sa. Ca un nou Adam, întemeietorul unei noi generații de oameni, El a înviat din morți și a dat prin aceasta întregului Univers o mărturie vizibilă a existenței unei vieți veșnice. Toate încercările unui spirit trufaș de a nega aceste adevăruri ar putea avea un oarecare temei dacă Învierea lui Hristos n-ar fi o dovadă cât se poate de limpede. Numai în acest caz materialiștii, ateii, nihiliștii și alții ar putea cu înlesnire să rătăcească în întunericul lor. Ideea dominantă a Noului Testament este reconstituirea pentru veșnicie a legăturilor rupte între Dumnezeu și om, în perspectiva vieții veșnice, adevărate, care nu începe, pentru omul hărăzit fericirii, decât dincolo de mormânt.

Moartea nu există pentru aceia care cred în Iisus Hristos. Triumful morții e distrus, iar viața viitoare își găsește expresia vizibilă în mormântul fiecărui creștin. Ce înseamnă, de exemplu, crucea pe un mormânt? Este un semn vizibil al credinței noastre că cel ce se odihnește sub acea cruce nu este mort, căci chiar prin acest semn al crucii moartea a fost distrusă și viața veșnică i-a fost dăruită. Oare se poate lua viața celui ce este nemuritor? Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, arătându-ne adevărata menire a sufletelor noastre, spune: „Nu vă temeți de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă" (*Matei* 10, 28) – așadar sufletul este nemuritor. Această nemurire ne este iarăși arătată de El în parabola bogatului și a săracului Lazăr, unde sufletul unuia și al celuilalt există după despărțirea lor de trup. Sau, în altă parte: „Nu este Dumnezeu al morților, ci al viilor". Aceasta este învățătura Domnului referitoare la nemurirea sufletului. „Și dacă trăim, și dacă murim, ai Domnului suntem", spune Apostolul Pavel (*Romani* 14, 8). Fiindcă suntem ai Domnului și fiindcă Domnul este Dumnezeul viilor și nu al morților, toți suntem vii înaintea lui Dumnezeu, atât cei ce sunt pe pământ, cât și cei ce sunt în lumea de dincolo de mormânt. Cei din urmă sunt vii pentru Domnul, căci ei sunt mădulare vii ale Bisericii: „cel ce crede în Mine să nu rămână în întuneric" (*Ioan* 12, 46) și iarăși: „chiar dacă va muri, va trăi" (*Ioan* 11, 25), învață Iisus Hristos. Dacă morții sunt vii pentru Biserică, ei sunt de asemenea vii pentru duhul și inima noastră. Sufletul trece în lumea de dincolo de mormânt cu înclinările sale, bune sau rele, așa cum au fost ele pe pământ. Acela ce este plin de iubire continuă să-i iubească în împărăția iubirii pe aceia care au rămas pe pământ și nu-l pot uita.

Sfinții Apostoli, ucenicii lor, precum mulți alți sfinți care învață despre nemurirea sufletului, n-au mărturisit oare prin propriile fapte adevărul învățăturii lor? Ei înviau morții, le vorbeau ca unor ființe vii, le adresau în-

trebări, așa cum a făcut de exemplu Sfântul Toma, care a întrebat pe fiul ucis al preotului păgân despre numele ucigașului său și a căpătat astfel răspuns de la el. Toate aceste minuni, demonstrând dumnezeirea lui Iisus Hristos, mărturiseau în același timp despre nemurirea sufletului și despre viața sa de dincolo de mormânt. Toți dascălii Bisericii au avut întotdeauna în centrul învățăturii lor viața viitoare, pentru a-i salva pe oameni de la pierzania veșnică.

Cităm în continuare pasajele din Noul Testament care mărturisesc despre viața viitoare și asupra cărora am făcut o analiză mai lărgită. *Despre viața de dincolo de mormânt* (*I Corinteni* 15; *Evrei* 9, 27; *Luca* 20, 38), învățătură care demonstrează că repausații viețuiesc și după moarte; *Asupra legăturii între vii și morți* (*Matei* 22, 32; *Luca* 20, 38; *Ioan* 12, 24; *Efeseni* 2, 19-20); *Despre rai și iad și diferitele grade de fericire și chinuri* (*Luca* 12, 47, 48; 16, 24; 24, 47; *Ioan* 3, 3; 14, 2; *Romani* 2, 6; I, *Corinteni* 2, 9; 15, 39-42; I, *Petru* I; 8-10; *Marcu* 9, 43-49; *Matei* 5, 22, 29-30; 13, 42-43; 19, 28; *Apocalipsa* 14, 10; *Iuda* 6, 7 ș.a.m.d.); *Despre înviere și împreună-locuirea veșnică* (*Tesaloniceni* 4, 11; 13, 16-18; *Ioan* 5, 28-29; 10, 27-28; *Matei* 8, 11; 13, 30; 24, 31; *Luca* 13, 28-29; *Romani* 8, 11; *Filipeni* 3, 20-21 ș.a.m.d.); *Despre răsplata parțială în prima perioadă de dincolo de mormânt și despre răsplata deplină în ziua Judecății de Apoi* (*Apocalipsa* 11, 18; 6, 11; *II Corinteni* 5, 10; *II Timotei* 4, 8; *Coloseni* 3, 4 ș.a.m.d); *Despre moartea apropiată și despre sosirea lui Iisus Hristos care va veni să judece viii și morții și despre sfârșitul lumii; la ziua judecății tot ce este ascuns se va arăta* (*Matei* 24, 42-44; 25, 13; *Marcu* 13; I, *Corinteni* 4, 5 ș.a.m.d.; *Despre viața sfinților în rai* (*Filipeni* 1, 23; *Apocalipsa* 6, 9-17; *Ioan* 3, 2, 34-37; *Ioan* 14, 2-3; 17, 24; *Matei* 22, 30; *Luca* 23, 43; *II Corinteni* 5, 1-8 ș.a.m.d); *Despre Judecata de Apoi, despre pedepsele și fericirea veșnică* (*Matei* 22, 11-14; 25; *Marcu* 16, 16; *Luca* 16, 23-26; *Ioan* 3, 36; *Apocalipsa* 14, 11; *II Tesaloniceni* 1,

8-9); *Despre sfârșitul lumii, despre unirea, împreună-locuirea și raporturile dintre suflete dincolo de mormânt* (*I Ioan* 11, 18; *Apocalipsa* 1,3; 6, 9; 7, 9-10; *Matei* 24; *Luca* 16, 31 ș.a.m.d.); *Învățătura* care afirmă că sufletul, imediat după judecata individuală, intră în locul care i-a fost destinat, unde continuă a se dezvolta în bine (în rai) sau în rău (în iad), adică continuă a dezvolta starea morală cu care sufletul a pășit pragul mormântului (*Luca* 16, 19-31; 23, 43 ș.a.m.d.)

Descrierea diferitelor situații în care se găsește sufletul dincolo de mormânt sau a locurilor unde vor sta sufletele dincolo de mormânt

Toate spiritele înalte ale Antichității, precum Platon, Socrate și alții, aveau conștiința și presentimentul nemuririi lor și ale existenței unei vieți de dincolo de mormânt, însă ei nu puteau, cu toate eforturile cugetului lor, să-și imagineze complet viața de dincolo de mormânt. Se înțelege de la sine că omul de pe primele trepte ale dezvoltării intelectuale nu știa încă unde ar fi trebuit să situeze sufletele repausaților și-și imagina că acele suflete – asemenea sălbaticilor din timpul nostru – rătăceau în jurul locuințelor sub forme imprecise și aeriene.

Treptat, gândirea și imaginația au creat locuri precis determinate pentru locuințele sufletelor; aceste locuri poartă numele de „țară", „câmpiile sufletelor", „insulele fericiților" și altele. Apoi, urmând principiile binelui și răului, după dreptate și răsplată, acele locuri s-au împărțit în două teritorii care reamintesc prin înfățișarea lor, în mod confuz, reprezentările noastre despre rai și despre iad.

Sufletul, despărțindu-se de trup, viețuiește și simte în continuare. El trece în țara unor ființe asemenea lui prin natură, în țara unor ființe spirituale, în împărăția îngeri-

lor. După felul vieţuirii sale pământeşti, se uneşte cu îngerii buni – în rai, sau cu îngerii răi – în iad. Acest adevăr a fost afirmat de însuşi Domnul nostru Iisus Hristos. Tâlharul cel bun şi săracul Lazăr, au intrat în rai imediat după moartea lor, în timp ce bogatul a fost dus în iad (*Luca* 22, 43;16, 19-31). „Noi credem, spun patriarhii din Orient în «Mărturisiri despre credinţa ortodoxă», art. 18, că sufletele repausaţilor sunt în bucurie sau în suferinţă după faptele lor. Despărţite de trupurile lor, ele trec imediat la bucurie sau la chinuri şi suferinţă, însă nu simt toate acestea pe deplin, nici bucuria, nici suferinţa; căci fericirea sau suferinţa absolută nu vor fi cunoscute decât după învierea cea de obşte, când sufletul se va uni cu trupul, în care el a dus o viaţă virtuoasă sau o viaţă plină de păcate".

O cercetare atentă a cuvântului lui Dumnezeu ne arată că situările sufletelor dincolo de mormânt nu sunt aceleaşi în toate cazurile. Aceste situări sau locuri unde sunt aşezate sufletele poartă, după caracterul lor, diferite denumiri. Locul unde stau aleşii poartă în Sfintele Scripturi nume diferite cum ar fi: „împărăţia cerurilor" (*Matei* 8, 11), „împărăţia lui Dumnezeu" (*Luca* 13, 20, 29; *I Corinteni* 15, 50), „raiul" (*Luca* 13, 43, „casa Părintelui Ceresc" ş.a.m.d. (*Ioan* 14, 2; *Matei* 19, 2; *Luca* 12, 33; *Evrei* 4, 10; 10, 34; 13, 14). Cât priveşte situaţia osândiţilor sau locul unde stau ei, acesta se numeşte „gheena focului, unde viermele nu doarme şi focul nu se stinge" (*Matei* 5, 22, 29, 30; 10, 28; 18, 8, 9; 25, 41, 46; *Marcu* 9, 42, 43, 47), „cuptorul cel de foc unde va fi plânsul şi scrâşnirea dinţilor" (*Matei* 13, 50), „iezerul cel de foc care arde cu piatră pucioasă" (*Apocalipsa* 14, 10; 19, 20; 20, 9, 14; 21, 8), „întunericul cel mai din afară" (*Matei* 22, 13; 25, 30), „adâncul care înspăimântă chiar duhurile răului" (*Luca* 8, 31), „legăturile întunericului în iad" (*II Petru* 2, 4), „pământul întunericului unde locuieşte umbra morţii" (*Iov* 10, 22), „iadul" (*Isaia* 14, 15; *Matei* 11, 23; *Osea* 13, 14;

Apocalipsa 20, 13, 14). „temnița duhurilor" (*I Petru* 3, 19), „laturile cele mai de jos ale pământului" (*Efeseni* 4, 9), „cele mai de dedesubt ale pământului (*Apocalipsa* 5, 3-4), „fântâna adâncului (*Apocalipsa* 9, 2).

Perioadele vieții de dincolo de mormânt. Vârsta. Viața intelectuală, conștientă și activă

Pentru fiecare om, viața de dincolo de mormânt este împărțită în două perioade: 1) înaintea învierii morților și a judecății generale – *viața sufletului* și 2) după Judecata cea de Apoi – *viața omului complet*. În a doua perioadă a vieții viitoare, după cuvântul lui Dumnezeu, toți vor fi de aceeași vârstă.

Iisus Hristos Însuși a formulat învățătura Sa asupra vieții viitoare, atunci când s-a adresat saducheilor în următorii termeni: „Nu este Dumnezeul morților, ci al viilor, căci toți viețuiesc întru El". Aceasta este o mărturie despre continuarea unei existențe individuale dincolo de mormânt. Toți oamenii, atât cei ce sunt pe pământ, cât și cei de dincolo de mormânt, drepți și nedrepți deopotrivă, au o viață veșnică, nesfârșită, fiind hărăziți a fi martorii gloriei veșnice a lui Dumnezeu, atotputerniciei și dreptății Sale. Domnul nostru ne învață că Dumnezeu nu este Dumnezeul morților, ci al viilor. „Iar cei ce se vor învrednici să dobândească veacul acela și învierea cea din morți, nici nu se însoară, nici nu se mărită" (*Luca* 20, 35). Spunând Domnul că sufletele vor fi asemenea îngerilor, noi înțelegem prin aceasta că viața sufletului dincolo de mormânt este o viață conștientă și activă, precum ne învață Biserica noastră Ortodoxă, iar nu inconștientă și somnolentă, așa cum gândesc unii filosofi. Învățătura greșită asupra situației somnolente, inconștiente și, prin urmare, inactive a sufletului în prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, este nepotrivită

cu revelația Vechiului și Noului Testament și cu rațiunea omenească: această interpretare a luat naștere în secolul al III-lea în societatea creștinilor, ca urmare a unei tâlcuiri greșite a unor pasaje din Sfânta Scriptură. Astfel, niște savanți arabi numiți „psihopanichiți" învățau că sufletul omenesc, în timpul somnului, ca și după despărțirea sa de trup, în prima perioadă a vieții sale de dincolo de mormânt, înaintea unirii sale cu trupul, se găsește într-o stare de somnolență, de inconștiență și inactivitate, la fel ca instrumentul activității sale, care este trupul. Această învățătură greșită a apărut din nou în Evul Mediu și chiar Luther admitea câteodată existența acestei stări somnolente și inconștiente a sufletului de dincolo de mormânt. În timpul reformei, principalii reprezentanți ai acestei teorii au fost anabaptiștii, sectă care a luat naștere în Frisa, la anul 1496. Această învățătură a fost în continuare dezvoltată și răspândită de socinieni, niște eretici ce negau Sfânta Treime și dumnezeirea lui Iisus Hristos, și de către unii arminieni, discipoli ai lui Armilius, care trăiau la Amsterdam în secolul al XVII-lea. Și în timpul nostru această falsă doctrină continuă să se dezvolte.

Revelația Vechiului și Noului Testament ne înfățișează dogma vieții de dincolo de mormânt și ne învață în același timp că această stare este individuală, independentă și activă. Dacă ar fi altfel, Sfânta Scriptură nu ar putea să ne prezinte ființe somnolente ca lucrând în deplină cunoștință. Astfel, în Vechiul Testament proorocul Isaia (cap. XIV) ne prezintă un tablou profetic al intrării regelui Babilonului în iad. Această descriere este plină de poezie, însă ea exprimă în același timp perfecta încredințare a viilor despre viața individuală conștientă și activă de dincolo: „Iadul se mișcă în adâncurile sale, ca să iasă întru întâmpinarea ta. Pentru tine el deșteaptă umbrele, pe toți stăpânitorii pământului; el ridică de pe jilțurile lor pe toți împărații pământului. Toți iau cuvân-

tul și îți spun: «Și tu ești slab ca noi și te asemeni nouă». (...) Cei ce te văd își întorc privirea înspre tine și se uită cu luare-aminte zicând: «Oare acesta este omul de care tremura pământul și împărățiile se cutremurau?»" (*Isaia* 14, 9-10, 16). Proorocul Iezechiel ne prezintă, de asemenea, o descriere plină de poezie a iadului, așa cum arăta la sosirea lui Faraon și a celorlalți împărați morți și coborâți în iad înainte de dânsul, venind întru întâmpinarea sa: „Cu ce ești tu mai bun? Coboară-te și zaci cu cei netăiați împrejur! Aceia au căzut printre cei uciși de sabie; și el este dat sabiei; târâți-l pe el și toate mulțimile lui! În mijlocul locuinței morților se va vorbi de el și de cei ce-l sprijineau, cei mai vestiți dintre eroi; aceia au căzut și zac printre cei netăiați împrejur, răpuși de sabie. Acolo este Asiria și oamenii ei de război, împrejurul mormântului ei; toți uciși, căzuți sub sabie, ei care împrăștiaseră groaza în pământul celor vii. Acolo este Elam cu toată armata lui împrejurul mormântului său; toți uciși, căzuți sub sabie, ei care împrăștiaseră groază pe pământul celor vii, iar acum își poartă rușinea cu cei ce s-au coborât în mormânt. (...) Acolo sunt Meșec și Tubal cu toată mulțimea lui de popor și mormintele lor sunt împrejurul lor; toți acești netăiați împrejur au murit de sabie, pentru că au împrăștiat groază pe pământul celor vii. Nu trebuia oare să zacă și ei printre vitejii căzuți dintre cei netăiați împrejur, care cu armele lor de război s-au coborât în locuința morților și săbiile lor și le-au pus sub cap și fărădelegea lor a rămas pe oasele lor, pentru că ei, ca niște puternici, au fost o spaimă pe pământul celor vii?... Acolo sunt Edom și regii lui și toate căpeteniile lui, care cu toată vitejia lor au fost așezați printre cei căzuți de sabie și zac cu cei netăiați împrejur, care s-au coborât în mormânt. Faraon îi va vedea și se va mângâia la vederea acestei întregi mulțimi, ucise de sabie, Faraon și toată armata lui, spune Domnul. Căci voi împrăștia frica Mea peste pământul celor vii și Faraon cu toată mulțimea lui va fi

pus printre cei netăiați împrejur cu cei căzuți de sabie, zice Domnul Dumnezeu" (*Iezechiel* 32, 19-32).

Ideea de nemurire, de viață individuală a sufletului dincolo de mormânt, conștientă și activă, iar nu de o somnolență nesimțitoare, aparține omenirii din toate vremurile, din toate locurile și din toate gradele de civilizație. Orice om, bun sau rău, continuă dincolo de mormânt existența sa individuală, așa cum ne învață Sfânta noastră Biserică. Sufletul, trecând la veșnicele locașuri, duce cu el pasiunile sale, obișnuințele sale, manifestările sale, aplecările sale spre bine și spre rău. Toate facultățile de care el a dat dovadă pe pământ îl însoțesc dincolo de mormânt.

Capitolul 2

PRIMA PERIOADĂ A VIEȚII DE DINCOLO DE MORMÂNT

Definirea acestei perioade

Sufletul, după ce s-a despărțit de trup, își continuă singur existența dincolo de mormânt în timpul primei perioade. Spiritul și sufletul continuă a viețui dincolo de mormânt și intră în fericire sau în chinurile iadului, din care mai pot fi scăpate prin rugăciunile Sfintei Biserici. Astfel, această primă perioadă a vieții de dincolo de mormânt admite încă pentru unele suflete putința de a fi scăpate de suferințele iadului până la ziua Judecății de Apoi. A doua perioadă nu înfățișează decât fericirea sau chinurile veșnice. Viața de dincolo de mormânt din prima perioadă este o epocă a dezvoltării sufletului, după calitățile pe care le-a câștigat pe pământ, spre o perioadă înnoită și definitivă. Prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt ne înfățișează de fapt viața sufletului imediat după despărțirea sa de trup și existența sa în lumea de dincolo până ce se va uni cu trupul înviat, spre a primi răsplata ce-i este rezervată, după felul vieții sale pământești.

Viața și lucrarea sufletului și însușirile sale dincolo de mormânt

Sufletul și organul activității sale – trupul. Nemurirea sufletului și a trupului. Lucrarea sufletului pe pământ și dincolo de mormânt. Lucrarea interioară și exterioară

Dacă omul n-ar fi fost decât opera naturii, așa după cum îl prezintă materialiștii, care nu recunosc în om decât partea materială a naturii sale și neagă totodată partea sa principală – spirituală, atunci pentru ce în lucrarea sa surprinzătoare, alături de funcțiuni specific animale, vedem lucrări ce nu pot veni decât de la spirit? Prin funcțiile sale vitale, precum: foamea și setea, somnul, funcțiile organelor genitale și altele, poate fi pus în rândul animalelor și poate fi privit numai ca o ființă materială, fiind o producție a pământului; însă mila, aspirația spre frumos, spre adevăr și bine dovedesc că el este în același timp o ființă spirituală.

Omul, fiind o lucrare a mâinilor lui Dumnezeu, hărăzit a fi martorul gloriei și puterii Creatorului său, nu poate fi o ființă muritoare nici prin suflet și nici prin trup. Dumnezeu n-a creat pentru ca lucrarea Sa să fie distrusă. Sufletul și trupul sunt lucrările lui Dumnezeu și, prin urmare, sunt nemuritoare. Sufletul, după despărțirea sa de trup, viețuiește în lumea spirituală, în timp ce trupul se întoarce în pământ. Omul, aflat între lumea spirituală și lumea materială, între lumea văzută și lumea nevăzută, viețuiește și lucrează atât în una, cât și în cealaltă: prin trupul său aflat pe pământ și prin spiritul său și inima sa – în afară de pământ, în cer sau în gheenă. Legătura ce unește sufletul de trup este atât de tainică și influența lor reciprocă este atât de puternică încât toată activitatea

omului pe pământ, aspirând la adevăr, la frumos și la bine, este necontenit împiedicată și slăbită prin trup: „Căci duhul este osârduitor, iar trupul neputincios" (*Matei* 26, 41), spune Iisus Hristos.

Nu așa a fost imediat după crearea omului, căci atunci totul era perfect. Nu era nepotrivire între trup și suflet; trupul trebuia să fie, după cum și este în realitate, instrumentul sufletului invizibil și divin, al puterniciei sale. „Duhul este osârduitor, iar trupul neputincios", iată cauza acestei lupte necontenite pentru adevăr, luptă care slăbește sufletul și în care sufletul cade adeseori moralicește odată cu trupul, depărtându-se de la adevăr, de la scopul său, de la menirea vieții sale, de la lucrarea ce-i este naturală, mai fără voie, aproape în ciuda lui însuși. „Căci nu săvârșesc ceea ce voiesc, ci fac ceea ce urăsc", striga cu durere vasul alegerii Sfântului Duh, Apostolul Pavel (*Romani* 7, 15). „Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?" (*Romani* 7, 24).

Lucrarea sufletului pe pământ reprezintă întotdeauna, într-o măsură mai mare sau mai mică, amestecul binelui și al răului, al adevărului și al minciunii. Trupul este o piedică în lucrarea sufletului pe pământ, însă dincolo de mormânt, în prima perioadă, această piedică dispărând, sufletul va putea lucra liber înspre aspirațiile și însușirile sale, bune sau rele, pe care le-a câștigat pe pământ. În a doua perioadă a vieții sale de dincolo de mormânt, sufletul va fi din nou sub influența trupului cu care se va uni, însă această influență a unui trup transformat, devenit spiritual și nestricăcios, nu poate să-i fie decât favorabilă în lucrarea sa, căci, fiind scăpat de nevoile trupești care-i erau proprii în timpul vieții sale pământești, el va fi înzestrat cu noi însușiri, cu totul și cu totul spirituale. Și apoi, Duhul lui Dumnezeu, care locuiește în sufletele și trupurile celor ce-L iubesc, desigur nu va părăsi acele suflete bune în dezvoltarea lor dincolo de mormânt, nici toate înzestrările acestor suflete, ci ele vor ajunge sub

influența binefăcătoare a Sfântului Duh, de fapt exact la ceea ce ele aspiră, și vor fi pline de bucurie și de mulțumirea care vine din împlinirea dorinței. Iar atunci sufletul va ajunge la fericire, care este scopul său definitiv. Pe pământ, lucrarea sufletului în zborul său către adevăr este întotdeauna împiedicată de felurite greutăți și necazuri: „În lume necazuri veți avea" (*Ioan* 16, 33). Aceasta e soarta omului pe pământ după căderea sa din rai, soartă care a fost o dată pentru totdeauna sortită de Dumnezeu întregii omeniri în persoana lui Adam, iar Hristos a repetat această sentință pentru noul om spiritual. Numai sârguința – adică biruința asupra piedicilor – este cea care aduce împlinirea dorinței și, prin urmare, fericirea. Orice act de virtute – cu toate obstacolele ce împiedică îndeplinirea sa – aduce celui ce-l săvârșește o bucurie spirituală și cerească la care trupul nostru infirm ia parte mai mult sau mai puțin activ, iar omul se simte fericit. Deci, dincolo de mormânt acel trup va fi transformat la timpul hotărât și va înlesni lucrarea sufletului. Răul în care a fost și în care este încă lumea nu va mai exista acolo și omul se va bucura de o fericire veșnică, adică sufletul își va atinge scopul definitiv. Dacă adevărata fericire pe pământ a fost dobândită prin triumful sufletului asupra celor trei păcate principale: mânia, desfrânarea și lăcomia, acolo, dincolo de mormânt, nemaifiind în luptă contra răului, de care este cu totul scăpat, sufletul se va bucura de o fericire veșnică, liber de robia păcatului, dacă totuși, în timpul vieții sale pământești, el s-a opus pe cât posibil acestei robii pentru libertatea fiilor lui Dumnezeu sau dacă, disprețuind răul și trupul pentru greșelile sale, el a așteptat cu răbdare și resemnare ca Dumnezeu să-l scape prin moarte.

Activitatea vizibilă a omului pe pământ are ca motivație lucrarea interioară, spirituală, a sufletului, așa încât viața actuală și vizibilă a omului este o imagine fidelă a sufletului său și a însușirilor acestuia. Dacă sufletul, după

dorința Creatorului, este nemuritor, adică dacă el continuă a viețui dincolo de mormânt – activitatea fiind expresia vieții –, atunci vom fi îndreptățiți să spunem că acolo unde este viață este activitate și unde este activitate este viață. Prin urmare, sufletul continuă lucrarea sa dincolo de mormânt. Dar care este această lucrare? Aceeași care a fost și pe pământ. Este manifestarea colectivă și simultană a tuturor însușirilor sufletului, iar acele însușiri se vor manifesta dincolo de mormânt așa după cum s-au manifestat pe pământ.

Viața sufletului este conștiința pe care el o are despre existența și lucrarea sa și constă în îndeplinirea îndatoririlor sale spirituale și morale. Ceea ce constituie lucrarea conștiinței este, în fapt, lucrarea diferitelor însușiri ale sufletului, adică lucrarea cugetării, dorinței și simțirii. Sufletul, în prima perioadă de dincolo de mormânt, duce o existență pur spirituală și interioară; totodată, el se coboară în adâncurile cele mai profunde ale ființei sale, revine în sine și câștigă prin aceasta cunoștința de sine însuși. Despărțit de trup și de lumea materială, el nu mai este tulburat de nimic pământesc și atunci însușirile sale se eliberează de tot balastul, spre a se înălța către adevăr. Astfel, Iisus Hristos face o descriere a vieții și lucrării sufletului în timpul primei perioade a vieții de dincolo de mormânt. Parabola bogatului și a săracului Lazăr ne prezintă viața interioară, precum și actele exterioare a două suflete: acela al dreptului și acela al păcătosului. Ele cugetă, doresc, simt. Dacă viața viitoare este o continuare, o dezvoltare a vieții pământești, atunci sufletul, părăsind pământul cu murdăriile sale, cu deprinderile sale, cu pasiunile sale și cu toate însușirile ce-l caracterizează, continuă dezvoltarea sa dincolo de mormânt, adică el persistă în bine sau în rău, după caracterul vieții sale pământești. Lucrarea sufletului pe acest pământ nu este decât începutul lucrării sale în viața viitoare.

Este adevărat că sufletul, pe această lume, poate părăsi calea binelui pentru a intra în cea a răului (și invers), însă

el va continua să meargă în eternitate pe aceea pe care se afla când a pășit pragul mormântului. Scopul activității sufletului pe pământ, precum și în lumea de dincolo de mormânt, este totdeauna același – aspirația spre adevăr, care, de altfel, trebuie să fie obiectul esențial și înnăscut al lucrării interioare, precum și al lucrării exterioare a sufletului.

Trupul, cu toate mădularele sale, ascultă de voința sufletului. Aceasta este menirea esențială și scopul activității sale. Sufletul, fiind invizibil, nu poate acționa decât cu ajutorul organelor trupului, care, prin ele însele, nu sunt decât niște instrumente inerte. Ei bine, dacă este așa, sufletul lipsit de organele trupului ar putea să înceteze a fi ceea ce a fost? Sufletul este cel care dă viață trupului, iar nu trupul învioară pe suflet; prin urmare, sufletul n-are nici o nevoie de instrumentele sale exterioare spre a păstra dincolo de mormânt forțele și însușirile pe care le-a avut în timpul petrecerii sale pe pământ.

Diferența constă numai în aceea că lucrarea sufletului în viața viitoare va fi incomparabil mai bună decât a fost pe pământ, iar despre aceasta avem mărturii în înseși cuvintele lui Iisus Hristos, care ne spune cum, cu toată prăpastia ce-i despărțea, bogatul din fundul iadului i-a văzut și recunoscut pe Lazăr și pe Avraam, locuind în rai. Așadar, lucrarea puterilor sufletești în viața viitoare va fi mult mai mare și mai substanțial îmbunătățită față de cea manifestată pe pământ.

Pe pământ, cu ajutorul binoclului, noi vedem obiectele la o mare distanță, iar cu toate acestea avem limite în vederea noastră, pe care nu le vom putea trece niciodată. Dincolo de mormânt, nici cea mai adâncă prăpastie nu-i va putea împiedica pe drepți de a-i vedea pe păcătoși și pe păcătoși de a-i vedea pe drepți. Au existat drepți care, prin mijlocirea unei vieți creștinești sfinte, au ajuns chiar în această lume la o asemenea limpezire a simțurilor lor, încât au atins desăvârșirea primilor oameni înainte de păcat și au văzut mult mai departe de limitele lumii văzute.

Ei înțelegeau, vedeau și aveau intuiția lucrurilor lumii spirituale; ei erau în comunicare cu spiritele și cu sufletul.

După atâtea probe și atâtea exemple, putem noi oare acum să ne îndoim sau, mai bine zis, putem să nu sperăm în viața viitoare, unde vom fi toți adunați în veșnicie, unde vom învăța a ne cunoaște pe deplin, unde ne vom vedea necontenit? Pe pământ era sufletul, iar nu ochiul care vedea oamenii și lucrurile; sufletul, iar nu urechea auzea sunetul; mirosul, gustul, pipăitul erau simțuri ale sufletului, iar nu ale membrelor trupului. Prin urmare, sufletul păstrează toate puterile și însușirile sale în viața de dincolo de mormânt, căci el este răsplătit sau pedepsit ca o ființă vie, ce are noțiunea și sentimentul răsplatei și pedepsei.

Întreaga lucrare a sufletului trebuie să aibă drept temei dragostea, care este substanța esențială a spiritelor celor mai curate și mai sănătoase; ea trebuie să fie întru totul alimentată de iubirea dezinteresată, creștină, îndreptându-se numai spre ea. Scopul definitiv al întregii lucrări trebuie să fie împărăția cerurilor, după cum ne învață Domnul nostru Iisus Hristos, care poruncește: „a căuta împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Sa". Numele lui Dumnezeu trebuie să sfințească toate acțiunile omului, care trebuie să fie numai expresia voinței dumnezeiești. Aceasta este lucrarea naturală a sufletului și chiar scopul existenței sale; contrar lucrării naturii sale, nu se împlinește voința lui Dumnezeu, ci se urmează voința arbitrară și rea a omului. Așadar, menirea naturală și esențială a sufletului este căutarea adevărului pe pământ. De aceea, dorințele noastre, aspirațiile noastre către frumos și adevăr fiind nesfârșite, ele se prelungesc în mod firesc în veșnicie. Păgânii atestau această menire a lucrării sufletului, căci filosoful Platon spune că „scopul unic al vieții omului trebuie să fie aflarea adevărului". Așadar, această cugetare este o cugetare înnăscută a spiritului omenesc!

Dacă spiritul, dincolo de mormânt, are o viață individuală și independentă, lucrarea sa se împarte în: 1) acți-

uni către Dumnezeu; 2) acțiuni către aproapele; 3) acțiuni către sine însuși.

Toate puterile sau însușirile sufletului, lucrând simultan, constituie activitatea sa; aceste însușiri nu există separat și nu pot lucra în afara sufletului. Însușirile sufletului, lucrând pe pământ în timpul vieții omului, lucrează și dincolo de mormânt, după moartea sa. Astfel, sufletul bogatului, de care Mântuitorul vorbește în Evanghelie, se coboară în iad după moartea sa. Acolo, în iad, toată lucrarea sufletului este tâlcuită de Iisus Hristos. Toate însușirile sufletului lucrează deodată: rațiunea arată cauzele nenorocirii actuale de neînlăturat, activitatea simțurilor interioare și exterioare produce un chin grozav, voința sufletului aspiră zadarnic la alinarea suferinței sale și, în fine, memoria îi reprezintă amintirea fraților săi rămași pe pământ, îl face să cugete la soarta lor după moarte, ceea ce dovedește activitatea simțirii și a spiritului.

Dacă sufletul este sortit a viețui în preajma unor ființe ce sunt asemenea lui și dacă acele ființe (sufletele) sunt unite pe pământ de Dumnezeu Însuși, cu legătura unei iubiri nemuritoare, atunci forța acestei iubiri face ca sufletele să viețuiască dincolo de mormânt după învățătura Sfintei Biserici, adică în tovărășia spiritelor și a celorlalte suflete. Este imensa familie a unui singur Părinte ceresc, ai cărei membri sunt fiii lui Dumnezeu; este împărăția nemărginită a Împăratului cerurilor, ai cărei membri sunt adeseori numiți de Biserică „cetățeni ai împărăției cerurilor". Însă fiii unei familii, precum și cetățenii unui stat, sunt în diferite raporturi unii cu alții.

Sufletul, viețuind în societate, viețuiește 1) pentru Dumnezeu, 2) pentru sine, 3) pentru aproapele, pentru ființele asemenea lui. După felul relațiilor sufletului cu Dumnezeu, cu sine și cu celelalte suflete, lucrarea sufletului se împarte în lucrarea interioară și lucrarea exterioară. Lucrarea interioară a sufletului este alcătuită din raporturile sale cu Dumnezeu și cu sine, în vreme ce lucrarea sa exterioară constă în relațiile cu semenii și, în ge-

neral, cu tot ceea ce-l înconjoară, fie în viața sa actuală, pe pământ, fie în viața sa dincolo de mormânt. Aceasta este dubla lucrare a sufletului pe pământ și dincolo de mormânt. Cugetarea, știința, simțământul, dorința sunt elemente ce constituie lucrarea interioară și individuală a sufletului, în timp ce lucrarea exterioară este alcătuită din diversele sale acțiuni referitoare la ceea ce ne înconjoară: ființe și lucruri.

Viața interioară, activitatea interioară

Simțământ, spirit, memorie, voință, conștiință. Lucrarea însușirilor sufletului dincolo de mormânt

Lucrarea simțurilor interioare și exterioare constituie primul grad sau, mai bine zis, temeiul lucrării sufletului. Forța simțirii ca însușire a sufletului primește informația prin mijlocirea organelor exterioare pe care își sprijină activitatea. Sunt șase simțuri interioare cu organele lor; acestora le corespund trei simțuri exterioare.

Simțuri	
Interioare	Exterioare
Senzația Mirosul	Atenția
Pipăitul Gustul	Memoria
Vederea Auzul	Imaginația

Sufletul, având o conștiință morală, trebuie să ducă o viață conformă naturii sale spiritual-morale; de aceea, toată lucrarea sa, precum și lucrarea fiecăreia dintre în-

susirile sale, trebuie să aibă un scop moral. Prin urmare, simțământul, ca una dintre lucrările sufletului, trebuie să-și întemeieze lucrarea sa morală pe datoriile morale ce-i sunt naturale. Ceea ce constituie lucrarea sufletului pe pământ și dincolo de mormânt este împlinirea acestor datorii morale. Îndeplinirea unei datorii naturale și morale sau a unei legi este binefacere pentru om, pentru sufletul său și pentru fiecare dintre însușirile sufletului, căci omul este menit să fie fericit. Așadar, acțiunea tuturor simțurilor interioare și exterioare constituie – pentru simțire în particular și pentru lucrarea sufletului în general – fericirea.

Astfel, nu se poate ajunge la fericire decât prin îndeplinirea legii morale și a datoriei morale. Dacă vrem să câștigăm dincolo de mormânt o situație bună pentru suflet, să ne silim să ne punem sufletul în această situație încât de pe pământ și să-i îndreptăm toate însușirile spre lucrarea cu care e hărăzit în lumea de dincolo de mormânt. Astfel, simțurile au o lege morală care călăuzește lucrarea lor, iar noi trebuie să împlinim toate acțiunile noastre în această lege.

Singura menire naturală a lucrării simțurilor este căutarea adevărului, aspirația la bine, la frumos, la adevăr. Simțurile noastre nu trebuie să vadă în toată creația decât slava lui Dumnezeu, în timp ce tot ceea ce ne-ar putea îndrepta spre o lucrare contrară menirii lor și să ne atragă în acțiuni vinovate, cum ar fi păcatul, trebuie respins ca un lucru contrar naturii sufletului. Simțurile, obișnuite a funcționa după menirea lor naturală, se bucură de tot ceea ce se referă la slava lui Dumnezeu: a vedea, a auzi, a simți pe Dumnezeu, Creatorul tuturor lucrurilor, în tot ceea ce există, a găsi plăcere și rațiune în tot ceea ce este conform legii Sale și a disprețui tot ce este contrar menirii naturale a simțurilor. Iată deci caracterul lucrării simțurilor care se va prelungi dincolo de mormânt, în împărăția gloriei dumnezeiești, unde destinul natural al

simțurilor va găsi împlinirea sa completă. Lucrarea simțurilor își atinge scopul și aceasta constituie fericirea sufletului. Obiectele materiale, vizibile, precum și lucrurile invizibile, spirituale, sunt cauza senzațiilor plăcute sau neplăcute ale sufletului. După cuvintele Apostolului Pavel, simțurile vor întâlni dincolo lucruri pe care ochiul niciodată nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și care niciodată nu s-au reprezentat spiritului. Numai atunci va începe pentru simțuri mulțumirea neîntreruptă și, prin urmare, nesfârșirea dorințelor. Astfel, lucrarea simțurilor și lucrarea voinței constituie temeiul primei lucrări a sufletului. Aceste două lucrări – cea a simțurilor și cea a voinței – constituie lucrarea principală a sufletului și lucrarea spiritului (cugetare, știință). Căci lucrare a spiritului sunt toate acțiunile sufletului, împreună cu activitatea cunoștinței de sine (adică a conștiinței). Așadar, pentru ca sufletul dincolo de mormânt să se poată bucura de fericire sau să îndure suferințele iadului, trebuie ca el să-și manifeste însușirile, fără de care viața lui este imposibilă.

Primul dintre simțurile interioare este vederea; despre funcționarea sa – conformă sau neconformă Legii lui Dumnezeu și, prin urmare, făcând bine sau rău sufletului – Domnul nostru Iisus Hristos spune următoarele: „Că oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvârșit adulter cu ea în inima lui" (*Matei* 5, 28). O astfel de lucrare a văzului este contrară legii lui Dumnezeu, depărtează pe om de Creator și-l face să piardă fericirea de dincolo de mormânt. Bunăoară, episcopul Nonus, la vederea frumuseții Pelaghiei, se puse pe plâns, căci el avea mai puțină grijă de sufletul său decât avea ea de frumusețea sa. Aceasta este lucrarea văzului conformă legii morale.

Aspirația spre adevăr, spre lumină, risipește întunecimile necurăției. Nu trebuie să fie decât o singură lege în toată lucrarea sufletului: căutarea adevărului, care este totdeauna unit cu bucuria spirituală și cerească, fruct al unei activități conforme legii morale; aceeași lege se refe-

ră în particular la fiecare dintre lucrările sufletului. Ea servește prin urmare drept temei lucrării tuturor simțurilor și, implicit, și celui al văzului, care trebuie să aibă ca obiect al lucrării sale pe pământ tot ceea ce lucrează spre slava lui Dumnezeu, spre lauda numelui Său. A contempla veșnic fața lui Dumnezeu, pe sfinții îngeri, pe toți sfinții și pe toți drepții ce au fost pe pământ și cu care eram uniți prin Dumnezeu cu legătura de nedezlegat și veșnică a unirii, a contempla toate frumusețile raiului, iată ce izvor nesecat de plăceri pentru văz, pentru lucrarea acestui simț! Amestecarea răului cu binele după căderea primului om trebuie să ne facă să fim cu grijă și să ne ferim a da drept obiect activității simțurilor noastre în general, și celui al văzului în particular, toate lucrurile de-a valma, care pot ucide sufletul. Trebuie să îndepărtăm vederea de tot ceea ce pricinuiește scandal (*Matei* 18). Vederea va căuta dincolo de mormânt aceleași obiecte care i-au făcut plăcere pe pământ. Lucrarea văzului, cântând pe pământ binele, frumosul și adevărul, va continua să se dezvolte dincolo de mormânt în aceeași direcție toată veșnicia, în împărăția adevărului, a binelui și a frumosului, în împărăția Aceluia care a zis despre El Însuși: „Eu sunt, Adevărul" (*Ioan* 14, 6). Însă acela care, pe pământ fiind, a obișnuit văzul la o lucrare contrară naturii și menirii sale, acela care găsea plăcerea în a privi lucrurile contrare adevărului, la ce continuare a plăcerii poate el să se aștepte dincolo de mormânt? Tot ce este contrar naturii este rău; prin urmare, toată lucrarea contrară legii morale, distrugând binele, va face ca lumea de dincolo de mormânt să fie lipsită de contemplarea lucrurilor cu care era obișnuită a se bucura pe pământ. Chiar dacă pe pământ pierderea acestei simțiri este o mare nenorocire pentru om, ce chin trebuie să fie în lumea de dincolo de mormânt, unde pierderea văzului, după învățătura lui Dumnezeu Însuși, va fi cea dintâi dintre pedepse, într-o viață care este pentru păcătos plină de privațiuni, ce vor

fi pentru el plata păcatelor?! Biserica învață că în iad, în întunericul focului ce-i macină, nenorociții nu vor putea să se vadă unul pe altul, păcătoșii fiind lipsiți în iad de de a vedea. Astfel, pentru fericirea drepților, simțul văzului este indispensabil sau, altfel spus, fericirea este imposibilă fără văz. Noi încheiem spunând că atât pentru fericire, cât și pentru osândă, simțurile sunt de neînlocuit.

Vechiul și Noul Testament, vorbind despre viața de dincolo de mormânt, ne prezintă suflete înzestrate cu simțul vederii. Bogatul și Lazăr se văd reciproc. Prin urmare, în rai, toți fericiții se văd. În iad, în timpul primei perioade, înaintea judecății definitive, păcătoșii sunt lipsiți de bucuria de a se vedea, însă ei văd, în schimb, spre marele lor chin, pe sfinții din rai. Vederea este, în învățătura Sfintelor Scripturi, simțul cel mai înalt al sufletului, un simț care, mai mult decât celelalte, îmbrățișează toată viața psihică a omului, un simț care pătrunde în adâncimile sale cele mai ascunse și se manifestă în raporturile sale cu lumea vizibilă, materială, și în lumea invizibilă, spirituală; un simț ce servește la primirea și păstrarea impresiilor produse de faptele exterioare.

Menirea naturală a activității auzului, ca și celei a văzului, este căutarea adevărului. Dacă urechea Evei ar fi fost deschisă la porunca lui Dumnezeu și închisă la vorbele amăgitorului, lucrarea auzului său ar fi fost naturală și conformă legii lui Dumnezeu, iar ea n-ar mai fi pierdut fericirea. Așadar, menirea simțului auzului pe pământ este de a fi aplecat spre tot ceea ce este natural, bun și frumos și totodată de a produce sufletului senzații mântuitoare și morale. Folosind auzul destinației lui esențiale și salvatoare pentru suflet, noi suntem siguri că dincolo de mormânt acest simț va găsi un izvor nesfârșit de fericire pentru lucrarea sa. Acolo unde răsună neîncetat cântările de veselie ale fericiților, unde lucrarea văzului va fi totdeauna veselă, urechea va auzi ceea ce niciodată nu a auzit pe pământ. Nimic nu va putea împiedica atunci fericirea au-

zului, fericire care depinde și provine din întreaga stare preafericită a sufletului. Fericirea sufletului necesită o acțiune continuă și preafericită a tuturor însușirilor sale și, prin urmare, și lucrarea preafericită a simțului auzului. Vechiul și Noul Testament, vorbind de viața viitoare, ne prezintă suflete înzestrate cu simțul auzului. Bogatul din Evanghelie, precum și Avraam – după mărturisirea Domnului Hristos – nu sunt nicidecum lipsiți de acest simț.

Scopul manifestării rațiunii este căutarea adevărului, altfel spus, cunoașterea Creatorului, a originii tuturor lucrurilor, a Autorului existenței lucrurilor văzute și nevăzute – deci a lui Dumnezeu. Căutarea adevărului este o aspirație proprie spiritului întregii omeniri. Ideea divinității, inerentă și esențială, este proprie spiritului uman și aparține lumii întregi, din toate timpurile și locurile. Pe de altă parte obiectul căutărilor spiritului omenesc este conștiința naturii văzute și nevăzute; în sfârșit, obiectul principal al activității spiritului este conștiința de sine însuși, conștiința completă a propriilor sale însușiri, conștiința de sine ca de o ființă individuală, personală și independentă. Așadar, lucrarea spiritului sau, cum se mai spune, lucrarea conștiinței de sine se compune din conlucrarea diferitelor activități ale spiritului, precum: cugetarea, știința, senzațiile și dorința.

Cunoașterea binelui și a răului va fi totdeauna limitată pe pământ, după cum spune Apostolul Pavel: „Cunoștința în parte"; așadar, cu toate eforturile sale, spiritul omenesc nu poate ajunge pe pământ la deplina sa dezvoltare și, după legea vieții veșnice, lucrarea spiritului omenesc va continua dincolo de mormânt. Atunci, spune Apostolul, aceste cunoștințe vor fi perfecte: „Ceea ce este în parte se va strica" (*I Corinteni* 13, 11). „Întru Împărăția Ta, Doamne, vom vedea lumina...", în spiritul nostru și în conștiința noastră.

Lucrarea conștiinței este alcătuită din lucrarea diferitelor însușiri; fiind întunecată prin pasiuni, prin deprin-

deri, prin rele înclinări, ea nu este nicidecum naturală, iar lucrarea cunoștinței nu este întru adevăr. Cum otrava luată în cea mai mică doză produce o acțiune mai mult sau mai puțin vătămătoare asupra organismului, tot așa și minciuna, oricât de puțin importantă ar fi, acceptată de spirit, otrăvește tot organismul sufletului; astfel, toată lucrarea sufletului este lovită de o boală mortală. Deci, dincolo de mormânt, conștiința pe care fiecare om o are despre sine însuși va prezenta sufletului, cu ajutorul diverselor sale însușiri, un tablou surprinzător și amănunțit, asupra activității sale pe pământ, bună sau rea. Toate acțiunile, toate vorbele, toate dorințele, toate simțurile se vor prezenta sufletului pentru a fi judecate prin prisma întregului univers moral.

Acțiunea principală a spiritului ce veghează cu asprime asupra stării sufletului, asupra lucrării diverselor însușiri ale spiritului omenesc, precum și convingerea profundă de propria sa slăbiciune, de fragilitatea sa, de nulitatea sa, iată ceea ce constituie pentru om cunoștința de sine însuși. Această umilă lucrare a spiritului întru căutarea adevărului, cu ajutorul celui ce a pronunțat legea veșnică pentru toți oamenii: „Fără de Mine nu puteți face nimic", este cea care conduce pe om la menirea sa definitivă, la viața veșnică și fericită încă de pe pământ, cu Dumnezeu și în Dumnezeu, căci Iisus Hristos Însuși ne învață că împărăția lui Dumnezeu este „înlăuntrul nostru" și că noi putem cunoaște mai dinainte fericirea încă de aici, de pe pământ, dar fericirea completă numai în Rai. Acolo continuă această lucrare a conștiinței despre care mărturisesc cuvintele drepților ce vor răspunde în ziua judecății viitoare: „Doamne! Când Te-am văzut flămând sau însetat ?..." Despre aceasta avem exemplul bogatului care, fiind în iad, recunoaște explicația stării sale nenorocite și își exprimă dorința ca frații săi de pe pământ să se ferească de cauzele ce duc la pierzanie: „Rogu-te, dar, părinte, să-l trimiți [pe Lazăr] în casa tatălui

meu; căci am cinci frați, să le spună lor acestea, ca să nu vină și ei în acest loc de chin" (*Luca* 16, 28). Acestea sunt cuvintele nenorocitului bogat din iad, care mărturisesc activitatea conștiinței sale de dincolo de mormânt, precum: memoria, voința, simțirea.

Ceea ce constituie viața sufletului este conștiința de sine. Prin urmare, această conștiință, făcând din suflet o ființă individuală, îi aparține și dincolo de mormânt. Viața și activitatea conștiinței sunt, după cum am mai spus-o, compuse din lucrarea diferitelor forțe sau facultăți ale sufletului care, luate aparte, nu există deloc și, prin urmare, nu lucrează deloc. Ele aparțin sufletului, iar sufletul le întrebuințează ca instrumente ale lucrării sale. Sufletul, cu toate însușirile sale, trece în locuințele veșnice și continuă acolo lucrarea sa, adică diferitele însușiri ale sufletului continuă și acolo să se manifeste. Să analizăm activitatea de dincolo de mormânt a diferitelor însușiri ale sufletului ce lucrează în comun. Activitatea conștiinței este alcătuită din: 1) lucrarea cugetării, 2) lucrarea științei, 3) lucrarea simțământului, 4) lucrarea dorinței.

Obiectul lucrării cugetării pe pământ, ca și dincolo de mormânt, este adevărul.

Menirea principală a acestei lucrări a sufletului este aceea de a face ca sufletul să-și atingă scopul – viața veșnică. Tot ceea ce este plăcut lui Dumnezeu, tot ceea ce este conform sfintei Sale voințe reprezintă obiectul lucrării cugetării pe pământ, ca și dincolo de mormânt. Felul în care omul cugetă pe pământ arată societatea căreia el îi va aparține în viața viitoare, căci acolo, dincolo de mormânt, sufletul nu va părăsi deloc părerile ce și le făcuse pe pământ în înclinările sale spre bine sau spre rău.

Obiectul lucrării științei este tot adevărul. Tot ce este adevărat, frumos și bun trebuie să fie obiectul căutărilor omului, al cărui suflet aspiră la cunoașterea tuturor lucrurilor importante. Omenirea pe pământ, cu toate dorințele și aspirațiile sale de a cunoaște toate lucrurile, nu poa-

te cuprinde imensitatea științei, care este infinită; omul nu va poseda niciodată decât o mică parte din știință. De aceea, însușirea de a cunoaște și a căuta, aparținând sufletului său nemuritor, nu-l va părăsi dincolo de mormânt și va continua să lucreze în toată veșnicia. Numărul obiectelor care pot fi cunoscute este atât de mare, încât căutările se vor prelungi la infinit. Știința nu are sfârșit, căci altminteri sufletul ar trebui să se oprească în lucrarea sa progresivă, ceea ce este incompatibil cu nemurirea sa și cu natura sa veșnic activă.

Pretutindeni în Vechiul ca și în Noul Testament, unde se pune problema vieții viitoare, sufletul este reprezentat ca păstrând o amintire completă a vieții sale trecute de pe pământ, precum și o amintire a tuturor acelora cu care el era în relație pe pământ. Aceasta este învățătura sfintei noastre Biserici (*Teologia ortodoxă* a lui Macarie, Mitropolit de Moscova), învățătură perfect adevărată și conformă cu deducțiile rațiunii, care ne reprezintă sufletul, în viața de dincolo de mormânt, înzestrat cu facultățile sale și, prin urmare, și cu memorie. Bogatul din Evanghelie își amintește de frații lui rămași pe pământ și se îngrijește de soarta lor dincolo de mormânt. Lucrarea sufletului fiind compusă din acțiunea diferitelor sale activități, acesta nu poate avea o conștiință absolută de sine (acțiune de spirit), nici nu se poate judeca cu totul (acțiunea conștiinței) fără ajutorul memoriei, care reprezintă trecutul atât de viu de parcă ar fi prezentul.

În prima parte a vieții de dincolo de mormânt atât sufletele din rai, cât și cele din iad rămân în unire, în relație și în comuniune cu cei vii de pe pământ; ele își amintesc de aceia care le erau scumpi pe pământ și îi iubeau. Cu toate acestea, aceia care au avut ură pentru aproapele lor pe pământ și care nu s-au vindecat de acest rău continuă să urască și dincolo de mormânt, în gheena, unde iubirea nu există.

Voința este o forță care conduce lucrarea sufletului și a diverselor lui însușiri. Menirea esențială a acestei activi-

tăți este aceea de a conduce lucrarea sufletului și a însușirilor sale după exigențele legii lui Dumnezeu și ale conștiinței. Voința trebuie să conducă lucrarea sufletului astfel încât să-și poată împlini menirea sa esențială – îndeplinirea voinței lui Dumnezeu. Actele voinței pot fi conforme sau neconforme legii lui Dumnezeu și conștiinței. Această conformitate sau neconformitate de pe pământ se transformă dincolo de mormânt fie într-o identitate completă cu voința lui Dumnezeu, fie într-o perfectă unire cu vrăjmașul adevărului, în dușmănie cu Dumnezeu.

Lucrarea simțurilor și a dorințelor este baza activității cugetării și științei; câtă vreme cunoștința de sine însuși nu poate fi luată sufletului dincolo de mormânt, încheiem spunând că lucrarea simțurilor și a dorințelor, care sunt temeiul științei, există deopotrivă și în lumea de dincolo de mormânt.

Acolo unde nu există o activitate a simțurilor n-ar putea fi nici dorință, nici știință, deci n-ar fi viață; de aceea, credem că sufletul se bucură dincolo de mormânt de manifestarea simțurilor sale, fără de care răsplata ar fi cu neputință. Această credință este afirmată prin cuvântul lui Dumnezeu, ca de altfel și prin rațiune.

Proprietatea esențială și naturală – acțiunea, aparținând unui obiect oarecare, determină caracterul lui și servește spre a-l distinge dintre toate celelalte. Astfel, observăm că legea lui Dumnezeu nu este o silnicie, o violentare, ci o exigență naturală, a cărei împlinire este ușoară și necesară, și este totodată o binefacere pentru aceia care o îndeplinesc. Așa, spre exemplu, iubirea este un simțământ înnăscut în spiritul omului, care, dus la cel mai înalt grad al său, nu-i aparține decât lui; dezbrăcat de facultatea de a iubi, el nu mai are importanță, nu ajunge la scopul menirii sale și își falsifică natura. Iubirea este o lege pentru om și această lege este o binefacere pentru el, aducându-i fericirea pe pământ și dincolo de mormânt. Ascultând de legea pe care i-o impune natura, omul îndeplinește cerințele conștiinței sale, care este în-

săși acea lege interioară despre care vorbim: vocea lui Dumnezeu Însuși, ce umple inima servitorului său de o bucurie cerească încă de pe pământ. Dacă a îndeplinit legea, omul a atins menirea sa, care este odihna, bucuria, fericirea, căci Domnul nostru Iisus Hristos Însuși a zis: „Fiți buni și smeriți cu inima și veți afla odihna sufletelor voastre" (*Matei* 11, 29).

Prin urmare, odihna promisă de Dumnezeu pe pământ este situația conștiinței ce aduce inimii liniștea, în timp ce, dacă ne abatem de la menirea noastră naturală, de la exigențele naturii noastre spiritual-morale, conștiința va produce situația contrară, adică tulburarea inimii. Sunt mijloace pe pământ de a vindeca ceea ce este bolnav; însă acum, dincolo de mormânt, cine poate da pace și repaus? Pe pământ, lucrarea conștiinței, precum și a celorlalte facultăți, nu e decât începutul lucrării lor în viața viitoare. Simplitatea sufletului și curăția inimii provoacă omului o fericire ce corespunde vieții fericite a raiului.

Așadar, lucrarea spiritului, a voinței și a conștiinței constă în a respecta legea lui Dumnezeu și în a aspira continuu către aceasta.

Lucrarea conștiinței dincolo de mormânt constituie, mai presus de orice, viața interioară și lucrarea sufletului. Lucrarea conștiinței pe pământ ca și dincolo de mormânt este rezultatul judecății, al osândirii, după care urmează odihna sau remușcarea, absența păcii din suflet ca urmare a judecării conștiinței. Cunoștința de sine (rezultat al lucrării spiritului) și judecata de sine (efectul conștiinței) reprezintă viața interioară și spirituală, deci lucrarea sufletului de dincolo de mormânt. Cine n-a simțit asupră-și efectul conștiinței încă de aici, de pe pământ? După faptele de milostenie care se reflectă în conștiință, inima se umple de o bucurie cerească, în timp ce, după săvârșirea faptelor rele, după călcarea legii lui Dumnezeu, omul pierde liniștea inimii și cade într-o stare de frică, care se transformă curând în împietrirea inimii și disperare, dacă sufletul nu se vindecă la timp de răul făcut, prin căile

oferite omului de Dumnezeu. Acestea sunt cele două situații contrare ale sufletului, ca efect al lucrării conștiinței. Aceste două situații se vor dezvolta dincolo de mormânt sub judecata conștiinței, care pedepsește sau răsplătește, după starea morală în care se găsea sufletul pe pământ.

Conștiința este vocea legii, vocea lui Dumnezeu în om, făcut după chipul Domnului; ea este o însușire înnăscută a sufletului și nu-l părăsește niciodată, oriunde s-ar afla. Efectele lucrării sale – judecata și osândirea – sunt hotărâri veșnice, care nu se schimbă niciodată. Lucrarea conștiinței nu încetează nici pentru sfinții din rai, nici pentru osândiții din iad. Judecata conștiinței, ca judecată a vocii lui Dumnezeu în om, este grozavă; de aceea, sufletele urmărite încă de pe pământ de mustrările conștiinței, neștiind să le slăbească prin pocăință, așa cum au făcut fiul risipitor, vameșul, Apostolul Petru sau femeia adulteră, și dorind să se ferească de condamnarea și chinurile acesteia, recurg la sinucidere, crezând că pot găsi alinarea lor în moarte. Însă sufletul nemuritor nu face decât să treacă la starea de dincolo de mormânt, stare ce corespunde celei de dinainte de moarte; de aceea, sufletul chinuit de căință trece dincolo de mormânt în aceeași stare a osândirii de sine și a reproșului veșnic al conștiinței.

Eliberat din trup, sufletul intră în viața ce corespunde naturii sale, unde nimic nu-l mai poate tulbura. Cunoștința de sine, conștiința deplină a vieții pământești, unită cu lucrarea memoriei care-i va aminti permanent viața sa pământească, ca temei al stării de dincolo de mormânt cu fericiții sau cu osândiții, va fi viața sufletului, cunoștința de sine, în timp ce lucrarea cunoștinței care judecă va umple această viață de un repaus veșnic sau de regrete nesfârșite ce nu vor lăsa nicidecum loc odihnei, căci aceasta nu poate fi decât acolo unde nu este nici regret, nici mustrare, nici pedeapsa legii.

Viața exterioară și manifestarea exterioară

Unirea, legătura, raporturile mutuale și comunicarea între lumea de dincolo de mormânt și lumea actuală și între sufletele de dincolo de mormânt

Deoarece nemurirea produce sufletului o viață interioară, fiind expresia activității sale interioare, și pentru că împlinirea vieții sale interioare sau menirea acesteia se manifestă nu în singurătate, ci în tovărășia unor ființe asemănătoare, așa cum ne învață Domnul nostru Iisus Hristos, noi înțelegem că pentru această viață socială sufletul simte nevoia de a-și desfășura viața exterioară dincolo de mormânt, activitate care exprimă raporturile mutuale între ființele spiritual-morale – îngerii și sufletele –, precum și raporturile cu cei din jurul lor. Prin urmare, manifestarea exterioară, viața sufletelor de dincolo de mormânt, este alcătuită din unirea, din legătura, din raportul și comunicarea cu cei ce sunt pe pământ și cu sufletele de dincolo de mormânt în prima perioadă a vieții viitoare. În a doua perioadă, aceste raporturi nu vor mai exista decât între locuitorii împărăției cerurilor, singura împărăție a gloriei ce va exista. Unirea, legătura, raportul și comunicarea sufletelor dincolo de mormânt determină influențarea lor reciprocă în viața de dincolo de mormânt din prima perioadă; însă, în a doua perioadă, după ce drepții vor fi despărțiți de osândiți, orice relație între ei va înceta.

Raporturile mutuale în rai vor continua veșnic, căci fără ele fericirea este imposibilă; însă în iad ele au încetat cu totul de la învierea lui Iisus Hristos, când Domnul i-a scos din iad pe drepți. Nu sunt deci raporturi mutuale între păcătoși, deoarece ei sunt lipsiți de această fericire în iad. Ei nu se văd deloc unii pe alții și nu văd decât spiritele răului.

Ființele spiritual-morale, spiritele (bune și rele) și sufletele, atât cele ce locuiesc în trupurile lor pe pământ, cât și cele ce au trecut la veșnicele locașuri, corespunzătoare naturii lor, lucrează mutual unele asupra altora oriunde s-ar afla, așa cum am văzut în partea a doua a lucrării noastre intitulate „Legătura interioară și raportul tainic între vii și morți"*.

Lumea spirituală de dincolo de mormânt și lumea actuală exercită una asupra celeilalte o influență mutuală. Prin urmare, sufletele, ca ființe spiritual-morale, lucrează unele asupra celorlalte și în lumea de dincolo de mormânt. Cuvântul lui Dumnezeu ne descoperă că îngerii nu viețuiesc singuri, ci sunt întotdeauna în comunicare unii cu alții. Domnul nostru Iisus Hristos afirmă că sufletele vor fi în împărăția sa ca îngerii; din aceasta înțelegem că natura sufletului este asemenea celei a îngerilor și că, prin urmare, sufletele sunt în comunicare permanentă.

Caracterul sociabil este o calitate esențială a sufletului, fără de care el nu poate să-și atingă scopul, adică fericirea; numai prin comunicare și influență mutuală sufletul poate să evite această stare contrară naturii sale, despre care Creatorul a zis: „Nu e bine ca omul să fie singur" (*Facere* 2, 18) atunci când omul era încă în rai, bucurându-se de fericire. Pentru deplina fericire a omului nu lipsea decât o ființă asemenea lui, cu care să fi fost în comunicare și în împreună-locuire.

Însuși Dumnezeu a afirmat acest adevăr în rai și Sfântul Duh l-a rostit prin gura profetului David: „Iată acum ce este bun și ce este frumos, decât numai a locui frații împreună" (*Psalmul* 132, 1). Prin urmare, împlinirea fericirii necesită împreuna-petrecere cu sufletele virtuoase, ceea ce oferă fericirea, după cuvântul proorocului David. El ne sfătuiește însă de a nu ne depărta de societatea

* Cf. „Viața repausaților noștri", vol. I, Ed. Anastasia, 1993 – n. ed.

oamenilor în general, ci a fugi numai de cei răi: „Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioșilor, și în calea păcătoșilor nu a stat, și pe scaunul hulitorilor n-a șezut" (*Psalmul* 1, 1). Din aceasta reiese clar că fericirea presupune influența reciprocă și comunicarea între oameni; iar, după cum am mai spus-o, influența reciprocă este chiar comunicarea întemeiată pe unire, legătură și raporturi mutuale.

Sufletul, părăsind trupul, continuă lucrarea sa ca o ființă vie și nemuritoare. Dacă comunicarea cu ființele asemenea lui este o necesitate esențială a sufletului, fără de care fericirea este cu neputință, această necesitate va găsi o completă mulțumire dincolo de mormânt, în societatea aleșilor lui Dumnezeu – în împărăția cerurilor. După mărturisirile revelației divine referitoare la viața comună și comunicarea sfinților în rai, rațiunea noastră ne aduce la aceeași concluzie. Domnul nostru Iisus Hristos ne prezintă, în parabola bogatului și a lui Lazăr, acest raport mutual al sufletelor în prima perioadă de dincolo de mormânt.

Despre legătura și comunicarea între lumea de dincolo de mormânt și lumea actuală

În partea a doua a lucrării noastre: „Legătura interioară și raportul tainic între vii și morți", am redat învățătura Bisericii Ortodoxe referitoare la legătura, unirea, raportul și comunicarea lumii văzute, actuale, cu lumea nevăzută, de dincolo de mormânt, și am atras atenția cititorilor asupra elementelor ce alcătuiesc legătura, unirea, raportul și comunicarea referitoare la cei vii. În partea a treia a lucrării noastre, intitulată „Învățătura Bisericii", referitoare la mijlocirea viilor pentru morți, am vorbit despre modul în care viii exprimau și exprimă prin semne văzute unirea, legătura, raportul și comunicarea cu lu-

mea de dincolo de mormânt. Capitolul prezent are drept scop acela de a arăta în ce consistă legătura, unirea, raportul și comunicarea repausaților, a acelora în privința cărora sentința definitivă n-a fost încă pronunțată, cu viii de pe pământ; s-a făcut deja o scurtă mențiune despre unirea, legătura, raportul și comunicarea îngerilor buni și a demonilor, a sfinților aleși ai lui Dumnezeu și a osândiților pierduți pentru împărăția cerurilor cu viii, în a doua parte a lucrării, intitulată: „Legătura interioară și raportul tainic între vii și morți". Legătura strânsă a părților din această carte și claritatea subiectului ne vor obliga să revenim în acest capitol la ceea ce am mai spus.

În capitolul precedent am arătat viața interioară a sufletului dincolo de mormânt și lucrarea însușirilor sale, spunând că, pentru deplina sa fericire, sufletul, după mărturisirea Creatorului său, care a zis: „Nu e bine să fie omul singur pe pământ", are nevoie de comunicarea cu ființele spiritual-morale, cu semenii săi în împărăția spiritual-morală, care se întinde pe întreg pământul și în afară de el; de aceea, sufletele în privința cărora nu a fost pronunțată o sentință ultimă sunt în raporturi mutuale cu sufletele ce sunt încă pe pământ, precum și cu acelea ce sunt în rai. Însă sufletele osândiților nu pot comunica nici cu sfinții, nici cu sufletele păcătoșilor care nu sunt cu totul pierdute pentru împărăția cerurilor, căci aceste suflete osândite pentru veșnicie n-au avut, în timpul vieții lor pământești, nici o comunicare cu sufletele virtuoase ale sfinților, nici cu sufletele nedesăvârșite.

Viața exterioară – lucrarea sufletelor celor aleși și a sufletelor nedesăvârșite – este condusă de aceeași lege care unește toate ființele spiritual-morale cu Creatorul lor și între ele însele. Această lege a nemuririi este iubirea veșnică.

Manifestarea exterioară a sfinților către cei care sunt pe pământ prezintă perfecțiunea, în comparație cu manifestarea exterioară a sufletelor nedesăvârșite. Sufletele

care aparțin acestor două stări de dincolo de mormânt – aceea a mântuiților și aceea a nedesăvârșiților – și care au fost unite pe pământ prin legături de prietenie, de rudenie, de iubire, continuă să se iubească în mod sincer și cu mai multă putere decât în timpul vieții lor pământești. Pentru că ele își amintesc de aceia care au rămas pe pământ și continuă să-i iubească. Cunoscând viața celor vii, repausații iau parte la ea, se amărăsc de necazurile lor și se bucură de bucuria lor. Având un singur și același Dumnezeu, cei care au trecut la veșnicele lăcașuri speră în rugăciunile și mijlocirea celor vii și doresc mântuirea atât pentru ei înșiși, cât și pentru aceia ce trăiesc încă pe pământ, așteptând în fiecare clipă odihna din patria cerească. Ei știu că datoria oricărui suflet viu este de a fi gata de moarte în fiecare oră a zilei și a nopții.

„Dumnezeu este iubire" (*I Ioan* 4, 8), iar Domnul a zis că *El este viața*, deci viața este iubire, iar iubirea este viață.

Deoarece viața este veșnică ca și Dumnezeu, și iubirea trebuie să fie veșnică. De aceea Apostolul Pavel învață că „dragostea nu se sfârșește niciodată", ea fiind păstrată în lumea de dincolo de mormânt de sufletul căruia îi este necesară ca și viața, pentru că el este nemuritor. Prin urmare, iubirea este pentru sufletul viu o însușire esențială, fără de care sufletul este mort, așa după cum mărturisește cuvântul lui Dumnezeu: „Cine nu iubește pe fratele său, rămâne în moarte" (*I Ioan* 3, 14). Așadar, iubirea urmează sufletul în împărăția cerească, acolo unde fără de ea nimic nu poate pătrunde. Iubirea, sentiment dumnezeiesc sădit în sufletul nemuritor, îl însoțește pe acesta, după învățătura Sfântului Apostol Pavel, dincolo de mormânt. Iubirea pentru aproapele, aprinsă în inima celui curățat prin credință, continuă și dincolo de mormânt, fiind din Dumnezeu.

Dacă noi, creștinii, suntem cu toții uniți, sub diferite raporturi, prin legăturile sfinte ale iubirii nemuritoare, inimile pline de această iubire continuă să ardă dincolo

de mormânt pentru Dumnezeu și aproapele, și mai ales pentru aceia cu care eram uniți prin legături de rudenie. Astfel, pe lângă porunca divină a iubirii, poruncă ce a fost dată sufletului și nu trupului: „Iubiți-vă unii pe alții, precum Eu v-am iubit pe voi", se manifestă și alte forme ale iubirii, printre care cea dintre rude. „Cel care petrece întru dragoste, întru Dumnezeu petrece", învață Sfântul Ioan, Apostolul iubirii. Prin urmare, aceia dintre repausați care petrec întru Dumnezeu îi iubesc pe cei vii. Nu numai aceia dintre ei care au ajuns la desăvârșire, ci și aceia care nu sunt depărtați de Dumnezeu pentru totdeauna păstrează sentimentul de iubire către cei vii rămași pe pământ. Numai sufletele osândite pentru veșnicie, care sunt cu totul străine de acest sentiment, aceia ale căror inimi au fost totdeauna pline de ură, numai aceștia sunt cei care nu-și iubesc aproapele dincolo de mormânt. Ceea ce sufletul a dezvoltat în el pe pământ, iubirea sau ura, aceea va duce cu sine în viața viitoare. O mărturie despre veșnicia iubirii este parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr. Domnul ne spune lămurit cum că bogatul, fiind în iad și cu toate chinurile pe care le îndura, și-a amintit de frații săi rămași pe pământ și se îngrijea de soarta lor în viața viitoare, ceea ce înseamnă că el încă îi mai iubea. Dacă este așa, cu ce iubire părintească iubesc părinții pe copiii lor rămași orfani pe pământ?! Cât de arzătoare trebuie să fie iubirea soților sau a soțiilor pentru cei rămași văduvi! Cu ce iubire îngerească iubesc copiii repausați pe părinții lor rămași pe pământ! Ce iubire sinceră trebuie să aibă frații, surorile, prietenii și toți adevărații creștini pentru frații lor, surorile și amicii care au rămas pe pământ și pentru toți aceia cu care ei sunt uniți prin credința creștină!

Sfântul Apostol Petru, părăsind această viață, promite prietenilor săi că-și va aminti de ei după moarte: „Dar mă voi sili ca, și după plecarea mea, să vă amintiți necontenit de acestea" (*II Petru* 1, 15). Așadar, chiar aceia

care sunt în iad ne iubesc și se ocupă de soarta noastră, în timp ce aceia ce sunt în rai se roagă pentru noi. Dacă iubirea este viață, ceea ce este un adevăr de netăgăduit, putem noi admite că repausații noștri nu ne iubesc? Se întâmplă adeseori să judecăm pe alții prin noi înșine. Dacă nu iubim pe aproapele nostru, noi credem că astfel trebuie să fie pentru toți ceilalți; însă o inimă iubitoare nu e niciodată înclinată a vedea răul, ura și vicleșugul în inima altora, ci ea găsește prieteni chiar în dușmani. De aceea, cei care se îndoiesc de iubirea repausaților pentru cei vii dovedesc prin aceasta că au o inimă rece, unde nu arde flacăra dumnezeiască a iubirii, o inimă care nu viețuiește în spirit și care e departe de Mântuitorul său, căci Domnul a unit pe toți membrii Bisericii Sale, fie ei de pe pământ sau de dincolo de mormânt, printr-o singură legătură a iubirii nemuritoare.

Omul nu iubește chiar tot ceea ce-și aduce aminte; însă de ceea ce iubește își amintește cu drag și, cum nu poate uita cât timp iubește, și iubirea este nemuritoare. Memoria este o forță, o însușire a sufletului. Fiindcă manifestarea memoriei este necesară lucrării sufletului pe pământ, pentru ce dar sufletul ar fi lipsit de ea dincolo de mormânt? Aducerea aminte de viața pământească poate aduce sufletului odihna sau a-l arunca judecății conștiinței. Dacă admitem absența memoriei dincolo de mormânt, cum ar putea sufletul să învețe a se cunoaște și a se judeca – două acțiuni fără de care nu ne-am putea reprezenta viața viitoare, cu răsplata și pedeapsa sa? Parabola bogatului și a lui Lazăr, precum și propria noastră rațiune, ne spun că repausații își amintesc de cei vii, căci bogatul în iad își amintește, cu toate suferințele, de cei cinci frați rămași pe pământ. Prin urmare, repausații dragi inimii noastre își aduc aminte de noi, cei care rămânem pentru încă un timp oarecare pe această lume.

Activitatea fizică a omului este alcătuită din cugetare, dorință și sentiment. Sufletul fiind nemuritor, lucrarea sa

este infinită. Lucrarea sufletului, bună sau rea, către aproapele său continuă dincolo de mormânt. Sufletul cu bune sentimente are grijă de mântuirea aproapelui său și a tuturor oamenilor în general, în timp ce sufletul celui rău nu cugetă decât la a-i pierde. Sufletul virtuos cugetă: „Ce păcat că aceia care sunt încă pe pământ nu cred îndeajuns sau deloc, că nu cugetă îndestul sau deloc la ceea ce Dumnezeu a pregătit omului în viața viitoare". Bogatul din Evanghelie aflat în iad și iubind pe frații săi își amintește de ei cu un viu interes. Învierea morților, pe când Domnul nostru Iisus Hristos a murit pe cruce, este un exemplu al interesului pe care morții îl poartă vieții viilor (vezi „Legătura interioară și raportul tainic între vii și morți").

Fiindcă repausații își amintesc de noi și ne iubesc, este natural ca ei să aibă un viu interes pentru soarta noastră. Ei acum văd lămurit roadele activității noastre pământești și iau parte activă la viața noastră. Ei se întristează și se bucură cu noi.

Repausații pot oare cunoaște viața viilor direct sau indirect? Pentru ce cere bogatul de la Avraam să-i trimită pe cineva din rai la frații săi, ca să-i prevină de trista soartă care îi aștepta dincolo de mormânt? Această rugăciune ne arată lămurit că el cunoaște perfect viața nepăsătoare a fraților săi.

Mântuitorul ne învață prin această parabolă că viața noastră pământească nu este indiferentă vieții repausaților. Ce îngrijorare producea bogatului în iad viața fraților săi! El se întrista de viața lor nelegiuită. Domnul nu ne spune dacă frații lui se îngrijeau de soarta repausatului, cu toate că și acesta din urmă avea mare nevoie de ajutorul lor. Două motive l-au împins pe nenorocitul bogat să-l roage pe Avraam de a-i călăuzi pe frații săi la o viață virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu. Niciodată pe pământ el nu cugetase la mântuirea sa, nici la cea a fraților săi. Neiubindu-se decât pe sine, el nu trăia decât

pentru sine, în timp ce acolo, în iad, văzând pe săracul Lazăr în gloria sa și văzându-se în umilință și suferință, poate că un sentiment de gelozie și de mândrie l-a îndemnat să-l roage pe Avraam să trimită pe cineva din repausați pe pământ. Pe de altă parte, mântuind pe frații săi, el spera să se mântuiască și pe sine prin mijlocirea lor. Desigur, dacă ei și-ar fi schimbat felul lor de viață, și-ar fi amintit de el și ar fi luat parte la soarta lui prin rugăciuni și jertfe către Dumnezeu. Viața virtuoasă a viilor este o bucurie pentru repausați, în timp ce necredința lor pricinuiește întristare celor repausați. Noi citim în Sfânta Scriptură dovada că nenorocitul bogat cunoștea viața fraților săi de pe pământ după propria lui situație de dincolo de mormânt, căci este spus că mare bucurie este în cer pentru un păcătos care se pocăiește. De aceea, toată mulțimea îngerilor și toată mulțimea nenumărată a drepților se bucură în cer. Cauza acestei bucurii în cer este pocăința unui păcătos de pe pământ. Locuitorii cerului triumfă, însă la acest triumf se mai adaugă bucuria mântuirii noastre, când, viețuind încă pe pământ, noi părăsim tot ce este zadarnic, temporal și material și începem să recunoaștem cât ne-am depărtat de menirea noastră, cât suntem de departe de Dumnezeu.

Punând limită necredinței și nedreptății, noi începem într-o activitate nouă, întemeiată pe învățătura Domnului nostru Iisus Hristos. Astfel, viața noastră pământească în Iisus Hristos și pentru Iisus Hristos, o viață plăcută și virtuoasă, bucură pe locuitorii împărăției cerurilor. Deci, nu numai sfinții și îngerii se bucură, ci și aceia dintre repausați care n-au atins încă perfecțiunea, ba chiar osândiții, care, după mărturisirea pe care un craniu al unui preot păgân i-a făcut-o Sfântului Macarie Egipteanul, simt alinare ca urmare a vieții pământești a viilor care au frică de Dumnezeu și ale căror rugăciuni ajung până la El. Repausații văd atunci în noi pe binefăcătorii lor, care lucrează la alinarea stării lor de dincolo de mormânt. Este

clar acum că nenorocitul bogat nu putea să se bucure în iad de viața pământească a fraților, căci el, după mărturisirea Evangheliei, suferea mai mult pentru că nu putea să se bucure de căința și de pocăința fraților, care ar fi putut prin viața lor să îmbunătățească soarta nenorocitului frate. Convorbirea Sfântului Macarie cu craniul ne arată că bogatul din iad cunoștea viața pământească a fraților săi. „Când tu te rogi pentru noi, zise craniul, noi simțim o mare alinare"... Prin urmare, bogatul din Evanghelie putea să judece viața fraților săi prin propria sa stare din iad. Nesimțind nici o alinare, el a înțeles situația lor nelegiuită. Dacă ei ar fi dus o viață mai mult sau mai puțin virtuoasă, și-ar fi amintit de repausatul lor frate, i-ar fi venit în ajutor, și atunci repausatul ar fi putut zice, ca și craniul preotului păgân, că rugăciunile lor îi aduceau oarecare alinare. Iată deci motivul principal pentru care repausații cunosc viața pământească bună sau rea, pentru că ea influențează starea lor de dincolo de mormânt.

Pe de altă parte, lucrarea sufletului fiind în trup, ea este mult împiedicată de acest trup material și imperfect. Orizontul activității sufletului, prin unirea sa intimă cu trupul, supus condițiilor de timp și spațiu, depinde în mod necesar de aceleași condiții. De aceea, lucrarea sufletului locuind în trup nu e decât activitatea omului în calitatea sa de făptură trupească. Însă după ce a scăpat din acest trup, nemaifiind supus legilor timpului și spațiului, sufletul, ca ființă delicată, nematerială, începe o lucrare ce depășește limitele lumii materiale. El concepe și vede ceea ce-i ascundea odinioară materialitatea trupească. Sufletul intră în starea ce-i era naturală, începe a lucra după natura sa, simțirile funcționează conform menirii lor naturale, căci situația actuală a simțurilor nu e nicidecum naturală, ele fiind în stare de boală, ca urmare a păcatului originar.

După despărțirea sa de trup, sufletul intră în limitele naturale ale lucrării sale, unde timpul și spațiul nu există. Dacă sfinții cunosc (văd și simt) situația de dincolo de mormânt a sufletelor nedesăvârșite (cu toată distanța imensă ce desparte pe Avraam și pe bogatul) și intră în comunicare cu ele, noi trebuie să înțelegem din aceasta că sfinții cunosc și viața noastră pământească, cu tot spațiul infinit ce desparte cerul de pământ. Și fiindcă sufletele nedesăvârșite cunosc (văd și simt) situația sfinților, pentru ce cei dintâi, care sunt în iad, n-ar putea cunoaște situația celor vii, după cum bogatul din iad cunoștea situația celor cinci frați ai săi de pe pământ?

Și apoi, este oare cu putință ca repausații, fiind uniți cu noi în spirit, să nu cunoască viața noastră pământească? Astfel, cunoașterea pe care repausații o au despre viața viilor este întemeiată pe propria lor situație de dincolo de mormânt, pe perfecțiunea simțurilor de dincolo de mormânt, pe simpatie. Ceea ce este cu adevărat frumos vedem în creația lui Dumnezeu. Creatorul a zis despre creația Sa că totul era „bun". Viața lumii spirituale, a lumii morale și a lumii materiale se dezvoltă paralel, după o lege neschimbată, dată de Creatorul. Starea întregului se reflectă asupra fiecăreia dintre părțile sale și, la fel, schimbarea situației părților exercită o influență mai mare sau mai mică asupra întregului. Starea părților întregului, influențându-se una pe cealaltă, produce armonie și înțelegere în Univers. Această armonie se numește simpatie, căci simpatizând cu altul te simți fără voie chiar în aceeași situație. În împărăția lui Dumnezeu, între ființele morale – precum îngerii și sufletele, care n-au decât o singură natură și un singur scop al existenței – domnește o conformitate a simțămintelor, având la bază iubirea ce unește toate ființele morale.

Existența, viața îi sunt date sufletului nu numai pentru el însuși, ci și pentru Creatorul și pentru aproapele său. Eva a fost creată pentru Adam și sufletul său există

nu numai pentru ea însăși, ci ea completează existența lui Adam. Așadar, situația unui suflet depinde de situația sufletelor care-l înconjoară și cu care el este într-o anumită relație. Căderea Evei s-a reflectat asupra lui Adam. Egoismul nu este nicidecum propriu sufletului, plinătatea sufletului depinde de raporturile sale cu Dumnezeu și cu semenii săi. Viața sufletului este intim legată de viața semenilor săi, de aceea nu putem admite că același spirit care îi însuflețește să nu fie îndrumătorul ce conduce sufletele la simpatie, sub toate raporturile, în bucurie, în întristare și în alte situații asemănătoare. Bucuria, scârba sau orice altă situație a sufletului pentru care un alt suflet are un viu interes – iată ce se numește simpatie. Simțămintele, presentimentele, simpatiile, precum și bucuria și scârba sunt moduri de manifestare ale inimii.

Există o zicere populară care nu e lipsită de adevăr și care spune: „O inimă trimite o veste unei alte inimi". Oare nu desemnează această expresie simpatia? Simpatia este o însușire naturală a sufletului și e natural ca sufletul să plângă și să se bucure cu semenii săi. Puterea morală a omului a denaturat calitățile esențiale ale sufletului, iar iubirea și ura au început să lucreze contrar menirii lor. Slăbirea credinței și a dragostei, sofismul, corupția inimii au schimbat simpatia în antipatie. Omul știe atât de puțin comparativ cu ceea ce Dumnezeu i-a permis să știe încât că știința sa e aproape nulă. Acest adevăr incontestabil a fost confirmat de Sfântul Apostol Pavel. Câte taine nu sunt în natura omului care e alcătuită din trup, din suflet și din spirit! Sufletul și trupul simpatizează mutual, de aceea starea sufletului influențează trupul, iar starea trupului se reflectă asupra situației sufletului. Așadar, pentru ființele spiritual-morale, simpatia este un simțământ esențial, căci ele toate nu formează decât un trup și un spirit. Simpatia membrelor trupului nostru ne face să înțelegem că există și simpatie între membrii marelui trup

al Bisericii lui Hristos, al împărăției lui Dumnezeu, care este „bună", căci numai acolo se află adevărul, pacea, bucuria, frumosul și binele.

La început, moartea produce întristare, determinată de despărțirea vizibilă de o persoană iubită. Forța, gradul de întristare depind de puterea afecțiunii ce unește două ființe și de raporturile lor mutuale. O asemenea întristare resimțită de suflet se manifestă vizibil prin plângeri, prin lacrimi. Se spune, în general, că lacrimile alină sufletul, în timp ce întristarea fără lacrimi îl face să sufere cumplit.

Sufletul, fiind strâns legat de trup, acesta din urmă îi servește drept instrument pentru manifestarea vizibilă a simțurilor sale; așa, de exemplu, lacrimile exprimă întristarea inimii. De aceea, lacrimile, plângerile sunt nevoi ale firii, deși credința nu permite decât să plângem moderat și cu oprire. Astfel, firea provoacă plângerile, lacrimile, în timp ce credința mângâie, dovedind că legătura spirituală ce ne leagă cu răposatul nu e nicidecum ruptă prin moarte, că repausatul este cu noi în spirit, că el trăiește. Simpatia constă în aceea că lacrimile unuia produc întristare în sufletul altuia, adeseori zicându-se: „Lacrimile tale, întristarea ta mă mâhnesc". Acela care se duce într-o lungă și îndepărtată călătorie îi roagă pe cei care rămân să nu plângă, ci să se roage lui Dumnezeu pentru el.

În acest caz, repausatul este întru totul asemănător celui care pleacă în călătorie, cu singura deosebire că despărțirea de cel repausat este poate mai scurtă și că fiecare oră care urmează poate fi aceea a unei întâlniri fericite, după porunca Domnului de a fi gata în tot ceasul pentru a părăsi această lume.

De aceea, plângerile nechibzuite, nestăpânite, sunt zadarnice și vătămătoare celor ce s-au despărțit. Ele împiedică rugăciunea care face toate cu putință celui ce crede. Rugăciunea și căinița sinceră că au păcătuit sunt deopotrivă folositoare celor ce s-au despărțit. Rugăciunea curăță

sufletele lor de păcate. Acest adevăr a fost exprimat de Domnul nostru Iisus Hristos care a zis: „Nu plânge" (*Luca* 7, 13), iar într-altă parte El binecuvântează lacrimile, zicând: „Fericiți cei ce plâng"!

Fiindcă iubirea pentru cei repausați nu se poate stinge și fiindcă avem poruncă să ne rugăm pentru ei ca pentru noi înșine, rezultă din aceasta că lacrimile și căința pentru greșelile comise Îl înduplecă pe Dumnezeu la milă pentru cel repausat, după făgăduința de a asculta rugăciunea celui care cere cu credință, rugăciune care provoacă, în același timp, o fericire cerească celui care se roagă. Acest adevăr – simpatia sufletului – se raportează tot atât de bine la sufletele repausaților. Murind, ei ne roagă să nu plângem pentru moartea lor, ci să ne rugăm lui Dumnezeu pentru ei, să nu-i uităm și să-i iubim. De aceea, plângerile nemângâiate pentru moartea cuiva sunt vătămătoare atât celui în viață, cât și celui repausat. Cu toate acestea, când cei vii plâng nu pentru că cei morți au trecut într-o lume mai bună, ci pentru că se întristează de păcatele lor aceste lacrimi sunt plăcute lui Dumnezeu, ele sunt foarte folositoare sufletelor repausaților și le asigură în același timp răsplata dincolo de mormânt.

Dacă cei vii pot veni în ajutorul repausaților pentru mântuirea lor, ce folos ar putea să le aducă lacrimile și plângerile nemăsurate? Cum se va milostivi Dumnezeu pentru repausat, dacă cel viu nu se roagă pentru el, ci numai plânge fără încetare, se lasă pradă întristării și poate chiar cârtește împotriva Domnului? De aceea, repausații, nesimțind efectele milei lui Dumnezeu, se întristează adânc de lipsa lor de grijă.

Repausații au înțeles prin propria experiență care este menirea omului, iar acelora ce sunt încă pe pământ nu le rămâne decât să aspire la îmbunătățirea soartei lor, după legea lui Dumnezeu: „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și adevărul său" și „Purtați sarcina unii altora". Viața noastră pământească poate fi de mare ajutor celor

repausați, dacă ne interesăm într-adevăr de situația lor. Pentru ca omul să poată să-și facă o idee limpede despre viața viitoare și pentru a-l opri de la rău, cuvântul lui Dumnezeu spunea în Vechiul Testament să ne aducem aminte necontenit de moarte, de trecerea la o altă viață. Având întotdeauna viața viitoare în memorie, noi suntem în același timp alături de repausați, și depărtându-ne, de asemenea, de tot ce este pământesc și supus păcatului, ne lipim la viața de dincolo de mormânt. Și pentru că toți sunt păcătoși înaintea lui Dumnezeu, cei vii ca și cei morți, noi dorim în mod firesc să luăm parte la soarta repausaților, soartă ce ne este deopotrivă rezervată după moarte. Situația repausaților fiind situația noastră viitoare, ea trebuie în mod firesc să ne trezească un viu interes. Tot ce poate îndulci soarta nefericită a repausaților este plăcut acestora din urmă și folositor nouă înșine. Iisus Hristos a poruncit să fim gata de moarte în orice oră și, prin urmare, să fim necontenit în unire și comunicare cu aceia care au plecat înaintea noastră în viața de dincolo de mormânt.

Nu se poate îndeplini această poruncă – să ne aducem aminte de moarte, să ne gândim la judecată, rai, iad, veșnicie – fără a ne aduce aminte de locuințele repausaților. Deci, vedem că aducerea aminte de cei repausați este strâns legată de îndeplinirea acestei porunci. Noi nu ne putem reprezenta judecata, raiul, iadul, fără a cugeta la sufletele părinților noștri, prietenilor, rudelor noastre repausate; ce inimă, deci, ar putea să nu se înduioșeze de situația păcătoșilor dincolo de mormânt? Uneori fără voia noastră, noi întindem mâna celui ce se îneacă; de asemenea, închipuindu-ne soarta repausaților păcătoși, căutăm mijloacele de a-i mântui. Așadar, fiindcă ne este poruncit să ne amintim de moarte, de asemenea ne este poruncit să ne amintim de repausați.

Dacă, văzând pe un om care se îneacă, noi rămânem plângând și privindu-l, în loc să căutăm mijloacele de a-l

scăpa, l-am scoate oare din pericol prin lacrimile noastre? Mântuitorul a zis, referitor la lacrimile nefolositoare ale văduvei din Nain, care pierduse pe unicul său fiu, sprijinul bătrâneții sale, mângâierea văduviei sale: „Nu plânge!". Apostolul Pavel confirmă acest adevăr, zicând credincioșilor ce plângeau pe morții lor: „Nu vă întristați". Din aceasta noi înțelegem că nu ne este oprit decât ceea ce este zadarnic și nu ne este poruncit decât ceea ce este folositor. Dumnezeu oprește lacrimile, dar El poruncește să avem milă de suflet. Iisus Hristos a explicat de ce sunt plângerile nefolositoare, zicând Martei, sora lui Lazăr, că fratele său va învia, iar lui Iair că fiica lui n-a murit, ci doarme. El învață, în alt loc, că Dumnezeu nu este Dumnezeul morților, ci al celor vii; prin urmare, cei ce au trecut la lumea de dincolo de mormânt viețuiesc. Pentru ce am plânge noi, deci, pentru niște vii cu care ne vom întâlni în puțin timp? Sfântul Ioan Hrisostom învață că trebuie să cinstim un mort nu prin lacrimi și suspinuri, ci prin cântarea psalmilor și a cântărilor și printr-o viață virtuoasă. Ce bine pot face repausaților plângerile și suspinurile neîncetate? Astfel de plângeri sunt interzise de Domnul, care a zis: „Nu plânge". Numai lacrimile ce se varsă pentru păcatele repausatului pot să-i procure celui de plânge fericirea veșnică, și Dumnezeu le încurajează, căci Dumnezeu promite mântuirea celui ce a obținut prin lacrimile sale mântuirea aproapelui: „Fericiți cei ce plâng!". Lacrimile disperate, lacrimile lipsite de credință în viața viitoare, sunt interzise de Dumnezeu și de Apostolul Pavel.

Sfântul Ioan Hrisostom îi roagă pe credincioși să nu imite pe necredincioșii care, necunoscând învățătura creștină, învierea făgăduită și viața viitoare, își rup hainele de pe ei, își bat piepturile, își smulg părul din cap și se dedau la tot felul de neorânduieli, căci prin aceasta n-ar face decât rău repausatului și lor înșiși. Aceste cuvinte arată că repausații simpatizează cu viii și mai arată

cât sunt de stânjenitoare și neplăcute repausaților lacrimile deșănțate ale viilor. O femeie repausată a apărut în vis preotului bărbatului ei și a descoperit astfel cât este de neplăcută repausaților viața noastră nelegiuită și cât doresc aceștia din urmă ca noi să ducem o viață creștină, așteptând învierea și viața viitoare.

Așadar, dacă în iad sufletele a căror soartă nu este cu totul hotărâtă își amintesc, cu toată trista lor situație, de aceia care le sunt scumpi de pe pământ și cugetă la soarta lor dincolo de mormânt, ce trebuie noi oare să înțelegem despre aceia care gustă de la început fericirea și ce trebuie să credem despre grija lor pentru aceia care trăiesc încă pe pământ? Iubirea lor, nefiind nicidecum tulburată de suferințe sau întristări, e încă și mai vie, iar odihna lor este tulburată numai de afectuoasa lor grijă pentru soarta pelerinilor pământești. „Asigurați de mântuirea lor, spune Sfântul Ciprian, ei au grijă de mântuirea acelora ce locuiesc încă pe pământ" („Cuvânt de îndemnare a mucenicilor").

Sufletul omenesc, având origine dumnezeiască, îi aduce omului liniștea prin încredințarea că va căpăta de la Dumnezeu ceea ce cere și dorește: nădejdea de mântuire în Dumnezeu. Așadar, nădejdea este repausul inimii în Dumnezeu, încredințarea că va căpăta ceea ce dorește și ceea ce cere. Prin urmare, speranța este o idee comună întregului neam omenesc, o proprietate a sufletului întemeiată pe credință, care este însușirea esențială a sufletului și care, prin urmare, aparține întregii omeniri. Nu există și nu a existat niciodată un popor fără nici o credință. Numai la popoarele sălbatice religia nu reprezintă ceea ce reprezintă ea pentru popoarele civilizate. Dacă credința este deci în mod natural înnăscută în om, înțelegem din aceasta că nădejdea este o proprietate ce aparține lumii întregi. Încredințarea pe care inima o are că va căpăta ceea ce dorește se cheamă speranță. Oamenii pe pământ sunt atât de strâns legați între ei, încât în orice împrejurări ei nădăjduiesc unii în alții pentru ajutor, consolare,

apărare. Astfel, copiii nădăjduiesc în părinții lor, femeile în bărbații lor și bărbații în femeile lor, rudele și prietenii speră unii în alții, cei mici în cei mari, supușii își pun speranța în împăratul lor, iar împăratul în supușii săi. O astfel de speranță nu este deloc contrară voinței lui Dumnezeu, dacă speranța în om nu e mai mare decât speranța în Dumnezeu. Iubirea este baza nădejdii și, uniți prin iubire, noi nădăjduim unii în alții. Cugetările, dorințele și simțămintele constituie activitatea invizibilă a sufletului, activitate ce poartă în ea pecetea nematerialului. Este firesc ca sufletul să spere în Dumnezeu și în semenii săi cu care el este în relații diverse. Despărțit de trupul său și intrat în viața de dincolo de mormânt, sufletul își păstrează toate facultățile sale, precum și nădejdea în Dumnezeu și în cei de aproape ai săi, care au rămas pe pământ. Sfântul Augustin scrie: „Repausații speră să obțină de la noi ajutorul, căci timpul lucrului a trecut pentru ei". Sfântul Efrem Sirul atestă această idee zicând că repausații își pun speranța lor în cei vii: „Dacă pe pământ, trecând dintr-o țară în alta, avem nevoie de o călăuză, cu cât mai vârtos ne este necesară o călăuză pentru a trece de la această viață la viața veșnică!".

Nădejdea este o însușire a sufletului nemuritor. Noi sperăm ca prin mijlocirea sfinților să ne bucurăm de binecuvântarea lui Dumnezeu și să căpătăm mântuirea; prin urmare, avem nevoie de ajutorul lor. De asemenea, și repausații care nu au ajuns la perfecțiune au nevoie de ajutorul nostru și nădăjduiesc în noi.

Am spus deja că sufletul, trecând în lumea de dincolo de mormânt, păstrează toate însușirile sale, toate obișnuințele sale, toate manifestările sale și, fiind nemuritor, continuă dincolo de mormânt lucrarea sa spirituală, ce constă în funcționarea colectivă a tuturor însușirilor sale. Prin urmare, dorința fiind o însușire a sufletului, continuă și ea a se manifesta. Această lucrare a dorinței are drept scop adevărul, aspirația către frumos, către bine, către

pace și bucurie, aspirația la dezvoltarea și perfecționarea vieții. Dorința de viață sau aspirația către izvorul vieții este o însușire esențială a sufletului. Însă numai dorința păstrării vieții este un simțământ comun al tuturor ființelor vii.

Dorințele pe care sufletul le-a manifestat pe pământ nu-l vor părăsi deloc dincolo de mormânt. Noi dorim, fiind încă vii, ca el să se roage lui Dumnezeu pentru noi și de asemenea ca, după moartea noastră, să nu ne uite. Fiindcă noi dorim aceasta acum, ce va putea să ne împiedice să o dorim dincolo de mormânt? Oare ne va lipsi după moarte această însușire a sufletului? Ce va deveni ea? În parabola bogatului și a lui Lazăr nu vedem oare diferite dorințe manifestate de bogat: de a-și potoli setea, de a înștiința pe frații săi vii de pe pământ? Și Apostolul Pavel, care fusese deja în rai, murind, nu cere el credincioșilor să se roage pentru el? (*Efeseni* 6, 18-19). Și dacă vasul alegerii Sfântului Duh dorea ca ei să se roage pentru el, ce trebuie să gândim despre repausații nedesăvârșiți? Desigur, și ei doresc ca să nu-i uităm, ci să ne rugăm lui Dumnezeu pentru ei și să le venim în ajutor, pe cât este în puterea noastră. Ei doresc acest lucru, așa cum și noi dorim ca sfinții să se roage pentru noi.

Dorind rugăciunile noastre și mijlocirea noastră înaintea lui Dumnezeu, repausații nedesăvârșiți voiesc, în același timp, mântuirea noastră și îndreptarea vieții noastre pământești; noi înțelegem aceasta din grija pe care o mărturisea bogatul în iad pentru soarta fraților săi rămași pe pământ. Această dorință a repausaților, ca noi să ne rugăm pentru ei, reprezintă primul lor raport cu noi. Sfânta Biserică, cunoscând situația lor de dincolo de mormânt, știind că noi suntem păcătoși înaintea lui Dumnezeu și dorind să lucreze într-un chip mai simțitor asupra inimilor celor vii, se adresează în următorii termeni, cuvinte ce exprimă situația repausaților dincolo de mormânt: „Rugați-vă pentru noi; niciodată rugăciunile

voastre nu au fost atât de necesare ca în acest moment, când noi mergem către Judecătorul ce nu cunoaște nedreptatea; cerem de la toți și ne rugăm: rugați-vă pentru noi Domnului nostru Iisus Hristos, ca să nu ne arunce după păcatele noastre din locul cel de muncă, ci să ne așeze în locuințele unde lucește lumina vieții, unde nu este întristare, nici suspinare, ci viață fără de sfârșit". Aceasta este trebuința comună a tuturor sufletelor adormite și Biserica ne-o face cunoscută pentru ca noi să avem milă de ele. Ca răsplată pentru simpatia noastră, pentru rugăciunile noastre, repausații ne trimit binecuvântarea lor din cealaltă lume. Iubindu-ne cu adevărat, ei se îngrijesc de noi și se tem să nu ne pierdem credința și iubirea.

Noi suntem mulțumiți când vedem că se îndeplinesc dorințele noastre. Tot așa și repausații, murind, ei însărcinează pe unul dintre cei ce rămân pe pământ să îndeplinească voința lor. Astfel, repausatul lucrează prin mijlocirea celui viu în același chip în care cel mai în vârstă lucrează asupra celui mai tânăr, stăpânul asupra servitorului, bolnavul prin cel sănătos, absentul (repausatul) prin cel ce rămâne. Două persoane iau parte la această acțiune: cel care lasă testamentul și executorul testamentar. Roadele activității aparțin neîndoielnic celui ce le-a produs, oriunde se află el; lui i se cuvin gloria, recunoștința și răsplata. Respectarea unui testament creștin duce la mântuirea testatorului, deci a celui care l-a făcut, căci rugăciunile sunt adresate lui Dumnezeu, pentru odihna sa veșnică. Neîndeplinirea unui asemenea testament lipsește pe testator de repaus, căci îl tratează atunci ca pe cineva care a încetat de a lucra pentru binele comun și pentru acela al aproapelui. Cel ce nu respectă executarea testamentului este supus judecății lui Dumnezeu ca asasin, ca unul care a ascuns testatorului mijloacele de a-l scoate din iad și de la moartea veșnică. El a furat viața repausatului, el îi răpește șansa mântuirii, neîmpărțind averea sa săracilor. Cuvântul lui Dumnezeu mărturisește că mi-

lostenia scapă de la moarte – deci un asemenea om este un asasin. Este adevărat că el se face vinovat ca un asasin, dar în plus noi trebuie să gândim că sufletul repausatului n-a meritat iertarea lui Dumnezeu, căci jertfa sa n-a fost primită.

În general, toate nedreptățile noastre față de repausați nu rămân fără urmări tragice. Există o vorbă populară care spune: „Mortul nu rămâne la ușă, ci-și va relua oricum ceea ce este al lui". Acest proverb explică, probabil, urmările neplăcute ale proastelor raporturi dintre vii și cei repausați. Nu putem disprețui proverbele populare, căci ele conțin totdeauna o parte de adevăr.

Acum însă, până la judecata de pe urmă, nici chiar drepții în rai nu sunt scutiți de întristarea ce provine din afecțiunea lor pentru păcătoșii ce sunt încă pe pământ și pentru cei ce sunt în iad; starea sufletelor din iad este îngreunată de viața noastră plină de păcate. Repausatul, oriunde se află el, voiește să i se îndeplinească ultimele sale dorințe cu exactitate, mai cu seamă dacă această împlinire a lor poate îmbunătăți situația sa dincolo de mormânt. Dacă însă repausații sunt lipsiți de ajutor ca urmare a lipsei noastre de grijă, dacă noi ascundem drepturile și averea lor, ei pot ruga pe Dumnezeu să-i răzbune; atunci Dreptul Judecător nu va întârzia îndeplinirea dorinței lor și pedeapsa Sa îi va ajunge curând pe vinovați. Averea ascunsă a repausatului și bunurile necredinciosului care și le-a însușit sunt în curând „date flăcărilor și aduse în cenușă". Mulți au suferit și suferă încă și acum pentru nerespectarea onoarei, averii și a drepturilor unui repausat vătămat. Suferințele sunt nesfârșit de variate. Oamenii suferă câteodată fără a cunoaște cauza suferinței lor sau, mai bine spus, nu voiesc să-și recunoască greșeala lor, lipsa de iubire către aproapele.

Cei ce s-au dus înainte de noi la viața viitoare, se interesează de soarta noastră și ne așteaptă în locuințele

lor. Părinții noștri, mamele noastre, frații noștri, surorile noastre, soții și soțiile noastre, prietenii noștri care gustă fericirea în lumea de dincolo de mormânt ne așteaptă acolo, căci ei doresc să ne revadă. Ce mulțime de suflete ne așteaptă acolo sus! Noi nu suntem decât călători. Cât ne-am dori și noi să ajungem la patria noastră, să atingem țelul călătoriei noastre și să ne odihnim într-un loc unde ne așteaptă toți cei ce s-au dus înaintea noastră! (vezi Sfântul Ciprian – „Despre nemurirea omului"). Și noi, de asemenea, ne vom întâlni cu ei mai curând sau mai târziu și vom fi cu ei față către față, veșnici, după cuvintele Apostolului Pavel: „Și așa pururea cu Domnul vom fi" (*I Tesaloniceni* 4, 17) – prin urmare cu toți acei ce s-au făcut plăcuți lui Dumnezeu. Iată ce spune Sfântul Ioan Hrisostom despre mângâierea părinților întristați despre situația pruncilor dincolo de mormânt: „Nu plângeți. Moartea noastră și trecerea vămilor, întovărășiți de îngeri, a fost ușoară. Diavolii nu au găsit nimic la noi și din mila Domnului Dumnezeului nostru noi ne găsim acum cu îngerii și sfinții și ne rugăm lui Dumnezeu pentru voi" („Cuvânt la sâmbăta sexagesimei"). Așadar, ei se roagă pentru că își aduc aminte de părinții lor și îi iubesc.

Unirea și comunicarea dintre suflete în lumea de dincolo de mormânt

Sufletul, locuind în trup pe pământ, lucrează prin toate însușirile sale, în mijlocul semenilor săi; trecând la locuințele veșnice, fiindcă este nemuritor, el continuă a viețui, după învățătura Sfintei Biserici, în mijlocul semenilor săi, a spiritelor și a sufletelor și, prin urmare, el lucrează având toate însușirile sale, așa cum a făcut în timpul vieții sale pământești. Dacă viața pământească – după cum a spus Mântuitorul Însuși – trebuie să fie o pregătire pentru viața de dincolo de mormânt, lucrarea

sufletului dincolo de mormânt va fi o continuare a lucrării sale de pe pământ, lucrare bună sau lucrare vinovată. Unii cred în mod greșit că sufletul dincolo de mormânt viețuiește într-o stare de somnolență, de inactivitate; o astfel de părere este cu totul contrară învățăturii Bisericii și este contrară adevărului pe care noi îl știm despre însușirile sufletului. A lipsi sufletul de lucrarea sa este a voi ca el să nu mai fie ceea ce este, să-și trădeze natura sa nemuritoare și neschimbătoare. Nemurirea și lucrarea continuă sunt proprietăți esențiale ale sufletului, căci dincolo de mormânt el continuă să se dezvolte, printr-o perfecționare continuă, în trecerea de la o stare de conștiință la alta sau de la o situație la alta, în bine (în rai) și în rău (în iad). Așadar, continuă sufletele dincolo de mormânt să lucreze precum făceau pe pământ.

Pe pământ există o oarecare influență între suflete, adică chiar aici, cu toate numeroasele obstacole și opintiri pe care trupul le pune sufletului, cu toată legătura ce le unește și influența mutuală, sufletele pot, după menirea lor, să lucreze unele asupra celorlalte, adică un suflet, prin influența sa asupra altui suflet, poate să-și atingă scopul pe care și l-a propus, pe cât îi permit însușirile sale îngreunate de acest trup material. Acum noi trebuie să ne gândim: cum o să fie dincolo de mormânt, când sufletul va fi scăpat de trupul care-i împiedică lucrarea sa pe pământ? Dacă pe pământ, el nu cunoștea și nu simțea decât în parte, după expresia Apostolului Pavel, dincolo de mormânt lucrarea sa va fi perfectă, iar sufletele, exercitând o influență mutuală unele asupra altora, se vor cunoaște și se vor simți pe deplin; ele vor vedea, vor auzi și vor vorbi într-un chip pe care noi nu îl putem înțelege acum, după cum, pe pământ fiind, noi nu putem avea o imagine exactă asupra lucrării sufletului, activitate primordială, fundamentală, invizibilă și imaterială care constă în cugetări, dorințe și senzații și care, cu toate astea,

a fost văzută, auzită și simțită de alte suflete, deși acestea locuiau încă în trupurile lor, dar duceau o viață spirituală după poruncile lui Dumnezeu. Viața pământească a tuturor sfinților poate servi drept mărturie la aceasta: viața interioară, spirituală, și lucrarea invizibilă și misterioasă a celorlalte suflete – nimic nu le era ascuns. La cugetările, dorințele și simțămintele altuia, sfinții răspundeau prin fapte. Oare nu este dovada cea mai evidentă despre aceea că sufletele vor exercita o influență mutuală unele asupra altora în viața viitoare și că ele nu vor avea nevoie pentru aceasta de organele lor exterioare? Tot așa sfinții vedeau, auzeau și simțeau starea interioară a altui suflet fără ajutorul acestor organe. Viața sfinților și influența lor tainică sunt o pregătire pentru viața viitoare. Ei lucrează unii asupra altora uneori fără ajutorul organelor exterioare, alteori cu ajutorul acestora. Aceasta este între altele cauza pentru care ei, în general, aveau atât de puțină grijă de trupurile lor, considerând că acestea sunt nefolositoare vieții lor spirituale. Dacă știința întemeiată pe experiență poate confirma o situație sau alta, cei ce doresc să se convingă de aceste adevăruri, în virtutea probelor date de viața însăși, după poruncile lui Dumnezeu, pot atinge acel scop și să se convingă, supunând trupul spiritului și constrângând rațiunea și inima la urmarea credinței, astfel încât lucrarea sufletului pe pământ să fie începutul vieții viitoare și al lucrării de dincolo de mormânt.

Adesea se spune că somnul este icoana morții. Dar ce este somnul? Este o stare a omului în care activitatea trupului și a organelor sale exterioare încetează, comunicarea între om și lumea vizibilă este întreruptă; numai viața organică este cea care funcționează, căci ea nu-l părăsește pe om decât la moartea sa. Însă lucrarea veșnică a sufletului nu e nicidecum întreruptă prin somn; trupul se odihnește, pe când sufletul lucrează, iar câmpul lucrării sale este cu mult mai mare decât în timpul cât

trupul este treaz. În felul acesta, sufletele exercită permanent unele asupra celorlalte o influență mutuală. Și fiindcă sufletul este intim legat de trup, orice trăire a sufletului din timpul somnului se reflectă asupra trupului, deși influența reciprocă a sufletelor în timpul somnului are loc independent de trupurile lor. Este adevărat că în timpul somnului activitatea sufletului, în general inconștientă, nu depinde nicidecum de trup, deși ea suferă câteodată influența sa.

Nu este vorba aici decât despre o activitate a sufletelor, activitate ce are loc într-o perfectă cunoștință și pentru care ora somnului a fost fixată mai dinainte. Alte experiențe, cum ar fi somnambulismul sau interpretarea viselor, dovedesc faptul că activitatea sufletului în timpul somnului e mult mai intensă căci atunci sufletul este eliberat din trupul său. Astfel, noi știm, de exemplu, că multe idei mărețe s-au arătat în sufletele oamenilor de geniu pe durata somnului lor, adică în timpul lucrării complete a sufletului și a tuturor însușirilor sale. Chiar Apostolul Pavel spune că lucrarea sufletului și a însușirilor sale nu va ajunge la perfecțiune decât dincolo de mormânt: fără trup în prima perioadă, dar cu trup într-a doua, însă cu un trup care nu va mai fi un obstacol, ci ajutor sufletului în lucrarea sa; căci trupul și sufletul în a doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt, vor fi într-o absolută armonie, nu așa cum au fost pe pământ, unde erau într-o continuă luptă.

Oare dialogurile Mântuitorului nostru cel înviat cu ucenicii Săi nu sunt o mărturisire directă despre faptul că sufletele – atât în prima, cât și în a doua perioadă – se cunosc, se văd și comunică între ele? Apostolii și toți cei ce L-au văzut pe Hristos suindu-Se la cer mărturisesc despre unirea și comunicarea sufletelor în lumea de dincolo de mormânt. Toate exemplele despre comunicarea sufletelor în lumea vizibilă și invizibilă, între sufletele ce sunt încă pe pământ și cele ce sunt în lumea de dincolo

de mormânt, nu sunt ele dovada evidentă și de netăgăduit că ne vom vedea, ne vom cunoaște și vom locui toți împreună în viața veșnică, dacă vom fi vrednici, iar bucuria noastră sau chinurile noastre, după felul vieții noastre pământești, nu vor avea sfârșit?

Așadar, dacă există o influență reciprocă între sufletele ce locuiesc în trupurile lor pe pământ și acelea ce sunt deja în lumea de dincolo de mormânt, cum vom putea noi să negăm adevărul acestui fapt în viața viitoare, când toate sufletele vor fi ori dezbrăcate de trupurile lor imperfecte, în prima perioadă a vieții lor de dincolo de mormânt, ori vor locui în trupurile lor noi, spirituale, în cea de a doua perioadă?

Vom începe acum descrierea vieții viitoare în ambele situații, viața în rai și viața în iad, bazându-ne pe învățătura Sfintei Biserici referitoare la cele două stări diferite ale sufletelor după moarte. Cuvântul lui Dumnezeu ne spune că este posibilă izbăvirea unor suflete din iad prin rugăciunile Bisericii. Deci, unde se găsesc aceste suflete până la mântuirea lor, fiindcă nu este alt loc de trecere între rai și iad? Ele nu pot fi în rai, deci ele sunt în iad. Semnificația iadului și starea sufletelor a căror soartă nu este definitiv hotărâtă arată faptul că iadul conține suflete în ambele stări: suflete osândite, pierdute pentru totdeauna pentru împărăția cerurilor, și suflete ce pot încă spera la mântuire. Dar pentru ce soarta unor suflete n-a fost definitiv hotărâtă la judecata individuală? Pentru că ele nu sunt pierdute pentru împărăția lui Dumnezeu și mai pot avea încă speranță de mântuire, de viață veșnică cu Domnul.

Cuvântul lui Dumnezeu ne învață că nu numai soarta omului, ci chiar și soarta îngerilor răi nu e încă definitiv hotărâtă. Despre aceasta avem mărturie în cuvintele pe care diavolul le-a adresat Domnului nostru Iisus Hristos, zicându-*I* că El a venit pentru a-i munci mai înainte de vreme și rugându-L de a nu-i trimite în gheenă. Numai

după judecata generală a lui Hristos ambele stări de dincolo de mormânt vor fi definitiv hotărâte – fericirea sau muncile veșnice. Biserica ne învață că în prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt sufletele sunt sau în rai, sau în iad, neexistând nicidecum o stare de mijloc.

Cu toate acestea, în Vechiul Testament, deși aceste două situații existau laolaltă, toate sufletele, chiar și cele ale drepților, se coborau în iad. Conform Noului Testament, există două situații dincolo de mormânt: raiul și iadul. Drepții, cei care s-au făcut plăcuți lui Dumnezeu, merg, părăsind pământul, drept în rai, unde se întâlnesc cu drepții Vechiului Testament, pe care Dumnezeu i-a trecut din iad în rai la slăvita Înviere a Domnului Iisus Hristos; Dumnezeu nu i-a lăsat în iad decât pe cei care erau osândiți pentru toată veșnicia și al căror număr va crește necontenit până la judecata cea mare și se va completa cu cei care nu cred în Iisus Hristos. Nu numai cei care nu cred în Mântuitorul, dar chiar și acei credincioși care nu s-au pocăit pe pământ și care, prin urmare, sunt mai mult sau mai puțin împovărați de păcate, se vor pogorî în iad după moartea lor.

Deci, unde se găsesc sufletele a căror soartă n-a fost hotărâtă la judecata individuală? Înainte de a răspunde la această întrebare, să examinăm mai întâi ce înseamnă starea definitivă a sufletelor și iadul. Pentru a prezenta într-un chip cât mai clar răspunsul la această întrebare, să comportăm două situații similare pe care le întâlnim pe pământ: închisoarea și spitalul. Închisoarea este destinată a închide pe criminali, spitalul a primi pe bolnavi. Dintre criminali, unii, după gradul vinovăției lor și felul crimei lor, sunt osândiți la o închisoare temporară, alții pe viață. La fel se întâmplă și cu cei din spital, unde sunt primiți bolnavii incapabili de activitate. Aici unii pot să se vindece, în timp ce boala altora este nevindecabilă. De aceea unii părăsesc spitalul după câtva timp, alții rămân acolo până la moartea lor. Deci, păcătosul nu e decât un

om moralmente bolnav; sufletul său, trecând în viața viitoare, fiind de asemenea bolnav și purtând semnele păcatului, nu este, desigur, capabil de a locui în rai, unde nimic necurat nu ar putea pătrunde. De aceea, un astfel de suflet bolnav de păcat intră în iad ca într-o închisoare spirituală. De aceea, sufletele în iad, după gradul de vinovăție și după felul păcatelor lor, sunt reținute pentru un timp mai mult sau mai puțin lung. Acestea sunt sufletele care n-au pierdut nădejdea de a fi mântuite, dar care n-au avut timp de a face adevărată pocăință pe pământ. Ele sunt vindecate prin mijlocirea unei pedepse temporare în iad, de care nu pot fi scăpate decât prin rugăciunile Bisericii și nu prin răbdarea lor de a suferi pedeapsa, așa cum învață Biserica Catolică. Toate celelalte suflete rămân în iad până la Judecata de Apoi și nu ies decât pentru a intra în locul pregătit nu pentru om, ci pentru demon, adică în gheenă.

Așadar, în prima perioadă, raiul și iadul, după gradul și felul virtuții sau al viciului, prezintă diferite grade de fericire și de osândă și, prin urmare, diferite locașuri. Pe cât de numeroase sunt celulele închisorilor și saloanele aceluiași spital, pe atât de numeroase sunt locașurile în casa Părintelui ceresc. Însă judecata de pe urmă nefiind încă pronunțată și drepții nefiind încă definitiv separați de păcătoși, Domnul nostru Iisus Hristos prezintă în parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, arătându-ne că unirea, legătura, raportul și comunicarea încă mai există între locuitorii raiului și cei ai iadului.

Sufletele sortite fericirii, rămânând temporar în iad, își pleacă genunchii lor în numele lui Iisus, la fel ca și cei care locuiesc în rai. Astfel, în iad sunt suflete care pleacă genunchii în numele lui Iisus și suflete care nu fac aceasta, adică sufletele sortite încă de pe pământ la osândă, la moarte veșnică.

În parabola bogatului nemilostiv Domnul nostru Iisus Hristos ne arată lămurit legătura și comunicarea ce există între cele trei situații diferite din prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt. Reprezentanții celor trei situații sunt Avraam și Lazăr în rai, bogatul în iad și cei cinci frați pe pământ. Dacă este comunicare în prima perioadă între cei care își pleacă genunchii în numele lui Iisus, adică între locuitorii raiului, și cei care nu-și pleacă genunchii, adică locuitorii iadului, această legătură este cu atât mai strânsă și mai trainică, cu cât este comunicarea mai puternică între cei care slăvesc pe Domnul nostru Iisus Hristos în rai și cei ce sunt vremelnic în iad. În această perioadă nu există nici împărăția cerurilor, nici gheena. Aceste două situații nu vor exista decât după Judecata de Apoi, însă locul acestor două stări este pregătit de la începutul lumii.

Sfântul Dimitrie de Rostov ne reprezintă tabloul comunicării între locuitorii lumii de dincolo de mormânt. Drepții impută greșelile lor păcătoșilor din iad, care i-au jignit (vezi mai departe „Viața în iad").

Și Biserica Catolică învață despre o stare de dincolo de mormânt care are o oarecare asemănare cu situația sufletelor a căror soartă nu e definitiv fixată, stare pe care catolicii o numesc „purgatoriu" și pe care teologii lor o explică în diverse feluri. După Biserica Ortodoxă, sufletele a căror soartă nu e decisă încă se găsesc în iad (*Teologia dogmatică ortodoxă,* Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 615). Teologii catolici așază purgatoriul într-un loc deosebit de cer și de iad. Astfel, unii îl așază în vecinătatea cerului, alții în aer și alții lângă iad, în interiorul pământului. Alții înțeleg purgatoriul așa cum o face și Biserica Ortodoxă, adică ca pe un loc unde sufletele osândite la muncile veșnice pot să se curețe, așa după cum închisoarea pământească este locul de ispășire pentru cei condamnați la arestare temporară și pentru cei osândiți pe viață. Există asemănări și deosebiri între în-

vățătura Bisericii Catolice referitoare la purgatoriu și dogma ortodoxă în ceea ce privește situația sufletelor nedesăvârșite. Asemănarea acestor dogme constă în acceptarea aceleiași calități a sufletelor ce aparțin acestei situații, iar deosebirea, în mijlocul de curățire. Catolicii cred că pedeapsa, dacă n-a fost dată pe pământ, este necesară pentru curățirea sufletului, în timp ce Biserica Ortodoxă învață că Hristos este curățirea însăși pentru cei care cred în El, căci El a luat asupră-Și păcatele noastre și urmarea lor (pedeapsa). Sufletele nedesăvârșite, care n-au fost pe deplin curățite pe pământ, sunt vindecate și înnoite prin harul lui Dumnezeu, ce mijlocește între Biserica luptătoare și cea triumfătoare pentru repausații ce sunt în iad. În aceste rugăciuni, Duhul lui Dumnezeu mijlocește El Însuși pentru oameni, templurile Sale. El intervine pentru făptura Sa căzută, dar nicidecum întoarsă de la Dumnezeul său, Domnul Iisus Hristos.

Viața și activitatea în rai

Raiul ca stare ce continuă viața pământească. Denumiri ale locașurilor lui Dumnezeu

Având libertatea morală a faptelor sale și locuind pe pământ, omul poate, după voința sa, să-și schimbe caracterul, starea sufletului său: din bun poate deveni rău sau din rău poate deveni bun. Dincolo de mormânt această schimbare este imposibilă: cel ce este bun rămâne bun, cel care este rău continuă a fi rău. Viața de dincolo de mormânt nu este decât continuarea dezvoltării stării morale a omului, dezvoltare ce nu are sfârșit și care se desfășoară fără încetare. Dincolo de mormânt, sufletul este o ființă lipsită de liber arbitru, căci el nu poate

schimba cursul dezvoltării sale, chiar dacă ar dori aceasta. Avem mărturie cuvintele lui Iisus Hristos: „Legându-i mâinile și picioarele, aruncați-l în întunericul cel mai din afară...", precum și cele ale lui Avraam, pe care le adresează bogatului nemilostiv, spunându-i că raiul și iadul sunt despărțite printr-o prăpastie de netrecut și că trecerea de la rai la iad este imposibilă.

Dincolo de mormânt, fiind lipsit de liberul arbitru, sufletul nu este capabil de a începe o nouă activitate, nu-și poate schimba opiniile și sentimentele, deci nu poate să-și însușească un caracter contrar celui pe care îl avea pe pământ și nu poate dezvolta decât ceea ce a fost în viața sa pământească. Cuvântul lui Dumnezeu ne spune că viața viitoare are ca temei viața pământească, căci Sfintele Scripturi numesc viața pământească timpul semănăturii, iar viața viitoare, timpul secerișului. Se culege ceea ce s-a semănat. Aceasta este semnificația vieții pământești: temei al vieții viitoare, fericite sau nefericite. Chiar în timpurile vechi, păgânii cunoșteau legea morală a cunoștinței de sine și a grijii de ceea ce îl așteaptă pe om după moarte. Sufletul este lipsit dincolo de mormânt de liberul arbitru, căci libertatea sa de acțiune depinde de trup, care este una din părțile esențiale ale omului. Altfel, viața actuală, după Sfântul Apostol Pavel, n-ar avea nici scop, nici preț fără viața viitoare: „Cel ce seamănă în Duhul, din Duh va secera viața veșnică" (*Galateni* 6, 8).

Dacă activitatea pământească a omului nu este întemeiată pe credința creștină și nu este călăuzită de ea, nici o virtute, nici un act de caritate n-ar putea să-l mântuiască. Sfânta credință creștină exprimată în viață prin fapte constituie, după cuvintele lui Iisus Hristos, începutul vieții cerești pe pământ: „Cel ce crede va trăi și se va mântui în toată veșnicia".

Binele va crește în veșnicie în mod continuu. Această dezvoltare, ce constituie baza fericirii, este urmarea influenței binefăcătoare a binelui asupra sufletelor. Aceeași

senzație continuă slăbește sensibilitatea sufletului, acesta devenind indiferent, nesimțitor la impresia pe care o produce același obiect. Or, această situație nu este conformă cu veșnicia sa. Aceeași plăcere nu mai are efect și, unde nu este bucurie, nu este fericire.

„Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru", învață Mântuitorul. Cei care supun trupul spiritului, care lucrează în frica lui Dumnezeu, gustă din bucuria cerească, căci scopul existenței lor este Domnul Iisus Hristos, cerul, fericirea, viața viitoare laolaltă cu rudele și prietenii lor răscumpărați din păcat prin moartea Mântuitorului. Spiritul și inima lor sunt cu totul în Dumnezeu și în viața viitoare; pământul este nimic pentru ei. Nimic n-ar putea tulbura bucuria lor cerească: acesta este începutul, presimțirea fericirii ce îi așteaptă în viața viitoare. Sufletul ce se bucură în Dumnezeu va trece în veșnicie, față în față cu obiectul fericirii sale.

Așadar, pentru a conchide ceea ce am spus despre începutul fericirii cerești încă de pe pământ, să cităm mărturisirea cuvântului lui Dumnezeu, care spune că cel care are milă pe pământ față de aproapele, cel care iubește pe aproapele său cu o iubire creștină, curată, spirituală și cerească, locuiește în Dumnezeu și Dumnezeu locuiește în el. Viața și comunicarea cu Dumnezeu pe pământ este începutul vieții și comunicării cu Dumnezeu în rai. Iisus Hristos ne-a spus că moștenitorii împărăției lui Dumnezeu o au deja înlăuntrul lor încă din timpul vieții pământești, căci spiritul și inima lor au câștigat o stare contrară stării celorlalte suflete de pe pământ, o stare spirituală lipsită de pasiune, o stare de adevăr, de pace și de bucurie, care simte împărăția lui Dumnezeu, cu toate că trupul lor mai este pe pământ. Această stare spiritual-morală a sufletului pe pământ trebuie să aibă o continuare dincolo de mormânt, în împărăția spiritual-morală a raiului. Dacă sufletul s-a lipit cu fermitate de Domnul, el, dincolo de mormânt, va fi fericit să fie împreună cu

Hristos (*Filipeni* 1, 23). Căci nu va veni oare sfârșitul lumii atunci când timpul va fi distrus moartea și când veșnicia se va face cunoscută în toată deplinătatea nesfârșirii sale?

Popoarele vechi, ca și sălbaticii din timpul nostru, suprapun ideii de ființă supremă, de nemurire a sufletului, de viață viitoare, ideea de răsplată pentru viața din această lume. Această concepție este proprie oricărui om și oricărui popor care are cunoștință de drepturile și obligațiile sale.

Sufletul omului rău, după o concepție larg răspândită, este dus după moarte într-un loc de osândă ce constituie pentru el o situație particulară; un loc cu totul deosebit este destinat sufletului bun – un loc de răsplată, total diferit de cel dintâi. În general, ideile despre viața viitoare și despre răsplată n-au fost aceleași la feluritele popoare, în diferite epoci. Cu toate acestea, ideile de răsplată și de osândă au stat întotdeauna la baza oricărei religii. În ce constă, deci, răsplata și osânda?

În această privință, concepțiile depind de gradul de dezvoltare intelectuală și morală al fiecărui popor și de împrejurările caracteristice vieții pământești. Prin urmare, necesitatea unei răsplăți dincolo de mormânt este urmarea firească a unei legi morale din străfundul ființei omenești – legea spiritului, care se manifestă în chip diferit la diverse popoare: grosolan, sensibil sau spiritual.

În timpul de dinaintea celei de a doua veniri a lui Hristos pentru a judeca lumea, sufletele se găsesc în următoarele situații: 1. suflete ce sunt încă pe pământ și 2. suflete ce au trecut deja în lumea spirituală, adică în rai sau în iad. În iad sunt două categorii de suflete: suflete nedesăvârșite și suflete osândite.

Locul unde se duc drepții după judecata individuală și, în general, starea lor dincolo de mormânt poartă diferite denumiri în Sfânta Scriptură. Numele cel mai întrebuințat și care se întâlnește adeseori este „rai". Starea

fericită a drepților se mai numește și „sânul lui Avraam", „împărăția cerurilor", „împărăția lui Dumnezeu", „Casa Părintelui ceresc", „Cetatea Dumnezeului celui viu", „Ierusalimul ceresc". Iisus Hristos a numit raiul „reședința drepților" în viața de dincolo de mormânt, atunci când a adresat tâlharului celui bun de pe cruce cuvintele: „Astăzi vei fi cu mine în rai". Cuvântul „rai" mai poate însemna și o frumoasă grădină, plină cu arbori și cu flori frumoase, pentru că în țările din Orient, în timpul căldurilor tropicale ale zilei, grădina este într-adevăr un loc de bucurii și de odihnă. Cuvântul „rai" a devenit expresia cea mai întrebuințată pentru a desemna locul de fericire al drepților în lumea de dincolo de mormânt.

În altă parte Domnul întrebuințează o expresie diferită pentru a desemna locul unde se găsesc fericiții după moarte: „sânul lui Avraam". Evreii erau ferm convinși că Avraam este un prieten al lui Dumnezeu și viețuiește în rai, precum și de faptul că îngerii duc la cer sufletele drepților după moartea lor. Această credință a evreilor este confirmată de Domnul Iisus Hristos în parabola cu bogatul nemilostiv și săracul Lazăr. A viețui și a sta culcat la sânul unui prieten al lui Dumnezeu este deja o stare de fericire pentru sufletele ce sunt vrednice de ea.

Domnul nostru Iisus Hristos, predicând despre fericirea drepților în viața viitoare și enumerând virtuțile care ne fac vrednici de fericire, spune că cei săraci cu duhul și cei persecutați pentru dreptate sunt moștenitorii împărăției cerului (*Matei* 5, 3-10). Aceasta este o a treia denumire pentru starea drepților sau pentru locul unde stau ei în viața viitoare. Pentru a infirma înfumurata părere a evreilor care credeau că numai ei, împreună cu păgânii trecuți la credința lor, vor intra în împărăția lui Mesia, Domnul spune că toți cei ce vor crede întru El, veniți de la răsărit și de la apus, vor fi la masă întru împărăția cerului cu Avraam, Isaac și Iacov (*Matei* 8, 11).

Câteodată, Domnul numește reședința drepților din cer „împărăția lui Dumnezeu", așa cum face în cuvintele adresate osândiților: „Acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților, când veți vedea pe Avraam și pe Isaac și pe Iacov și pe toți proorocii în împărăția lui Dumnezeu, iar pe voi aruncați afară. Și vor veni de la răsărit și de la apus, de la miazănoapte și de la miazăzi și vor ședea la masă în împărăția lui Dumnezeu" (*Luca* 13, 28-29). De asemenea, și Sfântul Apostol Pavel dă locuinței sfinților numele de „împărăția lui Dumnezeu", atunci când spune că sângele și carnea nu pot moșteni împărăția lui Dumnezeu (*I Corinteni* 15, 50). Și iarăși spune Iisus Hristos: „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui și toate celelalte se vor adăuga vouă". Căutați, lucrați, sârguiți-vă, ca spiritul și inima voastră să fie preocupate de lucrurile cerești, de aspirația continuă de a ajunge în împărăția cerurilor. Căutați ceea ce este al cerului mai mult decât ceea ce este al pământului. Și când veți avea această grijă continuă pentru viața viitoare, această dorință constantă de a deveni un adevărat membru al împărăției lui Hristos, această năzuință de a împlini înainte de toate nevoile sufletului, veți vedea că toate lucrurile pământești vi se vor da cu prisosință și ca de la sine. Un asemenea râvnitor spre împărăția lui Dumnezeu primește drept răsplată pentru zelul său tot ceea ce are nevoie pentru trup. Cei care, fiind încă pe pământ, caută împărăția lui Dumnezeu n-au nevoie de multe bunuri; ei se mulțumesc cu puțin și sărăcia lor aparentă constituie pentru ei o perfectă îmbelșugare.

Prin imaginea Casei lui Dumnezeu cu mai multe locașuri se înțelege acea stare a drepților dincolo de mormânt, într-un loc în care Dumnezeu se arată tainic și într-un chip deosebit sfinților și unde Domnul Iisus Hristos locuiește întru slava Sa, cu trupul Său biruitor. Sfântul Apostol Pavel numește această locuință fericită a drep-

ților după moarte „cetatea Dumnezeului celui viu, Ierusalimul ceresc" (*Evrei* 12, 22; *Galateni* 4, 26).

Toate aceste denumiri, precum: „comoara care este în ceruri" (*Luca* 12, 33), al treilea cer (*II Corinteni* 12, 2), „cetatea Dumnezeului celui viu și Ierusalimul ceresc" (*Evrei* 12, 22), „viața veșnică" (*Matei* 19, 29), „cetatea viitoare" (*Evrei* 13, 14), „vederea lui Dumnezeu" (*I Corinteni* 13, 12), „viața cu Iisus Hristos" (*Ioan* 14, 3), „domnirea cu Hristos" (*II Timotei* 2, 12) nu sunt decât denumiri ale aceluiași loc: locuința spiritelor fericite, a îngerilor și a sfintelor suflete ale drepților (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 547).

Din toate aceste denumiri date locului unde se odihnesc drepții în lumea de dincolo de mormânt, unele, ca „paradis", „rai", „sânul lui Avraam", semnifică locul de fericire al sfinților în prima perioadă, în timp ce denumirea de „cer", precum și celelalte, se referă la locul de odihnă din a doua perioadă. În cuvintele Sfântului Apostol Pavel găsim mărturisire despre diversitatea vieții de dincolo de mormânt: fiind răpit până la al treilea cer, el a auzit acolo cuvinte pe care omul nu le poate rosti; aceasta este prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, viață a cărei fericire este incompletă. Însă el ne învață că Dumnezeu a pregătit drepților o fericire așa cum ei nu au cunoscut pe pământ, „ce ochiul n-a văzut, urechea nu a auzit și la inima omului nu s-a suit", o fericire de care omul aici, pe pământ, nu poate avea nici măcar idee. Aceasta este a doua perioadă a vieții fericite de dincolo de mormânt – fericirea absolută. Deci, după cuvintele Apostolului, a doua perioadă a vieții în rai nu este în al treilea cer, ci într-un loc desăvârșit: împărăția cerurilor, casa Părintelui ceresc.

Diferitele denumiri ale raiului, din care unele se referă la prima perioadă a vieții veșnice, iar altele la cea de a doua perioadă, sunt confirmate de către mai mulți Sfinți

Părinți și dascăli ai Bisericii: Sfântul Atanasie cel Mare, Sfântul Ambrozie, Fericitul Augustin, Sfântul Grigorie cel Mare. Ei s-au exprimat prin aceste cuvinte: „Sufletele drepților erau conduse, imediat după judecata individuală, în sânul lui Avraam, în rai, ce nu se consideră decât intrarea cerurilor".

Locurile de repaus veșnic și de muncă veșnică sunt pregătite, după mărturisirea Domnului nostru Iisus Hristos, mai înainte de întemeierea lumii: cele dintâi, pentru cei care lucrează în Domnul, celelalte, pentru diavolul și pentru cei care lucrează pentru el. Moștenitorii vieții veșnice sau ai împărăției cerurilor se numesc în Sfânta Scriptură „îngeri pământești", „oameni cerești", „cetățeni ai cerurilor".

Situația și descrierea locuinței fericite din prima perioadă. Locuitorii raiului. Timpul când se intră în rai. Caracterul sfinților. Existența sexelor. Numărul sfinților

Chiar dacă pe pământ cei buni sunt foarte rar în comunicare cu cei răi, din cauza deosebirii caracterului lor, este natural ca dincolo de mormânt să nu fie comunicare între drepți și osândiți, ci numai mila este cea care-i face pe cei dintâi a-i compătimi pe ceilalți. După învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, locurile unde se găsesc sfinții sunt separate printr-o prăpastie imensă de locurile unde se află sufletele nedesăvârșite și osândiții. Deci raiul se găsește într-un loc determinat, despărțit de iad și de gheenă. Dar unde se găsește el, conform Sfintelor Scripturi? Locașurile viitoare vor fi potrivite naturii spirituale a sufletelor. De aceea Biserica învață că natura raiului este conformă naturii sufletelor virtuoase. După cum apa conține toate elementele necesare vieții peș-

lor, așa și raiul cuprinde tot ce e necesar vieții, fericirii omului.

Însă unde se găsește acest loc de fericire, raiul? Unde este locul unde drepții viețuiesc după moarte? Cuvântul lui Dumnezeu nu răspunde în mod precis și direct la întrebarea privind situarea raiului în Univers. După învățătura Bisericii, raiul este un loc bine delimitat în cer, unde Dumnezeu se arată în mod misterios sufletelor fericite și aleșilor Săi, unde El li se arată în slava Sa veșnică, iar Domnul Iisus Hristos este de față cu trupul Său slăvit. În ce loc al cerului se găsește deci raiul? Căci cerul este imens! La această întrebare găsim un răspuns în revelarea dumnezeiască din *Facere*. Moise scrie că Dumnezeu a sădit o grădină în Eden, spre răsărit (*Facere* 2, 8). Raiul este primul cer, locuința cerească cea mai aproape de pământ, după care urmează celelalte ceruri.

Sfânta Scriptură arată răsăritul ca locul unde se găsește raiul. Sfânta Teodora istorisește că, după ce sufletul său a ieșit din trup, ea s-a îndreptat, însoțită de îngeri, spre răsărit, pentru a ajunge la locașurile cerești (*Viața Sfântului Vasile cel Nou*). Sfântul Simeon a văzut raiul la răsărit (*Viața sfinților*, 24 mai). Tot spre răsărit l-a văzut și Sfânta Eufrosina din Suzdal, în vedenia sa miraculoasă (*Viața* sfintei). Și, într-adevăr, răsăritul se deosebește întru totul de celelalte puncte cardinale și exercită asupra sufletului omenesc o influență tainică, umplând inima de o bucurie cerească. În toate vremurile, răsăritul soarelui a produs o impresie binefăcătoare asupra oamenilor și nu e, desigur, nici o inimă care să nu fie pătrunsă de razele luminoase ale bucuriei spirituale atunci când privește răsăritul soarelui. Simțind influența soarelui celui nevăzut asupra sufletelor lor, creștinii adresează rugăciuni de mulțumire Domnului nostru Iisus Hristos, care luminează creația Sa și Îi cântă: „Slavă Ție, Celui ce ne-ai arătat lumina!"... Dacă încă de pe pământ bucuria ce vine de la răsărit pătrunde sufletele oamenilor, presupunem

atunci că în această parte trebuie să fie locașul fericit al sufletelor mântuite, locaș pregătit de Dumnezeu de la crearea lumii. Presentimentul nu înșală și niciodată nu l-a înșelat pe om.

Biserica Ortodoxă nu încearcă să afle unde este raiul, dar în rugăciunile sale și, cu deosebire, în acelea care se citesc în Sâmbăta Mare și în Duminica Paștilor, ea își exprimă părerea în ceea ce privește locul pe care îl ocupă raiul în cer. De exemplu, în laudele versetelor din psalmul 118: „Tu ai voit a Te coborî la iad și a ridica pe cei căzuți ai pământului în locașurile cerești, Iisuse. Chiar dacă Te-au văzut mort, Tu ești viu ca Dumnezeu, căci Tu ai ridicat pe cei căzuți ai pământului la locașurile cerești, Iisuse".

La utrenia Sfintelor Paști, după a șasea cântare a versetului sinaxarului, Biserica exprimă o altă părere referitoare la locul în care se situează raiul: „Locul raiului este arătat în cer. Slavă învierii Tale, Doamne! Raiul s-a deschis și Tu ne-ai arătat calea care duce la cer". Astfel, raiul, după învățătura Bisericii, se găsește în cer.

Cuvântul lui Dumnezeu și propria noastră rațiune ne fac să credem că această denumire este înainte de toate numele locului pregătit de Dumnezeu pentru veșnicie sfinților îngeri și sfintelor suflete. Numai Dumnezeu nu se supune legilor timpului și legilor spațiului, fiind veșnic și nesfârșit. Restul, fiind opera sa, este supus legilor timpului și legilor spațiului, adică există într-un timp determinat și ocupă un anume loc în spațiu. Altfel nu se poate. Prin urmare, ființele spiritual-morale, îngerii și sufletele, sunt supuse legilor timpului – primind viața la un timp determinat – și legilor spațiului – ocupând un loc determinat în spațiu. Și pentru viața de dincolo de mormânt a sufletelor trebuie să existe, de asemenea, un loc determinat. Însă unde este acel loc? Unde este raiul? Vom răspunde la această întrebare prin cuvintele Sfântului Ioan Hrisostom, care spune că e mult mai de folos

și mai necesar omului să știe că raiul există într-adevăr decât să cunoască locul unde se află el. E de ajuns pentru mântuirea omului să știe că raiul există. Tu întrebi unde este raiul. Eu presupun că el este în afară de lumea aceasta, dar mai bine să nu căutăm locul unde se află, ci mijloacele de a-l dobândi. Respingând curiozitatea privitoare la locul unde se află raiul, Sfântul Ioan Hrisostom nu oprește totuși mântuitoarele reflexii și cercetări asupra raiului, care îl conduc pe om la frica de Dumnezeu și-l întorc de la rău. Dimpotrivă, el ne îndeamnă a ne ocupa de aceasta, având necontenit în minte gândul la rai.

Raiul se dobândește ca răsplată a virtuților. Numai sufletele virtuoase sunt răsplătite dincolo de mormânt. Lipsurile și necazurile vieții pământești nu vor exista nicidecum în viața fericită viitoare, unde nu va fi decât mulțumire și bucurie. Așa, de exemplu, eschimosul ce locuiește în regiunile polare, condamnat a-și petrece viața în mijlocul ghețurilor, al zăpezii și al frigului, sub jugul apăsător al naturii înconjurătoare, visează și speră într-o viață mai bună după moarte. Eschimoșii cred că vor trăi dincolo de mormânt într-o țară fericită și totdeauna caldă, cu soarele strălucind dincolo de ocean, acesta fiind pe pământ singurul izvor al existenței lor. Sărăcia alimentației lor este înlocuită în viața viitoare de abundență; neavând pe pământ niciodată hrană în cantitate îndestulătoare, peștele fiind pentru eschimos alimentul principal, el își închipuie că în rai va avea vânat și pește din belșug. Ideea care îl face să creadă că viața viitoare este mai bună decât viața actuală, că răbdarea de a suporta necazurile vieții pământești este răsplătită după moarte, se manifestă într-un mod simplist în viața eschimoșilor: ei suportă necazurile și lipsurile vieții pământești în speranța unei existențe mai bune ce-i așteaptă dincolo de mormânt. Raiul locuitorilor din Kamceatka este plin de plăceri gurmande. Acolo nu se simte niciodată lipsa de hrană, acolo este vânat și pește în-

destulător. În raiul său nu sunt nici vulcani, nici mlaștini, nici cazaci, nici ruși. Tovarășul său credincios de pe pământ, câinele, îl va însoți și în rai. Cea mai mare parte dintre primitivi crede că raiul se găsește în cer, iar Calea Lactee este drumul ce duce la rai.

Sălbaticii din locurile polare cred că în jocul luminii și în tremurarea misterioasă a razelor Aurorei boreale văd îngeri ce zboară în cer.

Biblia (*Facere* 8, 8-14) ne prezintă raiul ca pe o grădină minunată și imensă, situată la răsărit, și acest aspect are o mare importanță în Biserica creștină. Astfel, altarele bisericilor sunt orientate către răsărit, morții se depun cu fața către acea parte a cerului, iar creștinii ortodocși fac rugăciunile lor cu fața la răsărit. Mulți sfinți aparținând Bisericii Noului Testament au văzut raiul ca pe o grădină. Și, într-adevăr, așa este, însă substanța și natura lui corespund naturii locuitorilor săi, care sunt îngerii. De aceea, raiul este inaccesibil simțurilor noastre devenite rudimentare în urma gravei căderi morale.

La înmormântarea Sfintei Fecioare, Sfântul Apostol Ioan purta ramura de finic pe care o adusese Arhanghelul Gavriil din rai pe pământ. Sfântul Macarie cel Mare scrie despre cei care moștenesc raiul că sunt conduși în grădină la locuințele care li s-au pregătit de la începutul lumii, fiind îmbrăcați în haine strălucitoare („Omilia" 16, 8). Sfântul Grigore Sinaitul spune că raiul este primul cer, că arborii lui sunt tot timpul încărcați cu flori și fructe. În mijlocul raiului curge un fluviu care-l udă și care se desparte în patru râuri. Moise vorbește în *Facere* de acest râu (2, 10).

Toți Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii prezintă raiul ca pe o grădină de o frumusețe minunată, de nedescris, a cărei natură este în armonie cu natura tainică și diafană a sufletului, inaccesibilă naturii noastre mărginite. Și cu toate acestea, natura raiului, inaccesibilă pentru unii, se deschide cu ajutorul Sfântului Duh pentru alții, mai cu

seamă pentru aceia ale căror simțăminte sunt curățite prin credință vie și sub influența Sfântului Duh, până la acea stare a primilor oameni înainte de căderea lor.

Să terminăm această descriere a raiului, a primei perioade a vieții de dincolo de mormânt, prin cuvintele Sfântului Apostol Pavel care a fost acolo și a auzit cuvinte nespuse „care nu se cuvine omului să le grăiască". Învățătura Bisericii apusene privitoare la rai este foarte neclară. Cei mai buni teologi ai acestei Biserici (de exemplu, Bergier) ajung, fără voie, la concluzia că raiul se găsește în cer.

Sufletele drepților și ale păcătoșilor pocăiți merg în rai a patra zi după despărțirea lor de trup și după ce are loc judecata individuală. După învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, numai credincioșii vor moșteni raiul, aceia care cred în Iisus Hristos și care, prin botezul lor, ca printr-un semn vizibil, și-au mărturisit credința: „Cel ce va crede și se va boteza se va mântui" (*Marcu* 16, 16). Prin urmare, credința activă este singurul drum ce duce la mântuire. Numai cei care cred în Iisus Hristos moștenesc împărăția cerului. Cu toate acestea, nu toți credincioșii și botezații ajung la mântuire (*Matei* 25, 31-46), ci numai cei care vor trăi în credința lui Dumnezeu, după cuvântul lui Dumnezeu care a zis: „Și vor ieși cei ce au făcut cele bune spre învierea vieții" (*Ioan* 5, 29), adică cei care au dat dovadă de credință prin faptele lor.

În cuvântarea Sa de pe munte, Iisus Hristos a numit pe cei care pot deveni locuitori ai cerului: cei săraci cu duhul, cei ce plâng pentru păcatele lor, cei blânzi, cei ce flămânzesc și însetează de dreptate, cei milostivi, cei curați cu inima, făcătorii de pace, cei persecutați pentru dreptate, cei năpăstuiți pentru Hristos etc. Apostolul Pavel scrie că în rai nu vor intra decât cei ce au viețuit în duhul creștin, exprimat prin cele nouă virtuți: dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, fidelitatea, blândețea, înfrânarea și curăția (*Galateni* 5, 22-23).

Acela care posedă aceste virtuți este moștenitor al raiului. Aceia care îndeplinesc faptele credinței, ale milosteniei, vor intra în rai. Deci, se va face milostenie celor care au fost buni și milostivi pe pământ. Aceia care sunt curați cu inima, milostivi, compătimitori, înfrânați, curați, reținuți, păstrători ai credinței și moralei pentru ei înșiși și pentru alții, vor intra în rai; „iar pe desfrânați îi va judeca Dumnezeu" (*Evrei* 13, 4). „Nici desfrânații, nici adulterii (...) nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu" (...) (*I Corinteni* 6, 9, 10), dacă nu se vor pocăi. Prin urmare, aceia care sunt feciorelnici și cei care păzesc credința și curăția conjugală, precum și cei care păzesc văduvia ca pe un legământ de nedezlegat, vor moșteni raiul. Frumusețea virtuții și harul lui Dumnezeu strălucesc pe fețele bunilor îngeri; aceeași expresie este întipărită pe fețele locuitorilor raiului.

La început, reprezentanții ambelor sexe – Adam și Eva înainte de păcat – erau nemuritori cu trupul și cu sufletul. Prin urmare, trupul, unit după înviere cu sufletul, va forma un nou om spiritual, aparținând unuia din cele două sexe. Fiul lui Dumnezeu făcut om și Maica lui Dumnezeu sunt reprezentanții celor două sexe în lumea viitoare, în rai. Sfinții din cer au mărturisit celor vii în diferite moduri despre existența ambelor sexe dincolo de mormânt. Sufletele viețuiesc în rai precum îngerii, iar căsătoria, care era indispensabilă pe pământ pentru înmulțirea neamului omenesc, devine nefolositoare și chiar imposibilă.

Relațiile spirituale ce existau pe pământ între oameni continuă și în viața de dincolo de mormânt, așa cum au fost ele menite de la crearea lumii. Un frate își păstrează sentimentele sale firești către sora sa, dacă și ea participă la fericirea raiului. Femeia își conservă sentimentele de soție către bărbatul său și drepturile sale asupra lui. Relațiile sale spirituale cu acesta sunt arătate de Însuși Dumnezeu. Dacă existența sufletului nu se sfârșește cu moar-

tea trupului, dacă el trebuie să dea seamă de faptele sale, ca de exemplu de îndeplinirea datoriilor conjugale, atunci el trebuie de asemenea să-și păstreze sexul. Ar fi împotriva bunului simț să credem că o ființă nedefinită ar putea să răspundă de fapte care nu-i aparțin sau care nu-i sunt proprii.

Cuvântul lui Dumnezeu ne învață că la Înviere trupurile se vor uni cu sufletele. Prin urmare, tot sufletul se va uni cu trupul său pentru veșnicie. Trupul este organul sufletului, instrumentul activității sale exterioare. Ar fi o greșeală să credem că diferența sexelor nu constă decât în deosebirea trupurilor.

Caracterul și însușirile fiecărui sex aparțin nu trupului, ci sufletului. Cu aceste calități esențiale, ce deosebesc sufletele unele de altele, fiecare suflet trece în lumea de dincolo de mormânt. Separat de trupul său, bogatul în iad recunoaște pe Avraam și pe Lazăr, deopotrivă lipsiți de trupurile lor. El avea deci însușirea de a recunoaște pe Eva, Rebeca, Sarra sau pe alte femei din rai și de a nu le confunda. Se spune adesea cu dreptate: cutare are un caracter de femeie sau cutare are un caracter de bărbat. În acest caz, nu se vorbește de o asemănare oarecare a înfățișării, așa cum se întâmplă câteodată ca un bărbat să aibă înfățișare de femeie, iar o femeie să aibă înfățișare de bărbat, aceștia conservându-și fiecare sexul, caracterul esențial al sufletului.

Referitor la existența sexelor în viața viitoare, Fericitul Augustin scrie: „Numai ceea ce este imperfect va fi scos din trup, însă natura sa va rămâne aceeași". Deci sexul femeii nu este nicidecum un lucru rău (după cum credeau unii doctrinari din Evul Mediu referitor la imperfecțiunea sexului femeiesc), ci o natură care nu va mai zămisli, nici nu va mai naște – și de aceea căsătoria nu va mai exista –, ci va continua să-și păstreze însușirile nu pentru vechea lor întrebuințare, ci ca o podoabă ce nu va mai trezi niciodată pofta trupească a celui care o

privește, ci dimpotrivă, va fi un motiv în plus pentru a slăvi înțelepciunea și bunătatea lui Dumnezeu, care a creat odinioară ceea ce nu exista și care a păzit de stricăciune ceea ce a creat. Așadar, Acela ce a creat ambele sexe le va păstra pentru veșnicie.

Numărul drepților, al sfinților este mult mai mic decât numărul osândiților. Domnul nostru Iisus Hristos a spus: „Nu te teme turmă mică" (*Luca* 12, 32), „căci mulți sunt chemați, iar puțini aleși" (*Matei* 22, 14). Și istoria sfântă ne dă asemenea exemple: Lot și familia sa sunt singurele persoane virtuoase în toată cetatea condamnată, Noe și familia sa – singurii drepți din toată omenirea etc. Și totdeauna vedem că numărul fiilor lui Dumnezeu este mai mic decât acela al fiilor oamenilor. La a doua venire a lui Hristos se vor găsi puțini credincioși, ne spune Mântuitorul.

Temeiul și definirea vieții fericite. În ce constă fericirea. Fericirea imperfectă

În prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, temeiul fericirii în rai este viețuirea cu Domnul nostru Iisus Hristos, faptul de a-L vedea și de a fi în comunicare cu El, căci El a învățat că cei credincioși vor fi cu El și vor participa la slava Sa. După ce a zis că cei credincioși vor fi cu Domnul, spune apoi că aceștia vor privi fața lui Dumnezeu: „Fericiți cei curați cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu". De aceea Sfântul Pavel spune, plin de nerăbdare: „Doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos" (*Filipeni* 1, 23) și fiind cu Hristos, a vedea pe Dumnezeu „față către față" (*I Corinteni* 13, 112). Numai sfinților le este dat a vedea pe Dumnezeu. Afară de ei, nimeni nu va vedea pe Dumnezeu (*Evrei* 12, 14).

El mărturisește în același timp că fericirea noastră dincolo de mormânt nu va fi completă decât prin împreu-

nă-locuirea cu îngerii și cu sufletele drepților, prin urmare, cu aceia care ne sunt scumpi pentru că împărtășesc ideile noastre, „și așa pururea vom fi cu Domnul" (*I Tesaloniceni* 4, 17).

Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan scrie credincioșilor: „Iubiților, acum fii ai lui Dumnezeu suntem și încă nu s-a arătat ce vom fi, ci știm că, atunci când se va arăta, asemenea Lui vom fi, că-L vom vedea pe El precum este" (*Ioan* 3, 2).

Apostolii și ucenicii lui Hristos se mângâiau ei înșiși și îi mângâiau și pe alții prin speranța cerească a unirii veșnice cu Iisus Hristos și a unirii mutuale dintre ei (*I Tesaloniceni* 4, 13-18).

În prima perioadă, preaslăvirea drepților are loc în cer – în Biserica triumfătoare, iar pe pământ – în Biserica luptătoare.

Primul adevăr referitor la fericirea sfinților în rai, imediat după moarte, este exprimat de Iisus Hristos în parabola bogatului și a lui Lazăr, căci El ne spune că Lazăr a fost dus de îngeri imediat după moarte în sânul lui Avraam. Și în altă parte, Domnul spune: „În casa Tatălui Meu multe locașuri sunt. Iar de nu, v-aș fi spus. Mă duc să vă gătesc loc. Și dacă Mă voi duce și vă voi găti loc, iarăși voi veni și vă voi lua la Mine, ca să fiți și voi unde sunt Eu" (*Ioan* 14, 2-3). Cuvintele „să vă gătesc loc" și „vă voi lua pe voi" vorbesc chiar despre moartea Apostolilor, după care se va îndeplini făgăduința: „Ca unde sunt Eu și voi să fiți". Domnul mărturisește prin aceste cuvinte că sfinții și drepții care s-au făcut plăcuți lui Dumnezeu intră în rai imediat după moartea lor și gustă de la început fericirea veșnică prin unirea strânsă și directă cu Domnul și prin participarea lor la slava Sa.

Aceste cuvinte ale Mântuitorului au fost adresate Apostolilor și ucenicilor care erau tulburați și întristați la apropierea aparentei despărțiri de mult iubitul lor, de Domnul Iisus Hristos, care trebuia în curând să Se înalțe

cu trupul la cer. Însă legătura spirituală și invizibilă trebuia, prin pogorârea Sfântului Duh, să unească mai strâns și pentru totdeauna pe ucenicii lui Hristos și pe toți aceia ce-i sunt credincioși. „Astăzi vei fi cu Mine în rai", a zis Domnul bunului tâlhar pocăit pe cruce. Aceste cuvinte înseamnă: din minutul când vom trece în lumea de dincolo de mormânt, tu vei fi veșnic cu Mine în rai și vei lua, prin urmare, parte la slava Mea.

Înaintea patimei Sale de pe Cruce, Iisus se roagă Părintelui Său pentru Sine Însuși, pentru Sfinții Săi ucenici și, în general, pentru toți aceia care cred cu adevărat în El: „Părinte, voiesc ca, unde sunt Eu, să fie împreună cu Mine și aceia pe care Mi i-ai dat" (*Ioan* 17, 24). Aceasta este dorința, voința, ca să spunem așa testamentul Domnului nostru Iisus Hristos, rugăciune în deplin acord cu voința Părintelui ceresc și o mărturie evidentă pentru toată Biserica lui Hristos, adică pentru toți adevărații săi membri, despre faptul că imediat după moarte, după trecerea în lumea de dincolo de mormânt, ei vor fi cu Domnul în cer, în rai, participând la slava Sa. Aceia care sunt vrednici de împărăția cerurilor intră în ea imediat după moarte și sunt împreună cu Domnul, care este acolo ca Dumnezeu-om, adică împreună cu trupul Său glorios.

Lumea de dincolo de mormânt, viața viitoare, este revelată de Dumnezeu omului încă de pe pământ, în măsura în care aceste lucruri sunt la îndemâna spiritului său mărginit. Iată deci care este starea drepților dincolo de mormânt în prima perioadă a vieții veșnice. Ei sunt în rai cu Domnul Iisus Hristos, împreună moștenitori ai împărăției cerurilor și împreună slăviți cu El.

Sfinții Apostoli erau convinși de adevărul învățăturii lui Hristos referitor la petrecerea credincioșilor cu El în lumea de dincolo de mormânt, imediat după despărțirea sufletului de trup, care este depus în pământ ca o sămânță, în timp ce sufletul credincios se urcă spre Dum-

nezeu. Ei au mărturisit prin cuvântul și scrierile lor credința în acest adevăr neschimbat. Sfântul Apostol Pavel, înflăcărat de iubire pentru Domnul, scria despre el însuși: „Sunt strâns din două părți: doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos, și aceasta e cu mult mai bine. Dar este mai de folos pentru voi să zăbovesc în trup" (*Filipeni* 1, 23-24). Iar în altă parte, el mărturisește în numele tuturor Apostolilor despre adevărul locuirii credincioșilor cu Hristos în viața viitoare: „Căci noi știm că dacă acest cort, locuința noastră pământească, se va strica, avem zidire de la Dumnezeu, casă nefăcută de mână, veșnică, în ceruri. (...) Avem încredere și voim mai bine să plecăm din trup și să petrecem la Domnul" (*II Corinteni* 5, 1-8). Apostolul exprimă prin aceste cuvinte următoarea cugetare: noi știm că după moarte, după stricarea cortului acesta pământesc, adică a trupului nostru, avem imediat în ceruri o zidire nefăcută de mână, cu alte cuvinte, sufletul, îndată după despărțirea sa de trup, se urcă spre Domnul și locuiește veșnic cu Iisus Hristos. Îndemnând pe creștini a nu se întrista de moartea celor dragi, el îi încredințează că sunt cu Domnul în locuințele Părintelui ceresc.

Sfântul Apostol Ioan a văzut în vedenia sa împlinirea făgăduinței lui Dumnezeu în ceea ce privește locuirea drepților cu Domnul imediat după judecata individuală. În cer, în jurul tronului, erau douăzeci și patru de scaune și pe aceste scaune stăteau douăzeci și patru de bătrâni îmbrăcați în haine albe, având pe capetele lor coroane de aur (*Apocalipsa* 4, 4). Și mai departe: „...am văzut, sub jertfelnic, sufletele celor înjunghiați pentru cuvântul lui Dumnezeu și pentru mărturia pe care au dat-o" (*Apocalipsa* 6, 9). Și încă: „m-am uitat și iată mulțime multă pe care nimeni nu putea s-o numere, din tot neamul, și semințiile, și popoarele, și limbile, stând înaintea tronului și înaintea Mielului, îmbrăcați în veșminte albe și având în mână ramuri de finic. Și mulțimea striga cu glas mare,

zicând: Mântuirea este de la Dumnezeul nostru, Care șade pe tron, și de la Mielul" (*Apocalipsa* 7, 9-10).

Învățătura Bisericii Ortodoxe referitoare la viața fericită a drepților imediat după moartea lor, unirea și comunicarea lor intimă cu Domnul Iisus Hristos, este exprimată în scrierile Sfinților Părinți și dascăli ai Bisericii. Această idee principală a operei lor este comună tuturor creștinilor, ca un adevăr ce nu are nevoie de a fi confirmat, fiind arătat de Hristos, repetat de Sfântul Apostol Pavel și revelat Sfântului Ioan Evanghelistul.

Bunurile interioare (ale sufletului și ale spiritului) și cele exterioare (ale trupului) ale vieții în rai au ca temei principal pe Dumnezeu, izvorul adevărului, al binelui și frumuseții, cu care, după mărturisirea Sfântului Apostol Pavel, drepții vor locui veșnic și pe care Îl vor vedea mereu față către față: „Și așa pururea cu Domnul vom fi". Așadar, a viețui cu Dumnezeu și a-L vedea neîncetat este o stare ce împlinește toate dorințele omului, așa că el nu mai are nimic de dorit. Toate simțămintele sale exterioare și interioare sunt împlinite în această stare. După învățătura Bisericii, fericirea sufletului în prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt constă numai în împlinirea simțămintelor sale interioare, însă bucuria sa nu este absolută, pentru că trupul nu va lua parte la fericire decât după unirea sa cu sufletul. Proorocul David scrie de asemenea: „Sătura-mă-voi când se va arăta slava Ta" (*Psalmul* 16, 15).

Pe lumea aceasta, chiar și atunci când toate dorințele noastre sunt îndeplinite, cu toate binecuvântările lui Dumnezeu, totdeauna lipsește ceva fericirii noastre, însă dincolo de mormânt, când vom fi împreună cu Domnul, când Îl vom vedea față către față, vom fi pe deplin mulțumiți de existența noastră și toate simțămintele noastre vor fi împlinite.

Un aspect al acelei fericiri este bucuria de a fi împreună cu cei care ne sunt dragi. De aceea Sfântul Di-

mitrie de Rostov scrie că drepții văd în locuința Părintelui ceresc și pe aceia pe care îi iubesc, iar inimile lor se umplu de o bucurie veșnică și nespusă. Părintele se va bucura de mântuirea fiului său, iar fiul de mântuirea părintelui său; mama se va bucura pentru fiica sa și fiica pentru mama sa; bărbatul pentru femeia iubită și femeia pentru bărbat, frații și surorile se vor bucura pentru frații și surorile lor, rudele pentru rude și prietenii pentru prieteni. Căci toți vor fi însuflețiți de o iubire unică și sinceră către Dumnezeu și către aproapele, de o iubire de nezdruncinat și nepieritoare (*Operele* Sfântului Dimitrie de Rostov, partea a V-a). Toți se vor bucura, însuflețiți de o simpatie reciprocă. Și nu poate fi altfel, căci aceasta este psihologia iubirii: a te bucura cu fericiții și a plânge cu nenorociții.

Viața și lucrarea sufletului sunt același lucru, pentru că unde este viață, este și activitate. Și acestea pot fi în fericire sau în chin. Fericirea veșnică constă în schimbarea permanentă a dorințelor noastre naturale, căci în năzuința ideilor și a sentimentelor noastre celor mai înalte se manifestă dorința de a ajunge la fericirea veșnică care, după Sfântul Apostol Pavel, poate fi exterioară și interioară.

În prima perioadă a vieții în rai, numai sufletul se bucură de fericire. Numai prin mijlocirea simțurilor simte sufletul fericirea sau întristarea. Dacă nu e simțire, nu poate fi nici fericire sau chin, iar acestea în mod necesar trebuie să fie interioare și exterioare. Sufletul este fericit când toate dorințele sale sunt împlinite prin mijlocirea bunurilor interioare și exterioare. Gustarea bunătăților interioare constituie fericirea interioară, în timp ce împărtășirea cu bunătățile exterioare formează fericirea exterioară. Fericirea interioară este alcătuită din: a) raporturile sufletului cu Dumnezeu și lucrarea sa pentru Dumnezeu și b) profunda cunoștință de sine, pătrunsă de acțiunea binefăcătoare a conștiinței ce răsplătește și jus-

tifică. Fericirea exterioară a sufletului este dată de raporturile sale cu tot ceea ce îl înconjoară sau se găsește în afară de sine, și anume: a) raporturile sale cu ființele spirituale și cu sufletele sfinte ce-l înconjoară și b) raporturile sale cu toată natura raiului.

Răsplătirea drepților în prima perioadă este incompletă, după cum învață sfânta noastră Biserică Ortodoxă (*Teologia ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, pag. 543). Numai sufletul drepților se bucură de fericire în prima perioadă. În această perioadă a vieții în rai, drepții strălucesc numai de slava sufletelor lor, după cum mărturisește Sfântul Ioan în vedenia sa: „Și fiecăruia dintre ei i s-a dat câte un veșmânt alb și li s-a spus ca să stea în tihnă, încă puțină vreme, până când vor împlini numărul și cei împreună-slujitori cu ei și frații lor, cei ce aveau să fie omorâți ca și ei" (*Apocalipsa* 6, 11).

Preaslăvirea lor în ceruri începe imediat după judecata individuală și va continua până la Judecata de Apoi, în ziua în care dreptatea deplină se va face omului complet, format din suflet și trup. Dacă drepții și păcătoșii ar fi obținut încă după judecata individuală răsplata completă, atunci la ce ar mai fi servit judecata generală? Pentru ce s-ar mai judeca cei ce au obținut o hotărâre definitivă? Din învățătura Bisericii, conform căreia Iisus Hristos va veni să judece viii și morții, noi înțelegem că morții trecuți în lumea de dincolo de mormânt n-au fost încă supuși judecății de pe urmă și că hotărârea finală în ceea ce-i privește nu a fost încă rostită. Deci, până la Judecata de Apoi, nici drepții din rai, nici păcătoșii din iad n-au primit încă răsplata completă pentru faptele lor.

Fiindcă omul întreg este format din suflet și din trup, răsplata va fi acordată deopotrivă sufletului și trupului. Sfântul Apostol Pavel spune de asemeni că fiecare va primi după „faptele făcute în trupul său", adică sufletul și trupul vor fi pedepsite sau răsplătite împreună, ceea ce se va întâmpla după învierea trupurilor și unirea lor cu su-

fletele la Judecata de Apoi. Omul complet este cel ce va primi răsplata absolută. De aceea cuvintele Sfântului Apostol Pavel se referă la toți oamenii: „Toți trebuie să ne arătăm înaintea tribunalului lui Hristos ca fiecare să ia în trupul său ceea ce a făcut, bine sau rău". El repetă același lucru și în altă parte, vorbind de recompensa ce-l așteaptă pe el însuși în ziua judecății generale: „De acum mi s-a gătit cununa dreptății pe care Domnul mi-o va da-o în ziua aceea, El, Dreptul Judecător, și nu numai mie, ci și tuturor celor ce au iubit arătarea lui" (*II Timotei* 4, 8). Aici Apostolul vorbește lămurit de o altă răsplată decât cea dintâi când spune: „ca ei să nu ia fără noi desăvârșirea" (*Evrei* 11, 40). Sufletele primesc răsplata imediat după judecata individuală, însă răsplata completă o vor primi în prezența tuturor, la Judecata de Apoi, la care se vor arăta toți oamenii.

Binele și răul se dezvoltă încă de pe pământ, iar aceia care le provoacă trebuie să primească răsplata pentru toate fructele pe care acestea le-au produs. Iată pentru ce cei care fac binele sau răul nu pot primi răsplata completă a faptelor lor decât atunci când viața pământească va fi încetat. Numai atunci fiecare va vedea cu propriii săi ochi ce enorme proporții a atins binele sau răul făcut în generația sa și fiecare va putea să spună atunci: „Autorul acestora sunt eu!". Numai atunci vom vedea că noi înșine am fost cauza mântuirii pentru unii și a pierzaniei pentru alții, după cum am fost cultivatorii binelui sau ai răului. De aceea Apostolul spune cu dreptate: „ca ei să nu ia fără noi desăvârșirea".

Așadar, absența trupului și dezvoltarea morală a propriilor fapte, ce nu este încă terminată, fac ca prima perioadă a vieții sufletului dincolo de mormânt să fie incompletă. Aceasta este învățătura Sfântului Grigorie Teologul și a Sfântului Ioan Hrisostom.

Noi vom răspunde nu numai de propria noastră viață și de propriile noastre fapte, ci și de viața și de faptele

acelora ce dezvoltă ideile noastre și le urmează. Deci această viață pământească și urmarea ei nu se vor sfârși decât în cea din urmă zi a Universului. Câte blesteme vor auzi atunci unii din partea celor care au fost atrași la pierzanie pentru că au urmat calea răului semănat de aceia! Alții, dimpotrivă, vor primi binecuvântările celor care au urmat calea binelui. Numai atunci vor vedea în deplinătatea lor răul sau binele pe care fiecare îl va fi făcut, dacă totuși răul nu a fost șters prin adevărată pocăință și printr-o viață virtuoasă. Noi vom vedea binele și răul pe care le-a făcut fiecare, cu toate urmările lor, și aceia care le-au propovăduit vor gusta ei înșiși mai întâi din fructele lor. Astfel învățau și învață încă Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii referitor la fericirea incompletă a drepților în rai, în prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, ca și la chinul incomplet al osândiților din gheenă.

Fericirea incompletă și exterioară sau lucrarea sufletului în rai

În prima perioadă a vieții în rai, sufletul se bucură singur de fericire. Fiindcă lucrarea sufletului constă în lucrarea diferitelor sale însușiri, după cum am mai vorbit (vezi subcapitolul „Viața și activitatea sufletului și însușirile sale dincolo de mormânt"), este necesar pentru fericirea sufletului ca toate însușirile sale să lucreze într-un mod care să-i facă bucurie.

Conform celor trei însușiri principale ale sufletului – spiritul, voința și sentimentele –, fericirea interioară este compusă din lucrarea acestor trei însușiri: a iubi, a cunoaște și a slăvi pe Dumnezeu-Creatorul, pe Domnul Hristos – izvorul fericirii și al adevărului, căci El a spus că este Adevărul. Domnul Iisus Hristos devine pentru suflet scopul vieții și al existenței sale; de aceea Apos-

tolul Pavel învață: „Noi viețuim și ne mișcăm în El", adică în El și pentru El este toată viața noastră pe pământ, ca și dincolo de mormânt. Prin urmare, scopul vieții și al activității sufletului dincolo de mormânt, în rai, a rămas același ca în timpul vieții pământești: a iubi, a cunoaște și a slăvi pe Dumnezeu. În acestea stă fericirea omului. Iubirea, cunoștința și slăvirea lui Dumnezeu dau conținut vieții de dincolo de mormânt, în rai, și ele reprezintă lucrarea celor trei însușiri principale ale sufletului (spiritul, voința și sentimentele). Lucrarea acestor însușiri ce aspiră la adevăr, lucrare permanentă, completă și nesfârșită, constituie viața fericită a sufletului în rai.

Aceasta este fericirea interioară a sufletului sau lucrarea sa interioară în raport cu Dumnezeu, după cum ne învață Sfânta Biserică Ortodoxă.

Temeiul fericirii de care am vorbit mai sus este petrecerea și comunicarea cu Dumnezeu și contemplarea Sa, iar acestea produc fericirea tuturor însușirilor sufletului. O unire mereu mai desăvârșită se va dezvolta progresiv în veșnicie. Dorințele și împlinirea lor se vor succeda la nesfârșit. Toate însușirile sufletului își ating scopul în aspirarea lor continuă către adevăr, bine, frumos.

În acest fel noi vedem că iubirea pe care omul I-o poartă lui Dumnezeu și iubirea lui Dumnezeu pentru om este principiul fericirii. Iubirea aspiră în mod natural la cunoașterea obiectului său. Iubind și cunoscând, noi slăvim prin aceasta chiar obiectul iubirii noastre, iar sufletul se bucură în această stare de fericire. „Nu voi muri, ci voi fi viu" (*Psalmul* 117, 17), scrie proorocul David, plin de iubire pentru Dumnezeu. „Nu voi muri, ci voi fi viu" – voi fi viu pe pământ și dincolo de mormânt. „Noi, cei vii, vom binecuvânta pe Domnul, de acum și până în veac" (*Psalmul* 113, 26). În această lume, ca și dincolo de mormânt, nu avem nimic altceva de făcut decât de a cânta pe Dumnezeu și de a lăuda numele Său.

Starea interioară a sufletului se manifestă prin semne exterioare, iar fericirea interioară este produsă de urmă-

toarele bucurii spirituale: a sta înaintea tronului Mielului, a-L slăvi și a-L servi (*Apocalipsa* 7, 9-17); a fi cu El (*Ioan* 16, 3); a domni cu Hristos și a participa la slava Sa veșnică (*II Timotei* 2, 11-12) și, în fine, a-L vedea pe Dumnezeu și a-L cunoaște absolut. Aici, pe pământ, noi nu-L cunoaștem decât imperfect și parțial și nu-L vedem deloc, ceea ce nu corespunde spuselor lui David: „Văzut-am mai înainte pe Domnul înaintea mea pururea" (*Psalmul* 15, 8). După învățătura Apostolului Pavel, noi nu-L vedem pe Dumnezeu decât imperfect, ca „prin oglindă, în ghicitură" (*I Corinteni* 13, 12).

Toate acestea se rezumă în următoarele cuvinte: a fi, a viețui, a sta în comunicare, în unire intimă cu Domnul nostru Iisus Hristos, prin care trăim, ne mișcăm, mai întâi pe pământ și apoi dincolo de mormânt, în împărăția Sa. Această unire, aceasta legătură, această comunicare veșnică cu Domnul este temeiul fericirii pentru cei drepți, prima etapă a binelui din care decurg celelalte bunuri interioare și exterioare și fără de care fericirea este imposibilă.

Bucuria în Domnul produce lucrarea fericită a tuturor însușirilor sufletului și ale trupului, după cum am spus atunci când am vorbit despre lucrarea sufletului și despre însușirile sale dincolo de mormânt.

Răul este izvorul tuturor necazurilor și al tuturor suferințelor și el nu este propriu omului. Ceea ce-i este propriu este binele și fericirea pentru care el a fost creat. Răul neexistând în rai, viața drepților în această perioadă este lipsită complet de orice suferință. „Și nu vor mai flămânzi, nici nu vor mai înseta, nici nu va mai cădea soarele peste ei și nici o arșiță; căci Mielul, Cel ce stă în mijlocul tronului, îi va paște pe ei și-i va duce la izvoarele apelor vieții și Dumnezeu va șterge orice lacrimă din ochii lor" (*Apocalipsa* 7, 16-17); și iarăși: „și moarte nu va mai fi; nici plângere, nici strigăt, nici durere nu vor mai fi, căci cele dintâi au trecut" (*Apocalipsa* 21, 4). Însă sfinții, văzând starea păcătoșilor din iad, îi plâng pentru soarta lor nenorocită. Ei simt o oarecare întristare ce le

este folositoare, atât lor înșiși, precum și nenorociților din iad, căci această întristare îndeamnă pe sfinți a se ruga pentru prizonierii iadului ca, prin aceasta, și ei să dobândească mântuirea.

Odihna după ostenelile săvârșite pe pământ pentru împărăția cerurilor (*Evrei* 4, 3, 11) constituie starea principală a vieții fericite a sufletului în rai din această perioadă. În acest caz, sub numele de „odihnă" nu trebuie să se înțeleagă inactivitatea, căci ideii de suflet îi asociem ideea de activitate, care este expresia vieții sale. Sufletul fiind nemuritor, activitatea sa este infinită.

Așadar, prin odihna sufletului se înțelege o activitate care exclude tulburarea, pasiunea. O activitate care este plăcută sufletului, îl face liniștit, îi dă odihna morală. Starea lipsită de pasiune, care este de altfel proprie sufletului, prilejuiește încă de pe pământ, după mărturisirea Domnului, odihna sufletului însoțită de frica de Dumnezeu. „Fiți blânzi și smeriți cu inima și veți afla odihna sufletelor voastre" – acesta este începutul odihnei cerești încă de pe pământ, în așteptarea hotărârii definitive, care va fi rostită după judecata generală a lui Hristos. Atunci va fi începutul fericirii desăvârșite, de care sufletele se vor bucura veșnic.

Inimile drepților, pline de o iubire adevărată, au un viu interes pentru starea sufletelor din iad, a căror soartă nu este încă hotărâtă și pentru care intervine Biserica luptătoare, invitând la aceasta pe toți drepții ce nu rămân indiferenți. Membrii Bisericii triumfătoare sunt în comunicare activă cu membrii Bisericii luptătoare datorită interesului pe care aceștia îl mărturisesc pentru frații lor ce sunt încă pe pământ și care lucrează în sânul acestei Bisericii. Ei își mărturisesc interesul prin rugăciuni către Dumnezeu, rugăciuni de mare ajutor și care fac dovada participării active a acestora la mântuirea celor de pe pământ. Noi citim în Apocalipsa că sfinții se roagă pentru cei vii, că ei strigă către Dumnezeu cerând dreptate și

răsplată pentru drepții persecutați pe pământ (*Apocalipsa* 11, 18 și 6, 10). Sfinții contribuie la mântuirea celor vii prin numeroasele vedenii în care li se arată și prin propria lor protecție, lucruri de care este plină istoria Bisericii creștine. După cum pe pământ ei sfințeau prin faptele lor numele Domnului, de asemenea și în rai ei continuă a fi binefăcătorii oamenilor. Această activitate binefăcătoare este continuarea activității lor pământești. Iisus Hristos învăța astfel despre viața sfinților: „Căci la înviere nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sunt ca îngerii lui Dumnezeu în cer" (*Matei* 22, 30; *Luca* 20, 35-36; *Marcu* 12, 25), adică ei vor fi asemenea cu îngerii și vor trăi ca ei, căci încă de pe pământ ei fuseseră îngeri pământești, având îndeletniciri asemănătoare celor din cer. Această stare, după cuvintele lui Iisus Hristos, se va prelungi după moartea lor, în toată veșnicia.

Fiindcă viața sufletului constă în primul rând în cunoașterea propriului sine, existența în rai va conferi adevărata și completa cunoaștere de sine, dar aceasta numai cu ajutorul unui examen sever și atent al tuturor faptelor proprii.

Fericirea exterioară constă în: 1. comunicarea reciprocă și veșnică cu toți îngerii (*Evrei* 12, 22, 23; *Luca* 16, 22); 2. locuirea împreună și comunicarea intimă cu toți sfinții (*Matei* 8, 11; *Luca* 13, 28-29) și 3. contemplarea frumuseții raiului, pe care Apostolul Pavel a văzut-o, răpit fiind până la al treilea cer. El a văzut toate minunile raiului, dar nu a găsit cuvinte în limba omenească pentru a le descrie. Și chiar dacă ar fi putut istorisi o parte din ceea ce văzuse, nimeni nu l-ar fi înțeles, după cum nici pruncii nu înțeleg multe lucruri care sunt clare adulților. Neputând înțelege frumusețea raiului, sofismul, care nu acceptă decât rezultatele științei experimentale, ar fi negat-o pur și simplu, după cum au făcut și fac pseudofilosofii lumii acesteia, ce nu recunosc nimic din ceea ce este supranatural, spiritual. Așadar, fericirea exterioară

este dată de frumusețile nespuse ale raiului și de petrecerea în acest loc minunat, precum și de tovărășia îngerilor și a sfinților. Iată fericirea interioară și exterioară care îl așteaptă pe orice suflet virtuos imediat după judecata individuală.

Ne rămâne să cităm mărturisirea cuvântului lui Dumnezeu referitor la această viață de negrăit, la fericirea care face ca sfinții din rai să fie în unire și comunicare reciprocă. Îndată după apariția regelui Babilonului în iad, sufletele care se găseau acolo l-au recunoscut și au venit în întâmpinarea sa, mirându-se că un personaj atât de puternic s-a coborât la fel ca și ei în iad. Ei l-au recunoscut zicând: „Și acum tu te pogori în iad" (*Isaia* 14, 15). Și el le-a recunoscut pe ele; despre aceasta avem mărturie în cuvintele lui Iisus Hristos, care ne spune că bogatul recunoscuse pe Avraam și pe Lazăr. Patriarhul Iacov, întristat de pierderea lui Iosif, fiul său mult iubit, a fost gata să se coboare la iad pentru a-l vedea și a fi pururea cu el, adică el voia chiar să moară pentru aceasta (*Facere* 37, 35). Și Profetul David spera să revadă dincolo de mormânt pe fiul pe care-l avusese cu femeia lui Urie: „Mă voi duce la el" (*II Regi* 12, 23).

În Sfânta Scriptură găsim și alte mărturii ale acestei recunoașteri: Sfinții Apostoli Petru, Iacov și Ioan ce i-au recunoscut imediat pe Muntele Taborului pe Moise și pe Ilie care erau veniți din cealaltă lume, cu toate că nu-i văzuseră niciodată, ci numai știau de existența lor. Atunci ei i-au recunoscut imediat, fără a-i confunda cu alții, și le-au spus pe nume.

Viața sfinților ne arată că aceștia puteau să cunoască chiar de la prima vedere poziția pe care o ocupau unele persoane în societate, știau viața lor personală și le spuneau pe nume, toate acestea fără să le fi cunoscut mai înainte. Totul era accesibil simțurilor lor curățite și toate lucrurile tainice le erau cunoscute. De aceea, este firesc să conchidem, bazându-ne pe mărturisirea Sfintelor Scrip-

turi, că aceste suflete, înzestrate cu simțuri excepționale încă de pe pământ, nu vor pierde nicidecum această perfecțiune dincolo de mormânt. Simțurile vor avea o altă acuitate după ce sufletul va ieși din acest trup muritor, după cum spune Apostolul Pavel. Așadar, toți aceia care sunt demni de viața fericită din rai se vor vedea și se vor recunoaște unii pe alții.

Prin urmare, îi vom recunoaște pe toți aceia care ne sunt dragi pe lumea aceasta, iar ei, la rândul lor, ne vor recunoaște, dacă vor moșteni viața veșnică. Sfântul Apostol Pavel, pentru a mângâia pe creștinii din Tesalonic, despărțiți prin moarte de aceia care le fuseseră dragi, spunea că despărțirea de ei este vremelnică și că îi vor vedea fără îndoială pe prietenii lor răposați, pentru a nu se mai despărți de ei niciodată: „și așa pururea vom fi cu Domnul" (*I Tesaloniceni* 4, 13-17). Aceste cuvinte ne fac să credem că toți creștinii, și cu deosebire aceia pe care Domnul i-a unit prin legături de rudenie și de prietenie, vor fi totdeauna în unire și comunicare mutuală. Consolând pe creștinii din Tesalonic, Sfântul Apostol ne îndeamnă să facem asemenea, adică să ne mângâiem unii pe alții prin unirea noastră din viața viitoare: „Mângâiați-vă unii pe alții prin aceste cuvinte" (*I Tesaloniceni* 4, 18). Mângâierea pentru creștinii îndurerați de pierderea vremelnică a celor dragi se regăsește în cele două dogme ale religiei ortodoxe, exprimate în articolele 11 și 12 ale „Simbolului de credință" („Crezul"). Însă trebuie să credem fără să ne îndoim în nici un fel de aceste adevăruri: 1. învierea morților și 2. unirea preafericită cu repausații.

Numai acolo, în viața de dincolo de mormânt, în rai, se va cunoaște cu desăvârșire ființa umană și se va ști ce este omul: „Iubiților, acum suntem fii ai Lui și ce vom fi nu s-a arătat până acum. Știm că dacă El Se va arăta, noi vom fi asemenea Lui, fiindcă Îl vom vedea cum este" (*I Ioan* 3, 2).

Deci dacă cei ce vor fi în rai vor fi pururea cu Domnul, după cum învață Sfântul Apostol Pavel: „și așa pururea cu Domnul vom fi", dacă, după învățătura Mântuitorului, fiind cu El vom fi în același timp împreună, adică vom fi împreună cu alte suflete, ca ființe spiritual-morale, atunci e de la sine înțeles că vom fi în comunicare unii cu alții.

Dumnezeu, făcând pe om, a zis: „Nu e bine să fie omul singur" (*Facere* 2, 18). Aceste cuvinte ne spun că, în general, omul este menit să trăiască în tovărășia semenilor săi. În scopul unei vieți în comuniune, asemenea aceleia a îngerilor din cer, oamenii se unesc cu Dumnezeu prin legătura veșnică și sacră a iubirii dumnezeiești. Unindu-se cu Dumnezeu, ei se unesc între ei, prin voința lui Dumnezeu, cu aceeași legătură a milei. Domnul nu a unit pe oameni pe pământ prin legăturile spirituale ale iubirii pentru a-i despărți în lumea de dincolo de mormânt. Prin urmare, despărțirea sufletelor nu este nicidecum naturală în lumea de dincolo de mormânt. Din cuvintele nenorocitului bogat, precum și din mărturisirea întregii parabole evanghelice a bogatului nemilostiv și a lui Lazăr, se vede că Avraam și Lazăr nu sunt despărțiți în rai, ci sunt împreună, și prin urmare ei sunt acolo în unire și comunicare. Credincioșii vor fi totdeauna cu Domnul, așa după cum ne învață Iisus Hristos (*Ioan* 14, 2, 3, 4; 17, 24). Credincioșii vor fi cu El și prin urmare se vor vedea și vor exercita o influență reciprocă unii asupra altora. Și Sfântul Ioan Evanghelistul mărturisește despre aceasta (*Apocalipsa* 4, 4; 6, 9-11).

În parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr este reprezentată atât starea de dincolo de mormânt a drepților în prima perioadă, cât și cea a păcătoșilor, până la învierea morților. Din această parabolă, Sfântul Ioan Hrisostom trage următoarea învățătură: oricât de mare era prăpastia dintre unii și alții, fie că se cunoșteau sau nu, noi înțelegem că nenorocitul bogat, fiind în iad, a

recunoscut pe Avraam pe care nu-l văzuse niciodată mai înainte. Deci, după ce sufletul este despărțit de trup, simțurile sale păstrează sensibilitatea lor originară și acțiunea lor se lărgește. Locuitorii raiului văd și cunosc pe locuitorii iadului și ai pământului și, de asemenea, locuitorii iadului văd și cunosc pe locuitorii raiului și ai pământului. Dacă bogatul nu ar fi văzut și nu ar fi cunoscut viața fraților săi de pe pământ, el nu s-ar fi rugat ca să fie trimis Lazăr la ei. Aceasta înseamnă că repausații, oriunde s-ar afla ei, în rai sau în iad, cunosc starea noastră, văd și aud, știu toată viața noastră, iar cugetările și sentimentele nostre secrete nu vor mai fi mult timp o taină pentru ei. Ochiul interior al sufletului va servi la această cunoaștere intimă a altora.

Sfântul Ioan Evanghelistul spune în *Apocalipsa* că toți vor vedea pe Domnul sosind pentru a judeca lumea. „Iată, El vine cu norii și orice ochi Îl va vedea" (*Apocalipsa* 1, 7). Prin urmare, văzând pe Domnul, noi vom vedea, de asemenea, raiul și gheena cu toți locuitorii lor: îngerii și sufletele.

Iată cum relatează preafericita Teodora intrarea sa în rai: „Îndată ce mă văzură, toți se bucurară de mântuirea mea, veniră în întâmpinarea mea, mă îmbrățișară și lăudară pe Domnul, care mă scăpase din cursele vrăjmașului" (*Viața Sfântului Vasile cel Nou*, 26 martie).

Sfântul Pimen cel Mare îi spunea bătrânei sale mame, care voia să-l vadă: „Vrei a ne vedea (pe fiii tăi) în această lume sau cealaltă?". „De nu vă voi vedea aici, pot fi sigură că vă voi vedea acolo sus?". El răspunse: „Dacă te hotărăști a nu ne vedea aici, ne vei vedea sigur acolo sus."

Într-o zi, ava Iosif, fiind bolnav, a trimis vorbă avei Teodor: „Vino la mine, ca să te văd înaintea despărțirii mele de trup". Era la mijlocul săptămânii, iar sfântul nu veni, ci îi transmise: „De vei trăi până sâmbătă, voi veni, iar de nu, ne vom vedea în cealaltă lume" (*Viețile Sfinților*).

Sfântul Vasile cel Mare, vorbind de unirea de dincolo de mormânt, se adresează păcătoșilor, zicându-le: „Oare nu în ochii tuturor vei fi judecat de Hristos, când aceia pe care i-ai nedreptățit te vor înconjura din toate părțile și vor striga împotriva ta și, oriîncotro vei arunca privirile tale, vei vedea ivindu-se faptele tale cele rele: aici orfani, dincolo văduve și pretutindeni săracii pe care i-ai respins, servitorii pe care i-ai lovit, vecinii pe care i-ai întărâtat..."

Sfântul Ioan Hrisostom prezintă două adevăruri alinătoare pentru durerea celor care i-au pierdut pe cei dragi: „Dacă trupul este supus putreziciunii, zice el, noi nu trebuie să fim întristați de aceasta, ci să ne bucurăm, căci ceea ce este vremelnic se distruge prin moarte, dar nu esența trupului. Adu-ți aminte că această gură, acum închisă, va vorbi într-o zi mult mai bine, că acești ochi închiși vor vedea mult mai bine și mai mult, că aceste picioare se vor urca într-o zi pe nori, că acest trup pieritor se va îmbrăca cu nemurire și tu vei vedea pe rudenia ta". Auziți bine, voi, cei ce plângeți, veți vedea pe rudele voastre, deveniți mai buni și luminoși!". „Nu plângeți, spune Domnul, repausatul nu a murit, ci doarme." „Nu te întrista, spune Apostolul Pavel, ci crede cu tărie și vei vedea și vei rămâne pururea cu el". Și în fine, Sfântul Ioan Hrisostom adaugă iarăși: „Vei fi din nou cu rudenia ta".

Și în altă parte spune: „Nu numai că-i vom recunoaște pe cei pe care i-am cunoscut pe această lume, ci îi vom vedea chiar pe aceia care nu s-au înfățișat niciodată vederii noastre, căci deși tu nu ai văzut niciodată pe Avraam, nici pe Isaac, nici pe patriarhi, nici pe apostoli, nici pe mucenici, văzându-i la acel grozav triumf general, tu vei striga: «Aceștia sunt Avraam, Isaac și Iacov și ceilalți patriarhi. Aceștia sunt Petru și Pavel și toți apostolii; acesta este David, ceilalți sunt Sfântul Ioan Botezătorul și Sfântul Ștefan, întâiul mucenic, și iată un mare număr de sfinți»".

Marele dascăl ecumenic, Sfântul Grigorie Teologul, în cuvântările sale funebre pentru fratele Cesarie și pentru sora Gorgonia, enumeră toate aceste bunuri interioare și exterioare, care constituie fericirea drepților în rai în prima perioadă. Astfel, el spune fratelui Cesarie: „Intră în ceruri, odihnește-te în sânul lui Avraam, privește corul îngerilor, slava preafericiților, sau mai bine unește-te cu corul lor și bucură-te!" (aici sunt amintite odihna, bucuria, raiul, viața cu îngerii și cu sfinții – fericirea exterioară). Și mai departe spune: „Înfățișează-te înaintea Marelui Împărat și fii plin de lumina cea de sus!" (fericirea exterioară: a sta înaintea lui Dumnezeu, a privi fața Sa și a participa la slava Sa). Adresându-se sorei Gorgonia, el spune: „Sunt convins că tu ești acum într-o stare mult mai bună decât starea vizibilă în care erai mai înainte: tu asculți glasul celor care se veselesc, tu vezi bucuria îngerilor, odihna cerească, slava dumnezeiască și, mai mult decât toate, strălucirea celei mai curate și celei mai perfecte lumini în care te scaldă Preasfânta Treime, ce nu se mai răpește spiritului, căci acesta, nemaifiind legat și răpit de simțuri, poate privi și pricepe cu totul Treimea care pătrunde sufletele noastre cu soarele divinității. Tu te bucuri de toate bunurile ale căror ramuri te atingeau deja pe pământ, spre răsplătirea sincerei tale aspirații către ele".

Sfântul Efrem Sirul mărturisește de asemenea despre unirea și împreună-locuirea sufletelor, în viața viitoare cu rudeleși prietenii lor.

Sfântul Atanasie cel Mare spune, în cuvântarea sa despre repausați: „Dumnezeu a permis celor ce sunt mântuiți să rămână împreună până la ziua Învierii și să se bucure, așteptând ca dreptatea dumnezeiască să li se facă definitiv. Însă păcătoșii vor fi lipsiți chiar de această bucurie, căci ei nu se vor mai cunoaște. Deci, la acea judecată publică, toate faptele lor vor fi descoperite în fața tuturor, după care va avea loc despărțirea definitivă și

fiecare va merge la locul pe care și-a pregătit. Drepții vor merge cu toții la Dumnezeu, în timp ce păcătoșii, depărtați de Dumnezeu și de prietenii lor, se vor duce împreună în muncile veșnice, dar nerecunoscându-se unii pe alții, căci ei vor fi lipsiți chiar de această mângâiere. Ce rușine pentru păcătoșii ale căror fapte vor fi cunoscute de toți, căci rușinea este mare pentru acela care este judecat în fața tuturor. Este un adevăr de netăgăduit și fără dubii că noi ne vom recunoaște cu desăvârșire unii pe alții, și atunci vina celor care au trăit rău pe pământ va fi cunoscută de toți".

Sfântul Ciprian spune: „Un mare număr de părinți, frați, copii ne vor primi acolo sus; o mulțime compactă și numeroasă, formată din cei care sunt deja siguri de mântuirea lor, dar care s-au îngrijit de aceasta, se vor grăbi să vină înaintea noastră spre a ne vedea și a ne face o bună primire. Ce imensă bucurie generală pentru ei și pentru noi!" („Cuvânt de îndemnare a mucenicilor").

Sfântul Ambrozie al Milanului scrie: „Ce altă mângâiere îmi rămâne decât de a spera să vin la tine curând, frate mult iubit; sper că despărțirea noastră nu va fi lungă, dar și tu, prin rugăciunile tale, poți să mă chemi degrabă, căci cine este acela care nu dorește ca acest trup stricăcios să fie îmbrăcat de nestricăciune și ca acest trup muritor să fie îmbrăcat de nemurire?" (*Operele* lui Ambrozie al Milanului, partea a doua).

Sfântul Ioan Damaschin spune, în „Cuvântarea despre repausați" referitoare la unirea noastră în viața veșnică: „Nimeni să nu creadă că nu va fi recunoscut în ziua Judecății de Apoi; într-adevăr, fiecare va cunoaște pe aproapele său nu prin ochii trupești, ci prin privirea pătrunzătoare a sufletului".

Sfântul Dimitrie de Rostov scrie de asemenea despre aceasta: „Toți se vor vedea unii pe alții"; aceasta se întâmplă în prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, după învățătura Domnului nostru Iisus Hristos din

parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr, precum și la ziua Judecății celei de Apoi; toți se vor vedea până ce drepții se vor despărți de păcătoși. Dacă la judecată toate se vor descoperi și se vor arăta înaintea ochilor a toată lumea spiritual-morală, dacă viața pământească a fiecăruia, cu faptele și secretele sale, va fi văzută de toți îngerii, sfinții și păcătoșii (*Luca* 12, 2-3), atunci este evident că toți se vor recunoaște unii pe alții. Imediat după ce sufletul va fi despărțit de trupul său, oriunde se va afla el, în rai sau în iad, va fi îndată recunoscut de sfinți și, la ziua Judecății, chiar de păcătoși.

Așadar, Sfântul Dimitrie de Rostov spune: „Nu numai frații noștri ne vor privi, ci și toate cetele sfinților: proorocii, apostolii, mucenicii și drepții. (...) Acolo, dincolo de mormânt, împărații vor recunoaște pe supușii lor și supușii pe împărații lor, domnii și stăpânii vor vedea pe servitorii lor și aceștia din urmă pe stăpânii lor, nedreptățiții vor vedea pe asupritorii lor și asupritorii pe cei pe care i-au nedreptățit; prietenii și dușmanii se vor întâlni, după cum mărturisește Sfânta Scriptură: «acesta este cel pe care-l aveam altădată de batjocură» (*Înțelepciunea lui Solomon* 5, 3). Judecătorii nedrepți îi vor vedea pe aceia pe care i-au acuzat și condamnat la moarte pe nedrept; tiranii vor vedea pe aceia pe care i-au martirizat fără milă. Ei toți îi vor vedea în slava lor și-i vor auzi strigând: «Judecă, Doamne, pe cei ce-mi fac mie strâmbătate, luptă împotriva celor ce se luptă cu mine» (*Psalmul* 34, 1). Părinții vor vedea pe copiii lor și copiii pe părinții lor; frații și surorile, soții, toți se vor vedea; păcătoșii vor vedea pe drepți și drepții vor vedea pe păcătoși. Dincolo de mormânt, Cain va vedea pe Abel, Irod va vedea pe Sfântul Ioan Botezătorul, iar persecutorii creștinilor, precum Nero, Diocleția, Maximian și alții, vor privi slava acelora pe care i-au martirizat pentru numele lui Hristos“ (Sfântul Dimitrie de Rostov, tom I, „Omilia“ din săptămâna Judecății de Apoi).

Sfântul Tihon scrie referitor la recunoașterea și la unirea de dincolo de mormânt: „Ei îi văd pe aceia pe care i-au batjocorit pe pământ, pe care i-au înjurat, persecutat, întărâtat, călcat în picioare, ei îi văd inundați de slavă și de bucurie" (*Opere*, tom I, cap. 2).

Astfel au descris Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii viața drepților în rai în prima perioadă. Ei o arată în unire și comunicare mutuală, în plină lucrare a sufletului și a tuturor însușirilor sale.

Așadar, cuvântul lui Dumnezeu ne spune că în lumea de dincolo de mormânt, unde vom fi în foarte scurt timp, sufletele noastre, fiind în unire și în comunicare cu Dumnezeu, vor fi de asemenea în unire și comunicare între ele încă înaintea judecății generale și cu atât mai mult după judecată. Numai Dumnezeu să aibă milă și să ne primească în rai, unde unirea și comunicarea sunt de nedezlegat, iar nu în gheenă, unde sufletele sunt lipsite de toată mângâierea.

Cei mai buni și mai înțelepți dintre păgâni, povățuiți numai de rațiune și bun-simț, au recunoscut existența vieții de dincolo de mormânt și credeau că vor vedea acolo pe ceilalți oameni virtuoși și înțelepți, din toate părțile lumii și din toate timpurile, că se vor uni cu ei și că împreună vor petrece într-o comunicare intimă și plăcută. Această credință în unirea și împreună-locuirea veșnică de dincolo de mormânt a fost o rază a soarelui mângâietor în mijlocul întunecimii păgânismului pentru toți aceia ale căror cuget și fapte se înălțau mai presus de viața obișnuită. Într-adevăr, de ce are omul legături atât de apropiate cu semenii săi, încât el nu poate viețui sau nu poate fi fericit fără tovărășia lor? Să fie oare pentru că aceste legături atât de strânse se rup la un moment dat prea repede și se uită ușor toți aceia în tovărășia cărora am gustat bucuriile existenței? Să fie oare din cauza faptului că natura, în momentul nașterii fizice, și legea lui Dumnezeu, în momentul nașterii spirituale a omului, l-ar

lega pe acesta, prin sentimente de dragoste cu totul particulare, de anumite persoane, i-ar da prilejul de a cunoaște pe pământ dulceața unor prietenii curate, plăcerea binefacerii și aceea a recunoștinței, iubirea părintească și filială, pentru ca, după ce a încercat aceste sentimente, să se lipsească de ele pentru totdeauna și să rupă toate legăturile care l-au unit cu ceilalți oameni în această lume? Acestea sunt concluzii ale analizei rațiunii, ce privesc comunicarea mutuală a oamenilor în viața viitoare, după felul și natura sentimentelor și faptelor lor.

Astfel, însuși cuvântul lui Dumnezeu susține adevărul de netăgăduit al dogmei Bisericii Ortodoxe, care ne spune că în viața viitoare drepții vor fi cu drepții și cu Dumnezeu, iar păcătoșii cu păcătoșii, departe de Dumnezeu. Cei dintâi, fiind împreună, se vor vedea, se vor cunoaște unii pe alții, vor fi în comuniune și, după mărturisirea Vechiului și Noului Testament, vor putea să-și vorbească. Prizonierii iadului au venit înaintea regelui Babilonului, zicându-i: „Și tu de asemenea ai venit la noi etc". Avraam în rai a vorbit bogatului ce era în iad. Apostolul Pavel, răpit până la al treilea cer, a auzit acolo cuvinte de negrăit și a vorbit apoi despre limbajul îngerilor – limbaj ceresc. Relatările Sfintei Teodora, ale Fericitului și Sfântului Andrei, ale Sfântului Apostol Toma și ale multor altor sfinți ne spun că sufletele, după despărțirea de trupurile lor, comunică cu îngerii și unele cu altele. Toate acestea sunt mărturie a faptului că sufletele, în unire și comuniune, nu vor fi nicidecum izolate, ci vor avea darul de a se putea folosi de simțămintele lor, de cugetările și de dorințele lor, dar care vor fi în corespondență cu natura spirituală a sufletului.

Spre a ne face o oarecare idee despre limbajul ființelor spirituale în lumea de dincolo de mormânt, să ne amintim că a vorbi înseamnă a împărtăși altuia din gândurile tale, din dorințele și sentimentele proprii sufletului tău. Noi o facem acum prin intermediul semnelor vizuale

și auditive – literele și sunetele –, și acestea sunt necesare atât timp cât sufletul locuiește în trup. În viața sfinților găsim o mulțime de exemple despre faptul că ei citeau gândurile, dorințele și sentimentele altora, fără ca aceștia să le fi dezvăluit în vreun fel. Sfinții cunoșteau tainele sufletului și ale inimii și puteau cunoaște ideile, sentimentele și dorințele semenilor. Dacă încă de pe pământ unele suflete curățite pot citi gândurile altora, ce ar putea împiedica sufletele drepților de a vedea și a citi gândurile, dorințele și sentimentele altora în lumea de dincolo de mormânt? De când trupul spiritualizat, așa cum erau trupurile lui Adam și al Evei înainte de greșeală, s-a materializat în urma căderii primilor oameni, comunicarea directă a sufletului nevăzut cu lumea deopotrivă nevăzută a fost ruptă și, pentru ca un suflet să poată fi înțeles de altul, este nevoie de semnele văzute. După cum închisoarea îi lipsește pe deținuți de comunicarea cu cei care sunt în libertate, tot așa trupul împiedică sufletul de a comunica direct cu celelalte suflete. Odată scăpat din trupul său, sufletul capătă din nou perfecțiunea simțurilor sale și nu mai există obstacole care să-l împiedice să vadă și să citească gândurile, dorințele și sentimentele altor suflete a căror schimbare constituie lucrarea interioară a sufletului. Cum puteau Avraam și nenorocitul bogat să-și vorbească, despărțiți fiind printr-un spațiu nemăsurat? De aceea putem trage concluzia că sufletele, indiferent de locul în care se află ele, în rai sau în iad, au numai în prima perioadă însușirea de a-și comunica gândurile și dorințele. Cu toate acestea, această facultate, după cum vedem din convorbirea lui Avraam cu bogatul nemilostiv, despărțiți fiind ei de o prăpăstie imensă, nu se aseamănă însușirii de a vorbi pe care o au oamenii pe pământ. Posibilitatea de a vedea și de a citi cugetele, dorințele și, în general, starea interioară a unui alt suflet, este o proprietate a sufletului cu totul particulară și spirituală. Cuvântul lui Dumnezeu ne spune că această co-

municare mutuală în lumea de dincolo de mormânt nu este caracteristică decât sufletelor drepților, ea reprezentând una dintre condițiile fericirii sufletului pe pământ, ca și dincolo de mormânt.

Adevărul revelat (în special creștinilor ce-și petrec viața în duhul lui Hristos) îi asigură pe aceștia de moștenirea împărăției lui Dumnezeu, pregătită de la facerea lumii. Viața spirituală a omului pe pământ se manifestă mai întâi în viața de familie și apoi în viața socială. Membrii unei familii, ca și membrii unui stat, ai unei societăți, participă împreună la viața fericită din rai. Ei nu se mai despart după viața virtuoasă dusă pe pământ, ci viețuiesc împreună ca îngerii lui Dumnezeu. Soții, fiii lor și cei apropiați ai lor sunt în comunicare mutuală, exercită o influență unii asupra altora și nu se mai despart niciodată.

Căsătoria creștină nu mai este ceea ce era căsătoria din Vechiul Testament. Căsătoria noului om spiritual reprezintă o legătură intimă care-i unește pe soți. De aceștia Însuși Iisus Hristos a zis că cei care au fost uniți de Dumnezeu nu pot fi despărțiți nici pe pământ, nici dincolo de mormânt, căci iubirea este nemuritoare, după cuvintele Apostolului Pavel. Cei care sunt uniți prin iubire pe pământ nu se despart dincolo de mormânt, căci iubirea nu moare, ci unește pentru totdeauna pe cei pe care i-a legat pe pământ. Instituind taina nunții, Domnul a unit pe soți cu o legătură atât de solidă, încât nimic nu ar putea să o rupă. Prin urmare, El a unit pe soți printr-o legătură veșnică și de nedezlegat atât pe pământ, cât și în lumea de dincolo. Departe de a desface legăturile dintre soți, Domnul invită la ospățul Său, printre alții, chiar pe soți, vrând să arate că și aceștia vor moșteni împărăția cerurilor dacă, lucrând cu frica lui Dumnezeu, vor îndeplini datoriile care le-au fost impuse. Aceasta este învățătura Domnului nostru Iisus Hristos referitoare la viața fericită a soților în rai. După ce a arătat prin parabola Sa

că soții sunt și ei chemați la viața veșnică, El întărește acest adevăr printr-un exemplu: în casa lui Zaheu fiind, El spune: „Astăzi s-a făcut mântuire casei acesteia" (*Luca* 19, 9). Bineînțeles că această casă era formată din părinți, copii, rude și servitori. Dincolo de mormânt, soții sunt soți îngerești, însuflețiți de iubirea cea mai curată și cerească pentru Domnul și unul pentru altul. Bărbatul și femeia, spune Apostolul Petru, sunt moștenitorii vieții fericite din rai (*I Petru* 3, 7). În acest scop, Apostolii au stabilit pentru soți drepturi și datorii, pentru ca ei să nu formeze în realitate decât o singură ființă spirituală, ce poate moșteni viața veșnică. Încălcarea regulii morale conjugale le va atrage dincolo de mormânt o viață plină de suferință.

Cuvântul lui Dumnezeu ne asigură că moartea nu-i desparte și nu-i separă, prin urmare, nici pe soți. Prin această dogmă, Biserica preamărește pe soții creștini, așa cum găsim exemplu în cele două condace din 26 ianuarie, zi închinată memoriei Sfântului Xenofon și soției sale Maria, cu fiii lor: „Tu, care ai viețuit după poruncile Domnului, care ai împărțit averea ta săracilor, în taină, cu soția ta și fiii tăi veți moșteni fericirea dumnezeiască... După ce au scăpat din acest ocean al vieții, Xenofon cel drept, sfânta sa soție și fiii săi se bucură în ceruri, mărind pe Hristos".

Soții nu se despart niciodată, după cum Iisus nu se desparte niciodată de credincioșii Săi: „Și iată, Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului" (*Matei* 28, 20). Și Sfântul Pavel spune iarăși, vorbind despre viața viitoare: „Și așa pururea vom fi cu Domnul". Apostolul Pavel compară sfințenia și veșnicia tainei nunții cu copleșitoarea taină a legăturii veșnice și de nedezlegat dintre Hristos și Biserica Sa. De aceea înțelegem cu ușurință că soții nu sunt despărțiți în Hristos nici chiar după moarte, dar că, după învățătura Domnului, ei viețuiesc în cer ca îngerii lui Dumnezeu.

Prin însăși natura sa, sufletul, după mărturisirea Creatorului său : „Nu este bine să fie omul singur", cere tovărășia ființelor ce-i sunt asemenea. Ce îi lipsea lui Adam în rai? Fericirea sa trebuia să fie absolută, căci el viețuia în intimitatea cea mai strânsă cu Dumnezeu, izvorul fericirii. Cu toate acestea, Creatorul spune: „Nu este bine să fie omul singur". Și i-a creat o soție pentru viață. Crearea misterioasă a Evei din coasta lui Adam ne demonstrează toată adâncimea legăturii care unește pe soți; deci această apropiere nu poate fi numai pe pământ, căci Dumnezeu n-a unit pe soți pentru a-i separa dincolo de mormânt! De aici înțelegem că toată omenirea, fiind rezultatul acestei uniri, este legată printr-o iubire nemuritoare, o iubire ce nu a fost creată numai pentru viața pământească. Desigur că nu! Nemurirea sufletelor, existența lor dincolo de mormânt se manifestă, după mărturisirea lui Hristos, prin împreună-locuirea sufletelor în lumea de apoi. Parabola bogatului și a lui Lazăr și aceea a ospățului la nuntă sunt mărturii asupra vieții comune dincolo de mormânt. „Nu e bine să fie omul singur" – acest adevăr se manifestă și în cuvintele Domnului Iisus Hristos, care ne învață că drepții vor fi toți împreună în împărăția cerurilor, iar osândiții deopotrivă în gheenă.

Așadar, dacă viața sufletului din această lume atârnă de împreună-locuirea, de legăturile și raporturile cu celelalte suflete, este evident că viața de dincolo de mormânt, fiind mai presus de viața pământească, presupune unirea și comuniunea sufletelor. Acestea se manifestă prin viața în comun și prin împreună-împărtășirea din fructele iubirii nemuritoare și dumnezeiești în împărăția iubirii, unde nici un suflet lipsit de iubire nu poate pătrunde. Prin urmare, soții creștini trec în lumea de dincolo de mormânt uniți pentru totdeauna prin legătura căsătoriei, căci „nu e bine să fie omul singur", ci să

petreacă ca îngerii lui Dumnezeu, uniți cu o iubire cerească și curată.

Cu toate acestea, sunt cazuri în care soții, cu toată legătura ce-i unește pe pământ, se despart, și unirea lor este ruptă pentru totdeauna dincolo de mormânt. Cauzele acestei rupturi sunt diferența de religie, ca și diferența de păreri între cei doi soți.

Numai comuniunea de gândire și de religie la soții ce viețuiesc în Domnul nostru Iisus Hristos este singura speranță a creștinilor, singura bucurie pe pământ și dincolo de mormânt, și numai ea face unirea soților de nedezlegat.

Deci, dacă această condiție necesară a mântuirii ar lipsi unuia dintre soți, cu toată pietatea celuilalt, moartea îi va despărți pentru totdeauna și nu e dat decât aceluia dintre ei care este credincios să intre întru bucuria Domnului. Necredința și indiferența celui ce este străin de făgăduința făcută credincioșilor îl târăsc pe acesta în țara căinței și a plângerilor veșnice. În general, creștinul ajunge la fericirea veșnică prin îndeplinirea datoriilor stabilite de Biserică. Prin urmare, soții creștini, fiind și membri ai Bisericii lui Hristos, moștenesc împărăția cerurilor prin îndeplinirea datoriilor lor sacre. Dar soții care nu respectă aceste datorii, precum și fiii lor și toți membrii familiei, deci fiecare creștin în parte, culeg fructele amare în viața de dincolo de mormânt. Așadar, toți aceia care își îndeplinesc datoriile lor sunt despărțiți în viața viitoare de necredincioșii ce disprețuiesc legea lui Dumnezeu: „Și vor merge aceștia la osândă veșnică, iar drepții la viață veșnică" (*Matei* 25, 46), spune Iisus Hristos în această privință.

Dacă este așa, atunci soții creștini sunt dincolo de mormânt sau împreună în rai, sau împreună în gheenă, sau despărțiți unul de altul pentru toată veșnicia. Sfințenia vieții conjugale pătrunsă de Duhul lui Hristos este temelia mântuirii soților. „Soții creștini și pioși, spune

Sfântul Ioan Hrisostom, moștenesc în schimb pentru viața lor virtuoasă cununa și fericirea veșnică în viața viitoare" („Comentariu asupra Evangheliei Sfântului Ioan", „Omilia" 69).

Așadar, soții într-adevăr creștini, precum și copiii lor crescuți în frica lui Dumnezeu, împreună cu slujitorii onești și credincioși, în general toți membrii unei familii, uniți pe pământ prin legătura iubirii creștine, nu se despart nicidecum după moarte. Ceea ce am spus se referă la familii întregi: strămoși, părinți, copii, nepoți, deci la o întreagă seminție ai cărei membri sunt dincolo de mormânt, fie împreună în rai, fie despărțiți unul de altul, după felul lor de viață.

Regăsirea dincolo de mormânt poate fi foarte plăcută sau foarte stânjenitoare. Împreună-locuirea veșnică în rai și vederea permanentă a celor pe care îi iubim ne provoacă o fericire atât de mare, încât nici o limbă omenească nu ar putea să o descrie. Această fericire o simt soții cu adevărat creștini și evlavioși, împreună cu copiii lor și cu toți membrii familiei lor, ca răsplată pentru viața virtuoasă ai cărei susținători au fost. Ce bucurie dumnezeiască va umple sufletele care au lucrat pe pământ cu frică și iubire pentru Domnul! Și, în schimb, ce-i așteaptă dincolo de mormânt pe soții necredincioși, pe copiii lor și pe membrii familiei lor care au sădit în urmașii lor necredința și indiferența pentru toate lucrurile sfinte?

Iadul este partea lor. Oare nu plângeri veșnice și regrete pentru ceea ce este pierdut fără speranță și pentru totdeauna, oare nu reproșuri, strigăte de indignare, de blesteme contra celor care au fost autorii pierzaniei acestor nenorociți, se vor auzi din toate părțile? Necredința părinților nu poate îndemna pe fii a viețui în frica de Dumnezeu, exemplul rău al principalilor membri ai familiei corupe pe ceilalți și iată că, dincolo de mormânt, torente de blesteme se vor răspândi asupra primilor autori

ai răului. Oare femeia târâtă de bărbatul său la păcat nu va blestema ziua nașterii sale? Oare soții nu se vor blestema unii pe alții ca autori ai pierderii lor reciproce? Și oare copiii târâți la pierzanie nu vor imputa părinților lor neglijența în ceea ce privește mântuirea lor?

Nu numai că ne vom recunoaște și ne vom vedea unii pe alții, dar încă, datorită naturii spirituale a sufletului liber, vom vedea toate secretele inimii. Ce fericire atunci când iubirea adevărată, curată și sinceră care ne-a unit pe pământ va face ca regăsirea să fie fără reproșuri, plină de o bucurie cerească, în împărăția păcii și a iubirii! Însă vai iubirii ipocrite dincolo de mormânt! Inima care a iubit pe ipocrit cu o iubire sinceră pe pământ se va întoarce de la el cu dispreț. Soți creștini, nu rupeți legăturile voastre pe pământ, ca să nu fiți despărțiți dincolo de mormânt! Pentru ca să vă revedeți cu bucurie, păziți până la moarte jurămintele pe care le-ați făcut în ziua cununiei.

Grozav de rușinoasă va fi dincolo de mormânt întrevederea cu aceia care ne-au iubit pe pământ și care, trecuți la veșnicele locașuri, își puneau nădejdea în cei care rămâneau, necunoscând ipocrizia lor și contând pe rugăciunile lor, pe mijlocirea lor, pe îndeplinirea testamentului pe care l-au lăsat! Înșelați în speranțele lor, care va fi primirea pe care ei o vor face autorilor nenorocirii lor? Nu vor vărsa oare aceștia lacrimi de părere de rău pentru puțina grijă pe care au avut-o pentru mântuirea celor adormiți? Sfântul Ioan Damaschin spune, în cuvântarea despre repausați: „La Judecata de Apoi și chiar înainte, noi ne vom vedea, după cum bogatul a văzut pe Avraam și pe Lazăr; ne vom cunoaște și această întâlnire nu va fi nicidecum veselă pentru necredincioși. Imputările, blestemele și lacrimile – iată primirea ce se va face nepăsătorilor".

Legăturile de prietenie și de rudenie sunt pentru totdeauna rupte între osândiți. Părinții nu-și vor putea apă-

ra copiii pierduți, nici copiii nu vor putea veni în ajutorul părinților lor osândiți. Copiii cei răi vor blestema pe părinții lor pentru că nu i-au învățat credința și faptele bune, iar chinul părinților nepăsători se va dubla la vederea chinurilor copiilor lor. Membrii turmei pierdute se vor plânge păstorilor lor pentru că nu le-au arătat calea unei vieți evlavioase, că nu le-au îndreptat greșelile, că nu le-au insuflat frica de Dumnezeu, că au fost indiferenți la neiertata lor slăbiciune.

Responsabilitatea ce apasă asupra păstorilor Bisericii este uriașă și teribilă. Ei trebuie să se gândească necontenit la mântuirea turmei lor, a fiilor lor duhovnicești, să-i pregătească pentru despărțirea de lumea pământească și să le conducă spiritul și inima către veșnicie. Dar vai păstorului nepăsător care va fi pierdut chiar și un singur suflet prin nepurtarea sa de grijă, când mântuirea acelui suflet atârna cu totul de el și când acesta se va înfățișa înaintea Judecătorului suprem fără a se fi curățit de păcatele sale și fără să fi fost însoțit de ultimele sfaturi ale duhovnicului său, de pocăință și de împărtășirea cu trupul și sângele lui Hristos! Oare nu va blestema veșnic acest suflet pe păstorul său? Oare nu va apăsa o durere veșnică asupra sufletului acestui păstor nepăsător? Conștiința le va imputa veșnic păstorilor pierderea acelora pe care Dumnezeu i-a încredințat pe pământ.

Regăsirea prietenilor care s-au îndemnat unii pe alții la păcat va fi foarte tristă și plină de blesteme. Cu toate acestea, aceia care nu au urmat exemplul rău de pe pământ vor fi pentru totdeauna despărțiți de aceia care nu au respectat legea lui Dumnezeu. Bărbații, femeile și copiii osândiți, precum și toți frații, surorile, prietenii și rudele acestora vor vedea cu rușine și căință pe fericiții care au viețuit în aceleași condiții pe pământ și care, disprețuind păcatul, s-au curățit totuși printr-o căință sinceră și astfel, dincolo de mormânt, se numără în ceata aleșilor. Prin învățătura Domnului Iisus Hristos din

parabola bogatului și a lui Lazăr, noi vedem că în prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt locuitorii raiului văd pe cei din iad și invers.

Astfel, unul dintre soți poate fi în rai și altul în iad. Necredința I-a pierdut pe cel din urmă. În prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt și chiar în ziua Judecății de Apoi, când toți se găsesc încă în comunicare mutuală înaintea despărțirii definitive, regăsirea celor mântuiți este plină de o bucurie nespusă, în timp ce regăsirea osândiților este amestecată cu indignare, plângeri și blesteme: „Și vor merge aceștia în munca veșnică, iar drepții în viața veșnică". Starea osândiților va fi astfel încât nici înaintea lui Dumnezeu și nici înaintea lumii spiritual-morale ei nu vor putea cere iertare pentru răutățile lor. Între osândiți nu mai este nici o apărare, nici o mijlocire a unora pentru alții. Referitor la viața preafericită a drepților și la frumusețea raiului în prima perioadă, să încheiem prin vorbele celui care a văzut toate acestea, fiind răpit până la al treilea cer, dar care nu a fost în stare să spună pe pământ ceea ce a văzut și auzit acolo sus, mai întâi din cauza nedesăvârșirii limbajului omenesc, iar apoi pentru că fiecare nivel de cunoștințe corespunde unei anumite vârste a omului. De aceea, chiar dacă Apostolul ar fi descris oamenilor viața preafericită a raiului, aceștia nu l-ar fi înțeles, după cum copiii nu înțeleg ceea ce este clar adulților. Cum s-ar putea învăța în clasele mici științele care se învață cu ușurință în clasele mai mari? Ceea ce este clar pentru elevii din clasele mari încă nu poate fi înțeles de aceia din clasele mici. Înțelegerea fiecărei științe corespunde unei anumite perioade din viața omului și de aceea și cunoștințele de dincolo de mormânt întrec cu mult, după mărturisirea Apostolului Pavel, cunoștințele pământești.

Dacă Însuși Iisus Hristos se folosea de imagini și simboluri din viața pământească pentru a reprezenta evreilor viața de dincolo de mormânt, atunci trebuie să înțelegem

că, într-adevăr, natura de pe pământ și frumusețea sa, tot ceea ce este frumos, adevărat și bun poate să ne servească drept simbol al unei vieți viitoare preafericite, al cărei germene este aici, pe pământ.

Dacă încă de pe pământ adevărul, oglindit în conștiință, umple sufletul și inima cu o bucurie misterioasă și cerească, care va fi oare situația sufletului virtuos în rai, gândindu-ne că bucuriile pământești nu sunt nimic în comparație cu bucuriile cerești? Dacă virtutea înveselea sufletul încă de aici, de pe pământ, oare cum va fi fericirea acestui suflet dincolo de mormânt, în rai?

Viața și lucrarea sufletului în iad și în gheenă

Începutul acestor două stări pe pământ

Dacă există pe pământ o stare a sufletului care-l depărtează pe acesta de împărăția cerurilor – dar care este în același timp departe de a fi iadul propriu-zis –, atunci aceasta este urmarea căderilor omului din cauza slăbiciunii sale, a neștiinței și din alte pricini. Omul cade și se ridică, duhul și inima sa se înalță spre cer, însă trupul său îl leagă în același timp de pământ; câteodată, o bucurie dumnezeiască scaldă sufletul său după fapta bună săvârșită, alteori remușcarea îi roade conștiința din cauza greșelii făptuite. O astfel de situație a sufletului pe pământ este începutul stării temporare de dincolo de mormânt, când conștiința este chinuită de remușcare, iar sufletul este susținut de nădejde și credință.

Păcătosul care nu a negat totuși credința în Dumnezeu, dar care, răscumpărat fiind de Iisus Hristos, petrece timpul său de vindecare în iad, pentru că nu a făcut pocăință pe pământ, regretă amar că a mâniat pe Dumne-

zeu. Această căință este naturală în starea temporară, ea fiind imposibilă pentru osândiți.

Pe pământ, unii oameni, deși simt dezgust pentru rău, lucrează câteodată fără voia lor contra poruncilor lui Dumnezeu și dacă, dintr-un motiv oarecare, ei nu și-au șters greșelile prin rugăciuni, lacrimi, fapte bune și alte acte de pocăință, după moartea lor ei merg tot în iad; însă nelepădându-se de Domnul Iisus Hristos, ei își pleacă genunchii la numele Său, așa cum au făcut și pe pământ. Dacă, după mărturisirea lui Dumnezeu, numai cel care se roagă este ascultat, se înțelege de la sine că viața de dincolo de mormânt, plină de fericire sau de muncă, atârnă de viața noastră pământească.

Cel care n-a dus pe pământ o viață creștină are parte dincolo de mormânt de gheenă; însă, din contră, acela care pe pământ a dus o viață plăcută Domnului, după poruncile Sale, are parte după moarte de rai. Deci starea temporară – iadul – corespunde unei vieți care, deși creștină, a fost risipită și fără de grijă, pe care omul a dus-o fără să fi făcut fapte de adevărată pocăință.

Fiind înzestrat pe pământ cu liber arbitru, omul poate în timpul vieții sale pământești să-și schimbe caracterul, starea sufletului său: din bun poate deveni rău sau din rău poate deveni bun. Dincolo de mormânt o astfel de schimbare este cu neputință. Viața de dincolo de mormânt, după cum am mai spus, nu este decât continuarea dezvoltării stării morale a sufletului – în bine sau în rău –, dezvoltare nesfârșită ce se prelungește la nesfârșit. Dincolo de mormânt, nemaifiind o ființă liberă să lucreze după voia sa, sufletului îi este cu neputință să schimbe cursul dezvoltării sale, cu toată dorința de a o face. Despre aceasta avem mărturie chiar în cuvintele lui Iisus Hristos: „Legați-l de picioare și de mâini și aruncați-l în întunericul cel mai din afară“ (*Matei* 22, 13), precum și în cuvintele pe care Avraam le adresează bogatului nenoro-

cit, spunându-i că o prăpastie mare desparte raiul de gheenă și că trecerea dintr-un loc în altul este imposibilă.

Așadar, sufletul dincolo de mormânt este lipsit de liberul arbitru, adică el nu poate începe liber un nou fel de lucrare. Sufletul nu poate schimba nici cugetele, nici sentimentele sale. În general, el nu-și poate schimba natura, spre a deveni ceva diferit față de ceea ce a fost pe pământ. El nu poate decât să continue dezvoltarea începută în timpul vieții sale pământești. Cuvântul lui Dumnezeu ne este o mărturie despre aceasta, și anume despre faptul că starea de dincolo de mormânt are la bază viața pământească, căci Sfânta Scriptură dă vieții actuale semnificația unui timp al semănării, iar vieții viitoare, pe aceea a secerișului. Se culege ceea ce s-a semănat.

Aceasta este semnificația vieții pământești: temei al vieții viitoare, fericită sau nefericită. Chiar din antichitatea păgână se cunoștea legea morală a cunoașterii de sine, a drumului pe care urmează să-l parcurgi în viață. Libertatea completă a sufletului depinde de trup ca de una dintre părțile esențiale ale omului, altminteri viața actuală nu ar avea nici scop, nici preț. Sfântul Apostol Pavel ne învață: „Cel ce seamănă în trupul său însuși, din trup va secera stricăciune" (*Galateni* 6, 8). Domnul nostru Iisus Hristos ne-a învățat că cel care nu crede este deja osândit, prin urmare starea sufletului său, cât timp rămâne în necredință, este începutul stării veșnice a gheenei, iar un astfel de păcătos, fiind deja osândit de pe pământ pentru necredința sa, după moarte el nu e supus judecății individuale a lui Hristos, ci intră direct în starea de moarte veșnică pe care a meritat-o.

Răul se va dezvolta continuu în veșnicie. Numai astfel se explică munca veșnică: urmare a unei acțiuni neîncetate, dureroase pentru simțuri. Aceeași senzație continuă amorțește simțurile, iar sufletul devine insensibil la ceea ce încearcă, această stare fiind nepotrivită cu nemurirea sa. Cu timpul, sufletul se obișnuiește cu scârba și cu pe-

deapsa care rămân neschimbate și astfel el nu mai simte senzația durerii. Deci, acolo unde nu este durere, nu mai este muncă. Din cuvintele lui Iisus Hristos știm că gheena, ca și împărăția lui Dumnezeu, poate fi înlăuntrul nostru. Sunt liniștiți aceia care se zbat pentru pasiunile lor? Plăcerea pe care o dă pasiunea este momentană. Dacă pasiunea este împlinită, omul este fericit; de nu este împlinită (cum, de exemplu, desfrânarea produce întristare, iritație și ură), ea este începutul gheenei dinlăuntrul nostru. Sufletul ce-și caută fericirea în împlinirea pasiunilor sale nu găsește dincolo de mormânt ceea ce-i producea fericire pe pământ. Dacă sufletul a lucrat pe pământ fără ajutorul lui Hristos și contrar sfintei Sale voințe, această depărtare de Domnul va atrage pierderea și osândirea sa dincolo de mormânt.

Să încheiem ceea ce am spus referitor la începutul gheenei pe pământ prin mărturisirea cuvântului lui Dumnezeu, care spune că temelia este pusă de aici, din această lume. Cel ce nu iubește pe aproapele său este în stare de moarte, adică într-o stare care-l depărtează de Dumnezeu și unde omul nu se găsește în comunicare cu El. Așadar, această stare cu totul contrară cerințelor raiului (stare de iritare, de ură, de neprietenie, stare contrară iubirii, milei) este începutul gheenei pe pământ. Dacă noi nu avem împărăția lui Dumnezeu înlăuntrul nostru, atunci trăim gheena încă de pe pământ. Această stare spiritual-morală a sufletului trebuie să aibă în împărăția spiritual-morală o corespondență perfect asemănătoare. Acest adevăr este cuprins în cuvintele lui Iisus Hristos: „Necredința se găsește deja de pe pământ în stare de osândă“[?].

Starea de osândă de pe pământ trebuie neapărat să aibă un corespondent dincolo de mormânt – și acesta este gheena.

Diferitele denumiri ale reședințelor sufletelor care sunt în starea temporară și în starea de osândă. Locul și descrierea locuințelor din starea temporară a iadului și altele

Popoarele vechi și sălbaticii din timpul modern pun lângă credința în Ființa supremă și în nemurirea sufletului ideea de răsplată după moarte pentru viața pământească. Ideea răsplății dincolo de mormânt este o idee comună întregii omeniri și care a apărut de îndată ce omul și-a cunoscut drepturile și datoriile sale. După ce le-a cunoscut, el a simțit necesitatea răsplății pentru îndeplinirea sau nerespectarea acestor drepturi și datorii.

După părerea întregii omeniri, pentru faptele cele rele omului îi este sortit dincolo de mormânt un loc de pedeapsă, de osândă, o stare cu totul particulară, în timp ce pentru faptele cele bune, omul intră într-un loc de răsplată, într-o stare a sufletului total contrară celei de dinainte. În general, diferitele popoare din diferite epoci nu-și reprezentau în același chip viața și răsplata de dincolo de mormânt; însă ideea fundamentală și dominantă de răsplată și de pedeapsă a stat dintotdeauna la baza tuturor religiilor. În ce constă deci răsplata și pedeapsa după moarte? Diferitele popoare și le reprezintă conform gradului lor de dezvoltare spirituală și morală, precum și împrejurărilor ce însoțesc viața lor pământească. Așadar, ideea unei recompense dincolo de mormânt este rezultatul unei legi morale din adâncul naturii omenești.

Îndată după judecata individuală, ne învață Biserica Ortodoxă (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 589), sufletele a căror soartă nu este definitiv hotărâtă la această judecată individuală intră într-un loc sau o stare ce poartă diferite denumiri în Sfânta Scriptură. Astfel, cel mai adesea, acest loc se numește „iad", „dedesubtul pământului", „în-

chisoarea sufletelor", „părțile cele mai de jos ale pământului", „inima pământului", denumiri sinonime care desemnează o stare bolnăvicioasă a sufletului, a cărui soartă dincolo de mormânt nu este încă hotărâtă.

Cu toate acestea, sufletele osândite încă de pe pământ și cu totul pierdute pentru împărăția cerurilor trec direct de pe pământ la locurile particulare din închisorile iadului. În prima perioadă acestea sunt considerate ca o poartă a gheenei viitoare, care reprezintă starea osândiților în cea de a doua perioadă, după cum unii dascăli ai Bisericii, ca de exemplu Ambrozie al Milanului și alții, învățau că raiul, stare a drepților în prima perioadă, nu era decât poarta cerului, stare preafericită din a doua perioadă.

Denumirea generală care se dă locuinței păcătoșilor după moartea lor este „iadul". Toate celelalte denumiri, precum: „gheena" (unde viermele nu doarme și unde focul nu se stinge), „cuptorul de foc" (unde va fi plângerea și scrâșnirea dinților), „râul arzător de foc și de pucioasă", „întunericul cel mai din afară", „prăpastia" (ce înspăimântă chiar de îngerii răului), „abisul" (unde întunericul se slujește de lanțuri), „pământul întunecimilor" (unde locuiește umbra morții), toate aceste denumiri, scoase din Sfânta Scriptură, sunt nume ale închisorilor iadului. Iadul din a doua perioadă nu e același lucru cu iadul din prima perioadă, de aceea numele de „iad" și altele se deosebesc între ele, după cum vedem din cuvintele *Apocalipsei* (20, 13 și 14).

Și, într-adevăr, ceea ce era o pedeapsă pentru sufletele din iad în prima perioadă nu poate fi o pedeapsă pentru un om complet, format din suflet și din trup, așa cum este el în cea de a doua perioadă. De aceea, cuvântul lui Dumnezeu a dat acestei noi stări a sufletului și a trupului laolaltă o denumire nouă, care exprimă mai mult sau mai puțin simbolic caracterul stării din iad. Astfel, prima închisoare se numește „iad", a doua – „gheenă", a treia – „tartar", a

patra – „râul cel de foc" ș.a. (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 593).

Dacă pe pământ cei buni intră rar în comunicare cu cei răi, ceea ce este chiar cu neputință din cauza diferenței de caracter, nu e deloc natural ca dincolo de mormânt sfinții să intre în comunicare cu osândiții și numai mila este cea care îndeamnă pe cei dintâi a-i plânge pe cei din urmă. Starea sfinților este separată de cea a celor nedesăvârșiți și osândiți, după învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, printr-un abis uriaș și, prin urmare, iadul și gheena trebuie să se afle în locuri determinate, unde diferitele stări sunt despărțite una de alta.

Unde se găsesc deci iadul și gheena, după cuvântul lui Dumnezeu? Locuințele viitoare vor trebui să corespundă naturii spirituale a sufletelor. Tocmai de aceea Biserica învață că natura iadului și a gheenei corespunde perfect naturii sufletelor aparținând acestor două situații. După cum apa conține toate elementele necesare vieții peștilor, de asemenea iadul și gheena au toate condițiile necesare morții, adică muncii. Înșiși locuitorii gheenei nu vor consimți să stea măcar o singură oră în rai, căci tot ce este adevărat, frumos și bun și ceea ce constituie viața drepților este contrar și nepotrivit naturii lor.

Unde se găsește deci locul menit muncii păcătoșilor nepocăiți, dincolo de mormânt? Această chestiune și altele asemenea, precum: unde se găsește tronul lui Dumnezeu, unde sunt limitele Universului, când și cum va avea loc sfârșitul lumii, toate acestea preocupă pe oameni de la începutul lumii până în zilele noastre, iar omenirea a întrebuințat și întrebuințează toate formele inteligenței pentru dezlegarea lor. Cuvântul lui Dumnezeu nu răspunde la chestiunea referitoare la locurile pe care iadul și gheena le ocupă în Univers. Cu toate acestea, mai multe locuri din Sfintele Scripturi, atât din Vechiul Testament cât și din Noul Testament, arată că iadul se găsește în adâncurile pământului. Imediat după căderea primilor

oameni, Domnul, mâniat, a dat ca pedeapsă pentru încălcarea legii Sale moartea sufletului și a trupului. Însă omul, creat nemuritor cu trupul și cu sufletul, nu putea fi distrus chiar după cădere, după cum nici îngerii căzuți n-au fost nimiciți. Deci, moartea nu e decât o pedeapsă pentru suflet și pentru trup, o pedeapsă și nu o nimicire completă, iar omul creat nemuritor rămâne nemuritor, cu toată pedeapsa. Scopul pedepsei este de a repara, de a șterge greșeala, de a îndrepta pe vinovat și de a pune o stavilă dezvoltării răului. De aceea pedeapsa este un bine pentru aceia care încalcă legile. Toate acestea au fost conținute în moarte pentru aceia care au plâns păcatul lor și care-l urăsc.

Ce este deci moartea și în ce constă ea pentru suflet și pentru trup? Pentru suflet, moartea este îndepărtarea de Dumnezeu; pentru trup, ea este despărțirea de sufletul cu care era atât de misterios și strâns legat și transformarea lui în pământul din care a fost creat.

Depărtarea de Dumnezeu a lovit trupul și sufletul laolaltă și acest început al pedepsei se întinde asupra vieții viitoare. „Te vei întoarce în pământ", cu sufletul și cu trupul cărora pământul le servește de refugiu; de aceea, pentru sufletul nemuritor care a mâniat pe Dumnezeul său, Domnul a indicat ca loc de locuire și de pedeapsă adâncimile pământului.

Sentimentul vinovăției sale, izvorât din suflet, l-a făcut pe om să înțeleagă că locul de pedeapsă pentru sufletul vinovat este un loc lipsit de toată bucuria, departe de cei vii, ascuns în adâncurile pământului. Cuvântul Creatorului: „Te vei întoarce în pământ" are un puternic ecou în natura omenească, de aceea popoarele din toate epocile și din toate locurile își imaginau că iadul este în adâncimile pământului.

Cei vechi credeau că iadul este sub-pământul, pe care îl credeau a fi plan, și că în raport cu pământul se găsește la o distanță egală cu aceea ce desparte pământul de cer.

Ei credeau de asemenea că sufletele, odată intrate în iad, nu mai puteau ieși de acolo; cu toate acestea, Platon ne spune că, după un an de muncă, valurile le aduceau într-un loc unde ele își găseau odihna. Nu numai cabaliștii, ci și toți evreii situau Scheolul – locul unde se găsesc sufletele omenești păcătoase – în adâncimile pământului. Cu toate acestea, evreii din popor situau iadul în aer. Iată învățătura filosofiei lor populare: „Sufletul nu piere după moartea trupului, dar ajunge imediat la fericirea cerească; el rătăcește încă un an pe pământ și mai cu seamă pe lângă cadavrul său; el are mult de suferit de la demonii care se găsesc în aer; aici el se curăță de păcatele sale, aici fiind gheena cea de sus. Necredincioșii vor rămâne în iad veșnic, în timp ce evreii nu vor rămâne acolo decât un timp oarecare". Deci, sunt două soiuri de iad: *iadul cel de sus* și *iadul cel de jos*. Este greu de a spune dacă ideea de a pune iadul în aer aparține grecilor sau evreilor și care din aceste două popoare a împrumutat această părere de la celălalt, căci grecii au situat și ei mai târziu iadul în aer, iar Plutarh, fără a emite propria sa părere asupra locului iadului, citează mărturisirea contemporanilor săi, care explicau versul din Homer «Sufletul, zburat din trup, vine în iad», spunând că „iadul era un loc întunecos și invizibil, fie el în aer, fie pe pământ".

Pe tot parcursul Vechiului și Noului Testament iadul este așezat în adâncimile pământului. Toți Sfinții Vechiului Testament mărturisesc că iadul este în fundul pământului. Astfel, patriarhul Iacov, lovit de durere la vestea morții lui Iosif, a dorit a se coborî la fiul său în iad. Nenorocitul Iov, în mijlocul încercărilor sale, își amintește de lumea de dincolo de mormânt, numind-o „ținutul întunericului și al umbrelor morții (...), unde lumina e totuna cu bezna" (*Iov* 10, 21-22). Soarta lui Coré și a complicilor săi s-a împlinit după profeția lui Moise, pământul i-a înghițit și ei s-au coborât de vii în iad (*Numerii* 16, 29-35). Sfântul profet și rege David numește starea

sufletelor după moarte „iadul cel mai de jos", care se găsește prin urmare în adâncimile pământului (*Psalmul* 85, 12). Sfinții profeți Isaia și Iezechiel văd iadul în „cele mai de jos ale adâncului" (*Isaia* 14, 15; *Iezechiel* 31, 16-18).

Întemeietorul Noului Testament, Domnul nostru Iisus Hristos, afirmă că iadul se găsește în interiorul pământului atunci când mărturisește despre El Însuși că Fiul Omului va fi în sânul pământului trei zile și trei nopți (*Matei* 12, 40). Deci coborârea Sa în iad era absolut necesară pentru a scoate din el pe drepții Vechiului Testament, care Îl așteptau cu credință, după proorocia lui Osea: „Din stăpânirea iadului îi voi izbăvi pe ei" (*Osea* 13, 14).

Biserica Ortodoxă, urmând ultimul sfat al Sfântului Ioan Hrisostom, că este mai bine a ști că iadul există decât a căuta să cunoaștem locul pe care îl ocupă în Univers, nu se preocupă de această chestiune. Și cu toate acestea, ea își exprimă părerea privind locul unde se găsește iadul, în cântările sale din Sâmbăta Mare și Duminica Paștelui. Slăvita cântare ce se rostește la strană în Sâmbăta Mare, după citirea psalmilor și a ecteniei celei mari cu răspunsuri, începe prin două tropare adânc mișcătoare, poetice și frumoase, în care cel dintâi slăvește punerea în mormânt a Domnului, iar cel de-al doilea, coborârea Sa la iad: „Iosif cel cu bun chip, de pe lemn luând preacurat trupul Tău, cu giulgiu curat înfășurându-L și cu miresme, în mormânt nou îngropându-L L-a pus". „Când Te-ai pogorât la moarte, Viața cea fără de moarte, atunci iadul ai omorât cu strălucirea dumnezeirii Tale, iar când ai înviat pe cei morți din cele de dedesubt, toate puterile cerești au strigat: Dătătorule de viață, Hristoase Dumnezeul nostru, Slavă Ție!". După care toți slujitorii bisericești și toată frățimea din mănăstiri vin înaintea mormântului Domnului, ținând lumânări de ceară aprinse în mijlocul bisericii și cântând ceea ce după cărțile Bisericii se cheamă „Laudele Domnului", unindu-le cu versetele psalmului 118.

Din aceste laude noi cităm aici locurile în care se arată cel mai clar faptul că iadul se găsește în adâncimile pământului. „Cel ce ține în palmă tot pământul, sub pământ acum trupește se ține mort, izbăvind pe morții cei din iad legați" (verset 17). „Pe pământ pogorându-Te să mântuiești pe Adam și negăsindu-l, Doamne, jos Te-ai pogorât până la iad și l-ai aflat" (verset 25). „O, ce bucurie, ce dulceață multă a fost ceea ce a umplut pe toți cei din iad, strălucind lumina Ta, Hristoase al meu" (verset 48). „Fiind ascultător Tatălui, Cuvinte, până la iad Te-ai pogorât și pe neamul omenesc l-ai înviat" (verset 59). „Cel ce a zidit pe om cu mâna Ta, sub pământ Te-ai pogorât, ca să ridici pe oameni din căderea lor cu atotputerea Ta" (verset 80). „Scoală-Te, Doamne, și pe noi ne ridică din întuneric" (verset 166). „De Te-ai și văzut mort, dar ești viu Dumnezeu și la cer pe cei căzuți îi ridici ca un Atotstăpânitor, Iisuse al meu" (verset 47). În aceste ultime două laude, Biserica susține cu tărie ideile sale, nu numai asupra locului unde se găsește iadul, ci și asupra locului unde se găsește raiul. În canonul utreniei din Sâmbăta Mare se citește că în această zi ne amintim de punerea în mormânt a Domnului, pogorârea Sa la iad cu sufletul Său cel nestricat și dumnezeiesc, care se despărțise de trup prin moarte. Se vorbește acolo de iad ca de o adâncime profundă, fiind considerat ca un loc subpământesc din adâncurile pământului (Triodul).

Aceeași părere referitoare la locul iadului și al raiului este exprimată în slujba Săptămânii Paștelui. Această idee este arătată cu mai multă precizie mai cu seamă în primul verset al cântării a VI-a a canonului: „Pogorâtu-Te-ai în cele mai de jos ale pământului și ai sfărâmat încuietorile cele veșnice care țineau pe cei legați". În sinaxarul după a VI-a cântare se citește: „Domnul a scos astăzi din ținuturile iadului toată firea omenească, a înălțat-o la ceruri și la cinstea cea dintâi a nestricăciunii a adus-o. Însă pogorându-se în iad, nu pe toți i-a înviat, ci

numai pe aceia câți au voit a-I crede Lui. Iar sufletele sfinților cele din veci în silă ținute, le-a slobozit din iad și tuturor a dăruit suire la ceruri." Aici starea originară, adică raiul, este situat în ceruri.

Pretutindeni unde întrebuințează cuvântul „iad", Biserica îl prezintă ca pe un loc din fundul pământului, după cum o arată cuvintele următoare: „dedesubtul pământului", „sânul pământului", „laturile subterane ale iadului", „pământurile cele de pe urmă", „iadul subteran", „țara disperării", „locul de întunecime" ș.a.m.d. Învățătura care ne arată că iadul se găsește în fundul pământului aparține Bisericii Ortodoxe. Astfel cugetau și învățau toți Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii, precum: Atanasie cel Mare, Vasile cel Mare, Chiril al Alexandriei, Dimitrie al Rostovului, Ioan Hrisostom, Patrichie, Epifanie al Ciprului și alții. Pentru a sprijini ceea ce am spus, ne permitem să cităm aici câteva păreri despre acest subiect, extrase din scrierile Părinților și dascălilor Bisericii.

Sfântul Epifanie al Ciprului arată cu cea mai mare claritate și cu cea mai mare precizie locul iadului ca fiind în adâncimile pământului, descriind în cuvântarea sa din Sâmbăta Mare mântuirea oamenilor, săvârșită de Dumnezeu-omul. Vom cita aici un pasaj din această cuvântare: „Pentru ce această tăcere pe pământ? Ce înseamnează ea? Tăcerea este mare, căci Împăratul este cufundat în somn! Pământul îngrozit a tăcut, căci Dumnezeu, făcându-se trup, a adormit. Dumnezeu în trup a adormit și iadul s-a spăimântat. Dumnezeu a adormit pentru un scurt timp și a înviat de la Adam pe toți cei care dormeau de la începutul veacurilor. Astăzi mântuirea a sosit pentru cei ce sunt pe pământ, precum și pentru cei care de la începutul lumii sunt sub pământ; astăzi mântuirea a sosit pentru tot universul, văzut și nevăzut. Astăzi serbăm îndoita venire a lui Hristos, îndoită providență, îndoită vi-

zitare a oamenilor: Dumnezeu se coboară din cer pe pământ și de pe pământ în adâncimile sale.

Porțile iadului se deschid și voi, care dormiți de la începutul veacurilor, bucurați-vă! Voi, care sunteți în întuneric și în umbra morții, primiți lumina cea mare: Domnul este cu sclavii, Dumnezeu este cu morții; repausații au primit viața, cei care sunt în întuneric au văzut lumina cea strălucitoare. Liberatorul este cu prizonierii; cu sufletele ce sunt dedesubtul pământului este Acela care e mai presus de toate cerurile. Hristos este în mijlocul morților: să ne coborâm cu El ca să cunoaștem tainele acestei laturi, să cunoaștem taina lui Dumnezeu sub pământ și să învățăm a înțelege minunile Domnului, să ascultăm ceea ce anunță Domnul celor ce sunt în iad și ce poruncește El celor care sunt legați în lanțuri. Ieșiți, spune El, voi care sunteți în întuneric și fiți luminați; ieșiți și sculați-vă, voi care sunteți culcați. Și tu, de asemenea, Adame, îți ordon: scoală-te din somnul tău! Nu te-am zidit ca să rămâi înlănțuit în iad: învia din morți! Eu sunt viața oamenilor și Învierea. Pentru tine, Dumnezeul tău S-a făcut fiul tău. Pentru tine, Domnul tău S-a făcut robul tău. Pentru tine, Acela ce este mai presus de toate cerurile s-a coborât pe pământ și sub pământ. Scoală-te și ieși de aici! Sculați-vă și ieșiți din întuneric la lumina cea veșnică, din suferință la fericire! Sculați-vă și ieșiți din robie la libertate, din închisoare la Ierusalimul ceresc; din lanțuri la Dumnezeu, de sub pământ la cer!".

La începutul creștinismului, când zelul sălbatic și orb al păgânilor pentru păstrarea păgânismului pe pământ vărsa valuri din sângele nevinovat al creștinilor, Sfântul Patrichie, episcopul Prusiei, capitala Bithiniei, a fost martirizat. Guvernatorul provinciei, persecutor al creștinilor, avea obiceiul să facă baie în izvoarele calde ce se găseau lângă acel oraș. El a judecat și a condamnat la moarte pe episcop. Dar iată ce i-a spus mai înainte Sfântul Patri-

chie în privința acelor ape, a căror înaltă temperatură și efect binefăcător erau atribuite puterilor idolilor pe care îi adora: „Preamărite guvernator, îi zise omul sfânt, dacă voiești să cunoști adevărul referitor la originea și căldura acestor ape, eu pot să ți-l spun de vei binevoi să mă asculți cu blândețe. Fiecare din cei ce mărturisesc sfânta religie creștină și care se închină singurului și adevăratului Dumnezeu este înzestrat cu un spirit ce are harul de a pricepe tainele dumnezeiești; astfel, eu, care sunt servitorul lui Hristos, deși păcătos, pot să-ți descopăr adevărul despre aceste ape. Dumnezeu, prevăzând că oamenii pe care El i-a creat Îl vor mânia într-o zi, pe El, Creatorul și Dumnezeul lor, și vor renega cultul adevăratului Dumnezeu, făcându-și idoli neînsuflețiți, cărora li se vor închina, a pregătit două locuri pentru locuința oamenilor după moartea lor. Unul din aceste locuri a fost luminat de El cu o lumină veșnică și plin de bunuri bogate și de nedescris, în timp ce în celălalt nu se găsea decât întuneric de nestrăbătut, un foc nestins și suferințe veșnice. Și El a sortit celui dintâi loc pe cei ce se vor sili a-*l* fi plăcuți Lui, prin îndeplinirea poruncilor Sale, iar celui de-al doilea, locul întunericului, pe cei ce ar ațâța mânia Creatorului prin viața lor cea rea și ar merita pedeapsa. Cei care se vor face demni de locul luminos vor viețui veșnic într-o bucurie neîncetată și nesfârșită, în timp ce aceia care vor fi aruncați în locul de întuneric vor suferi munca neîncetată, veșnică. Creatorul, despărțind focul de întuneric, a arătat pentru fiecare un loc particular, separat. Deasupra pământului, ca și sub pământ, este apă și foc. Apa adunată ce se găsește la suprafața pământului se numește mare, în timp ce apa de sub pământ se numește abis. Din fundul acestui abis, pentru nevoile oamenilor și ale animalelor ce locuiesc pe pământ, apele se ridică ca prin niște țevi, străbat păturile pământului și apar la suprafață, formând izvoare, puțuri, fluvii. Din toate aceste ape, acelea care sunt aproape de focul subteran

sunt încălzite de el și apar la suprafața pământului cu o temperatură ridicată. Altele, ce sunt mai depărtate de foc, păstrează răcoarea lor naturală. Mai multe locuri din abis au ape foarte reci, chiar înghețate, ca urmare a distanței lor de foc. Deci acest foc subteran este creat pentru munca sufletelor necredincioase. Apa subterană preschimbată în gheață se numește tartar. Acolo dumnezeii voștri și aceia care se închină lor suferă o muncă veșnică, așa după cum au descris-o unii dintre poeții voștri: «Marginea pământului și a mării nu sunt decât ultimele limite unde Jupiter și Saturn – așa se numesc dumnezeii voștri – nu se veselesc nici de strălucirea soarelui, nici de răcoarea vântului». Aceasta vrea să spună că dumnezeii voștri, afundați în tartar, nu sunt luminați și încălziți de soare, iar cei ce sunt aruncați în flăcări nu sunt răcoriți de vânt. Tartarul este mai jos decât toate abisurile subterane". Astfel vorbea despre iad Sfântul Episcop al Bisericii creștine din primele secole (*Viețile Sfinților*, 19 mai).

Sfântul Dimitrie al Rostovului spune: „La judecata cea de apoi, Domnul Iisus Hristos va spune păcătoșilor: «Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic». Și în momentul acela pământul se va deschide sub picioarele păcătoșilor, după cum s-a deschis sub Coré, Dathan și Aviron, în timpul lui Moise, iar păcătoșii vor cădea în iad ca într-un vas de fier, închiși pentru totdeauna" (partea a doua, „Despre intrarea lui Iisus în Ierusalim").

În concluzie, trebuie să spunem că locul iadului nu a fost niciodată arătat cu precizie. Cei vechi erau tot atât de puțin de acord între ei în această privință ca și scriitorii moderni.

Cuvântul „iad" înseamnă un loc destinat sufletelor ca o stare temporară și pregătit de Dumnezeu mai înainte de toți vecii. Singur Dumnezeu, cum am mai spus, nu este supus legilor timpului și ale spațiului, iar creația Sa, care este supusă acestora, trebuie să ocupe locul ei în Univers. Deci, dacă cineva ar vrea să știe unde se găsește iadul,

să-i răspundem prin cuvintele Sfântului Ioan Hrisostom, că pentru cel credincios e de ajuns a ști că există în adevăr un loc de pedeapsă pentru rău.

Iadul este un loc determinat, loc de osândă și de suferințe, o stare de boală a sufletelor; de boală spunem, și prin urmare contrară naturii lor, stare neconformă voinței lui Dumnezeu, stare în care se găsesc ființele nedesăvârșite din punct de vedere spiritual-moral. Iadul fiind un loc sau o stare de boală căreia îi sunt supuse ființe spiritual-morale, ființe de o substanță fină, plăpândă, el este mai presus de focul material, care nu poate lucra decât asupra trupului nostru material. Iadul are diferite denumiri: în grecește se numește „hades", în ebraică „scheol", în slavonă „dedesubtul pământului"; toate aceste denumiri desemnează un loc adânc și întunecos din străfundurile pământului, pe care religia creștină îl prezintă ca pe un sediu spiritual, adică un loc al sufletelor depărtate de la vederea lui Dumnezeu pentru păcatele lor și lipsite de lumină și fericire (art. al cincilea din „Simbolul de credință").

Iadul nu este un loc de încercări, cum cred unii; este o stare conștientă a sufletului, în timp ce încercarea sau ispitirea este o stare care aduce sufletul la conștiința valorii sale morale, demnă de rai sau iad.

Nu în gheenă S-a coborât Iisus Hristos cu sufletul Său, ci în iad, pentru a scoate din el pe cei din Vechiul Testament care erau închiși acolo. Iadul este, după învățătura Bisericii Ortodoxe, nu o stare a sufletelor osândite pentru veșnicie, ci un sediu spiritual pentru păcătoșii Noului Testament, care se închină numelui Domnului nostru Hristos și care se bucură, prin urmare, de mijlocirile binefăcătoare alte Bisericii lui Hristos, care se roagă pentru astfel de repausați.

La a doua venire a lui Hristos, pentru Judecata cea de Apoi, noi credem, bazându-ne pe proorocia lui Osea („Din stăpânirea locuinței morților îi voi izbăvi și de moarte îi voi mântui. Unde este, moarte, biruința ta?

Unde-ți sunt chinurile tale?" – *Osea*, 13), că moartea și iadul vor fi distruse, iar sufletele, din starea lor nedeterminată, vor merge în rai. Apostolul Pavel, descriind învierea morților, se referă la cuvintele citate mai sus ale proorocului Osea ca la o proorocie care certifică scoaterea repausaților din moarte și din iad: „Iar când acest (trup) stricăcios se va îmbrăca în nestricăciune și acest (trup) muritor se va îmbrăca în nemurire, atunci va fi cuvântul care este scris: «Moartea a fost înghițită de biruință. Unde îți este, moarte, biruința ta? Unde îți este, moarte boldul tău?"» (*I Corinteni* 15, 54-55). Și Sfântul Apostol Ioan a văzut în revelația sa că moartea și iadul, adică starea temporară, nu vor mai exista după judecata generală și nu va rămâne în a doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt decât viața veșnică din împărăția cerurilor și din gheenă. Sfântul Ioan vede cum, în ziua Judecății de pe urmă a lui Hristos, iadul va fi aruncat în râul cel de foc: „Și marea și iadul au fost aruncate în râul de foc. Aceasta e moartea cea de a doua: iezerul cel de foc. Iar cine n-a fost aflat scris în cartea vieții, a fost aruncat în iezerul de foc" (*Apocalipsa* 20, 13-14).

Așadar, proorocia lui Osea, revelația Sfântului Ioan, cuvintele Apostolului Pavel mărturisesc că existența iadului are o limită, un termen ce nu va fi depășit. Chiril al Ierusalimului, Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom, Ieronim și alții dădeau aceeași semnificație proorociei lui Osea, adică ei credeau în eliberarea repausaților din starea temporară a morții și a iadului. Iată ce ne spun despre aceasta:

Sfântul Chiril al Ierusalimului: „Precum Iona a fost înghițit de chit, asemenea Iisus S-a coborât de bunăvoie în locul unde se găsește chitul, figura morții. El S-a coborât acolo de bunăvoie pentru ca moartea să slobozească pe aceia pe care i-a înghițit, după cum este scris: «Din mâna iadului îi voi izbăvi pe ei și din moarte îi voi mântui pe ei»".

Sfântul Vasile cel Mare: „Respingând necredința îndărătnică, noi vom da dovadă de ascultare și de supunere poruncilor. Înflăcărați de spirit, noi vom străluci de lumină, ne vom scăpa de puterea întunericului ce duce la moarte, căci tributul păcatului este moartea, pentru ca să se plinească asupra noastră aceste cuvinte ale Apostolului: «Biruitu-s-a moartea! Unde este, moarte, boldul tău? Unde este, iadule, biruința ta?»".

Sfântul Ioan Hrisostom: „Fiindcă Apostolul vorbea de lucruri mari și extraordinare, el sprijinea vorbele sale prin prooroci. Zdrobitu-s-a moartea, spune el, adică ea e distrusă cu desăvârșire. Nu mai rămâne din ea nimic și nu mai e speranță de întoarcere, când deja stricăciosul s-a îmbrăcat cu nestricăciosul. Unde este, moarte, boldul tău? Unde este, iadule, biruința ta? Vezi acest suflet curajos și bărbătesc? Căci sacrificând răsplata biruinței, insuflat de Dumnezeu și văzând viitorul ca și cum era împlinit, Apostolul calcă în picioare moartea biruită și cântă deasupra capului său imnul biruinței: «Unde este, moarte, boldul tău? Unde este, iadule, biruința ta? Ea a trecut, s-a nimicit pentru totdeauna și în zadar ai făcut tu toate acestea»".

Sfântul Ieronim: „Lui Efraim, adică celor zece triburi, precum și ereticilor ce nu vor putea rezista la masacrul fiilor lor, când vor veni durerile, ca ale unei femei ce naște, Domnul le promite a-i elibera și a-i răscumpăra de la moarte. Faptele care ucid, El le numește brațul morții, după Scriptură: moartea și viața sunt în mâinile poporului. Domnul a eliberat pe toți oamenii și i-a răscumpărat prin suferințele Sale pe Cruce și prin sângele Său pe care l-a vărsat când sufletul Său S-a coborât în iad; trupul Său nu a cunoscut stricăciune și El spune morții, chiar și iadului: «Moarte! Eu voi fi moartea ta! Eu am murit ca tu să mori de moartea Mea. Iadule! Eu voi fi sfărâmarea ta, căci tu ai înghițit prin gura ta pe toți oamenii»" („Rugăciune pentru cei repausați" de Nicolsky, 51, 52, 55).

Locuitorii iadului și ai gheenei

Vremea când sufletele intră în aceste două stări. Însușirile sufletelor din starea nedesăvârșită și ale celor din starea de osândă. Baza, definiția, conținutul muncii. Munca incompletă, interioară și exterioară – viața în iad și în gheenă

În iad, ca și în rai, sufletele de ambele sexe intră, după judecata individuală a lui Hristos, în a patruzecea zi după moarte. De asemenea, în iad intră sufletele creștinilor care, deși în stare de păcat, la moarte s-au căit, dar n-au avut timpul de a face act de pocăință. Tot în iad intră și păcătoșii a căror soartă nu a fost definitiv fixată la judecata particulară. Sufletele ce sunt închise aici nu vor rămâne în acest loc decât vremelnic.

Spre deosebire de spiritele răului, cărora le-a fost pregătită o muncă veșnică mai înainte de toți vecii spre pedeapsa lor, această muncă este și partea acelor oameni care, viețuind pe pământ, au fost în legătură nu cu bunii îngeri, ci cu spiritele răului.

Așadar, după învățătura Domnului, munca spiritelor răului este partea tuturor celor răi, cruzi, împietriți, străini de faptele de milostenie, care nu pot, prin urmare, să fie în împărăția iubirii de dincolo de mormânt și moștenesc după moarte starea sufletelor lor: gheena (*Matei* 25, 31-46). După învățătura Bisericii Ortodoxe (*Teologia dogmatică ortodoxă* de Antonie Archimandritul, p. 247), în gheenă intră, imediat după moarte, cei ce sunt osândiți pe pământ: păcătoșii nepocăiți (împietriți, deznădăjduiți), necredincioșii, liber-cugetătorii, hulitorii, urâtorii de oameni, care sunt direct și definitiv aruncați în gheenă, fără nici o speranță de mântuire și cu totul pierduți pentru împărăția lui Dumnezeu, necredincioșii, cei ce nu

cred în Hristos, ereticii, făcătorii de rău și acei creștini ortodocși care și-au petrecut viața în nedreptăți sau au făcut vreun păcat de moarte fără a se fi pocăit. Toți aceștia moștenesc munca veșnică, care este partea îngerilor căzuți.

Ceea ce se petrece cu sufletul din starea temporară este asemănător cu ceea ce se întâmplă în starea bolnavă a omului de pe pământ, atunci când viața triumfă asupra morții. Astfel, sufletele din starea temporară, cu toată aplecarea lor spre păcat, sunt pline de credință și de speranță în Răscumpărătorul lor, care S-a împovărat cu păcatele lor, și, împreună cu locuitorii cerurilor, ele își pleacă genunchii înaintea Domnului Iisus Hristos și a Preasfintei Sale Mame, cântând imnul: „Aliluia". Sufletele destinate într-o zi mântuirii sunt în iad așa cum erau aceia către care Sfântul Ioan Botezătorul se cobora după moartea sa pentru a le propovădui venirea Mântuitorului pe pământ. Biserica Ortodoxă spune în cântarea alcătuită în onoarea sa: „Pomenirea dreptului cu laude, iar ție destul îți este mărturia Domnului, Înainte mergătorule, că te-ai arătat cu adevărat și decât proorocii mai cinstit, că și a boteza în Iordan pe Cel propovăduit te-ai învrednicit; drept aceea, pentru adevăr nevoindu-te, bucurându-te, bine ai vestit și celor din iad pe Dumnezeu, Cel ce S-a arătat în trup, pe Cel ce a ridicat păcatul lumii și ne-a dăruit nouă mare milă" („Acatistul Sfântului Ioan Botezătorul"). Deci, pentru acele suflete din starea temporară S-a coborât Domnul nostru Iisus Hristos cu sufletul Său cel dumnezeiesc. „Sufletul dumnezeiesc, scrie Sfântul Ioan Damaschinul, s-a coborât în iad pentru ca, după cum pe pământ a strălucit soarele Adevărului, lumina să strălucească și celor ce sunt în întuneric și în umbra morții; pentru ca, după cum pe pământ Hristos a vestit pacea, a dat libertate prizonierilor și vedere orbilor și a fost autorul mântuirii veșnice a credincioșilor și revelatorul necredinței necredincioșilor, de asemenea să fie și în iad; toți deci să se

închine Domnului, atât locuitorii cerurilor, cât și cei ai pământului și cei ce sunt dedesubtul lui; și după ce a eliberat pe cei care erau în lanțuri de la începutul veacurilor, El a înviat din morți și ne-a arătat calea mântuirii" (*Expunere amănunțită a credinței ortodoxe*, vol. 3, p. 29). El S-a coborât la sufletele ce aveau speranța și credința în El. Nu S-a coborât în gheenă, după cum, fiind pe pământ, El nu mergea acolo unde nici măcar nu prevedea posibilitatea încreștinării. Acestea sunt trăsăturile distinctive ale caracterului locuitorilor din iad care sunt meniți a intra într-o zi în rai, trăsături de credință și de speranță pe care aceste suflete, le-au adus cu sine de pe pământ în iad și care nu se găsesc nicidecum în gheenă.

În prima perioadă a vieții în iad, sufletul fiind fără trup, munca este suportată numai de către suflet. Îndepărtarea de Dumnezeu, de izvorul vieții, de lumină, de bucurie și de toată fericirea este motivul principal al muncii păcătoșilor. Fiind lipsit de trup în prima perioadă, această îndepărtare de Dumnezeu constituie pentru suflet o muncă interioară și spirituală.

Fiindcă sunt multe închisori în iad, după cum am mai menționat, și fiindcă sufletele se găsesc acolo în două stări diferite – starea nedesăvârșită și starea de osândă –, muncile fiecăreia din aceste stări se deosebesc între ele. Munca interioară și spirituală a sufletelor din prima stare este îndulcită prin speranța în Dumnezeu, care nu vrea moartea și pierderea păcătoșilor; aceste suflete se recunosc vinovate în iad și, la fel ca și locuitorii raiului, ele își pleacă genunchii la numele lui Iisus Hristos și câștigă prin aceasta harul care vindecă pe cele neputincioase și împlinește pe cele lipsite. De aceea, nu putem spune că sufletele din starea temporară sunt absolut îndepărtate de Dumnezeu, după cum sunt locuitorii gheenei, osândiți încă de pe pământ pentru necredința lor. Aceia care sunt aruncați în gheenă, ca necredincioșii, nu-și pleacă genunchii la numele lui Iisus Hristos.

Munca este o stare a sufletului contrară fericirii, stare contrară naturii sufletului și, prin urmare, o stare de boală, de suferință, în care sufletul, prin toate însușirile sale și prin simțurile sale, suferă un chin neîncetat și din ce în ce mai mare. După învățătura Bisericii Ortodoxe (*Teologia dogmatică ortodoxă*, de Antonie Arhimandritul, p. 247), viața sufletelor care la judecata individuală n-au fost destinate fericirii este perfect contrară vieții sfinților. Starea sufletelor închise în iad sau în gheenă și lucrarea lor în raport cu Dumnezeu sau cu ele însele reprezintă activitatea sau munca interioară, spirituală, în timp ce lucrarea lor față de tot ceea ce le înconjoară, așa cum sunt ființele spiritual-morale, ca îngerii și sfinții, precum și față de cei care se găsesc cu ele în iad și în gheenă, ca și cu aceia care sunt încă pe pământ, reprezintă lucrarea exterioară.

Prin urmare, munca sufletului în gheenă, chiar și în prima perioadă, poate fi exterioară și interioară. Fiindcă sufletul și trupul au luat în mod egal parte la faptele rele ale omului pe pământ, și unul și altul trebuie să primească pedeapsa; de aceea, munca în prima perioadă nu este completă, ci numai în a doua perioadă este completă și absolută. Această muncă incompletă în prima perioadă și completă în a doua perioadă este interioară și exterioară.

Parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr (*Luca* 16, 24-28) ilustrează starea de dincolo de mormânt din prima perioadă, pentru că Domnul vorbea de sufletele locuind în lumea de dincolo de mormânt (de nenorocitul bogat, de Lazăr și de Avraam), precum și de frații bogatului locuind încă pe pământ. Prin urmare, această parabolă ne prezintă starea sufletelor în prima perioadă. Dacă bogatul, după cuvintele lui Iisus Hristos, suferă în mijlocul flăcărilor, noi trebuie să înțelegem prin această expresie focul subțire și plăpând care corespunde naturii subțiri și plăpânde a sufletului și a îngerilor răului, căci numai Dumnezeu este spirit, în timp ce toate făpturile

Sale sunt materie și nu spirit. Deci, acestei materii plăpânde – a sufletului și îngerului căzut – trebuie să-i corespundă focul din prima perioadă, căci trupul cu care va fi îmbrăcat sufletul în a doua perioadă fiind dintr-o materie mai grosolană, va trebui să sufere într-un foc mai puternic.

Cât privește sufletele din starea temporară, care, deși moarte în păcate și, prin urmare, condamnate la munci, au început totuși pocăința pe pământ și au semănat germenele binelui, deși necrescut în adâncul inimii lor, Sfânta Scriptură nu ne-a spus nimic încurajator despre ele. Cu toate acestea, milostivirea lui Dumnezeu și puterea mijlocirii Mântuitorului, care se revarsă asupra tuturor oamenilor până la Judecata de Apoi, precum și dreptatea lui Dumnezeu care, pedepsind răul, nu poate lăsa binele fără nici o răsplătire, ne dau dreptul să credem că munca acestor suflete este îndulcită printr-o oarecare alinare. Aceste suflete nu sunt fără speranță de mântuire și, deși nu pot ieși prin ele însele din starea lor, ele speră și așteaptă ajutorul altora și sunt în stare să se bucure de el. Iată învățătura Bisericii noastre Ortodoxe în această privință: sufletele oamenilor care au comis păcate de moarte și care, în momentul morții, nu au deznădăjduit, ci s-au căit înainte de a părăsi această viață, dar n-au avut timpul de a împlini acte de pocăință precum: rugăciunea, lacrimile, îngenuncherile, căința sinceră, mângâierea săracilor și exprimarea iubirii către Dumnezeu și a milei către aproapele, în fine, toate faptele pe care Biserica universală le recunoaște folositoare, aceste suflete, deci, se coboară la iad și suferă pedeapsa pentru păcatele de care s-au făcut vinovate, dar nu sunt lipsite totuși de nădejdea de a fi iertate de acea pedeapsă. Referitor la viața interioară și exterioară și la lucrarea sufletelor din starea temporară, Sfântul Apostol Pavel mărturisește că lucrarea lor în raport cu Dumnezeu se exprimă în slăvirea numelui Domnului nostru Iisus Hristos. Deci, slăvirea pre-

supune deja prezența în preajma lui Dumnezeu și, până la un punct, chiar vederea lui Dumnezeu. Toate acestea sunt unite cu speranța în Dumnezeu, ceea ce reprezintă până la un anumit grad bucuria în Domnul, consolarea, alinarea.

Noi știm că pe pământ sufletul poate să-și schimbe caracterul, din bun să devină rău și invers, ceea ce este cu neputință dincolo de mormânt. Prin urmare, după cum a fost starea sufletului cu care el a trecut la viața viitoare, așa va rămâne toată veșnicia. Așadar, după învățătura Bisericii, fiindcă aceste suflete au trecut în lumea de dincolo de mormânt fără a deznădăjdui și după ce s-au căit, sperând în mila nesfârșită a lui Dumnezeu către păcătoșii care se căiesc de păcatele lor, starea lor dincolo de mormânt, deși plină de muncă, este totuși îndulcită de speranță; și, deși munca este nesuferită pentru suflet din cauza greutății păcatelor, ea este totuși îndulcită prin nădejdea care o alină. Această schimbare continuă, între muncă și nădejde, constituie lucrarea interioară a sufletelor, referitoare la ele însele. Închinându-se lui Dumnezeu, ele mărturisesc respectul și venerarea a tot ceea ce este sfânt și onorează de asemenea pe slujitorii lui Dumnezeu, pe sfinții îngeri și sufletele drepților.

Pe lângă lucrarea lor către Dumnezeu, către îngeri și sfinți, se adaugă și lucrarea către cei care sunt încă pe pământ, lucrare ce se exprimă prin dorința și speranța în ajutorul lor, în scopul îmbunătățirii stării lor de dincolo de mormânt. Așadar, dacă sufletele din starea nedesăvârșită simt o oarecare alinare, noi putem admite că locuitorii iadului se văd reciproc, slăvind împreună pe Domnul Iisus Hristos. Aceasta este activitatea interioară și exterioară a sufletelor din starea nedesăvârșită și aceasta este părerea pe care Părinții Bisericii o exprimă în mărturisirea lor de credință („Crezul" – art. 18).

Lucrarea păcătoșilor osândiți la gheenă, precum și aceea a sufletelor drepte din rai, este de trei feluri: 1)

față de Dumnezeu; 2) față de aproapele și 3) față de ei înșiși.

Lucrarea față de Dumnezeu a celor osândiți la gheenă constă în ură față de El, în hulă și dorința a tot ceea ce este contrar voinței Sale. Munca interioară a sufletului este compusă din conștiința foarte clară a stării de păcat prin care sufletul a mâniat pe Dumnezeu în viața sa pământească, din mustrarea conștiinței ce se va deștepta cu toată puterea dincolo de mormânt, din suferința provocată de neputința de a împlini obiceiurile legate de plăcerile pământești și trupești, în timp ce dorința către ceea ce este spiritual și ceresc îi este necunoscută și nu poate să se dezvolte în el, și, în fine, din deznădejdea și din dorința nimicirii propriei ființe.

Cunoștința de sine, care face din suflet o ființă individuală, nu-l părăsește nici chiar în gheenă. Lucrarea însușirilor sufletului continuă în gheenă. Lucrarea cugetului, lucrarea intelectuală, cea a sentimentelor și a dorinței se deosebește întru totul de lucrarea acestor însușiri în rai. Proprietățile lucrării interioare a sufletului, a conștiinței, în gheenă sunt absolut contrare lucrării interioare a sufletului din rai. Obiectele lucrării interioare și exterioare în gheenă sunt minciuna și părintele minciunii – demonul.

Tot ce este supus păcatului și contrar lui Dumnezeu a făcut obiectul cugetării pe pământ; răul va fi de asemenea obiectul lucrării cugetului dincolo de mormânt. Pseudofilosofia religioasă, ținând să răstoarne ordinea morală pe pământ, fiind contrară voinței lui Dumnezeu, aparține împărăției vrăjmașului lui Dumnezeu și al oamenilor – împărăția demonului.

Însușirea de cunoaștere pe care Dumnezeu i-a dat-o sufletului poate, prin reaua voință a omului, să îl îndrepte către rău, când obiectul lucrării intelectuale este depravarea sa și cea a aproapelui, precum și răspândirea necurăției. Cunoștința răului continuă, după legea dezvoltării neîntrerupte, în lumea de dincolo de mormânt,

în împărăția celui rău, și continuă a se dezvolta în veșnicie. În gheenă există de asemenea un mare număr de obiecte destinate lucrării intelectuale, pentru perfecționarea a tot ceea ce este contrar frumosului, adevărului și binelui.

După cum pe pământ lucrarea simțurilor era contrară adevărului, binelui și frumosului, iar acestea se exercitau necontenit în tot ce nu este natural și în ceea ce este contrar legii, tot așa și dincolo de mormânt, ea va fi conformă aceleia pe care o exercitau pe pământ. Acțiunile lor nu vor fi însoțite de bucurie, ci de o întristare și de o amărăciune de nespus.

Obișnuința păcatului, de care sunt dominate simțurile, nu va mai produce nici o satisfacție. Deci, lipsirea de ceea ce dorește cineva nu poate produce fericire și, cu toată dorința reînnoită a simțurilor spre împlinire, în lipsa obiectelor dorinței, lucrarea simțurilor va rămâne pentru totdeauna nesatisfăcută.

Starea sufletului contrară naturii sale se cheamă stare de pasiune. Pasiunile sunt răni, boli ce se vindecă pe pământ prin Sfântul Botez, pocăință, cuminecare cu Sfintele Taine, rugăciune, post, luarea aminte de sine. Harul este cel care vindecă pe pământ relele și pasiunile.

Cât sunt de puternice dorința, presiunea patimilor, fiecare știe din proprie experiență și fiecare știe cât este de greu să le stăpânească. Pe pământ, pasiunile sunt câteodată domolite prin har, alteori ele sunt împlinite din cauza slăbiciunii omenești. În primul caz, harul este învingătorul, în al doilea caz, el este învinsul. Sufletul și trupul fiind intim și tainic legate împreună și lucrând unul asupra altuia, starea sufletului se răsfânge asupra stării trupului și invers. De aceea, pasiunile sufletului și ale trupului exercită o influență care acționează deopotrivă asupra sufletului și trupului. Starea pasională a sufletului se manifestă nu numai în acțiunile vizibile ale omului, ci și în starea trupului său: paliditatea feței, tremuratul mâi-

nilor, scrâșnirea dinților, semne exterioare care exprimă în general pizma, invidia, răutatea.

Până unde nu-l duc pasiunile pe om! Ele îl duc până la uitarea de sine și uneori nu pot fi nici împlinite, nici vindecate. Mai mult încă, împlinirea necontenită a pasiunilor slăbește forțele și însușirile sufletului, iar omul comite acte împotriva naturii.

Sufletul trecut în viața viitoare cu rănile sale nevindecate, adică cu pasiunile sale, locuiește acolo într-o stare de boală și, nefiind vindecat de aici, de pe pământ, nu mai poate fi eliberat de pasiunile sale dincolo de mormânt. După cum boala netratată se dezvoltă din ce în ce mai mult, tot așa și starea pasională a sufletului va continua să se dezvolte dincolo de mormânt după legea vieții și va ajunge la proporții uriașe. Acolo nu mai este vindecare, nici eliberare de patimi, nici har pentru păcătoși, ci numai mânia lui Dumnezeu și nicidecum satisfacerea pasiunilor! O pasiune ce nu a fost și nu poate fi împlinită aduce sufletul într-o stare potrivită gheenei. Starea pasională a sufletului, niciodată împlinită, îl duce la disperare, la deznădejde, și el va ajunge în situația spiritelor răului, la hulă și ură pentru sfinți.

Acolo este viața veșnică și dezvoltarea nesfârșită. Dezvoltarea pasiunilor nu se poate opri după legea vieții. Dacă în timpul vieții pământești sufletul avea ca obiect al lucrării spiritului și inimii sale pe Dumnezeu și împărăția cerurilor, după moarte el ajunge la obiectul dorințelor sale; dacă însă sufletul a ales pe pământ ca obiect al preocupărilor sale lumea și plăcerile ei, dincolo de mormânt el nu le va mai găsi. Obișnuința păcatului, a împlinirii pasiunilor, devenită o a doua natură și făcând din această stare pasională o stare întrucâtva naturală, va face ca sufletul să sufere un chin continuu. Dorințele sfinților, dezvoltându-se neîncetat, sunt totdeauna împlinite, în timp ce dorințele sau pasiunile osândiților, și ele dezvoltându-se continuu, nu găsesc nicidecum obiec-

tul care să le poată împlini. Astfel este munca interioară a păcătoșilor în gheenă: pasiuni neînfrânate ale căror dorințe disperate, zadarnice, furioase și puternice pentru lucrurile de neatins muncesc și vor munci sufletul în toată veșnicia. Noi putem afirma cu convingere că activitatea pasiunilor dincolo de mormânt este mult mai mare decât pe pământ. Tot ce a câșigat sufletul pe pământ, fie în bine, fie în rău, trece cu el în lumea de dincolo de mormânt și arată caracterul său, determinând în același timp situația corespunzătoare calităților sufletului. Sfântul Grigorie de Nyssa mărturisește despre aceasta în scrierile, sale atunci când spune: „Omul ce s-a cufundat cu sufletul său în cele trupești, chiar când nu va mai fi în trup, nu va fi niciodată scăpat de dorințele și de ispitele trupului".

După cum aceia care își petrec viața în locuri murdare nu pot imediat să se elibereze de murdăria de care sunt plini, chiar dacă ar fi mutați la aerul cel mai curat și mai răcoros, la fel și aceia care s-au cufundat în cele trupești vor purta întotdeauna murdăria trupului cu dânșii.

Așadar, moartea, deși rupe legătura care a unit sufletul cu trupul, nu curăță ea însăși sufletul cufundat în senzualitatea patimilor sale și în obișnuințele sale trupești. Aceste pasiuni și aceste obișnuințe continuă și, în neputința împlinirii, devin izvorul muncii sufletului. Sufletul este muncit de păcatul de care s-a făcut vinovat, dacă el nu s-a vindecat pe pământ. Apostolul Pavel spune: „Dumnezeu nu Se lasă batjocorit; căci ce va semăna omul, aceea va și secera. Cel ce seamănă în trupul său însuși, din trup va secera stricăciune; iar cel ce seamănă în Duhul, din Duh va secera viața veșnică" (*Galateni* 6, 7,8).

Lacrimile sunt expresia exterioară și vizibilă a stării sufletului pătruns de un sentiment de adevărată bucurie sau de adevărată mâhnire: omul plânge câteodată de bucurie și totdeauna de mâhnire. Conștiința vinovăției, remușcările, regretul, toate aceste sentimente produc acea

stare a sufletului care se cheamă deznădejde. Aceasta este munca interioară a păcătoșilor în gheenă, muncă care în Evanghelie se numește „plângerea și scrâșnirea dinților": „Atunci Împăratul va spune slugilor: legându-i de mâini și de picioare, aruncați-i în întunericul cel mai din afară, acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților". Locul de pedeapsă al păcătoșilor este nu numai un loc lipsit de lumină, dar este și un loc al muncilor chinuitoare. Și, într-adevăr, asemenea stări ale sufletului se manifestă și pe pământ prin aceste semne vizibile: plângerea și scrâșnirea dinților.

Omul, fiind alcătuit din spirit, suflet și trup, este o ființă spiritual-morală al cărei destin arată că el este creat după chipul lui Dumnezeu: „Fiți milostivi, precum Tatăl vostru cel ceresc este milostiv"; sau încă: „Gândul acesta să fie în voi, care era și în Iisus Hristos" (*Filipeni* 2, 5). Omul este creat pentru veșnicie. O ființă spiritual-morală trebuie să ducă o viață evlavios-morală. Pentru ca omul să poată îndeplini destinul său și voința lui Dumnezeu, Domnul i-a dat conștiința ca temei al unei vieți evlavios-morale, spirituale, care trebuie să se prelungească dincolo de mormânt, în veșnicie. Prin urmare, conștiința este însoțitorul permanent al sufletului, proprietatea esențială a spiritului omenesc.

Conștiința este totdeauna necesară omului și are misiunea de a-i aminti acestuia ceea ce trebuie să fie pe pământ și dincolo de mormânt, după scopul pentru care el a fost creat. Conștiința, având un înalt scop în viața morală a omului, are valoarea unei legi interioare, după învățătura cuvântului dumnezeiesc. După Apostolul Pavel, conștiința este o lege naturală și interioară, o proprietate a spiritului, o lege scrisă în inima fiecărui om. Dacă spiritul este una dintre părțile necesare și importante ale omului, conștiința aparține de asemenea fiecărui om, așa cum spune Apostolul Pavel.

Dar care este rațiunea pentru care, la același popor, în diferite epoci și în diferite grade de dezvoltare intelectuală, și chiar la indivizi situați la același nivel de dezvoltare, activitatea interioară și exterioară a conștiinței se manifestă într-un chip deosebit? La această întrebare găsim răspunsul în cuvântul lui Dumnezeu și în viața actuală. Unii viețuiesc pentru suflet, alții viețuiesc pentru trup. Cei dintâi ascultă vocea conștiinței, ceilalți nu-i dau nici o importanță. Cerințele conștiinței sunt identice cu cele ale naturii spirituale a omului. Ascultând vocea conștiinței, omul își îndeplinește destinul său; însă acela care nu o ascultă și nu recunoaște că datoria sa este de a asculta de acea voce interioară lucrează contra naturii sale, neagă destinul său și scopul existenței sale. Cuvântul lui Dumnezeu ne învață că pentru primii oameni cea mai importantă proprietate a spiritului era conștiința.

Dacă vocea conștiinței nu s-ar fi făcut auzită de primii oameni imediat după cădere, pentru ce s-ar fi temut ei de Dumnezeu și ar fi fugit de prezența Sa, pentru ce ar fi căutat ei să-și ascundă goliciunea? Rușinea, oglindire a conștiinței, îi obliga să o facă. Așadar, conștiința este o însușire esențială a spiritului, necesară fiecărui om (*Romani* 2, 14-15). Conștiința, ca bază a unei vieți morale, este cea mai înaltă însușire morală a omului; este o nevoie, ascunsă în adâncurile naturii sale spirituale și care se relevează rațiunii, pentru a o face să înțeleagă ceea ce trebuie să fie omul conform menirii sale.

Lucrarea spiritului, a voinței și a inimii ne face să vedem lămurit dacă noi respectăm menirea noastră și trăim în Dumnezeu. Ea ne face să auzim vocea conștiinței și să viețuim după legea lui Dumnezeu; aceasta este cerința principală și hotărâtoare a conștiinței. Ea este cea care conduce toată viața, toată activitatea omului, a spiritului său, a voinței și a inimii sale. De aceea, viața și activitatea omului trebuie să fie conforme cu cerințele conștiinței. Oare de ce viața și faptele ce corespund acestor ce-

rințe îi produc omului, încă din această lume, o bucurie și o pace care sunt începutul vieții preafericite din rai? Dacă chiar pe pământ, în mijlocul a tot ce este contrar omului – căci el trebuie să susțină o luptă continuă –, virtutea este urmată de o bucurie atât de profundă, ce trebuie să gândim despre starea preafericită a oamenilor virtuoși de dincolo de mormânt, unde nu vor găsi nimic care să le fie ostil? Adevărul, pacea, bucuria – iată partea preafericiților în rai!

Acțiunea conștiinței asupra sufletului (și, prin urmare, asupra omului) este de două feluri: acțiune elementară sau fundamentală (aici, pe pământ) și acțiune completă (dincolo de mormânt), acțiune ce dă fericire sau muncă, odihnă sau remușcare.

Dacă toată activitatea de pe pământ se răsfrânge necondiționat asupra conștiinței, dacă orice faptă rea aduce după sine remușcare, cum va fi oare acea remușcare din gheenă, când răul se dezvoltă neîncetat încă de aici, de pe pământ? Viața este dezvoltare continuă și noi vedem că răul poate face progrese atât de uriașe, încât el devine a doua natură a omului. Împropriindu-și răul, omul se găsește dincolo de mormânt în situația spiritelor rele. Viața în gheenă este o dezvoltare neîncetată a răului. Viața de pe pământ, în bine sau în rău, își poate schimba cursul, adică dezvoltarea binelui se poate schimba într-o dezvoltare a răului și invers. Dar aceasta nu se poate întâmpla decât pe pământ. Omul vicios și rău poate deveni un bun creștin, și iarăși, omul virtuos poate deveni rău, însă aceasta nu se întâmplă decât pe pământ. Pocăința cu ajutorul harului, care vindecă infirmitatea morală, poate readuce pe omul vicios pe calea binelui; dimpotrivă, uitarea lui Dumnezeu și orgoliul fac ca omul să părăsească viața virtuoasă și să apuce pe calea celui rău. Deci, dincolo de mormânt o asemenea schimbare de viață este cu neputință. Cel bun nu poate deveni rău, căci motivele ce ar fi putut să-l împingă la aceasta atunci

când se afla pe pământ nu mai există, iar cel rău, din aceleași motive, nu poate deveni bun, cum ar fi putut să o facă pe pământ. Prin urmare, viața în gheenă înseamnă dezvoltarea neîncetată a răului. Răul veșnic aduce cu sine osândirea veșnică a conștiinței, munca osânditilor.

Conștiința este mulțumită sau rănită, după cum omul împlinește sau nu cerințele sale. Primul caz este considerat ca o virtute ce merită a fi răsplătită conform legii divine. Cazul al doilea, fiind o greșeală, o acțiune neconformă legii, merită pedeapsa. Acțiunea conștiinței se răsfrânge nu numai asupra meritului sau greșelii, ci și asupra calității recompensei și pedepsei.

Cei care ascultă de glasul conștiinței capătă făgăduința răsplății, în timp ce aceia care nu o ascultă trebuie să se aștepte la pedeapsă. Sfântul Apostol Pavel atribuie chiar păgânilor o astfel de acțiune a conștiinței (*Romani* 2, 15; 8, 16) și fiecărui om în general, ca o însușire a spiritului. Conștiința împlinește imediat judecata sa, răsplătește sau pedepsește cu dreptate. „Prin mărturia conștiinței lor și prin judecățile lor, spune Apostolul Pavel, care îi învinovățesc sau îi și apără" (*Romani* 2, 15).

După gradul greșelii, al încălcării legii, conștiința înșelată de pasiune, imediat după săvârșirea păcatului, produce sufletului, prin remușcare, o stare teribilă încă de pe pământ. Conștiința răsplătește și pedepsește prin: 1. bucuria sau mâhnirea produse de săvârșirea faptei bune sau rele, stări ce depind de judecata conștiinței (*Ioan* 8, 9; *Matei* 27, 3; *Fapte* 23, 1); 2. făgăduința răsplății sau a pedepsei pentru ascultarea sau neascultarea vocii sale; 3. prin speranța și fericirea viitoare ea răsplătește, iar prin frica muncii după moarte ea pedepsește. Activitatea conștiinței pe pământ este începutul vieții viitoare. Prin urmare, dincolo de mormânt ne așteaptă ori odihna pe care nimic nu o poate tulbura, ori regretul amar și neîncetat pentru greșelile comise.

Noi suntem datori a ne sili să punem stavilă pasiunilor chiar de la apariția lor, altfel o pasiune poate ajunge

la un asemenea grad de dezvoltare încât omul să nu-și mai respecte îndatoririle și să uite scopul existenței sale. Conștiința lui Iuda a fost întunecată de lăcomie și, uitând menirea existenței sale, el a vândut pe Domnul pentru bani. Însă munca conștiinței la vederea acestei crime grozave, care nu a fost nicidecum urmată de căință și de speranță, l-a condus la deznădejde și, recunoscând crima sa, el s-a spânzurat. Aceasta este acțiunea conștiinței pe pământ. De aceea, cât trebuie să fie de grozavă situația de dincolo de mormânt a acelor suflete care n-au vindecat pe pământ rănile lor prin pocăință și n-au alinat prin aceasta conștiința lor rănită!

Sfântul Dimitrie de Rostov scrie că povara și cruzimea muncii pentru păcătoși va consta în aceea că sufletele lor, în mijlocul suferințelor, vor vedea pe aceia pe care i-au jignit, persecutat, muncit, asasinat în timpul vieții lor pământești. Cain îl va vedea pe Abel, pe care l-a ucis; Irod îl va vedea pe Sfântul Ioan Botezătorul; Nero, Diocliția, Maximian și alți tirani vor vedea mulțimea imensă a creștinilor pe care i-au martirizat, stăpânii – pe servitorii lor, domnii – pe servii lor pe care i-au muncit fără îndurare, judecătorii nedrepți vor vedea pe nevinovații pe care i-au osândit la moarte pe nedrept. Tiranii îi vor vedea pe aceia pe care i-au muncit fără de milă, pe care i-au dat la moarte, strălucind de slava lui Hristos și încoronați cu cununa martiriului; ei vor vedea și-i vor auzi strigând către Dumnezeu: „Judecă, Doamne, pe cei care ne-au făcut nouă strâmbătate". Atunci drepții se vor ridica cu o mare îndrăzneală contra acelora care i-au împovărat cu scârbe. Fiecare drept va spune asupritorului său: „Pentru ce m-ai persecutat, muncit și ucis fără îndurare?". Iar asupritorii nu vor găsi nimic pentru a răspunde drepților. La vederea lor, cei răi vor fi cuprinși de o tulburare și de o grozavă spaimă; ei vor zice întru sine, căindu-se și suspinând: „Acesta este pe care-l aveam altădată de batjocură și ținta ocărilor noastre. Nebunii de noi! Am socotit viața lui o nebunie și moartea lui o ticăloșie.

Și iată cum a fost socotit între fiii lui Dumnezeu și partea lui între sfinți!" (*Înțelepciunea lui Solomon* 5, 3-5).

Așadar, osândiții gheenei, văzând pe fericiții din rai în prima perioadă, nu-i văd și pe cei ce sunt închiși cu ei, după mărturisirea Sfântului Macarie Egipteanul, căci ei își întorc spatele. Sfântul Atanasie cel Mare, în cuvântul său despre adormiți, spune, de asemenea, că „până la Judecata de Apoi, păcătoșii ce sunt în gheenă nu se vor cunoaște unul pe altul, cu toate că sunt împreună". Ei sunt lipsiți chiar de această mângâiere. Munca exterioară constă în petrecerea laolaltă cu suflete tot atât de păcătoase și, mai ales, împreună cu îngerii răi. Totuși, aceasta nu constituie câtuși de puțin începutul muncii veșnice din perioada a doua. Acest început al muncilor este atât de grozav și de înfricoșător, încât acela care l-a încercat n-ar putea să exprime în cuvinte suferințele păcătoșilor din gheenă din prima perioadă, tot așa cum Apostolul Pavel nu a putut să spună locuitorilor pământului ceea ce văzuse el în rai, unde fusese răpit. Lucrarea sufletelor pierdute din gheenă are un caracter asemănător lucrării îngerilor răi. Aceste suflete, fiind pe pământ cu totul lipsite de milă, pline de mânie, de ură, de rea-voință, de răzbunare, locuiesc dincolo de mormânt în gheenă, iar influența lor către aceia care sunt pe pământ este asemănătoare celei a diavolilor, spiritele răului.

Ca urmare a lepădării de bunăvoie de iubirea lui Dumnezeu, ele se împietresc din ce în ce mai mult în ura către Dumnezeu și către oameni. Deși ele își păstrează darurile naturale – știința (spiritul) și liberul arbitru (voința) –, aceste daruri primesc o rea întrebuințare. Scopul întregii lucrări a spiritului este răul, iar acela al voinței – îndeplinirea relelor intenții; prin urmare, spiritul și voința nu părăsesc sufletele păcătoșilor osândiți la munca veșnică. Dorința răului și a pierderii celor ce sunt încă pe pământ – iată scopul lucrării sufletelor osândite față de cei vii.

Capitolul 3

A DOUA VENIRE A LUI HRISTOS PE PĂMÂNT, ÎNVIEREA TRUPURILOR ȘI UNIREA LOR CU SUFLETELE. JUDECATA ȘI SFÂRȘITUL LUMII

Epoca și apropiata venire a acestor evenimente. Semnul și așteptarea sfârșitului lumii

„Drept aceea, privegheați, că nu știți ziua, nici ceasul când vine Fiul Omului" (*Matei* 25, 13); iată o dovadă despre faptul că epoca în care va avea loc a doua venire a lui Hristos nu este cunoscută. Domnul nostru Iisus Hristos mărturisește despre această neștiință privitoare la ziua sfârșitului lumii (*Matei* 24, 36). În ziua și ceasul hotărâte de Dumnezeu mai înainte de toți vecii va avea loc a doua venire a lui Hristos (*Luca* 17, 24; *I Corinteni* 1, 8), învierea morților (*Ioan* 5, 25; 6, 54), judecata definitivă a ființelor morale (*Ioan* 12, 48; *Romani* 2, 5-6) și sfârșitul lumii (*Matei* 13, 39; *I Corinteni* 15, 24). Toate aceste acte ale atotputerniciei dumnezeiești sunt unite printr-o legătură strânsă și de nedezlegat și din acest motiv au loc în aceeași perioadă, adică timpul uneia dintre ele este strâns legat de timpul desfășurării celorlalte. Cunoscând epoca unuia, noi cunoaștem prin aceasta chiar epoca celorlalte. Însă acest timp este o taină a dumnezeirii și nimeni, nici chiar îngerii, nu cunosc ziua sfârșitului lumii: „Iar de ziua și de ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri, nici Fiul, ci numai Tatăl" (*Matei* 24, 36).

Deci, când va avea loc, învierea morților? Domnul Însuși ne învață că învierea generală a morților va avea loc la sfârșitul lumii, iar sfârșitul lumii – la sfârșitul zilei, la miezul nopții. Sfântul Ioan Hrisostom adaugă că învierea morților va fi asemenea aceleia a lui Iisus Hristos. Mântuitorul a înviat la miezul nopții: „Iar la miezul nopții s-a făcut strigare: Iată, mirele vine!" (*Matei* 25, 6). Iar Biserica, într-o cântare mișcătoare, „Iată, Mirele vine la miezul nopții", anunță că a doua venire a lui Hristos va avea loc la miezul nopții. După cum noaptea este totdeauna urmată de dimineață, la fel și după acea noapte teribilă va sosi dimineața zilei fericirii sau a unei munci veșnice.

Adeseori creștinii fac repausaților urarea de „Până la dimineața cea veselă!", cuvinte pe care le gravează câteodată și pe mormintele celor ce le sunt dragi. Odată cu învierea trupurilor, va începe o viață nouă pentru tot Universul. Viața nouă începe acolo unde se sfârșește viața cea veche, asemenea momentului de la miezul nopții care desparte prezentul de viitor sau unește o zi cu alta. Miezul nopții este sfârșitul unei zile și începutul alteia. Necunoscând ziua, Domnul a poruncit ca să fim gata în orice ceas. Acel moment foarte îndepărtat sau foarte apropiat poate fi chiar ora aceasta. Această oră poate fi ora învierii morților, ora venirii lui Hristos, ora judecății de pe urmă și, în fine, ora sfârșitului lumii. Această oră poate fi ora cea de pe urmă și cea dintâi; cea de pe urmă oră a domniei harului și cea dintâi oră a domniei în împărăția cerească sau ora cea dintâi și veșnică a osândirii, a muncii veșnice din gheenă. Această oră sortită pentru lumea văzută și pentru cea nevăzută, pe care Dumnezeu a poruncit creștinilor de a o avea totdeauna în gând, a fost chiar din primele timpuri ale creștinismului obiectul unei atenții cu totul speciale, după cum vom vedea mai departe.

Mântuitorul încheia învățătura Sa de pe Muntele Măslinilor, referitoare la sfârșitul lumii, prin cuvintele următoare: „Privegheați deci, că nu știți în care zi vine

Domnul vostru" (*Matei* 24, 42), adică la o oră neașteptată, când nimeni nu va cugeta la aceasta; de aceea, să nu adoarmă cugetul vostru, nu fiți fără de grijă, ci fiți cu luare-aminte la semnele timpului și fiți totdeauna gata a merge înaintea Domnului; și pentru ca să fiți gata, trebuie să duceți o viață virtuoasă. Neștiind cu precizie timpul venirii Domnului, nici timpul morții noastre, să fim gata în toată vremea. Același evanghelist mărturisește despre aceasta și în alte locuri (*Matei* 25, 13). Evanghelistul Marcu scrie și el despre aceasta (*Marcu* 13, 34-35). Auzind pe Domnul și Învățătorul lor predicând sfârșitul lumii (*Matei* 24, 2), gândind că va avea loc, după părerea lor, imediat după căderea Ierusalimului, apostolii nu se pot abține să nu-L roage pe Domnul ca să le spună când va avea loc a doua Sa venire și sfârșitul lumii și care vor fi semnele venirii Sale și ale sfârșitului lumii (*Matei* 24, 3).

Pentru a îndrepta rătăcirea lor privitoare la sfârșitul lumii, Domnul îndeplinește cererea ucenicilor, descoperindu-le semnele care vor fi înaintea celei de a doua Sa veniri și sfârșitului lumii, adăugând în același timp că toate acestea nu se vor întâmpla decât îndată după căderea Ierusalimului.

După învățătura Domnului, semnele care vor fi înainte de aceste fapte sunt: 1. predicarea Evangheliei în toată lumea; 2. împuținarea credinței și a milei între oameni, sporirea nedreptăților și a nenorocirilor, ca efect al celor dintâi. Vor fi mari războaie, oamenii vor suferi foamete grozavă, ciumă și alte nenorociri necunoscute până atunci, după cuvintele Evangheliei: „Căci va fi atunci strâmtorare mare, cum n-a fost de la începutul lumii până acum și nici nu va mai fi" (*Matei* 24, 21); 3. venirea lui Antihrist.

Iisus Hristos întrebuința adeseori expresii figurate pentru a vorbi de lumea spirituală, nevăzută, slujindu-se de lucruri văzute și chiar de fapte petrecute de curând pentru a descrie faptele îndepărtate. Așa, de exemplu, la proorocul *Isaia* (40 și 66), faptul cel mai apropiat (elibe-

rarea evreilor din robia babiloniană) este simbolul unui fapt mai îndepărtat, acela al eliberării oamenilor din împărăția întunericului de către Iisus Hristos. Deci, chiar acest mod de explicare a fost întrebuințat de Domnul pe Muntele Măslinilor pentru a le vorbi ucenicilor de sfârșitul lumii și, prin urmare, de a doua Sa venire, care trebuie să aibă loc la sfârșitul lumii. Faptul cel mai apropiat, care s-a petrecut după 36 de ani de la prezicerea lui Iisus, și anume distrugerea Ierusalimului ca pedeapsă a uciderii Sale, este folosit de Domnul Iisus Hristos ca imagine a unui fapt mai depărtat, cel al sfârșitului lumii. Astfel, prezicerile căderii Ierusalimului, ale distrugerii templului, sunt în general o imagine a sfârșitului lumii. De aceea, faptele din acea vreme au fost considerate, după ideile acelei epoci și chiar în opinia Sfinților Apostoli, ca având loc în același timp sau oricum foarte apropiate sfârșitului lumii. La căderea Ierusalimului s-a adăugat ideea celei de a doua veniri a lui Hristos, cu învierea morților, Judecata de Apoi și sfârșitul lumii. Sfântul Matei Evanghelistul (24, 1-43) ne descrie cuvântarea profetică referitoare la mărita Sa venire și la sfârșitul lumii, cuvântare pe care Iisus Hristos a adresat-o ucenicilor Săi pe Muntele Măslinilor. Domnul spune Apostolilor, arătând templul: „Adevărat vă spun vouă, că nu va rămâne piatră pe piatră care să nu fie dărâmată". Și, într-adevăr, 36 de ani după această proorocie (în anul 70 după Hristos), când Ierusalimul a fost luat de romani, templul a fost distrus și transformat în ruine (mai târziu, sub Traian, nici urmele nu mai rămăseseră). Titus, împăratul romanilor, luând Ierusalimul, a vrut să prevină distrugerea templului; dar nimic nu a putut schimba judecata lui Dumnezeu. Evreii au pus ei înșiși foc în pridvorul templului, iar unul dintre soldații romani a aruncat focul în templu pe o fereastră, cu toată restricția șefilor săi. În zadar a poruncit Titus să se stingă incendiul, acest ordin nu a fost împlinit; soldații s-au năpustit asupra

sanctuarului în flăcări pentru a-l jefui și nici amenințările, nici opririle, nici loviturile, nimic nu i-a putut opri – templul a fost ars și dat jafului.

Ucenicii, tulburați de proorocia căderii templului și alegând un timp potrivit, au rugat cu stăruință pe Domnul să le spună când se vor împlini aceste fapte, adică când va avea loc căderea Ierusalimului și care vor fi semnele prevestitoare ale celei de a doua veniri a lui Hristos și ale sfârșitului lumii. Domnul, vrând să îndrepte atunci rătăcirea ucenicilor, le-a dat răspunsul următor : „Nu este al vostru a ști anii sau vremurile pe care Tatăl le-a pus în stăpânirea Sa" (*Fapte* 1, 7). El spune totuși ucenicilor că sfârșitul lumii nu va fi imediat după distrugerea Ierusalimului; vorbind de semnele acestei distrugeri, El spune despre căderea Ierusalimului și a împărăției evreilor că nu înseamnă încă sfârșitul lumii (*Matei* 24, 6), care nu este încă atât de aproape și care nu va fi decât atunci când Evanghelia se va propovădui în toată lumea: „Și se va propovădui această Evanghelie a împărăției în toată lumea spre mărturie la toate neamurile; și atunci va veni sfârșitul" (*Matei* 24, 14).

Sfinții Apostoli vedeau încă din timpul lor acest semn al apropierii sfârșitului lumii și, prin urmare, al venirii lui Hristos pentru judecată. Într-adevăr, Evanghelia a fost anunțată în acea epocă în toată lumea, însă în lumea acelui timp, căci așa se numea atunci Imperiul roman, foarte întins pentru acea vreme (*Luca* 2, 1). Iată mărturisirea Sfântului Apostol Pavel, care spune că Evanghelia în timpul său a fost propovăduită în toată lumea: „În tot pământul a ieșit vestirea lor și la marginile lumii cuvintele lor" (*Romani* 10, 18) și iarăși spune: „Evanghelia pe care ați auzit-o, care a fost propovăduită la toată făptura de sub cer" (*Coloseni* 1, 23). Dacă însuși Apostolul Pavel a putut răspândi atât de repede învățătura sa de la Ierusalim până în Spania, Sfântul Ioan Hrisostom se întreba care era spațiul geografic în care s-ar fi răspândit învăță-

tura celorlalți. Astfel, după prezicerea Domnului, vedem că a doua Sa venire nu va avea loc înainte de a fi propovăduită Evanghelia în toată lumea, când voința Sa sfântă – porunca pe care a dat-o sfinților Săi ucenici și urmașilor lor – va fi împlinită: „Mergând, învățați toate neamurile" (*Matei* 27, 19); „Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura" (*Marcu* 16, 15). Nu va rămâne nici un popor, oricât de mic, nici o țară pe pământ unde să nu se fi propovăduit Evanghelia, adică vestirea fericită a mântuirii celor ce o vor primi și vor crede în ea cu toată inima lor: „Și atunci va veni sfârșitul" (*Matei* 24, 14). Însă acest timp încă nu a sosit; cu toate acestea, el este foarte aproape. După ce faptele bune vor fi din ce în ce mai puține, va urma o scădere severă a moralității, cum spune Apostolul Pavel: „În zilele din urmă vor veni vremuri grele; că vor fi oameni iubitori de sine, iubitori de arginți, lăudăroși, trufași, hulitori, neascultători de părinți, nemulțumitori, fără cucernicie, lipsiți de dragoste, neînduplecați, clevetitori, neînfrânați, cruzi, neiubitori de bine, trădători, necuviincioși, îngâmfați, iubitori de desfătări mai mult decât iubitori de Dumnezeu, având înfățișarea adevăratei credințe, dar tăgăduind puterea ei" (*II Timotei* 3, 1-5). Lipsa de moralitate duce la împuținarea credinței și a milei între oameni: „Dar Fiul Omului, când va veni, va găsi, oare, credință pe pământ?" (*Luca* 17, 8). „Iar din pricina înmulțirii fărădelegii, iubirea multora se va răci" (*Matei* 24, 12), ca urmare a creșterii nedreptăților și a nenorocirilor, iar atunci se va arăta Antihrist.

Învățătura Domnului referitoare la sfârșitul lumii a intrat adânc în inima Apostolilor atunci când, pe Muntele Măslinilor, îngerii care li s-au arătat le-au vestit că Domnul care S-a înălțat la cer va veni iarăși pe pământ. Atunci Apostolii au început a propovădui cu mult zel sfârșitul lumii. Astfel, Apostolul Petru scrie: „Domnul nu întârzie cu făgăduința Sa, după cum socotesc unii că e

întârziere, ci îndelung rabdă pentru voi, nevrând să piară cineva, ci toți să vină la pocăință. Iar ziua Domnului va veni ca un fur" (*II Petru* 3, 9-10). Și Sfântul Pavel scrie: „Căci mai este puțin timp, prea puțin, și Cel ce e să vină, va veni și nu va întârzia" (*Evrei* 10, 37). Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan scrie în Apocalipsă: „Iată, vin curând și plata Mea este cu Mine, ca să dau fiecăruia, după cum este fapta lui" (*Apocalipsa* 22, 12). Același mai spune: „Fericit este cel ce citește și cei ce ascultă cuvintele proorociei și păstrează cele scrise în aceasta! Căci vremea este aproape" (*Apocalipsa* 1, 3). Dezvoltând și mai mult ideile despre sfârșitului lumii și, prin urmare, despre învierea morților și despre venirea cea de a doua a lui Hristos, el scrie: „Fiilor, ceasul cel de apoi este; și precum ați auzit că Antihrist vine, și acum antihriști mulți s-au făcut; dintru aceasta cunoaștem că ceasul cel de apoi este" (*Ioan* 2, 18). Viața oamenilor și lipsa de morală a creștinilor arată că acest timp este aproape. În timpul Sfinților Apostoli se aștepta cu nerăbdare venirea lui Mesia și sfârșitul lumii, de aceea în acea epocă au fost atât de numeroși falșii mesia.

„Țara, scrie Flavius, era inundată de amăgitori și de fermecători care duceau poporul în pustiuri, pentru a le face minuni, spuneau ei, cu ajutorul lui Dumnezeu." Cei mai importanți dintre acești amăgitori au fost: Dositeu Samariteanul, care-și dădea numele de Hristos, Simon magul, deopotrivă samaritean, care își zicea chiar fiul lui Dumnezeu, Teudas (*Fapte* 5, 36). Sfântul Ioan Hrisostom spune, vorbind de sfârșitul lumii: „Nu mai rămâne mult timp până la sfârșit. Însă lumea se apropie de sfârșitul său, să fim gata".

După învățătura Bisericii, Antihrist este adversarul lui Hristos și încearcă să răstoarne creștinismul; și fiindcă Apostolul Ioan spune că sunt deja mulți antihriști, Fericitul Augustin, pentru a explica aceste cuvinte, spune: „Fiecare om care duce o viață nedreaptă și care hulește

binele este antihrist". De aceea, Sfântul Dimitrie al Rostovului scrie: „Dacă demonizarea creștinilor a făcut din ei antihriști, ce ne rămâne altceva de așteptat decât sfârșitul lumii? Să cugetăm dar că este ceasul cel de pe urmă" (*Opere*, Sfântul Dimitrie de Rostov, partea întâi, „Cuvânt din săptămâna vameșului și a fariseului").

A doua venire a lui Hristos, învierea morților, Judecata de Apoi și sfârșitul lumii sunt ascunse cunoștinței omenești, astfel încât oamenii să se pregătească pentru acestea în toată vremea, având ca obiect al cugetării și al sentimentelor lor pe Dumnezeu și veșnicia. A doua venire a lui Hristos și, prin urmare, învierea morților, Judecata de Apoi și sfârșitul lumii sunt adevăruri pe care ni le amintește Apostolul Pavel și care, după învățătura Sfântului Vasile cel Mare, constituie adevărata filosofie; ele au avut rădăcini atât de adânci în sufletele primilor creștini, încât aceste evenimente li se păreau foarte apropiate. Începând chiar cu Apostolii, primii creștini vedeau în proorocia Domnului referitoare la distrugerea Ierusalimului și sfârșitul lumii apropierea de neînlăturat a acestor evenimente, căci semnele arătate de către Mântuitorul se potriveau întrucâtva cu împrejurările acelui timp.

În primele secole ale creștinismului, credința în apropiatul sfârșit al lumii era foarte răspândită între creștini. În *Faptele Apostolilor* (Ioan, Petru și Pavel) și în *Apocalipsă* găsim referiri la ideea că sfârșitul lumii va avea loc în timpul generației viitoare. După aceea, creștinii l-au așteptau în anul 1000. În Evul Mediu era foarte răspândită ideea unei revoluții universale și, mai cu seamă, stabilirea unei noi ordini a lumii. Cuvintele lui Dumnezeu, referitoare la sfârșitul lumii și la atenția pe care trebuie să o dăm semnelor timpului, pătrunseseră adânc în sufletul creștinilor astfel încât ei vedeau în fiecare fapt extraordinar sosirea lui Antihrist și sfârșitul lumii. Însușite de rațiune și știință, învățătura Domnului și predicile Apostolilor referitoare la acest subiect au influențat pe cuge-

tătorii tuturor timpurilor să vadă pretutindeni antihriști și, prin urmare, să aștepte sfârșitul apropiat al lumii.

Imaginea Antihristului cuprindea tot ceea ce este contrar creștinismului și de aceea s-a crezut că Antihristul este Nero, așa cum ne spune Fericitul Augustin. Gnosticii și chiar papa, papismul în general, erau considerați ca antihriști. Această idee a fost destul de răspândită în Evul Mediu în doctrina multor secte (*Teologia dogmatică ortodoxă*, Macarie, partea a doua, p. 624). La ideea existenței Antihristului s-a alăturat totdeauna ideea sfârșitului lumii și, de aceea, nu a trecut nici un secol în care să nu fi fost preziceri referitoare la acesta.

Ne permitem aici să cităm un paragraf din *Istoria cerului* de Flammarion, unde ni se prezintă diversele preziceri făcute asupra sfârșitului lumii: „La apropierea acestei date îngrozitoare (anul 1000) se găsesc cele mai multe și directe avertismente de acest ordin. Așa, de exemplu, Bernard de Thuringe, spre 970, a început a anunța public că lumea are să se sfârșească, asigurând că Dumnezeu i-ar fi făcut descoperirea. El a luat ca text al prezicerilor sale aceste cuvinte enigmatice din Apocalipsă: «La sfârșitul a o mie de ani, Satan va ieși din închisoarea sa și va amăgi popoarele ce sunt în cele patru unghiuri ale pământului. Cartea vieții va fi deschisă; marea va da pe morții săi; fiecare va fi judecat după faptele sale de către Cel ce șade pe un tron mare, strălucitor, și va fi cer nou și pământ nou». El fixa ziua când Buna-Vestire va cădea în Vinerea Mare ca fiind sfârșitul lumii". Aceasta se întâmpla în anul 992 și nu semnifică nimic extraordinar.

În secolul al X-lea, scrisorile regale începeau prin această formulă: „Sfârșitul lumii apropiindu-se..."

În 1186, astrologii au înspăimântat Europa anunțând o conjuncție a tuturor planetelor. Rigard, scriitor din epocă, spune în *Viața lui Filip August*: „Astrologii din Orient, evreii, saracinii și chiar creștinii trimiseseră în toată lumea scrisori în care predicau cu încredințare, pentru luna

lui septembrie, mari furtuni, cutremure de pământ, moartea multor oameni, distrugere în masă. Însă, adaugă el, faptele întârziau să confirme prezicerile lor".

Câțiva ani după aceea, în 1198, s-au răspândit iarăși zvonuri despre sfârșitul lumii, dar de data aceasta nu prin fenomene cerești, ci prin nașterea lui Antihrist la Babilon, urmând apoi distrugerea neamului omenesc.

La începutul secolului al XIV-lea, alchimistul Arnaut de Villeneuve a anunțat sfârșitul lumii pentru anul 1335.

Sfântul Vincent Ferrer, celebrul predicator spaniol, dădea lumii atâția ani câte versete sunt în Psaltire, adică aproape 2537.

Secolul XVI este poate epoca în care prezicerile despre distrugerea neamului omenesc au fost cele mai numeroase. Iată, de exemplu, un anunț înregistrat de Simon Goulard în *Thrésor d'histoires admirables:* „Marele comandor de Malta a publicat în anul 1532 despre o apariție minunată întâmplată în Assyria. Cam în a șaptea zi din martie, o femeie numită Rachienne a născut un băiat frumos, ce avea ochii strălucitori și dinții albi. În momentul în care el se născu, cerul și pământul au fost mișcate în mod straniu; soarele apăru lucitor la miezul nopții ca în mijlocul zilei, iar la amiază deveni atât de întunecos că toată ziua nu se mai văzu nimic în toată țara aceea. Apoi se arătară, însă altfel decât de obicei, cu deosebire stele noi rătăcind ici-colo deasupra casei în care se născuse acel copil; în afară de oarecare minuni, foc căzu din cer și ucise pe mulți. După eclipsa de soare, veni o furtună în aer și apoi căzură pietre din cer. A doua zi, se văzu zburând un zmeu înflăcărat prin tot acel ținut. Un munte nou, mai înalt decât toți, se arătă, care se despică în două părți, iar în mijlocul său se găsi o coloană pe care era scris în grecește «se apropie sfârșitul lumii», apoi se auzi un glas în aer îndemnând pe fiecare a se pregăti".

Neîmplinindu-se în acel an, sfârșitul lumii a fost prezis apoi pentru 1584 de către Heovitius, faimos astrolog. Lu-

dovic Gion spune că spaima a fost atât de mare, încât bisericile nu mai puteau cuprinde pe aceia care căutau acolo refugiu; un mare număr de oameni își făceau testamentul, fără să se gândească că ar fi un lucru zadarnic dacă toată lumea va pieri.

Unul dintre cei mai faimoși matematicieni ai Europei, numit Stoffler, care a trăit în secolul al XV-lea și care a lucrat mult timp la reforma calendarului propusă la Conciliul de la Konstanz, a prezis un potop universal pentru 1524. Acest potop ar fi trebuit să aibă loc în luna februarie, pentru că atunci Saturn, Jupiter și Marte s-ar fi găsit în conjuncție în zodia Peștilor. Toate popoarele din Europa, din Asia și din Africa care au auzit vorbindu-se de această prevestire au fost înspăimântate. Toți așteptau potopul. Mai mulți autori contemporani epocii spun că locuitorii din provinciile maritime ale Germaniei se grăbeau să vândă la prețuri scăzute pământurile lor celor ce aveau mai mulți bani și care nu erau atât de creduli ca ei. Toți își procurau bărci. Un doctor din Toulouse, numit Auriol, și-a construit o mare arcă pentru familia și prietenii săi. S-au luat aceleași precauții într-o mare parte a Italiei. În fine, luna lui februarie a sosit și nu a căzut nici o picătură de apă. Niciodată timpul nu a fost mai secetos, niciodată astrologii mai încurcați. Cu toate acestea, ei nu au fost nici descurajați, nici nepăsători, și [Stoffler] însuși, împreună cu celebrul Regiomontanus, au prezis din nou pentru anul 1588 sfârșitul lumii sau cel puțin grozave fapte, în urma cărora pământul ar fi fost răsturnat.

O nouă prezicere, o nouă decepție! Nici un eveniment extraordinar nu a marcat anul 1588. Cu toate acestea, anul 1572 a oferit un fenomen straniu, potrivit a justifica toate temerile. O stea necunoscută s-a aprins pe neașteptate în constelația Cassiope, lucind cu putere chiar și ziua. Atunci astrologii au calculat că aceasta ar fi steaua magilor, care se întorsese să anunțe ultima venire a lui Iisus Hristos!

Secolele XVII și XVIII sunt pline de noi preziceri, foarte variate, despre sfârșitul lumii.

Există o mică lucrare privind religiile, imprimată în 1726, unde contele de Sallmard Montfort a demonstrat perfect că lumea nu putea să mai spere decât la 10 ani de existență. „Lumea, spunea el, a îmbătrânit și ar fi timpul să ia sfârșit; de aceea nu cred că epoca unui eveniment atât de teribil să fie foarte departe. Iacov, șeful celor douăsprezece triburi ale lui Israel și, prin urmare, șef al vechii biserici, s-a născut în anul 2168, adică 1736 î.Hr. Biserica veche, figura celei noi, a durat deci 1736 de ani. În momentul în care scriu suntem în 1726. Prin urmare, fiindcă, după cuvântul lui Dumnezeu, noua Biserică trebuie să dureze până la sfârșitul veacurilor, dacă cea veche a fost într-adevăr (precum nu este îndoială) modelul celei noi, atunci rezultă lămurit din aceasta că lumea nu mai are decât zece ani de existență."

Doamna de Krudiner, prietenă a împăratului Alexandru, prezisese de asemenea distrugerea planetei noastre pentru 13 ianuarie 1819.

Ne aducem aminte că au mai fost ani desemnați ca ani ai sfârșitului: 1832 și 1840. Acest din urmă an era marcat de un semn fatal în tradiție; el era anunțat amenințător și teribil printr-o mulțime de preziceri. La 6 ianuarie trebuia să aibă loc marele deznodământ. Mulți oameni își făcuseră pregătirile și așteptau cu curaj data fatală.

O însemnare din 1840, făcută de un cleric, Pierre Louis, din Paris, este dedicată Papei Grigorie XVI. Este un comentariu al *Apocalipsei* ce fixează sfârșitul veacurilor în anul 1900.

„Daniel anunță sosirea lui Antihrist la 2300 de ani după stabilirea lui Artaxerxe pe tronul Persiei, în anul 400 î.Hr., deci 2300 – 400 = 1900.

Semnele înainte-mergătoare deja petrecute sunt:

1. Un cal alb se arată. La Zaharia caii albi sunt embleme ale imperiilor. Cel care era călare pe acest cal ți-

nea un arc. Acesta este Napoleon Corsicanul. Veți auzi de războaie și vaiete de război. O coroană i s-a dat.

2. Enoh și Ilie trebuie să învie în anul 1892.

3. În 1896 israeliții reintră în Ierusalim.

4. După o nouă proorocie, Iisus Hristos ar trebui să apară pe nori în anul 1900, 11 aprilie".

Silit de îndoiala pe care o aveau oamenii acelui timp, Apostolul Petru scrie: „Domnul nu întârzie cu făgăduința Sa, după cum socotesc unii că e întârziere, ci îndelung rabdă pentru voi, nevrând să piară cineva, ci toți să vină la pocăință" (*II Petru* 3, 9). Iată deci rațiunea pentru care nu sosește încă vremea predestinată de la începutul veacurilor și care nu este cunoscută decât de Dumnezeu singur, căci El ține veacurile și zilele cu puterea Sa. Mai curând sau mai târziu, va sosi însă ziua și ora hotărâte de Dumnezeu.

Dacă prezicerile și așteptările creștinilor din toate secolele nu s-au realizat, nu se poate trage din aceasta concluzia că această proorocie nu se va împlini niciodată, așa cum cred unii dintre contemporanii noștri în acest secol zis „luminat"*. Acestora li se adresează acum Sfântul Apostol Petru, zicând că Domnul nu va zăbovi cu făgăduința Sa, căci Iisus Hristos a zis: „Cuvintele Mele nu vor trece" (*Matei* 24, 35).

Chiar dacă creștinii timpurilor trecute s-au înșelat în prezicerile lor, onoare și cinste li se cuvine, pentru că au fost cu luare-aminte la evenimentele din acele timpuri și pentru că și-au privit cu interes destinul și viața de dincolo de mormânt.

Să încheiem acest capitol printr-o prezicere contemporană despre sfârșitul lumii. Adevărurile spiritului n-au părăsit și nu-l vor părăsi niciodată pe om, oricare ar fi gradul dezvoltării sale. Adevărul se manifestă fie într-o formă, fie în alta. Astfel, chiar în secolul nostru atât de

*E vorba de secolul XIX (n. ed.).

rece în credință, secol supranumit secol „luminat", răsună vestea despre sfârșitul lumii la data de 15 noiembrie 1881. Nu este aceasta o presimțire a omenirii? În lunile mai și iunie 1881 jurnalele au început a vorbi de sfârșitul apropiat al lumii.

Iată ce anunța în acest sens „Timpul nou", unul dintre jurnalele cele mai răspândite din Petersburg: „Sfârșitul lumii, după oarecare preziceri, trebuie să aibă loc în 1881; cel puțin, jurnalele italiene citează un pasaj dintr-un articol din «Aquila volante», în care Leonardo Aretino, un scriitor din secolul al XIV-lea, anunță sfârșitul lumii pentru 15 noiembrie 1881. Distrugerea pământului și a ființelor de pe el va dura cincisprezece zile. Acest dezastru va începe prin revărsarea tuturor mărilor; fizicienii prevăd, într-adevăr, că la un moment dat pământul va fi inundat de valurile oceanului" (*Timpul nou*, 20 iunie 1881).

A doua venire a lui Hristos pe pământ

Referitor la slăvita Sa venire, Iisus Hristos spune: „Fiul Omului va veni întru mărirea Tatălui Său, cu îngerii Săi și atunci va răsplăti pe fiecare după faptele lui". Nu în umilință va veni Domnul atunci, așa cum s-a întâmplat prima oară, spre mântuirea oamenilor, ci va veni întru toată slava de care e înconjurat Dumnezeu spre a judeca lumea. În alte locuri din Evanghelie, Iisus Hristos vorbește foarte explicit de cea de a doua Sa venire (*Matei* 24, 27-31; 25, 31-42, *Marcu* 8, 38; *Luca* 7, 8-9; 17, 24; *Ioan* 14, 3). Imediat după înălțarea Domnului nostru Iisus Hristos, îngerii s-au arătat Apostolilor ce erau plini de mirare și le-au spus: „Acest Iisus care S-a înălțat de la voi la cer, astfel va și veni, precum L-ați văzut mergând la cer" (*Fapte* 1, 11). Sfântul Apostol Iuda amintește, în epistola sa, profeția lui Enoh referitoare la cea de a doua

venire a lui Hristos: „Iată, a venit Domnul cu zecile de mii de sfinți ai Lui, ca să facă judecată împotriva tuturor și să mustre pe toți nelegiuiții de toate faptele nelegiuirii lor și de toate cuvintele de ocară pe care ei, păcătoșii, netemători de Dumnezeu, le-au rostit împotriva Lui" (*Iuda* 1, 14-15). Ceilalți Apostoli amintesc adeseori creștinilor de cea de a doua venire a lui Hristos, pentru a întări credința și evlavia lor (*I Ioan* 2, 28; *Tit* 2, 12-13), pentru a-i opri de la vorbirea de rău (*I Corinteni* 4, 5), pentru a-i îndemna pe credincioși a veghea și a fi totdeauna gata a primi pe Domnul (*I Tesaloniceni* 5, 2,6) sau pentru a-i mângâia în scârbe (*I Petru* 4, 13).

Învățătura despre cea de a doua venire, în slavă, a Domnului nostru Hristos pe pământ, pentru a judeca oamenii este una dintre dogmele Ortodoxiei, exprimată în al șaptelea articol din „Simbolul credinței": „Și iarăși va veni, cu slavă, să judece viii și morții".

Când va veni cea din urmă oră a existenței acestei lumi? Acea oră va fi la miezul nopții, ora la care începe ziua; Biserica ne învață acest adevăr în cântarea sa: „Iată, Mirele vine la miezul nopții". Deci, doar la miezul nopții va avea loc a doua venire a Domnului cu slăvitul Său trup și toți Îl vor vedea așa cum Îl vedeau ucenicii Săi în timpul celor 40 de zile după Învierea Sa. Mântuitorul a spus cum va fi venirea Sa pe pământ: „Căci precum fulgerul iese de la răsărit și se arată până la apus, așa va fi și venirea Fiului Omului" (*Matei* 24, 27). Astfel va fi venirea Sa și asemenea fulgerului va fi lumina slavei Sale, încât ea va fi văzută în același timp de toți și în orice loc. După aceste zile antihristice, care după învățătura Domnului Iisus Hristos nu vor fi de lungă durată, căci ele se vor scurta pentru cei aleși, va veni o răsturnare generală a legilor naturii, o nouă ordine a Universului, răspunzând noii ordini de lucruri care va fi hotărâtă în împărăția lui Hristos.

Domnul ne-a revelat faptul că înaintea venirii Sale vor fi schimbări extraordinare în natura văzută și ne-

văzută. „Soarele se va întuneca și luna nu va mai da lumina ei, iar stelele vor cădea din cer și puterile cerurilor se vor zgudui. Atunci se va arăta pe cer semnul Fiului Omului și vor plânge toate neamurile pământului și vor vedea pe Fiul Omului venind pe norii cerului, cu putere și cu slavă multă" (*Matei* 24, 29-30). În general, cuvintele „soarele se va întuneca" nu exprimă faptul că acesta va dispărea cu totul, ci că lumina sa nu se va putea compara cu lumina slavei lui Hristos. „Luna nu va mai da lumina ei, iar stelele vor cădea din cer" – toate acestea arată o răsturnare a legilor naturii, o nouă ordine a Universului, conformă noii ordini a lucrurilor care va fi hotărâtă în noua împărăție a lui Hristos. La apariția luminii dumnezeiești, lumina soarelui, a lunii și a stelelor își va pierde imediat puterea. Atunci va veni ziua veșnică, lumina lui Hristos care luminează pe credincioși. Ce vor deveni soarele, luna și stelele atunci când nu va mai fi noapte? Lumea nevăzută, spirituală, va fi zguduită, adică toate puterile cerești – îngerii, armata cerească – vor da slavă pentru a-L însoți pe Împăratul slavei, pe Domnul Iisus Hristos, care o să judece lumea. Toate vor fi zguduite văzând o astfel de schimbare.

Căci, dacă îngerii au fost înspăimântați și plini de mirare atunci când au fost create stelele, cum nu se vor mira și nu se vor cutremura aceștia și mai mult văzând că totul se transformă și că oamenii se pregătesc să dea seamă de faptele lor? Și lumea vizibilă se va zgudui văzând această transformare de care vorbește Apostolul Petru atunci când spune că va fi cer nou și pământ nou: „Iar cerurile de acum și pământul sunt ținute prin același cuvânt și păstrate pentru focul din ziua judecății și a pieirii oamenilor necredincioși. (...) Iar ziua Domnului va veni ca un fur, când cerurile vor pieri cu vuiet mare, stihiile, arzând, se vor desface, și pământul și lucrurile de pe el se vor mistui. (...) Așteptând și grăbind venirea zilei Domnului, din pricina căreia cerurile, luând foc, se vor nimici, iar stihiile, aprinse, se vor topi! Dar noi aștep-

tăm, potrivit făgăduințelor Lui, ceruri noi și pământ nou, în care locuiește dreptatea" (*II Petru* 3, 7, 10; 12-13).

Așadar, va fi „cer nou și pământ nou", în timp ce pământul și cerul actual vor fi transformate prin foc. „Atunci se va arăta pe cer semnul Fiului Omului și vor plânge toate neamurile pământului și vor vedea pe Fiul Omului venind pe norii cerului, cu putere și cu slavă multă" (*Matei* 24, 30). Venirea Domnului va fi precedată de arătarea pe cer a semnului Crucii, a cărei lumină va face să pălească lumina soarelui. Crucea se va arăta ca să se rușineze evreii, căci Hristos va veni pentru judecată având cea mai nobilă îndreptățire: Crucea, care va arăta nu numai rănile Sale, ci și pătimirea Sa supraomenească. Popoarele vor plânge de groază la vederea venirii Domnului și a acestei răsturnări a Universului, la vederea transformării tuturor raporturilor vieții de dinainte. Toți evreii vor plânge pentru neascultarea lor, precum și toți aceia care cugetă la cele lumești, fie ei chiar creștini. Însă slava în care va veni Hristos se va arăta în toată splendoarea și Domnul va fi înconjurat de legiuni de îngeri (*Matei* 25, 31).

Învierea trupurilor

Temeiul învierii trupurilor. Nemurirea trupurilor. Învățătura Vechiului și Noului Testament referitoare la învierea trupurilor. Trupurile înviate, proprietățile lor generale și particulare, atât pentru cei mântuiți, cât și pentru cei osândiți. Istoricul acestei învățături

Dumnezeu l-a creat pe om nemuritor cu trupul și cu sufletul. Legea și cuvântul lui Dumnezeu nu se pot schimba. Sufletul și trupul sunt nemuritoare: odată create, ele

nu mai pier niciodată, ci există veșnic. Moartea sufletului și a trupului, la care este osândit omul ce nu ascultă de legea lui Dumnezeu, nu e decât o stare deosebită a acestora, contrară naturii lor. Cu acest chip moartea ni se arată ca o taină, un act misterios de descompunere, și în același timp, de eliberare de materialitate, pentru refacerea unui trup nou, spiritual și nemuritor care a fost dat primilor oameni și pe care ei l-au pierdut pentru ei înșiși și pentru întreaga omenire.

Așadar, moartea pare necesară, de neînlăturat pentru refacerea omul primitiv, care nu știa că este nemuritor cu trupul și cu sufletul. Astfel, trupul pus în pământ se descompune întocmai ca o sămânță și acest act de descompunere conține în sine principiul vieții, căci sămânța n-ar produce planta dacă n-ar fi viață chiar în putreziciune. Prin urmare, actul descompunerii trupului nostru este necesar unei noi vieți veșnice dincolo de mormânt, după reunirea sa cu sufletul. De aceea, dacă trupul este înzestrat cu nemurire prin propriul său destin, atunci ideea de înviere își are izvorul în adâncul spiritului omenesc. Îngropările au scopul de a păstra trupurile și de aceea înhumările se practică peste tot. Așadar, în afară de mărturiile Sfintei Scripturi referitoare la învierea trupurilor, avem și argumentele pe care ni le oferă însăși rațiunea noastră:

1. Destinul omului în eternitate. Acest destin dat de Dumnezeu fiind de neschimbat, trupul și sufletul trebuie să fie legate dincolo de mormânt cu aceeași legătură strânsă și tainică după cum a fost și aceea care i-a unit în această lume.

2. Trupul a luat parte în mod necesar la toate faptele sufletului, bune sau rele, ca un instrument natural al activității sale. De aceea dreptatea lui Dumnezeu este completă atunci când trupul ia parte în mod obligatoriu la viața sufletului dincolo de mormânt, lucru pe care-l mărturisește Apostolul Pavel prin cuvintele: „faptele pe care le va fi făcut fiind îmbrăcat cu trupul său";

3. Ideea noastră despre om duce la concluzia că dincolo de mormânt omul nu este întreg dacă sufletul nu este unit cu trupul. Conform naturii sufletului, acesta nu poate rămâne fără trup, într-o stare care este contrară naturii sale. Natura omului constă în spiritul întrupat sau, altfel spus, în carnea spiritualizată. Prin urmare, pentru existența completă a sufletului dincolo de mormânt, el trebuie să dețină trupul ca organ al lucrării sale exterioare, fără de care n-ar fi om complet. După învierea morților, individualitatea omului va fi veșnică. Omul de dincolo de mormânt viețuiește cu o viață veșnică, fie în starea de fericire, fie în starea de suferință, însă și într-un caz, și în celălalt, el viețuiește.

Același spirit care dă viață sufletului dincolo de mormânt și trupului ce vegetează în pământ face de neînlăturat relația dintre sufletul din lumea de dincolo și trupul ce putrezește. Și această stare a sufletului nu poate lăsa trupul nepăsător.

Tot ceea ce-i este dat omului să înțeleagă referitor la starea sufletului de dincolo de mormânt ne-a fost revelat de Apostolul Pavel. El ne-a făcut să înțelegem acest adevăr, această dogmă a credinței creștine în capitolul al 15-lea din prima epistolă către corinteni: „Hristos a murit pentru păcatele noastre" (*I Corinteni* 15, 3). „Și că a fost îngropat și că a înviat a treia zi, după Scripturi" (*I Corinteni* 15, 4). Astfel, fiindcă El a înviat, și ceilalți morți vor învia asemenea lui.

„Iar dacă se propovăduiește că Hristos a înviat din morți, cum zic unii dintre voi că nu este înviere a morților?" (*I Corinteni* 15, 12). Cel dintâi care a înviat El a fost și a pus bazele preafericitei noastre învieri. „Dar acum Hristos a înviat din morți, fiind începătură (a învierii) celor adormiți" (*I Corinteni* 15, 20). Însă voi ați îndrăznit a vă îndoi de învierea morților și chiar a nu crede în aceasta.

Dar dacă, după socotința voastră, învierea morților nu va fi, atunci noi suntem niște propovăduitori mincinoși

când afirmăm că Hristos a înviat din morți. Însă acesta este un adevăr de netăgăduit, care a fost anunțat de prooroci, după cum toți ucenicii lui Hristos și chiar mulți dintre adepții lor au fost convinși, pentru că L-au văzut pe Domnul înviat și chiar au vorbit cu El. Iată mângâierea pe care o aduce Sfântul Apostol Pavel celor ce plâng după repausații dragi: „Hristos a înviat din morți, fiind începătura celor adormiți". Prin urmare, eu, împreună cu cel repausat, care credem în Hristos, vom învia. Aceasta este o dogmă exprimată în cel de-al XI-lea articol al „Simbolului credinței". Sfântul Ioan Hrisostom spune în privința aceasta: „Iisus Hristos, mort pentru păcatele noastre, a înviat și este cel întâi născut din morți. Deci, al cui ar fi El, cel Unul-Născut, dacă nu al celor ce trebuie să învieze? Cum poate fi El cel întâi născut din morți dacă aceia, al cărora El este, nu înviază?" („Omilia" 39). Deci, dacă n-ar fi fost înviere, n-ar fi fost Domnul cel întâi născut din morți.

În Vechiul Testament găsim mărturii despre învierea morților la Isaia, Iezechiel, Daniel și Iov. Isaia scrie: „Morții Tăi vor trăi și trupurile lor vor învia!" (*Isaia* 26, 19). Iezechiel: „Fost-a mâna Domnului peste mine și m-a dus Domnul cu duhul și m-a așezat în mijlocul unui câmp plin de oase omenești, și m-a purtat împrejurul lor; dar iată oasele acestea erau foarte multe pe fața pământului și uscate de tot. Și mi-a zis Domnul: «Fiul omului, vor învia oasele acestea?». Și eu am zis: «Dumnezeule, numai Tu știi aceasta»" (*Iezechiel* 37, 1-3). Și proorocul spune mai departe: „Așa grăiește Domnul Dumnezeu: «Iată, Eu voi deschide mormintele voastre și vă voi scoate pe voi, poporul Meu, din mormintele voastre și vă voi duce în țara lui Israel. Astfel, veți ști că Eu sunt Domnul, când vă voi scoate pe voi, poporul Meu, din mormintele voastre. Și voi pune în voi Duhul Meu și veți învia și vă voi așeza în țara voastră și veți ști că Eu, Domnul, am zis aceasta și am făcut», zice Domnul" (*Iezechiel* 37, 12-14).

Învățătura Bisericii în ceea ce privește învierea morților este în acord cu învățătura despre învierea Domnului

Iisus Hristos, căci această dogmă se bazează pe Însuși Iisus Hristos, învierea celor adormiți. Încă înainte de învierea Sa, Iisus Hristos propovăduia învierea generală (*Ioan* 5, 28-29); învățătura Apostolului Pavel despre acest lucru (*I Tesaloniceni* 4, 16; *I Corinteni* 15), mărturisirea Vechiului Testament și, în fine, credința sufletului despre necesitatea învierii trupurilor, toate acestea sunt bazele învățăturii Bisericii referitoare la învierea trupurilor.

Iisus Hristos (*Ioan* 5, 25) învață că timpul învierii generale se apropie, ba el a și sosit, căci baza învierii tuturor este în Hristos și, odată cu venirea Sa, a început ultima perioadă a lucrării pentru mântuirea oamenilor, care se va sfârși neapărat prin învierea generală și Judecata de Apoi. Versetul 28 din aceeași Evanghelie conține această idee lămurit exprimată, și anume că toți morții (fără excepție) vor învia din mormintele lor. „Că vine ceasul în care toți cei din morminte vor auzi glasul Lui" (*Ioan* 5, 28). Ei vor învia ca Lazăr, prietenul lui Hristos cel îngropat de patru zile, care s-a deșteptat la glasul Fiului lui Dumnezeu. Învierea lui Lazăr servește tuturor drept dovadă și exemplu pentru învierea a toată omenirea.

La învierea generală se va auzi glasul Fiului lui Dumnezeu ca un ordin de la care nu se va mai putea abate nimeni și nimeni nu va putea refuza de a se scula din mormânt pentru a se înfățișa la judecată, așa cum au refuzat învierea spiritual-morală. Mulți au auzit glasul Fiului lui Dumnezeu, dar nu l-au ascultat, nu au crezut învățătura Sa despre răscumpărarea întregului neam omenesc și au rămas în starea sufletelor moarte, așa cum erau înaintea venirii lui Hristos. Versetul 25 al Evangheliei după Ioan ne prezintă învățătura Domnului referitoare la învierea spirituală și morală a lumii necredincioase, moarte din punct de vedere spiritual, în timp ce versetul 28 anunță învierea generală a trupurilor, pentru ca ele să fie reunite cu sufletele și să primească răsplata ce li se cuvine pentru viața pământească.

Sfântul Matei Evanghelistul exprimă învățătura Domnului nostru Iisus Hristos referitoare la învierea morților prin următoarele cuvinte: „Și va trimite pe îngerii Săi cu sunet mare de trâmbiță și vor aduna pe cei aleși ai Lui din cele patru vânturi, de la marginile cerurilor până la celelalte margini. (...) vor culege din împărăția Lui toate smintelile și pe cei ce fac fărădelegea, și-i vor arunca pe ei în cuptorul cu foc; acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților" (*Matei* 24, 31; 13, 41-42).

Iată sensul acestor cuvinte: nu îngerii vor suna trâmbițele, ci numai una singură va suna – cea a lui Dumnezeu, glasul Fiului lui Dumnezeu; atunci va veni ceasul hotărât de la începutul veacurilor, ceasul atotputerniciei lui Dumnezeu, al învierii trupurilor a toată omenirea, afară de acela al Maicii Domnului, al lui Enoh și al lui Ilie, ale căror trupuri sunt deja în rai. Atunci, la sunetul acelei trâmbițe, când va sosi acel ceas ultim al Universului, îngerii vor fi trimiși de Domnul Iisus Hristos și atunci se va vedea lucrarea neînțeleasă de spiritul omenesc a atotputerniciei lui Dumnezeu: învierea morților.

Toți repausații care au trăit pe pământ, fără nici o abatere, vor învia pentru judecata generală. La sunetul trâmbiței vor învia dreptii și păcătoșii, fericiții și osânditii; toți vor învia, indiferent de ce boală vor fi fost loviți: înecați, arși, sfâșiați de fiarele sălbatice și de păsări, uciși de criminali, sinucigașii, toți cei care s-au născut și au murit de la Adam și până la ceasul judecății. Toți vor învia, având aceeași vârstă și aceeași stare, cu singura deosebire a faptelor vieții lor pământești. Sufletele își vor îmbrăca din nou trupurile lor, acum înviate, pentru a nu le mai părăsi niciodată. Sfântul Apostol Pavel, în prima sa Epistolă către Corinteni, face o descriere destul de detaliată despre învierea generală: „Nu toți vom muri, dar toți ne vom schimba" (*I Corinteni* 15, 51). „Căci trâmbița va suna și morții vor învia nestricăcioși, iar noi ne

vom schimba" (*I Corinteni* 15, 51). Aceeași învățătură este conținută în cuvintele următoare: „Și cei morți întru Hristos vor învia întâi. După aceea, noi cei vii, care vom fi rămas" (*I Tesaloniceni* 16-17).

În *Faptele Apostolilor* se mărturisește de asemenea despre învierea morților, adică a trupurilor celor morți, atât ale celor drepți, cât și ale celor păcătoși: „Având nădejde în Dumnezeu, pe care și aceștia înșiși o așteaptă, că va să fie învierea morților: și a drepților și a nedrepților" (*Fapte* 24, 15).

Ori în ce fel a pierit trupul nostru, elementele alcătuitoare nu-i sunt nicidecum nimicite și atotputernicia lui Dumnezeu poate ca din aceste elemente să refacă trupul, fie el ars sau mâncat de fiarele sălbatice. Deci aceste particule vor auzi glasul Creatorului și se vor aduna pentru a reface trupul omenesc; elementele se vor aduna îndată precum peștii care, auzind glasul Fiului lui Dumnezeu, s-au adunat imediat în mrejele Sfinților Apostoli.

Învierea morților este lucrarea atotputerniciei lui Dumnezeu, lucrare care nu este cu putință decât numai lui Dumnezeu, lucrare prin care trupurile descompuse, schimbate în particule invizibile prin aceeași voință ce a creat din țărână trupul primului om, se recompun din aceleași elemente și Adam primește trupul pe care îl avea înaintea căderii sale. Sufletele se vor uni cu trupurile care le aparțin, iar noul om se va arăta imediat la judecată. Noi vom învia cu toții și vom avea trupurile diafane, nemuritoare, însă de o calitate diferită, căci trupurile drepților se vor deosebi de cele ale păcătoșilor.

„Învierea morților, învață Sfântul Ioan Hrisostom, va fi asemenea Învierii lui Hristos."

A doua perioadă a vieții sufletului dincolo de mormânt va începe după unirea sa cu trupul înviat.

Acest suflet, unit cu trupul său pentru veșnicie, se va înfățișa la judecată și va intra în starea de fericire sau de osândă. Învățătura Bisericii referitoare la învierea trupu-

rilor omenești și la unirea lor cu sufletele pentru veșnicie reprezintă o dogmă a Ortodoxiei și orice creștin adevărat trebuie să mărturisească credința sa, cu cuvântul și cu fapta, și să spună: „Cred în învierea morților", acesta fiind articolul al XI-lea din „Simbolul credinței". Adevărul de origine divină al învierii trupurilor și al unirii lor cu sufletele a fost revelat oamenilor încă din vremea Vechiului Testament. Astfel, proorocul Ilie a înviat pe fiul văduvei din Sarepta, iar Elisei a făcut asemenea cu fiul unei femei din Sunamita. Însuși Domnul Iisus Hristos a înviat: pe fiica lui Iair, pe fiul văduvei din Nain și pe Lazăr. Chiar drepții înviați în ceasul morții Domnului au mărturisit despre învierea generală.

Învierea celor șapte tineri din Efes și multe alte învieri, făcute prin rugăciunea sfinților, nu sunt oare o dovadă clară despre faptul că vom învia cu toții pentru viața veșnică? Crearea lumii nevăzute (a lumii spirituale, adică a îngerilor, care sunt ființe de aceeași natură cu sufletul omenesc) și a lumii văzute este o lucrare ce nu este cu putință decât lui Dumnezeu Însuși, pe care spiritul omenesc, limitat în știința sa, nu o poate pricepe, căci aceasta este dincolo de limitele științei omenești și nu poate fi înțeleasă decât prin credință. Deci învierea trupurilor, hotărâtă de Dumnezeu de la începutul lumii, aparține lucrărilor minunate ale creației dumnezeiești, pentru care trebuie să-l slăvim pe Dumnezeu. Adam și Eva erau, înainte de căderea lor, nemuritori cu sufletul și cu trupul. Omul alcătuit din spirit, suflet și trup era nemuritor. Așadar, învierea trupurilor este necesară omului pentru ca acesta să poată exista veșnic și să fie nemuritor cu spiritul, sufletul și trupul. Ideea de veșnicie și de nemurire este proprie spiritului omenesc și așa a fost dintotdeauna, în tot timpul și în toate locurile, ca o presimțire vie a vieții de dincolo de mormânt. De la această idee s-au îndepărtat spiritele întunecate de filosofism.

Prin urmare, învierea trupurilor, absolut necesară pentru viața nouă de dincolo de mormânt, era o credință

răspândită în toată omenirea, iar această credință s-a concretizat prin persoana Domnului Iisus Hristos, care a pus baza învierii tuturor oamenilor, a drepților, ca și a păcătoșilor și osândiților. Toate trupurile vor învia, se vor uni cu sufletele lor și se vor arăta la judecată, fie creștini sau nu. Trupurile tuturor repausaților vor învia, ale drepților ca și ale păcătoșilor, și se vor uni, prin lucrarea atotputerniciei lui Dumnezeu, cu sufletele lor. Atunci va fi un nou om, alcătuit din aceleași părți esențiale: spirit, suflet și trup. Însă acest trup nu va mai fi asemenea aceluia din viața pământească, ci va avea însușiri noi care-l vor face potrivit unei existențe noi în lumea spirituală, în rai sau în gheenă.

Însușirea generală a trupurilor înviate va fi faptul că ele vor pierde materialitatea ce le deosebea pe pământ, materialitate căpătată odată cu căderea în păcat a lui Adam și a Evei. Trupul omului nou va fi tot din carne și oase, așa după cum mărturisește Domnul nostru Iisus Hristos care, după învierea Sa, S-a arătat în carne și oase Apostolilor, mâncând cu ei pește și miere. „Și Iisus le-a zis: De ce sunteți tulburați și pentru ce se ridică astfel de gânduri în inima voastră? Vedeți mâinile Mele și picioarele Mele, că Eu Însumi sunt; pipăiți-Mă și vedeți că duhul nu are carne și oase, precum Mă vedeți pe Mine că am“ (*Luca* 24, 38-39). Pentru a le dovedi că El nu era duh, Domnul a permis ucenicilor a se atinge de El, iar El a mâncat cu ei pește fript și miere (*Luca* 24, 42-43).

Deci trupul lui Iisus Hristos, după Învierea Sa, era alcătuit tot din carne și oase și era același ca și înaintea Învierii, numai că acum era un trup preamărit, care putea să se înalțe la cer, să intre prin ușile încuiate, să fie nevăzut. Un trup asemănător celui al Domnului vor avea toți oamenii după unirea sufletelor cu trupurile lor înviate. Însă, cu toate acestea, trupurile drepților se vor deosebi de cele ale păcătoșilor. Felul seminței este unic – omul, dar soiurile grâului sunt diferite – drepții și păcătoșii. După cum plantele ce ies din semințe diferite nu sunt

asemenea, la fel și trupurile viitoare ale drepților și ale păcătoșilor nu se vor asemăna. Trupurile înviate, după felul vieții lor pământești, vor fi înzestrate cu însușiri cu totul noi, complet deosebite de acelea care le deosebeau pe pământ.

Sfântul Apostol Pavel vorbește lămurit despre învierea trupurilor noastre, adică despre învierea generală, în Epistola sa către romani: „Iar dacă Duhul Celui ce a înviat pe Iisus din morți locuiește în voi, Cel ce a înviat pe Iisus Hristos din morți va face vii și trupurile voastre cele muritoare, prin Duhul Său care locuiește în voi" (*Romani* 8, 11).

Dar dacă Duhul Celui care a ridicat pe Iisus din morți locuiește în noi – căci trupul este templul Sfântului Duh –, atunci Acela va învia și trupurile noastre moarte. Tot capitolul al XV-lea din prima Epistolă către corinteni vorbește despre misterul învierii morților și al vieții viitoare.

Același Apostol scrie și către filipeni: „Căci cetățenia noastră este în ceruri, de unde și așteptăm Mântuitor, pe Domnul Iisus Hristos, care va schimba la înfățișare trupul smereniei noastre întru asemănarea trupului slavei Sale, lucrând cu puterea ce are de a-Și supune Sieși toate" (*Filipeni* 3, 20-21).

În ce chip se va realiza însă unirea tuturor părților trupului omenesc cu însușirile lor caracteristice? Iată o problemă a cărei rezolvare este în afara limitelor științei omenești, care a fost adeseori o piatră de încercare pentru mulți cugetători, căci le-a tulburat spiritul. Neputând explica acest mister printr-un fenomen natural, ei au fost cuprinși de îndoială, de necredință și au ajuns la alte concluzii, anticreștine. Pentru a lumina întrucâtva taina învierii trupurilor, Sfântul Apostol Pavel se servește de un exemplu al naturii vizibile. El compară trupul cu grăuntele ce se seamănă în pământ, care, descompunându-se, produce planta. Tot așa este și cu trupul care, după ce s-a descompus, produce după un anumit timp un trup nou. „Dar va zice cineva: cum înviază morții? Și cu ce trup au

să vină? Nebun ce ești! Tu ce semeni, nu dă viață, dacă nu va fi murit. Și ceea ce semeni nu este trupul ce va să fie, ci grăunte gol, poate de grâu sau de altceva din celelalte. Iar Dumnezeu îi dă un trup precum a voit, și fiecărei semințe un trup al său" (*I Corinteni* 15, 35-38).

Așadar, „fiecărei semințe un trup al său"; tot astfel este și cu trupurile drepților și ale păcătoșilor care, fiecare, va fi înzestrat cu însușiri diferite. Deosebirea dintre fapte produce deosebirea trupurilor. Trupurile care prin viața lor au preamărit și au cinstit numele Domnului vor deveni în împărăția cerurilor luminoase ca făcliile nestinse ale fecioarelor celor înțelepte; aceste trupuri, fiind instrumentele faptelor bune, vor fi luminoase ca și soarele, adică vor străluci în împărăția slavei, așa cum lucesc acum soarele, luna, stelele. Așadar, după gradul de sfințenie, drepții nu se vor bucura de o slavă egală, după cuvintele Apostolului: „Alta este strălucirea soarelui și alta strălucirea lunii și alta strălucirea stelelor. Căci stea de stea se deosebește în strălucire. Așa este și învierea morților" (*I Corinteni* 15, 41-42).

Cum vor fi deci trupurile după înviere? Iată problema care îi preocupa pe creștinii filosofi din Corint. Lupta dintre suflet și trup îi făcea să se întrebe: cum vor fi trupurile în viața de dincolo de mormânt? Vor fi oare ca și pe pământ: stricăcioase, infirme, înjosite, târând sufletul în păcat și punând necontenit piedici înălțării morale și cunoașterii adevărului, depărtând sufletul de la slavă și de la fericire? Sau aceste trupuri vor fi înzestrate după înviere cu însușiri noi, contrare celor pe care le aveau mai înainte?

Sfântul Pavel răspunde și la această întrebare spunând: „Se seamănă (trupul) întru stricăciune, înviază întru nestricăciune; se seamănă întru necinste, înviază întru slavă, se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere. Se seamănă trup firesc, înviază trup duhovnicesc"

(*I Corinteni* 15, 42-44). Așadar, după înviere, trupurile vor fi nestricăcioase, spirituale, sacre și slăvite.

Am spus deja că trupurile drepților vor fi deosebite de cele ale păcătoșilor. În ce va consta această deosebire? În nestricăciune, spiritualitate, în însușirea de a se deplasa cu cea mai mare repeziciune și putința de a depăși orice piedică materială și, în fine, în conservarea cărnii și a oaselor, lucru pe care-l mărturisește Iisus Hristos prin trupul Său preamăritm format din carne și din oase (*Luca* 24, 39). După cum pe trupul Domnului semnele rănilor Sale au rămas pentru totdeauna ca mărturie a răscumpărării lumii, tot așa pe trupul omului se va răsfrânge ca într-o oglindă toată viața sa pământească, fără a se ascunde nici cea mai mică cugetare rea. Aceste însușiri ale noilor trupuri după înviere sunt comune atât drepților cât și păcătoșilor. Trupurile celor dintâi sunt luminoase ca soarele. Iisus Hristos spunea de trupurile drepților după înviere că „vor străluci ca soarele în împărăția Tatălui lor" (*Matei* 13, 43).

Această stare a trupurilor drepților în rai, în a doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt, este suprema fericire a sfinților, după învățătura Apostolului Pavel: „Alta este slava soarelui..." Ei nu vor suferi nici dureri, nici osteneli, nici dorințe trupești. Prin urmare, fiii lui Dumnezeu sfințiți prin har vor avea după înviere același trup cu care erau îmbrăcați în timpul vieții lor pământești. Însă acest trup va deveni slăvit, spiritualizat, asemenea trupului pe care-l avea Hristos după învierea Sa, cu toate însușirile care îl vor distinge de trupurile pământești și de cele ale osândiților.

Fericitul Augustin și Sfântul Ambrozie găsesc în trupurile sfinților următoarele patru însușiri: 1. indiferența la influențele exterioare vătămătoare, care în timpul vieții pământești produceau senzații neplăcute și stânjenitoare; 2. lumina trupurilor asemenea soarelui; 3. însușirea de a se deplasa cu o repeziciune de neînțeles; 4. supunerea completă a trupului sufletului, ceea ce va produce în

om o armonie perfectă. Pentru a reprezenta într-un chip mai clar și mai convingător diferența ce va exista între trupurile viitoare ale drepților și trupurile lor actuale, Sfântul Apostol Pavel întrebuințează un exemplu al naturii vizibile: „Sunt și trupuri cerești și trupuri pământești, dar alta este slava celor cerești și alta a celor pământești" (*I Corinteni* 15, 40).

Comparând trupurile înviate ale sfinților cu trupurile lor actuale, el conchide că trupurile înviate se vor distinge printr-o lumină și o slavă pe care spiritul nostru nu și le poate închipui. Stelele, spune Apostolul, servesc în acest caz drept comparație pentru trupurile noastre viitoare. Însușirile deosebite cu care sunt înzestrate trupurile drepților vor face ca acestea să strălucească ca lumina soarelui, în timp ce trupurile osândiților vor fi întunecoase și nesuferite, răsfrângând groaza urâciunii lor morale.

Nici unul dintre păgâni nu și-a închipuit vreodată că trupurile prefăcute în pulbere vor învia pentru o viață nouă, veșnică, cu toate că nemurirea sufletului și existența sa veșnică de dincolo de mormânt, fericită sau nefericită, a fost totdeauna una dintre credințele proprii întregii omeniri. Unele popoare își reprezentau învierea trupurilor într-un mod foarte obscur, altele nu aveau nici cea mai mică idee despre aceasta; pentru înțelepți, aceasta rămânea o problemă. Cu toate acestea, obiceiul de a înmormânta trupurile exista sub diferite forme la toate popoarele și în toate epocile, iubirea și respectul de care se învredniceau cei morți exprimând presimțirea din adâncurile firii omenești că acel trup distrus se va bucura într-o zi de o altă viață.

Toată activitatea omului este mai mult sau mai puțin condusă de spiritul său nemuritor și este adevărat că omul păstrează și caută să păstreze obiectele de care știe că are nevoie într-o zi. Această credință în învierea trupurilor a fost întărită de Învierea lui Hristos. Din primele secole ale erei creștine ideea învierii a fost piatra de în-

cercare și preocuparea de căpetenie a multor filosofi. Evreii credeau în învierea trupurilor și acest adevăr este pretutindeni întâlnit în istoria lor. Evreii din timpul lui Iisus Hristos își reprezentau viața viitoare și, în general, toate activitățile spirituale în forme foarte rudimentare. Ei îl considerau pe Mesia ca pe un mare cuceritor politic care trebuia să-i elibereze din robia romanilor și să întemeieze împărăția evreilor, subjugând pe toți inamicii lor. Sub domnia Lui urma să se petreacă învierea și judecata. Astfel Maria, sora lui Lazăr, i-a spus Mântuitorului: „Știu că va învia la înviere, în ziua cea de apoi" (*Ioan* 11, 24). Saducheii nu credeau nici în existența îngerilor, nici în cea a sufletului, nici în viața viitoare; ei nu credeau nici în învierea morților. Filosofii atenieni – stoici și epicurei – numeau învățătura despre învierea morților „nebunie" (*Fapte* 17, 18).

La greci exista o categorie de filosofi care se distingeau prin asprimea învățăturilor lor. Ei îndemnau la o voință nestrămutată în fața ispitelor, nenorocirilor și suferințelor. O voință de neînvins – acesta era obiectul învățăturii stoicilor. Cu patru secole înaintea lui Iisus Hristos, mai exista în Grecia o altă școală filosofică, întemeiată de Epicur și ai cărui discipoli se numeau epicurei. Învățătura acestei școli (epicureismul) consta în a susține că scopul vieții omului este de a se bucura de toate plăcerile spiritului si sufletului.

Curând s-au găsit printre primii creștini din biserica din Corint oameni care nu credeau în învierea morților și de aceea Apostolul Pavel a trebuit să lupte împotriva acestei false doctrine, pentru a întări ideea învierii morților. Învățătura Sfântului Pavel referitoare la învierea morților este exprimată în prima Epistolă către corinteni (cap. 15). După stoici și epicurei, Apostolul numește pe Imeneu și Filet ca fondatori ai unei false doctrine, căci ei spuneau că învierea nu există (*II Timotei* 2, 17-18).

Aspirând la concepția spirituală a învierii morților, se credea că opera răscumpărării nu se referea decât la sf-

flet, așa cum învățau gnosticii, și încă mai încoace adepții lui Swedenborg. Gnosticii sunt o grupare filosofică din secolul II, a căror învățătură se baza în parte pe creștinism și în parte pe ebraism. Ei negau învierea trupurilor și afirmau că Iisus Hristos nu a îmbrăcat trupul omenesc, ci numai a dat această impresie.

Conform opiniei lui Swedenborg, imediat după moartea lor, oamenii trec la o altă viață, care nu este diferită de aceasta, ei fiind tot în trup, locuind în case și rușinându-se că și-au făcut false idei despre viața viitoare înainte de a o fi cunoscut. Persoanele pe care moartea le-a surprins pe calea binelui și a adevărului locuiesc după moarte în palate înconjurate de grădini etc.

Pentru a preveni pe oamenii prea creduli de aceste false doctrine, să le arătăm principalele lor trăsături. Imeneu și Filet învățau că oamenii credincioși erau deja înviați și viețuiau cu Hristos. Adepții lor spuneau că imediat după despărțirea de trup, sufletul formează un alt trup de o alcătuire superioară, un organism spiritual cu care el trece în veșnicie și de care se servește ca de un veșmânt. Cu alte cuvinte, trupul pământesc și rudimentar se schimbă imediat într-un corp spiritual și diafan. Neputând explica viața în trup ca acțiune a atotputerniciei dumnezeiești, raționamentele orgolioase trag false concluzii, crezând că nemurirea trupului se realizează printr-o simplă schimbare sau creștere. Adevărul conform căruia sufletul va avea nevoie într-o zi de trupul său este explicat de rațiunile orgolioase prin apariția unui nou corp ce se naște din rămășițele vechiului corp pământesc. Dacă acest raționament nu a putut explica învierea trupului, el se justifică numai prin concluzia sa: nevoia unui nou trup spiritual. Așadar, nici acest raționament nu s-a putut lipsi complet de ideea învierii trupurilor sau să nege această idee.

Legea nemuririi se aplică atât trupului cât și sufletului, căci omul este creat pentru veșnicie în întregul său. În fine,

oricum s-ar numi – înviere sau creștere –, acest fenomen este rezultatul neînțeles al atotputerniciei dumnezeiești.

Rațiunea trufașă și adânc căzută nu poate explica învierea, însă ea nu poate explica nici creșterea. Omul poate denatura adevărul, dar nu are forța de a-l nimici, de a pune capăt existenței sale, căci adevărul este mai presus de acestea. Deci, nemurirea sufletului, fiind un adevăr, se manifestă chiar în formele sale greșite. Ce este adevăr va rămâne adevăr în toată veșnicia.

Dogma învierii trupului nu este o nebunie, așa cum o numeau filosofii din Atena. Acesta este un adevăr întemeiat pe credința în Autorul învierii noastre și chiar pe bunul simț al intuiției, care ne spune că omul destinat de Dumnezeu a trăi veșnic, este format din trup, suflet și spirit.

Judecata de pe urmă a lui Dumnezeu asupra ființelor morale

Judecata generală. Judecata creștinilor și a oamenilor ce aparțin altor religii

„Dar va veni o zi, ultima zi a neamului omenesc, ziua sfârșitului lumii și a Universului, precum este ziua morții omului; pentru că a hotărât o zi în care va să judece lumea întru dreptate, prin Bărbatul pe care L-a rânduit, dăruind tuturor încredințare, prin Învierea Lui din morți" (*Fapte* 17, 31), adică ziua când va rosti o hotărâre veșnică și definitivă. De aceea, această zi poartă în Sfânta Scriptură mai multe denumiri: „Ziua Judecății" (*Matei* 11, 22-24; 12, 36; *II Petru* 2, 9; 3, 7), „ziua mâniei și a arătării dreptei judecăți a lui Dumnezeu" (*Romani* 2, 5), „ziua Domnului" (*II Petru* 3, 10; *I Tesaloniceni* 5, 2), „ziua

lui Hristos" (*II Tesaloniceni* 2, 2; *Filipeni* 1, 10; 2, 16), „ziua Domnului nostru Iisus Hristos" (*II Corinteni* 1, 14; *I Corinteni* 1, 8; 5, 5), pentru că în acea zi Domnul nostru se va arăta pe pământ în toată mărirea Sa ca să judece viii și morții, „ziua cea mare" (*Fapte* 2, 20; *Iuda* 6), din cauza marilor evenimente care se vor petrece atunci (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, arhiepiscop de Harkov, tom II, pag. 618).

A doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos pe pământ este o dogmă a Bisericii Ortodoxe, cuprinsă în al VII-lea articol al „Simbolului de credință". Același articol conține și dogma grozavei judecăți a lui Dumnezeu pentru viața și faptele oamenilor din timpul vieții lor pământești.

În mod natural, înaintea judecății va avea loc venirea Judecătorului și apoi înfățișarea oamenilor și a demonilor ce vor fi judecați. Așadar, mărturisirile Sfintelor Scripturi referitoare la a doua venire a Domnului pe pământ și la învierea morților sunt în același timp mărturisiri despre judecata generală. Iată mărturisirea Domnului nostru Iisus Hristos referitoare la Judecata de pe urmă, a Sfinților Apostoli, a Părinților și a dascălilor Bisericii.

Iisus Hristos învață: „Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului. (...) Și I-a dat putere să facă judecată, pentru că este Fiul Omului" (*Ioan* 5, 22, 27) și „Căci Fiul Omului va să vină întru slava Tatălui Său, cu îngerii Săi; și atunci va răsplăti fiecăruia după faptele sale" (*Matei* 16, 27). Apostolii propovăduiau despre Judecată: „Ca să facă judecată împotriva tuturor și să mustre pe toți nelegiuiții de toate faptele păgânătății lor, întru care au făcut fărădelege, și de toate cuvintele de ocară pe care ei, păcătoșii, netemători de Dumnezeu, le-au rostit împotriva Lui" (*Iuda* 15).

Sfântul Apostol Pavel vorbește în mai multe locuri de Judecata generală și de pe urmă (*Romani* 2, 5-7; 14, 10; *I Corinteni* 4, 5; *II Corinteni* 5, 10; *Efeseni* 6, 8; *Coloseni* 3,

24-25; *II Tesaloniceni* I, 6-10; *II Timotei* 4, 1). Și Sfântul Ioan Evanghelistul mărturisește despre aceasta (*Apocalipsa* 20, 11-15).

Sfânta Biserică a mărturisit dintotdeauna această dogmă despre judecata generală. În „Simbolul credinței", ratificat de sinoadele ecumenice de la Niceea și Constantinopol, se poate citi: „Cred în Hristos care iarăși va să vină, cu slavă, să judece viii și morții". Această dogmă este mărturisită de toții Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii.

Iată tabloul impresionant al Judecății de pe urmă a omenirii, descris de înseși cuvintele lui Dumnezeu (*Matei* 25, 31-46) și confirmat prin propria noastră rațiune. Cei care participă la această judecată sunt: 1. Dreptul Judecător; 2. sfinții îngeri; 3. cei ce urmează a fi judecați; 4. obiectul judecății; 5. despărțirea drepților și a păcătoșilor și 6. sentința asupra unora și a celorlalți.

Primul loc din acest tablou, după mărturisirea lui Iisus Hristos, aparține Fiului lui Dumnezeu ca Dumnezeu-Rege și Judecător așezat pe scaunul Său de glorie, înconjurat de sfinții Săi îngeri și de Sfinții Apostoli. „Șezând pe tronul Său" este o metaforă împrumutată din viața de la curțile imperiale, când împărații ședeau pe tron la toate împrejurările grave.

Cel de-al doilea loc îl ocupă executorii voinței lui Dumnezeu: îngerii și Apostolii. „Și va trimite pe îngerii Săi, cu sunet mare de trâmbiță, și vor aduna pe cei aleși ai Lui din cele patru vânturi, de la marginile cerurilor până la celelalte margini" (*Matei* 24, 31). „... și vor culege din împărăția Lui toate smintelile și pe cei ce fac fărădelegea. (...) și vor despărți pe cei răi din mijlocul celor drepți" (*Matei* 13, 41, 49). Acesta este rolul îngerilor la Judecata de Apoi.

Pe vremuri, evreii erau chemați la adunări prin trâmbițe. Acest obicei a servit ca model și lui Iisus Hristos pentru a preînchipui adunarea întregii omeniri la judecată, la glasul trâmbiței îngerilor. Însă aceasta nu este decât

o simplă imagine, căci nu va fi decât o singură trâmbiță (*I Corinteni* 15, 52), trâmbița lui Dumnezeu (*I Tesaloniceni* 4, 16), la sunetul căreia Fiul lui Dumnezeu va trimite pe sfinții Săi îngeri. Aceasta este trâmbița care va învia și pe cei morți. Punctele cardinale purtau la Evrei numele de „cele patru vânturi". Îngerii vor aduna pe oameni din toate ungherele pământului, despărțind pe drepți de nedrepți.

Participarea Apostolilor la judecată este descrisă prin următoarele cuvinte ale Domnului: „Adevărat zic vouă că voi cei ce Mi-ați urmat Mie, la înnoirea lumii, când Fiul Omului va ședea pe tronul slavei Sale, veți ședea și voi pe douăsprezece tronuri, judecând cele douăsprezece seminții ale lui Israel" (*Matei* 19, 28). În acest caz, tronurile Apostolilor sunt simboluri ale cinstei și slavei cu care ei vor fi învestiți, căci vor domni cu Iisus Hristos și vor participa la slava Sa (*Ioan* 5, 22). Însuși Domnul spune că Apostolii vor judeca și ei, și că toți credincioșii, participanți la slava lui Mesia, vor lua parte la judecata lumii, după cum a scris Apostolul Pavel: „Au nu știți că sfinții vor judeca lumea?" (*I Corinteni* 6, 2).

Și în acest caz, Domnul a folosit drept model tribunalul pământesc. Cele douăsprezece triburi ale lui Israel – poporul iubit de Dumnezeu – reprezintă în acest caz întreaga omenire, iubită de Domnul și răscumpărată de El. Astfel, Sfântul Apostol Iacov (1, 1) numește și pe creștini în aceste douăsprezece triburi.

Raiul își va arăta la judecată locuitorii – sufletele drepților –, după cum și iadul și-i va elibera pe ai săi – sufletele păcătoșilor. În acel moment sufletele se vor uni cu trupurile. Apoi se va rosti hotărârea definitivă asupra drepților și asupra păcătoșilor și fiecare va primi după faptele vieții sale pământești.

Necredincioșii, cei care n-au primit răscumpărarea Domnului Hristos, la judecata generală vor fi osândiți la o viață veșnică lipsită de fericire. La fel se va întâmpla și

cu creștinii botezați care au dus pe pământ o viață ce nu a respectat poruncile Domnului. Toți cei care au avut viață pe pământ vor învia la Judecata de Apoi pentru a fi judecați. Noi citim în Evanghelie: „Vor privi la Acela pe care L-au împuns" (*Ioan* 19, 37). Necredincioșii îi vor vedea pe toți cei înviați și, printre ei, și pe cei care L-au răstignit pe Domnul Iisus Hristos. Deci la judecată va fi prezentă toată omenirea, și cei credincioși, și cei necredincioși. Dar nu numai oamenii se vor înfățișa la judecată, ci și demonii, cei pe care Dumnezeu, după cuvintele Apostolilor, i-a legat cu lanțurile întunericului în tartar (*II Petru* 2, 4). Și Apostolul Iuda scrie de asemenea: „Iar pe îngerii care nu și-au păzit vrednicia, ci au părăsit locașul lor, i-a pus la păstrare sub întuneric, în lanțuri veșnice, spre judecata zilei celei mari" (*Iuda* 1, 6).

Viața exterioară a omului nu e decât expresia și manifestarea vieții și lucrării sufletului. Cugetările, dorințele, sentimentele aparțin domeniului spiritual și reprezintă lucrarea invizibilă a sufletului; exprimate prin cuvinte și acțiuni, ele devin manifestări vizibile ale trupului omenesc care este instrumentul de expresie al sufletului. De aceea, lucrarea interioară, spirituală, precum și lucrarea exterioară a omului vor fi deopotrivă judecate la judecata generală. Ca urmare a dualismului naturii și activității omenești, răsplata și osânda vor fi de două feluri: morale – interioare și senzitive – exterioare, corespunzând noului corp al omului.

Fiecare individ va trebui să dea seama la judecată de toate dorințele, cugetările, sentimentele și faptele vieții sale pământești. Se înțelege că dorințele, cugetările și toate faptele care în timpul vieții pământești au fost șterse printr-o căință sinceră nu vor mai fi amintite.

Lucrarea sufletului se manifestă în activitatea vizibilă a omului, în cuvintele și în faptele sale, astfel că acestea sunt întotdeauna expresia stării morale a sufletului, bună sau rea. Tot cuvântul „deșert", după expresia Domnului,

adică tot cuvântul care nu este conform cu viața creștină și care nu e demn de ea, va fi judecat la judecata generală: „Vă spun că pentru orice cuvânt deșert pe care-l vor rosti, oamenii vor da socoteală în ziua judecății" (*Matei* 12, 36).

Deci cuvintele sunt expresia cugetărilor, și în general, a stării interioare și morale; din cuvinte se cunoaște omul, după cum se cunoaște arborele din fructe. Dacă cuvintele omului sunt adevărate, oneste, curate, instructive, ele arată un om bun, care va fi răsplătit în ziua judecății. Dacă, din contră, cuvintele sunt mincinoase, necuviincioase, ele arată inima rea a omului și el va fi osândit la ziua judecății. Răsplata și osânda la judecată atârnă de credința și faptele omului, în timp ce cuvintele nu sunt decât expresia stării interioare și morale a sufletului. Prin cuvântul „deșert" se înțelege un cuvânt ce conține minciună, calomnie, care provoacă râsul necuviincios, rușinos, ce nu are nici un fel de legătură cu lucrurile serioase.

Sfântul Apostol Pavel scrie referitor la judecata lucrării invizibile și tainice a sufletului: „De aceea, nu judecați ceva înainte de vreme, până ce nu va veni Domnul, Care va lumina cele ascunse ale întunericului și va vădi sfaturile inimilor. Și atunci fiecare va avea de la Dumnezeu lauda" (*I Corinteni* 4, 5). Sfântul Ioan Hrisostom scrie referitor la aceste cuvinte apostolice: „Dumnezeu judecă nu numai faptele, ci El descoperă chiar cele ascunse". Astfel, în ziua judecății, fiecare va da socoteală exact și complet de activitatea sa, fie interioară – spirituală (*Matei* 12, 36; *I Corinteni* 4, 5), fie exterioară – vizibilă, adică Dumnezeu va răsplăti fiecăruia după cuvintele și faptele sale (*Romani* 2, 6; *II Corinteni* 5, 10).

În ziua Judecății de Apoi, de față fiind toată lumea spirituală și morală a îngerilor și a sufletelor, va fi arătată viața și activitatea pământească a fiecărui suflet, fie în bine, fie în rău; nici o cugetare de taină, nici un suspin, nici un cuvânt, nici o faptă a trupului nu vor putea fi ascunse. Toată fapta dreaptă sau nedreaptă, dacă aceasta

din urmă nu a fost ștearsă la timp prin pocăință, va fi văzută de toți: de îngeri, de sfinți și de toți oamenii. Sfântul Apostol Pavel mărturisește acest adevăr, zicând: „Domnul va veni și va lumina cele ascunse ale întunericului și va arăta sfaturile inimilor, și atunci toată lauda va fi fiecăruia de la Dumnezeu".

Nu fără motiv, spune Sfântul Ioan Hrisostom, judecata întârzie atât de mult timp, pentru că în acest mod Dumnezeu ne dă vreme de a mijloci unii pentru alții. Însă când va sosi ora hotărâtă, această mijlocire va înceta de a mai fi lucrătoare. Atunci, nici lacrimile, nici rugăciunile, nici rudele, nici prietenii, nici bunele intenții, nici virtuțile, nimic nu va putea să ne vină în ajutor. În acea oră hotărâtoare, nici rugăciunea păcătoșilor către sfinți, nici rugăciunile sfinților către Dumnezeu pentru iertarea păcătoșilor nu vor mai avea vreun efect. Rugăciunile sfinților nu vor putea face nimic pentru cei osândiți; mijlocirea părintelui nu va putea mântui pe fiul cel osândit, lacrimile fiilor nu vor scăpa pe nenorociții părinți; bărbatul nu-și va putea ajuta femeia și nici femeia pe bărbatul său. De fapt, nici nu ar fi drept de a mijloci pentru cei ce au negat cu totul adevărul: nu ar fi natural de a cere împărăția cerurilor pentru aceia care nu au vrut-o și care sunt incapabili de o viață plină de pace și iubire, așa cum este viața sfinților. Comunicarea dintre sufletele care iubesc adevărul și dreptatea și cele care le sunt inamice va fi pentru totdeauna ruptă și aducerea aminte de cei păcătoși nu va mai avea nici o influență asupra vieții sufletelor sfinte a căror activitate a fost plăcută Domnului lor.

La Judecata de Apoi, atunci când tot ceea ce este secret va fi arătat la lumină, toți drepții, ca și cei păcătoși, se vor vedea și se vor recunoaște unii pe alții. Păcătoșii care, până în ziua aceea, vedeau pe sfinții raiului, dar nu se vedeau între ei, acum se vor putea vedea și recunoaște, așa cum scrie Sfântul Atanasie cel Mare în cuvânta-

rea sa asupra morților. Însă întrevederea lor nu va fi nicidecum veselă! De ce? Pentru că cei de aproape ai noștri, pe care va trebui să-i revedem, au fost cauza osândirii noastre veșnice. Credem oare că ei ne vor mulțumi pentru faptul că, rămași în urma lor, noi ne-am petrecut viața ca și frații bogatului nenorocit din Evanghelie?

Sfântul Ioan Damaschin, atrăgându-ne atenția în legătură cu întâlnirea cea atât de grozavă din ziua judecății cu toți cunoscuții noștri, scrie: „Noi ne vom sili ca în acea zi grozavă cei de aproape ai noștri să nu ne învinovățească de lipsă de grijă față de ei și, mai cu seamă, aceia dintre ei care ne-au încredințat grija averii lor". Să nu se creadă că la acea întrunire supremă nu ne vom recunoaște unii pe alții. Ochiul sufletului este un organ al vederii și al științei, după cum mărturisește despre aceasta Însuși Domnul nostru Iisus Hristos în parabola bogatului și a săracului Lazăr: „El ridică ochii în sus și văzu departe pe Avraam și pe Lazăr în sânul său".

Este adevărat că bogatul l-a cunoscut în timpul vieții sale pământești pe Lazăr și de aceea nu este de mirare că l-a recunoscut. Dar cum a putut el să-l recunoască pe Avraam, pe care nu-l cunoștea și pe care nu-l văzuse niciodată mai înainte? De aceea mărturisim și credem ca într-un adevăr de netăgăduit că toți se vor recunoaște în ziua Judecății, și cei care se cunoșteau, și cei care nu se cunoșteau. Sfântul Ioan Hrisostom scrie astfel despre aceasta: „Noi vom recunoaște nu numai pe aceia pe care-i cunoșteam pe pământ, ci vom vedea și pe aceia pe care nu i-am văzut niciodată. La acea întrunire universală, nevăzându-i niciodată, noi îi vom recunoaște totuși pe patriarhi și vom zice: iată, Avraam, Isaac, Iacov și ceilalți patriarhi! Iată, David, primul dintre prooroci, iată, Sfântul Ioan Botezătorul, Sfântul Ștefan, primul martir, și cete de alți sfinți".

Sfântul Vasile cel Mare, în omilia sa pentru oamenii lacomi, spune: „Nu-ți imaginezi tu judecata lui Hristos,

când aceia pe care i-ai nedreptățit se vor plânge de tine? Ori în ce parte îți vei întoarce ochii, vei vedea pretutindeni tabloul nedreptăților tale: aici orfanii, acolo văduvele, dincoace săracii pe care tu i-ai respins, servitorii pe care tu i-ai lovit, vecinii pe care tu i-ai supărat".

Sfântul Efrem Sirul scrie: „Copiii vor acuza atunci pe părinții lor pentru că n-au făcut fapte bune; în ziua aceea fiecare va vedea pe mulți dintre prietenii săi în întristare și unii dintre ei, văzând pe prieteni puși de-a dreapta, se vor depărta plângând..."

„Atunci, spune Sfântul Grigorie Teologul, adică în ziua judecății generale, te voi vedea, mult iubite frate al meu Chesarie, luminos, glorios, vesel, așa precum tu mi te-ai arătat adeseori în vis."

Sfântul Dimitrie de Rostov, adresându-se unui părinte ce plângea moartea fiului său, îi zise spre mângâiere: „Tu îl vei revedea în harul lui Dumnezeu între drepți, într-un loc luminos și răcoros" (*Opere*, partea a V-a). Astfel învață toți Părinții și dascălii Bisericii, afirmând că noi ne vom revedea cu toții într-o zi. Prin urmare, toată omenirea, de la primul om până la cel mai de pe urmă, toți se vor arăta la Judecată. „Și se vor aduna înaintea Lui toate neamurile" (*Matei* 25, 32); „Care va să judece viii și morții" (*II Timotei* 4, 1); „El este Cel rânduit de Dumnezeu să fie judecător al celor vii și al celor morți" (*Fapte* 10, 42).

Ce poate fi mai teribil și mai rușinos ca situația în care vor fi sufletele când, înaintea privirii tuturor, se vor descoperi faptele secrete, toate cugetările, cuvintele, dorințele și fiecare va vedea întreaga activitate a celorlalți? Atunci se vor descoperi în ochii celorlalți sentimentele noastre: afecțiunea și ipocrizia noastră, dreptatea și nedreptatea noastră. Sfântul Ioan Damaschin spune: „Va fi o mare rușine când fiecare va recunoaște pe aproapele său și va fi recunoscut de el" („Cuvânt despre repausații în credință"). Și atunci Domnul „va pune oile de-a dreapta și caprele de-a stânga" (*Matei* 25, 33), adică

Domnul va despărți pe cei drepți de cei nedrepți; atunci dreptatea va despărți pe părinte de fiu, pe fiică de mamă, pe soț de soție pentru totdeauna.

„Și-i va despărți pe unii de alții, precum desparte păstorul oile de capre. Și va pune oile de-a dreapta Sa, iar caprele de-a stânga" (*Matei* 25, 32-33). Pentru că la judecată se vor înfățișa atât creștinii, cât și necreștinii, una dintre părțile judecate va fi aceea a creștinilor; despre aceasta mărturisește și vasul Sfântului Duh, Sfântul Apostol Pavel: „Pentru că noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea scaunului de judecată al lui Hristos, ca să ia fiecare după cele ce a făcut prin trup, ori bine, ori rău" (*II Corinteni* 5, 10 și *Romani* 2, 6). Pe creștini îi va judeca însuși Iisus Hristos, iar credincioșii vor fi judecați după faptele lor, care îi vor ajuta sau îi vor osândi. Faptele de milă prezentate Domnului la judecată vor asigura unora împărăția cerurilor, pregătită lor mai înainte de toți vecii; alții, ce au cunoscut voința și poruncile Domnului, dar le-au neglijat, vor fi dați muncilor veșnice.

Toată activitatea creștină, toate raporturile noastre trebuie să fie întemeiate pe iubirea veșnică și dumnezeiască. După gradul milosteniei, unii vor fi puși de-a dreapta, iar alții la stânga. Partea dreaptă este mai de cinste decât partea stângă; ea este totdeauna hărăzită persoanelor sus-puse, rudelor mai apropiate, prietenilor, și, după cuvintele Domnului Iisus Hristos, ea este hărăzită aleșilor, fiilor lui Dumnezeu, moștenitorilor împărăției cerurilor. Partea stângă este locul menit păcătoșilor, blestemaților, celor ce au respins de bunăvoie fericirea vieții viitoare.

După aceea, Domnul se va adresa către cei ce vor fi la dreapta și va rosti sentința, explicând motivele: „Veniți, binecuvântații Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii" (*Matei* 25, 34) pentru faptele bune făcute pe pământ. Aceste fapte le-ați făcut pentru Mine, căci le-ați făcut pentru frații mai mici

ai Mei. Ați dat flămânzilor de au mâncat, ați dat însetaților de au băut, ați primit pe cei străini, ați îmbrăcat pe cei goi, ați cercetat pe cei bolnavi și pe cei din temniță (*Matei* 5, 35-41). Dumnezeu fiind atoateștiutor, a prevăzut faptele oamenilor și le-a pregătit mai înainte de veci răsplata și pedeapsa: viața și împărăția cerurilor pentru binele făcut, moartea și muncile veșnice pentru răul făptuit.

Iisus Hristos numește pe adevărații creștini, pe adevărații adepți ai învățăturii Sale, „frați", căci ei sunt înrudiți prin duh și suferințe cu El: „Că oricine va face voia Tatălui meu Celui din ceruri, acela îmi este frate și soră și mamă" (*Matei* 12, 50). Apostolul Pavel mărturisește că Iisus Hristos îi va recunoaște ca frați pe adevărații credincioși: „Cel ce sfințește și cei ce sfințesc dintr-Unul sunt toți; de aceea nu se rușinează să-i numească pe ei frați, zicând: «Spune-voi fraților mei numele Tău»" (*Evrei* 2, 11-12). Comunicarea Domnului cu credincioșii Săi reprezintă unirea cea mai strânsă, în credință și iubire. De aceea, tot ce facem pentru aproapele nostru, Domnului facem, și El răsplătește ca și când ar fi fost făcute Lui însuși. „Cine vă primește pe voi, pe Mine Mă primește" (*Matei* 10, 40).

El se va întoarce apoi la creștinii păcătoși, care vor fi la stânga, și le va spune: „Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui" (*Matei* 25, 41), căci n-ați avut credința cea vie și n-ați făcut milostenie. Domnul nu vorbește de credință în cuvintele adresate drepților și osândiților, căci aceasta se manifestă în fapte și, prin urmare, faptele credinței răsplătesc pe unii și osândesc pe alții. El răsplătește pe aceia care le-au făcut și osândește pe cei care nu le-au luat seama. Lipsa faptelor de milostenie, adică a acelor fapte pentru care sunt răsplătiți acum cei de la dreapta, osândește la focul veșnic pe cei din stânga (*Matei* 25, 42-46).

A doua parte a Judecății de Apoi este judecata necreștinilor, a celor care nu au crezut în Iisus Hristos. Cu

această judecată au fost însărcinați Apostolii: „Adevărat zic vouă că voi cei ce Mi-ați urmat Mie, la înnoirea lumii, când Fiul Omului va ședea pe tronul slavei Sale, veți ședea și voi pe douăsprezece tronuri, judecând cele douăsprezece seminții ale lui Israel" (*Matei* 19, 28). Cum trebuie să înțelegem sensul acestor cuvinte? Apostolii, adică cei ce au aparținut aceluiași popor ca și voi, ceilalți iudei, care au primit aceeași învățătură ca și voi, fiind crescuți după aceleași legi și în aceleași obiceiuri, ducând același fel de viață, au crezut totuși în Mine, iar voi nu ați crezut! Deci, cine v-a împiedicat să credeți în Mine? De aceea, Apostolii vor fi judecătorii voștri. „Cele douăsprezece seminții ale lui Israel" este numele generic al poporului lui Dumnezeu, al poporului ales și iubit de Dumnezeu, dar aici desemnează întreaga omenire pe care Dumnezeu a iubit-o atât de mult, încât a dat pe unicul Său Fiu, pentru ca toți cei ce cred în El să fie mântuiți. Dumnezeu a iubit poporul lui Israel, dar a iubit în egală măsură întreg Universul, întreaga omenire răscumpărată de Domnul nostru Iisus Hristos. Cu toate acestea însă, fiindcă numai cei ce au crezut au putut fi răscumpărați, sub numele de „douăsprezece seminții" trebuie să înțelegem acele popoare care n-au crezut în Răscumpărătorul lor. Cei ce au crezut, cei mântuiți, vor fi acuzarea vie a celor ce n-au crezut, ei îi vor judeca și vor osândi necredința lor. „De aceea ei [ucenicii lui Hristos] vă vor fi judecători" (*Matei* 12, 27).

Prin expresia „a doua naștere" trebuie să înțelegem că transformarea viitoare a lumii, restabilirea perfecțiunii inițiale de care se bucura lumea înainte de greșeala lui Adam, va avea loc la sfârșitul lumii.

Ucenicii Domnului, Sfinții Apostoli, vor domni cu El în viața viitoare, vor participa la slava Sa și vor judeca pe toți cei care au crezut. Apostolii vor fi asemenea consilierilor împărătești care îi ajută la judecată pe suveranii lor. Sfântul Ioan Hrisostom înțelege judecata Apostolilor

în același sens în care Iisus Hristos vorbește de judecata împărătesei de miazăzi, de judecata ninivitenilor (*Comentariu asupra Evangheliei*, Arhim. Mihail; *Matei* 19, 28).

Referitor la această judecată a sfinților, nu numai a necredincioșilor, ci și a îngerilor răului, Apostolul Pavel scrie: „Au nu știți că sfinții vor judeca lumea? Și dacă lumea este judecată de voi, oare sunteți voi nevrednici să judecați lucruri atât de mici? Nu știți oare că noi vom judeca pe îngeri? Cu cât mai mult cele lumești?" (*I Corinteni* 6, 2-3). Toți Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii recunoșteau veridicitatea acestei descrieri a judecății universale.

Sfârșitul lumii

După Judecata de Apoi – universală, solemnă, severă, înfricoșătoare și ultimă – va avea loc imediat sfârșitul lumii, sfârșitul domniei harului pe pământ și începutul domniei slavei, a vieții noi și preafericite a drepților, precum și începutul suferinței veșnice a păcătoșilor. Acest adevăr a fost confirmat de Însuși Iisus Hristos în parabola sămânței: „... secerișul este sfârșitul lumii, iar secerătorii sunt îngerii. (...) așa va fi la sfârșitul veacului" (*Matei* 13, 39-40). Prin cuvântul „sfârșit" nu trebuie să înțelegem nimicirea completă a lumii; lumea nu va înceta să existe, Universul nu va fi nimicit, ci va fi schimbat în același mod ca și omul, care nu va fi redus la nimic, ci din pieritor va deveni nepieritor, din muritor va deveni nemuritor. Odată cu schimbarea omului va veni și schimbarea Universului, schimbarea legilor naturii, se va hotărî o nouă ordine a Universului ce va corespunde noii ordini hotărâte pentru împărăția lui Hristos. Transformarea Universului se va face prin foc, după cuvântul lui Dumnezeu. Astfel, Apostolul Petru spune: „Iar cerurile de acum și pământul sunt ținute prin același cuvânt și păstrate pentru focul din ziua judecății și a pieirii oamenilor

necredincioși" (*II Petru* 3, 7). Sau: „Iar ziua Domnului va veni ca un fur, când cerurile vor pieri cu un vuiet mare, stihiile, arzând, se vor desface, și pământul și lucrurile de pe el se vor mistui" (*II Petru* 3, 10). Și mai departe iarăși: „Așteptând și grăbind venirea zilei Domnului, din pricina căreia cerurile, luând foc, se vor nimici, iar stihiile, aprinse, se vor topi" (*II Petru* 3, 12).

Atât revelația dumnezeiască, cât și știința omenească ne fac să credem că sfârșitul lumii trebuie să sosească în curând. Cuvântul lui Dumnezeu ne spune că transformarea lumii se va realiza prin foc, în timp ce știința admite, pe lângă acest mijloc de transformare a lumii, și alte mijloace care ar putea să aducă sfârșitul pământului și, prin urmare, al întregii omeniri.

Iată mărturisirea cuvântului lui Dumnezeu referitoare la sfârșitul real al lumii: în Vechiul Testament, proorocul și împăratul David scrie despre aceasta: „Dintru început Tu, Doamne, pământul l-ai întemeiat și lucrul mâinilor Tale sunt cerurile. Acelea vor pieri, iar Tu vei rămâne și toți ca o haină se vor învechi și ca un veșmânt îi vei schimba și se vor schimba. Dar Tu același ești și anii Tăi nu se vor împuțina" (*Psalmul* 101, 26-28).

Pe cât era de prietenoasă natura cu primii oameni înainte de căderea lor, pe atât de neprielnică le-a devenit ea după cădere: „Căci făptura a fost supusă deșertăciunii – nu de voia ei, ci din cauza aceluia care a supus-o (...) Căci știm că toată făptura împreună suspină și împreună are dureri până acum" (*Romani* 8, 20-22), adică în urma căderii omului toate făpturile au fost supuse stricăciunii, suspinând și suferind, ceea ce nu se întâmpla mai înainte de căderea omului. Atunci, adică înainteа căderii primilor oameni, după cuvintele Apostolului Pavel (*Romani* 8, 20) și ale *Facerii*, toate erau „foarte bune". Și în toată creația materială și morală domnea pacea, adică înțelegerea, unirea, armonia, bucuria, fericirea. Prin urmare, tot ce fusese creat de Dumnezeu era în unire și în

comunicare cu Creatorul și cu celelalte făpturi ale Sale. Totul se bucura de pace și de înțelegere până în momentul în care omul, regele creației, le-a tulburat prin greșeala sa. Prin căderea omului, legătura care unea întreaga creație a fost ruptă, iar pacea și înțelegerea au degenerat în revoltă și în dușmănie, semănate de vrăjmașul păcii și al iubirii. De aceea, și natura trebuie să fie pe măsura noului om spiritual. Toată lumea văzută și materială trebuie să fie curățită de urmările nefericite ale păcatului omenesc și trebuie să se reînnoiască conform omului nou, căci „făptura însăși se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să se bucure de libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu" (*Romani* 8, 21). Reînvierea lumii va avea loc în ziua cea de apoi prin foc; după aceasta va fi un cer nou, iar pe pământul nou nu va rămâne nimic din ceea ce este supus păcatului, ci pe el va domni numai dreptatea (*II Petru* 3, 13). Deci, reînnoirea omului va fi imediat urmată de reînnoirea naturii, adică va fi un cer nou și un pământ nou, după mărturisirea Celui ce a creat cerul și pământul și care poate să le schimbe după voia Sa: „cerul și pământul vor trece" (*Matei* 24, 35) și: „Iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului" (*Matei* 28, 20). Toate cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos ne arată că cerul și pământul care sunt acum vor trece, dar nu vor fi nimicite, ci, după proorocul David, se vor schimba ca o haină veche pentru alta nouă (*Psalmul* 101, 25-26). Acest lucru este exprimat și de Apostolul Petru, care spune: „Dar noi așteptăm, potrivit făgăduințelor Lui, ceruri noi și pământ nou, în care locuiește dreptatea" (*II Petru* 3, 13). Și Sfântul Ioan a văzut în revelația sa „cer nou și pământ nou. Căci cerul cel dintâi și pământul cel dintâi au trecut" (*Apocalipsa* 21, 1).

Toți Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii și-au spus părerile în legătură cu sfârșitul lumii.

Astfel, Sfântul Irineu spune: „Nu esența, substanța creațiunii este cea care va trece (căci acela ce o orga-

nizează este adevărat și puternic); numai forma lumii acesteia trece, adică ceea ce a încercat dezorganizarea... Când dar această formă va trece și când omul se va reînnoi și se va scula pentru nestricăciune, atunci se va vedea cer nou și pământ nou".

Sfântul Chiril al Ierusalimului spune: „Domnul nostru Iisus Hristos va veni din cer cu slavă, la sfârșitul lumii și această lume creată se va reînnoi. Fiindcă corupția, furtul, adulterul și tot felul de păcate s-au răspândit în lume (*Osea* 4, 2), pentru ca această locuință minunată a făpturilor să nu rămână pentru totdeauna plină de nedreptăți, această lume va trece pentru a veni alta mai bună... Domnul va mistui cerul nu pentru a-l distruge, ci pentru a-l face să se arate sub o formă mai bună. Ascultați cuvintele proorocului David: «Dintru început Tu, Doamne, pământul ai întemeiat și lucrurile mâinilor Tale sunt cerurile» (*Psalmul* 101, 26). «Acelea vor pieri, iar Tu vei rămâne» (*Psalmul* 101, 27). Însă va întreba cineva, pentru ce se spune lămurit: «acelea vor pieri»? Aceasta se explică prin cuvintele ce urmează: «Toate ca un veșmânt se vor învechi și se vor schimba». Căci, după cum se spune despre om că a «pierit» în cuvintele: «Dreptul piere și nimeni nu ia aminte» (*Isaia* 57, 1), în timp ce el așteaptă învierea, astfel și noi așteptăm un fel de înviere, a cerului chiar". Sfântul Vasile cel Mare spune: „Noi putem lua drept o prevestire a dogmelor despre sfârșitul și reînnoirea lumii ceea ce găsim deja pe scurt revelat la cuvântul începător al doctrinei inspirate: «La început Dumnezeu a creat»... Ceea ce a-L început în timp trebuie să se sfârșească tot în timp. Dacă ceva are un început temporal, nu vă îndoiți de sfârșit... Însă ei (învățații păgâni) nu au putut găsi nici un mijloc de a înțelege pe Dumnezeu, Creatorul Universului și Dreptul Judecător, care răsplătește fiecăruia după faptele sale, și de a-și închipui ideea sfârșitului ca decurgând din ideea judecății, pentru că trebuie ca lumea să se schimbe, dacă

sufletele sunt chemate la un alt fel de viață. Într-adevăr, după cum viața prezentă are calități în armonie cu această lume, așa și existența viitoare a sufletelor noastre va avea o soartă conformă stării sale".

Preafericitul Ieronim spune: „Psalmul 101, 27 arată lămurit că sfârșitul lumii nu înseamnă o nimicire, ci o îmbunătățire a stării sale". După cum este scris în altă parte: „Și luna va străluci ca soarele" (*Isaia* 30, 26), ceea ce înseamnă că ceea ce exista mai înainte va fi nu distrus, ci făcut mai bun. Să nu uităm ce s-a spus: forma trece, iar nu conținutul. Sfântul Petru exprimă aceeași idee (*II Petru* 3, 13), căci nu zice că vom vedea alte ceruri și alt pământ, ci cerurile și pământul, care erau mai înainte și care s-au învechit, se vor schimba și vor fi înlocuite prin altele mai bune.

Astfel au învățat și Iustin Martirul, Atenagoras, Tatian, Teofil al Antiohiei, Minucius Felix, Ipolit, Metodie și alții. Sinodul al V-lea ecumenic, înfruntând diferitele erori ale adepților lui Origen, se luptă între altele cu falsa lor idee că lumea materială va fi nu numai transformată, ci chiar nimicită (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 645).

Istoria existenței lumii se împarte în trei mari perioade. Din mâinile lui Dumnezeu, izvor al iubirii, totul a ieșit, după propria Sa mărturisire, „foarte bun", adică perfect și atât de frumos pe cât era necesar atunci. Dacă totul în creație a fost perfect și frumos, în ce ar consta prăbușirea de după căderea omului? În creația lui Dumnezeu vedem o ordine minunată a totului în general și o armonie perfectă a fiecărui lucru în particular. Deci, orice lucru este menit să servească la ceva, ca în casa unui înțelept, unde totul este într-o ordine perfectă și unde lucrurile mai mici servesc celor mai mari. Materia anorganică servește materiei organice, aceasta ființelor vii, care sunt la rândul lor supuse ființelor înzestrate cu rațiune. Iar acestea din urmă sunt hărăzite slujirii directe și

solemne a lui Dumnezeu, căruia totul îi slujește direct sau indirect. Sfântul Duh dă viață Universului, fără El totul este inert. Așadar, partea principală a creației lui Dumnezeu este lumea spiritual-morală, a cărei stare influențează starea lumii fizice. Așa stăteau lucrurile imediat după actul creației. Unirea și înțelegerea domneau pretutindeni și totul era foarte bun. Totul era supus omului, ființă spiritual-morală, totul lucra pentru el, iar natura fizică se acorda perfect cu natura spiritual-morală. cerul și pământul, adică văzduhul cu toate manifestările sale, erau în bune raporturi cu ființa umană.

Natura spiritual-morală căzută în greșeală și-a făcut imediat simțită influența asupra întregii creații, asupra lumii vizibile, asupra naturii vizibile. Unitatea cugetării și armonia au fost rupte; totul a devenit străin iubirii, totul se împotrivea autorului acestei nenorociri – omul, ce a răspândit parcă o otravă asupra întregului Univers, iar starea sa preafericită a schimbat-o într-o stare mizerabilă asupra căreia apasă mânia lui Dumnezeu. Acum tot Universul este în necurăție, după cuvântul lui Dumnezeu, iar acest rău a venit după căderea primilor oameni; prin urmare, înaintea căderii din starea morală, Universul nu se afla în rău și dreptatea domnea în el.

Cuvântul lui Dumnezeu ne descoperă trei perioade ale existenței lumii: 1. înaintea căderii; 2. după cădere; 3. după înnoire. Prima dintre aceste stări este caracterizată prin cuvântul lui Dumnezeu care spune că totul era „foarte bun". Fericirea Universului constă în împlinirea legii. Nerespectarea legii a conferit făpturii o stare contrară naturii sale proprii și, prin urmare, contrară fericirii. Prin voința Creatorului, totul în creație se slujea reciproc, totul depindea unul de altul și în acest raport mutual consta fericirea întregului și fericirea părților; în afară de iubire și împlinirea legii nu era nimic. Fiecare lucru aspira la împlinirea destinului său și această dorință cuprindea în sine viața și fericirea. Dezbinarea nu-și avea loc acolo,

căci aceasta ar fi fost în contradicție cu acele cuvinte ale lui Dumnezeu care spun că totul era „foarte bun".

Dumnezeu este creatorul lumii. Lumea spiritual-morală și lumea fizică trebuie să lucreze una asupra celeilalte pentru a-și împlini menirea, căci ele formează un tot complex. Pentru îndeplinirea acestui scop trebuie respectată următoarea poruncă: a respecta voința lui Dumnezeu, a atinge desăvârșirea.

Reprezentanții operei lui Dumnezeu sau ai Creației sunt ființele spirituál-morale: spiritele și sufletele, îngerii și oamenii, ca familie a unui singur părinte, ca împărăție a unui singur împărat, toți aceștia fiind creați și viețuind pentru unul și același scop, având aceeași lege și aceeași natură. Unitatea cugetării îi unea pe îngeri și pe primii oameni și ar fi trebuit să unească toată omenirea dacă omul nu ar fi căzut. Omul alcătuit în chip tainic din trup și suflet forma pentru totdeauna un întreg și aceste părți alcătuitoare se influențau în bine una pe cealaltă. Acest adevăr este dezvăluit de starea actuală a omului, în care sufletul se revoltă necontenit contra trupului și invers, după cuvintele lui Iisus Hristos: „duhul este sârguitor, iar trupul neputincios", acestea reflectând exact starea actuală a omului și a Universului. Prin urmare, această stare nu este naturală, căci atunci totul era „foarte bun". Dacă unirea și armonia ce existau între natura văzută și cea nevăzută, dintre cea fizică și cea morală, raportul dintre ele și influența lor reciprocă ne miră încă și acum, cum să nu admitem influența binefăcătoare a acestor naturi una asupra celeilalte înaintea apariției răului pe pământ, dacă chiar acum, când totul suspină și suferă, vedem influența binefăcătoare pe care o produce un timp frumos asupra stării psihice a omului și în același timp asupra părții sale fizice, trupul. Când timpul e frumos, sufletul e mai vesel, iar când sufletul este vioi, trupul devine mai activ și un sentiment de mulțumire se răspândește din suflet în trup.

Dimpotrivă, un timp întunecat și posomorât are un rezultat cu totul contrar, sufletul se simte cuprins de o tristețe sau mâhnire care îndeamnă trupul la inactivitate. Într-un cuvânt, timpul frumos are un efect binefăcător asupra întregului organism, în timp ce vremea urâtă are un efect cu totul contrar: tristețe în suflet și neplăcere în trup. Oamenii bolnavi sau sănătoși suferă deopotrivă și fără voia lor influența stării atmosferice a naturii. Îndestularea trupului împiedică activitatea spiritului, în timp ce veselia spiritului stimulează zelul și gustul la muncă, astfel încât chiar activitatea exterioară este amestecată cu o bucurie de nedescris.

Așadar, din starea actuală a Universului și a omului putem conchide, bazându-ne și pe revelația divină, că în prima perioadă a existenței lumii totul era „foarte bun"; din aceasta înțelegem și armonia minunată ce domnea între toate părțile creației lui Dumnezeu, armonie ce singură putea asigura fericirea. Prin urmare, toată creația, al cărei apogeu este omul, a fost hărăzită de Dumnezeu pentru fericire, pentru desăvârșire și viață veșnică. Și unde este deci viața veșnică? În împărăția lui Dumnezeu, a Domnului nostru Iisus Hristos; acolo viața întregii creații respiră înțelegere și fericire, fiecare slujește celuilalt cu bucurie și iubire, cerul și pământul sunt în unire și armonie cu lumea spiritual-morală (cu primii oameni), iar natura fizică este în perfect acord cu natura spirituală, după cum este sufletul cu trupul. Astfel este prima perioadă a existenței lumii în starea sa de nevinovăție și de fericire, pe care Dumnezeu a descris-o prin cuvintele: „totul era foarte bun". Ideea binelui înlătură desăvârșit ideea răului. Dar cât timp a durat această perioadă a existenței lumii, a stării sale de fericire și care era măsura și gradul acestei fericiri? Sfânta Scriptură nu ne-a descoperit-o. Neascultarea de legea lui Dumnezeu, de legea morală, n-a fost urmată de nimicirea vinovaților și a Universului creat pentru veșnicie, ci de o dreaptă

pedeapsă. Iar pedeapsa nu este nimicirea, suprimarea existenței.

Caracterul perioadei a doua ne demonstrează că fericirea primei perioade este pierdută și că răul care nu exista în acea perioadă domnește acum pe pământ până într-atât încât binele este totdeauna amestecat cu răul. „Lumea este în rău!" – acesta este caracterul distinctiv al celei de a doua perioade a existenței lumii. După căderea primilor oameni, toate însușirile naturii vizibile s-au schimbat: 1. trupul se revoltă contra sufletului; 2. pământul și-a pierdut rodnicia pentru că nu mai este binecuvântat, ci blestemat. Ca urmare a acestui fapt, toată atmosfera s-a schimbat, fiarele au devenit inamicii aceluia ce fusese împăratul și stăpânul lor. Deci, a doua perioadă a existenței Universului are un caracter cu totul diferit de cea dintâi, ceea ce este exprimat prin aceste cuvinte ale Sfintei Scripturi: „Lumea este în rău". Viața Universului nu a fost pierdută, însă viața plină de fericire s-a schimbat într-o existență încărcată de durere și de lacrimi. Ceea ce producea înainte fericire a fost transformat în pedeapsă pentru călcarea legii. Natura spiritual-morală și natura fizică a omului erau atât de strâns legate una de cealaltă, încât ele formau împreună spiritul întrupat sau trupul spiritualizat. Acum nu mai e așa. Apostolul Pavel spune că acum părțile omului sunt una contra alteia, spiritul se revoltă contra trupului, trupul contra spiritului și omul adeseori nu face ceea ce voiește, ci ceea ce disprețuiește, împlinind voința trupului și supunându-i spiritul, așa cum noi adeseori ne distrugem sănătatea și cădem bolnavi.

După cum cele două naturi ale omului lucrează laolaltă, așa și lumea fizică este în unire, în armonie și în raporturi mutuale cu lumea spiritual-morală, adică cu făpturile sale însuflețite de Sfântul Duh, ce dă viață întregului Univers. Schimbările produse în lumea morală nu au rămas fără influență asupra lumii vizibile, fizice. În

timpul suferințelor Dumnezeului-om, pământul s-a cutremurat, catapeteasma bisericii s-a rupt în două, pietrele s-au despicat, soarele s-a întunecat și mulți morți au înviat.

Dezordinea lumii morale fiind la limită, ea s-a reflectat asupra lumii văzute, și atunci a venit potopul, după mărturisirea cuvântului lui Dumnezeu. Odată cu căderea primilor oameni, cu dezordinea produsă în lumea morală prin neascultarea Creatorului, a început a doua perioadă a existenței lumii, natura fizică s-a schimbat și această schimbare a culminat cu marea catastrofă – potopul universal, ce a transformat în întregime pământul și cerul. După potop, cerul și pământul ce erau înainte nu mai existau; apa transformase pământul arătându-se, după cuvintele Apostolului , cerul și pământul ce sunt acum, de care nu se mai poate spune că sunt „foarte bune", căci pământul este lipsit de binecuvântare, el este blestemat și toate elementele atmosferei sunt în război. Durata vieții omenești s-a micșorat foarte mult comparativ cu cea a primilor oameni, iar condițiile de viață au devenit mult mai grele. Este a doua perioadă a existenței Universului cu cerul și pământul transformate, „care sunt acum", după expresia Apostolului Pavel, expresie care arată lămurit că cerul și pământul actual sunt altele decât cele care erau înainte de potop. Cuvântul „acum" desemnează atât timpul actual cât și pe cel viitor, căci găsim la Apostolii Ioan și Petru expresia: „cer nou și pământ nou".

În fine, în a treia stare a Universului, a treia perioadă a existenței sale, totul va fi nou: omul, cerul, pământul, și, după Apostolul Petru, va domni dreptatea. Astfel, în a treia perioadă a existenței lumii, va fi cer nou și pământ nou, deosebite de cele care sunt acum. cerul și pământul de acum nu vor fi nimicite, ci vor fi transformate prin foc, așa după cum primei perioade a existenței Universului și omului i-a urmat cea de a doua în urma potopului. După cum aurul este curățit de substanțele străine

prin foc, asemenea și lumea (cerul și pământul, întreg globul) trebuie curățită de rău prin intermediul focului, după mărturisirea apostolică. Atunci va fi pentru omul reînnoit cer nou și pământ nou unde va domni dreptatea și se va putea spune din nou despre acea lume că „totul este bun". Nu poate să fie altfel.

Conform mărturisirii revelației divine și a Sfinților Părinți ai Bisericii, să vedem care sunt urmările acestei transformări. Știința spune că asupra planetei noastre se pot abate mai multe feluri de catastrofe, dar recunoaște ca cea mai posibilă pe aceea provocată de focul ce mocnește în interiorul pământului. Ideea despre sfârșitul lumii prin foc ni s-a transmis de la vechii Evrei și este o credință mărturisită de Biserica creștină și de dascălii și scriitorii săi.

Știința recunoaște ca posibilă teoria sfârșitului lumii prin foc. Flammarion spune că „suprafața globului pe care noi zidim cetățile și locuințele noastre nu are mai mult de zece mile grosime și la această mică adâncime toate mineralele sunt în fuziune. Se știe, pe de altă parte, că această suprafață este permanent agitată și că nu trec treizeci de ore fără ca un cutremur mai mult sau mai puțin intens să nu se producă. Noi trăim deci pe o subțire luntre care poate să se cufunde dintr-un moment în altul în abisul focului" (Flammarion, *Istoria cerului*, p. 460).

Capitolul 4

A DOUA PERIOADĂ A VIEȚII DE DINCOLO DE MORMÂNT

Definirea celei de a doua perioade a vieții în rai. Descrierea locuinței sfinților în a doua perioadă. Treptele fericirii. Fericirea sufletului și a trupului. Fericirea interioară și exterioară, completă și absolută. Viața veșnică. Veșnicia fericirii. Trăsăturile caracteristice ale celei de a doua perioade a vieții în rai

După unirea sufletelor cu trupurile lor înviate și după judecata generală va începe a doua perioadă a vieții veșnice de dincolo de mormânt, nu numai a sufletului, după cum era în prima perioadă, ci viața veșnică a omului complet, format din suflet și din trup. A doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt ne prezintă două stări ale sufletelor: aceea a mântuiților și aceea a osândiților, suflete care sunt unite cu trupurile pentru viață sau pentru moarte veșnică. A doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt constă în dezvoltarea continuă și nesfârșită a stării morale a sufletului, bună sau rea, ce îl urmează dincolo de mormânt. Ceea ce sufletul a câștigat pe pământ determină caracterul vieții sale de dincolo de mormânt și locul petrecerii sale, loc a cărui natură trebuie să fie conformă naturii sufletului și calităților sale morale exprimate pe pământ. Această viață va fi veșnică, având o însușire proprie: va fi în fericire sau în osândă.

Ideea de veșnicie este strâns legată de ideea de viață veșnică. Dacă viața constă în dezvoltare, această dezvoltare nu-și află împlinirea decât în viață. Iar viața fiind veșnică, și dezvoltarea este veșnică, indiferent dacă este a binelui sau a răului. Prin urmare, viața în rai este o dezvoltare nesfârșită numai în bine. Obiectul activității sufletului, voinței și inimii este binele, adevărul, Dumnezeu.

Când dreapta judecată a lui Dumnezeu va fi terminată și când hotărârea definitivă va fi rostită asupra omului complet, format din spirit, suflet și trup, atunci trupul nostru, acum pieritor, va fi compus după înviere tot din carne și oase, asemănător fiind celui al noului Adam, Domnul nostru Iisus Hristos. Prin urmare, această perioadă a vieții de dincolo de mormânt constă în existența veșnică a omului complet, format după chipul Domnului nostru Iisus Hristos.

După căderea primilor oameni, natura pământească ce-i înconjura (căci raiul în care locuiau ei era pe pământ) era în armonie cu nevinovăția și fericirea lor. Nimic nu tulbura fericirea lor; și, din nou, nimic nu va tulbura fericirea aleșilor în împărăția cerurilor în timpul celei de a doua perioade a vieții pe pământul reînnoit și regenerat, căci răul în care se află acum lumea va fi distrus, iar vrăjmașul va fi închis în gheenă împreună cu păcătoșii. Pretutindeni unde domnește dreptatea, pacea și bucuria este împărăția cerurilor care nu are limite, după cum Dumnezeu este nesfârșit și omniprezent. Fiindcă a fost locuința creștinilor în timpul domniei harului, fără îndoială că în împărăția lui Hristos pământul reînnoit, împreună cu creștinii și cu toți îngerii, va constitui din nou locul de împărăție a lui Dumnezeu, căci, după mărturisirea Apostolilor Petru (*II Petru* 3, 13) și Ioan (*Apocalipsa* 21, 1), va fi cer nou și pământ nou, unde nu va fi decât dreptate, pace și bucurie, așa cum era la început, înaintea căderii lui Adam și a Evei. Astfel, dacă locuința preafericită a primilor oameni era posibilă în raiul de pe

pământ, acest pământ poate deveni locuința preafericită a sfinților într-o viață nouă și veșnică, iar aceasta cu atât mai mult cu cât pământul și cerul de acum, cu toate frumusețile lor, nu sunt decât semne ale bucuriilor viitoare din împărăția slavei. Chiar trupul primilor noștri părinți, creat din țărână și spiritualizat de Dumnezeu, era hărăzit să viețuiască veșnic pe pământ; raiul, locuință preafericită a oamenilor nevinovați, era spiritual pentru suflet și material pentru trup, de o finețe și de o delicatețe neîntâlnite. După cum omul este creat din trup și din suflet pentru veșnicie, de asemenea prima și ultima sa locuință – pământul, raiul – este și era creat pentru veșnicie. Schimbarea care s-a produs, după căderea lui Adam și a Evei, nu a fost numai a trupurilor și sufletelor, ci și a mediului omniprezent: raiul plin de bunătăți s-a schimbat într-un pământ al întristării, iar animalele sălbatice, care mai înainte erau răbdătoare și blânde, au devenit vrăjmași ai omului. Schimbarea stării morale a omului s-a răsfrânt asupra întregului Univers. Prin urmare, reînnoirea omului primitiv va fi urmată de reînnoirea întregii naturi căzute în dizgrație, iar omul cel nou va locui un pământ nou sub un cer nou, în împărăția slavei, așa cum am mai vorbit despre aceasta în capitolul despre sfârșitul lumii.

Să încheiem comentariile noastre prin cuvintele Sfântului Ioan Hrisostom, care spune că trebuie să ne intereseze foarte puțin locul precis din Univers unde vor locui drepții în viața veșnică: fie pe acest pământ, fie pe o altă planetă sau în oricare alt loc al Universului; însă acel loc va fi de o frumusețe cum noi nici nu ne putem măcar închipui. E de ajuns fiecărui creștin să știe că un asemenea loc există într-adevăr și că noi putem să-l simțim în sufletele noastre. Dar a cunoaște locul exact unde se găsește este o problemă a cărei rezolvare depășește însușirile spiritului omenesc și nu e, prin urmare, absolut necesară mântuirii. Ar fi bine să știm, într-ade-

văr, însă sunt limite pe care spiritul omenesc nu le poate depăși. Să nu căutăm deci să știm unde se găsește împărăția cerurilor, aceasta nu este o datorie a noastră, ci să ne silim numai să împlinim legea, ceea ce constituie cu adevărat obligația fiecărui creștin. Să căutăm mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Sa, adică să ne silim de a câștiga, de a merita împărăția cerurilor, fără să ne îngrijim de locul unde se află. Este înlăuntrul nostru, este și în afară; este în ceruri, este și pe pământ, este pretutindeni unde se află Dumnezeu. „Cine petrece întru dragoste, întru Dumnezeu petrece și Dumnezeu întru el", iată învățătura Bisericii creștine referitoare la locul unde se găsește împărăția lui Dumnezeu.

În împărăția cerurilor nu e nici soare, nici lună, nici stele; împărăția cerurilor este luminată de slava lui Dumnezeu (*Apocalipsa* 21, 11) și de luminătorul unic, Domnul Iisus Hristos. Acolo nu va cădea peste ei soarele (7, 6) și noapte nu va fi (22, 5); acolo nu va fi trebuință de lumina soarelui pentru că Domnul Dumnezeu îi luminează pe ei. Va fi cer nou și pământ nou (21, 1). Acolo este împărăția vieții preafericite și veșnice, susținută prin râul și pomul vieții (22, 1-2). Pomul vieții este Domnul Iisus Hristos, iar râul vieții este bogăția nesecată a darurilor nenumărate și prețioase ale Sfântului Duh. Cu ajutorul acestor daruri atotputernice, sufletele drepților vor vedea fața lui Dumnezeu și de această contemplare atârnă toată fericirea interioară și exterioară ca de însuși izvorul fericirii. Atunci se va sfârși domnia harului și va începe domnia slavei, unde drepții vor moșteni împărăția pregătită lor de la începutul lumii (*Matei* 25, 34).

Iată mărturisirea Sfântul Ioan Hrisostom referitoare la noua viață fericită a drepților în a doua perioadă: „Închipuiți-vă această viață pe cât este cu putință, căci ne lipsesc cuvintele pentru adevărata descriere a acestei vieți numai prin ceea ce am cunoscut, pentru că din simple închipuiri noi nu putem să ne facem despre ea decât o

vagă idee: «Vor fugi durerea, întristarea și suspinarea», spune proorocul Isaia (35, 10). Ce poate fi mai bun ca această viață? Acolo nu va mai fi frică, nici sărăcie, nici boală, nu se vor mai vedea acolo cei ce fac nedreptăți, nici aceia ce întărâtă mânia altora, nici aceia a căror mânie este întărâtată, nici invidioșii, nici desfrânații, nici nevoiașii, nici ambițioșii, căci toată furtuna pasiunilor va fi alinată și totul va intra în pace, bucurie, fericire; acolo va fi liniștea și odihna, ziua și lumina, dar nu cea pe care o vedem acum, ci o alta, mai luminoasă, precum este soarele mai luminos decât candela. Acolo lumina nu este întunecată nici de noapte, nici de nori; ea nu arde, nici nu influențează trupul, căci nu e nici noapte, nici seară, nici frig, nici cald, nici altă schimbare de timp, ci o stare ce nu va fi cunoscută decât de aceia care sunt demni de ea. Acolo nu se găsește nimic din ce este pieritor, căci acolo domnește slava nepieritoare. Însă ceea ce este mai presus de toate acestea este bucuria neîntreruptă a comunicării cu Hristos, cu îngerii, cu arhanghelii și cu toate puterile cerești. Priviți acum cerul și înălțați-vă în cugetare la ceea ce este mai presus de cer, închipuiți-vă toată creația reînnoită, căci, desigur, ea nu va rămâne așa cum este acum, ci va fi nespus mai frumoasă și mai luminoasă; precum aurul este mai strălucitor decât arama, tot astfel întreaga creație va fi atunci mai frumoasă decât este acum, căci, după cum spune Apostolul Pavel, «făpturile vor fi eliberate de robie și de stricăciune». Acum, făptura fiind pieritoare, suferă tot ce-i este propriu să sufere, în timp ce atunci, dezbrăcată de însușirile sale, ea va fi exemplul unei frumuseți nepieritoare. Îmbogățindu-se cu trupuri nemuritoare, făpturile se vor transforma și vor deveni mai bune. Nu va mai fi atunci nici luptă, nici război, căci înțelegerea va fi deplină între sfinți. Nu va mai fi frică nici de demon, nici de cursele sale, nici de amenințările gheenei, nici de moarte, fie aceea care ne surprinde acum, fie

aceea ce este încă mai teribilă, ci toată frica va înceta cu desăvârșire".

În împărăția cerurilor, pe lângă fericirea sfinților, vor fi toate virtuțile pământești, precum credința, milostenia, iubirea adevărului, a bunătății veșnice. *Apocalipsa* spune că faptele drepților îi urmează în împărăția cerurilor, „căci faptele lor vin cu ei" (*Apocalipsa* 14, 13). Toate sentimentele evlavioase și virtuoase, pe care le-au manifestat în faptele lor, vor însoți sufletele în cealaltă lume. Ce sentimente plăcute provoacă fructele Duhului încă de pe pământ celor ce viețuiesc în Dumnezeu! După Apostolul Pavel, acestea sunt: milostenia, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blândețea, înfrânarea poftelor (*Galateni* 5, 22-23). Aceste roade ale Duhului vor intra cu sufletele sfinte întru împărăția cerurilor, fiind desigur îmbunătățite.

Fericirea drepților în rai, în timpul celei de a doua perioade, va fi egală atât pentru suflet, cât și pentru trup. Sfinții se vor bucura cu sufletul și cu trupul, după mărturisirea proorocului Isaia: „Ei se vor bucura îndoit în pământul lor", adică se vor bucura de slava sufletului și a trupului. În afară de spirit, omul va avea două naturi după învierea trupului său: un suflet și un trup nou și spiritualizat. Și fiindcă spiritul, sufletul și trupul omului au luat parte împreună la toate faptele vieții pământești, Apostolul Pavel spune că, după moartea omului, „fiecare va primi după cum a făcut în trupul său, bine sau rău" și, prin urmare, răsplata trebuie să fie egală pentru suflet și pentru trup, o fericire spirituală interioară și exterioară, corespunzătoare noului trup spiritualizat. Această fericire exterioară, senzitivă, este conferită de: 1. natura raiului, a cărui frumusețe n-a văzut-o nici un suflet și nu poate nimeni, prin urmare, să și-o închipuie, după cum spune Apostolul Pavel; 2. tovărășia îngerilor și a sfinților.

Domnul nostru Iisus Hristos ne învață referitor la fericirea cerească: „În casa Părintelui Meu multe locașuri

sunt". Aceste cuvinte ale Domnului nu înseamnă că sunt mai multe grade de fericire în ceruri, ci faptul că acolo este un mare număr de locuințe, care pot adăposti multe suflete. În acest sens, învățătura lui Iisus Hristos este întemeiată pe aceste cuvinte: „Iertate sunt păcatele ei cele multe, căci mult a iubit. Iar cui se iartă puțin, puțin iubește" (*Luca* 7, 47). Iată mărturisirea despre răsplată: „Căci Fiul Omului va să vină întru slava Tatălui Său, cu îngerii Săi; și atunci va răsplăti fiecăruia după faptele sale" (*Matei* 16, 27). Pe cât sunt de diferite faptele, pe atât este de diferită răsplata, și, așa cum aceeași virtute poate exista într-o măsură mai mare sau mai mică, la fel și răsplata poate fi mai mare sau mai mică: „Cine vă primește pe voi, pe Mine Mă primește, și cine Mă primește pe Mine primește pe Cel ce M-a trimis pe Mine. Cine primește prooroc în nume de prooroc, plată de prooroc va lua, și cine primește pe un drept în nume de drept, răsplata dreptului va lua. Și cel ce va da de băut unuia din aceștia mici numai un pahar cu apă rece, în nume de ucenic, adevărat grăiesc vouă: nu va pierde plata sa" (*Matei* 10, 40-42). Iar în parabola talanților (*Matei* 25, 14-30) se mărturisește de asemenea despre diferitele grade de fericire. Toți primesc o răsplată, însă într-o măsură deosebită. Apostolul Pavel scrie despre aceasta: „Nu toate trupurile sunt același trup, ci unul este trupul oamenilor și altul este trupul dobitoacelor și altul este trupul păsărilor și altul este trupul peștilor. Sunt și trupuri cerești și trupuri pământești; dar alta este slava celor cerești și alta a celor pământești. Alta este strălucirea soarelui și alta strălucirea lunii și alta strălucirea stelelor. Căci stea de stea se deosebește în strălucire. Așa este și învierea morților" (*I Corinteni* 15, 39-42). Iar în ceea ce privește răsplata diferită, el spune că Dumnezeu „va da fiecăruia după faptele lui" (*Romani* 2, 6).

Trupul și sufletul participă deopotrivă la fericire sau la muncă. Apostolul Pavel compară starea preafericită a

trupurilor drepților cu starea stelelor luminoase. Și fiindcă el spune că stelele au străluciri diferite, rezultă de aici că sunt și grade diferite de fericire pentru drepți. Toate modurile diferite sub care Sfânta Scriptură ne prezintă fericirea viitoare a drepților pot fi reduse la două tipuri principale: fericirea interioară, cea a sufletului, și fericirea exterioară, provocată de diferitele raporturi ale ființelor spirituale sau trupești. Reunirea acestor două feluri de fericiri formează fericirea completă, absolută. Fiind o ființă intelectuală, morală, conștientă de sine, liberă în acțiunile sale, omul găsește în sine izvorul fericirii sale. Natura sa este de așa fel, încât el trebuie să-și găsească fericirea chiar în sine și în anumite condiții chiar se simte fericit, însă el nu este decât o parte a creației, iar celelalte ființe, fie spirituale sau materiale, pot fi în raporturi diferite cu el, în acord sau în dezacord cu dispozițiile spiritului său, ale însușirilor sale, mărind sau micșorând astfel bucuria sa. Omul nu se va bucura de fericire completă decât atunci când va fi în bune relații cu toate celelalte ființe. Aceste două feluri de fericire după moarte sunt cunoscute încă de pe pământ de către cei care se silesc în această lume să le câștige prin curățenia și sfințenia vieții lor. Ei se vor bucura de fericirea interioară datorită înțelegerii depline dintre forțele fizice și cele morale, și de fericirea exterioară, căci ei vor fi în raporturile cele mai armonioase cu ființele ce-i înconjoară.

Omul este alcătuit din suflet și din trup, iar trupul este atât de necesar sufletului, încât ele nu se pot despărți fără a strica unitatea originară a omului. Cel care l-a creat pe om și l-a hărăzit fericirii i-a dat un suflet și un trup; de aceea, pentru ca ființa sa să fie completă și fericirea sa să fie absolută, existența trupului este la fel de necesară precum este cea a sufletului. La început, omul era nemuritor cu sufletul și cu trupul, căci acesta din urmă nu se supunea stricăciunii, după voia Creatorului, ci, devenind tot mai desăvârșit și mai nematerial,

el ajungea împreună cu sufletul la spiritualizare. Dar păcatul izvorât din suflet a întinat materia trupului, care este de atunci supus stricăciunii. Cu toate schimbările pe care le suferă trupul datorită fenomenelor exterioare, cu toată forța moralității ce lucrează asupra lui și se manifestă în boală și slăbiciune, el păstrează în adâncul său sămânța nemuririi, care se dezvoltă și se manifestă din ce în ce mai mult atunci când materia începe să se degradeze. Dar din această substanță pieritoare și din această sămânță pusă în pământ va răsări într-o zi un trup nou (*I Corinteni* 15, 38). Vorbind de legătura ce unește viața actuală cu viața viitoare – care nu este altceva decât continuarea vieții pământești –, trebuie să remarcăm acest adevăr: starea morală a omului, bună sau rea, are dincolo de mormânt un corespondent. Unei stări morale bune îi corespunde dincolo de mormânt raiul, adică o stare de dreptate, de bucurie și de pace. O astfel de stare pământească a sufletului care trăiește în frica de Dumnezeu este numită de Însuși Domnul „stare de înviere morală". Sufletul trăiește și nu va muri niciodată, iar moartea vizibilă a trupului nu e decât trecerea sufletului la viața fericită. De aceea virtuțile cuprind sufletul cu o bucurie cerească. Sufletul simte începutul a tot ceea ce Dumnezeu a pregătit celor ce-L iubesc și se tem de El. Toate viciile aduc sufletul într-o stare contrară naturii sale, adică o stare de disperare și deznădejde.

În general, viața sufletului se exprimă prin conștiința de sine. După cuvântul lui Dumnezeu, viața sufletului se manifestă în cunoștința absolută a Creatorului său, izvorul vieții, Unul în Treime. Această cunoștință ce unește pe om cu Dumnezeu asigură viața veșnică, după învățătura Domnului nostru Iisus Hristos: „Cel ce crede întru Mine nu va muri, ci va avea viață veșnică". Domnul dă vieții veșnice următoarea definiție: „Și aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis".

Viața veșnică constă deci în recunoașterea Tatălui ceresc ca singurul și adevăratul Dumnezeu, precum și în recunoașterea lui Mesia, Iisus Hristos, trimis de Tatăl. Această viață este întemeiată pe credință, cunoștință vie și activă, iar nu rațională și rece. Această cunoștință cuprinde toate însușirile sufletului. Cunoștința unită cu credința recunoaște jertfa răscumpărătoare a Mântuitorului, ca trimisul adevăratului și singurului Dumnezeu. O asemenea cunoștință conferă viață veșnică, căci ea stabilește comunicarea spirituală cu izvorul vieții: Dumnezeu și Hristos. Din aceasta noi nu trebuie să înțelegem numai cunoașterea științifică, teoretică, ci mai ales cunoașterea practică, manifestată prin fapte. Conștiința sau viața sufletului se dezvoltă neîncetat și ea constă în: 1. iubirea de Dumnezeu; 2. contemplarea Sa; 3. cunoașterea Sa; 4. căutarea lui Dumnezeu; 5. cinstirea Sa, atât pe pământ (căci viața sufletului se manifestă în mod vizibil), cât și dincolo de mormânt. Fără această dezvoltare continuă a conștiinței, viața nu ar fi viață, ci moarte.

Încă de pe pământ omul începe să cunoască viața veșnică. De roadele credinței sale atârnă viața veșnică. Cel ce crede în Dumnezeu și Îl cunoaște nu moare, căci Dumnezeu este întru el și el este întru Dumnezeu. Sfânta Scriptură spune că fericirea drepților este veșnică. Acolo se găsesc și alte denumiri pentru această fericire: a) viață veșnică: „Și Eu le dau viață veșnică și nu vor pieri în veac, și din mâna Mea nimeni nu le va răpi" (*Ioan* 10, 28), „Eu sunt învierea și viața; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi" (*Ioan* 11, 25-26), „Și aceasta este făgăduința pe care El a făgăduit-o: viața veșnică" (*I Ioan* 2, 25), „Și vor merge aceștia la osândă veșnică, iar drepții la viață veșnică" (*Matei* 25, 46); b) împărăție veșnică a lui Iisus Hristos: „Că așa vi se va da cu bogăție intrarea în veșnica împărăție a Domnului nostru și Mântuitorului Iisus Hristos" (*II Petru* 1, 11); c) mântuire veșnică (*Evrei* 5, 8-9); d) moștenire veșnică (*Evrei* 9, 15); e)

slavă veșnică (*I Petru* 5, 10, *II Corinteni* 4, 17). Veșnicia și fericirea sunt reprezentate sub imaginea f) a unei vistierii sau comori neîmpuținate din ceruri (*Luca* 12, 33; *Matei* 6, 20), g) a unei bune și statornice averi (*Evrei* 10, 34), h) a unei moșteniri neîntinate și nevestejite (*I Petru* 1, 4), i) a unei cununi de mărire nevestejită (*I Petru* 5, 4), j) a vieții veșnice cu Hristos (*I Tesaloniceni* 4, 17, *Ioan* 12, 26; 17, 24, *Romani* 8, 17, 29-30).

Toți Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii au învățat și au scris despre fericirea drepților. De exemplu, Sfinții Teofil de Antiohia, Efrem Sirul, Ilarie, Ioan Hrisostom, Clement al Alexandriei, Ciprian, Ambrosie, Grigorie Teologul, Vasile cel Mare și alții.

Ideea de existență a lui Dumnezeu și a sufletului conduce la ideea de veșnicie a fericirii și a suferinței, Dumnezeu singur fiind veșnic, desăvârșit, permanent, în timp ce omul, creat de El pentru veșnicie, se schimbă, năzuind a ajunge la desăvârșire; această continuă schimbare constituie viața sa. Deci schimbarea și dezvoltarea continue constituie esența vieții și, prin urmare, viața este o dezvoltare neîncetată, trecerea continuă dintr-o stare în alta. Acolo unde nu e dezvoltare, nu e viață; viața de dincolo de mormânt – fericire sau muncă – este rodul vieții pământești și, după legile vieții, nici fericirea, nici munca nu pot avea nici un moment de răgaz în dezvoltarea lor. Dorințele sufletului nu pot fi niciodată împlinite; ele se schimbă continuu, iar existența sufletului fiind veșnică, această schimbare prezintă o serie neîntreruptă și nesfârșită de dorințe. Împlinirea lor dincolo de mormânt, în rai, constituie fericirea veșnică a drepților în rai, fericire ce se dezvoltă în veșnicie; de aceea, nu este și nu pot fi limite ale fericirii drepților sau ale muncii păcătoșilor.

Aceasta e concluzia la care ajunge însăși rațiunea, concluzie izvorâtă din cunoașterea însușirilor lui Dumne-

zeu și ale sufletului, întărită prin cuvântul lui Dumnezeu și prin mărturisirea Sfinților Părinți și dascăli ai Bisericii.

Așadar, fericirea se va dezvolta necontenit dincolo de mormânt. Un singur moment de nemulțumire în mijlocul acestei fericiri ar nimici-o, ceea ce este conform legilor vieții și mărturisirii Sfintei Scripturi, care spune prin proorocul David: „Merge-vor din putere în putere" (*Psalmul* 83, 8). Orice suflet drept, întărit în bine și în sfințenie, se va sârgui neîncetat să se apropie din ce în ce mai mult de Dumnezeu, să caute, prin urmare, desăvârșirea interioară. Această dorință a sufletului este necontenit împlinită, pentru că altfel nu ar fi fericire. Sufletele drepților, îmbunătățindu-se continuu, vor câștiga mai multă înțelepciune și sfințenie și se vor apropia din ce în ce mai mult de perfecțiunea nesfârșită a lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos, al cărui chip îl poartă cu ei.

Numai sufletele drepților moștenesc împărăția cerurilor și trec la o nouă viață preafericită și veșnică. Această stare a drepților dincolo de mormânt se numește în Sfânta Scriptură „viață veșnică", ei fiind veșnic împreună cu Dumnezeu, așa cum ne-a descoperit aceasta Domnul nostru Iisus Hristos, spunând: „mulți de la răsărit și de la apus vor veni și vor sta la masă cu Avraam, cu Isaac și cu Iacov în împărăția cerurilor" (*Matei* 8, 11). Acesta este dumnezeiescul adevăr al vieții comune a drepților în rai după ziua Judecății de Apoi, în a doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt, la care vor lua parte toți oamenii din toate părțile pământului. Domnul Însuși ne spune că raiul nu va fi locuit decât de cei care sunt credincioși lui Iisus Hristos, indiferent de nație, din toate timpurile, și nu numai din evrei, după cum se credea. Evreii din timpul lui Hristos își închipuiau împărăția lui Mesia într-un mod material. De aceea, Domnul le prezintă împărăția cerurilor sub forma unui ospăț în timpul căruia, după obiceiul oriental, se ședea culcat și nu șezând. Pentru a aduce cât mai aproape de naiva lor idee

realitatea preafericită a raiului, Iisus Hristos compară împărăția cerurilor cu o nuntă împărătească, plină de veselie, căci în împărăția cerurilor nu trebuie să fie nici întristare, nici nemulțumire, ci totul trebuie să fie plin de bucurie și de fericire spirituală. Din aceasta putem înțelege fericirea împărăției cerurilor și iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu pentru om și făpturile sale, căci El le acordă fericirea absolută. După cum Iisus Hristos folosește drept simbol cuptorul Babilonului pentru a oferi o imagine despre locul gheenei, tot așa pentru a înțelege fericirea raiului, El folosește ca simbol nunta, soarele, cu lumina căruia El compară starea drepților în rai: „Atunci cei drepți vor străluci ca soarele în împărăția Tatălui lor. Cel ce are urechi de auzit, să audă" (*Matei* 13, 43).

Din această imagine trebuie să înțelegem fericirea sufletelor drepte în rai, în împărăția viitoare a lui Hristos sau în împărăția Tatălui, în care Fiul va domni după judecata universală (*I Corinteni* 15, 28).

Și atunci, în această împărăție a păcii și a iubirii, va domni înțelegerea, prietenia și unitatea cugetării între toți locuitorii săi. Bucuria în Dumnezeu, izvorul a toată bucuria, va umple inimile drepților, fericirea fiind veșnică și de nimic tulburată.

Fiecare vârstă are orizontul său de cunoștințe și gradul său de înțelegere; de aceea, încheiem acest capitol prin cuvintele Apostolului Pavel, care spune că viața raiului în prima perioadă nu poate fi înțeleasă de cei care sunt încă pe pământ, decât în parte și prin închipuiri; cât despre viața viitoare din perioada a doua, fie în rai, fie în gheenă, noi nu putem să ne facem nici cea mai mică idee. Dacă pământul și lucrurile pământești ar putea servi drept exemplu și imagine a vieții viitoare a primei perioade, nu e nimic din lumea actuală care să poată fi comparat cu viața din perioada a doua, nici de pe pământ, nici din cer, căci fericirea din împărăția cerurilor nimeni nu și-o poate închipui, nici cei de pe pământ,

nici cei care sunt deja în cer. Pruncii nu pot nicidecum să-și închipuie viața adulților, nici bucuriile lor, nici supărările lor. Toate aceste stări ale vieții adulte sunt inaccesibile copiilor și ele se vor descoperi acestora în mod gradat.

Sunt o mulțime de lucruri pe care noi nu le cunoaștem și nu le putem explica. Uneori nu ne putem împiedica să ne întrebăm: „de ce așa, și nu altfel?". Noi nu ne putem explica, de exemplu, de ce două substanțe atât de diferite, așa cum sunt sufletul și trupul, se unesc atât de strâns și misterios în om, încât se poate spune fără a greși că spiritul s-a întrupat sau că trupul s-a spiritualizat. Tot astfel, nici măcar un suflet desăvârșit nu poate să-și închipuie viața din rai. Celor ce cred, ea li se descoperă pe această lume printr-o stare de fericire; și după cum zorii vestesc ziua, lumina lui Hristos ne arată că în această lume totul e trecător, că lumea aceasta nu e nimic în comparație cu cea viitoare și că tot ce este mai frumos, mai bun și mai adevărat aici nu e decât o slabă imagine a fericirii viitoare, ale cărei începuturi sunt aflate câteodată de cei care cred. O descriere a fericirii din prima perioadă, pregătită mai înainte de întemeierea lumii pentru cei drepți, nu a putut să fie făcută nici chiar de cel care a fost în cel de-al treilea cer, adică de Sfântul Apostol Pavel, care „a fost răpit în rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască" (*II Corinteni* 12, 4). Aceste cuvinte apostolice ne descriu viața în rai din timpul primei perioade și ne arată, celor ce viețuim încă pe pământ, că fericirea drepților și frumusețea raiului nu pot fi exprimate nici măcar de cei care le-au văzut. El nu ne-a putut descrie ceea ce a văzut și a auzit în cer din cauza nedesăvârșirii limbii omenești; și chiar dacă ar fi încercat să spună, nimeni nu l-ar fi înțeles, după cum copiii nu pot înțelege multe lucruri. Acest rai, locuința sfinților în prima perioadă, a mai fost văzut și de alți drepți în timpul vieții lor pământești, așa cum a fost

Sfântul Andrei preafericitul și alții. Deși au văzut și ei locașurile sfinților din prima perioadă, aceștia nu au putut vedea locașurile celei de a doua perioade, despre care Sfântul Apostol Pavel spune că sunt „cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit, și la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El" (*I Corinteni* 2, 9). Aceste cuvinte ne arată că oamenii nu pot să-și facă nici o idee despre acele lucruri, pentru că nu există nimic asemenea nu numai pe pământ, dar nici în cer. Așadar, nici sfinții și nici noi nu putem să ne imaginăm fericirea ce-i așteaptă pe fiii lui Dumnezeu, pe adevărații creștini. Această fericire este pregătită pentru trup și pentru suflet deopotrivă. Aceste din urmă cuvinte ale Apostolului caracterizează raiul celei de a doua perioade, ale cărui frumuseți el însuși nu și le poate închipui.

Definirea celei de a doua perioade a vieții din gheenă. Viața în gheenă – moarte veșnică. Descrierea locuinței osândiților. Gheena și alte locuri. Trepte ale muncii veșnice. Chin absolut, complet, interior și exterior. Trăsături caracteristice ale vieții din gheenă în timpul celei de a doua perioade

După dreapta judecată a lui Dumnezeu, auzind hotărârea definitivă: „Duceți-vă de la mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui!", osândiții se vor duce la locul pedepsei veșnice, în gheenă. Din acel moment, va începe pentru aceste suflete nenorocite a doua perioadă a suferinței lor, a muncii veșnice a trupului și sufletului laolaltă, o muncă completă, absolută. Osândiții, fiind împreună în timpul celei de a doua perioade, precum au fost și în prima perioadă, sunt totuși lipsiți de posibilitatea și de plăcerea de a se

vedea și de a se cunoaște, căci starea osândiților este lipsită de orice bucurie.

Necredința este cauza pierderii omenești și, prin urmare, victimele gheenei vor fi toți cei ce nu cred în Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel coborât pe pământ pentru noi, căci El Însuși a zis: „Cel ce nu crede se va osândi", și iarăși: „Cel ce nu crede este deja osândit pe pământ". Motivul principal al muncii veșnice al acelor suflete este depărtarea de Dumnezeu.

Noi știm că în gheenă totul este absolut contrar raiului. După cum noaptea este opusă zilei, viața – morții, lumina – întunericului, bogăția – sărăciei, sănătatea – bolii ș.a.m.d., și raiul cu frumusețile de care vorbește Sfântul Apostol Pavel trebuie să fie total opus gheenei, locului pe care Dumnezeu l-a pregătit nu pentru om, ci pentru demon. În rai este răsplata, în gheenă este pedeapsa; acolo este bucuria, aici este întristarea. Să rezumăm în câteva cuvinte această situație: după cum omul nu poate să-și facă idee despre rai și despre fericire, tot astfel el nu poate să-și închipuie gheena și muncile sale. Dacă viciul este respingător, oare cât va fi de mare groaza pe care o insuflă păcătoșilor părintele minciunii, diavolul, și slugile lui? Cât de grozavă trebuie să fie tovărășia lor! După ce păcătoșii vor vedea la judecată ce viață păcătoasă au dus pe pământ, „vor merge în muncile veșnice" pentru a gusta roadele necredinței lor, căci numai credința activă mântuiește pe om.

Starea sufletului osândit este numită, în general, în Sfânta Scriptură, „stare de moarte", „moarte a sufletului". Același lucru se întâmplă cu fiecare suflet de pe pământ după căderea în păcat până la pocăință, care este o înviere morală, ca urmare a credinței și a mărturisirii păcatului. Pentru a se distinge de moartea trupului, această stare de moarte a sufletului necurățit se numește „a doua moarte" (*Apocalipsa* 21, 8), „moarte veșnică", „agonie veșnică".

Dezvoltarea neîntreruptă a răului va caracteriza viața celor ce sunt pierduți pentru împărăția cerurilor. Lucrarea sufletului, a voinței și a inimii nu se dezvoltă decât în acest sens, obiectul acestor lucrări fiind răul.

După învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, această stare a sufletului în gheenă este o stare de plâns veșnic, de scrâșnire a dinților, de deznădejde și de pierzanie veșnică: „Acolo va fi plânsul și scrâșnirea dinților".

Descriind starea sufletelor osândite din perioada a doua, Sfântul Ioan Hrisostom spune: „Când vom sosi acolo, oricare ar fi căința noastră, nu ne va ajuta cu nimic: cu toată scrâșnirea dinților noștri, cu toate gemetele noastre, cu toate rugăciunile noastre, nimeni nu va arunca cu vârful degetului său nici măcar o picătură de apă asupra noastră în mijlocul flăcărilor; din contră, ca bogatul vom auzi: «Prăpastie mare este între noi și voi». Vom scrâșni dinții în mijlocul unor grozave chinuri, dar nimeni nu va veni în ajutorul nostru. Vom reînnoi gemetele noastre când flacăra ne va chinui de aproape; dar nu vom vedea pe nimeni în afară de vecinii noștri de munci, nimic decât un gol imens. Ce vom spune de groaza pe care o va produce întunericul asupra sufletelor noastre? Care va fi, spune un alt părinte, starea trupului, în mijlocul acestor munci insuportabile și fără sfârșit? Acolo este focul nestins, viermele neadormit, grozava și întunecata prăpastie a iadului, suspinurile amare, strigătele extraordinare, plânsul și scrâșnirea dinților, locul unde nu este sfârșit al suferințelor. Nici un mijloc de a scăpa din toate acestea după moarte! Nici un mijloc, nici o posibilitate de a scăpa de amărăciunea acestor munci" (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 659).

Starea sufletului sau a vieții din gheenă, total contrară stării sufletelor din rai, nu poate fi simțită decât prin mijlocirea simțurilor exterioare și interioare ce produc în suflet stări lipsite de pace și de bucurie, pline de întris-

tare, regrete, exasperare, mânie și deznădejde înfricoșată, care se schimbă în dușmănie, invidie și ură față de Dumnezeu, precum și față de sufletele mântuite.

Recunoașterea propriului trecut provoacă conștiinței remușcări neîncetate, adică cunoștința și judecata propriului sine: „și noi după dreptate, că cele vrednice după faptele noastre luăm", așa cum a zis tâlharul cel bun care și-a recunoscut greșelile și s-a judecat pe sine pe cruce. Întunericul, scrâșnirea dinților, viermele cel neadormit, focul nestins, scârba și suferințele, iată soarta viitoare a păcătosului nepocăit în gheenă.

Cât despre locul pe care îl ocupă gheena în Univers, la aceasta va răspunde Sfântul Ioan Hrisostom, care spune că nu ne este de nici un folos sufletesc să cunoaștem locul unde osândiții vor suferi muncile veșnice. E de ajuns fiecărui creștin să știe că acest loc există într-adevăr, ba, a cărui umbră o putem vedea chiar în noi înșine. Cât despre locul precis unde se află, dezlegarea acestei probleme este în afara limitelor cunoștințelor omenești, nefiind un lucru absolut necesar pentru mântuire. Cunoașterea, în general, este bună, dar ea are limitele sale pe care spiritul omenesc nu le poate încă depăși. Să nu căutăm deci locul unde se găsește gheena – aceasta nu este o datorie a noastră –, ci să ne sârguim să împlinim legea, pentru că aceasta este datoria fiecărui creștin. Să nu avem nimic comun cu gheena și să urâm tot ceea ce-i aparține, ca fiind contrar naturii omului; mai bine să ne silim a nu fi dați gheenei după moarte decât de a cunoaște locul unde se află ea în Univers.

Învățătura despre iad – ca loc unde se găsesc osândiții – este o dogmă ce aparține întregii omeniri. Despre aceasta găsim mărturie în documentele scrise în timpurile vechi, din Evul Mediu, dar și în timpurile moderne. Nu numai creștinii, dar și păgânii au făcut din învățătura despre iad o dogmă. Toate credințele religioase ale omenirii, din toate timpurile și din toate locurile, operele

grecilor și ale romanilor, ale savanților din timpurile moderne, dar și cele ale barbarilor din timpul nostru prezintă un tablou amănunțit despre iad și despre viața de acolo, precum și despre starea sufletelor sortite muncilor veșnice. Tablourile mărturisesc despre ideile pe care le aveau oamenii despre iad. Fiecare trib, fiecare popor, fiecare om are noțiunea binelui și a răului, deși aceste noțiuni sunt relative și depind de cauze diferite. După cum virtutea este răsplătită dincolo de mormânt prin fericire, la fel și viciul este amenințat cu pedeapsa.

După credința tuturor popoarelor din antichitate, iadul se găsește în centrul pământului. Conform legendei, el este guvernat de un rege sau de o regină. Astfel, iadul groenlandezilor este guvernat de o regină care amintește de Proserpina antică, șezând pe tronul său în fundul unei caverne și înconjurată de monștri marini.

Pedeapsa sufletului constă în aceea că el va fi dat spre mâncare demonilor și își va continua existența fiind obligat să consume șerpi, insecte și șopârle. După credința păgânilor, a grecilor de exemplu, pedeapsa celor răi după moarte constă în aceea că ei se reîntorc pe pământ unde sufletele lor sunt sortite să rătăcească împrejurul locuințelor lor și, conform înclinărilor lor la rău, să continue să facă rău oamenilor, înfricoșându-i cu tot felul de lucruri. Această credință a fost exprimată de Socrate în *Phaidon*. Unele triburi negre cred că sufletele celor răi, sub influența demonilor, sunt obligate, ca pedeapsă a vieții lor rele de pe pământ, să umple văzduhul de vuiete și să tulbure somnul celor pe care îi urau în timpul vieții lor. De aici rugăciunile la care apelau cei vii pentru a îmblânzi sufletele cele rele și rătăcitoare. O asemenea părere a celor vechi despre viața viitoare dovedește că le era cunoscut adevărul despre veșnicia pedepsei și a răsplății.

Iată un tablou amănunțit al iadului păgân al antichității, așa cum ni-l prezintă Thespesius, care și l-a imaginat astfel: „Căzând dintr-un loc destul de înalt, spune el,

am leșinat și am rămas timp de trei zile în această stare. Mă crezură mort și, pe când se pregăteau să mă îngroape, mi-am revenit în sine-mi, deșteptându-mă ca dintr-un somn adânc. Starea în care s-a găsit sufletul meu în timpul acestor zile a fost specială. În momentul căderii, am simțit în mod evident că sunt aruncat în fundul mării. Apoi, venindu-mi în sine puțin câte puțin, m-am găsit într-o lume nouă. Spațiul unde mă găseam era plin de stele de o deosebită mărime, despărțite între ele prin spații uriașe. Ele aruncau o lumină orbitoare și aveau o culoare admirabilă. Sufletul meu, purtat pe acest ocean luminos ca un vas pe o mare liniștită, plutea cu ușurință și se mișca pretutindeni cu repeziciune. Am văzut atunci sufletele morților care, luând forma unor bule de foc, se înălțau în aer; apoi, aceste bule crăpând fără vuiet, sufletele ieșeau din ele sub o formă omenească. Unele zburau cu o ușurință vrednică de mirare și se urcau în linie dreaptă; altele, învârtindu-se pe loc, nu înaintau decât prin opintiri lungi și neplăcute.

Am văzut, continuă Thespesius, sufletul uneia dintre rudele mele, pe care cu greutate l-am recunoscut, pentru că murise de când eram copil. Însă sufletul s-a apropiat și mi-a zis: «Bună ziua, Thespesius». Surprins de a-l auzi numindu-mă, i-am spus acestui suflet că mă numesc Arideu și nu Thespesius. «Acesta era odinioară numele tău, dar pe viitor îl vei purta pe acela de Thespesius, căci partea inteligentă a sufletului tău a venit aici prin voința zeilor, iar celelalte însușiri au rămas unite cu trupul tău de pe pământ.» Călătorind mai departe, am descoperit un munte înalt, hărăzit păcătoșilor și am auzit, în fine, vocea unei femei care vorbea în versuri și prezicea, printre altele, timpul când trebuia să mor. Era Sibilla. Răpit de un vârtej, am văzut mai multe lacuri pline, unul cu aur clocotind, altul de un plumb mai rece decât gheața, iar cel de al treilea de fier tare. Paza acestora era încredințată unora înarmați cu clești, care afundau și

scoteau din ele sufletele acelora pe care zgârcenia și neînfrânarea îi conduseseră la crimă. După ce sufletele erau cufundate în lacul de aur, unde arșița focului le înroșea și le făcea transparente, ei le aruncau în lacul de plumb. Acolo înghețau de frig și deveneau tari ca gheața. După aceea erau transportate în lacul de fier unde căpătau o negreală grozavă. Rupte și zdrobite din cauza tăriei lor, ele își schimbau forma, treceau din nou în lacul de aur și sufereau în acest loc dureri nespuse.

Am văzut, în fine, sufletele celor care trebuiau să se întoarcă la viață și pe care le sileau cu brutalitate să ia forma diverselor animale. În acest fel am văzut sufletul lui Nero care era legat și țintuit cu cuie de fier înroșite în foc. El căpătase forma unei vipere și așa era obligat să viețuiască."

Homer prezintă iadul sub două forme diferite: după *Iliada*, el este un vast spațiu subpământean, iar după *Odisea*, o țară îndepărtată și misterioasă, dincolo de ocean.

Descrierea pe care Homer o dă iadului mărturisește faptul că în acea epocă grecii înțelegeau acest loc ca pe o copie a lumii pământești, însă o copie ce avea un caracter special. După filosofi, iadul era egal îndepărtat de orice punct de pe pământ. Pentru a arăta cât de puțin important este locul în care vom muri, Cicero spune: „Ori în ce loc vom muri, tot atâta cale vom avea de făcut pentru a merge la iad".

Creștinii, ca și păgânii, au situat iadul în sânul pământului și l-au descris cam la fel. Poeții și filosofii greci și romani n-au lăsat descrieri suficient de amănunțite despre acea țară misterioasă de veșnică întristare. Poeții greci au fixat ca porți ale acestui întunecat loc fluviul Lethe dinspre partea sciților, caverna Acherusia din Epir, gura lui Pluton de lângă Laodiceea și caverna Tenara de lângă Lacedemonia.

Pentru a ajunge la iad, Ulise a mers pe ocean până în țările cimeriene. Enea a ajuns acolo pe la intrarea lacului

Averna, iar Hercule prin peninsula Arechusiada. La Hermiona era un drum foarte scurt pentru a ajunge acolo și, de aceea, locuitorii țării nu puneau în gura mortului banul de trecere pentru Caron. Istorisirile călătorilor, ale fenicienilor de exemplu, care au întreprins călătorii îndepărtate pe mare în căutarea plumbului și a chihlimbarului baltic, au servit ca bază legendei câmpiilor elisee și a tartarului. Fenicienii istoriseau că dincolo de coloanele lui Hercule erau insulele Fortunate, unde domnea o primăvară veșnică, iar mai departe – regiuni hiperboreene, unde domnea o noapte veșnică. Din aceste istorisiri rău înțelese și fără îndoială neclare, imaginația poporului a creat câmpiile elisee ca loc de plăceri și tartarul ca loc de întuneric și de întristare. Poeții și chiar filosofii greci și romani au trasat o hartă foarte amănunțită a regiunilor subterane. Enumerând fluviile lor, ei arată locul pădurilor, munților și lacurilor unde Furiile biciuiesc neîncetat pe cei răi, sortiți muncilor veșnice.

Se găsesc în poemele lor legendele câtorva celebrii osândiți și muncile lor: Sisif rostogolește veșnic stânca sa, Tantal nu poate să-și potolească setea în mijlocul fluviului în care este cufundat, Ixion nu are un moment de repaus pe roata sa, Danaidele nu reușesc să-și umple butoaiele (culese din *Istoria cerului*, Flammarion, pp. 332-336).

Cuvântul lui Dumnezeu ne spune că cele două stări ale sufletului care se dezvoltă pe pământ se regăsesc și în viața de dincolo de mormânt: starea preafericită (raiul) a oamenilor ce au viețuit pe pământ în spiritul legii lui Dumnezeu și starea muncii veșnice (iadul), stare contrară naturii omului ce și-a pierdut destinul său inițial. Iadul a devenit parte a omenirii. Păcatul ce i-a cuprins pe primii oameni a ajuns să infecteze toată omenirea. După moarte, dreptul și păcătosul se coborau cu sufletele lor în iad, care de la Învierea lui Hristos – biruitorul iadului – și-a pierdut forța, devenind locul unei petreceri temporare

pentru sufletele nedesăvârșite, care, neajungând la fericire, nu sunt pierdute pentru totdeauna de la mântuire.

Împărăția cerurilor și gheena sunt pregătite prin știința lui Dumnezeu mai înainte de toți veci; cea dintâi pentru îngeri și pentru sufletele preafericite, cea de a doua, pentru îngerii răului și pentru slujitorii lor, păcătoșii nepocăiți. Așadar, gheena a fost de la bun început hărăzită demonilor, adică îngerilor căzuți. Conform menirii sale, natura gheenei corespunde naturii spirituale a locuitorilor ei. După cum sunt multe locașuri în casa Părintelui ceresc, la fel și în gheenă, după mărturisirea *Cărții a III-a a lui Ezdra*, sunt multe locașuri, numite „închisori ale sufletelor".

În copilărie, noi nu putem să ne reprezentăm și să ne închipuim nici bucuriile, nici plăcerile, nici greutățile vieții adulților. Aceasta depinde numai și numai de starea sufletului, căci fiecare stare a sufletului aparține unei conștientizări a acestei stări. Starea sufletelor dincolo de mormânt, având o cunoștință de sine proprie, nu poate fi înțeleasă și reprezentată în viața pământească actuală. Sfântul Apostol Pavel, vorbind de cunoștința pământească, spune că ea este parțială. De aceea, Iisus Hristos, pentru a ne face să înțelegem pe cât posibil viața viitoare de dincolo de mormânt, întrebuințează simboluri luate din viața actuală. Împărăția cerurilor și gheena sunt reprezentate prin simboluri: cea dintâi este asemănată cu o nuntă, cea de a doua cu o vale de foc. Însă această asemănare a lucrurilor pământești cu lucrurile de dincolo de mormânt este imprecisă, după cum mărturisește Apostolul Pavel. Omul nu poate să-și facă pe această lume nici cea mai mică idee despre ceea ce este pregătit dincolo de mormânt. Prin urmare, descrierea exactă a gheenei este imposibilă, pentru că nu există termeni de comparație în viața actuală.

Dacă viața este o dezvoltare continuă ce constă într-o schimbare permanentă a stării sufletului – în bine sau în rău, trecând, după expresia lui David, „din putere în pu-

tere" –, atunci este clar că nimeni nu poate reprezenta exact starea viitoare de dincolo de mormânt, la bine sau la rău. Cu toate acestea, viața de dincolo de mormânt, fiind o continuare a vieții pământești, noi, după cuvintele Apostolului Pavel, putem să ne imaginăm trăsăturile caracteristice ale uneia și ale celeilalte: fericirea și munca, răsplată a virtuții sau a viciului practicate pe pământ. Bucuria, plăcerea cerească, sau neliniștea interioară, remușcările sunt începuturi ale stării de dincolo de mormânt, în rai sau în gheenă. E clar acum pentru ce poporul ales al lui Dumnezeu, căruia i-au fost date legea și revelația, și în special cea mai puțin eretică dintre secte, esenienii – care se consacrau în exclusivitate lui Dumnezeu și viețuiau departe de lume, în pustiuri –, aveau o reprezentare despre viața viitoare în multe puncte asemănătoare aceleia a păgânilor. Astfel, după mărturisirea lui Flavius (tom II, cap. 12), esenienii credeau că sufletele drepților se duc dincolo de ocean, într-un loc de odihnă și de fericire, unde nici o grijă și nici o schimbare de vreme nu vine să le tulbure. Sufletele păcătoșilor, dimpotrivă, se duc în locuri supuse schimbărilor și suferă acolo munci veșnice. Dacă evreii ar fi fost cu totul necunoscători ai credințelor păgâne referitoare la viața viitoare, Iisus Hristos nu le-ar fi zis: „Vă rătăciți!". Căci adevărata reprezentare a vieții viitoare este nepotrivită cu rătăcirea. Aceasta este o neputință comună întregului neam omenesc: aceea de a ne înălța până la reprezentarea spirituală a sufletului și, în general, a vieții spirituale a omului de dincolo de mormânt.

Dacă pe pământ găsim făcători de rele, gata de a săvârși orice crimă, care va fi oare situația lor dincolo de mormânt? Această stare va fi astfel încât noi nici nu putem să ne-o închipuim, o stare care nu are corespondent pe pământ.

Iată cum descrie Dante iadul, așa cum se admitea în general în Evul Mediu: „Înăuntrul pământului se deschi-

de un vast con ale cărui spirale, locuințe ale osândiților, ajung în centrul pământului, unde dreptatea ține, afundat până la piept în gheață, pe căpetenia îngerilor răzvrătiți, împăratul împărăției întunecate. Forma iadului se aseamănă cu aceea a unei pâlnii sau a unui con răsturnat. Cercurile de pe parcurs sunt din ce în ce mai mici; cele principale sunt în număr de nouă".

Virgiliu admite de asemenea nouă diviziuni, de trei ori trei, număr sacru prin excelență. cerul al șaptelea, al optulea și al nouălea se subîmpart în mai multe regiuni, iar spațiul care se găsește de la poarta iadului până la fluviul Acheron – loc unde începe într-adevăr petrecerea osândiților – se împarte în două părți. Dante, călăuzit de Virgiliu, trece prin toate acele cercuri.

Dante a trăit Spre sfârșitul Evului Mediu. În anul 1300, la vârsta de 35 de ani, pierdut într-o pădure întunecoasă, sălbatică și deasă, el ajunge la poalele unei coline, pe care se silește să o urce. Însă trei animale – o panteră, un leu și o lupoaică slabă și flămândă – îi închid calea. Și pe când cobora în întunecimea unei văi, i se înfățișează o umbră. Acea formă omenească, căreia o lungă tăcere îi stinsese vocea, era Virgiliu, trimis de Beatrice să-l călăuzească și să-l ajute pe Dante.

Virgiliu și Dante ajung la poarta iadului; ei citesc inscripția înfricoșătoare pusă pe acea poartă; intră și găsesc mai întâi sufletele nenorocite ce trăiseră fără virtuți, dar și fără vicii. Ei vin la țărmurile Acheronului și îl văd pe Caron care, în barca sa, trece sufletele pe celălalt tărâm. Dante e cuprins de un somn adânc. El se deșteaptă dincolo de fluviu și coboară în Limb, care este cel dintâi cerc al iadului; acolo el găsește sufletele acelora ce au murit fără să fi primit botezul și pe acelea ale nepăsătorilor. Coboară apoi în al doilea cerc, unde tronează Minos, judecătorul iadului. Acolo este locul unde sunt pedepsiți desfrânații. Poetul întâlnește acolo pe Francesca de Rimini și pe Paolo, amantul său. El își recapătă

simțurile și parcurge al treilea cerc, unde sunt pedepsiți lacomii. În al patrulea, ei găsesc pe Pluto care-i este paznic; acolo sunt munciți risipitorii și avarii. În al cincilea sunt pedepsiți robii mâniei. Dante și Virgiliu văd o barcă condusă de Phlegias; ei se urcă în ea, trec un fluviu și ajung astfel la piciorul zidurilor de fier ale cetății infernale Dite. Demonii care-i păzesc porțile le refuză intrarea, însă un înger le deschide și amândoi călătorii îi văd pe ereticii ce sunt închiși în morminte înconjurate de flăcări.

Călătorii vizitează apoi cercurile violenței și ale înșelăciunii, unde întâlnesc un râu de sânge păzit de un grup de centauri; deodată, ei îl văd venind pe Geryon care personifică hoția; și această fiară îi ia cu sine pe condamnați pentru a-i duce în infern.

Cercul al optulea se împarte în zece văi, cuprinzând pe lingușitori, astrologi, fermecători, judecători nedrepți, prefăcuți, care merg în mantii din plumb, tâlhari, care sunt veșnic împunși și înțepați de șerpi veninoși, sectari, șarlatani și falsificatori.

În fine, poeții coboară în cercul al noulea, împărțit în patru incinte, unde sunt pedepsite patru feluri de trădări; aici este istorisit admirabilul episod al contelui Ugolin. În ultima incintă, zisă a lui Iuda, Lucifer este legat în lanțuri; acolo este centrul pământului, pe unde Dante, pe cursul unui mic râu, trece în cealaltă emisferă, pe suprafața căreia se găsește muntele purgatoriului. Iată iadul Evului Mediu descris de Dante în admirabila sa operă *Divina Comedie*.

Din momentul în care s-a presupus că iadul ar fi în centrul pământului, nu a mai fost greu să-i fie stabilită întinderea. Ea nu putea trece de trei mii de leghe în lărgime. Dexelius a calculat că numărul osândiților va fi de o sută de milioane și că iadul nu măsoară decât o milă germanică pătrată de fiecare parte (*Cercetări asupra naturii focului din iad și a locului unde este el situat*, Amsterdam,

1757). Autorul așază iadul în soare (*Istoria cerului*, Flammarion, pp. 339-342).

Învățătura teologilor din Occident referitoare la iad și la împărăția de dincolo de mormânt a păcătoșilor este neclară și Bergier, teologul modern al Occidentului, spune fără convingere că iadul se găsește în interiorul pământului. Aceasta este părerea generală despre iad, în sensul de împărăție a osândiților. Să examinăm acum separat închisorile iadului. Iată semnificația lor după Sfânta Scriptură:

Evreii numesc locul sufletelor osândite „gheenă" („abandonare" în ebraică), așa cum găsim în textele lor: „Ei se vor aduna, precum cei biruiți se adună în prăpastia subterană, iar cei supuși gheenei vor fi închiși în gheenă". Vechii Evrei își imaginau gheena în același chip. Astfel, proorocul David prezintă soarta veșnică a păcătoșilor și starea lor de dincolo de mormânt în felul următor: „Va ploua peste păcătoși cu lațuri, foc și pucioasă; iar suflare de vifor este partea paharului lor" (*Psalmul* 10, 6). Pentru a compara ideea pedepsei veșnice a păcătoșilor în viața de dincolo de mormânt cu ideea existentă în popor, proorocul descrie pedeapsa păcătoșilor din Sodoma și Gomora și a orașelor înconjurătoare. Proorocul utilizează această pedeapsă a păcătoșilor pe pământ ca simbol al pedepsei păcătoșilor dincolo de mormânt. Pedeapsa păcătoșilor este numită de prooroc prin cuvântul „gheenă". La acest pahar al pedepsei veșnice se referă proorocul David în psalmul 74, 8: „Paharul este în mâna Domnului (...), dar drojdia lui nu s-a vărsat; din ea vor bea toți păcătoșii pământului". Domnul nostru Iisus Hristos, în rugăciunea din grădina Ghetsimani, numește prin cuvântul „pahar" apropiatele suferințe ce trebuiau să răscumpere pedeapsa lumii. Și proorocia lui Ieremia mărturisește despre acest pahar al pedepsei veșnice, căci Dumnezeu a poruncit lui Ieremia să ia paharul din mâna Domnului și să dea să bea tuturor celor din Ierusalim, rege și popor

(*Ieremia* 25, 15-27): „Că așa mi-a zis Domnul Dumnezeul lui Israel: «Ia din mâna Mea cupa aceasta cu vinul urgiei și adapă cu ea toate popoarele la care te voi trimite»“. Proorocul Isaia scrie: „Un jertfelnic de multă vreme este pregătit (...) Pus-a un rug mare și larg, paiele și lemnele sunt din belșug. Suflarea Domnului îl va aprinde ca un

[illegible]

[illegible] Și ei vor fi o[illegible]
[illegible]4). Autorul cărții [illegible]
[illegible] ridica împotriva [illegible]
[illegible] totputernic le va [illegible]
[illegible]ocului și viermilor [illegible]
[illegible] în veci de veci!“
[illegible] scrie în cartea sa [illegible]
[illegible] căuta la mulțimea [illegible]
[illegible]nezeului preaînalt, [illegible]
[illegible]*l lui Strah* 7, 10)
[illegible]rii sufletelor păcă[illegible]
[illegible] focul nu se stinge [illegible]
[illegible]5, 41-46; *Isaia* 66, [illegible]
[illegible]tării veșnice a pă[illegible]
[illegible]oșește un loc care [illegible]
[illegible]baza și repulsiar[illegible]
[illegible] trecuți drept cea[illegible]

[illegible] alta parte. „Și când vor ieși și vor vede[illegible]
[illegible] ale celor care s-au răzvrătit împotriva [illegible]
[illegible]lor nu va muri și focul lor nu se va sti[illegible]
[illegible] spăimătoare pentru toți“ (*Isaia* 66, 24[illegible]
[illegible]uditei scrie: „Vai de neamurile care s[illegible]
[illegible] poporului meu, căci Domnul cel A[illegible]
[illegible] pedepsi în ziua judecății, și va da fo[illegible]
[illegible] trupul lor prădă, ca să-mi le de durere[illegible]
(*Iudita* 16, 17). Isus, fiul lui Strah, [illegible]
Ecclesiastul: „Să nu zici: Domnul va [illegible]
[illegible] darurilor mele; când le voi aduce Dum[illegible]
[illegible] El le va primi“ (*Înțelepciunea lui Isus, fi[illegible]*
[illegible] „Gheenă“ este numele care se dă stă[illegible]
[illegible]tosilor, unde viermele nu adoarme și [illegible]
(*Matei* 5, 22, 29, 30; 10, 28; 18, 8, 9; [illegible]
24; *Marcu* 9, 45-48). Drept simbol al s[illegible]
[illegible]cătosilor în gheenă, Isus Hristos folo[illegible]
[illegible] inspira evreilor din timpul său frica, gro[illegible]
Valea lui Benenom, considerată în[illegible]

[illegible]

un zgomot înspăimântător. Însă după captivitatea babilonică și după lepădarea idolatriei, evreii au căpătat un dezgust violent pentru acest loc, ce a fost părăsit cu desăvârșire. Acolo se aruncau toate murdăriile din oraș și se executau criminalii; aerul din acel loc fiind foarte îmbâcsit, era nevoie de un foc permanent pentru a curăți atmosfera; acel loc a devenit loc de groază și i s-a dat numele de Valea Focului (*Comentariu asupra Evangheliei*, Archim. Mihail; *Matei* 5, 22). Acest loc a fost ales de Domnul ca imagine și simbol al muncilor veșnice ale păcătoșilor în viața viitoare.

Munca viermelui neadormit și a focului ce nu se stinge a fost în parte descrisă de Sfântul Vasile cel Mare: „Când te simți atras spre un păcat oarecare, înfățișează-ți ochilor tăi spirituali grozava judecată a lui Hristos pe care nimeni nu o poate îndura și pe care o conduce Iu-

[illegible]

ce, cu acel cuptor din Babilon unde se aruncau criminalii de stat.

Pedeapsa prin foc este cea mai cruntă dintre pedepse; de aceea focul cel veșnic în care vor fi aruncați păcătoșii este ca o culme a tuturor muncilor. Acest foc fusese pregătit pentru satana și îngerii săi. Dumnezeu nu a pregătit această muncă pentru om, ci pentru îngerii răi și pentru căpetenia lor, cei care s-au răzvrătit contra lui (*Iuda* 6, *Apocalipsa* 12, 8-9). Însă oamenii, făcându-se prin păcatele lor complici îngerilor răi, ei primesc aceeași pedeapsă ca și aceștia – focul veșnic (*Matei* 25, 41).

Pedeapsa Sodomei și Gomorei și a cetăților înconjurătoare a servit drept imagine și simbol suferințelor veșnice din viața viitoare în râul de foc și de pucioasă.

Care este acel loc pe care îl numește întuneric? Căci acest cuvânt arată un loc lipsit de toată lumina. Prin cuvântul „lumină", Sfânta Scriptură desemnează nădejdea. Deci, prin cuvântul „întuneric" ni se traduce deznădejdea. Așadar, întunericul cel mai din afară este un loc lipsit de toată speranța, fără care nu mai este viață. Aici, în moarte și neființă, nu mai are nimeni scăpare. Veșnicia în acel loc lipsit de toată lumina aducea groază și deznădejde, plâns și scrâșnirea dinților (*Comentariu asupra Evangheliei*, Arhim. Mihail, *Matei* 22, 13). Adâncul este locul fără fund al muncii veșnice, de care se îngrozește și demonul. În ținutul Gherghesenilor, demonii au rugat pe Domnul să nu-i nimicească înainte de vreme și să nu-i trimită în adânc (*Matei* 8, 29). Cuvântul „adânc" este întâlnit și în *Apocalipsă* (9, 1, 2; 9, 7; 7, 8; 20, 1, 2).

Sfântul Apostol Petru scrie: „Căci Dumnezeu n-a cruțat pe îngerii care au păcătuit, ci, legându-i cu legăturile întunericului în iad, i-a dat să fie păziți spre judecată" (*II Petru* 2, 4). Aceasta este ideea pe care o aveau despre tartar oamenii primelor secole ale erei creștine. Sfântul Patricie Martirul, care a viețuit în secolul al IV-lea și care a fost martirizat sub împăratul Iulian, în 343 d.Hr.,

definește astfel tartarul: „În mai multe locuri ale adâncului se găsesc ape atât de reci încât ele se prefac în gheață: acela este tartarul" (*Viețile Sfinților*, 19 mai).

După cum sunt multe locașuri în rai, și locuințele osânditilor sunt foarte numeroase. Ele sunt pe măsura păcatului și poartă denumiri diferite: „gheenă", „cuptorul arzător", „tartarul", fiecare corespunzând unui anumit grad și fel al păcatului.

Fiecărei stări a sufletului aplecat spre rău și spre nedreptate aici, pe pământ, îi corespunde o stare dincolo de mormânt. Starea de păcat, după învățătura lui Iisus Hristos, este o stare de moarte osândită de judecata morală (*Ioan* 5, 29). Sufletul care se găsește în această stare de moarte este lipsit de blândețe, de umilință și nu poate înțelege bucuria cerească. Ce preocupă neîncetat inima și sufletul oamenilor cuprinși de viciu? Care este grija neîncetată a orgoliosului, a desfrânatului, a avarului? Gustă ei vreodată acel dulce și ceresc repaus?

Iată învățătura Domnului nostru Hristos referitoare la diferitele grade ale pedepsei sufletelor de gheenă: „Iar sluga aceea care a știut voia stăpânului și nu s-a pregătit, nici n-a făcut după voia lui, va fi bătută mult. Și cea care n-a știut, dar a făcut lucruri vrednice de bătaie, va fi bătută puțin. Și oricui i s-a dat mult, mult i se va cere, și cui i s-a încredințat mult, mult i se va cere" (*Luca* 12, 47-48). Necunoașterea legii dumnezeiești nu cruță pe păcătos de pedeapsă după moarte, căci el ar fi putut să o cunoască, dacă ar fi voit.

Ca explicare a acestor cuvinte din Evanghelie, să cităm ceea ce spun despre aceasta Sfinții Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom, Efrem Sirul și alții.

Trebuie să știm, spune Sfântul Vasile cel Mare, că aceste expresii: „se va bate mult" și „se va bate puțin" înseamnă nu sfârșitul, ci deosebirea muncilor. Căci, dacă Dumnezeu este Dreptul Judecător, El va da fiecăruia după păcatele sale. Unul poate merita focul nestins, dar mai

mult sau mai puțin arzător, altul, viermele neadormit, care poate provoca o durere ce se poate răbda mai mult sau mai puțin, după răbdarea fiecăruia. Aceasta este gheena, în care sunt diferite feluri de munci. În întunericul cel mai din afară, unul este osândit la plâns veșnic, altul la scrâșnirea dinților. Expresia întrebuințată în parabole – „în cele mai din afară ale adâncului" – ne face să înțelegem că sunt oameni în iad care nu se află în ultimele sale adâncimi și suferă prin urmare o muncă mai ușoară. Chiar și suferințele trupului au grade diferite, pe măsura gravității bolii și a părților afectate.

Sfântul Efrem Sirul spune: „Sunt feluri deosebite de munci, după cum ne arată Evanghelia. Este întunericul

[illegible] cel mai din afară, [illegible] ne face să credem că [illegible]
[illegible] și mai rău. Este gheena de foc, [illegible]
[illegible]reă, scrâșnirea dinților, râul de foc, tartarul, focul ne-
[illegible], iadul și prăpastia, părțile cele mai de jos ale pământu-
[illegible] și alte diferite locuri de chin: iadul unde locuiesc
[illegible]toșii și fundul iadului, care este locul celor mai gro-
[illegible] munci. Iată muncile la care sunt condamnați păcă-
[illegible], fiecare pe măsura gravității păcatelor sale, după
[illegible] este scris: «se va bate mult» și «se va bate puțin».
[illegible]ceastă lume sunt pedepse diferite; la fel va fi și în
[illegible]cul următor. Incestuosul, curvarul, tâlharul și bețivul
[illegible]feră aceleași munci".
[illegible]fântul Ioan Hrisostom ne spune: „Cel ce va fi primit
[illegible] multă învățătură va fi condamnat la o pedeapsă mai
[illegible] pentru păcatul său. Cu cât știm mai mult, cu atât
[illegible] fi mai aspru pedepsiți pentru abaterile noastre. De
[illegible] bogat, se vor cere de la tine mai multe sacrificii de-
[illegible]dacă ești sărac, de ești înzestrat cu autoritate, fă dova-
[illegible]nor merite mai deosebite. Astfel, în toate tu să dai
[illegible]na după măsura mijloacelor tale. Cel ce trece în
[illegible]altă lume deopotrivă cu fapte bune și rele primește
[illegible] care alinare și în pedepsele și în munciile ce sunt
[illegible] acolo; din contra, cel ce nu ajunge acolo decât cu

fapte rele, aceluia nu putem să-i descriem măsura suferințelor sale, căci el e aruncat în munca veșnică". Tot astfel învață Sfântul Ciprian, Fericitul Ieronim, Fericitul Augustin și încă alții.

Nu numai pedeapsa corespunde diferitelor grade ale păcatului pământesc, dar chiar fiecare păcat în parte este pedepsit în mod diferit, astfel încât pentru același păcat se vor primi pedepse diferite. Vedem aceasta în expresia „mai ușor", întrebuințată de Mântuitorul de două ori (*Matei* 10, 15; 11, 22).

1. „Adevăr grăiesc vouă, mai ușor va fi pământului Sodomei și Gomorei, în ziua Judecății, decât cetății aceleia." Domnul ne spune prin aceasta că, după judecata generală, pedeapsa locuitorilor Sodomei și Gomorei va fi mai ușoară decât pedeapsa acelora care au respins predicarea apostolică. Vinovăția este cu atât mai mare cu cât voința lui Dumnezeu, contra căreia a fost săvârșit păcatul, este mai lămurit arătată. De aceea și pedeapsa ce urmează păcatului trebuie să fie cu atât mai mare. Cei care au respins învățătura lui Iisus Hristos sunt mai vinovați decât cei care nu au cunoscut legea divină. (Cetățile Sodoma, Gomora, Adem și Sevoim erau în locul unde se găsește acum Marea Moartă, în sudul Palestinei; (*Facere* 19, 24). Depravarea extremă a locuitorilor acestor cetăți a fost cauza dreptei mânii a lui Dumnezeu (*Comentariu asupra Evangheliei*, Arhim. Mihail).

2. „Dar zic vouă: Tirului și Sidonului le va fi mai ușor în ziua judecății decât vouă."

Referitor la măsura pedepsei pe măsura păcatului, Iisus Hristos se exprimă astfel: „Mâncând casele văduvelor și de ochii lumii rugându-se îndelung; aceștia vor lua mai mare osândă" (*Luca* 20, 47; *Marcu* 12, 49).

[illegible] Și Sfântul Apostol Pavel spune de asemenea: „Și vor merge [illegible] care va lua după faptele sale (*Romani* 2, 6). [illegible] vesnicia su- [illegible] Domnul Iisus Hristos mărturisește despre [illegible] ferintelor din gheenă prin aceste cuvinte: „

aceștia la osândă veșnică" (*Matei* 25, 46). Deci, după judecata generală, viața pentru osândiți va fi un șir nesfârșit de suferinte. Găsim aceeași învățătură despre veșnicia suferințelor celor osândiți și în Evanghelia Sfântului Ioan (3, 36): „Cel ce crede în Fiul are viață veșnică, iar cel ce nu ascultă de Fiul nu va vedea viața, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el." Din aceasta înțelegem că moartea veșnică este necredința. Necredincioșii intră în veșnicie ca păcătoșii asupra cărora apasă mânia lui Dumnezeu cu care ei nu s-au împăcat, și aceasta va rămâne asupra lor (*Efeseni* 2, 3). Aceasta înseamnă că mânia lui Dumnezeu nu-i va părăsi niciodată și ei nu vor avea viață, ci vor suferi veșnic muncile nesfârșite (*Comentariu asupra Evangheliei*, Arhim. Mihail).

Astfel învață Iisus Hristos despre veșnicia suferințelor: „Și de te smintește mâna ta, tai-o, că mai bine îți este să intri ciung în viață, decât, amândouă mâinile având, să te duci în gheenă, în focul cel nestins, unde viermele nu doarme și focul nu se stinge. Și de te smintește piciorul tău, taie-l, că mai bine îți este ție să intri fără un picior în viață, decât, având amândouă picioarele, să fii azvârlit în gheenă, în focul cel nestins, unde viermele lor nu doarme și focul nu se stinge. Și de te smintește ochiul tău, scoate-l, că mai bine îți este ție cu un singur ochi să intri în împărăția lui Dumnezeu, decât având amândoi ochii, să fii aruncat în gheena focului, unde viermele lor nu doarme și focul nu se stinge" (*Marcu* 9, 43-48). Găsim același sfat în Evanghelia de la Matei (18, 8).

Domnul nostru Iisus Hristos vorbește în altă parte despre veșnicia muncii și a fericirii, și anume în răspunsul lui Avraam către nenorocitul bogat, osândit la muncile veșnice în gheenă: „Între noi și voi s-a întărit prăpastie mare, ca cei care voiesc să treacă de aici la voi să nu poată, nici cei de acolo să treacă la noi" (*Luca* 16, 26). Expresia „prăpastie mare" ne sugerează, în sens strict literal, că spațiul dintre rai și gheenă este atât de mare,

încât nici drepții nu-i vor putea vedea și auzi pe osândiți, nici osândiții nu-i vor putea vedea și auzi pe drepți după Judecata de Apoi. În afară de aceasta, expresia „prăpastie mare" mai arată și veșnicia muncii și a fericirii. Diferența între starea morală a drepților și cea a osândiților este atât de mare încât aceia care au stăruit în rău nu mai sunt potriviți pentru viața raiului, iar drepții, nemaiputând deveni răi, de asemenea nu sunt potriviți pentru gheenă.

Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan mărturisește în *Apocalipsa* despre pedeapsa veșnică a păcătoșilor și, prin urmare, și despre munca veșnică după moarte: „Și fumul chinului lor se suie în vecii vecilor. Și nu au odihnă nici ziua, nici noaptea cei ce se închină fiarei și chipului ei și oricine primește semnul numelui ei". „Și diavolul, care-i amăgise, a fost aruncat în iezerul de foc și de pucioasă, unde este și fiara și proorocul mincinos, și vor fi chinuiți acolo, zi și noapte, în vecii vecilor" (*Apocalipsa* 20, 10). Sfântul Ioan Hrisostom spune că prin aceste cuvinte trebuie să înțelegem veșnicia muncii păcătoșilor în viața viitoare.

Sfântul Apostol Iuda scrie: „Sodoma și Gomora și cetățile cele dimprejurul lor care, în același chip ca acestea

te Domnul când face judecată! Întru faptele mâinilor lui s-a prins păcătosul" (*Psalmul* 9, 16), iar proorocul Isaia: „Păcătoșii vor tremura în Sion și pe cei fără de lege fierul va cuprinde: «Care din noi poate să îndure focul mistuitor, care din noi poate să stea pe jarul cel de veci?»" (*Isaia* 33, 14). Și Sfântul Ioan Botezătorul, Înaintemergătorul Domnului, mărturisește despre veșnicia suferințelor în următoarele cuvinte: „El are lopata în mână și va curăți aria Sa și va aduna grâul în jitniță, iar pleava o va arde cu foc nestins" (*Matei* 3, 12). Așadar, existența muncii veșnice și a fericirii veșnice este recunoscută chiar și în Vechiul Testament. Și acolo se vorbește despre moartea veșnică a păcătoșilor osândiți, care, odată trecând pragul mormântului, intră în starea veșnică ca într-o a doua moarte.

Au fost și mai sunt poate mulți filosofi care gândesc că munca veșnică este cu neputință, că ea nu va fi decât vremelnică și trag concluzii greșite în sprijinul învățăturii lor. Astfel sunt discipolii lui Origen, care învățau că demonii și păcătoșii în gheenă nu vor suferi decât până la un anumit moment, după care ei se vor întoarce la starea nevinovăției lor primare. Sinodul al V-lea ecumenic a respins și a condamnat această falsă doctrină, ca fiind contrară adevărului și cuvântului lui Dumnezeu, pentru că ea nu recunoaște dogma răscumpărării neamului omenesc prin jertfa Fiului lui Dumnezeu, a Domnului Iisus Hristos, care a dat viața veșnică numai celor care cred în El. Însă toți cei care L-au renegat vor fi pedepsiți cu muncă veșnică și nu vremelnică, după cum învață Însuși Iisus Hristos. Prin urmare, falsa lor doctrină nu recunoaște adevărul din cuvintele lui Hristos, care spune că munca este veșnică și nu vremelnică. Și pentru ce s-ar fi coborât Mântuitorul pe pământ, de ce ar fi venit El să scape pe păcătoși? Numai pentru demoni și pentru păcătoșii nepocăiți? Cum putem noi admite motivările lor în condițiile în care învățătura acestora despre veșnicia su-

ferințelor este cu totul contrară învățăturii lui Iisus Hristos? Adepții lui Origen găsesc muncile veșnice nepotrivite cu îndurarea lui Dumnezeu și, în rătăcirea lor, ei nu văd că, negând veșnicia muncii, nu recunosc dreapta judecată a lui Dumnezeu, crezând că El va recompensa pe drepți și pe nedrepți, demni sau nedemni de fericire, și că El va acorda fericirea tuturor, fără excepție, atât celor care au vrut-o, cât și celor care nu au voit-o.

Cuvântul lui Dumnezeu, precum și experiența propriei noastre vieți, ne arată lămurit că răul poate să se schimbe în bine pe pământ, prin pocăința ce nu poate avea loc dincolo de mormânt. Am spus deja că viața pământească este o pregătire a vieții viitoare preafericite a raiului sau a celei pline de suferințe în gheenă. Astfel, binele sau răul, pe care sufletul le-a lucrat pe pământ și care au devenit, într-un fel, a doua sa natură, nu pot să se mai schimbe, dincolo de mormânt, în rău sau în bine. Împărăția cerurilor și gheena se arvunesc de pe pământ, iar dincolo de mormânt se moștenește ceea ce s-a căutat și s-a dorit pe această lume prin liberă voință și nu de nevoie. Raiul și gheena se câștigă de bună voie. Omul virtuos poate deveni rău și cel rău poate deveni bun numai pe pământ. Și fiindcă însușirile sufletului nu se pot schimba dincolo de mormânt, cel rău nu este capabil de a fi un locuitor al raiului, unde domnește iubirea. Persoanele vicioase nu pot suporta tovărășia oamenilor virtuoși nici aici, pe pământ, nu pentru că aceștia nu i-ar primi în mijlocul lor, ci pentru că ei nu sunt capabili de a petrece în societatea lor. După cum peștele nu poate trăi în aer sau pasărea în apă, la fel și omul rău e despărțit printr-o prăpastie uriașă de omul virtuos. Această neputință de a trece de la o stare morală la alta a fost confirmată de Însuși Iisus Hristos în parabola bogatului și a lui Lazăr. Apoi, fiindcă în viața pământească binele și răul se dezvoltă în mod continuu, și viața păcătoșilor în gheenă este o dezvoltare continuă a răului. De aceea,

este cu neputință demonilor și sufletelor osândite de a se schimba în îngeri buni și în suflete drepte.

După înțelepciunea și îndurarea Sa nesfârșită, Dumnezeu l-a creat pe om pentru fericire, fără a cere acordul omului. Însă pentru ca omul să fie fericit pe pământ și dincolo de mormânt, este necesar ca să aibă dorința de a câștiga fericirea, fără de care nici harul atotputernic nu-l va mântui. „Cu anevoie este de a intra întru împărăția cerurilor." Prin urmare, pot spera sufletele care nu caută pe pământ împărăția cerurilor și dreptatea sa că le vor dobândi dincolo de mormânt? Acestea le pot spera numai cei care caută și care se roagă.

De aceea sufletele osândite, care au fost date focului veșnic, vor suferi în veci, nu prin voința lui Dumnezeu, ci prin propria lor dorință de a rămâne în muncile veșnice cu demonii, în loc de a viețui în fericire cu îngerii cei buni și cu sfinții. Pentru a apăra adevărul exprimat de Domnul referitor la fericirea și la munca veșnică, Fericitul Augustin scrie: „Viața veșnică dincolo de mormânt este sau fericire, sau muncă. Deci, dacă fericirea nu va avea sfârșit, este evident că nici munca nu va avea sfârșit. Cuvântul «veșnic» fiind luat în același sens, ar fi absurd să se creadă că munca veșnică ar avea sfârșit. De aceea, după cum viața sfinților va fi nesfârșită, tot astfel și munca veșnică va fi fără nici o îndoială nesfârșită."

Sfânta Scriptură ne descoperă că moartea sufletului vine de la faptul că el nu cunoaște pe Dumnezeu, Creatorul său, și prin urmare este depărtat de El. Necunoștința și depărtarea de Dumnezeu încep pentru suflet în timpul vieții pământești. Necunoștința și depărtarea de Dumnezeu sunt moartea veșnică a sufletului. Moartea sufletului înseamnă: 1. necunoașterea lui Dumnezeu; 2. lipsa de iubire către Dumnezeu, către sfinții îngeri, pe scurt, ura pentru tot ceea ce este sfânt și 3. depărtarea de Dumnezeu. Acest adevăr despre munca veșnică a păcătoșilor dincolo de mormânt, recunoscut și de Vechiul Testa-

ment, a câștigat drept de dogmă în Biserica creștină. Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii ne-au lăsat învățătura lor despre munca veșnică a păcătoșilor în viața viitoare și noi credem în aceștia ca în niște dascăli și prooroci universali. Ei predică nu un sofism lumesc, ci adevărurile Duhului, care i-a ales pentru a arăta lumii soarta omului pe pământ și dincolo de mormânt. Astfel, Sfântul Atanasie spune: „Cei ce au făcut bine vor intra în viața veșnică, iar cei răi vor merge în focul veșnic".

Sfântul Clement al Romei spune: „Toate sufletele sunt nemuritoare, chiar acelea ale necredincioșilor. Acestora le-ar fi fost totuși mai bine de n-ar fi existat, căci în groaza muncilor fără de sfârșit, în focul ce nu se stinge, ele nu vor vedea sfârșitul chinului lor".

Sfântul Policarp spune: „Tu mă amenințI cu un foc ce arde un timp și se stinge curând, căci nu cunoști nimic de focul judecății viitoare și de munca veșnică pregătită pentru necredincioși".

Sfântul Iustin Martirul spune: „Că el (satan), cu toată armata sa și cu toți aceia care au urmat exemplul său, vor fi trimiși în foc și acolo vor suferi veșnic, după cum ne-a vestit Iisus Hristos".

Sfântul Irineu ne spune: „Aceia cărora Domnul le va zice: «Duceți-vă de la mine blestematilor în focul cel veșnic», aceștia vor fi osândiți pentru totdeauna. Veșnice și fără sfârșit vor fi bunurile dăruite de Dumnezeu. Prin urmare, și lipsirea de aceste bunuri va fi veșnică și fără sfârșit, după cum se întâmplă acelor oameni care, fiind orbiți de o lumină puternică sau prin altă împrejurare, vor fi pentru totdeauna lipsiți de vederea luminii".

Sfântul Chiril al Ierusalimului spune: „Dacă cineva este păcătos, el primește un trup veșnic, hărăzit să sufere chinurile păcatului și să ardă veșnic în foc, fără a pieri vreodată".

Sfântul Vasile cel Mare spune: „Domnul afirmă că «aceștia vor merge la munca veșnică»; pe alții îi trimite

«în focul veșnic, pregătit diavolului și îngerilor săi»; în altă parte, El vorbește de «gheena de foc» și adaugă «unde viermele nu doarme și focul nu se stinge». El prezicea prin Proorocul că pentru unii «viermele lor nu va dormi și focul nu se va stinge». Dar, dacă cu atâtea mărturisiri întâlnite în mai multe locuri ale scrierilor insuflate de Duhul Sfânt, sunt încă oameni care par a pierde din vedere aceste hotărâri ale Domnului și-și promit sfârșitul muncilor lor pentru a trăi mai liniștiți în păcat, aceasta e fără îndoială una din capcanele diavolului. Într-adevăr, dacă muncile veșnice ar avea sfârșit vreodată, fără îndoială că și viața veșnică ar trebui să se sfârșească. Și atunci, pe ce bază am pune capăt muncilor veșnice? Cuvântul «veșnic» se aplică atât muncilor cât și fericirii. Căci s-a spus: «Aceștia vor merge în muncă veșnică, iar drepții în viață veșnică»".

Sfântul Ioan Hrisostom spune: „Să admitem că tu ai să trăiești un mare număr de ani fără a încerca nici o schimbare. Ce este aceasta în comparație cu veacurile fără de sfârșit și cu acele aspre și chinuitoare munci? În lumea aceasta fericirea și nenorocirea iau sfârșit, și aceasta foarte repede; însă acolo fericirea și nenorocirea se vor prelungi în vecie și vor fi atât de diferite de ceea ce sunt în lumea aceasta că nici nu se poate spune... De va întreba cineva cum va putea suferi sufletul atâtea munci, osândit fiind în veșnicie, noi îi vom spune să cugete la ceea ce se petrece adesea pe această lume. Câți oameni nu îndură boli îndelungate și dureroase? Și chiar dacă ei mor, aceasta nu se întâmplă pentru că sufletul s-ar fi plecat, ci pentru că trupul s-a epuizat în suferințe, ca, ca-că dacă

acea slăbiciune. El va suferi cu sufletul veșnic și nu va mai cunoaște moarte".

Găsim aceleași idei la Tertulian, Teofil de Antiohia, Ciprian, Minucius Felix, Hipolit, Atanasie, Grigorie de Nazianz, Ilarie, Ieronim și alții.

îndoiesc de prezența focului material din gheenă. Dacă ne îndoim de prezența focului în gheenă, trebuie de asemenea să admitem absența căldurii corpului omenesc. Care este, deci, acel foc care încălzește sângele omului? De unde vine acea căldură în organismul omenesc? Prezența acestei călduri nu este vizibilă, dar ea se poate simți. Noi știm că pedeapsa cea mai cruntă cu care îi pedepseau oamenii câteodată pe criminali era moartea pe rug.

Totul este cunoscut de Dumnezeu mai înainte de toți vecii. El știe ce vor deveni pe viitor făpturile spiritual-morale și cum vor întrebuința ele voința lor. De aceea Dumnezeu a pregătit mai înainte de toți vecii împărăția cerurilor, raiul, și gheena, focul veșnic. Pretutindeni unde este viață, este și căldură; căldura este inseparabilă de viață. Unde nu este viață, nu este nici căldură naturală; căldura este cea care întreține viața. Deci, pentru că viața se prelungește în gheenă, atunci și acolo trebuie să fie căldură. Însă și căldura are grade diferite: poate fi o căldură plăcută sau una chinuitoare.

Focul gheenei are însușirile sale particulare, care îl disting de focul pământesc. Deosebirea principală constă în aceea că focul pământesc îi distruge pe cei atinși, însă nu totdeauna, căci au fost exemple când unii dintre sfinții martiri, dați focului, au rămas neatinși. Așa mi se istorisește în Vechiul Testament, că trei tineri evrei, numiți Șadrac, Meșac și Abed-Nego, au fost aruncați într-un cuptor arzător, dar ei au rămas totuși sănătoși și teferi (*Daniel* 3). La fel și focul gheenei nu va distruge victimele sale și ele nu vor pieri niciodată. Focul gheenei, cu însușirile sale particulare și pregătit pentru un anume scop, este pedeapsa veșnică a îngerilor căzuți; el este prin urmare deosebit de focul pământesc, deși lucrează direct asupra părții exterioare a ființei. Trupul, oricât de spiritualizat ar fi, trebuie să sufere o pedeapsă corporală. Această pedeapsă este focul imaterial, de o finețe extremă, dar totuși perceptibilă, foc pregătit de Dumnezeu

pentru îngerii căzuți. Sufletele omenești, locuind încă în trupurile lor pe pământ, se fac părtași ai celui rău prin activitatea contrară voinței lui Dumnezeu și, în consecință, ei împărtășesc soarta ce le este pregătită mai înainte de toți vecii – focul veșnic și nestins. Aceasta este munca exterioară a gheenei. Munca interioară și exterioară a păcătoșilor în gheenă este o dogmă a Bisericii noastre. Domnul Iisus Hristos, arătându-ne în parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr situația păcătoșilor în gheenă în timpul primei perioade, spune că acest bogat se găsea în flăcări: „Și strigând bogatul, zise: «Părinte Avraame, miluiește-mă și trimite pe Lazăr ca, udându-și vârful degetului său cu apă, să-mi răcorească limba, că mă chinuiesc cumplit în această flacără»". Deci, dacă la începutul muncii suferințele păcătoșilor în flăcări sunt atât de violente, care vor fi efectele acestui foc îngrozitor în munca completă din timpul celei de a doua perioade a vieții din gheenă, adică după judecata generală? După cum cea de a doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt a fost reprezentată de Iisus Hristos prin tabloul unui ospăț, și situația păcătoșilor din timpul celei de a doua perioade a vieții în gheenă este descrisă prin cuvintele profetice ale lui Isaia (66, 24). Acest prooroc, descriind împărăția veșnică a lui Mesia, atunci când va fi cer nou și pământ nou, spune că membrii acestei împărății vor vedea cadavrele păcătoșilor osândiți la focul nestins și viermele neadormit. Dușmanii lui Dumnezeu vor fi învinși, iar poporul lui Dumnezeu va triumfa. Trupurile celor căzuți în luptă, după vedenia proorocului, vor fi hrana viermilor neadormiți, căci acestea sunt suficiente pentru a-i hrăni veșnic. La fel și focul prin care se distrugeau resturile acestor luptători nu se va stinge niciodată din cauza mulțimii rămășițelor (*Comentariu asupra Evangheliei*, Arhim. Mihail, *Marcu* 9, 42-49).

Domnul nostru Hristos, voind să ne prevină de amăgirile care duc la păcat și la osândă, ne dă următorul sfat:

„De te sminteşte ochiul tău, mâna ta, piciorul tău sau oricare alt membru, taie-l pe el, că mai bine îți este ție să intri fără acest membru întru împărăția cerurilor, decât, având toate membrele tale, să fii azvârlit în gheenă în focul cel nestins" (*Marcu* 9, 43-49). Prin aceste cuvinte nu trebuie să înțelegem că urmează să ne tăiem într-adevăr membrele trupului nostru, așa cum fac eunucii și alții, ci noi trebuie să înțelegem prin aceasta înfrângerea dorinței, nimicirea aplecării spre rău, izgonirea cugetelor rele pentru triumful binelui asupra răului. Însă cei care îndeplinesc dorințele voii lor rele trebuie să se aștepte la focul veșnic dincolo de mormânt. Astfel, cuvintele profetice ale lui Isaia: „Cadavrele, viermele și focul ce le muncește" au servit Domnului nostru Iisus Hristos drept simbol pentru viața viitoare a păcătoșilor dincolo de mormânt, unde trupurile noi vor fi veșnic muncite de foc și viermi. Aceeași învățătură a Domnului referitoare la sminteală este enunțată și în Evanghelia Sfântului Matei (5, 29-30). Oricât ar fi de lungă prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, sufletele fără trupurile lor nu primesc răsplata completă, pedeapsa pe care Dumnezeu a pregătit-o diavolului și ucenicilor săi, celor care nu cred în Domnul Iisus Hristos trimis de Dumnezeu pentru mântuirea omenirii.

Domnul Iisus Hristos, pregătindu-Se pentru a-și da viața pentru neamul omenesc, s-a rugat pentru asupritorii Săi. De aceea, El cere de la ucenicii Săi o iubire completă, o iubire care nu admite răul nici măcar în gând. Chiar vorbirea de rău, fiind un viciu care afectează onoarea aproapelui, dovedește lipsă de dragoste și cei care o practică vor merge după moartea lor în gheena focului. La judecata generală, Domnul nostru Iisus Hristos va spune păcătoșilor care vor fi la stânga Sa: „Duceți-vă de la mine, blestematilor, în focul cel de veci, care este gătit diavolului și îngerilor săi". Sfântul Apostol Pavel ne spune, de asemenea, că Judecătorul viilor și al morților va

veni „în văpaie de foc, osândind pe cei ce nu cunosc pe Dumnezeu și pe cei ce nu se supun Evangheliei Domnului nostru Iisus". Aceeași idee a fost exprimată de o mulțime de Sfinți Părinți și dascăli ai Bisericii. Sfântul Vasile cel Mare scrie, de exemplu: „După aceea (după Judecată), aceluia care va fi făcut în viața sa multe fapte rele i se vor înfățișa îngeri înspăimântători și grozavi, a căror privire de foc și răsuflare înăbușitoare dovedește violența firii lor, în timp ce figurile lor, negre ca noaptea, dovedesc ura față de oameni; apoi, o prăpastie de netrecut, o adâncă întunecime, un foc cu o forță nimicitoare, dar lipsit de lumină; după aceea, un vierme veninos care se hrănește cu carne, nesăturându-se vreodată și producând prin ferocitatea sa dureri grozave; în fine, munca cea mai teribilă dintre toate – o rușine veșnică și o defăimare fără sfârșit".

Sfântul Ioan Hrisostom, vorbind de focul gheenei, spune: „Când auziți vorbindu-se de foc, nu vă închipuiți că focul din acea regiune se aseamănă cu acela de aici; acest foc de aici, dacă atinge vreun obiect, îl nimicește și-l schimbă în altul, însă cel dintâi, focul gheenei, când a cuprins pe cineva, îl consumă veșnic și nu încetează niciodată; de aceea se numește nestins. Căci păcătoșii de asemenea trebuie să se îmbrace cu nemurirea, nu pentru a fi acolo în slavă, ci pentru a fi pradă muncilor". Pentru a înțelege cât de puțin ideea muncii veșnice în gheenă, Sfântul Ioan Hrisostom sfătuiește pe fiecare să se închipuie ca fiind închis într-o sală de baie încălzită peste măsură sau ca fiind bolnav de friguri. Dacă baia fierbinte și frigurile produc o suferință atât de violentă, cu toate că nu sunt decât o muncă vremelnică, ce ar fi dacă acea muncă s-ar prelungi la nesfârșit?"

Putem trece acum la acel loc grozav, de nedescris și nesfârșit al gheenei. Așadar, după învățătura Bisericii, munca exterioară a păcătoșilor în gheenă este viermele ce nu doarme și focul ce nu se stinge (*Teologia dogmatică*

ortodoxă a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 657), precum și tovărășia demonilor cu care păcătoșii sunt osândiți să rămână în focul veșnic. Acolo sunt osândite să rămână sufletele păcătoșilor. Așadar, focul, viermele, tovărășia demonilor, acestea sunt cele care vor lucra asupra simțurilor exterioare ale noului trup spiritualizat. Nimic nu va bucura vederea, auzul, pipăitul, gustul și mirosul. Lucrurile cu care simțurile vin în contact produc acestora o întristare nespusă.

Fiecare simțire va încerca o suferință aparte; ochii vor suferi de întuneric și de fum; și chiar dacă focul gheenei aruncă o slabă lumină, ea nu face decât să sporească groaza și tulburarea osândiților care îi vor vedea pe demoni, a căror singură vedere este cea mai grozavă dintre suferințe. Ei vor vedea, de asemenea, figurile păcătoșilor chinuiți, în tovărășia cărora au mâniat pe Dumnezeu prin păcatele lor. Urechile nu vor auzi decât vuietul neîncetat al suspinelor, al plângerilor și al blestemelor; mirosul va suferi o grea duhoare, gustul – o sete grozavă. Iată pentru ce acești nenorociți prizonieri, munciți de flăcări, suferind o muncă grozavă, plâng, gem, suspină, disperă și nu vor găsi niciodată alinare, nici mângâiere. Fiindcă lucrarea spiritului, a voinței și a inimii depinde de lucrarea simțurilor, sufletele pierdute, osândite în gheenă, care s-au depărtat de bunăvoie de Dumnezeu în timpul vieții lor pământești, intră după moartea lor în aceeași stare ca cea a demonilor. Lucrarea spiritului lor constă în depărtarea de Dumnezeu, în necunoașterea Lui; lucrarea inimii lor este ura față de Dumnezeu, iar lucrarea voinței lor este hula împotriva lui Dumnezeu. Starea osândiților este o stare de disperare, o stare contrară la tot ce este dumnezeiesc, adevărat, bun și frumos.

Găsim în *Apocalipsă* mărturisire despre munca veșnică a păcătoșilor în focul gheenei: „Va bea și el din vinul aprinderii lui Dumnezeu, turnat neamestecat în potirul mâniei Sale, și se va chinui în foc și în pucioasă, înaintea sfinților

îngeri și înaintea Mielului. (...) Iar partea celor fricoși și necredincioși, și spurcați, și ucigași, și desfrânați, și fermecători, și închinători de idoli, și a tuturor celor mincinoși este în iezerul care arde, cu foc și cu pucioasă, care este moartea a doua" (*Apocalipsa* 14, 10; 21, 8). Sfântul Ioan Hrisostom spune că „vinul", în acest caz, înseamnă munca lipsită de orice îndurare și de orice mângâiere.

Sfântul Apostol Iuda mărturisește de asemenea despre focul cu care vor fi pedepsiți păcătoșii în viața viitoare: „Sodoma și Gomora și cetățile cele dimprejurul lor, care în același chip curveau și umblau după trup străin, stau înainte, ca pildă a focului celui veșnic, muncă luând" (*Iuda* 7).

Sfântul Apostol Pavel învață că fiecare va primi după faptele sale în viața viitoare: „După cum a făcut în trupul său". Aceste cuvinte arată lămurit că, din moment ce trupul și sufletul au luat deopotrivă parte la activitatea omului pe pământ, trupul împreună cu sufletul trebuie să primească răsplata dincolo de mormânt, răsplată interioară, spirituală, și răsplată exterioară, a simțurilor; căci noul trup, cu toată finețea și spiritualitatea sa, rămâne totuși material și necesită o răsplată potrivită.

„Focul, de care atât de adesea e vorba în Sfânta Scriptură, scrie Filaret, Mitropolitul Moscovei, lucrează cu totul separat de căinița conștiinței; să nu admitem aceste suferințe ar fi o acțiune criminală. Trupurile diafane ale osândiților nu vor fi lipsite, desigur, de o pedeapsă materială, căci sufletele și trupurile se vor judeca deopotrivă, după faptele lor. Și cu cât trupurile vor fi mai imateriale, cu atât acțiunea focului va fi mai grozavă. Așadar, în zadar încercăm să-i lipsim pe osândiți de însușirile materiei rudimentare, ale focului pământesc, pentru că, cu toate acestea – considerând că aceste suferințe sunt de neînlăturat –, ele nu ar putea deveni mai ușoare, ci numai s-ar adăuga la acțiunea dureroasă a focului gheenei". Dascălii Bisericii credeau că acel foc este invizibil, că el

și muncește victima, hrănindu-se din imaterialitatea acesteia. Sfântul Vasile cel Mare spune că „acest foc este fără lumină, păstrând în întuneric o forță consumatoare, dar lipsită de lumină" (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, arhiepiscop de Harkov, p. 657).

Sfântul Ioan Hrisostom scrie despre focul de dincolo de mormânt în termenii următori: „Nu crede că acel foc se aseamănă aceluia de pe această lume: acesta din urmă consumă și schimbă cu desăvârșire tot ce atinge, în timp ce acela de dincolo de mormânt va arde totdeauna ceea ce a aprins și nu va înceta niciodată. Iată pentru ce el se numește nestins, căci și păcătoșii vor deveni nemuritori pentru muncă".

Sfântul Ioan Damaschin ne învață: „Păcătoșii vor fi dați focului veșnic, nu unui foc material precum cel pământesc, ci unui foc care nu e cunoscut decât de Dumnezeu".

În general, vechii dascăli ai Bisericii prezentau focul iadului ca total diferit de acela pe care noi îl cunoaștem din lumea aceasta. După învățătura lor, acel foc va arde fără a consuma nimic și fără a distruge; el va lucra nu numai asupra trupurilor păcătoșilor, ci și asupra sufletelor și chiar asupra spiritelor imateriale ale demonilor; el va fi întunecos și misterios. Unii cugetau totuși că acel foc nestins și acel vierme pot fi luați în sens figurat, ca simboluri ale celor mai grozave munci ale iadului; că viermele reprezintă, mai degrabă, căința conștiinței, pe când focul grozavelor munci – munca exterioară (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, pp. 657-658).

Unii (ca, de exemplu, Fericitul Augustin și Fericitul Ieronim) cugetau că viermele care nu adoarme și focul care nu se stinge, de care vorbea Iisus Hristos, nu sunt decât simboluri ale muncilor interioare și exterioare ale gheenei. Viermele desemnează îndeosebi muncile interioare ale gheenei, adică căința conștiinței, în timp ce focul nestins este simbolul celor mai crude suferințe exterioare din gheenă. Așadar, suferințele interioare ale păcătoșilor în gheenă sunt

produse prin chinul continuu al patimilor de care sufletul nu a fost vindecat și de mustrările de cuget neîncetate ale conștiinței. Acțiunea conștiinței și a pasiunilor se numește în Sfânta Scriptură „viermele care nu moare și focul care nu se stinge". Sfântul Teofilact scrie: „Viermele și focul ce muncesc pe păcătos în gheenă sunt conștiința sa". El compară acțiunea conștiinței cu acțiunea mușcăturilor veșnice ale viermelui și cu arsurile permanente ale focului (*Comentariu la Evanghelie*, Arhim. Mihail).

Cu toate acestea, simbolul viermelui neadormit, ca fiind cel răspunzător de munca interioară, nu este o părere acceptată unanim; ea aparține în special Bisericii din Occident. Biserica Ortodoxă și-a însușit acest fapt în accepțiunea lui literală, fără a explica un lucru enunțat fără comentarii și care n-ar putea fi înțeles în situația în care ne găsim acum.

Sfântul Vasile cel Mare recunoaște viermele veșnic drept o realitate și nu o ficțiune, o alegorie, o idee abstractă. Sfântul Ioan Hrisostom consideră de asemenea munca viermelui ca una dintre muncile exterioare ale gheenei: „De la sicriu și de la vierme, spune el, aruncă-ți cugetarea ta la viermele care nu doarme, la focul care nu se stinge, la scrâșnirea dinților, la întunericul cel mai din afară, la suferința și spațiul unei strâmtorări extreme". Aici, ca și la Sfântul Vasile cel Mare, pedeapsa interioară este total separată de muncile exterioare; în numărul acestora din urmă, acești sfinți consideră viermele neadormit, drept o suferință totodată interioară și exterioară. Vom cita muncile interioare și exterioare enumerate de Sfântul Dimitrie de Rostov: „Acolo, adică în gheenă, va fi un foc nestins, o iarnă aspră, un vierme neadormit, o întristare nespusă, o mizerie nesuferită, întunericul cel mai din afară, o foame grozavă, o sete de nesuportat și o strâmtorare extremă" („Omilia a 2-a despre Intrarea Domnului în Ierusalim"). „Noi trebuie să înțelegem cuvintele Scripturii referitoare la fericirea cerească

și la munca iadului în sensul lor propriu", spune Sfântul Tihon. „Nenorocirea care ni se întâmplă în viața actuală, spune acest sfânt într-una dintre scrisorile sale, este ca o umbră și o imagine a nenorocirii veșnice viitoare. E foarte neplăcut pe lumea aceasta de a fi pus în rândul făcătorilor de rele și al oamenilor necinstiți, însă va fi cu mult mai neplăcut de a fi împreună cu diavolul și cu îngerii săi și de a fi numărat veșnic între ei. E foarte neplăcut de a fi pe acest pământ sub prigoana unui tiran și de a suferi jignirile, umilința și tot felul de violențe și nedreptăți; însă va fi cu mult mai greu de a fi în puterea lui satan, vrăjmașul lui Dumnezeu, și de a suferi jignirea, rușinea și violența veșnic. E foarte dureros de a suferi pe această lume loviturile, boala, frigurile, durerile de dinți și paralizia membrelor, însă va fi cu mult mai dureros de a suferi veșnic arșița focului gheenei, răul chinuitor, scrâșnirea dinților, viermele neadormit, și de a suferi toate acestea cu sufletul și cu trupul. E grozav să fii în închisoare, lipsit de lumină și fără nici o mângâiere, însă va fi mult mai grozav de a fi în adâncul gheenei, de a nu mai vedea niciodată lumina și de a fi lipsit veșnic de toată mângâierea. E foarte neplăcut pe lumea aceasta să simți setea și să nu o poți potoli, însă va fi mult mai neplăcut să suferi veșnic de acea sete. Știm, într-un cuvânt, că toată suferința vremelnică pe care o simt sufletul și trupul este dureroasă, însă mult mai dureroasă prin grozăvia și nesfârșirea sa va fi munca veșnică pe care o vor suferi osândiții cu sufletul și cu trupul. Suferința vremelnică nu este decât o umbră a suferinței veșnice. Precum părerea nu e nimic în fața adevărului, nici suferința vremelnică nu e nimic față de suferința veșnică. Nevoiește-te să deosebești munca veșnică de munca vremelnică și păzește-te de a cădea în ea. Coboară-te acum cu gândul în iad, pentru a nu te coborî acolo cu sufletul și cu trupul. Cum ai putea să suferi tu focul sfâșietor care nu distruge, viermele care roade, dar nu distruge, scrâșni-

rea dinților, întunericul cel mai din afară, vederea grozavă a demonilor, plânsul, gemetele, suspinele și alte nenorociri, cum vei suferi tu toate acestea? Gândește-te la aceasta, compară suferința vremelnică cu munca veșnică, iar această cugetare ca un bici va alunga din inima ta înfumurarea".

Motivul muncii interioare a gheenei este depărtarea veșnică de Dumnezeu (*Matei* 7, 23; 25, 41), pentru că păcătoșii sunt îndepărtați de la izvorul vieții și al fericirii și sunt prin urmare lipsiți de tot ceea ce urmează împreunei-petreceri și comunicării cu Dumnezeu, adică de toate bunurile cerești. Starea de muncă este contrară stării de fericire, după cum starea de boală este contrară stării de sănătate. Munca este o stare de suferință pentru toate simțurile, în timp ce fericirea este o stare de bucurie. Prima stare este plină de o suferință veșnică, pe când cea de a doua este plină de bucurie.

Arhiepiscopul Macarie, în *Teologia dogmatică ortodoxă* (tom II, pp. 656 și 657), vorbește de muncile interioare ale păcătoșilor în gheenă: „Atunci se împlinește deplin asupra lor cuvântul Apostolului; necazul și strâmtorarea vor fi peste tot sufletul omului făcător de rău" (*Romani* 2, 9).

Aducerea aminte a trecutului lor, pe care l-au petrecut atât de nebunește în vicii, remușcările continue ale conștiinței pentru toate nedreptățile făptuite, întârziata părere de rău că n-au profitat de mijloacele pe care Dumnezeu le-a acordat pentru mântuirea lor, simțământul îngrozitor că sunt lipsiți de putința de a se pocăi, de a se îndrepta și de a se mântui, iată motivele pentru care acești nenorociți vor fi dați muncilor veșnice.

După sfârșitul domniei harului și la începutul domniei slavei, dreapta mânie a lui Dumnezeu va ajunge pe păcătoși în viața viitoare de dincolo de mormânt și David mărturisește despre aceasta în termenii următori: „Iar fața Domnului asupra celor care fac rele, ca să piară de pe pământ pomenirea lor", adică Domnul, văzând nedreptățile

lor, rostește hotărârea pierderii definitive. Solomon își imaginează muncile interioare ale păcătoșilor în gheenă astfel: „Ei vor zice, căindu-se în inima lor și gemând întru strâmtorarea duhului lor: (...) am rătăcit de la calea adevărului și lumina dreptății n-a strălucit pentru noi și nouă soarele nu ne-a răsărit. Ne-am săturat de cărările fărădelegii și ale pierzării; am străbătut pustietăți neumblate, iar calea Domnului n-am cunoscut-o. Ce folos ne-a adus trufia? La ce ne-a slujit bogăția și toată fala ei? Toate au trecut ca umbra și ca o veste care bucură. (...) Tot așa și noi ne-am născut și am isprăvit cu viața și nu putem să arătăm nici un semn de faptă bună, ci în răutatea noastră ne-am risipit" (*Înțelepciunea lui Solomon* 5, 3, 6-9, 13).

„Cei care au făcut rău, scrie Sfântul Vasile cel Mare, vor învia pentru rușine și defăimare, pentru a vedea ei înșiși groaza și urmările păcatelor pe care le-au făcut. Rușinea va fi poate mult mai teribilă decât întunericul și focul veșnic, căci acea rușine, de care vor fi cuprinși pentru totdeauna păcătoșii care vor avea mereu înaintea ochilor lor urmele păcatului pe care l-au făcut cu trupul lor, va fi ca o pată neștearsă, rămânând pentru totdeauna în memoria sufletelor lor" („Cuvânt la psalmul 30, 6", *Operele Sfinților Părinți*, tom V, p. 293). Sfântul Apostol Pavel scrie referitor la suferințele interioare ale păcătoșilor din gheenă: „Ei vor lua ca pedeapsă pieirea veșnică de la fața Domnului și de la slava puterii Lui" (*II Tesaloniceni* 1, 9).

După învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, gheena va fi moștenită de necredincioși: „Cel ce crede în Fiul are viață veșnică, iar cel ce nu ascultă de Fiul nu va vedea viață, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el" (*Ioan* 3, 36) și de cei nebotezați: „Cel ce va crede și se va boteza, se va mântui; iar cel ce nu va crede se va osândi" (*Marcu* 16, 16). După cum credința duce la supunere și ascultare, la fel și necredința naște îndărătnicie și neascultare. Necredința îndărătnică este pierzania veșnică, iar necredinciosul nu va vedea viața veșnică, căci nu e decât

o singură cale care duce la mântuire: credința în Răscumpărătorul. De aceea, necredincioșii vor merge în veșnicie cu păcătoșii asupra cărora apasă mânia lui Dumnezeu; ei nu s-au împăcat cu Domnul și mânia Sa rămâne întru ei. Pe această lume soarele strălucește deopotrivă asupra drepților și asupra nedrepților, ploaia răcorește și pe unii, și pe alții, iar harul lucrează adeseori prin intermediul păcătoșilor, pentru că noi primim, de exemplu, Sfintele Taine prin intermediul preoților nevrednici, iar aceasta în numele lui Iisus; în numele Lui tot genunchiul se pleacă, atât al celor care sunt pe pământ, cât și al celor care sunt în ceruri și al celor care sunt sub pământ; grație acestui nume atotputernic, chiar și cei care nu sunt adevărați creștini pot face lucruri miraculoase. Cu toate acestea, aceste fapte nu-i îndreptățesc, căci ei sunt plini de vicleșug și nu au acea iubire care servește de temelie virtuții; chiar dacă ei ar vorbi, după Apostolul Pavel, în limbi străine, vor merge totuși în iad din cauza inimii lor împietrite. „Niciodată nu v-am cunoscut pe voi. Depărtați-vă de la Mine, cei ce lucrați fărădelegea" (*Matei* 7, 23). Domnul învață, în altă parte, că între locuitorii gheenei vor fi toți cei nemilostivi, căci ei sunt străini de sentimentul milei și nepăsători la situația celor care au nevoie de ajutor spiritual sau material (*Matei* 25, 41-46).

Între cei care sunt botezați și care vor fi trimiși în gheenă, se numără și hulitorii împotriva Duhului Sfânt. Cei care nu au crezut sunt condamnați la gheenă și pentru că nu s-au botezat, ci au rămas în starea păcatului originar, adică în starea de pedeapsă a acestui păcat, căci fără credință activă roadele sacrificiului răscumpărător al lui Hristos nu se pot aplica omului. Cei ce n-au recunoscut pe Răscumpărătorul au rămas în afară de răscumpărare. Domnul mai spune că, după învierea și unirea trupurilor cu sufletele lor, cei care au făcut rău vor învia pentru osândă (*Ioan* 5, 29), adică toți cei care nu s-au îndreptat pe pământ prin fapte bune vor învia pen-

tru muncă veșnică. Sfântul Evanghelist Matei scrie că cei care fac nedreptatea vor fi aruncați în cuptorul cel de foc, unde va fi plânsul și scrâșnirea dinților (*Matei* 13, 41-42). Cei care săvârșesc nedreptăți sunt cei ce nu viețuiesc creștinește, ci într-un fel desfrânat, starea lor sufletească fiind asemănătoare cu cea a demonilor. Astfel, toți necredincioșii – cei care nu cred în Iisus Hristos, eretici sau creștini ortodocși care și-au petrecut viața în păcate și nu s-au vindecat de ele prin pocăință – vor moșteni munca veșnică, laolaltă cu spiritele răului. Însușirea principală a caracterului demonilor este răutatea extremă, chipurile lor fiind asemănătoare cu acelea ale făcătorilor de rele și ale criminalilor. Aceeași înfățișare au și sufletele cele pierdute din gheenă. Aceste din urmă cuvinte ale Mântuitorului: „Duceți-vă de la mine, blestemaților, în focul pregătit pentru diavol" mărturisesc că păcătoșii din gheenă vor fi și ei împreună și, mai mult, vor fi în tovărășia îngerilor răi, căci focul este pregătit și pentru cei care i-au ascultat și au făcut voia lor. Locul sortit demonilor și sufletelor pierdute este un loc de plâns și de scrâșnire a dinților, unde nu mai sunt recunoscute legăturile de rudenie sau de prietenie. Această împreună-petrecere a sufletelor osândite și a demonilor este confirmată de Însuși Domnul, așa cum este recunoscută și împreuna-locuire a preafericiților în împărăția cerurilor: „Mulți vor veni... și vor fi la masă cu Avraam, Isaac și Iacov întru împărăția cerurilor".

Sfântul Apostol Pavel a arătat însușirea celei de a doua perioade a vieții în rai (*I Corinteni* 2, 9), care va fi una plină de fericire, o fericire de care cei de pe pământ nu-și pot da seama, așa cum ei nu pot realiza viața preafericită pe care au dus-o primii oameni în raiul pământesc. Pentru prezent, timpul a acoperit cu un văl fericirea trecută și pe cea viitoare. Nu numai cei care trăiesc pe pământ, dar nici cei care sunt în rai nu-și pot închipui fericirea viitoare a perioadei a doua. Această situație este

valabilă și pentru starea din a doua perioadă din gheenă, când munca și chinul sufletelor osândite, aflate în prima perioadă a osândei lor, vor fi atât de grozave că nici măcar cei care se află deja acolo nu-și pot imagina chinul lor viitor din gheenă. De acele munci urechea niciodată n-a auzit, ochiul omenesc niciodată nu le-a văzut, dar ele există și sunt pregătite exclusiv pentru diavol și pentru toate sufletele ce ascultă de el, care și-au petrecut viața pământească în afara credinței lui Hristos și fără pocăință. Este, prin urmare, cu neputință, după învățătura Apostolului Pavel – vasul alegerii Sfântului Duh –, de a face o descriere exactă a vieții din gheenă în timpul celei de a doua perioade.

Dacă tot răul de pe pământ, toate scârbele și nenorocirile, bolile și umilințele nu sunt decât o umbră abia bănuită a suferinței viitoare din prima perioadă a vieții în gheenă, oare care va fi chinul osândiților în gheenă în timpul celei de a doua perioade, când această nenorocire nu are asemănare nici pe pământ și nici măcar în pedeapsa păcătoșilor din timpul primei perioade? O descriere a acestei pedepse teribile o găsim în istoria unui sfânt călugăr din Muntele Athos. De aici noi aflăm cât de chinuitoare este petrecerea în gheenă. Acest călugăr ne relatează despre un paralitic, care, pierzându-și răbdarea, s-a adresat Domnului plângând și rugându-L de izvăvire. „Prea bine, i-a zis un înger bolnavului, Domnul ți-a ascultat rugăciunea în îndurarea Sa nesfârșită. El scurtează viața ta pământească, cu condiția ca, pentru anul de suferință pe care l-ai mai avea de răbdat pe pământ, tu să consimți a petrece trei ore în suferințele gheenei. Păcatele tale cer curățirea prin suferință a propriului tău trup, așa cum este curățit aurul în foc. Ar fi trebuit ca tu să trăiești paralizat încă un an, pentru că nu există altă cale către cer decât calea crucii, care a fost arătată de Dumnezeu-omul, Cel fără de păcat. Calea crucii este calea suferinței; încearcă deci ce sunt suferințele în gheenă,

acolo unde merg toți păcătoșii. Dar nu vei suferi acolo decât timp de trei ore, după care vei fi scăpat prin rugăciunile Bisericii".

Nenorocitul a început să cugete: un an de suferință pe pământ este un timp foarte lung! Mai bine să sufăr trei ore în acele suferințe veșnice, decât încă un an pe pământ. „Consimt să merg în gheenă", a zis el îngerului. Îngerul a luat sufletul său și, închizându-l în adâncurile iadului, s-a retras cu aceste cuvinte mângâietoare: „După trei ore voi veni să te caut".

Întunecimea ce domnea pretutindeni, lipsa de spațiu, vuietul suspinelor sfâșietoare ale păcătoșilor care ajungea până la el, vederea diavolilor în toată urâciunea lor infernală, toate acestea au produs asupra nenorocitului o groază și o durere nespusă. Pretutindeni el nu vedea decât suferințe și lacrimi și nici cel mai mic sunet vesel nu răsuna în prăpastia uriașă al iadului. Numai ochii arzători ai demonilor luceau în întunecimile iadului, iar umbrele lor uriașe, care se purtau pe dinaintea lui, păreau gata a-l zdrobi, a-l sfâșia și a-l nimici cu respirația lor arzătoare. Nenorocitul a început să tremure și să strige, însă nimeni nu-i răspundea la strigătele sale, decât ecoul prăpastiei infernale și pâlpâirile flăcărilor gheenei. Lui i se părea că trecuseră deja secole de suferință și se aștepta ca în fiecare minut să-l vadă apărând pe îngerul de lumină. Însă îngerul nu venea. În fine, nenorocitul, luându-și gândul de a se mai putea întoarce pe pământ, a început să geamă, scrâșnind din dinți, dar nimeni nu-i asculta plângerile. Toți păcătoșii din gheenă nu se îngrijeau decât de propria lor muncă, iar înfricoșătorii demoni își băteau joc de suferințele păcătoșilor. În fine, multașteptata lumină a slavei îngerești s-a răspândit asupra abisului.

Îngerul s-a apropiat de nenorocit, cu un zâmbet ceresc, și l-a întrebat: „Ei bine, cum te afli, frate?". „Niciodată n-aș fi crezut că gura unui înger poate minți", murmură nenorocitul cu o voce sugrumată. „Ce voiești să zici?", întrebă îngerul. „Cum, răspunde nenorocitul, nu

mi-ai promis oare că mă vei scoate de aici după trei ore și, iată, am petrecut ani și secole în aceste suferințe grozave!" „Ce spui tu?! Ani, secole?!, i-a răspuns îngerul cu un zâmbet dulce. O oră a trecut numai de când te-am părăsit și mai ai încă două de rămas aici." „Două ore?!, strigă nenorocitul cu groază. Două ore?! Este oare cu putință să nu fi trecut decât o oră? Oh, nu mai pot răbda această muncă, nu mai am putere! De se poate numai, în numele lui Dumnezeu, te rog, scoate-mă de aici! Voiesc mai bine să sufăr pe pământ ani și secole, chiar și până la ziua cea de apoi, până la cea de a doua venire a lui Hristos, dar scapă-mă de aici! Fie-ți milă de mine!", gemu nenorocitul, întinzându-și brațele către îngerul de lumină. „Dumnezeu, răspunse îngerul, fiind Părinte al îndurării și al mângâierii, Își arată bunătatea Sa nesfârșită asupra ta, dar tu trebuie să-ți aduci aminte de aici înainte și să știi cât de crude și de chinuitoare sunt muncile gheenei".

Cuprins

În loc de prefață 5

VIAȚA DE DINCOLO DE MORMÂNT 7

Legătura acestei părți cu cele precedente 9

Capitolul 1

Viața viitoare în general 11

Capitolul 2

Prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt 35

Capitolul 3

A doua venire a lui Hristos pe pământ, învierea trupurilor și unirea lor cu sufletele. Judecata și sfârșitul lumii 165

Capitolul 4

A doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt 219

Tipărit la
Atelierele Tipografice
METROPOL